NAZIONALE
EMANUELE
6
1 H
13
M
3-D.115

Digitized by Google

Digitized by Google

XXII.2.9.
BB.10.

JACOBI GUTHERII

J. C. Civis Nobilis & Patricii Romani

DE

JURE MANIUM,

SEU

DE RITU, MORE, ET LEGIBUS PRISCI FUNERIS,

LIBRI TRES

CUM QUATUOR INDICIBUS

Annexoqve Tractatu Eiusdem

DE

ORBITATE TOLERANDA.

LIPSIÆ,
Sumptibus Hæred. SCHÜRERIANORUM
& JOH. FRITZSCHII. 1671.
CUM GRATIA ET PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRO

NOBILISSIMO, MAGNIFICO, ATQVE CONSULTISSIMO,

DOMINO

ANTH. GÜNTHERO BÖSCHENIO,

Hæreditario in Sietzſch/ Gör-denitz & Kühna/

JCto Summo, Sereniſsimi ac Potentiſsimi ELECTORIS Saxoniæ Conſiliario graviſsimo,

Florentiſsimæqve Lipſienſium Reipublicæ Syndico celeberrimo,

FAUTORI AC PATRONO SUO MAGNO.

CUm jam dudum ex non paucis excellere Te, VIR NOBILISSIME, acceperim cùm in aliis, tùm in iis præprimis

ſtudiis, in qvibus magis magisqve excolendis doctiſſimi qviq; poſt barbariem profligatam elaborandum ſibi omni tempore putaverunt: cumqve ad eam laudem ornamentum qvoqve humanitatis, eæqve non vulgaris, addidiſſe viſus ſemper mihi fueris, qvid eſt, qvod maluerim hactenus, qvàm eum ad Te aditum habere, ut in Bibliopolio noſtro optimis ſubinde libris exornando conſilio nonnũqvam tuo uterer? Qvæ ipſa felicitas cùm non ita pridem

dem maximô mihi Tuo beneficio contigerit, publicè Tibi gratias agendi locum hunc prætermittere nullo modo potui, primùm qvoniam cum publica eam utilitate conjunctam cernebam, deinde qvia nefas habebam hôc favoris tui fructu Te defraudare, in ejus præſertim libri fronte, à qvo initium ſummæ tuæ erga me benevolentiæ ducere voluiſti. Nec enim aliter interpretari alloqvium tuũ poſſum, qvô annô ſuperiori mihi nihil ejusmodi co-

gitanti occaſione arreptâ ſignificabas, elegantioris literaturæ Studioſis gratiſſimum me facturum, ſi elegantiſſimum hunc de Jure Manium Tractatum, (cujus copiam ſimul mihi pollicebaris) ante hos LVI. annos Pariſiis impreſſum, ſumptibus noſtris recudendum ſumerem. Qvapropter duplici Tibi nomine, VIR NOBILISSIME, maximas me debere gratias intelligo: alterô qvidem, qvod aditum mihi ad Te ratione hâc patefeceris; alterô verò, qvod eum

mihi

mihi librum commendaveris, unde ego qvoq; aliqvam inire gratiam poſſim. Qvos nunc etiam, eô, qvô par eſt, obſeqviô Tibi perſolvo, non ignarus qvidem, unum aliqvem ex Eruditis ad majorem Tui gloriam Ampliſſimi Tui Nominis auſpiciô hoc loco fuiſſe uſurum; ſed ſtimulavit me ad hoc gratitudinis genus Obſervantia, qvam Tuo mihi favore ita videbam impoſitam, ut publicum ejus ſpecimen, omninò mihi dandum, crederem. Vale, VIR NO-

BILIS-

BILISSIME, neq; patere, qvoad potes, (plurimum autem apud Sereniſſimum noſtrum Electorem Te poſſe, qvis eſt, qvi neſciat?) ut Clariſſimum Reineſianarũ Inſcriptionum Opus, qvod penes me nunc eſſe nôſti, diutius in tenebris jaceat. Dab. Lipſiæ d. 29. Martii, Ann. M. DC. LXXI.

NOBILISSIMAE TUAE
MAGNIFICENTIAE

Devotiſſimus Cultor

JOHANNES FRITZSCHE,
Bibliopol.

I. INDEX CAPITUM:

Libri Primi.

Cap. I.

AD Ampliſſ. atqve Illuſtriſſimum Nicolaum Verdunum. 1
II. De Fato. Explicatio Verborum M. Tullii, præter Naturam, præterqve Fatum. 5
III. De iis, qvi præter Naturam, præterqve Fatum perierunt, & primum de ictis fulmine. Qvid ſit ſuper genua tollere. Poppyſmis adorare. 8. 9
IV. De Arboribus fulguritis aut attactis. 19
V. De Lucis & Locis attactis. Fulgur conditum. Procurandi fulminis munus ad Pontifices rejectum. 28
VI. De necatis in bello. 34
VII. De hoſtium funere & perduelle. 41
VIII. De peregrè mortuis. Qvomodo os rejectum terra obtegebatur. Familia humilior. 45. 46
IX. De mortuis in navi, & in mare projectis. Qvæ in porca contracta jura ſint. 55
X. De iis, qvi ſibi mortem conſciverunt. Mors merita. 61
XI. De ſententiam paſſis & inſepultis. 69

XII. De morte fatali & naturali. Ultima morientium Verba: Vive, Vale. 72. 73
XIII. De Spiritus exceptione, Lege Mævia, Oſculis, Lavatione, Conclamatione. 78
XIV. De Luctu domeſtico. 83
XV. De Lavatione & Unctione. De Libitinariis, eorumqve familia. Qvod genus ſacrificii Lare Vervecibus fiat. 86
XVI. De feriis Denicalibus ſeu Novendialibus. 94
XVII. De compoſitione cadaveris. Ricinio. Riciniatis pueris. Naulo. 98. 99
XVIII. De productione Cadaveris. Capularis Senex. Collocati & depoſiti pro ſepultis. 105. 106.
XIX. Funeſtæ Familiæ indicium Cupreſſus. Indictio funeris Eclogium ad portam. 109
XX. De vario funerum genere. Ac primum de vulgari & ordinario. 114.
XXI. De Simpludiareo funere & indictivo 120
XXII. De imaginibus & coronis. 124
XXIII. De cantu & lamentationibus. Nænia, triplex. Funus commovere. 132
XXIV. De exeqviarum ordine & pompa. 137
XXV. De Laudationibus. 147
XXVI. De Crematione cadaveris & Silicernio. 153

XXVII. De

XXVII. De Luſtratione rogi, & Gladiatorio ad rogum. 163
XXIIX. De reliqviarum collectione. 169
XXIX. De acerbo funere Diei, raptu, & virginum Choragio. 175

2. LIBRI SECUNDI.

I. DE publico & honorario funere. 183
II. De Cenſorio, Imperativo, Regio, Triumphali & Imaginario funere. 193
III. De Decurſione, 199
IV. De divinis honoribus privatorum. 201
V. De Principum Romanorum conſecratione. 206
VI. De conſecratione Auguſtarum & privatorum. 214
VII. De pollutione ex funere & ſuffitione. 217
VIII. Pontifici cadaver inſpicere vel tangere nefas. Funus exeqvi religio non fuit. 221
IX. De funebribus ludis. 224
X. De funebri epulo, diviſione, & cæteris, qvæ qvis teſtamento reliqviſſet. 229
XI. De inferiis & anniverſario mortuorum ſacrificio. 243
XII. De parentalibus. 248
XIII. De precibus, qvæ in mortuorum memoriam fundebantur, & imprecationibus, qveis illorum manes læderentur. 253
XIV. De propitiatione manium & expiatione. 258

XV. De Lapidatione & execrationibus. 263
XVI. De umbris & lemuribus. 269
XVII. De inſepultis & humatione. 282
XVIII. De imaginaria Sepultura, inani & honorario tumulo. 287
XIX. De aris monumenti aut ſepulchri. 299
XX. De Sepulchris. 304
XXI. De Sepulchrorum differentia, & primùm de Regum & Principum monumentis. 312
XXII. De Virorum illuſtrium Sepulchris. 317
XXIII. De moderatis Sepulchris & vulgaribus. 322
XXIV. De Sepulchris plebis & promiſcuis pauperiorum. 331
XXV. De Sepulchrorum diviſione & partibus. De ſepulchris extra ſortem. De mixtura cinerum & oſſium. 340
XXVI. De titulis Sepulchrorum. 347
XXVII. De veterum Sepulchrorum titulis. 354
XXVIII. De Sepulchrorum ſculpturis & ornamẽtis. Qvid ſit ſub Aſcia dedicare. 361
XXIX. De cœteris Sepulchrorum ornamentis. 369
XXX. De Tectis. Projectionibus. Monumentis Sepulchrorum. 373
XXXI. De his, qvæ in tutelam Monumentorum cedebãt, illorumq; cultura. De Procuratoribus & Cuſtodibus. 378
XXXII. Qvæ in Sepulchris cum corporibus conderentur. 383

XXXIII. De Sepulchrorum locis. 388
XXXIV. De Sepultura publica. 393
XXXV. De honorum monumentis, qvæ in vivorum, aut mortuorum gloriam, aut memoriam decreta ſunt. 396
XXXVI. De funeribus ſervorum. 403
XXXVII. De funeribus & ſepultura brutorum. 407
XXXIIX. De ſtatu animarum poſt mortem apud inferos. 411

Libri Tertii.

I. De Religioſis, & qvo tempore incipiat Sepulchrorum religione teneri. 419. 420
II. Qvomodo Religioſus locus fieret, & qvi illum facere potuerunt. 425
III. Qvi religioſum locum facere non poſſunt. 434
IV. Qvomodo qvæ religioſis adhærent religioſa haberentur. 438
V. An ſepulchra vendi potuerint. Et de prohibita illorum alienatione. 441
VI. De pœna eorum, qvi ſepulchra vendidiſſent aut emiſſent. 448
VII. An ſepulchrum, qvod vendi non poteſt, donari aut locari poſſit. 455
IIX. Qvādo ſepulchra deſināt religioſa eſſe. 460
IX. De Jure Sepulchrorum, qvæ aut familiaria ſunt, aut hæreditaria. 462
X. De hereditariis ſepulchris. 469

XI. Sepulchra nec uſucapi poſſe, nec ſervitutem recipere. 475
XII. De jure itineris ad ſepulchrum. 478
XIII. De interdictis, qvæ pro ſepulchrorum jure competunt. 488
XIV. De mortuo inferendo. 494
XV. De ſepulchro ædificando, reficiendo & perficiendo. 496
XVI. De actionibus, qvæ pro ſepulchrorum jure aut funere ſunt introductæ. 499
XVII. De funerariâ actione. 502
XVIII. Qvi funeraria agere non poſſunt. 514
XIX. De Sumptibus funerum, atqve ut funus ducere liceat. 517
XX. De diminutione cauſa funeris & illius impenſæ deductione. 520
XXI. De impenſa Monumenti. 523
XXII. De Edicto D. Severi. 530
XXIII. De Edicto DD. Fratrum & translatione reliqviarum. 535
XXIV. De reſcripto DD. Fratrum & funeris privilegio. 541
XXV. De ſepulchro violato 546
XXVI. De legibus ſepulchrorum. 555
XXVII. De rebus legatis ab hærede & in funus conſumptis. De legatis cæteris, qvæ ad alimenta pertinent, aut ad teſtatoris memoriam celebrandam. 562
XXIIX. De annuo luctu. 576
XXIX. De publico luctu. 582
XXX. De luctus minutione. 586

JAC. GUTHERII JCti. NOBILIS ET PATRICII ROMANI, DE JURE MANIUM, SEU DE RITU, MORE ET LEGIBUS PRISCI FUNERIS.

LIBER PRIMUS.

Ad Ampliſſimum atque Illuſtriſſim. NICOLAUM VERDUNUM, *Equitem, Sacri Conſiſtorii Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

CAP. I.

QUÆ ſcribo de Manium Jure (Præſes Maxime) mera putabuntur, ut de Philoſophis Cato dicebat, mortualia gloſſaria: collegi enim & lectitavi res tetras & frivolas, tanquam mulierum voces Præficarum, quæ mercede conductæ, Næniis aliena funera, & ementitis lacrymis decorabant. Ego verò virtutis antiquæ ſtudio perculſus, illius emortuæ reliquias his ſcriptis cohoneſtare ita deſidero, ut integram illam & incorruptam ſi à tumulo excitare non poſſim: certè illius in te partem præcipuam mirari non deſinam, quæ

ita prudentibus tuis factis reviviſcit, ut priſtinæ auctoritati reddita tandem aliquando videatur. Itaque Funera veterum ſic commovere conſtitui, ut ſuperſtes illa virtus tua, immortalitate dignum illud ingenium, illa humanitas neque extincta neque erepta poſt fata videri poſſint. Tu enim virtute ſumma, Diis quàm hominibus propior, ſummâ prudentiâ, multâ Græcæ Latinæque facundiæ ſvavitate, plurimo rerum uſu, Monumentum tibi paraſti, quod æterna ampliſſimæ dignitatis indicia, ſeculorum omnium poſteritati prodet. Magnum nomen eſt, magna ubique terrarum majeſtas, Præſidis primi in Parienſi Curia: at major eſt gloria, quàm ſingulari virtute tua conſecutus es, cujus admiratione ad ſummum honoris faſtigium non tàm evectus quàm exoptatus, Toloſa piè reclamante, aſcenderis. Sed cum is tibi animus ſit, qui nulla laude creſcat, nulla invidia minuatur: quid ego laudes tuas perſequor, quæ non Galliarum modò, ſed Orbis univerſi finibus terminantur? Eò tamen deductus ſum, quod vera laudatio multùm apud bonos animos momenti habet, qui nobilioribus exemplis, ad rectè vivendum ſolent excitari. Quare præteritas virorum illuſtrium virtutes, præſentibus tuis adumbravi, quæ cum nullo vitiorum confinio lædantur, amœnos veræ honeſtatis fructus & Sapientiæ nobis reddunt. Hujus ego amore captus & irretitus, cum Sapientiam illam ab ipſo capite

repeterem, nullo ex fonte uberius effluxiſſe comperio, quàm quæ ex principiis certisque Naturæ legibus manat. Quarum hæc una prima & ſumma eſt, ut quidquid ortum eſt, mortalitas illud conſequatur. Quapropter qui ſapientiæ ſtudium in mortis meditatione & contemptu poſuerunt, næ illi mores hominum ad perfectam prudentiam pulcrè effinxiſſe judicantur, qua quid mortale differat ab æterno, facilè dignoſci poſſit. Nihil enim æquè prodeſt ad temperantiam rerum omnium, quàm frequens cogitatio brevioris ævi & hujus incerti, cujus dies extremus, quem vulgus fugit & reformidat, Sapienti Natalis eſt æternæ vitæ, quæ viris bonis à Deo immortali donata nova prædicatur. Horum enim mors putanda nulla eſt, cum ſuis laudibus vita occidens eos conſoletur, qui ſe exhibuerunt Deo, tanquam cum mortuis viventes. In hoc virtutis genere, domeſticâ Patris Optimi diſciplinâ aliquandiu exercitatus, cum diſcendi cupiditatem ſolam videndi rationem optimam credidiſſem: dum alii aliis delectantur, hoc FAMILIARE MONUMENTUM MIHI, LIBERIS POSTERISQUE MEIS, VIVENS FECI, quod extraneum quemlibet recipiet heredem, qui legendo aut ſcribendo vitam producere concupiſcet. Illos quidem non ſequetur, quorum cùm mores ad inertiam incubuerint, nullam literam facere geſtiunt, niſi forenſem, inanesque paginas denis aſſibus æſti-

mando, verum laborem riſu intempeſtivo contemnere. Ecqvid, ajunt, hæ literæ ad Edictum Prætoris? qvid ad forenſem pugnam hæc umbratilis doctrina confert? qvid ad expediendas leviores per Tertium lites? Uſqve adeò qvidem ferre poſſum hujuſmodi ineptias, ineptiæ dum ſunt: verùm cum alios obgannire audio, me libris prioribus meis rem impeditam, perditam & impiam fruſtra reſtituere conatum, vix eſt qvin animus ille meus ingenuo liberoqve faſtidio iracundiùs feratur. Sed qvid ego? cur me dictis delirantibus diutiùs commoverem? imò garriant, rideant, valeant, ſcientiam omnem in clamore & curſu verborum poſitam putent, & à cauſa ad cauſam tranſire: certum eſt mihi dum vivam, nec à fori laboribus nec ab hac ſcribendi ratione recedere. Ego me literis humanioribus operam dare fateor ad curarum remiſſionem: ſi id nugari eſt, fateor id qvoqve: nec tamen vadimonium diſtuli, aut infinitam forenſium rerum moleſtiam refugi, qvi nomen aliqvod in hoc celeberrimo Juſtitiæ templo inter cauſarum Patronos conſecutus, tuam benevolentiam, qvâ maximè gloriari ſoleo, abhinc vicennium, dicendo mihi comparavi. Hoc unum etiam me maximè conſolatur, qvod non tam pertinaces patronos habuit invidia, ut viros fori noſtri & altioris doctrinæ Principes, qvi multi ſunt, ullo modo contaminarit. Hi enim me ad has literas, prolatis rebus qvàm maximè revocarunt,

carunt, qvibus Juris noſtri civilis gloria aliqva ex parte illuſtratur. Horum ſtudio illud fortè aſſeqvar, ut Poſteri habeant otii mei rationem, qvod verè dicebat vir magnus: ſine literis mors eſt & vivi hominis ſepultura.

DE FATO. EXPLICATIO VERBORUM M. TULLII, PRÆTER NATURAM PRÆTERQUE FATUM.

Cap. II.

VENIO igitur ad Manium Jura, qvæ Pontifices & ſapienter inſtituiſſe & religiosè coluiſſe dicuntur. Illa, aut in Pontificum ipſorum diſciplina, aut in legibus, aut in more poſita ſunt: qvæ paucioribus ſunt explicanda, qvòd alii ante nos perdoctè multa de iis ſcripta reliqverunt, qvæ à nobis ita adaugentur, ut

Si quis eadem forte conari velit,
Habere poſſit aliquid operis reſidui.

Sed ut qvi Funus ſeqvuntur, dum procedit, qvo plures conveniunt, eò exeqviæ honeſtiores æſtimantur: ſic in hac ſcriptorum varietate, cum indictivo qvaſi Funere meliores literæ efferantur, dum tempus eſt, commodum fortè fuerit, cum multis, ſupremum illis honorem ſol-

vero, & libros meos qvaſi Eclogium ad portam ponere.

A Fato exordior, cujus cum anile & plenum ſuperſtitionis ſit nomen, huic tamen nobiliores philoſophi tantum tribuerunt, ut imperitorum errorem ſecuti, Fato veluti potentiori alicui Deo vitæ mortisqve imperium conceſſerint. *Serv. 8. Æne.* Illi Fata ſcribunda advocabant ultima primæ hebdomadis die, qvâ nomina pueris imponebant: *Tertul. l. de anima, c. 39.* Qvæ crudelia poſtea, immatura, præpoſtera, acerba, turbata, indigna, dira, iniqva, malè judicantia incuſarent: mollia, benigna, bona, raro ab iis vocarentur. At cùm mors ad Fatum ſemper referatur, Ciceronis illud multis negotium exhibuit, qvi multa impendere ſcripſit, *Præter Naturam præterq; Fatum. Cicer. Philip. 1.* Adrianus Turnebus, *Lib. 13. adverſar. c. 9.* nihil diverſum Fati & Naturæ nomine ſignificari putat, ſed unum idemqve declarari, mortemqve naturalem eandem eſſe ac fatalem. Hæret in illis verbis Agellius, *l. 13. c. 1.* & cùm qværit, utrum idem valeant Fatum & Natura: præter Naturam, violentam mortem deſignari rectè cenſet: at præter Fatum, non ſui operis & temporis eſſe profitetur. Animadvertit tamen acuti vir ingenii M. Tullium duobus verbis unam & eandem rem nusqvam explicare: Sed cum Naturam à Fato ſeparaſſet, variam utriusq; verbi ſignificationem demonſtrare. Nam qvæ in faciendo fine vitæ vio-

violenta ſunt, non videntur Agellio à Fato venire, & qvod Fatum atqve Naturam dixit Tullius, id multò ante Demoſthenem τὴν πεπρωμένην καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον appellaſſe. Αὐτόματος enim θάνατος *qvaſi Naturalis & Fatalis, nulla extrinſecus vi coactus venit* : qvod nos poſtea viderimus. Sed mors omnis violenta præter Naturam, præterq; Fatum accidit, qvod mortis genus luctuoſiſſimum Plinius *lib.1. epiſt.* vocat, qvæ non ex Natura nec Fatalis videtur. Nam utcumqve illis, qvi morbo finiuntur, magnum ex ipſa neceſſitate ſolatium eſt: in iis, qvos accerſita mors aufert, hinc inſanabilis dolor eſt, qvod creduntur potuiſſe diu vivere.

Tribus qvidem humanā omnis vita continetur, *Serv.4. Æn.* Natura, cui ultra centum & viginti ſolſtitiales annos conceſſum non eſt diuturniore frui luce. Fato, cui nonaginta anni, hoc eſt, tres Saturni curſus exitium creant, niſi fortè aliarum ſtellarum benignitate, tertium ejus ſuperet curſum. Fortuna, & caſu, qvi ad omnia pertinent, qvæ extrinſecus accidunt, ut ad ruinam, incendium, naufragium, venena, vim Fatiq; diem occupatum. Qvod optimè in Didonis perſona ſervat Poëta præſtantiſſimus: 4. *Æneid.*

Vixi, &, quem dederat curſum Fortuna, peregi.

Hic enim non ad Naturam & Fatum mortem retulit;

- - - *quia nec Fato, merita nec morte peribat.*

Sed ad Fortunam, qvam violentæ mortis agnoſcit authorem. Qvare mors illa, qvæ præter Naturam accidit, Fortunæ tribuitur: caſui, qvæ præter Fatum. At natura & Fatum ei, qvi morbo finitur θανάτῳ ἰδίῳ, aut qvi morte ſua defungitur, *Sueton. in Jul. c.* 85. qvod eſt ſua die mori, vel ſua morte. Naturâ longior vita mortalibus conceditur: Fato brevior, ad qvod mors omnis acerba etiamnum refertur, non ad Naturam.

Eleganter Demoſthenes, *in epiſt. de Lycurg. lib.* ἄλλως τε ὅταν τῶν δημοτικῶν, τοὺς ἡ καθήκουσα μοῖρα, καὶ ἡ τύχη, καὶ ὁ χρόνος περιαιρῆται. Qvod præſertim eorum, qvi populares eſſent, alios properans Fatum & Fortuna & tempus ſuſtulit. καθήκουσαν μοῖραν, dixit Iſocrates *l. in laudat. Buſirid.* πρὸ μοίρας, ante Fatum, ante diem, qvæ mors violenta eſt, Caſui tribuitur: Tempus autem continet Fatum & Naturam.

DE IIS, QVI PRÆTER NATURAM, PRÆTERQVE FATUM PERIERUNT. ET PRIMUM DE ICTIS FULMINE. QVID SIT SUPER GENUA TOLLERE. POPPYSMIS ADORARE.

CAP. III.

Cap. III.

ATQVE ut mors omnis naturalis eſt aut fatalis, aut præter Naturam παρὰ φύσιν præterqve fatum παρὰ Μοίρας: ſic & generationes violentæ ſunt & non fatales, qvibus Natura adverſatur. Ἆρ' οὖν καὶ γενέσεις εἰσὶν ἔνιαι βίαιοι καὶ οὐχ εἱμαρμέναι, αἷς ἐναντίαι αἱ κατὰ φύσιν. *Ariſt. l. 5. Phyſ. c 6.* Cauſarum ſeries & præſcriptus in naturâ ordo apud Peripateticos Fatum eſt, qvod cum mors aut generatio prætergreditur, violenta & præter Naturam nuncupatur. Licet interitus omnis aliæq; affectiones, qvæ ad illum ducunt, contra naturam Ariſtoteles dicat, *lib. 2. de cœlo, c. 6.* nullamqve mortem naturalem eſſe videatur affirmare. Sed has affectiones præter Naturam ita putat, qvod perniciem ſubjecto moliantur, cum tamen legis Naturalis præſcriptum ſeqvantur. De Fato Socrates apud Platonem, *In Gorgia*: Μὴ γὰρ τοῦτο μὲν τὸ ζῆν ὁπόσον δὴ χρόνον, Τόνγε ὡς ἀληθῶς ἄνδρα, εὐκτέον ἐστὶ, καὶ οὐ φιλοψυχητέον, ἀλλὰ ἐπιτρέψαντα περὶ τούτων τῷ θεῷ καὶ πιστεύσαντα ταῖς γυναιξὶν, ὅτι τὴν εἱμαρμένην, οὐδ' ἂν εἷς ἐκφύγοι. Neqve enim vivere hîc qvantumcunqve tempus optandum eſt viro, qvi verè ſit vir: neqve vita hæc amanda eſt, ſed hæc cura Deo relinqvenda: mulieribusqve adhibenda fides, qvæ dicunt, neminem vitare poſſe Fatum. De For-

tuna vel Caſu, ſcientiſſimus Poëta, cum de Priami morte loqvitur: *Virgil. 2. Æneid.*

Hæc finis Priami Fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit.

Sorte, qvia ſors omnis à Caſu, qvi à Fato regitur, nec eſt Fatum. Naturam à ſuo ordine, hoc eſt, à Fato & Fortuna & Caſu diſtinguimus, qvæ ritu ipſo Funeris à Pontificibus ſeparantur. Nam quæ natura aut Fato mors advenit, ſolemnes ſuos ritus habuit ceremoniasqve: at mors accerſita, aut fortuita aliis legibus religioneqve continetur.

Eorum autem, qui præter Naturam præterque Fatum perierunt, varia genera numerantur, ut variæ funerum leges, quæ à Fortuna vel Caſu oriuntur. Fortunam enim & Caſum diverſa eſſe Philoſophus docet. *lib. 2. Phyſic. c. 6.* Διαφέρουται δὲ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον· ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλεῖόν ἐστιν. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης, ἀπὸ ταὐτομάτου πᾶν· τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. Differunt ergo Fortuna & Caſus, quòd Caſus latiùs patet, & quod à Fortuna eſt, caſu eſt: quod verò à Caſu, non omne à Fortuna. Ex quibus clarum eſt, αὐτόματον θάνατον à naturali & fatali morte omninò ſeparari, falſumque Agellium, *l. 13. c. 1.* qui αὐτόματον θάνατον quaſi naturalem & fatalem mortem interpretatur, cum debuerit violentam ac temerariam intelligere. Hujus errorem perdoctus Demoſthenis interpres ſecutus αὐτόματον θάνατον, naturalem mortem reddi-

didit, cui verba Demoſthenis attentè perlecta multùm adverſantur. *in orat. de coron.* Ἡγεῖτο, inquit, γὰρ αὐτῶν ἕκαστος, οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. Διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμένης, καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει. Ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν, ἀποθνήσκειν ἐθελήσει. Nam eorum quiſque putabat ſe non patri & matri duntaxat natum eſſe, ſed Patriæ. Quid verò intereſt? quod qui ſe parentibus ſolùm natum eſſe putat, fatalem & quoque caſu advenientem mortem expectat. Qui verò patriæ, is ne hanc ſervire videat, emori volet. Quod eſt, cum patria occidere, ut ſi Caſus deſit, à Fortuna auxilium petat, ut properet Fatum. Quo mortis genere, Decii, ut Cato Uticenſis veterum fama meliore celebrantur. Atque hoc verbi ἀποθνήσκειν apertè iſtuc indicat, in quo ἡ ἀπὸ πρόθεσις, ἐνταῦθα χωρισμὸν δηλοῖ, *Auth. Etymolog.* præſentem & ſubitam ſeparationem demonſtrat. Itaque ſic differt Fortuna à Caſu, ut Fortuna ad eos referatur, qui deliberant & ex animi judicio agunt: Caſus verò ea complectitur, quæ temerè & nullo hominis delectu accidunt. Quare quæ præter naturam fiunt, Fortuna ſibi ſuo quodam jure vendicare poteſt: quæ præter Fatum, Caſibus imputantur. Sic Didonis mors non à Caſu, ſed à Fortuna, & meditato conſilio, ut eorum omnium, qui violentas

lentas ſibi manus intulerunt, vel metu vel impatientia doloris. At Caſu mors Priami, ut eorum, qui perierunt ruina, naufragio vel alia vi, continetur. Quod ex Demoſthene perſpicuum eſt, qui liberos pro parentibus, nec fatalem mortem, nec ullum mortis periculum, quod à Caſu obvenit recuſaturos putat: quod eſt, nec morbum eos, nec vim majorem ullam reformidare ſolere, à quibus mors plerumque immatura offertur. Quid enim in liberis laudandum eſſet aut mirandum, ſi pro parentibus naturalem, aut Fatalem mortem oppeterent, nec ullos caſus aut pericula ſubirent, quæ *αὐτομάτῳ θανάτῳ* deſignantur? At fortiſſimum illud ac ultimum Fortunæ vulnus pro Patria, ſoli Catones, ut liberi vitam finirent, intrepidi accepiſſe ita prædicantur, ut in illis amor patriæ naturæ imperium viciſſe dicatur. Nos verò de eo fortunæ vulnere hîc loquimur, quod omnium conſenſu improbatur. Nam ut Catonis mors *εὐτυχίαν*, ſic iſta præceps *δυςυχίαν* habet, quâ *βιαιοθάνατοι* maximè læduntur.

Ad Caſum ergò, ictos fulmine, necatos in bello, peregrè mortuos, in navi mortuos, in mare projectos rejicimus, ut ad Fortunam *βιαιοθανάτους*, de quibus ſingulis Pontifices diverſa Jura ſanxerunt. Nos primùm de Caſu & de ictis fulmine videamus, ex veterum inſtitutis, quibus hominem fulmine exanimatum cremari fas non fuit: condi terra religio tradidit.

dit. *Plin. l. 2. c. 54.* Vetus eſt lex Numæ, *Si hominem fulminibus occiſit, ne ſupra genua tollito.* Et alibi. *Homo ſi fulmine occiſus eſt, ei juſta nulla fieri oporteto.* Feſti *in verb. occiſum.* lectionem doctiores viri emendarunt, inter quos Scaliger legendum putat, *Si hominem fulmin Jobis occiſit.* Fulvius Urſinus, quem alii ſunt æmulati, *ſi hominem fulminis occiſit.* Fulminis enim ut vulturis nominandi caſu veteres dixiſſe ex Ennio probant. Ego ſuſpicor legem Numæ ita ſcriptam, *ſi homo nam fulminibus occiſit κατέπεσεν.* Dictio *nam* apud antiquos non ſolum caſualis & rationalis, ſed completiva etiam & confirmativa invenitur, & præpoſitiva & ſubjunctiva, quemadmodum δὴ apud Græcos, *Priſcian. lib. 18.* quæ ſemper poſtponitur. Atque hæc verba non pro legis principio, ſed pro parte illius acciperem, quæ vel exceptionem continet, vel interpretationem, quod in legibus XII. aliquando notamus. Nec temerè fulminibus legendum putamus: non enim lex ad fùlmen Jovis ſolùm pertinet, ſed ad omnium generum fulmina, quæ varia pluribus Diis Pontifices adſcribunt. *Lact. Gramm. 1. Thebaid.* Ut Thuſcorum etiam literæ, novem Deos emittere fulmina docuerunt: *Plin. l. 2. cap. 51.* quorum vates exactiorem cæteris cognitionem adepti noverant, unde illa emitterentur, quibus quæque Diis tribuerentur, in quorum loca ſe reciperent poſt ictum illatum, quid boni malivè portenderent. *Dionyſ. l. 9.* Πόθεν τε αἱ τῶν κεραυνῶν γίνονται βολαὶ καὶ τίνες

αἰτὺς

ἀυτὰς ὑποδέχονται μετὰ τὰς πληγὰς ἀπίουτας τόποι θεῶν οἷς ἕκαςοι ἀποδίδονται, καὶ τίνων ἀγαθῶν ἢ κακῶν μηνυται. Certa etiam numina poſſidebant fulminum jactus, quas Manubias Etruſcorum libri appellabant, *Serv. 1. Æneid.* Jupiter, Vulcanus, Minerva. Hinc Minervales Manubiæ, *Serv. 11. Æneid.* quod triſte Minervæ ſydus Virgilio, graves æquinoctio vernali tempeſtates movet. Nonnulli tamen manubias fulminis, Jovi, Junoni, Marti & Auſtro vento aſſerunt attributas, *Serv. 8. Æneid.* quarum varia etiam genera producuntur. Sunt enim Peremptalia fulmina, Peſtifera, Poſtularia, Peruorſa, Renovativa Oſtentatoria, Clara, Familiaria, Bruta, Conſiliaria. *Feſt. Plin. l. 2. c. 43. 51. 52. Non. Amian. Marcell. l. 23.* Ex iis fulminum generibus vulgus Romanorum duo tantum ſervavit: Nam diurna κεραυνοβόλια ἡμερινὰ Jovi; nocturna κεραυνοβόλια ἀπὸ τρὶ νυκτερινά, Sumano tribuebat. Unde in publicis commentariis ſcriptum eſt, *Jove Tonante Fulgurante, Cicer. orat. in Vatin. & l. 2. de divinat.* Inque Jovis manu fulmen imponebatur *Tertull. Apologet. c. 11.* qui in antiquis Numiſmatibus Fulgurator, Ultor, Propugnator ſignatur. *Fig. 1. & 2.*

Triſulcum Fulgur geſtat manu Deorum Maximus, quocum etiam Conſervator dicitur in Nummis Gordiani, in quibus depictus Jupiter ſtans, dextra fulmen tenet, ſiniſtra haſtam,

ſub

Fig. 1. *pag. 14.*

Fig. 2 p. 14.

p. 15. Fig. 3.

ſub cujus manu principis imago adſtat, quem fulmine protegit. *Fig. 3.*

Paveſcant Regum infeſtiſſimi parricidæ, & qui infami rebellione, Principis fulmen contemnunt. Diſcant impii ſceleris gregales ſcriptores, nullam malè de Principe merendi juſtam eſſe uſquam cauſam poſſe, nullum tantum facinus, quod parricidio aut conjuratione ſit vindicandum. Vindicem ubique adeſſe Deum, primi & maximi criminis ultorem graviſſimum, qui impiorum facinora judicat, diſcutit & damnat, æternique fulminis ignibus conſcios tradit. Eheu! Errice Magne Μακαρίτη piis Manibus ut benè precantur omnes boni: ſic illos perpetua iræ cœleſtis fulmina nefandiſſimo parricidæ decet imprecari. Tibi verò Lodoice Rex Chriſtianiſſime, Deus ille verus & tui conſervator, Reginæ Matris auſpiciis dedit orbem quietum, Senatum fidelem, populum probum, exercitus fortes: Deus ille te ſervet, Deus tueatur, Deus mala prohibeſſit: vincas, valeas, ex votis omnium & priſcorum acclamationibus multis annis imperes, & de noſtris Deus ille Deus augeat tuos.

Redeo ad Numæ leges, quæ vetant hominem fulmine occiſum ſuper genua tollere, quod interpretor: loco movere, quò ei proximiores officia ultima præſtarent, ungerent, lavarent. Ex ritu enim priſco funeris, ſoror vel mater mortui, quæ Funera dicebatur, corpus genibus

ſublevabat, quia fortè in iis ineſt vitalitas, *Plin. l. 11. c. 45.* vel quod illa miſericordiæ ſint conſecrata. *Serv. Eclog 6.* Sicque corpus illud ſinu fovebat & complectebatur. Quod ex Pædone Albinovano obſervamus de morte Druſi ad Liviam:

At miſeranda parens ſuprema neque oſcula fixit,
Frigida nec movit membra tremente ſinu.

Mavult Lipſius *lib. 3. epiſt. quæſt. epiſt. 3.* fovit. Sed veterem lectionem loco movendam non cenſeo. Quod verò Pædo ſinum, Virgilius complexum dixit *Eclog. 5.*

Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat, crudelia, mater.

Gremium Arnobius vocat, alludens ad funeris ritum. *Ergone*, inquit *lib. 5. Deum mater genitalia, illa disjecta, cum floribus ipſa per ſe mœrens officioſa ſedulitate collegit, ipſa ſanctis manibus, ipſa divinis contrectavit ac ſuſtulit flagitioſi operis inſtrumenta fœdiq; abſcondenda etiam mandavit terræ? Ac ne medio in gremio diffluerent, ſic ſoli, priusquàm veſte velaret ac tegeret, lavit utique balſamis atque unxit?* Quæ apertè deſignant, quid ſit ſuper genua tollere. Altera lex Numæ eſt, *Ne juſta fiant ei, qui fulmine occiſus eſt*, ἔθιμα, *Chariſ. lib. 1.* conſueta vel ex conſuetudine ſolemnia. Nec enim icti fulmine, qui ἱεροὶ νε-

κροὶ,

κεροὶ, lavabantur, ungebantur, producebantur, urebantur, nec iis inferiæ ſolvebantur, ſed ibi humo tradendi, ubi occidiſſent. Rationem legis eam adfert Artemidorus *lib. 2. c. 8.* quòd nullus fulmine ictus infamis aut ignominioſus exiſtat, qui etiam velut Deus colebatur. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμος ἐστὶν, ὅθεν γε καὶ ὡς Θεὸς τιμᾶται. Diis enim nec juſta fiebant, nec illi lugebantur. Sic mortuo M. Aurelio tantus illius amor die regii funeris claruit, *Capitolin. in M. Aurel.* ut nemo illum lugendum cenſuerit, certis omnibus, quod à Diis commodatus ad Deos rediiſſet.

Alia ratio probabilior eſt, juſta fulmine ictis non fieri, qvod inter prodigia illi haberentur. *Annus prodigiis ſolicitus*, inqvit Livius *lib. 10. in exercitu Appii Claudii nunciatum eſt plerosq; fulminibus ictos.* Ut in Catilinianis prodigiis numeratur M. Herennius, *Plin. lib. 2. cap. 51.* qvi ſereno die fulmine ictus eſt. Et poſt Agrippinæ parricidium prodigia crebra, *Tacit. 14. Annal.* inter qvæ mulier in concubitu mariti exanimata. Qvæ qvidem prodigia cum certo ſacrificii genere procuranda expiandáve eſſent, vel ex libris Sibyllinis, vel ex Aruſpicum Pontificumve reſponſo, aut præcepto: nullo alio ritu ſolvi juſta potuerunt, ſed prodigii ſolum procuratio danda piaculari ſacro. Qvare fulguritos condi terrâ religio fuit, *Vid. Senec. lib. 1. de clement. c. 7.* membraqve vel oſſa ab Aruſpicibus colligi,

ut ex Varrone colligitur in libro περὶ ἀρετῆς καὶ φύσεως. *Illud vero*, inquit, *qvondam egi, ut ego non metuam fulmen, non Aruſpicem triſtem*, qvem fulguratorem vocat Cato de moribus Neronis, *apud Nonium.*

Hos qvidem fulguris ictûs non ad honorem retulerunt, ſed ad pœnam vitæ impurioris, qvæ divinis honoribus poſt fata coli non debuit, ut Artemidorus ὀνειροκρίτης ſomniavit. Cum verò totum corpus fulguritorum terrâ conderetur, fortean de fulgurito inſcriptio vetus intelligi debet, qvæ eſt in viâ Labicanâ quarto ab urbe milliario.

D. M.
L. IVLI. EPIGONI
(*688.10.*) VIXIT. ANNIS. XXVI. M. V. D. XII.
CORPUS. INTEGRVM. CONDITVM.
L. IVLIVS. GAMVS
PATER. FILIO. PIISSIMO.

Leges Numæ tandem à potentioribus, temporis lapſu violatæ aut immutatæ. Nam Strabo Magni Pompeji pater occiſus fulmine, indictivo funere elatus eſt. *Plutarch. in Pomp.* & fulminis icti corpus univerſum concremandum, in eô loco, ubi occidiſſet, antiqvi rhetores loqvuntur. *Qvintil. decla. 274.*

De fulgetris hoc unum huic capiti inſeremus, qvod illas Poppyſmis adorare conſenſus gentium eſſet. *Plin. lib. 28. cap. 2.* Leviter adorare &

Aruſpicem triſtem, qvem
ato de moribus Neronis,

s ictûs non ad honorem
m vitæ impurioris, qvæ
ſata coli non debuit, ut
ίτης ſomniavit. Cum
guritorum terrâ conde-
urito inſcriptio vetus in-
n viâ Labicanâ quarto ab

M.

GONI
S. XXVI. M.V.D.XII.
NTEGRVM. CONDI-

GAMVS
IO. PIISSIMO.
à potentioribus,tempo-
mutatæ. Nam Strabo
occiſus fulmine, indictivo
tarch. in Pomp. & fulmi-
m concremandum, in
antiqvi rhetores loqvun-
4.
num huic capiti infere-
yſmis adorare conſenſus
b.28.cap.2. Leviter adora-
re &

Digitized by Google

re & complauſis manibus cavis Turnebus *lib. 4. adverſ. cap. 15.* interpretatur Poppyſmum, & aſſerit vocem fictitiam ad ſoni expreſſionem: cùm ποππύζειν καὶ ποππυσμὸς è pura puta Græcia profluxerint, & ποππύσματα Heſychio κολακίσματα dicantur.

DE ARBORIBUS FULGURITIS AUT ATTACTIS.

Cap. IV.

ILlud cum M. Varrone ſemper ago, ut neqve fulmen metuam, neqve eum, qvi fulgurare, tonare, permiſcere Græciam poſſet, qvi nullos in animô meô malevolentiæ aculeos relinqvere uſpiam poteſt. Qvare fulmen contrectabo ſecurior, & de arboribus, aut locis fulguritis, aut attactis pergam ea ſcribere, qvæ ad Pontificum diſciplinam qvodammodo pertinere videbuntur.

Arbores fulguritas, qvæ fanaticæ dicebantur, *Feſt. in verb. Fanatica.* Coinqvire & procurare ſolebant, ut ipſa qvoqve loca de cœlo tacta, dum reliqviæ fulminis à Pontificibus cum Sacrificio ſepultæ conderentur; *Acro in Horat. de art. poet.* Plauti ſervus neqvam, cùm ſenem ab agri herilis dominiô avertere conaretur, eumqve dominis maximo damno fuiſſe perhiberet,

Apage, inqvit ſenex, *à me iſtum agrum.*
ST. *Magis apage dicas ſi omnia à me audieris,*
Nam fulguritæ ſunt hîc alternæ arbores.
Plaut. in Trinum.

Qvas collucare, coërcere, coinqvire neceſſe erat, id eſt, eâ parte ramos excindere, qvâ de cœlo tactæ eſſent. Ab eô projecta dicta crediderim, quæ Meſſala in Explanatione XII. ſcripſit depellendorum malorum fulgurum vel bonorum cauſa fieri, *Feſt. in verb. pecunia.* Quod ex Catonis *de re ruſt. cap. 139.* verbis apertiùs intelligi poteſt. *Luſum collucare*, inquit, *Romanô more ſic oportet. Porco piaculo facto, ſic verba concipito. Si Deus, ſi Dea, cujus illud ſacrum eſt, uti tibi jus ſiet, porco piaculo facere, illiusvè ſacri coërcendi ergo. Harumce rerum ergo ſive ego, ſive quis juſſu meo fecerit, ut id rectè factum ſiet. Ejus rei ergò te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor, uti ſies volens propitius mihi, domo, familiæq; meæ, liberisq; meis. Harumce rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando eſto.* Quod dicit Cato, *ſi quis meô juſſu fecerit*, de Strufertariis debet intelligi, *Feſt. in verb. Strufertarios*, qui mercede conduct ſacrificia quædam ad arbores fulguritas faciebant precabanturque non Jovem, ut in lege Numæ Scaliger repoſuit, ſed *ſive Deum ſive Deam.* Verba Catonis lucem veteri inſcriptioni afferre, & ex illa mutuam accipere poſſunt.

VII. ID. NOV.
S. ÆNIUS. DONATUS. L. FABIUS. FOR-

FORTUNATUS. FRATRES. AR-
VAL. IN. LUC. D. D. VIA. CAMP. A-
PUD. LAP. V. CONV. PER. C. PORC.
PRISCUM MAG. ET. IBI. IMM.
QUOD. VI. TEMPESTAT. ICTU.
FULMIN. ARBOR. SACR. L. D. D.
ATTACT. ARDUER. EARQ. AR-
BOR. ERUENDAR. FERR. PEN-
DENDAR. ADOLENDAR. COMM.
OLENDAR. (121.) ITEM. ALIAR.
RESTITUENDAR. CAUSA. OPE-
RISQ. INCROANDI. ARÆ. TEM-
PORAL. SACR. D.D. REFICIEND.
EJUS. REI. CAUSA. LUSTR. MISS.
SUOVETAURILIB. MAJOR. ITEM.
ANTE. ÆD. D. D. B. F. A. JUNCT.
N. II. ITEM. AD. AR. TEMPOR.
DIS. INF. S.S. JAN. PATR. ARIET.
II. JOVI. VER. BEC. II. MARTI.
PATRI. ULT. N. AR. II. SIVE DEO.
SIVE. DEÆ. VERB. II. JUN. D. D.
OV. N. II. VIRGINIB. DIV. OV. N.
II. FAM. DIV. VERB. N. II. LARIB.
VERB. N. II. MATRI. LAR. OV. N. II. FONT.
VERB. II. FLOR. OV. N. II. SUM-
MAN. PATR. VERB. ATROS. II.
VESTÆ. MATRI. OV. II. VESEOR.
DEOR. DEARQ. OV. II. ITEM. A-
DOLEND. COINQ. OV. II. ET. AN-
TE. CÆSAR. GENIO. D. N. SEVE-

BIBLIOTECA ... ROMA

RI. ALEXANDRI. AUG. T. A. I-TEM. DIVIS. N. XX. VERBEC. XX.

In ſtudioſorum gratiam, qui minus in inſcriptionum lectione verſati ſunt, iſtam, quæ elegantiſſima eſt, ſic extendimus. *Fratres Arvales in Luco Deæ Diæ via Campana apud lapidem quintum convenerunt per Cajum Porcilium Priſcum magiſtrum, & ibi immolârunt. Quod vi tempeſtatis, ictu fulminis arbores, ſacri Luci Deæ Diæ attactæ arduerint, earumq́ arborum eruendarum, ferrendarum, pendendarum, adolendarum, commolendarum, item aliarum reſtituendarum cauſa operisq́ incroandi, æræ temporales, ſacræ Deæ Diæ reficiendæ: Ejus rei cauſa luſtrum miſſum Suovetaurilibus majoribus. Item ante ædem Deæ Diæ, bovem fœminam ambegnis junctis nefrendibus duabus. Item ad aram temporalem Dis Inferis ſupra ſcripta. Jano Patri arietes duo. Jovi verbeces duo. Marti Patri Ultori, arietes nefrendes duo. Sive Deo ſive Deæ, oves nefrendes duas. Virginibus divis, oves nefrendes duas. Familiæ Divæ, verbeces nefrendes duo. Matri Larum, oves nefrendes duas. Fontibus, verbeces nefrendes duo. Floræ oves nefrendes duas. Summano Patri verbeces atros duo. Veſtæ Matri, oves duas. Veſcorum Deorum Dearumqué oves duas. Item adolendarum coinquiendarum oves duas. Et Cæſaris Genio Domini noſtri Severi Alexandri Auguſti Taurum auratum. Item Divis noſtris viginti, verbeces viginti.*

Lubet paululum à Pontificibus ad Arvales

Fratres divertere; & cum illis in tetraſtylo confidere, quod luci attacti ab eruditis huc usque leviter tacti ſint & collucati.

Procuratio fulminis ad Aruſpices, Sibyllinos libros, Pontifices vel Triumviros rejecta, qui Comitiis creabuntur. Ab Aruſpicibus proditum eſt, in ſingulis arboribus quot genera inſita ſint, uno ictu tot fulmina fieri, in illud, quod fulmen concepit. *Varr. l. 1. de re ruſt. cap. 40.* De Pontificibus & librisSibyllinis videbimus poſtea. De Triumviris hæc ex Livio adferemus *lib. 25. Comitia à Prætore urbano de Senatus ſententiâ habita, quibus creati ſunt Triumviri bini: uni ſacris conquirendis donisque præſignandis alteri reficiendis ædibus Fortunæ.* Mendum in Livio manifeſtum eſt, legendum enim *ſacris coinquiendis.* Quid verò ſit *dona præſignare*, non ita perſpicuum. Putavi aliquando legendum *donis præfigendis & refigendis* ex Virgilio, *12. Æneid. Ubi figere dona ſolebant.* Propriè enim figi dona dicuntur. *Serv. 3. Æneid.* Sed nihil muto. Nam ut ſignare vota veteres dicebant; ſic præſignare dona crederem eſſe, dona votis promiſſa ſolvere; Si quis tamen malit *præfigere*, non renuo. Ex TriumvirisAvoGalbæ, cùm fulmen procuraret, exta de manibus aquila fertur rapuiſſe, *Suet. in Galba c. 4.*

Quæ procuratio Fratribus Arvalibus Commiſſa eſt, in lucis aut arboribus attactis, cùm arvorum Sacerdotes eſſent, ſacraque publica facerent, *Plin. l. 17. cap. 2.* luſtrarent agros ſemel

In anno, ex Kalendario ruſtico, quod Ambarurale Sacrificium dicebatur, *Serv. Eclo. 5.* Hallucinatur vir doctus, qui idem putat agrum coinquire & luſtrare. Longè enim hæc diverſa ſunt, ut ex Catone *cap. 141.* & inſcriptione doceri poteſt, in quâ Dea Dia eadem eſt, quæ Ceres, Ops, Mater Deûm Magna. Sed ut inſcriptionem hanc, quæ dubia eſt, notis noſtris illuſtremus, omiſſis iis, quæ ex ſequentibus inſcriptionibus colligi poſſunt, videndum eſt, quid ſibi hæc verba velint *ferrendarum arborum*. Ferri & efferri arbores dicuntur cùm auſpicatò, Jovis fulguri, arbor capitur & conſecratur, quæ Capillor dicebatur. *Serv. 10. Æneid.* Malè ſcriptum eſt *pendendarum* pro *pedandarum*. Sic apud Columellam *lib. 4. c. 12.* pedanda vinea, quæ adminiculo adquieſcit, ut novæ arbores pedamentis ſemper muniuntur. In incroandi verbo R. pro pro H. poſitam, antiquâ, ſcribendi ratione animadvertit Gruterus. Luſtrum miſſum interpretor piaculum factum, Suovetaurilibus majoribus ex Catone *cap 139. & 141.* & Livio *l.* 1. Luſtrum enim â luendo originem trahit, *Varr. l. 5. de ling. lat.* Miſſum autem ſacrorum verbum eſt: ſic mittere inferias Ovidius *lib. 11. Met.* dixit. Bovem fœminam ambegnis junctis ex Feſto lego, *in verb. ambegni.* Marti Patri Ultori, id eſt, Sylvano Marti, cujus agrorum tutela fuit & pecorum, quod ex Catone monuit Gruterus, & Plautus docet *in Truculent.*

Fuit

Fuit Ædepol Mars meo iratus patri,
Nam oves illius haud longè abſunt à lupis.

Ultor verò dicitur ob fulminis jactum, quô luci polluti ſecundum Pontificum documenta: *Acro in Horat. l. 1. Od. 12.* cui arietes neiſrendes duo ſacrificârunt, ut Summano Patri verbeces atros duo. Qui modus loquendi vulgatis apud antiquos Scriptores, ut apud Accium: *Martes Aonia congreſſos duo crederes. Chariſ. l. 1.* Quod & Terentius uſurpavit *in Adelph. Tu illos duo olim pro re tollebas tua.* Summanus eſt Jovis manes, Dis Pater, Vvagus Orcus, *Macrob. l. 3. Saturn. c. 9* quod ab urgendo malè quidam derivârunt, cum Græca vox ſit, apud quos οὐραγὸς dicitur, qui extremam agminis partem ducit: unde non invenuſtè ad Ditem transfertur, qui poſtremum humanæ fabulæ actum excipit. Divæ autem virgines ſunt, Diana ſylvarum potens & Minerva, quæ fulminis jactum poſſidebant. Alia eſt inſcriptio:

(40) VIR. DIANÆ. SACR.

Familiam Divam, intelligo Divas Corniſcas. Inſcriptio Romæ.

(81.) DEIVAS. CORNISCAS. SACRUM.

Corniſcarum Divarum locus erat trans Tyberim cornicibus dicatus. *Feſt. in verbo Corniſcarum.* Quod & de cæteris alitibus & feris accipi debet, quæ in tutelâ Deorum erant, & in lucis vagabantur, quæ Divâ familiâ continentur. Fontibus quoque Sacrum factum, quia nullus

lucus ſine fonte, nullus fons non ſacer, *Serv. l. 7. Æneid.* ex quo Fontinalia Feſta derivârunt. *Varr. lib. 5. de ling. lat.* Quod Virgilius mirè expreſſit:

Lucóſq; ſub alta
Conſulit Albunea, nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat.

Si in nemoribus errat tantiſper vagaturque Oratio mea, non à rectâ viâ diu deflexerit. Dandum & condonandum aliquid animis noſtris dum delicii affectibus ducuntur. Villula Brytachium mihi eſt ſeptimo ab urbe mi llario arborum & fontium amœnitate gratiſſima. Eò verò charior, quòd nemorum, locorum nobilium & Gatidum proximâ viciniâ decoratur, quæ mihi illuſtriſs. Card. Perronii & fratris illius dilectiſſimi benevolentiam conciliavit, quam ſuſceptam Fortunæ bonis omnibus anteferre gloriabor. Fontes duos Brytachii mei lapide poſito his verſibus & inſcriptionibus exornavi, poſteritatique conſecravi. Unius fontis inſcriptio, qui hortorum ambulationes præterfluit, ſic concepta eſt:

Nymphæ noſter amor, levibus ſolatia curis,
Si mihi Caſtalii riſerit unda chori.
Hic lapis inſcriptas veſtro cum murmure voces
Garriet, irriguis conſociatus aquis.
Nos ultrò æternos taciti meditabimur annos,
Dum variis vitæ fluctibus obruimur.

Fons

Fons alter, qui viam publicam limitem habet, perbrevibus his literis commendatur:

Hujus Nympha loci
Oculis & oſculis prætereuntium obvia
Cupidinem fugio fugitivum,
Cujus, ſi te, qui hac tranſis, comitantur ignes,
Vah! Comites cœcos fuge.
En præſtò ſum Dea, quæ fugientem ſequor,
Et ſocii amoris amplector ſitientem.
Benè te, benè me, benè noſtram Dryadum Vi-
Bibe, ſi Bibis. (ciniam,

Jam verò hi rivuli claudendi ſunt, & ad inſcriptionis explicationem redeundum, in quâ ... brilis error eſt in verbis *Veſeorum Deorum.* ... epono *Veſcorum Deorum*, ut veſcas Salicum ... ondes Virgilius dixit, id eſt, minutas, *3. & Geo.* Veſcum papaver, quod malè inter... etatur Servius, quô veſcimur. Veſcum ... rpus Plinio *lib. 6. cap. 20.* i. tenue, ut telæ a... nearum veſcæ vocantur, & veſcus ὀλιγόσιτος, ... γοδεής. *Gloſ. vet.* qui modico cibô utitur, & ... ucis contentus eſt. Hâc ratione Veſci Dei ... nt, qui minuti & Patellarii â Plauto, *in Ciſtel... .* facetè appellantur, quique in omnibus ſa... ficiis, quæ in Veſtâ deſinebant, confuſo hoc ... mine invocabantur.

... Diis viginti continentur Dii Rurationis, Oc... or, Sterquilinus, & cæteri, qui in libris Ponti... alibus inveniuntur, & â Fabiô Pictore *apud* ... *v. l. 1. Georg.* & Varrone recenſentur. Hîc duo-

duodecim tantùm enumerat, ſed illos agricolarum duces, *lib.* 1. *de re ruſt. cap.* 1. Coinquire notæ jam ſignificationis eſt Magni Scaligeri beneficio, *ad Feſt. in verb. coinquirere*, quem Respub. literaria meritò ut principem veneratur.

DE LUCIS ET LOCIS ATTACTIS. FULGUR CONDITUM. PROCURANDI FULMINIS MUNUS AD PONTIFICES REJECTUM.

Cap. V.

Lucos attactos & inacceſſos percurrere otioſum fortè non erit, antequàm fulminis reliquias cum Pontificibus condamus. Inſcriptionis fragmentum aliud nos exercebit, quod ipſum explere tentabimus.

C. VICTORIUS. GETA. ET CAND.
M. VALERIUS. JUNIANUS. VOLUSIUS.
SATURNINUS. P. CORNEL. HERACLEO. OPTIANUS. (124.)
ISDEM. COS.
IN. LUCO. DEÆ. DIÆ. TI. JULIUS. JULIANUS. ALEXANDER. PER. PROMAGISTRUM. CONVENERE CAUSA.
LUCI. COINQUIENDI. ET. OPERIS. FACIUNDI IBIQUE. VACCAM. HORNAM IMMOLARUNT.
IBIQUE. SACERDOTES. IN. TETRASTY-

STYLO. CONSEDERUNT. ET. EX. SACRIFICIO. SOLEMNI.
SPICIS. VITIATIS. LUCUM. DEÆ. DIÆ. SUMMOTO. ASCENDERUNT. IBIQVE.
TI. JULIUM. JULIANUM. PRO. FLAMINE. MAGNAS. OPIMAS. IMMOLARE. DEÆ. DIÆ.
FECERUNT. DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. UNCTIS. C. VICTORIUS CUM COLLEGIS.
IN. SATURNALIA. SECUNDA. MAG. ANNUUM. INTULERUNT. IBIQUE. IMMOLARUNT.

Sic expleo, quæ vetuſtas delevit.

In hâc inſcriptione, *opus facere*, ſuprà dictum eſt *incroare*. Vaccam Hornam adjicio, quia horna fruge, horno ſale, & hornis victimis Diis ſacrificabatur. *Horno* autem dicitur quaſi hoc anno. *Serg. Grammat. in Donat. edit. 2.* Sic M. Tullius frumentum hornotinum dixit *act. 4. in Verr.* Et Propertius *l. 4. eleg. 3.*

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis,
Succinctiq; calent ad nova lucra Popæ.

Quâ ratione motus, in ſuperiore inſcriptione literam N. Nefrendes interpretatus ſum, quod nondum aliquid frendant, id eſt, comminuant. *Scaurus Gramm.* Frendere enim eſt dentibus frangere: *Serv. 8. Æneid.* amiſſoque nomine lactentis nefrendes dicuntur. *Varr. l. 2. de re ruſt. c. 4.* In Tetraſtylo conſidere eſt in ædis veſtibulo. Alia inſcriptio eſt.

CON-

CONVENERUNT. IN. PRONAO. ÆDIS. CONCORDIÆ. CUM. COLLEG.

De Tetraſtylo Vitruvius *lib. 3. c. 2. & 4. c. 3. Frons ædis Doricæ in loco, quô columnæ conſtituuntur, dividatur, ſi Tetraſtylus erit, in partes XXVIII.* Vitium eſt in ſpicis vitiatis, cum enim lucum coinquirent Arvales, quid ſpicis vitiatis opus fuit? Scio vitiatas ſpicas fulgure tactas latinè dici, ut vitiata ova *Plin. l. 10. c. 2.* Sed hîc vitiatæ ſpicæ nil ad lucum vel opus hoc faciundum. Legendum *vittatis ſpicis.* Arvalibus enim ſpicea corona, quæ vitta alba colligabatur, inſigne data eſt, *Plin. lib. 17. c. 54.* quâ ornati ſacra ſolemnia peragebant. Summotò adverbialiter poſitum, ut optatò. Summotò aſcenderunt cum lictoribus, qui apparerent turbamque ſummoverent, ut in ſacris fieri conſuetum. Coronas ex Tibullo retexemus *l. 1. eleg. 1.*

Flava Ceres tibi ſit noſtro de rure corona,
Spicea quæ templi pendeat ante fores.

De hâc Apulejus *l. 6. Meta. Pulvinaribus ſe proximum intulit, videt ſpicas frumentarias in acervo, & alias flexibiles in corona, & ſpicas hordei videt.* Signis unctis dicitur unguento delibutis vel minio. Nam Jovis ipſius ſimulacri faciem minio diebus feſtis illiniri ſolitam Verrius tradit, *Plin. l. 33. c. 7.* ut unguentis Deorum imagines, *Cicer. act. in Verr.* quæ complebantur coronis

&

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E.
ROMA

Fig. 4. p. 53.

Fig. 5. p. 54.

p. 77. Fig. 6.

Digitized by Google

& floribus ſolemni die. De utroque Plauti paraſitus *in Aſinar.*

Tum ſi coronas, ſerta, unguenta juſſerit,
Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
Tuus obſervet Venerine eas det, an viro.

Jam verò ad loca attacta tranſeamus & Catholica fulgurum attingamus, quæ habent religionem. Prodigium erat, ſi ædes ſacræ, vel ſepulchrum, ſtatua locúsve publicus fulmine icta eſſent. *Liv. l. 27. Dio lib. 50. Agell. lib. 4. cap. 5.* Urbem luſtravit Nero ex Aruſpicum reſponſo, quod Jovis ac Minervæ ædes de Cœlo tactæ eſſent. *Tacit. 13. Annal.* Quæ prodigia ſpretis plerumque Aruſpicibus ex libris Sibyllinis procurata aſſerit Varro, De ſcenicis originibus libro primo.

Attacta verò loca, quæ Fulgurita, Bidentalia, Obſtita, Fanatica dicebantur, nec intueri nec calcari Fulgurales pronuntiant libri; *Ammian. Marcell. l. 23.* Ideoque ara ſuperimpoſita eſt, quæ Puteal vel Capitium, περισόμιον ἱερῦ φραγμὸς, ἱερὸς τόπος περικεκλισμένος. *Gloß. Vet.* operculum vocat Ulpianus *l. 13. §. fin. & l. 14. D. de act. empt.* quale fuit Scribonii Libonis in veteribus nummis. (*Fig. 4.*)

Tum verò fulgur conditum dicebatur, cum ara ſuperimpoſita eſſet. *Feſt. in verb. Scribonianum.* Quod quidem nefas erat integi, ſed ibi ſemper foramine aperto, cœlum patebat. Inſcriptio Nemauſi:

FUL-

FULGUR
CONDITUM
DIVOM

Locus autem fulmine ictus putabatur ſtatim fieri religioſus, *Feſt. in verbo Fulguritum*, eumque Deus aliquis ſibi dedicâſſe videbatur: quod Cæſarem Auguſtum impulit, ut aream in Palatio à ſe emptam conſecrârit, *Dio l. 49.* & Apollini dedicârit, quod de cœlo tacta eſſet, *ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε. Dio. lib. 49.* locus ille Bidental dictus *τόπος κεραυνόπληξ, κεραυνοβόλιον* à Nigidio Figulo *apud Non.* (quem M. Varroni Agellius *l. 19. c. 14.* parem doctrina facit) quod binæ pecudes immolarentur. Unde Bidentales & Fanatici Sacerdotes. De his inſcriptio eſt in Vaticano:

Q. CÆCILIO. APPOLLINARI.
FANATICO. DE. ÆDE
BELLONÆ. PULVIN.
(313.1.) CUJUS. MONITO. HASTA.
IN. ÆDE
BELLONA. IN. LUCO
DICATA EST.

Fanatici quoque Sacerdotes dicti, qui circa fana bacchabantur & reſponſa reddebant, *l. 1. §. idem Vivianus. D. Ædilit. Edict.*

Sacerdotes Bidentales in Decuriam redacti ſunt. Lapis alter.

SEMONI
SANCTO

DEO

DEO. FIDIO.
SACRUM.
SEX. POMPEIUS. SP. F.
(96. 5.) COL. MUSSIANUS.
QUINQUENNALIS.
DECUR.
BIDENTALIS.
DONUM. DEDIT.

Legitur etiam.

ARA. PROCUR.
(132. 7.) FULGETRÆ

Quæ quidem procuratio plerumque ad Pontifices ex S. Cto. rejecta eſt, ad quorum collegium relatum eſt de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta elataque inde eſſent, *Liv. l. 29.* Inſcriptio alia eſt:

JOVI
(21.6.) FULMIN. FULG. TONANTI.
RUSTIUS. L. F. ÆPIO. PONT.
EX. S. C. DEDICAVIT

Hæc quidem eorum Oculos lædent, qui nihil nôrunt, quàm ſiniſtris ſermonibus aliorum ſtudia carpere, ut eruditionis famam aliquam maledicendo conſequantur. Sed in omnibus Auſpicium optimum habebo, ſi mihi fulmen hocce meum fuerit ſiniſtrum.

DE NECATIS IN BELLO.

Cap. VI.

MORTIS genus pulcherrimum eſt, quod pro patriâ in bello oppetitur. *Cic. Philip.* 14. Nam pro brevi vitâ diuturnam memoriam poſteri reddunt. Vetant leges XII. *Ne homini mortuo oſſa legantur, quò poſt funus fiat*: quæ excipiunt bellicam peregrinamque mortem. *Cic.* 2. *de leg.* Nam mortuis in bello, qui per gloriam vivere intelliguntur, membrum abſcindere licuit, ad quod ſervatum Juſta fierent, reliquo corpore combuſto, *Feſt. in verb. membrum*: vel illorum cineres in urna reportabantur, quem morem Propertius tangit *eleg. II.*

Néve aliquid de te flendum referatur in urnâ,
Sic redeunt, illis qui cecidêre locis.

Duo itaque funera militibus facta, domi, militiæque. Quæ foris tumultuaria pleraque. Militum enim corpora in unum collata ſepeliebantur, *Liv. l.* 27. & tumulus in unum coacervatis oſſibus fiebat. *Liv. lib.* 38. Sic Varianæ cladis reliquiæ uno tumulo ab Germanico conditæ ſunt. *Tac. l.* 2. *Annal. Sueton. in Calig. c.* 3. Atque hi tumuli ferè ponebantur circa fines & in Centuriis, monticelloſque in finibus conſtituebant, à quibus fines ipſi ſepultuarii ab au-

ćto-

ctoribus limitum dicebantur; *Dolabella.* quantóſque milites poſuerant in tumulis, tantos lapides figebant, *Latinus l. de Terminis.* Titulumque ponebant. Ut in communi militum ſepulchro Nurſini Mutinenſi acie interfectorum civium tumulo adſcripſerunt, *pro libertate patriæ eos occubuiſſe. Suet. in Aug. c. 12.* Quod ita graviter tulit Auguſtus, ut omnes oppidò ejecerit vagos & extorres, cum mulctam graviorem perſolvere ipſi non poſſent.

Memorabile facinus Acarnanum hoc loco præterire non poſſum, qui audaci conſilio adverſus Ætolos ceperunt arma, conjuraruntque, ut qui victus acie exceſſiſſet, eum ne quis urbe, tecto, menſa, lare reciperet. Et cum gravem execrationem in populares compoſuiſſent, precati ſimul Epirotas ſunt, ut qui ſuorum in acie cecidiſſent, eos uno tumulo contegerent, adhiberentque humatis Titulum: *Livius lib. 26. Hic ſiti ſunt Acarnanes, qui adverſus vim atque injuriam Ætolorum pro patria pugnantes mortem occubuerunt.* Hæc quidem in caſtris, in quibus ea fuit Ducibus ſepulturæ militum cura, ut vix ullum militiæ tam ſollemne munus eſſe putarint, quàm ſuos humandi, quos dimittere inſepultos erubeſcerent *Q. Curtius lib. 5.* Datæ ad hanc rem utrinque Induciæ, ut cæſi utrimque ſepulturæ traderentur *Liv. lib. 27.* cui magnam præterea operam milites dederunt, ut diſciplina Romanorum militaris indicio eſt. Nam in ſaccum

legio ipſa particulam aliquam ſtipendii conferebat ſepulturæ cauſa: *Veget. l. 2. c. 2.* ut ſi quis ex contubernalibus deceſſiſſet (peſſimè ſcriptum in vulgatis defeciſſet, nam deficere militi crimen eſt) *l. 5. §. 1. D. capit minu.* ex illo ſacco ad ſepulturam pro mortuo promeretur impenſa.

Quomodo verò militum in urbe funus inſtauraretur, ſi membrum abſciſſum eſſet, ad quod Juſta fierent, Nos poſtea videbimus, ubi de his, qui peregrè mortui ſunt, agemus. Par enim utrorumque hac in re conditio fuit.

S. Cto. tandem finitum, quod ſociali bello factum eſt *Appian. l. 1. de bel. civil.* ut qui in acie cecidiſſent, eorum corpora ibi humarentur, ubi concidiſſent. Vetus lapis in Celinæ fluminis ripa in Noricis:

C. HOSTILIUS. ET. P. EGNATIUS. VEITOR. QVINTADECIMÆ. LEGIONIS. TRIBUNI. P. S. P. Q. R. DIMICANTES. PARITER. HEIC. OCCISI. PARITER. (544 4.) JACENT. SINGULARE. POSTERIS. EXEMPLUM. ET. FORTITUDINIS.

CILINENSES

XXL. DIES. ATRATI. LUCSERUNT.

Lapis alius prope Goriciam.

C. HOSTILIUS. ET. P. EGNATIUS. VEITOR. QUINTADECIMÆ. LEGIONIS. TRIBUNUS. PRO. S. P. Q. R. CUM. SARBARIS. DIMICANTES. PARITER. OC-

OCCISI. PARITER. HIC. JACENT. (544. ſ.) SINGULARE. POSTERIS. EXEMPLUM. ET. CARITATIS. ET. FORTITUDINIS. NOREENSES. XXI. DIES. ATRATI

LUXERUNT.

Duo his Tribunis tumuli qui Honorarii, plures dari potuerunt, ut ſuo loco fuſiùs explicabimus.

Duci autem exercitûs funus aliquando publicum à militibus indictum eſt ταφὴ δημοσία *Dionyſ. l. 11.* cui ludi funebres additi pro caſtrenſi apparatu. *Liv. l. 28.* Quod & in eo, qui ſe pro exercitu Dis Manibus devoviſſet, obſervatum, ut in P. Decio, cujus funus, Fabius Collega omni honore laudibusque meritis celebravit, *Liv. l. 10.*

Militarem hanc pompam in Pallantis funere Virgilius *p. 10. æn.* ita duxit, ut immortale monumentum divinis manibus nobiliſſimo principi extruxerit: cujus virtus oblivione rerum, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poteſt. Quod ſi Conſul aut qui cum imperio erat in caſtris, morbo, vel caſu, vel in acie concidiſſet, illius ut militum cadaver non licuit in urbem referre. Quoniam qui cum exercitu ab Urbe profectus eſſet, fas non fuit intra Pomœrium intrare, cum ea, quæ ante perfici majorum Inſtituta juberent, non adimpleſſet. Sed ei aut monumentum aut ſtatua, ſi pro Pa-

tria vitam effudiſſet, SCto. decernebatur. Ut nec iis ducibus, qui victores rediiſſent priùs in Urbem patuit aditus, ſi triumphum poſtularent, quàm ſi datus eſſet illis Senatus in æde Bellonæ, ubi res feliciter geſtas exponerent. *Liv. l. 31. Senec. l. 5. de benefic.*

Militibus omnibus & ducibus hoc jus ſingulare legibus conceſſum eſt, ut qui in bello concidiſſent, ſi corpus eorum non compareret, illi tamen lugerentur. *l. fin. ſ. fin. D. de his qui not. infam.* qua lege Jus Pontificium correctum eſt: Lugendus enim non erat, cujus os ſupra terram non extabat.

Aliud etiam privilegium militibus datum civili noſtro jure, nam ſi quis unum inſtituerit heredem, ſcripſeritque uti ſibi monumentum certa pecunia faciat, nullum obligationem ſcritura ea recipit, ſed ad autoritatem dumtaxat ſcribentis refertur. *l. Quintus ſ. Pomponius D. de annuis leg.* Nec ſtricto jure tenentur heredes ad monumentum faciendum, *l. hæres ſ. ſi defuncto D. de pet. hered.* Sed militis voluntatem quam circa monumentum faciendum teſtamento expreſſit, heredes negligere non debent, qui invidiam & conſcientiam circa omiſſum ſupremum hujusmodi officium, & contemptum judicium defuncti, evitare non poſſunt. His addo veterem inſcriptionem, quæ perelegans eſt, & ad milites refertur:

IN

IN. HIS. ÆDIFICIIS. ET. LOCIS.

PVRIS. ADIACENTIBVS. ÆDIFICIIS SIVE. IS. LOCVS. AGER. EST.

ÆLI. RUFINI. MILITIS.

CVJVS. SE. POSSESSOREM. ESSE EX. CAVSA. EMPTIONIS. P. ELI. ABASCANTI. PATRIS. SVI. ALFENIO. SENECIONI. SVBPRÆF. CLASS. PR. MIS PROBAVIT. ET. MERVIT. SENTENTIAM. QVAM. JVSSV. EJVSDEM. SENECIONIS. SVBPRÆF. HVIC. TITVLO. PROSCRIPSIT. SENECIO. C. C. C. DIXIT.

NECESSARIAM. FVISSE. INSPECTIONEM. ÆDIFICIORVM. ET. LOCI. DE. QVIBVS. APVD. ME. ACTVM. EST. RE. IPSA. MANIFESTATVR. CVM. IGITVR. ÆDIFICIA. SOLO. PVRO. POSITA. DEPREHENDERIM. NEQVE. VLLO. SEPVLCHRO. SVPERPOSITA. VEL. CONJVNCTA. APPARET. VENDITIONEM. EORVM. JVRE. FACTAM. IDEOQVE. AD. AELIVM. RVFINVM. MILITEM. EX. CAVSA. EMPTIONIS. PERTINERE. VIDENTVR. LOCI. VERO. SIVE. AGRI. QVEM. AD. ADIACENTEM. ÆDIFICIIS. ÆLIVS. ABASCANTVS. PATER. RVFINI. AB. HEREDIBVS. PATVLCI. DIOCLETIS. ÆQVE. MERCATVS. EST. CVM. HABEAT. PLVRIMA.

ET. DISPERSIS. LOCIS. SEPVLCHRA. JVS. PER. VENDITIONEM. TRANSFERRI. AD. EMPTOREM. NON. POTVISSET. CVM. PATER. RVFINI. ET. POSTEA. RVFINVS. QVAMQVAM. NON. JVRE. FACTA. EMPTIONE. SEMPER. IN. POSSESSIONEM. FUERINT. NULLO. JURE. EUM. LOCUM. VINDICARE. SIBI. PATULCII. POSSUNT. PLANE. CUM. IN. RE. PRÆSENTI. INSPEXERIM. LITURATUM. AG. ET. ERASUM. PATULCI. DICUNT. REMANERE. IN. STIPUL. CAPITA. QVÆDAM. EXPRIMENTIA. HÆC. VERBA. ACTIUS. DIOCL. PATUL. DIOC. F. CUM. FRATRIB. QVI. NUNC. HIC. ADSUNT. VENDUNT. P. AELIO. ABASCANTO. LOCUM. PURUM. IN. QVO. NULLA. SEPULCHRA. JACTA. SUPERPOSITA. NEQ. CONJUNCTA. APPARENT. LIB. NEP. PRO NEP. Q. ET. RELIQVA. OB. CONTEMPTUM. TAMEN. RELIGIONIS. RUFINUS. P. ÆLIUS. ABAS. F. AGRO. PRIVETUR. FIETQ. PUB. SEPELIENDOR. MILITUM. CLASS. PR. MIS. IN. USUM. HEREDES. VERO. PATUL. DIOC. MVLTENTUR. SORTE. UNA. CUM. ANATOCISMO. BINÆ. CENTESIMÆ. USURÆ. PROPTER. NEGLECTAM. RELIGIONEM. SEPULCHRORUM. CLAM. DIRVTOR. PAUPERESQ. MILITES. CLASS. PR. MIS. DONATI. SINT. DUM. ÆGRESCUNT. ET. MORIUNTUR. NE. ÆRE. CONLATO. CVRENTVR. SEPELIRENTVRQ. QVAM. SENTENTIAM. SANCTAM ESSE. OMNES. SCIUNTO. IDQ. TOTVM. TESTATVR. MARMOR.

In-

Integram inſcriptionem appono, quæ ſententia eſt, cujus formula plena vix alibi invenietur. Hujus notæ ſunt *SUB PRÆF. CLASS. PR. MIS.* Id eſt ſubpræfectus Claſſis Prætoriæ Miſenenſis, quam Plinius ſenior Imperio regebat, cùm Veſuvii cauſam inveſtigare cupidus, craſſiore caligine obſtructo ſpiritu abſumptus eſt. *Plin. l. 6. epiſt.*

DE HOSTIUM FUNERE, ET DE PERDUELLE.

Cap. VII.

BELLORUM externorum odia non ita acerba fuerunt, quin hoſtium morte occiderent, ſi juſtum præcipuè bellum aut rebus repetitis gereretur, aut denuntiatum ante eſſet, aut indictum. In quo cum Mars communis ſit, communi quodam jure introductum eſt, ut ab ipſis hoſtibus hoſtium principum corpora ampliſſimo funeri darentur, nec dubitarit ullus, hoſtis ſui exequias celebrare. Sic Annibal primo bello Punico Tiberium Gracchum extulit, in Punicorum Caſtrorum veſtibulo corpus concremavit, & omni rerum verborumque celebritate exequias exornavit. *Liv. lib. 25.* Sint quantumvis Pœni fœdifragi, crudelis Annibal: In eo certè clementior

hic eſt, quod M. Marcellum honore ſepulturæ carere non paſſus eſt. *Cic. de Seneɛt. Pluta. in Marcell.* Qui nobili ad Thraſymenum pugna, Flaminii Ducis Romani corpus funeris cauſa, magna cum cura inquiſitum non invenit. *Liv. l. 22.*

Alexander fama & Fortuna humanior Darii mortem lacrymis proſecutus eſt, demptaque ſibi chlamyde corpus illius contexit, atque regio ornatum cultu ad matrem majorum ſuorum tumulo inferendum miſit. *Q. Curt. l. 5.* Vereor tamen quorſum luctus iſte evaderet, quem ſub perſona riſum, Mimus jure affirmaret. Quare falſæ hoſtium lacrimulæ, quas vix terendo oculos vi aliqua exprimunt, facilè ſapientum judicio exareſcunt, qui perſas Alexandrum, Germanicum Germanos *Suet. in Tiber. cap. 5.* lugentes ſine riſu non exciperent.

Prudentiores Romani quibus ne ipſa quidem hoſtium ſepulchra religioſa fuerunt, ſed lapides inde ſublatos in quemlibet uſum convertebant, nec violati ſepulchri actio competebat, *l. 4. D. de Sepulchr. violat.* In hoc tamen certè juſtiores, quod à belli calamitate ſepulchra liberata, quaſi quodam poſtliminio reverſa priſtino ſtatui reſtituebant. *l. cum loca. D. de Relig.* Quorundam tamen Romanorum Principum humanitas deſideratur, qui cum Larvis non luctati ſunt ſolum, ſed immortales in mortuum hoſtem inimicitas exercuerunt. Auguſtùs Cleopatræ ſe-

ſepultæ imaginem in triumpho duxit ante currum, inter captivos reliquos, *Dion. l. 51.* quæ imago honoratior in Veneris Templo inter ornamenta clariſſima tunc etiam ſpectabatur. Indulgentiores ſibi imperatores cæteri, qui mortui ipſi de ſuo fato triumpharunt, ut Optimus ille, qui dictus eſt Princeps, poſt mortem, triumphi conſequutus eſt honorem, illiusque imago triumphali curru ad Capitolium devecta eſt. *Spartian. in Adrian.* Sed Majorum non major clementia fuit, licet major prudentia, qui Gallorum Senonum, qui Urbem poſſederant, illa recuperata, hoſtium coacervatis oſſibus & conſitis, ſepulturam non denegarunt, ſed in media Urbe Buſta Gallica fecerunt. *Varr. l. 4. de ling. Lat. Liv. l. 22.* quæ nullam religionem habuerunt. Errat Marlianus *in not. ad Pompon. Læt.* qui putat Buſta illa Doliola vocari, quæ longè à Buſtis & loco & nomine ſunt ſeparata. Buſta enim Gallica in quarta erant Urbis regione juxta Æquimelium: Doliola in octava, quæ ſunt locus ſacer ad Cloacam maximam, ubi deſpuere non licebāt. *Varr. l. 4. de ling. Lat.* At Buſta Gallica nulla religione tenebantur. Quare optimè M. Varro conſita oſſa ſcripſit, nam ſiti dicuntur; qui conditi ſunt: & impropriè Pomponius Lætus vocavit Sepulchra. Nec enim ante Sepulchrum eſt, quàm Juſta facta & corpus incenſum eſt, & quod communiter in omnibus ſepultis, humati dicebantur, *Cic. 2. de leg.* Id erat

rat proprium in iis, quos humus injecta contegeret eumque morem Jus Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba eſt, locus ille, ubi crematum eſt corpus, nihil habet religionis. Injecta gleba tumulis & humata & gleba vocatur, ac tum denique multa religioſa jura complectuntur. Glebæ autem injectio nonniſi ſolutis Juſtis fiebat, quæ nulla facta ſunt Gallis Senonibus, ut ex Seneca diſcimus, *l. 5. de benef. c. 16.* Ille enim *ingratus eſt Catilina; parum eſt illi capere patriam ni trans Alpes accitus hoſtis vetera & ingenita odia ſatiarit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis Romani perſolvant Duces.* Diu quidem res, ſi qua diu usquam mortalibus fuit, debitæ illæ inferiæ, quæ nunquam ſolutæ.

Humaniores quandoque Romani in Perduelles fuerunt, quandoque acerbiores. Coriolanum ſerò & poſt ſceleris pœnitentiam pium, quem privata pietas à publico Patriæ parricidio revocavit, Matronæ tanto tempore luxerunt, Senatu non repugnante *Plutarch. in Coriol.* quanto Valerium Publicolam & Junium Brutum fortiſſimos cives, quod unum in tanta antiquitate humanitatis intempeſtivæ exemplum eſt in iis viris, qui minimè lugendos perpetuò ſanxerunt *l. minimè D. de relig.* eos, qui ad Patriam delendam & parentes & liberos interficiendos veniſſent. Quorum ſi quem filius patrem aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere & præmio afficiendum omnes boni cenſuerunt.

ſunt. Illorum autem Manes ſollicitabant, gravem & oneroſam terram optabant, cujus Numen ultimum grave imprecabantur, ne mortuis ſedem ullam niſi inter impios daret. *Plin. l.21. c.63.* Illorũ etiam imagines fractæ, domus ſolo æquatæ, tituli eraſi, omniſque ubique terrarum memoria abolita. Sic Tiberium & Cajum Gracchos fratres inſepultos abjecerunt, quorũ anteà conſiliis & ſapentia multæ Reipub. partes fuerant conſtitutæ. Duriùs fortè cum illis actũ, ſed in magno illo exemplo, ſi quæ fuit iniquitas Populi, illam à bonis civibus neceſſe eſt comprobari. Atque utinam in eos, qui ſcriptis aut potentia patriam diſſiparunt, ita ſævitum, ut poſteri illorum ſuppliciis terrerentur aut continerentur. Impiorum enim memoria damnanda, dilaceranda, ita perdenda eſt, ut ſempiterna ſua infamia omnibus modis torqueantur. Nunc verò, quod omnem avertat Deus, valeant, ſi qui ſunt, qui inter nos diſſidia quærunt aut volunt.

DE PEREGRE MORTVIS. QVOMODO OS REJECTUM TERRA OBTEGEBATUR. FAMILIA HUMILIOR.

Cap.

CAP. VIII.

PEREGRINAM mortem legibus XII. non contineri manifeſtum eſt. Mortui enim peregrè oſſa legebantur, quo poſt funus fieret: quod tamen Romani admodum pertimuerunt. Nam ſi oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mori maluerunt quàm in externis atque alienis locis *Cic. lib. 4. epiſt. 7.* quod in ignota terra neque proximiores premerent oculos, neque cætera pietatis ultimæ officia complerent. *Virgil. lib. 9. Æneid.* Tradunt Varro & Verrius Flaccus *apud Serv. 11. æneid.* *Si filiusfam. extra urbem deceſſiſſet, libertos amicosq; obviam proceſſiſſe & ſub noctem corpus in Urbem illatum in Cereris, facibus quoniam prælucentibus, ad cujus exequias nemo rogabatur.* Iſtuc verbi, *Quoniam*, apud antiquos ſcriptores, non ſignificabat ſolùm, id quod quia *Feſt. in verb. Quoniam.* ſed etiam, id quod poſtquam, hac de cauſa, quod Græcum ἐπεὶ utriusque ſignificationem obtinet. Nam *poſtquam*, & *quoniam* reciproca erant, *Donat. in Prolog. Adelph.* quæ Plautus & Terentius ita uſurparunt,

Quoniam is moritur, ita avido ingenio fuit. *Plaut. in Aulular.*

Quoniam, id eſt, *poſtquam*.

Poſtquam Poëta ſenſit, &c.

Id

Id eſt, *quoniam. Facibus quoniam prælucentibus*, idem eſt, ac facibus poſtea prælucentibus; quibus hîc lux aliqua afferenda eſt, quærendumque cur peregrè filiifam. mortui corpus, noctu in Cereris ædem inferretur, prælucentibus undique facibus. Nam hic ritus obſcuritatem fortè aliquam habet, cujus ego hanc rationem puto, quod Proſerpinam raptam cum Lampadibus Ceres mater luctu perdita quæſiiſſe narratur, hæc enim,

Et pleno rimatur lumine campos,
Inclinatq́; faces. Claudian. de Rapt. Proſerp. lib. 3.

Quare cum peregrè filius famil. diem ſuum clauſiſſet, ut raptus, more Cereris à parentibus quaſi quærebatur humiq́ue mandabatur.

Alii putant, ut Servius refert, filiorum, qui in poteſtate eſſent, non putari Jus eſſe funus vocari fieriq́ue, quia ſervi loco ſint parenti. Horum ſententia planè rejicienda eſt, quam miror Servium *II. æneid.* ſuis notis inſeruiſſe, niſi imperiti alicujus gloſſema ſit quod in bono illo authore frequens eſſe ſolet. Alia enim perſona patris eſt, alia domini, & natura multum à Fortuna differt, ut civili jure paſſim probatur. Nam acerba filiorum Funera compluribus exemplis arguunt, nulla ratione auctores ipſos niti, dum ubique nugantur, & maximè cum putant, ſi funus filiofamil. ducatur, familiam funeſtam eſſe, Nec enim funere tantùm funeſta fit familia, ſed ſola

ſola etiam funeris agnitione ut in Horatio Pulvillo probatur, cui Capitolium dedicanti cum filium mortuum denuntiarent, ut agnitione funeris, quæ pollutum illum & funeſtum reddidiſſet, dedicationem impedirent: ille à publica religione nihil ad privatum dolorem deflexit. *Liv. lib. 2. Valer. Max. lib. 5. c. 10.* ſed cadaver efferri juſſit templumque dedicavit. Horatium Pontificem Valerius Max. facit, cum eſſet ille Conſul cum P. Valerio, nec munus Pontificis fuerit dedicare, ſed in dedicando verba præire.

Peregrina quidem ſcriptura hæc eſt, & ab hoc capite aliena: ſed authorum eò nos deducunt loci, qui dubitationem habent, interpretationemque merentur aut emendationem. Nobis enim idem plerumque accidit, quod hortorum cultoribus, qui aliud agendo ſarculâ curſim excindunt quidquid occurrit, quod arboribus nocet. Peregrinæ mortis incommoda interim perſequamur, quæ inter graviſſimos caſus impendentes Seneca *in excerptis* numeravit, quos ſua doctrina lenire conatur. *Peregrè*, inquit, *morieris: undecumq; ad inferos una via eſt. Peregrè morieris: nulla eſt aliena mortuo. Peregrè morieris: hoc eſt in patriam ſine viatico pervenire.* Extra patriam tamen & majorum ſepulchra inferi non luctuoſum modò, ſed nefas & odioſum judicatum. Quod M. Antonio magnam invidiam concitavit, *Plutarch. in Anton. Dio lib.* 50. cum teſtamento Romæ perfecto juſſiſſet cor-

pus

pus ſuum Alexandriam deferri, ut cum Cleopatra ſepeliretur.

Pontificalis obſervatio fuit, *Quemadmodum os rejectum terra obtegeretur, Cic. 2. de leg.* id eſt, quomodo in os mortui vel membrum abſciſſum peregrè allatum gleba injiceretur. Os rejectum dixit Varro *lib. 4. de ling. Lat.* quod reſectum viri doctiſſimi putant, os ad purgandam familiam exceptum, quod donec humo opertum non eſt aut inhumatum aut in ſepulchro adjecta gleba, ut Pontifices dicunt, familia funeſta manet & dicitur *humilior*. Ut *os ſupra terram* eſſe dicitur, antequam ſepultum ſit. In antiquis Inſcriptionibus, *Oſſa poſita*, *Oſſa ſita* leguntur, quod eſt terra obtecta, vel ut lex loquitur *Oſſa condita l. 2. §. Prætor ait D. de Relig.* Juſtis ritè ſolutis. Lapis Romæ:

D. M.

M. AURELIO. AUG. LIB.
ONESIMO. CUBICUL.
ET. A. LOCIS. CUBICUL. ITATI.
M. AURELIUS. DIONYSIUS
575.3. PATRONO. PIENTISSIMO.
ET. BENEMERENTI. FEC.
OSSUA. POSITA. SUNT.
VI. IDUS. NOVEMB. CRISPINO. ET. ÆLIANO. COS.
ARA. XV. KAL. JANUAR.

D IS-

ISDES. COS.

Lapis alius: OSSA.

VIBIÆ. SUCCESSÆ. LIVTÆ
AUG. SER.
AB. ARGENTO. POTORIO. I-
TEM. A VESTE.
L. VIBIUS. AUG. SER. PAM-
PHILUS. SCRINA.
LIB. ET. A' BIBLIOTHECA
LATINA.
APOLLINIS. CONJUGI. FIDE-
LISSIMÆ.
ET. PIISIMÆ. B. D. S. M.

De Cineribus, qui in Urna reportabantur, lapis etiam Romæ.

CINER.
T. VETURI.
T. L. CRESCENT.
SCRIBÆ. LIBR.
TRIBUNICI. OSSA.
SITA. SUNT. IN
HOC. MONIMENTO.
ARBITRATU.
VETURI. PRIMIGENI.
FRATRIS. EJUS.

Multæ ſunt hujusmodi Inſcriptiones quæ ad ſervos libertósve domus Auguſtæ pertinent. Hi

cum

cum Principem comitarentur, ſi peregrè vita functi eſſent, os aliquos excipiebatur à propinquis, quo Juſta Romæ perſolverent. Sed os in Oſſuario, vel ut in Pandectis ſcriptum eſt in Oſſaria *l. 2. D. de ſepulch. violat.* ponebatur, ut cineres in Cinerario, quæ pro parte monumenti accipiuntur. Advertendum hoc unum eſt, quod ubi in antiquis lapidibus *Oſſa ſita* dicuntur, bellica vel peregrina mors deſignatur. Hæc quidem oſſa non comburebantur, ſed ex Pontificum ritu terra obtegebantur. Nam ſiti dicuntur, ut à M. Tullio accepimus, quos humus conjecta contegit, & oſſa ſita vel cineres ſiti ad humationem & glebæ injectionem referri debent.

Si aliquantum hîc peregrinor, meo more fecero, & cum de bellica & peregrina morte actum ſit, non alienum erit de Principe Peregrinorum quærere, quem inſcriptiones duæ nobilitant. Una eſt Romæ:

PRO. SALUTE. ET. REDITU.
D. N. IMP. CÆSARIS - - - -
- - - - - - - - PIO. FELICI
INVICTO. AUG. DOMITIUS.
(22.3.) FASSUS. PR. AGENS. VICE
PRINCIPIS. PEREGRINORUM
TEMPLUM. JOVIS. REDUCIS. C. P.
OMNI. CULTU. DE. SUO. EXOR-
NAVIT.

Altera eſt Albæ Juliæ:

P. ÆLIO. P. F. PP. MARCELLO.
VE. PP. EX. PRÆF. LEG. VII.
347. 2. CL. ET. I. ADJUT. SUB. PRIN-
CIPE. PEREGRINORUM.

Exercitus Romani Legionibus & Auxiliis confecti ſunt. Auxiliorum multitudo omnis eſt, Peditum quidem par legionibus Romanis, Equitum verò dupla *Polyb. l. 6.* Legio Romanis civibus: Auxilia ſociis conſtant, aut externis, licet legionibus non Romani tantùm ſed & ſocii continerentur. Sic Livius duas legiones Roman. duas Sociûm Latini nominis enumerat, quæ in Auxiliorum numero computantur. Auxilium tamen à Legionibus ſeparatur: *Veget. l. 2. c. 2.* Nam Auxiliares conducuntur ex diverſis locis ad prælium, nec diſciplina inter ſe nec affectione conſentientes: alia inſtituta, alius inter eos eſt uſus armorum. Cæſar adverſus Arioviſtum pugnaturus, Auxiliaribus Gallis uſus eſt, *Cæſ. lib. 1. Dio lib. 38.* qui catervis utebantur in prælio, in quibus erant ſena millia armatorum. Legio habuit Velites, Haſtatos, & ætatis florentiſſimæ Principes, quos vocabant, *Polyb. l. 6.* Principes Triariis interjiciebantur, proximè Principes interſerebantur Haſtati, ſicque in legionibus Principes in numero ſunt mi-

li-

litum ſelectorum. Ex primo Principe Legionis Centurio promovebatur qui Princeps primus centum quinquaginta militibus imperabat. *Veget l. 2. c. 88.* Amplior præterea Principum dignitas fuit, quam Agentes in rebus poſt palmam laboris emeriti conſequebantur: *l. 1. de Princip. agent. in reb. C. l. 12.* De quibus nos quandoque plura in libris officiorum domus Auguſtæ. Nunc vero ſcrire ſufficiat Principatus officium viris clariſſimis in rebus agentibus datum, tantæ dignitatis fuiſſe, ut poſt Principatum in ampliſſimo ordine illi inter allectos Conſulares haberentur. *l. 5. C. Theod. de agent. in reb.* Principem ego peregrinorum Tribuno parem facio, quem poteſtatem habuiſſe credo in peregrinos mulctæ dicendæ, pignoris capiendi, & fuſtibus cædendi. Hoc enim Jus Tribunorum fuit in cives Roman. Præfectorum in ſocios. *Polyb. l. 6.* Hanc conjecturam ex lege Martiani *l. milites. 2 § irreverens D. de re milit.* facio, apertè quidem ille; *Irreverens miles non tantùm à Tribuno vel Centurione, ſed etiam à Principe coercendus eſt* Hîc Principem primæ legionis intelligi perſpicuum eſt. Tribunatus Civibus tantum, Præfectura ſociis, Principatus exteris patuit. Tribuni lege Curiata vel à Conſule aut Imperatore militibus dati. In Præfecturas & Principatus nullum jus Populus Rom. habuit, quod exercitus Ducibus relictum eſt. Præfecturas igitur in Socios, Principatus in peregrinos

nos Auxiliares contulit Conſul, aut,is qui exercitui præeſſet. De Præfectura M. Tullius probat, *l. 5. ad Art. epiſt. 21. & l. 6. epiſt. 3.* qui illam Scaptio Cyprio petenti denegavit, non quia peregrinus, ſed quod Scaptius negotiator erat. Tot verò Peregrinorum Principes quot Sociorum Præfectos facilè credo, ſi par militum numerus eſſet. Plures illos fuiſſe indicio eſt, quod duodecim Præfectos Sociis Conſul aliquando conſtituerit *Polyb. l. 6.* Hos ex ſua quaque gente delectos nemo dubitarit, nec enim ſoli nomine Conſul Tribunos à Præfectis & Principibus diviſiſſet. Peregrinorum Princeps adjutores habuit ex Rom. militibus, ut inſcriptio altera demonſtrat, in qua Ælius Expræfectus legionis VII. Claſſicæ primæ Adjutor eſt. Qui cum Expræfectus legionis dicitur illum Romanum fuiſſe neceſſe eſt. Nam Claſſica legio Rom. fuit ex nummo M. Antonii. (Fig. 5.)

Abſque hoc nummo & hac Inſcriptione eſſet Claſſica Legio prorsùs eſſet incognita. Perobſcura quidem eſt hæc res, quam incertis Inſcriptionum veſtigiis cœco filo regere aggredior: ſi quis antiquitatis ambages aliter reſolverit, inextricabili me labore expediet. Adjutor Principis non idem eſt cum Agente vice Principis, Adjutor enim erat, qui vicaria ſorte fungebatur, *Caſſiodo. l. 6. variar formul. 6.* quales in legionibus Optiones, qui Tribunis & ordinariis præpeditis tanquam vicarii univerſa cu-

curabant. *Veget. l. 2. c. 7.* At qui vices agit, legati partes gerit. *l. 4. §. legati. D. de legat.*

DE MORTUIS IN NAVI ET IN MARE PROJECTIS. DE MORTUIS IN MARI. QUÆ IN PORCA CONTRACTA JURA SINT.

Cap. IX.

SATIUS eſt, inquit Philo, *l. 1. in Flaccum,* in terra quàm in mari perire, quandoquidem hominibus & ceteris terreſtribus locum proprium natura terram aſſignavit, ubi non ſolùm vivant, ſed & moriantur, ut quæ naſcentes excipit, eadem Fato functos recipiat. Βέλτιον ἄρ' ἐν συγκρίσει κακῶν, ἡ κατὰ γῆν τῆς ἐν πελάγει φθορᾶς, ἐπειδήπερ ἀνθρώποις καὶ πᾶσι χερσαίοις οἰκειότερον ἡ φύσις χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν.

In eo, qui in navi necatus deinde in mare projectus eſt, decrevit P. Mucius *Familiam puram, quod os ſupra terram non extaret, extra porcam heredi eſſet: Cicer. 2. leg. contra cenſet habendas triduum ferias, & porco fœmina piaculum pati, ſi in mari mortuus eſſet.* Ciceronis vulgata lectio mutila eſt, in qua ſcriptum, *Quod os ſupra terram*

non extaret porcam hæredi eſſet. Turnebus *in Annot. ad hunc Cicer. lib.* contra legendum cenſet, *non extra portam hæredi eſſet.* Nam extra portam, inquit, excipiebatur os mortui. Aliorum opinio verior eſt, qui legunt *extra porcam.* Ad quid enim illud extra portam in homine? cujus os non eſſet ſuper terram quod exciperetur? Quidve familia purgaretur, quæ pura erat ex P. Mucii ſententia? Differentiam Pontifices conſtituunt inter eum, qui in mari necatus & in mare projectus eſt, atque eum, qui in mari mortuus eſt. In primo extra porcam heredi eſt, hoc eſt, porco non contrahitur, quia familia pura eſt, nec piaculum debetur. Vocum affinitas in Cicerone extaret, & τὸ extra quod exta ſcriptum ſuſpicor, librario cauſam dedit abjiciendi neceſſarium verbum.

Qui verò in mari mortuus eſt, illius heres triduum ferias celebrat, & porco fœmina piaculum patitur. Feriæ breviores, quæ Denicales vulgo, finem funeſtæ familiæ faciebant. Sed quæ in contracta porca jura ſint, ut Tullius loquitur, neceſſe ediſſeri à nobis, ut quæ ab illo prætermiſſa ſunt dignoſcere poſſimus. Lectionem Ciceronis optimè Turnebus ſtabilivit, *l. 17. adverſ. c. 20.* cùm malè in vulgatis excuſum ſit, quæ in porca confracta. Quod Marius Victorius *l. 1. att. Gram. c. de Orthograph.* ſic explicavit. *Qui juſta defuncto non fecerunt aut in faciendo peccaverunt, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari oporteat.*

teat, antequam novam quaſi dapem merent de ſe capere. Præcidaria dicitur quod antè cæditur, quàm frugem capiat. At illa quæ & in re & in præſente mortuo quem condituri ſunt, immolatur, quia ex ea capere non poſſunt, ad quod Juſta faciant, Præſentanea vocatur. Porca præcidaria ſeu præcidanea, Præſentaneæ opponitur. Hæc in præſentia & quaſi in conſpectu mortui ſemel immolatur: porca præcidaria quotannis debetur Telluri & Cereri, *Varr. apud Non.* Antequam hęres de ſegete capere poſſit, quia ea ſemel functus non eſt præſente mortuo, aut non ritè functus eſt. Heredi verò illius, qui in mari moritur, porca præcidaria non contrahitur, quia domi præſente mortuo cædere non poteſt, ſed tantum ille porco fœminâ piaculum patitur Pontificio Jure, quo funeſta familia purgatur.

Nunc expendamus cur mortuis in navi & in mare projectis extra porcam heredi ſit, & ſi in mari mortuus ſit, porco fœmina heres teneatur. Ratio à P. Mutio hæc videtur afferri, quod os ſupra terram non extaret ejus, qui in mare projectus eſt. Quæ eadem eſſe poteſt in eo, qui in mari mortuus eſt, niſi ſedibus ſuis referatur. Reconditam Pontificum hac in re doctrinam ſuboleo, qui mortuum à necato & projecto diviſerunt. Ex Homeri ſchola profluxit, ut mortem in aqua interitum & exitum etiam ipſius animi æſtimarent. *Syneſius in 4.* Τὸν καθ' ὕδατος θάνατον ὄλεθρόν εἶναι καὶ αὐτῆς ψυχῆς. Docet enim:

 Ως

Ὡς ὁ μὲν ἔνθ' ἀπόλωλεν, ἐπεὶ πίεν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Odyſ.

Ajax interiit poſtquam ſalſam bibit undam. Putabant quidem Mortem in mari animum extinguere elementi contrarietate: *Serv. 6. Æneid.* Nullumque Græcorum alium interiiſſe ἀπόλεσθαι Homerus dicit, ſed unum quemque mortuorum ad inferos deſcendiſſe. Proinde in duobus mortuorum recenſionibus, Ajax nuſquam ab illo introducitur quaſi illius animis in Inferis non eſſet. Achillem verò fingit mortem in aqua maximè formidaſſe, quam ut effugerent milites gladio ſuo animũ in aëre amittere quàm in mari maluerunt, ne ipſe fluctibus obrutus omnino interiret. Quam Homeri doctrinam nec Pontifices probaſſe, nec penitus rejeciſſe, certum eſt. Nec enim conſtituerunt ut nulla juſta fierent homini necato & projecto in mare, ſed tantùm illius hæredem, nullo piaculo obligari: Cum tamen ut probabile eſt crediderint in aqua mortuos, longè ab iis, qui in navi necati eſſent, differre, Illorum enim mortalis animus cum corporibus evanuiſſe putabatur, quæ fortè ratio fuit legis Pompejæ, ut Parricidæ in mare profundum vel profluentem proximum culeo inſuti jactarentur. *l. pœna. D. ad leg. Pomp. de Parricid.* Ut ne os quidem eorum ſuper terram extaret, littus negaretur ejectis funeſta familia non eſſet, nullæ animo pereunti Inferiæ ſolverentur. Rectè apud Rhetores *Senec. l. 7. contre-*

troverſ. 1. cum pater alterum ex filiis domi parricidii damnatum alteri inſuendum culeo tradidiſſet, frater exarmatæ navi fratrem impoſuit, ut aliter quàm in culeo moreretur. Nam qui gubernaculum, comitem, remigium, velum, artem nullam habet, huic nulla ſpes eſſe poterat enatandi, ſed poterat aliter quàm in mari interire.

Pietatem tamen Pontifices non abjecerunt, ſed naufragis & in littus ejectis, quorum indigna mors dicebatur, *Virgil. l. 6. æneid.* terræ injectionem ſepulturæ loco conceſſerunt, ut omnibus inſepultis. In ſacris enim hoc genus ſepulturæ fuit, ut ter jacta terra cadaveri inhumato, pro ſepultura eſſet. *Acro in Horat. lib. 1. carm. od. 20.* quæ potuit fieri ſecundum Pontificalem ritum & circa cadaver, & circa abſentium corpora quibusdam ſolemnibus ſacris. *Serv. 5. æneid.* Terræ igitur injectio à prætereuntibus, naufragis & inſepultis ſolatium fuit: at glebæ injectio à Sacerdote publico religioſum Sepulchrum faciebat. Quod in noſtrorum exequiis obſervamus, cum corpus humo conditur, ter ſacerdos terram pala primus injicit, quod aliquam habet ſanctitatem.

Mortuos in mari eos interpretor, quorum oſſa vel cineres ſepulturæ mandata ſunt, quod Palinurus ab Ænea obnixè poſtulabat, *Virgil. 6. æneid.*

Ette cum me tolle per undas,

Se-

Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.

In his breviores feriæ minoreſque ritus ob maris fortè contagionem, quæ animi immortalitati officere credebatur. Juſta tamen illis ſepultura data eſt, quæ omnem funerum ritum & religionem haberet. Quod vetus lapis Neapoli teſtatur, quo locus militum ſepulturæ datus eſt, qui inter tot & tanta mortium genera caſum acerbiſſimum putaverunt, ſi fluctibus obrutis, aut in mari mortuis ſepultura non contigiſſet. *Veget. lib. 4. de re milit. cap. 44.*

Superfluum eſſet hic addere Nautas eos, qui naufragium evaſerant, Templo vel arbori vel alicui Deo veſtes ſuas ſuſpendiſſe. Nam hoc Virgilius *12, Æn. & Horat. 1. Carm. od. 5.* docet:

Nautis olim venerabile lignum,
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant,
Laurenti Divo & votas ſuſpendere veſtes.

Cum diurna me tempeſtas (Præſes Maxime) poſt prioris voluminis editionem in ſcurrarum ſcopulos undique jactarit, horum fluctus inſanos non contempſi ſolùm, ſed tanquam à ſaxo repreſſi. Hæc una ex illo naufragio tabula me delectat, quam in hac pagina depictam, tibi, ut potentiori maris forenſis Numini ex voto ſuſpendo. Sed cum ex navi exierim, poſſum innocuos Juris noſtri ſcopulos ſecurus intueri. Quidam in ſuo teſtamento heredem ſcripſit ſub tali conditione, ſi reliquias in mare abjiciat. *l. quidam teſtamento D. de condit. inſtit.* Quære-

ba-

batur, cum heres inſtitutus conditioni non paruiſſet, an expellendus ſit ab hereditate: Modeſtinus reſpondit laudandum eſſe magis quàm accuſandum heredem, qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abjecit, ſed memoria humanæ conditionis ſepulturæ tradidit. Quam qui ſpernit, impiam in ſe fraudem committere judicatur.

DE IIS, QVI SIBI MORTEM CONSCIVERUNT. MORS MERITA.

Cap. X.

Stoicorum tota factio hæc fuit, maximè contraria virtuti, ut mortem ſibi ipſi conſciſcere ubique fortiter factum prædicarint. Quod communi Philoſophorum aliorum conſenſu meritò damnatum eſt, qui piis omnibus retinendum animum in cuſtodia corporis eſſe docuerunt, nec injuſſu ejus, â quo ille eſt nobis datus, ex hominum vita migrandum, ne munus aſſignatum à Deo defugiſſe videamur. Nulli igitur ſponte ſua moriendum eſt: & cum corporum vinculis & carcere detineamur, non decet quemquam ex his evolare, quia Deus poſſeſſor noſtri eſt, ut So-

Socrates moriens olim monebat. *Plat. in Phædon.* Ημεῖς γὰρ ἄνθρωποι, ἓν τῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς ἐσμὲν. Quare iis, quibus etiam mori præſtaret, ſibimet prodeſſe non licet, ſed alium oportet expectare, qui proſit. Nec tamen honeſta fugienda mors eſt, ſed ſuo tempore cùm gloria appetenda cum naturæ ſit neceſſitas & finis, ad quem omnis honeſtæ vitæ ratio inſtituitur, quæ in mortis eſt meditatione conſummata. Quid enim honeſtius, quid optandum magis eſſet quàm ubi lucem libertatis extinctam videris, benè volentibus fatis miſerum hunc vitæ diverſorium commutare? Quid ſapienti acerbius quam virtutis avitæ tacitum funus in dies ſpectare, lugereque illam facilius quàm juvare? Optanda quidem tum mors eſt non fugienda, ſed nec occupanda: ut cum res fortiter aut præclarè dictæ vel factæ extinxerint invidiam, ſempiterni nominis gloria apud poſteros celebretur, quam nullam aſſequi poſſunt, qui ſibi violentas manus intulerunt. Fugitivus enim illorum animus eſt, qui perpetuis malorum compedibus coercetur, æternaque poſt mortem infamiâ disturbatur. Hinc perſonant Rhetorum ſcholæ: *Homicida ſui inſepultus abjiciatur. Senec. lib. 18. controverſ. 4.* Quod in Pontificalibus libris cautum præcipuè fuit in eos, qui laqueo vitam finierunt, vel corporis præcipiti jactatione. Utrumque genus mortis impuriſſimæ, informe lethum Virgilius, *12. æneid. & ibi Serv.* fœdam mor-

mortem Livius, *lib. 42.* informem exitum Tacitus, *6. Annal.* tumultuarium mortis genus Apulejus appellavit. *1. Metam.*

Scribit Plinius *lib. 36. c. 15.* Tarquinium Priſcum (Caſſius Emina Superbum vocat, ſed Plinio Dionyſius ſuffragatur) cloacas populum facere coegiſſe, cumque incertum eſſet, an labor longior an periculoſior, paſſim concita nece Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum anteà poſteáque remedium Regem inveniſſe, ut omnium ità defunctorum crucibus corpora figerentur, ſpectanda ſimul civibus & feris volucribusque dilaceranda. Rectè Plinius dixit, neque anteà neque poſteà factum, ut qui tædio vitæ fata maturaſſent, pœnâ aliquâ legibus afficerentur. Pontificio quidem jure βιαιοθάνατοι ſepultura prohibebantur, nec illis juſta fieri oportuit, ut ait Varro, *apud Ser. 12. æneid.* ſed ſuſpenſis oſcillis quaſi per imitationem mortis parentari: Quia fortè videbatur cœlum poſſe adiri per Oſcillationem, *Feſt. in verb. oſcillum.* velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altiſſima ad infimum interdum, & infima ad ſummum efferuntur. Oſcilla Servius credit *2. Georg.* genus eſſe purgationis, aëris ſcilicet, quæ omnis aut aqua fit, aut igne, aut aëre.

Ritum hunc Pontificalem potentiores ut in aliis multis eluſerunt. Nam & Erigone ſuſpenſa laqueo, ut virgo inter aſtra ignita colitur

Mi

Minut. Fel. Gordianus ſenior,qui laqueo ſibi fregerat gulam, interDeos à Senatu recenſetur. *Capitol. in Gordian.* Ut pridem Sillanus à T. Manlio Torquato abdicatus, cum ſuſpendio ſe conſumſiſſet, elatus eſt & ſepultus. *Val. Max. lib.5. cap.3.*

Mors alia violenta non informis ſemper exiſtimata eſt, ſed plerumque nec inhoneſta, quæ nulla lege civili, ſed Pontificio ſolum jure vindicatur. Nam eorum, qui vi ſpontanea aut qui alieno ſcelere occubuerunt, animas Phyſici tradunt non recipi in originem ſuam, ni vagantes legitimum fatorum tempus compleverint. *Serv. 4. æneid.* Quod Tertullianus notat. *lib. de ani. cap. 56. Ajunt,* inquit, *immatura morte præventas, eoùſque vagari, donec reliquatio compleatur ætatis quacum pervixiſſent, ſi non intempeſtivè obiiſſent. Proinde extorres inferûm habebuntur, quas vi ereptas arbitrantur, crucis dico & ſecuris & gladii & feræ.* Inde Romanis mos fuit, cum defunctorum amicos tibiis ad exequias convocarent, proclamare illos neque vi neque cæde vel veneno diem ſuum obiiſſe: quia carnificis etiam loco habebatur, qui ſe vulneraſſet & moreretur. *Feſt. in verb. Carnificis.*

Quid hæc ad Papinianum proficiant, viderint non diobolares de foro rabulæ, ſed nobiliores cauſarum patroni,qui altioribus juris ſtudiis invigilarunt ſedulò, veramque gloriam fori laboribus ſibi pararunt. Quod ad noſtrum

jus attinet, docet Papinianus *lib.3. D. de bon. eor. qui ant. ſent.* libro 16. Digeſtorum, eorum, qui rei criminis non poſtulati, manus ſibi intulerunt, bona fiſco non vendicari. Non enim facti ſceleritatem (ſic legunt Pandectæ Florentini, non ut in vulgatis facti celeritatem) eſſe obnoxiam: ſed conſcientiæ metum in reo veluti confeſſo teneri placuit. Quod ad fati celeritatem transferri non poteſt, cum mors hujuſmodi ſit præter naturam præterque fatum, nec fati celeritas niſi in acerbo funere arguatur. Atque ita demum ejus bona, qui in reatu mortem ſibi conſciverit, Fiſco vendicanda ſunt, ſi ejus criminis reus fuerit, ut ſi damnaretur morte aut deportatione afficiendus eſſet. Quare D. Pius reſcripſit, eum, qui modici furti reus fuiſſet, licet ſuſpendio vitam finierit, non videri in ea cauſa eſſe ut bona ejus heredibus adimenda eſſent: ſicuti neque ipſi adimerentur, ſi compertum in eo furtum fuiſſet. Qui ergo tædio vitæ, vel impatientiâ doloris alicujus, vel alio modo vitam abruperit, ſucceſſorem eum habere. D. Antoninus ſcribit: Sed ſi ſine cauſa ſibi manus intulerit, puniendus eſt. Ut eorum, qui mori magis quàm damnari maluerunt, teſtamenta irrita conſtitutiones faciunt, *l. 6. §. ejus qui. D. de injuſt. rapt. & irrit.*

Veteri jure qui ſibi manus intuliſſent rei, nullâ pœna afficiebantur, ut Caji Licinii atrox factum abundè docet, qui repetundarum reus

poſt judicium, ante ſententiam, ne ſua bona haſtæ ſubjicerentur, pœnam morte prævenit. *Valer. Max. lib. 9. cap. 12.* Teſtamentorum licentiam primus Tiberius coarctavit, qui deportatis, ut iis, quibus aqua & igni interdictum eſt, abſtulit teſtamenti factionem, *Dio. lib. 53.* quæ cum juris gentium eſſet, *Theoph. Tit. de Jur. Nat.* civili lege tolli non poterat, quod tamen poſtea invaluit. *lib. ejus qui §. ſicut D. de teſta.* Idem ille cum damnatos publicatis bonis ſepultura prohiberet eorum, qui de ſe ſtatuiſſent humari corpora permittebat, manere teſtamenta, pretium feſtinandi. *Tacit. l. 6. Annal.* Quod Imperatores Adrianus & Antoninus novis conſtitutionibus immutarunt. *l. fin. D. de bon. eor. l. 1. C. Theod.* Conſtitutiones multa benignè aut ſeverè contra jus introducunt, à quibus jus ipſum ſeparatur *Cujac. l. 7. obſerv. c. 19.* Ex quo conſtat ante Adriani Tempora liberum reo poſtulato mortis arbitrium fuiſſe, quod primum in provinciis correctum ex hac lege noſtra colligitur, in qua teſtamentum maxima capitis diminutione irritum fieri declaratur. Ex verbis legiſlatis apparet illam ad Præſidem Provinciæ referri, qui cum jus deportandi non haberet, *l. inter pœnas de interdict. & releg.* debuit Principis reſcriptum expectare, ut etiam in Decurione puniendo ſi Præſes ſcribendum Principi interlocutus eſt. Si ergo reus à Præſide provocarit & ante reſcriptum Principis deceſſerit, utique teſta-

teſtamentum ejus valet. Sed ſi pendente pa-pellatione antequam Romam tranſmitteretur vel Principis reſcripto damnaretur, vitæ ſuæ inſidiatus eſt, irritum fit teſtamentum, licet in civitate decedat, necdum ſervus pœnæ factus ſit. Cujus Teſtamentum manebat lege Tiberii, qui deportatos ſolùm teſtari prohibebat. Quod clarè ab Ulpiano explicatur. *l. 1. ſ. hi quibus D. de leg. 3.* Hi, inquit, quibus aqua & igni interdictum eſt id eſt, deportati fideicommiſſum relinquere non poſſunt, quia nec teſtamenti faciundi jus habent, cum ſint ἀπόλιδες. Deportatos autem accipere debemus eos, quibus Princeps inſulas annotavit, vel de quibus deportandis ſcripſit. Cæterùm priusquàm Præſidis factum Princeps comprobarit, nondum amiſiſſe quis civitatem videtur: proinde ſi ante deceſſit, civis deceſſiſſe videtur & fideicommiſſum, quod ante reliquerat, quàm ſententiam pateretur, valebit. Sed & ſi poſt ſententiam antequam Imperator comprobet, valebit quod factum eſt: quia certum ſtatum usque adhuc habuit. A Præfecto verò Prætorio vel eo, qui vice Præfecti ex mandatis Principis cognoſcet, item à Præfecto urbis deportatos, quia ei quoque jus deportandi datum eſt, ſtatim amittere civitatem: & ideo ne teſtamenti jus faciendi, nec jus fideicommittendi conſtat habere.

At, qui tædio vitæ illam finiunt, teſtamenta eorum valent. JCti quidam Stoicorum do-

ctrinam ſecuti ſunt quæ in Digeſtorum Libris lucet plurimùm. Quoſdam dixi, nec enim omnes à Stoïcis imbuti ſunt, ſed unius tantum authores ſcholæ, iique Proculiani, quod Emundus Merillius, Avaricæ Biturigum Anteceſſor doctiſſimus, aliquandò monebat, nec ſatis anteà obſervatum. Hi Catonem ſic abiiſſe vitâ crediderunt, ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gaudere debuerit, quia juſtam illi Deus ipſe dediſſe videretur, qua vir ſapiens ex his tenebris in lucem illam impunè excedit. Juſtæ illis cauſæ videntur, furius Patriæ, dolor, vitæ tædium, valetudinis adverſæ impatientia, quæ à noſtris probantur: qui injuſtas decernunt eas ſolùm cauſas, quibus mori magis quàm vivere aut damnari quis malit. Horum mors merita dici poteſt, ut immerita eorum quibus juſta cauſa eſt. Merita tamen mors eorum propriè eſt, qui maxima in Deos & non ignoſcenda commiſerunt. *Serv. 4. Æneid.* Quales fuere Mezentius & Ixion, qui ſibi ipſis pœnam conſtituerunt. Contrà mors Didonis immerita dicitur, quæ nullius ſceleris conſcia, in ſe ſolam ſæviit. Quare Poëta,

Nec Fato, merita nec morte peribat.

A Phyſicis Pontifices receſſerunt eorum gratia, qui caſu non ſpontaneo vel alieno ſcelere perierunt. His enim juſta majorum ritu perſoluta hereſque noſtro jure, ſi illorum ultionem inſuperhabuiſſet, ut indignus hereditatem amitte-

bat

bat, quæ Fiſco adjudicatur. *l. heredem de his à quib. ut indign.* Athenienſium morem Suidas refert, quo eorum cognati, qui alieno facinore interfecti eſſent, in efferendo funere haſtam adhibebant, aut in tumulo defigebant, eoque modo ultionem interfectoribus denuntiabant. Unde horum funeri qui intereſſent, teſtabantur SE NON FECISSE. Quod Fabius apertè docet. *declam.* 11. *Miſer ego! nec ad funera acceſſi, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare,* NON FECI.

DE SENTENTIAM PASSIS ET INSEPULTIS.

Cap. XI.

NON extra rem erit de iis, qui capite damnati ſunt & inſepulti, pauca dicere, cum præter Naturam præterque Fatum morti ſint addicti. Qui ultimo ſupplicio vel in metallum damnantur, à Præfecto Prætorio, Præfecto Urbi, vel Præſide Provinciæ ſtatim atque ſententia dicta eſt, ubi reſcriptum Principis non expectatur, maximam capitis diminutionem patiuntur. Quæ non teſtamentum ſolum faciebat irritum, ſed fiſcum damnatorum heredem. Nam deportatos omnes bonorum publicatio ſequebatur, *Tot. tit. C. de bon.*

Proſcript. ut damnatos capite, qui ſui juris erant, quorum corpora in ſepulta jacuerunt, niſi petitum eſſet à Principe vel permiſſum: *L. 1. D. de cadaver. punit.* quo non impetrato ſuffixorum corpora crucibus in ſepulturam diffluebant. *Senec. 8. controv. 4.* Non quod ſupremum tantum humanæ conditionis honorem ſepulturam crediderint, & quod titulus injuriæ ceſſatio eſſet ſepulturæ: *Tertul. de anim. cap. 56.* ſed quod inſepulti ab inferis arcerentur ut Patroclus Homericus, *Iliad.* ψ. utque *inops inhumataq́; turba, Virg. 6. Æne. & ibi Serv.* quæ nec legitimam ſepulturam habuit, nec imaginariam aut inanem tumulum per terræ injectionem, neque, ut ait Ennius, lacrimis eſt decorata. Nam ſine fletu, ſepultura non fuit. *Serv. eod.* Hinc illæ Rhetorum minæ, hinc Senatus imprecationes, ut Inſepulti, parricidæ unco traherentur: *Lamprid. in Commod.* parricida ſepultus erueretur.

Inſepultorum pœnam apud Inferos in Plauto noſtro obſervamus, *In Moſtellar.*

Nam me, inquit, *in Acherontem recipere Orcus noluit,*
Quia præmaturè vita careo per fidem,
Deceptus ſum, hoſpes hîc me necavit, iſque me
Defodit inſepultum.

Ex quo inſepulti non ſolum dicuntur ii, quorum corpora ex quiliniis alitibus exponuntur, aut quorum.

Crux

Crux futura eſt ſepulchrum,
Ubi majores ſunt ſiti, avus, proavus, abavus.

Ut Plauti Sceledrus jocatur *in Milit.* ſed qui etiam defoſſi ſunt ſine glebæ, vel terræ injectione. Horum enim inſepulta ſepultura, *Cic. Philip. 1.* funera neſunera, τάφος ἄταφος, qui inferorum exules,

Centum errant annos, volitant & littora circum.
Virgil. l. 6. æneid.

Hæc illos pœna gravior poſt mortem manere videbatur. Quamobrem Veſpaſianus tum Prætor pœnæ conjuratorum Caligulæ addendum cenſuit, ut inſepulti abjicerentur. *Suet. in Veſpaſian. cap. 2.* Qua pœna maximâ & horrendâ difficillimis Mariana factione temporibus affecti ſunt proſcripti, quos ſepelire non licebat, ſed canibus & alitibus dilacerandi objiciebantur. *Appian. de bell. civil. lib. 1.* Sic damnatos ob Sejanum, inſepultos omnes Tiberius juſſit in Tyberim trahi; *Dio lib. 58.* diemque necis Sejani à Pontificibus feſtum celebrari. Veterem crudelis Imperator Lentuli ſententiam ſecutus eſt, qui primus cenſuerat ut dies Iduum Sept. quo ſe Libo interfecerat, feſtus haberetur. *Tacit 2. Annal.* Nec Divus ille Auguſtus humanior qui libro decimo de vita ſua ſcripſit, ſe obſervaſſe ut damnatorum corpora ſuis cognatis non denegaret; *l. 1. D. de cadaver. punit.* cum tamen Philipenſi bello confecto, in ſplendidiſſimum quemque civium non ſine verborum contume-

lia ſævierit, ut quidem uni ſepulturam ſuppliciter petenti reſponderit, jam iſtam in volucrum poteſtate fore. *Suet. in Aug. cap. 13.*

Hanc pœnæ acerbitatem Senatus ſemper in perduelles: in milites aliquando pro militari diſciplina conſcripſit. Nam cum milites qui Rhegium injuſto bello occupaverant, ſecuri percuti juſſiſſet: eorum corpora ſepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit: *Valer. Max. lib. 6. cap. 7.* cum favore militiæ ſi corpus militis cujus os non extaret ſuper terram, alioqui eum lugeri vellet, *l. fin D. de his qui not. infam.*

M. Clodium Senatus Corſis, quia turpem cum his pacem fecerat dedidit: quem non acceptum in carcere necavit, factum ejus reſcidit, libertatem ademit, ſpiritum extinxit, corpus contumelia carceris & deteſtanda Gemoniarum ſcalarum nota fœdavit. *Valer. Max. lib. 6. cap. 3.* Primus tamen Tiberius interdixit, ne capite damnatos propinqui lugerent, *Suet. in Tiber. c. 61.* cujus temporibus nemo punitorum non in Gemonias abjectus uncoque tractus, quod damnati, qui de ſe ſtatuiſſent, ſoli effugerunt.

DE MORTE FATALI ET NATURALI. ULTIMA MORIENTIUM VERBA: VIVE, VALE.

CAP.

Cap. XII.

FATALIS mors benigna quidem agnoſcitur ut naturalis quæ accidit poſt legitimè completos ætatis annos. Acerba fatalis eſt, & ſi parentes liberos in ipſo ætatis flore amiſerint: Qui ſe infeliciſſimos, æterno dolore afflictos, contra votum inſperatos tumulos dare, in antiquis Inſcriptionibus paſſim teſtantur. Immatura fata ſunt iis qui ad ſenectæ peractionem tanquam ad transactam fabulam usque ad *plaudite*, ut vulgò dicitur, non pervenerunt. Unus omnibus funeris ritus eſt, ſi infantes excipiamus, queis diverſis.

In communi aliorum funere primum circumſtantes proximiores morientis lecto adſidebant, cum jam deficere videretur & denaſci, ut ait Varro *lib. 4. de ling. Lat.* ἀπογίνεσθαι ignemque amitteret & frigeſceret, quo ultima illius verba attentiores exciperent. Nam divino aliquo inſtinctu inflatuque incitatus morientium animus credebatur, qui urgentibus fatis integrior, haberet futurorum etiam quandam prædictionem & præſenſionem. Scriptores omnes verba illa quam maximè obſervarunt. Inter hos Suetonius in Auguſto *cap. 99.* quem in oſculis Liviæ & in hac voce defeciſſe tradit: *Livia noſtri conjugii memor, vive ac vale.* Morientis Bruti verba indomita ultimi temporis recordatione

& proximi injuriâ, ſtudioſos virtutis tangent. *Dio. l. 47.*

Ω̃ τλῆμον ἀρετὴ, λόγος ἄρ ἦσθ' ἐγὼ δέ σε,
Ως ἔργον ἤσκουν. Σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες Τύχῃ.

O miſera virtus! cum nihil quàm verba eſſes, ego te tanquam rem aliquam exercui, Tu verò ſervis Fortunæ: Cujus magna vis eſt in utramque partem, vel in ſecundis rebus vel in adverſis; *Cicer. 2. offic.* ni illam à ſeipſo ſapiens ſumat.

Vivant felices, quibus eſt Fortuna peracta.

Ego vero Bruti ſermonibus detinebor, dum tempora erunt inimica virtuti.

Alias ſummorum virorum voces referre mihi neceſſe non eſt, quæ fortes & innumeræ volumen integrum deſiderarent: In Auguſto deficiam, qui ultimùm Liviæ dixit, ut morientes ſolebant, *vive ac vale.* Sic morituris etiam dicebat *Vale & Salve. Serv. 5. æn.* Illud Virgilii Damon non obmiſit. *Eclog. 8. & ibi Serv.*

Vivite ſilvæ,
Præceps aërii ſpecula de montis, in undas
Deferar.

Vivite, id eſt, *Valete,* Quod optantis eſt & renuntiantis. Nam qui diutius vivere non poteſt, aliis longiorem optat vitam. Argylippus Plauti, *In Aſinar.* hunc morem mirificè explicat, qui cum à Philenii complexibus arceretur.

A. Vale, inquit. Phi. Aliquantò ampliùs valerem ego, ſi hîc maneres.

A.

A. *Salve. Ph. Salvere me jubes qoi tu abiens afſers morbum:*
A. *Mater mihi ſupremum tua dixit, domum ire juſſit.*
P. *Acerbum funus filiæ faciet, ſi te carendum eſt.*
Et paulo poſt:
A. *Vale. P. qui properas. A. bene vale, apud Orcum te videbo.*

Turnebus *lib. 3. adverſ. cap. 12.* cum funebrem hunc morem non ſatis adverteret & Plauti lectionem tractaret, corruptam illam affirmat vetuſtatis incuria. Nam ſi ſupremum hîc legamus, inquit, quod exemplaria omnia occupavit, nihil, elegans elicietur. Quare legendum cenſet, *mater mihi ſupremam tua dixit*, idque è judiciorum conſuetudine. Nam poſtquam præco ſupremam dixerat, dimittebatur judicum conſeſſus. Quod hic Plautum credit imitari, Mater, inquit, ſupremam dixit tempeſtatem & ilicet pronuntiavit, domumque ire juſſit. Tantum, inquit, vir ille doctiſſimus, hæc cognitio antiquitatis, ſubſidio fuit, non ad explicandum ſolùm verum etiam ad locum ſarciendum. Sed vera antiquitatis peritia à tanto viro ad minus eruditos transfugiſſe videtur, qui integram lectionem corruptam reddit, dum vitiatam illam ſibi perſuaſit. Mortuis ter Vale dicebatur cum ſcilicet in ipſo mortis diſcrimine deficerent, cum in lecto componerentur, & cum terra conderentur. Tum enim ſupremum Vale

le humatis & ſepultis dicebatur. Quare cum ſibi manus inferre vellet Argylippus amoris impatientiâ, funebribus uſus eſt verbis, *Vale & Salve.* Atque cum voluntariæ mortis rationem daret, mater, inquit, mihi ſupremum tua dixit, hoc eſt ſupremum Vale, æternum Vale tanquam mortuo & ſepulto, meque ab hac vita abjudicavit, cum domum ire juſſit. Plautus noſter hac in ſcena funebre ubique verbum ſecutus eſt, *Vale, ſalve: ſupremum dixit: acerbum funus: apud orcum te videbo.* Et eum in amplexus ruerent amantes, exclamant illi, *utinam ſic efferamur.* Quid elegantiùs? quid venuſtius fingi potuit in amante, cujus deſperatio animum occupabat, quæ in morte ſolatium quærit? Turnebum ut cæteros bonarum literarum Principes decet doctrinæ opulentia: Jejuna noſtra ſcribendi ratio temporis egeſtate ſublevatur, quòd forenſibus tantùm feriis huic ſtudio medium impendimus. Quare eo juſtior venia nobis concedenda eſt, ſi cum ſummis viris aliquando graviter etiam aberramus.

Verum nos homunculi,

imperitorum etiam judicio plerumque damnamur ut famam aliquam eruditionis aucupentur.

Inter ultima morientis verba, complexus & oſcula, ſi quis præſens charior morienti eſſet annulos ei tradebat, quem ut plurimum ſcribebat heredem. *Valer. Max. lib. 7. cap. 9.* Quod tamen

men nihil ad inſtitutionem profuit, niſi illa teſtamento probaretur, firmaretur, ut Papiniani reſponſo deciditur. Nam ſi pater *l. cum pater. §. pater pluribus. D. de leg. 2.* pluribus filiis heredibus inſtitutis, moriens claves & annulum cuſtodiæ cauſa majori natu filiæ tradidit; & libertum eidem filiæ, qui præſens erat, & res, quas ſub cura habuit, aſſignari juſſit, commune filiorum negotium intelligitur, nec ob eam rem apud arbitrum diviſionis præcipuam cauſam filiæ fore, id eſt, neque ex ea re legatum per præceptionem filiæ datum videri. Cum hæc lex antiquitatis annulo obſignata ſit, illum ego ita reſignabo, ut ab annulo ornamenti cauſa ſeparem. *l. 74. D. de verb. ſignif.* Annulus enim cuſtodiæ cauſa ad cellulam & penum fabricatus eſt, de quo Plauti Cleoſtrata. *in Caſin.*

Obſignate Cellas, referte annulum ad me.

Nam cibi quoque & potus annulo vendicabantur à ſervulorum rapina. *Plin l. 33. c. 1.* Annulos hujusmodi multos habuimus, quorum forma facit ad faciliorem legis intellectum, quæ traditione annuli nec inſtitutionem nec legatum admittit aut fideicommiſſum, quod alioqui ſolo nutu relinquebatur.

(*Fig. 6.*)

DE

Soſpite te ſaltem moriar Nero, tu mea condes
Lumina & excipies hanc animam ore pio.

Morientem nomine proprio, magno cum clamore vocabant, *Ser. 4. æn.* cum primum illum putabant abiiſſe. Tum illius claudebant oculos, quos morientibus operire, rurſumque in rogo patefacere Quiritium magno ritu ſacrum eſt: *Plin. l. 11. cap. 37.* ita more condito ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit, & cœlo non oſtendi nefas. Quod ad proximiores quoque tam viros quam fœminas pertinebat.

Notat Servium Turnebus *Adverſ. lib. 24. cap. 26.* ad hunc Virgilii Verſum:

Dat ſomnos adimitq́ & lumina morte reſignat.

Summus ille Grammaticus interpretatur, oculos claudit & perturbat. Quam interpretationem Turnebus violentam dicit & ineptam: atque reſignare pro aperire poſitum aſſerit ex Romana conſuetudine, qua in rogo oculi aperiebantur. Quod planè à Virgilii mente alienum eſt. Nec enim in rogo Mercurius, de quo loquitur, cujus Numen morientes invocabant, in rogo virga aperiebat oculos, quos morte reſignare, hoc eſt claudere, credebatur. Tres enim ſunt Mercurii, Superus, Terrenus, & Inferus *Serv. l. 4. æn. Cicer. 3. de nat. deor.* Hic videndi facultate mortuos privabat, quos ad Orcum deduceret, nec fingi poteſt illum in rogo mortuorum

rum oculos pateſeciſſe. Interpretatio Serv
ut ratione,ſic authoritate M. Tullii nititur,qua
adfert in Danielis editione, quæ in antiqu
commentariis non habetur. Reſignare enim pr
auferre à M. Tullio uſurpatur. *Pro Arch. Poë*
Nam cum,inquit, *Appii tabulæ negligentius aſſe*
vatæ dicerentur, Gabinii quandiu incolumis fui
levitas, poſt damnationem calamitas, omnem tabu
larum fidem reſignaſſet, quod ſignificare puta
Servius, abſtuliſſet, cum veriùs reſignare ho
loco M. Tullius ponat pro aperire. Sed alio
rum authorum locos adfert clariores Servius
qui à Feſto Pompejo, *in verbo reſignare* citar
tur, & reſignare antiquos poſuiſſe probat pr
reſcribere,ut reſignatum æs dicitur militi, cur
ob delictum aliquod, juſſu Tribuni militum ab
latum eſt, & in tabulas refertur. Quo verbo pe
translationem Virgilius eleganter uſus eſt, qua
ſi lux illa nobis à Diis Immortalibus conceſſa
illorum juſſu auferatur, & in tabulas unusquis
que referatur, cum

Cenſetur cenſu ad Acherontem mortuus.

Ut Plautus loquitur *in Trinummo*. Sed nos ac
funebre officium redeamus.

Lex Mævia eſt in pietate, *Ne filii patribus luc*
claro ſuggillent oculos, ait Varro in Geminis *apud*
Nonium. Cujus legis ſenſum Anton. Auguſti
nus, *lib. de legib.* hunc eſſe putat ne oculos
clauderent, quod translationem, fortaſſe di-
ctum eſt, ne illorum mortem maturarent. Ne-
que

que enim, inquit, mos ignoratur, quo parentibus liberi cum morerentur oculos claudebant, ut liberis parentes. Veteribus Gloſſis ſuggillatio eſt ὑπώπιον, quæ fit ex plaga ſanguine ſub oculum infuſo. *Gorræus lib. 5. definit. medic.* Vel ut Julius Pollux definit, ὑπώπιον τὰ ὑπὸ τοὺς ὤπας τῶν πληγῶν ἴχνη, quæ ſub oculis apparent percuſſionum veſtigia. Sunt etiam ὑπώπια ὑποφθάλμια Hippocrati *in Coac. Prænot.* elevatæ oculorum cavitates in lethargicis. Longa ætas ut mores veteres, ſic antiquorum verborum ſignificationem veram obliteravit, ſed lippis etiam & tonſoribus notum eſſe poteſt, cum hæc lex in pietate ſit, ſuggillationem ad pietatis officium eſſe referendam, quæ ſi aliter acciperetur, contra pietatem eſſet, cui læſæ leges XII. proſpexerunt, nec Mævia opus fuit. In hac autem luci pro luce poſitum docet Siſenna, *apud Chariſ. l. 2. art. Grammat.* quæcumque enim nomina ablativo ſingulari in E terminatur, In finita adverbia fieri dicunt, ut luci, mani. Apud Authores tamen vim nominis non mutant, ſed luci virile genus aſſumit Plautus, *in Aulul.*

Luci claro diripiamus aurum matronis palam.

Varro *apud Non.* περὶ ἐμμονῆς hodie ſi poſſumus, quod debemus populo in foro medio, luci claro decoquere. Luci claro filii parentibus oculos claudere prohibentur, quod velis lecti obductis facere conſueti ſunt, magna pietatis ratione, quæ liberorum oculos à parentum fu-

nere quantum potuit avertebat. Quos vix bene natus quiſquam mortuos poteſt intueri. De hoc liberorum officio quod ab omnibus illis ſimul peragebatur. Martialis *lib. 10. epigram. 63.*

Quinque dedit pueros totidem mihi Juno Puellas,
Clauſerunt omnes lumina noſtra manu.

Polixena Hecubæ, *Euripid. in Hecub.* Πολύδωρος ζῇ, καὶ θανούσης ὄμμα συγκλείσσει τὸ σόν.

Erumpebat interim in gemitus mœſta domus dum oculi operirentur, & morientis nomen vocabatur, ut ex Propertii *lib. 4. el. 6.* lectione Scaliger obſervavit:

At mihi non oculos quiſquam inclamavit euntes.

Recepta legit inclinavit, nec debet operiri, ut nec altera rejici, placet enim inclamatio nominis in oculorum ſuggillatione.

Poſt illam repetiti plangores, & paululùm ſi intermiſſi eſſent, mortui virtutes præcipuæ memorabantur novi luctus incitamenta. Memoria eorum, quos amiſerant tractabatur, occurrebant ſermones eorum jucundi, converſatio hilaris, officioſa, pietas, ut oculi velut in gaudio relaxarentur. *Senec. epiſtol. 99.* Deinde ad oſcula & complexus mortui concurrebant. Quod tangit Seneca ad Helviam *cap. 3. Filium,* inquit, *in manibus & in oſculis tuis mortuum funeraveras.* Quod idem Albinovanus.

Affigoq; manus oraq; ad ora fero.

Ibant

Ibant iterum in lacrymas omniaque ad luctum & triſtitiæ imitamentum componebant.

DE LUCTU DOMESTICO.

Cap. XIV.

De luctu minuendo & ægritudine lenienda multa ſunt doctiſſimorum ingeniorum monumenta, quæ ſibi aut aliis parùm profuerunt, cum domeſticis exemplis funditus everterentur. Proinde quærebat Plinius *lib. 1. epiſt.* ſolatia certiora, non illa vulgaria, ſenex erat, infirmus erat, mortalis erat, ſed nova aliqua, ſed magna quæ nuſquā audita ſint, nuſquā lecta. Nam quæ audiuntur aut leguntur, ſponte ſuccurrunt ſed magno dolore ſuperātur.

In legibus XII. translatæ ſunt Solonis leges, minuendi ſumptus, lamentationesque funeris, quas omninò tollebant. *Cicer. 2. de leg. Mulieres genas ne radunto, neve leſſum funeris ergo habento. Hoc veteres interpretes,* ait Tullius, *Sex. Ælius & L. Ælius non ſatis ſe intelligere dixerunt: ſed ſuſpicari veſtimenti aliquod genus funebris. Lælius quaſi lugubrem ejulationem ut vox ipſa ſignificat, quod eo magis judico verum eſſe, quia lex Solonis id ipſum vetat.* Lælii ſententiæ Plautus adſtipulatur. *in Truculent.*

Thetis quoque etiam,
Lamentando leſſum fecit filio.

Ab hoc in noſtra Campania, campanarum pro mortui memoria ſtrepitus vocatur lingua vulgari, *vne leſſe.* De cujus nominis ſignificatione cum priſcorum temporum doctiſſimi viri dubitarint, ejus originem mihi turpe non erit ignorare.

Radere genas eſt unguibus ſcindere, *Feſt. in verb. radere.* laniare, cruentare, quæ pudoris ſunt ſedes, *Plin. l. 11. c. 37.* δρύπτεσθαι παρειὰν δίαιμον ὄνυχα τιθεμένα σπαραγμοῖς. *Euripid. in Hecub.* Laniare genam cruentum unguem reddere lacerationibus. Varro tradit, *apud. Serv. lib. 3. æneid.* in exequiis & luctu mulieres ora lacerare, ut ſanguine oſtenſo inferis ſatisfacerent, qui ſanguine placabantur. Huic inſaniæ ceſſerant leges, ea enim fuit lugentium ſcena, ea oſtentatio doloris, ut in luctu familia omnis intus clauſa *Jun. Philarg. 4. Georg.* ſciſſis veſtibus, promiſſa barba, intonſa coma, matronæ crinibus ſolutis & antependulis *Apul. 2. Met.* humi proſtratæ jacerent, oppreſſo igne, lucernis extinctis, quia ut arbitror, lucernæ in ſumma lætitia accendebantur, & in publicis gaudiis pro foribus illuceſcebant *Tertul. de idolat, c. 15. & lib. ad Uxor. cap. 6.* vel certè ut Servius ait, *in Sched.* lugentibus ideò inimica lux, quia caruerunt ea hi, quos lugent: ideoque tenebras petunt, atra veſte amiciuntur, & capita velantur, ut cum de-

defunctis agere videantur, imitantes tenebris, faciem Inferorum.

Lugubris autem illarum lamentatio fletuſque mœrens ex eo eſt, quod eum quem dilexerant vitæ commodis privatum arbitrarentur, *Cic. 1. Tuſcul.* idque ſentire, atque hæc ita ſentirent natura duce nulla ratione nullaque doctrina. Ex illo fonte varia & deteſtabilia genera illa lugendi promanarunt, pædores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, fœminarum, capitis percuſſiones *Cic. 3. Tuſcul.* quibus gratum ſe mortuis facere exiſtimabant, diiſque Inferis facilius ſatisfacturos, ſi afflictos ſe & ſtratos eſſe facerentur.

Differunt autem luctus & lamentatio. Eſt enim luctus ægritudo ex ejus, qui charus fuerit interitu acerbo: lamentatio, ægritudo cum ejulatu *Cic. 4. Tuſcul.* quæ ad bonorum Fortunæ amiſſionem aliquando converſa eſt. *Juvenal. ſat. 13.*

Nam majore domus gemitu, majore tumultu,
Planguntur nummi, quam funera, nemo dolorem
Fingit in hoc caſu, triſtem deducere ſummam
Contentus vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrimis amiſſa pecunia veris.

DE LAVATIONE ET UNCTIONE. DE LIBITINARIIS EORUMQUE FAMILIA. QVOD GENUS SACRIFICII LARE VERVECIBUS FIAT.

CAP. XV.

LAVABANT mortuorum cadavera proximiores & ungebant. De lavatione communiores ſunt loci quàm qui adferri debeant. De unctione, vulgaris eſt Albinovani :

Teq́ mea poterunt ungere nate manus.

Quod tamen ſive Libitinarii operâ tranſactum non puto, qui in omnibus his rebus exercitatus, ea præſcribere ſolebat, quæ ad funeris ritum, morem aut pompam conducere videbantur. Scripſit Plinius. *lib.13.c.1.* Caſtris Darii expugnatis, Alexandrum in reliquo ejus apparatu ſcrinium cepiſſe unguentorum, poſteaque voluptatem eorum ad Romanos tranſiiſſe, inter honeſtiſſima & lautiſſima vitæ bona, honoremque ad defunctos pertinere cœpiſſe. Quod Guichardus Pedemontanus optimus ſcriptor notat, qui eos de re funebri nobis Gallis conditos edidit libros, qui hucuſque mihi amplius hac de re ſcribendi anſam arripuerant. Si legibus XII. unctura vetita ſit, inquit vir diligentiſſimus, quid

quid nos Plinius ad Alexandri tempora revocat? At verò Plinus de unguentis exoticis loquitur, quæ ex Perſarum deliciis poſteà Romam profluxerunt, quæque à Cenſoribus anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo quinto, primùm introducta ſunt. *Plin. lib. 13. cap. 3.* Qua temporum ratione in leges XII. Plinius minimè peccat. Hinc Plautus. *in Moſtellar.*

Non omnes poſſunt olêre unguenta exotica.

Unguenta autem in funeris cauſa, jure civili ita computantur, *l. funeris D. de relig.* ut ſi odores & unguenta ſervus emerit & ad funus erogaverit quod ad dominum ſuum pertinebat, in rem domini verſum videatur. *l. 7. §. illud plane D. de in rem verſ.*

Libitinarii ſervos ad hoc miniſterium multos habuerunt, qui ipſi ut honeſtiores deſignatorum munere fungebantur. Nam deſignator ἀποδείκτης pompæ ordinem & apparatum ludosque curabat, ſi munus gladiatorium ab heredibus daretur. De Deſignatore, qui ſacris certaminibus deſerviebat, nonnihil attigimus libro primo, *de vet. jur. pont. cap. 6.* & Alciati notavimus errorem, ſed cum librarius lineam integram obmiſiſſet tantùm à mente mea aberravit, quantum Alciatus ab Ulpiani. Hæc cauſa fuit, cur vir doctiſſimus mihique amiciſſimus graviter tulerit quod Alciatum erraſſe dixerim, cum in errorem memet incidiſſe vehementer contenderet. Huic ego: pax, inquam, errores no-

noſtros quietiore animo detegamus. Deſignatores, ait Ulpianus, *l. Athletas. D. de his qui not. infam.* qui Græcis ſunt βραβευταὶ artem ludicram non facere Celſus putat, cum miniſterium exerceant. Βραβευτὰς ludorum præſides Alciatus interpretatur ex Julio Polluce. Scripſi quod prætermiſſum eſt. *Longè alia fuit mens Ulpiani, quæ poteſt elici ex verbis Pollucis*, Τοῖς ἢ γυμνικοῖς ἐφεστᾶσι βραβευταὶ καὶ μαστιγονόμοι ἢ καὶ ῥαβδοῦχοι. Gymnicis adſunt ludorum Præfecti Lictores & Apparitores, τοὺς ἢ βραβευτὰς καὶ ἐπιστάτας ὀνόμαζον. Deſignatores quoque Præſides nominarunt, vertit Alciatus. Nemo Grammaticorum ignorat Ἐπιστάτην Præfectum: Curatoremque ſignificare & Præſidem: ex multiplici hac ſignificatione illam elegit Alciatus, quæ minus Ulpiani textui conveniret. Quare Præſidem Alciatus vertere non debuit, ſed curatorem aut Præfectum. Nam ludorum Præſides Ἀγωνοθέται certaminum judices & Arbitri, qui ἀπὸ τῶν βραβευτῶν diſtingvuntur à Clemente Alexandrino, *in Protreptic.* Ut Petrus Faber *l. 1. Agoniſt. c. 23.* ante nos animadvertit. Βραβευτὴς, διαλλακτὴς *aut Etymologic.* Pacificator qui præter os obambulat & cujus virgæ mutiunt, ut Plautus loquitur. *in Pœnul.* Cum ergò tam varia ſit ſignificatio βραβευτοῦ, cur Præſidem illum ludorum finxit Alciatus, cur non Curatorem aut Præfectum aut Conciliatorem? Cum miniſterium illum exercuiſſe Ulpianus dicit, quod

ſer-

ſervorum proprium fuit, qui Miniſtratores vocantur *Sen. epiſtola 95.* Eſt enim miniſtrare famulari διακονεῖν *Gloſſ. vet.* quod quidem in Sacris magis uſurpatur. Plautus *in Amph.*

Atque ut miniſtres mihi cum ſacruficem.

Evertit Alciati verſio non Ulpiani ſententiam ſolùm, ſed vetera Romanorum inſtituta, apud quos privatus nemo ludis præeſſe potuit, niſi ludos funeris cauſa daret. Imò apud eos dubitatum an deſignator artem ludicram exerceret atque infamia notaretur *l. Athletas D. de his qui not. infam.* Deſignator funeris, Magiſter eſt Pompæ quem à libitinariis non ſeparo. Hac in re Senecam ſequor *lib. 6. de benefic. cap. 38.* Ille: *An Arruncium & Arterium, & cæteros, qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non eadem putes habere, quæ Deſignatores & Libitinarios vota?* Deſignator Acroni Grammatico *ad Horat. lib. 1. epiſt. 7.* fuit, qui ad locum Libitinæ funera præſtanda conducitur, ut defuncti cum honore efferantur, cui quidem Præſidis nomen convenire nulla ratione poteſt. De hoc ſatis.

Ex Libitinariorum familia fuerunt Piatrix ſacerdos Aruſpex, Pollinctor, Præfica, Veſpillo, Sandapilarius, Lecticarius, Uſtor, cadaverum cuſtodes. Dicti ſunt Libitinarii ab æde Libitinæ, in qua commorabantur, ubi ea ſolebant curari, quæ ad funus pertinebant: *Plutarch. in Num.* Et apud quos morientium nomina edebantur. *Sueton. in Neron. c. 39.* Libitinarium Græci ταφέα

φέα vocant ex Ulpiano *l. 5. §. idem ait. D. de inſtit. act.* Habent Pandectæ Florentini νεκροτάφην, alii Codices κτερισὴν inhumatorē ἐνταφιαςὴν, ubiq; rectè. Hujus munus non ita ſordidum quin ſplendorem aliquem retinuerit: ut cum Hirtij & Pauſæ funus à Prætore juſſu Senatus locaretur, qui tunc Libitinam exercebant, *Valer. max. lib. 5. cap. 2.* cum rerum ſuarum uſum tuum miniſterium polliciti ſunt, quia hi pro patria dimicantes occiderant. Perſeverantique poſtulatione extuderunt ut exequiarum apparatus ſeſtertio nummo ipſis præbentibus addiceretur. A Libitina Libitinenſis etiam porta dicta eſt, per quam funera efferebantur.

Piatrix ſacerdos funeſtam domum expurgare ſolebat, *Feſt. in verb. Piatrix & everriator.* verrebat domum, ex qua mortuus ad ſepulturam ferebatur per everriationem certo ſcoparum genere dum ſacrum illud funebre peragebatur, quod Lare vervecibus domi fiebat. Hoc ſacrificium à Turnebo pollutum eſt, *ad Cicer. 2. de leg.* Nam cum apud Ciceronem legatur, *Quod genus ſacrificii Lare vervecibus fiat*, emendat ille, *Ara verberibus*, exverriaſque ſignificari putat, quibus domus mortui purgaretur: Rectiſſima eſt vulgata lectio. Hoc enim ſacrificium inter juſta numeratur, quæ domi mortuo fiebant, cum heres ob funeſtam familiam piaculum patiebatur. Quod à M. Tullio lucem accipit, *Pro Roſc. Amer.* qui cum Roſcium defenderet, *Hunc*, inquit, *miſerum, luctu perditum, qui non-*

nondum etiam paterno funeri juſta ſolviſſet, nudum ejecit domo, quod eſt, antequam familiare illud Lare vervecibus Sacrum confeciſſet. Lare igitur, eſt, interiore domus parte, vel potius θεῷ Κατοικιδίῳ, cui pro mortuo vervecibus faciebant, quod ſectariis crederent Manes delectari. Inſcriptionem veterem attulimus, in qua:

LARIB. VERB. N. II.

Nos de expiatione aliquando, ut de Aruſpice, qui mortuis apparebat. Nunc verò Pollinctores in funeſtam domum intromittamus, qui lavabant cadavera & ungebant, quod proximiores mutuam præſtantes operam, facere dicebantur. In Legibus XII. ſervilis unctura & circumpotatio tollitur. Pollinctorem ſervilis unctura denotat, ad quam lepidè ludit Martialis, *lib. 3. epiſt. 12.*

Qui non cœnat & ungitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Fuerunt quidem uncturæ plures, plura oſcula, complorationes conclamationesq́; quæ in rogo ultimum deſinebant. Pollincere autem quibusdam eſt ungere, ut illi ex Plauto *in Pœnul.* augurantur.

Eorum alter vivit, alter eſt emortuus,
Propterea apud vos dico confidentius,
Quia mihi Pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Hoc verè eſt augurari & emortuum verbum negli-

gligenter curare. Veriùs Pollinctores dicto
Servius ſcribit, *9. æneid.* quod mortuis os pollin
oblinirent, ne livor appareret extincti. Fulgen
tius *de priſc. ſerm.* quaſi pollutorum unctorum
qui fortè à poliendo trahi poſſent, hoc eſt, à la
vando, poliendo λελουμένα *Gloſſ. vet.* Sed no
tam inhæreo nominis notationi, quàm Tertul
liani lectioni, qui Pollinctorem Sacerdotem vo
cat. *in Scorpiac. cap. 7. Si noſter quoque Deu*
inquit, *propriæ hoſtiæ nomine martyris ſibi depoſtu*
laſſet, quis illi exprobraſſet funeſtam religionem, & lu
gubres ritus, & aram, rogum & Pollinctorem ſacer
dotem? Nec enim ſacerdotium Pollinctori tri
bui poteſt, cui hoc nomen ſuo loquendi mor
tribuit Tertullianus, ut paganorum ſacerdoti
bus faceret injuriam quos Pollinctori ſervo vi
liori adæquaret, quod Sacerdotes Paganorum
mortuos verè curarent, quos pro Diis colebant
quorumque imagines, minio & unguentis per
fricabant. Qua verò arte aut quibus medica
mentis potuerint Pollinctores ſine ſectione cor
poris, integrum illud & incorruptum ad dies c
cto in funeſta domo aſſervare, mihi non ſati
compertum. Nec enim ſolebant veteres cor
pora mortuorum diſſecare, cùm aliqui ela
jamque rogo impoſiti revixiſſe dicantur. D
mortuorum conditura amplè Herodotus *lib.*
quibus incurvo ferro cerebrum per nares edu
ctum omnemque alvum pertractum doce
quod Romæ uſitatum non fuit. Plutarchus

Ageſil. cadavera melle vel cera oblita ſervari ſcribit, ut de Ageſilao narrat Σπαρτιάται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος οὐ παρόντος ἀπῆγον εἰς Λακεδαίμονα. Hac de corporum conditura nihil affirmare auſim: quærant diligentiores.

Præficæ Σωφισταὶ θρήνων *Lucian. de luctu.* planctus Principes non doloris *Serv. 9. æneid.* Veſperones qui poſtea Veſpillones *Idem 11. æneid.* mortuos è plebe in lecto efferebant ad ſepulturam, ut lecticarii in lectica. *Fulgent. de priſc. ſerm.* Quod genus hominum furto maximè obnoxium fuit: quare ſi quis ſtipulatus ſpondeat furem non eſſe, Veſpillonem non eſſe, utilis eſt ſtipulatio. *l. ſi ita quis D. de Evict.* Ut ſi Pollinctor mortuum ſpoliaverit datur in Libitinarium inſtitiora actio & furti & injuriarum. *lib. 5. §. idem ait D. de inſtit. act.* Quorum omnium mors non vilis ſolum, ſed ita odioſa fuit, ut ſi quis teſtamento heres inſtitutus, juſſus ſit Veſpillonis teſtatoris nomen ferre, dignitatis rationem habendam reſponſum ſit, & conditionem remitti.

Sandapilarii à Sandapila feretro viliorum νεκροφόροι. Uſtores ſemiraſi infimæ ſervitutis & miſeræ conditionis, qui omnes Libitinariorum familia continentur. Cuſtodes cadaverum, qui ad mortui cadaver pernoctabant. *l. & ſi quis §. impenſa. D. de relig.*

DE

DE FERIIS DENICALIBUS ET NOVENDIALIBUS.

CAP. XVI.

SINGULORUM feriæ præcipuæ aut ſunt Natalium aut Funerum. *Macrob. lib. 1. Satur. cap. 16.* atque inter ferias Funerum ſunt Denicales cum hominis mortui cauſa familia purgabatur, à Græco verbo deductæ, Græci enim *νέκυν* mortuum dixerunt, *Feſt. in verb. Denicales.* Novendiales à dierum numero denominatæ, de quibus copiosè Turnebus, *lib. 24. adverſ. cap. 23.* quæ Lipſius in Taciti explicatione ſua fecit. *ad lib. 6. Annal. num. 18.* Novendialia veteribus Gloſſis *ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα.* Nam apud majores ubi quis extinctus eſſet, diebus ſeptem domi illius corpus aſſervabatur & curabatur, lavando, ungendo, oſculando, complorando, conclamando. Octavo die funus procedebat & corpus incendebatur, nono ſepeliebatur & ſi qui ludi in mortui honorem fierent, ab eo Novendiales ſunt appellati. *Serv. 5. æneid.* Ab eoque tempore finis funeſtæ familiæ erat, nono die, ritè completis ad tumulum ſolemnibus, quo ſupellectilem deducebant ad auctionem, qui vellent. *Apul. lib. 7. Metam.* Novendiales illas ferias aliqua ex parte diu à Chriſtianis ſervatas colli-

go

Digitized by Google

go ex Juſtiniani Novella conſtitutione, *c. 115.* qua omnis exactio creditorum, funeſtæ familiæ diebus novem ſuſtinetur, ne Denicales illæ privatorum feriæ à duriore creditore violarentur. Quare illius exactio ceſſabat, *Cujac. lib. de diverſ. tempor. præſcript. cap. 6.* nec niſi poſt novem dies à morte debitoris creditor, poterat cum heredibus experiri. Hanc veterem in noſtris ſuperſtitionem arguit D. Auguſtinus, *in quæſt. ſup. Geneſ. Neſcio,* inquit, *utrum inveniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum novem dierum, quod apud Latinos Novendial. appellatur.* Qui dierum numerus nunquam in bonam partem accipiebatur à Judæis, quorum ſolemnitas omnis octavo die finiebatur, nec ad novem unquam perveniebat. *D. Hieronym. in Aggæum, cap. 2.* Alia prætcrea eſt Juſtiniani Novella, *l. 3. §. non perpetuæ. D. de ſepul. viol.* ne reliquiæ debitorum à creditoribus injuria afficiantur. Quod generali anteà Severi edicto prohibitum eſt, ne ſcilicet defunctorum corpora detinerentur aut vexarentur, *A. Gell. l. 20. c. 1.* Etenim ſi morte capitale etiam crimen extinguitur, quid injuſtius quàm mortuorum corpora debitorum, pignori ſubjicere, cum vivorum ſolùm membra diſtrahi leges XII. olim permiſiſſent? Quas tamen non humaniter hac de re ſcriptas Pop. Rom. ſitu atque ſenio emori paſſus eſt. Juſtini *lib. 7.* alia porro conſtitutio in libris βασιλικῶν. Εἰ δὲ καὶ τελευτήσαντός τι-

νὸς

νὸς περὶ τὴν ταφὴν ἁμάρτῃ τὶς τοῦ τελευτήσαν-
τος, καὶ τὴν ἐκφορὰν κωλύῃ, γέγραπται μὲν ἤδη
νόμος καὶ τῷ ἡμετέρῳ Πατρὶ περὶ τούτων. Πλὴν
ἀλλὰ ἡ ἐξ ἡμῶν μείζων ἑπέσθω τοῖς πλημμε-
λήμασι ποινὴ, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσθω, ὡς ὁ
παρὼν ὑπάγει νόμος, τοὺς ἐν ζωῇ τοιοῦτό τι, ὁ-
ποῖον ἔφημεν πλημμελήσαντας. Ἀλλὰ μηδὲ τοὺς
κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς
παῖδας, ἢ γαμετὴν, ἢ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, ἢ ἐγγυη-
τὰς μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι θεσπίζομεν περὶ τῆς
τῶν θ. ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν,
αἰτιᾶσθαι, οἱ καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον παρενο-
χλεῖν, ἢ τινὰ ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν, ἢ ἐν δι-
καστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους παρὰ
τοῦ τελευτήσαντος καταγομένου, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν
αἰτίας χάριν, εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης
πρόσωπα. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν θ. ἡμέρων τολμήσει τὶς
τινα τῶν εἰρημένων κρατῆσαι προσώπων, ἢ ἐγγύην
κομίσασθαι, ταῦτα πάντα ἀνίσχυρα εἶναι θεσπίζο-
μεν. Quod ſi rebus humanis exempto aliquo
circa defunctifunus quiſpiam deliquerit, idque
prohibuerit efferri, quanquam jam ante lex à
patre noſtro de his lata ſit, tamen auctoritate
noſtra pœna quoque major hæc delicta comi-
tetur, & iisdem ſuppliciis hic obnoxius ſit, qui-
bus lex præſens ſubjecit eos, quotquot ejuſmo-
di aliquid ſeu dictum, ſeu factum à nobis eſt, in
vivum admiſerint. Imò ne defuncti quidam he-
redes vel parentes, vel liberos, vel uxores, vel
cognatos cæterosque propinquos vel fidejuſſo-
res

ces ulli prorſus hominum licere ſancimus, ut ante novem dierum ſpatium, quibus lugere videntur, conveniat, vel quocumque modo inquietet vel quam eis citationem offerat, vel in jus vocet, ſive debiti nomine quod à defuncto veniat, ſive propter aliam quamcumque cauſam ſpecialiter ad commemoratas perſonas ſpectantem. Quod ſi quis auſus fuerit intra novem hoſce dies, aliquam ex indicatis perſonis retinere vel adoriri, vel ab ea ſponſionem aliquam aut promiſſionem aut fidejuſſionem accipere: ut irrita ſint omnia ſancimus. Quæ ab Harmenopulo ſuis libris inſerta ſunt. *l. 5. Tit. 12.*

Novendiales etiam feriæ plerumque extrà funus, publicæ ſunt indictæ ad prodigia procuranda. Quod ſacrum publicè primùm ſuſceptum eſt, voce ex Albano monte miſſa, *Liv. lib. 1.26. & 27.* vel Aruſpicum monitu: manſitque ſolemne, ut quandocumque prodigium ex Albano nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur, quæ ob alia poſteà prodigia factæ. Ad Novendiales mortuorum ferias regredior.

Cautum eſt in libris ſacris, illis feriis aquam in pratum niſi legitimam ducere non licere. *Serv 1. Georg.* Cujus ritus rationem divinare non poſſum, licet tamen conjectura niti, ut putem Novendiale ſacrum in Deorum honorem inſtitutum, qui Novenſiles dicebantur. Quos in ſecunda cœli regione Martianus Capella locat, *lib. 1. de nupt.* quosque Deos Piſo eſſe ſcribit no-

Thetis quoque etiam,
Lamentando leſſum fecit filio.

Ab hoc in noſtra Campania, campanarum pro mortui memoria ſtrepitus vocatur lingua vulgari, *vne leſſe.* De cujus nominis ſignificatione cum priſcorum temporum doctiſſimi viri dubitarint, ejus originem mihi turpe non erit ignorare.

Radere genas eſt unguibus ſcindere, *Feſt. in verb. radere.* laniare, cruentare, quæ pudoris ſunt ſedes, *Plin. l. 11. c. 37.* δρύπτεσθαι παρειὰν δίαιμον ὄνυχα τιθεμένα σπαραγμοῖς. *Euripid. in Hecub.* Laniare genam cruentum unguem reddere lacerationibus. Varro tradit, *apud. Serv. lib. 3. æneid.* in exequiis & luctu mulieres ora lacerare, ut ſanguine oſtenſo inferis ſatisfacerent, qui ſanguine placabantur. Huic inſaniæ ceſſerant leges, ea enim fuit lugentium ſcena, ea oſtentatio doloris, ut in luctu familia omnis intus clauſa *Jun. Philarg. 4. Georg.* ſciſſis veſtibus, promiſſa barba, intonſa coma, matronæ crinibus ſolutis & antependulis *Apul. 2. Met.* humi proſtratæ jacerent, oppreſſo igne, lucernis extinctis, quia ut arbitror, lucernæ in ſumma lætitia accendebantur, & in publicis gaudiis pro foribus illuceſcebant *Tertul. de idolat, c. 15. & lib. ad Uxor. cap. 6.* vel certè ut Servius ait, *in Sched.* lugentibus ideò inimica lux, quia caruerunt ea hi, quos lugent: ideoque tenebras petunt, atra veſte amiciuntur, & capita velantur, ut cum de-

defunctis agere videantur, imitantes tenebris, faciem Inferorum.

Lugubris autem illarum lamentatio fletusque mœrens ex eo eſt, quod eum quem dilexerant vitæ commodis privatum arbitrarentur, *Cic. 1. Tuſcul.* idque ſentire, atque hæc ita ſentirent natura duce nulla ratione nullaque doctrina. Ex illo fonte varia & deteſtabilia genera illa lugendi promanarunt, pædores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, fœminarum, capitis percuſſiones *Cic. 3. Tuſcul.* quibus gratum ſe mortuis facere exiſtimabant, diisque Inferis faciliùs ſatisfacturos, ſi afflictos ſe & ſtratos eſſe facerentur.

Differunt autem luctus & lamentatio. Eſt enim luctus ægritudo ex ejus, qui charus fuerit interitu acerbo: lamentatio, ægritudo cum ejulatu *Cic. 4. Tuſcul.* quæ ad bonorum Fortunæ amiſſionem aliquando converſa eſt. *Juvenal. ſat. 13.*

Nam majore domus gemitu, majore tumultu,
Planguntur nummi, quam funera, nemo dolorem
Fingit in hoc caſu, triſtem deducere ſummam
Contentus vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrimis amiſſa pecunia veris.

DE LAVATIONE ET UNCTIONE. DE LIBITINARIIS EORUMQUE FAMILIA. QUOD GENUS SACRIFICII LARE VERVECIBUS FIAT.

Cap. XV.

Lavabant mortuorum cadavera proximiores & ungebant. De lavatione communiores ſunt loci quàm qui adferri debeant. De unctione, vulgaris eſt Albinovani :

Teq; mea poterunt ungere nate manus.

Quod tamen ſive Libitinarii operâ tranſactum non puto, qui in omnibus his rebus exercitatus, ea præſcribere ſolebat, quæ ad funeris ritum, morem aut pompam conducere videbantur. Scripſit Plinius. *lib. 13. c. 1.* Caſtris Darii expugnatis, Alexandrum in reliquo ejus apparatu ſcrinium cepiſſe unguentorum, poſteaque voluptatem eorum ad Romanos tranſiiſſe, inter honeſtiſſima & lautiſſima vitæ bona, honoremque ad defunctos pertinere cœpiſſe. Quod Guichardus Pedemontanus optimus ſcriptor notat, qui eos de re funebri nobis Gallis conditos edidit libros, qui hucuſque mihi amplius hac de re ſcribendi anſam arripuerant. Si legibus XII. unctura vetita ſit, inquit vir diligentiſſimus, quid

quid nos Plinius ad Alexandri tempora revocat? At verò Plinus de unguentis exoticis loquitur, quæ ex Perſarum deliciis poſteà Romam profluxerunt, quæque à Cenſoribus anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo quinto, primùm introducta ſunt. *Plin. lib. 13. cap. 3.* Qua temporum ratione in leges XII. Plinius minimè peccat. Hinc Plautus. *in Moſtellar.*

Non omnes poſſunt olère unguenta exotica.

Unguenta autem in funeris cauſa, jure civili ita computantur, *l. funeris D. de relig.* ut ſi odores & unguenta ſervus emerit & ad funus erogaverit quod ad dominum ſuum pertinebat, in rem domini verſum videatur. *l. 7. §. illud plane D. de in rem verſ.*

Libitinarii ſervos ad hoc miniſterium multos habuerunt, qui ipſi ut honeſtiores deſignatorum munere fungebantur. Nam deſignator ἀποδείκτης pompæ ordinem & apparatum ludosque curabat, ſi munus gladiatorium ab heredibus daretur. De Deſignatore, qui ſacris certaminibus deſerviebat, nonnihil attigimus libro primo, *de vet. jur. pont. cap. 6.* & Alciati notavimus errorem, ſed cura librarius lineam integram obmiſiſſet tantùm à mente mea aberravit, quantum Alciatus ab Ulpiani. Hæc cauſa fuit, cur vir doctiſſimus mihique amiciſſimus graviter tulerit quod Alciatum erraſſe dixerim, cum in errorem memet incidiſſe vehementer contenderet. Huic ego: pax, inquam, errores

noſtros quietiore animo detegamus. Deſignatores, ait Ulpianus, *l. Athletas. D. de his qui not. infam.* qui Græcis ſunt βραβευταὶ artem ludicram non facere Celſus putat, cum miniſterium exerceant. Βραβευτὰς ludorum præſides Alciatus interpretatur ex Julio Polluce. Scripſi quod prætermiſſum eſt. *Longè alia fuit mens Ulpiani, quæ poteſt elici ex verbis Pollucis*, Τοῖς δ' γυμνικοῖς ἔφε ςᾶσι βραβευταὶ καὶ μαςιγονόμοι δ' καὶ ῥαβδοῦχοι. Gymnicis adſunt ludorum Præfecti Lictores & Apparitores, Τοὺς δ' βραβευτὰς καὶ ἐπιςάτας ὀνόμαζον. Deſignatores quoque Præſides nominarunt, vertit Alciatus. Nemo Grammaticorum ignorat Επιςάτην Præfectum: Curatoremque ſignificare & Præſidem: ex multiplici hac ſignificatione illam elegit Alciatus, quæ minus Ulpiani textui conveniret. Quare Præſidem Alciatus vertere non debuit, ſed curatorem aut Præfectum. Nam ludorum Præſides Αγωνοθέται certaminum judices & Arbitri, qui ἀπὸ τῶν βραβευτῶν diſtingvuntur à Clemente Alexandrino, *in Protreptic.* Ut Petrus Faber *l. 1. Agoniſt. c. 23.* ante nos animadvertit. Βραβευτής, διαλλακτής *aut Etymologic.* Pacificator qui præter os obambulat & cujus virgæ mutiunt, ut Plautus loquitur. *in Pœnul.* Cum ergò tam varia ſit ſignificatio βραβευτοῦ, cur Præſidem illum ludorum finxit Alciatus, cur non Curatorem aut Præfectum aut Conciliatorem? Cum miniſterium illum exercuiſſe Ulpianus dicit, quod

ſer-

ſervorum proprium fuit, qui Miniſtratores vocantur *Sen. epiſtola 95.* Eſt enim miniſtrare famulari διακονεῖν *Gloſſ. vet.* quod quidem in Sacris magis uſurpatur. Plautus *in Amph.*

Atque ut miniſtres mihi cum ſacruficem.

Evertit Alciati verſio non Ulpiani ſententiam ſolùm, ſed vetera Romanorum inſtituta, apud quos privatus nemo ludis præeſſe potuit, niſi ludos funeris cauſa daret. Imò apud eos dubitatum an deſignator artem ludicram exerceret atque infamia notaretur *l. Athletas D. de his qui not. infam.* Deſignator funeris, Magiſter eſt Pompæ quem à libitinariis non ſeparo. Hac in re Senecam ſequor *lib. 6. de benefic. cap. 38.* Ille: *An Arruncium & Arterium, & cæteros, qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non eadem putes habere, quæ Deſignatores & Libitinarios vota?* Deſignator Acroni Grammatico *ad Horat. lib. 1. epiſt. 7.* fuit, qui ad locum Libitinæ funera præſtanda conducitur, ut defuncti cum honore efferantur, cui quidem Præſidis nomen convenire nulla ratione poteſt. De hoc ſatis.

Ex Libitinariorum familia fuerunt Piatrix ſacerdos Aruſpex, Pollinctor, Præfica, Veſpillo, Sandapilarius, Lecticarius, Uſtor, cadaverum cuſtodes. Dicti ſunt Libitinarii ab æde Libitinæ, in qua commorabantur, ubi ea ſolebant curari, quæ ad funus pertinebant: *Plutarch. in Num.* Et apud quos morientium nomina edebantur. *Sueton. in Neron. c. 39.* Libitinarium Græci ταφέα

φέα vocant ex Ulpiano *l. 5. §. idem ait. D. de inſtit. act.* Habent Pandectæ Florentini νεκροτάφτην, alii Codices κτερισὴν inhumatorẽ ἐνταφιαςὴν, ubiq; rectè. Hujus munus non ita ſordidum quin ſplendorem aliquem retinuerit: ut cum Hirtij & Pauſæ funus à Prætore juſſu Senatus locaretur, qui tunc Libitinam exercebant, *Valer. max. lib. 5. cap. 2.* cum rerum ſuarum uſum tuum miniſterium polliciti ſunt, quia hi pro patria dimicantes occiderant. Perſeverantique poſtulatione extuderunt ut exequiarum apparatus ſeſtertio nummo ipſis præbentibus addiceretur. A Libitina Libitinenſis etiam porta dicta eſt, per quam funera efferebantur.

Piatrix ſacerdos funeſtam domum expurgare ſolebat, *Feſt. in verb. Piatrix & everriator.* verrebat domum, ex qua mortuus ad ſepulturam ferebatur per everriationem certo ſcoparum genere dum ſacrum illud funebre peragebatur, quod Lare vervecibus domi fiebat. Hoc ſacrificium à Turnebo pollutum eſt, *ad Cicer. 2. de leg.* Nam cum apud Ciceronem legatur, *Quod genus ſacrificii Lare vervecibus fiat*, emendat ille, *Aræ verberibus*, exverriasque ſignificari putat, quibus domus mortui purgaretur: Rectiſſima eſt vulgata lectio. Hoc enim ſacrificium inter juſta numeratur, quæ domi mortuo fiebant, cum heres ob funeſtam familiam piaculum patiebatur. Quod à M. Tullio lucem accipit, *Pro Roſc. Amer.* qui cum Roſcium defenderet, *Hunc*, inquit, *miſerum, luctu perditum, qui* non-

nondum etiam paterno funeri juſta ſolviſſet, nudum ejecit domo, quod eſt, antequam familiare illud Lare vervecibus Sacrum confeciſſet. Lare igitur, eſt, interiore domus parte, vel potius θεῷ Κατοικιδίῳ, cui pro mortuo vervecibus faciebant, quod ſectariis crederent Manes delectari. Inſcriptionem veterem attulimus, in qua:

LARIB. VERB. N. II.

Nos de expiatione aliquando, ut de Aruſpice, qui mortuis apparebat. Nunc verò Pollinctores in funeſtam domum intromittamus, qui lavabant cadavera & ungebant, quod proximiores mutuam præſtantes operam, facere dicebantur. In Legibus XII. ſervilis unctura & circumpotatio tollitur. Pollinctorem ſervilis unctura denotat, ad quam lepidè ludit Martialis, *lib. 3. epiſt. 12.*

Qui non cœnat & ungitur Fabulle,
Hic verè mihi mortuus videtur.

Fuerunt quidem uncturæ plures, plura oſcula, complorationes conclamationesq́; quæ in rogo ultimum deſinebant. Pollincere autem quibusdam eſt ungere, ut illi ex Plauto *in Pœnul.* augurantur.

Eorum alter vivit, alter eſt emortuus,
Propterea apud vos dico confidentius,
Quia mihi Pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Hoc verè eſt augurari & emortuum verbum negli-

gligenter curare. Veriùs Pollinctores dictos Servius ſcribit, *9. æneid.* quod mortuis os polline oblinirent, ne livor appareret extincti. Fulgentius *de priſc. ſerm.* quaſi pollutorum unctorum, qui fortè à poliendo trahi poſſent, hoc eſt, à lavando, polienda λελουμένα *Gloſſ. vet.* Sed non tam inhæreo nominis notationi, quàm Tertulliani lectioni, qui Pollinctorem Sacerdotem vocat. *in Scorpiac. cap. 7. Si noſter quoque Deus,* inquit, *propriæ hoſtiæ nomine martyris ſibi depoſtulaſſet, quis illi exprobraſſet funeſtam religionem, & lugubres ritus, & aram, rogum & Pollinctorem ſacerdotem?* Nec enim ſacerdotium Pollinctori tribui poteſt, cui hoc nomen ſuo loquendi more tribuit Tertullianus, ut paganorum ſacerdotibus faceret injuriam quos Pollinctori ſervo viliori adæquaret, quod Sacerdotes Paganorum, mortuos verè curarent, quos pro Diis colebant, quorumque imagines, minio & unguentis perfricabant. Qua verò arte aut quibus medicamentis potuerint Pollinctores ſine ſectione corporis, integrum illud & incorruptum ad dies octo in funeſta domo aſſervare, mihi non ſatis compertum. Nec enim ſolebant veteres corpora mortuorum diſſecare, cùm aliqui elati jamque rogo impoſiti revixiſſe dicantur. De mortuorum conditura amplè Herodotus *lib. 2.* quibus incurvo ferro cerebrum per nares eductum omnemque alvum pertractum docet, quod Romæ uſitatum non fuit. Plutarchus *in*

A-

Ageſil. cadavera melle vel cera oblita ſervari ſcribit, ut de Ageſilao narrat Σπαρτιάται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος ὀν παρόντος ἀπήγον εἰς Λακεδαίμονα. Hac de corporum conditura nihil affirmare auſim: quærant diligentiores.

Præficæ Σοφισταὶ θρήνων *Lucian. de luctu.* planctus Principes non doloris *Serv. 9. æneid.* Veſperones qui poſtea Veſpillones *Idem 11. æneid.* mortuos è plebe in lecto efferebant ad ſepulturam, ut lecticarii in lectica. *Fulgent. de priſc. ſerm.* Quod genus hominum furto maximè obnoxium fuit: quare ſi quis ſtipulatus ſpondeat furem non eſſe, Veſpillonem non eſſe, utilis eſt ſtipulatio. *l. ſi ita quis D. de Evict.* Ut ſi Pollinctor mortuum ſpoliaverit datur in Libitinarium inſtitiora actio & furti & injuriarum. *lib. 5. §. idem ait D. de inſtit. act.* Quorum omnium mors non vilis ſolum, ſed ita odioſa fuit, ut ſi quis teſtamento heres inſtitutus, juſſus ſit Veſpillonis teſtatoris nomen ferre, dignitatis rationem habendam reſponſum ſit, & conditionem remitti.

Sandapilarii à Sandapila feretro viliorum νεκροφόροι. Uſtores ſemiraſi infimæ ſervitutis & miſeræ conditionis, qui omnes Libitinariorum familia continentur. Cuſtodes cadaverum, qui ad mortui cadaver pernoctabant. *l. & ſi quis §. impenſa. D. de relig.*

DE

DE FERIIS DENICALIBUS ET NOVENDIALIBUS.

CAP. XVI.

SINGULORUM feriæ præcipuæ aut ſunt Natalium aut Funerum. *Macrob. lib. 1. Satur. cap. 16.* atque inter ferias Funerum ſunt Denicales cum hominis mortui cauſa familia purgabatur, à Græco verbo deductæ, Græci enim νέκυν mortuum dixerunt, *Feſt. in verb. Denicales.* Novendiales à dierum numero denominatæ, de quibus copioſè Turnebus, *lib. 24. adverſ. cap. 23.* quæ Lipſius in Taciti explicatione ſua fecit. *ad lib. 6. Annal. num. 18.* Novendialia veteribus Gloſſis ἔννατα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα. Nam apud majores ubi quis extinctus eſſet, diebus ſeptem domi illius corpus aſſervabatur & curabatur, lavando, ungendo, oſculando, complorando, conclamando. Octavo die funus procedebat & corpus incendebatur, nono ſepeliebatur & ſi qui ludi in mortui honorem fierent, ab eo Novendiales ſunt appellati. *Serv. 5. æneid.* Ab eoque tempore finis funeſtæ familiæ erat, nono die, ritè complétis ad tumulum ſolemnibus, quo ſupellectilem deducebant ad auctionem, qui vellent. *Apul. lib. 7. Metam.* Novendiales illas ferias aliqua ex parte diu à Chriſtianis ſervatas colli-

go

go ex Juſtiniani Novella conſtitutione, *c. 115.* qua omnis exactio creditorum, funeſtæ familiæ diebus novem ſuſtinetur, ne Denicales illæ privatorum feriæ à duriore creditore violarentur. Quare illius exactio ceſſabat, *Cujac. lib. de diverſ. tempor. præſcript. cap. 6.* nec niſi poſt novem dies à morte debitoris creditor, poterat cum heredibus experiri. Hanc veterem in noſtris ſuperſtitionem arguit D. Auguſtinus, *in quæſt. ſup. Geneſ. Neſcio,* inquit, *utrum inveniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum novem dierum, quod apud Latinos Novendial. appellatur.* Qui dierum numerus nunquam in bonam partem accipiebatur à Judæis, quorum ſolemnitas omnis octavo die finiebatur, nec ad novem unquam perveniebat. *D. Hieronym. in Aggæum, cap. 2.* Alia præterea eſt Juſtiniani Novella, *l. 3. §. non perpetuæ. D. de ſepul. viol.* ne reliquiæ debitorum à creditoribus injuria afficiantur. Quod generali anteà Severi edicto prohibitum eſt, ne ſcilicet defunctorum corpora detinerentur aut vexarentur, *Agell. l. 20. c. 1.* Etenim ſi morte capitale etiam crimen extinguitur, quid injuſtius quàm mortuorum corpora debitorum, pignori ſubjicere, cum vivorum ſolùm membra diſtrahi leges XII. olim permiſiſſent? Quas tamen non humaniter hac de re ſcriptas Pop. Rom. ſitu atque ſenio emori paſſus eſt. Juſtini *lib. 7.* alia porro conſtitutio in libris *βασιλικῶν.* Εἰ ᾗ καὶ τελευτήσαντος τι-

νὸς

νὸς περὶ τὴν ταφὴν ἁμάρτῃ τις τοῦ τελευτήσαντος, καὶ τὴν ἐκφορὰν κωλύῃ, γέγραπται μὲν ἤδη νόμος καὶ τῷ ἡμετέρῳ Πατρὶ περὶ τούτων. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμῶν μείζων ἑπέσθω τοῖς πλημμελήμασι ποινὴ, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσθω, ὡς ὁ παρὼν ὑπάγει νόμος, τοὺς ἐν ζωῇ τοιοῦτο τι, ὁποῖον ἔφημεν πλημμελήσαντας. Ἀλλὰ μηδὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τοὺς γονεῖς, ἢ τοὺς παῖδας, ἢ γαμετὴν, ἢ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, ἢ ἐγγυητὰς μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι θεσπίζομεν περὶ τῆς τῶν θ. ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, ἀπαιτεῖσθαι, οἱ καθ' οἱονδήποτε τρόπον παρενοχλεῖν, ἢ τινὰ ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν, ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους παρὰ τοῦ τελευτήσαντος καταγομένου, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν αἰτίας χάριν, εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης πρόσωπα. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν θ. ἡμερῶν τολμήσει τις τινὰ τῶν εἰρημένων κρατῆσαι προσώπων, ἢ ἐγγύην κομίσασθαι, ταῦτα πάντα ἀνίσχυρα εἶναι θεσπίζομεν. Quod ſi rebus humanis exempto aliquo circa defuncti funus quiſpiam deliquerit, idque prohibuerit efferri, quanquam jam ante lex à patre noſtro de his lata ſit, tamen auctoritate noſtra pœna quoque major hæc delicta comitetur, & iiſdem ſuppliciis hic obnoxius ſit, quibus lex præſens ſubjecit eos, quotquot ejuſmodi aliquid ſeu dictum, ſeu factum à nobis eſt, in vivum admiſerint. Imò ne defuncti quidam heredes vel parentes, vel liberos, vel uxores, vel cognatos cæteroſque propinquos vel fidejuſſo-

res

tes ulli prorſus hominum licere ſancimus, ut ante novem dierum ſpatium, quibus lugere videntur, conveniat, vel quocumque modo inquietet vel quam eis citationem offerat, vel in jus vocet, ſive debiti nomine quod à defuncto veniat, ſive propter aliam quamcumque cauſam ſpecialiter ad commemoratas perſonas ſpectantem. Quod ſi quis auſus fuerit intra novem hoſce dies, aliquam ex indicatis perſonis retinere vel adoriri, vel ab ea ſponſionem aliquam aut promiſſionem aut fidejuſſionem accipere: ut irrita ſint omnia ſancimus. Quæ ab Harmenopulo ſuis libris inſerta ſunt. *l. 5. Tit. 12.*

Novendiales etiam feriæ plerumque extrà funus, publicæ ſunt indictæ ad prodigia procuranda. Quod ſacrum publicè primùm ſuſceptum eſt, voce ex Albano monte miſſa, *Liv. lib. 1. 26. & 27.* vel Aruſpicum monitu: manſitque ſolemne, ut quandocumque prodigium ex Albano nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur, quæ ob alia poſteà prodigia factæ. Ad Novendiales mortuorum ferias regredior.

Cautum eſt in libris ſacris, illis feriis aquam in pratum niſi legitimam ducere non licere. *Serv. 1. Georg.* Cujus ritus rationem divinare non poſſum, licet tamen conjectura niti, ut putem Novendiale ſacrum in Deorum honorem inſtitutum, qui Novenſiles dicebantur. Quos in ſecunda cœli regione Martianus Capella locat, *lib. 1. de nupt.* quosque Deos Piſo eſſe ſcribit no-

vem in Sabinis conſtitutos, *Arnob. l. 3.* quibu
Numa ritu patrio Novendiale ſacrum inſtituiſ
non longè à verò eſt. Conjecturam traho e
Decii pro exercitu ſe devoventis precatione,qu
Novenſiles Deos inter Lares & Indigetes me
dios ponit. *Liv. lib. 8.* Quos Medioxumos Plau
tus *in Ciſtell.* appellat in aëre degentes, quæ ſe
des eſt Manium Deorum & eorum,qui Indige
tes Dii ex hominibus facti in Diis agunt. La
res igitur Novenſiles & Indigetes ita à Deci
numerati conjecturam juvant: cum ex Maniu
jure Lari vervecibus domi factum eſſet; fori
Novenſilibus Diis ſacra ferrentur, qui eander
plagam cum Diis Manibus incolunt.

De porca præcidanea hactenus à nobis di
ctum eſt, à qua feriæ Præcidaneæ ſunt appella
tæ, quas heredes habere ob ſtricti ſunt. Illæ e
Attejo Capitone *lib. 5. de jurit. pontif.* in atrun
diem à Pontifice maximo, cum inauguratæ eſ
ſent. *Agell. l. 4. cap. 6.* Quæ quidem feriæ publi
cæ fuerunt ut Novendiale illud ſacrum ob præ
termiſſum aliquid vel commiſſum.

DE COMPOSITIONE CA DAVERIS. RICINIO. RICINIA TIS PUERIS NAULO.

CAP

Cap. XVII.

In legibus & in medio Jure civili moribusque verſabimur, cum diſpoſitionis noſtræ ratio poſtulabit: Nec enim ratione eſt unum ab alio ſeorſum tractari ab eo, qui certum ſibi ordinem præſcripſerit, qui quidem apud animos hominum plurimum valet.

Morem voco inſtitutum patrium, quod ad religiones pertinet ceremonias que funeris, quæ etiam legibus noſtris emendantur vel juvantur. Quæ igitur ad funeris morem faciunt, ea vel domi peragebantur vel in urbe & foro vel extra portam. Quæ domi ea ſunt ferè à nobis expedita, de lavatione, unctione, luctu domeſtico & cæteris, quæ plurimo dierum trium aut quatuor ſpatio tranſigebantur. Tum enim membra omnia unguentis & odoribus reſperſa, & mortuus conclamabatur, Ut ex Terentio *in Eunuch. & ibi Donat.* omnes notant. *Deſine*, inquit, *jam conclamatum eſt*, id eſt, omnia deſperata & deperdita: conclamatum enim dicitur finitum, & corpora conclamata, quæ nihil jam habent reliqui ad longioris vitæ officia. Quare in conclamatis funeribus nulla eſt dilatio doloris & luctus. Livius. *lib. 5. Clamor gratulantium per urbem victores ſuos rediiſſe pervaſit & ex mæſtis domibus, quæ conclamaverunt ſuos, procurritur in vias.* Cum ergo nulla ſpes niſi in luctu eſſet, mortui defleti & conclamati *Apul. l. 1. & 2. Metam.*

tam. & complorata mors eſſet: *Cicer. pro dom ſua.* Albo tum linteo corpus involvebatur componebaturque mortuus, atque hæc compoſitio à productione diſtat plurimum, quod Caſaubonus *ad Perſ. ſat. 3.* primus advertit. Nam componere eſt περιςέλλειν cum cadaver lautum atque unctum linteis implicatur. Quod firmat Seneca *epiſt. 26. Non timidè,* ait, *componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis de me pronuntiaturus ſum.* Fucum pro unguento Plautus noſter *in Moſtel.* accipit:

Nam iſthæc veteres quæ ſe unguentis unctitant interpolles,
Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occultant.
Ubi ſeſe ſudor cùm unguentis conſociavit, &c.

Hîc ergo fucus pro unguento, quo mortui madeſcebant. Exin pretioſa veſte ſtragula ornabantur, *Vet. interpr. in Perſ. ſat. 3.* qua etiam pauperes exponi ſolebant, qui cum nuſquam ſplendidiore fuiſſent habitu, ſuperbi ideò mortui vocabantur. Mercurius Soſiæ:

M. Faciam ego hodie te ſuperbum ni hinc abis.
S. quomodo?
M. Auferere, non abibis.

Id eſt, te pugnis ad mortem adigam, Veſpillones veſte ſplendidiore indutum portabunt ad Rogum. Servos enim Veſpillones portabant ad ſepulturam.

Veſtis ſanguinei coloris erat, ſi Servio credimus,

mus, *lib. 3. æn.* ſed alii candida, alii purpurea toga, pro dignitate & ordine efferebantur.

Acerra ſive ara ante mortui lectulum ponebatur, in qua odores incenderentur, *Feſt. in verb. Acerra.* quo tempore defuncti cognatæ lugentes domi riciniis amictæ circumſtabant lectum mortui, cujus funus pullis palliis ſequebantur. Quod ex Varrone libro tertio de vita populi Rom. viderunt quidam, nec ſatis adverterũt. Ille: *Ut dum ſupra terram eſſent, riciniis lugerent, funere ipſo pullis palliis amictæ*: quem ſecutus Grannius *apud Feſt. in verb. ricæ.* ricinium dixit muliebre cingulum capitis. Alii palliolum fœmineum breve, quod poſtea marſutium: *Nonius.* Iſidorus, *lib. 19. c. 25. Ricinium matronarum operimentum, quod cooperto capite & ſcapula à dextro latere in lævum humerum mittitur, cujus dimidia pars retro ejicitur, quod vulgo mavortem dicunt, quaſi Martem.* In Gloſſario Arabico-Latino, quo Vulcanii ſtudio fruimur, Maſortis eſt faſcialis, ſeu anguſtum pallium, quo utuntur Monachi collum pariter ac humeros tegens.

Ricinium in luctu eſt operimentum capitis muliebre, quod Varro repetit lib. 1. de vita populi Rom. *Mulieres in adverſis rebus aut luctibus, cum omnem veſtitum delicatiorem ac luxurioſum poſtea inſtitutum ponunt, ricinia ſumunt.* Quæ quidem viris convenire non poſſunt, ut fruſtra quidam ſcripſerunt, qui leges XII. quæ de tribus riciniis, ad viros quoque obtorto collo tra-

xerunt. Fruſtrà etiam alii ad tres veſtes retulerunt, quæ cum mortuo conderentur. Nam mortuus non ubi conderetur, ſed dum ſuper terram eſſet minuendi ſumptus gratia, tribus ſolum riciniis lugebatur. Quod ita intelligo ut dum componeretur domi, non plures quam tres mulieres riciniis capite operto lugerent.

Pueros tamen Fratribus Arvalibus miniſtrates riciniatos invenio in veteri lapide:

PUERIS. PATRIMIS. ET. MA
BUS. PUERI. RICINIATI.

Quod eſt capitis indumento duplici amictos pueros, cujus illi dimidiam partem retrorſum jaciebant, *Varr. l. 4. de ling. lat.*

Funebrem nos in jure civili mortuorum togam ſarcire incommodum non erit, ut noſtra opera in ſtudioſorum rem ipſa vertatur. Filius familias, ait Paulus, *l. 19. D. in rem verſ.* togam emit, mortuo deinde eo pater ignorans & putans ſuam eſſe, dedicavit eam in funus ejus. Neratius ait in rem patris verſum videri, in actione autem de peculio, quod in rerum natura non eſſet, uno modò æſtimari debere, ſi dolo malo ejus, quo cum agatur, pactum eſſet. Atquin ſi filio pater togam emere debuit, in rem patris verſa eſt, non nunc quo funenerabitur, ſed quo tempore emit. Funus enim & ſepultura filii, æs alienum patris eſt, factus eſt ergò debitor peculii, quamvis res non extet, ut etiam

de

de peculio poſſit conveniri, in quam actionem venit, & quod in rem verſum eſt. Quæ tamen adjectio tunc neceſſaria eſſet, cum annus poſt mortem filii exceſſit. Hujus legis majorem difficultatem magnus Cujacius ſuſtulit paucis. Nam cum morte filii extinctum peculium eſt, pater tamen intra annum utilem de peculio tenetur. Sed poſt mortem filii perpetua eſt actio vel adjectio de in rem verſo. Cùm igitur filius emiſſet togam, quæ erat in peculio, ſi pater eam in funus dedicavit, id eſt, eam dedit, in quâ mortuus funeraretur, verſa jam eſt in rem patris, qui venditori tenetur actione de in rem verſo, quæ competit in ſolidum ultrà peculii quantitatem. Hoc amplius dico ego, ſi nullum peculium eſſet, pater tamen naturali quodam jure obligaretur. Imò ſi filiusfamilias miles ſit & habeat, ut habet caſtrenſe peculium, ſucceſſores quidem ejus ante tenentur, ſed deinde ad patrem venitur. *l. ſi filiusfam. D. de relig.* Quia funeraria actio patris onus eſt, competitque in eum pro facultatibus & dignitate. *l. in patrem D. eod.* Qua ratione & ſi maritus lucretur dotem, quæ ad funus non ſufficiat, tunc in ſuperfluum in patrem actio datur. *l. Neratius D. eod.* Ad quid ergo actio de in rem verſo cum funeraria competeret, quæ perpetua eſt, quæque omne creditum ſolet præcedere? De in rem verſo hîc naſcitur actio, quod vivens filius togam emiſſet, quam moriens in peculio reliquerat. Rem pa-

tris inde geſſiſſe videtur, qui in ſolidum directa hac actione tenetur. Funeraria autem, ſi ſucceſſorem filius habeat, in ſuperfluum, qua ratione de in rem verſo actio præſtare funerariæ judicatur.

Mortuo compoſito in ipſius ore ſtipem imponebat Charonti portorium & Naulum, quod eſt pretium, quod pro vectura navis ſolvitur ei, qui navem exercet *l. cum ſervus §. fructus D. de leg. 1.* Δανάκη, Nummi nomen eſt Suidæ, qui aliis *δανάκης, aut. etym.* Δανάη Heſychio, *νομισμάτιόν τι βαρβαρικὸν δυνάμενον πλεόν ὀβολοῦ ὀλίγῳ τινί.* Ἐλέγετο δὲ τοῖς νεκροῖς διδόμενος ὀβολός. Suidas ſcripſit Καρκάδοντα vectigal eſſe Charontis ex obolis collectum, qui unà cum mortuis ſepelirentur. Καρκάδοντα τοῦτο λέγεται *χάροντος δάνειον συναγόμενον ἐκ τοῦ ὀβολοῦ τοῦ συγκηδευομένου τοῖς τελευτῶσιν. οὐχ ὡς ἔνιοι πλανώμενοι βοτάνης ὄνομά φασιν εἶναι.* Novitas verbi, quod vix alibi invenitur, mihi ſuſpicionem injicit corruptæ lectionis, nec occurrit, quod reponam, conſulendus Apollo, dum ſcimus portorium illud Charonti dari, ut ad ulteriorem ripam navicula deduceret commeantes. *Huic ſqualido ſeni* dicit Apulejus, *6. Metam. dabis nauli nomine de ſtipibus quas feres alteram, ſic tamen ut ipſe ſua manu de tuo ore ſumat.* Et paulò poſt: *Ac deinde avaro nautæ data quam reſervamus ſtipe, tranſitoq; ejus fluvio recalcans prima veſtigia, ad iſtum cœleſtium ſyderum rediere chorum.* Qui duas ſti-

pes

pes ex Apulejo in ore mortui impoſitas ſcripſerunt, ſibi certè multùm impoſuerunt. Nam cum Apulejus fingat ad ſuperos Pſyche reditum, mercedem duplicem Charonti conſtituit, ut poſſet ipſa flumen illud remetiri. Alii abundè Charonti ſatisfecerunt, qui ore porrigerent trientem, ſine quo inopes errare credebantur, nec ad inferos tranſire. Undè minus rectè Servius verba Virgilii accipit, *lib. 6. æneid.* cum illi *inops inhumataq; turba eſt*, quæ imaginariam ſepulturam non haberet, inopemque ſine pulveris jactu dictam putat. Inops enim turba de iis intelligitur, qui naulum perſolvere non poſſent. His addenda eſſent multa, quæ legibus XII. continentur. Ne auro dentes vincirentur, ne murrata potio mortuo daretur, ne ſumtuoſa reſperſio fieret, ut longe coronæ aut acerræ tollantur, quæ cùm à viris doctiſſimis diligenter ſint explicata, conſultò ea prætereo, & ea tantum attingam, quæ ab aliis prætermiſſa ſunt, cùm locus poſtulabit.

DE PRODUCTIONE CADAVERIS. CAPULARIS SENEX. COLLOCATI ET DEPOSITI PRO SEPULTIS.

CAP. XVIII.

SIC itaque compoſitus mortuus περιεσταλμένος, ore ipſius unguine odoro delibuto, pollinctus & coronatus *cœna parabatur*, inquit Apulejus, *lib. 4. Florid.* quem aliter compono emendoque adjecta litera *ſcena parabatur* ex Seneca *epiſt. 99.* *Vidi ego*, inquit, *in funere ſuorum verendos, in quorum ore eminebat amor, remota omni lugentium ſcena.* Nam πρόθεσις expoſitio, collocatio, illa funebris pompa omnis ad quam paratur verè ſcena eſt, in qua rebus fictis & adumbratis leviores animi capiuntur. De hoc producendi ritu ea eruditisſimus Lipſius ſcripſit *lib. 1. elect. cap. 6.* quæ hîc repetere, eſſet dicere quod dictum eſt prius, Producam ſolùm Poëtæ verſus, quos ideò breviores poſuit, quod de productione tantùm ſermonem inſtituiſſet. Multa etenim tangit Virgilius *11. æneid.* quæ maximè faciunt ad hunc morem, ut illa.

Recipitq; ad limina greſſum,
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Servabat ſenior.

Seniorem lecto proximum corporis cuſtodem in ipſo ædium collocat veſtibulo, ex more, à quo Capularis dictus eſt Capulo vicinus, *Serv. l. 6. æneid.* quem capuli decus Plautus vocat, *in Aſinar.* qui propter ætatem longævam capulo ad-

adſideret, corpusque mortui adſervaret, morti proximus: Decus autem pro honeſto ſemper accipitur. Hi propriè corporum cuſtodes ex Libitinariorum familia conducebantur, qui apud primores ex ſua ipſorum domo ſeligebantur.

Circum omnes famulûmq; manus Trojanaq; turba
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.

Domeſticorum turba thorum circundabat veſtitu lugubri, & ſi quis adveniret, extemplò cum illo luctum inſtaurabat. Quod in Æneæ perſona ſervatur, qui lacrymis obortis exangue corpus allocutus eſt, atque

Hæc ubi deflevit tolli miſerabile corpus
Imperat.

Sic Manes adorari dicebantur, cum quis illos alloqueretur, illisque benè precaretur. Seneca, *epiſt. 86. In ipſa Scipionis Africani villa jacens, hæc tibi ſcribo adoratis Manibus ejus & Ara.* Collocata corpora pro conditis & ſepultis veteri lapidi inſcripta invenio Romæ.

CLOELIÆ. CLAUDIANÆ.
V.V. MAX. (309. 7.)
COLLOCATA. XII. KAL. APRIL.
C. AVFIDIO. ATTICO.
C. ASINIO. PRÆTEXTATO. COS.

Quo-

Quomodo Adriano apud Bajas mortuo, Antoninus reliquias ejus pervexit, atque in hortis Domitillæ collocavit. *Capitolin. in Antonin. Pio.* Collocare negat Caſaubonus hîc accipi pro condere aut ſepelire, cum ſignificet περιτίθεσθαι. Sunt enim expoſitæ Adriani reliquiæ in his hortis, inquit, ut illas populus adſpiceret & veneraretur, priusquam in Mauſoleum inferrentur. At verò ſepultus eſt Adrianus juxta flumen ad pontem Ælium, ubi monumentum fecerat, cum Mauſoleum plenum eſſet, in quo nemo ampliùs ſepultus eſt. *Dio in Adrian.* Et horti Domitiæ trans Tyberim fuerunt, in quibus Adriani ſepulchrum. *Onuphr. in urb. Rom.* Nec certè in horto Adriani reliquias collocaſſet ad Pompam Pius Imperator; quas populus adoraret, Adriano infenſior, qui repugnantibus cunctis relatus eſt in divos. Etenim ſi ea mens Antonini fuiſſet, in templo aut celebriore aliquo loco reliquias illas depoſuiſſet, ut de Severo Herodianus *lib. 4.* tradit, cujus cineres in urbem pervectos Senatus adoravit προσεκύνουν, καὶ ἀπέθεντο τῷ νεῷ. Politianus vertit ἀπέθεντο compoſuerunt, impropriè. Compoſitio enim à collocatione differt, & collocatio à depoſitione. Nec Senatus Severi reliquias compoſuit aut collocavit, ſed depoſuit in templo, quod eſt, ἀποτίθεσθαι non περιτίθεσθαι aut προστέλλεσθαι. Sic depoſitus in inſcriptionibus dicitur, qui humatus ſepultus eſt, Romæ.

DE-

(832.3.) DEPOSITA. III. KAL. DECEMB.

Depoſitum ergò & collocatum veteres dixerunt pro terra condito. Sicque collocatum Adrianum ἀποτιθέμενον in hortis Domitillæ facilè credo, quem ad exequias ampliſſimas productum nullus auctor ſcriptum reliquit. Putarim etiam depoſitum pro inhumato à Chriſtianis uſurpatum, qui de reſurrectione cogitantes deponunt corpora humo, id eſt cuſtodienda dant terræ, quæ horrendo judicii die integra reddat.

FUNESTÆ FAMILIÆ INDICIUM CUPRESSUS. INDICTIO FUNERIS. ECLOGIUM AD PORTAM.

Cap. XIX.

Cupressus à Plebejis luctibus remota potentiorum januas in luctu comitabatur funeſtamque domum indicabat, ne quisquam Pontifex per ignorantiam ingreſſus pollueretur *Serv. 3. æn.* Hæc quidem arbor lacrymis & luctibus conſecrata eſt, ut Diti Patri, quod ſemel cæſa renaſci neſciat. *Serv. 8. eclog. Plin. lib. 16. cap. 33.* Cupreſſum ita que loqu-

quentem meritò dicere poſſemus, ut pini
quentes Virgilii Damon: ſed de illis plurib
qui peritorum eſſet usque ad aures obgar

Funebri arbore ornata domo & pro
corpore, honeſtiorum exequiæ per præco
indici ſolebant. Indictionis formula ex V
ne *l. 4. & 6. de ling. lat.* & Feſto, *in verbo Q*
vulgaris jam eſt *Ollus Quiris letho datus e*
exequias, quibus eſt commodum ire, jam temp
ollus ex ædibus ecfertur. Quod quidem di
temporibus, nec uno eodemque mom
peractum eſt. Primùm enim funus indic
tur. *Ollus Quiris letho datus eſt*, Quod non
mni funere factum, ſed indictivo ſolùm. I
de exequiarum tempus ſignificabatur.
quias cras quibus commodum, &c. Tertiò
cadaver efferretur, Præco iterum *exequias*
bus eſt commodum ire, jam tempus eſt, ollus ex
bus ecfertur. Hæ fuerunt præconis in fu
conclamationes. Conclamare enim propr
præconis ubique fuit, quod eſt prædicere. P
tus *In mercator.*

Conclamitare urbe tota & prædicere.

Sic & auctiones bonorum à præcone co
matæ, cujus veſtigia idem Plautus fixit n
in Menech.

M. Scitin quid ego vos rogo?
M. Su. Quid? M. mihi ut præconium d
M. Su. dabitur.
M. Ergo nunc jam

Vis conclamari auctionem fore, quo die?
M. Su. die ſeptimi.
M. Auctio fiet menechmi manè ſanè ſeptimi.
Venibunt ſervi, ſupellex, &c.

De auctionis proclamatione hæc adjecimus, quæ mortuos ferè ſequi ſolet.

Ab indicendo indictivum funus dictum. *Varr. lib. 5. de ling. lat.* In aliis funeribus vicini & amici ſine indictione prodibant ad exequias, *Terent. in Andr.* ad quas teſtamento plerumque invitabantur. Si tibi, ait Valens *l. ſi tibi D. de leg. 3.* libro ſecundo fideicommiſſorum, & ei qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legavero, non minuetur in tua perſona legatum, ſi nemo venerit. Hac ipſa de re Mæcianus. Illa conditio ſi ad exequias mei venerit, niſi poſt mortem impleri non poteſt. *l. conditionum 91. D. de condit. & demonſtr.* Quibus probatur tantam funeris ſui omnibus fuiſſe curam, ut maximè concupiſceret quisque maxima frequentia efferri. Quod etiam ad defuncti memoriam commendandam ipſi tumulo inſcripſerunt.

L. CÆCILIUS. L. L. SURUS.
NATUS. MENSE. MAJO.
HORA. NOCTIS. VI.
(665.1.) DIE. MERCURI.
VIX. ANN. VI. DIES. XXXIII.
MORTUUS. EST. III. KAL. JULIAS.
HO-

HORA. X.
ELATUS. EST. HORA. IIII. FREQVENTIA. MAXIMA.

Memoria verò altior hominum animis inſ debat, quæ à ſelectis rhetorum, Poëtarumqu ingeniis ſacrabatur. Hi ſua carmina in magn populi corona recitabant, & portæ ſcripta præ figebant, ut ex M. Tullio ſuſpicamur: *lib. 2. de f nib.* ille. *Non eclogia monumentorum ſignifica velut hoc ad portam? Vno ore, cui plurimæ conſe tiunt gentes, populi primarium fuiſſe virum.* Quo de Calatino ſcriptum eſt. Hinc perſpicuum e Eclogia ad portam dum cadaver collocatum rat, & frequentes ad exequias convenirent, poëtis & rhetoribus recitari ſolita aut ipſi port affixa, quæ à prætereuntibus legerentur, po eaque in defuncti honorem vulgarentur. Un de Eclogarii dicti ſunt, de quibus idem Tulliu *lib. 16. ad Attic. ep. 2. De gloria miſi tibi, cuſt dies igitur ut ſoles, ſed notentur eclogarii, quos Sa vius bonos auditores nactus in convivio duntaxat l gat.* Optimè Boſius eclogarios intelligit, qui e libro, qui recitabatur, κατὰ τύχος excipieban quæ maximè obſervatu digna videbantur, qu pro ſuis poſteà venditarent. Eclogæ ſunt, qu inter legendum aliquis in ſuum uſum delegit decerpit ut ſunt præcipua librorum capita. Hin poëmata, quæ imitamur, aliorum induſtriam ſ cuti, eclogæ propriè appellantur. Eclogia ig

tu

tur ſunt carmina celebrandæ memoriæ compoſita, quæ Octavia Auguſti ſoror, aliosque ſtudiorum honores ad Marcelli gloriam rejeciſſe fertur, intemperantia doloris *Senec. de conſol. ad Martiam*, qui nullis carminibus ab illius animo evelli potuit. Hoc genus Eclogii uni Lætorio Priſco lethale fuit, qui cum celebri carmine Germanici ſuprema defleviſſet *Tacit. lib. 3. Annal.* pecunia donatus à Cæſare, ægro Druſo aliud compoſuit, quod ſi extinctus foret majore præmio vulgaretur. Hoc cum per vaniloquentiam multis illuſtribus fœminis perlegiſſet, reus peractus eſt, ultimumque illi ſupplicium indictum: nec vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis ſecreta ſunt. Dignum profectò Tiberii temporibus exemplum, quibus ingenii aut famæ magnitudo multis exitio fuit. At magnificum Priſci eclogium ad virtutis portam fixum manebit, immortalemque Tiberii invidiam, dùm latinis literis ſincerus honor permanſerit, ubique concitabit.

Eclogium quoque pro Epitaphio dictum eſt, quale fuit Auguſti, qui cum defunctum Druſum pro concione laudaſſet, eclogium tumulo ejus verſibus à ſe compoſitis inſcribi juſſit. *Sueton. in Claud. cap. 1.* Exiſtimat Julius Scaliger *l. 3. Poetic. cap. 122.* ἐπικήδιον corpori nondum ſepultura affecto, ἐπιτάφιον ad tumulum ipſum poni; quod nos commodiore loco quæremus.

DE VARIO FUNERUM GENERE AC PRIMUM DE VULGARI ET ORDINARIO.

Cap. XX.

FUNERA aut publica fuerunt, aut privata: atque hæc vulgaria, ordinaria, Simpludiarea. Publica autem, collativa, imaginaria, Cenſoria. Vulgare. funus pauperiorum fuit, qui per rei familiaris inopiam, ſine pompa efferebantur, qui tamen lauti; uncti, conclamati, defleti ſunt, omniaque iis reddita, quæ ſine graviore ſumptu officioſè præſtari potuerunt. Sandapila veſperi per Veſpillones exportabantur, qui ab eo Veſperones primùm dicti ſunt, quos funeri præfuiſſe malè Servius putat. *lib. 11. æn.* Præerat enim funeri, qui funus ducebat, quod proximiorum fuit, & ſuo nos loco demonſtramus. Sandapilæ quatuor Veſpillones adhibitos, Martialis epigramma notat. *l. 8. ep. 75.*

Quatuor inſcripti portabunt vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogus.

Uſtrina publica fuit, ubi illorum cadavera urerentur, *Horat. 1. ſerm. ſat. 8.* & publico ſepulchro condebantur in Exquiliis extra portam Mætiam, quæ & Exquilina dicta eſt, ubi paupe-

rum

rum cadavera ponebantur, & ſontes pœnas capite luebant, qui tum in puticulis ſepeliebantur. Jocus eſt Cæſaris in Metellum, qui cùm in delectu oculorum illius excuſationem non admitteret, dixiſſetque Cæſari. *Tu igitur nihil vides? Ego verò*, inquit, *à porta Exquilina video villam tuam. Valdè ridentur*, ait Tullius *2. de orato. quæ à prudentibus quaſi per diſſimulationem non intelligendi ſalsè dicuntur in ambiguoq; luditur*, ut hîc à Cæſare, qui æger oculis ſe à porta Exquilina Metelli villam videre jocatur, id eſt, puticulos punitorum ſepulchra, quibus Metelli villa vicina fuit. Quod in Ciceronem ipſum dixit Piſo, qui cùm Cælimontana porta ſe introiiſſe dixiſſet, illum reſponſione mimica, exquilina introiſſe laceſſivit. Apertius & ſine arte ludificatus eſt heram ſuam ſervus nequam. *in Caſin.*

CL. *Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.*

CHA. *Ille Ædepol videre ardentem te extra portam Maciam.*

Id eſt, ſuſpenſam laqueo & in uſtrina combuſtam. Nam extra portam Mæciam & in damnatos animadvertebatur, & Carnifices morabantur, ut indicat alius Plauti locus. *in Pſeudol.*

PS. *Jam hic ero, verum extra portam Maciam currendu eſt prius,*

CA. *Quid eo?* PH. *lanios accerſam duos cum tintinnabulis.*

Eadem duo greges virgarum inde ulmearum adegero,
Ut hodie ad litationem huic ſuppetat ſatias Jovi,
In malam crucem iſtic ibit Juppiter lenonius.

Advocandæ in libris noſtris, ut in olim luctu, nonnunquam ſunt hujusmodi facetiæ, quæ riſum concitare lugentibus poſſint. *Senec. ep. 29.*

In vulgari funere ſumptus modicos Martialis ridet. *l. 10. ep. 79.*

Dum levis arſura ſtruitur libitina papyro,
Dum Myrrham & Caſſiam flebilis uxor emit.
Jam ſcrobe, jam lecto, jam Pollinctore parato,
Heredem ſcripſit me, Numa, convaluit.

Hæ ſcrobes fodi ſine periculo vix poſſunt, cùm magna vetuſtate obcæcati ſint, nec facilè uno die purgentur. Reos pœnæ in ſcrobibus præparatis ſedere ſolitos, ut deformitatis caſus vitarent poſt vulnus acceptum, ad Suetonium vir doctiſſimus annotavit. Quod multis authoritatibus probat, quibus addi poteſt Philonis *in Flaccum* locus, qui Caligulæ milites refert, cùm Flaccum inſequerentur, quem necarent, illius cadaver in ſcrobem traxiſſe, εἰς τὸν ὀρωρυγμένον βόθρον τοῦ νεκροῦ. Quod Neroni accommodari non poteſt, qui ut ſe ab impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram fieri imperavit, *Sueton. in Neron. cap. 49.* dimenſus ad corporis ſui modulum, componique ſimul, ſi qua invenirentur fruſtra marmoris, & a-

quam

quam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaveri, ut morte feſtinata crimen extingueret & humili ſepulturæ mandaretur. Quod ſi ſontibus tantùm ſcrobes pararetur, quid illum ſibi Nero tantus artifex ad corporis longitudinem producendum imperaſſet? Cur vulgari funeri parabatur? In his ſcrobibus rejecta cadavera paucioribus lignis cooperta faciliùs urebantur, cum rogos ipſi extruere non poſſent. Scrobs igitur eſt βόθρος ἐν ᾧ περιφλέγεται τὰ τῶν νεκρῶν σώματα, & propriè φλογίστρα. Quod ſcrobis genus buſtum fuit, ſi in eo combuſti eſſent & humati: ſi enim combuſti ſunt ſolùm, buſtum non fuit ſed Uſtrinum *Serv. 11. æneid.* quod ut plurimum à monumentis, lege ſepulchrorum removebatur ex Veteri Lapide.

DIS. MANIB.
ANNIUS. SOCRATES. GAMIGENIS.
(755. 4.) SUÆ. FECIT.
HUIC. MONUMENTO. USTRINUM.
APPLICARI. NON. LICET.

Ordinaria funera, quæ à vulgaribus ſecerno, iis, qui ampliores facultates habuerunt honoratiora fuere. Nam interdiu ad tibias efferebantur illi vel ab heredibus vel à libertis, *Horat. lib. 2. ſat. 5. qui atrati,* ut ait Varro, *apud Non. in verb.* ex-

exquiſitam. Libitinenſi porta exequiabantur. Apertum mortuorum caput ex eo colligo, quod Scipionem velato capite elatum Paterculus obſervavit, *lib.* 2. cujus operâ ſuper totum orbem Roma extulerat caput. De tibiis hæc adfero quæ in Nonium rabulam Satyricus ſcripſit. *lib. 1. ſerm. ſatyr. 6.*

At hic ſi plauſtra ducenta,
Concurrantq́, foro tria funera, magna ſonabit,
Cornua, quod vincatq́, tubas.

Quod eſt, tanta vocis contentione clámabit, ut & tubas & tibias funebres totamq́ue ejulationem, ſi ternæ ſimul in foro exequiæ concurrant, ſuo clamore valeret ſuperare.

Indictiva funera ad tubas & tibias ducebantur: Ordinaria ad tibias ſolùm, & per Cornicines, qui Siticines apud ſitos, hoc eſt, defunctos canere ſoliti proprium genus tubæ habuerunt. *Agel. l.* 20. *cap.* 2. Hoc genus funeris per forum etiam ducebatur. *Dionyſ. lib.* 4. Plautus in Moſtellaria:

T. *Nunquid proceſſit ad forum tibi hodie novi?*
S. *Etiam. T. Quid tandem? S. Vidi efferri mortuum. T. Hem?*
Novum. S. Unum vidi efferri mortuum foras,
Modò eum vixiſſe ajebant. T. væ capiti tuo.
S. Quid tu otioſus res novas requiritas?

Novum quidem hoc non erat, quod occurrebat quotidie. Præcedebat præfica, quæ lamen-

ta-

tationes fingeret, defunctique nomen cùm pro ximioribus paſſim vocaret. *Propert. l. 2. eleg. 10.*

An verò imagines etiam in ordinario funere præferrentur magnam dubitationem habet quàm tamen faceta & urbana Craſſi in Brutum è re nata digreſſio poteſt ſolvere. Nam cùm uterque in foro vehementer contenderet, fortè dum ea cauſa ageretur anus Junia funere elata eſt. *Brute*, inquit Craſſus, *Cic. lib. 2. de Orat.* *Quid illam anum patri nuntiare vis tuo? Quid illis omnibus quorum imagines duci vides? Quibus non modo imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti?* Nec anum iſtam Juniam indictivo funere elatam credibile eſt, quod gentilis Brutus non ſequebatur. Ut nec indictiva aut Simpludiarea fœminis funera fuerunt, quæ ludos dare non poſſent aut nollent.

Privatum funus à Libitinariis locatum ex Valerio Antiate *apud Agel. lib. 7. c. 9.* poſſumus ſuſpicari. *Deinde*, inquit, *funere locato ad forum deſcendit.* Niſi locatum funus pro collocato & peracto accipiamus, Sed locatio funeris vulgatior fuit, quò impenſa certior & cura heredum minor eſſet. Modus enim impenſæ ſtatuendus erat, ut nec gravis illa nec modica: nam modici funeris ſumptus ad defuncti con. tumeliam pertinere jure noſtro receptum eſt *l. 14. §. plerique D. de relig.* Hæc funera tacita & tumultuaria nuncupantur: Tacita, quod minus præclara, vel, ut ait Seneca, *l. de Tranquill.*

cap. 1. minus moleſtiarum haberent: Tumultuaria, quod deſubitò ornata, ut M. Tullius loquitur, *lib. 4. Academic.* & raptim fiebant, quale Anatolii funus tumultuaria operâ terræ mandatum eſt, *Ammian. Marcell. l. 25.* Quæ etiam Tralatitia ἀδιάφορα penſunctoriè facta, quo modo Britannicus humatus eſt, *Sueton. in Neron. c. 33.*

DE SIMPLUDIAREO FUNERE ET INDICTIVO.

CAP. XXI.

SIMPLUDIAREA funera apud Feſtum leguntur, *in verb. Simpludiarea.* qua voce authores alii uſi non ſunt. Ea fuerunt, ut ait, ille, *quibus adhibentur D. T. ludi Corbitoresq; : quidam ea dixerunt eſſe, quibus neutrum genus eſſet ludorum. Nam indictivæ ſunt, quibus adhibentur non ludi modò, ſed etiam deſultores, quæ ſunt ampliſſima.* Locus doctis viris meritò ſuſpectus, cui Capitales literæ minus convenire videntur, cum in antiquis codicibus ſcriptum ſit D. R. Scaliger, D. T. ex vulgaribus notis interpretatur duntaxat. Credo ſcriptum D. M. quod eſt Diis Manibus, in quorum honorem hi ludi fieri ſolebant. Quod ad Corbito-

res

res attinet, illos ſaltatores vel Cernuatores putat Scaliger, *ad Feſt. in verb. coinquire*, de quibus multa adfert ex Nonio. *in verb. cernuus.* Et Corbitores, ait, more ſcribendi imperitis librariis uſitato dictos, qui B. cum V. commutarunt, Corvitores enim ſine dubio vocabantur. In vocis iſtius origine imperitorum, tamen librariorum errorem ſequar, & Corbitores cum Feſto ad certum ludorum genus revocabo. Nemo neſcit ludos ſine funebri epulo datos non fuiſſe. Atque ita illud epulum fuit funebre, ut Munus eſſet funeris, Epulæ dignitatis. In epulo ergo ludii adhibiti ſunt Corbitores, qui alii à gladiatoribus, qui eodem in epulo ad internecionem depugnabant. At Corbitores fuerunt comeſtores & helluones, qui epuli reliquiis, quæ in corbibus exportabantur ventrem avidiùs onerabant, & ſcurrii ſaltatione convivas oblectabant. Quod Plautus attigiſſe videtur. *in Caſin.*

Ut ipſæ, inquit, ſolæ ventres diſtendant ſuos,
Novi ego illas ambas eſtrices, corbitant ubi comeſſe poſſunt.

Hi igitur modò ſurſû modò deorſum tanquam collus cernui ut ait Lucilius, *ſaty. 27. apud Non.* ventrem diſtendebãt, quod eſt, rejectis & inverſis poſt tergum manibus ad circuli modum caput deorſum ad pedes usque inflectebant diſtento ventre. Quod hodie in comœdiis vulga-

re eſt. Tanquam collus cernui dixit Lucilit
quod genus eſt tormenti è corio, *Feſt. in ve*
collus. quod in quamlibet partem nullo negot
complicatur. In feſto pro collus reponit Sca
ger culeus, ſed vulgatam Lucilius tuetur, & c
lus à collo in quod injiciebatur. Corbitores e
dem puto quos alii Manducos appellarunt, *O*
maſtre vet. Græc. lat. rog. aut. etym. ἀδηφάγ
voraces, qui ad libitum & ſatietatem comedu
magnæ gulæ homines, qui & Manducones di
ſunt. Quorum effigies in pompa antiquoru
inter ridiculas ire ſolebat, ingentem dentib
ſtrepitum faciens. *Feſt. in verb. Manducus.* I
illa Plautus *in Rudent.*

C. Quid ſi aliquò ad ludos me pro manduco
cem?

L. Quapropter? C. Quia pol clare crepito de
tibus.

Atque hoc de Simpludiareis funeribus, quoru
non eæ ſunt reliquiæ, quæ comeſtorem animu
explere poſſint.

Indictiva funera per Præconem omni pop
lo denuntiabantur. In his non modò ludi fu
runt, ſed deſultores, ait Feſtus. Et Gladiat
rium non in epulo, ſed in Amphitheatro, cù
deſultoribus populo datum. Arbitratur L
pſius *ad Tacit. l.* funus publicum & indictivu
idem eſſe, quod idem eſt ac ſi diceret publicu
à privato nihil differre. Indictiva enim plurim
merè privata ſunt, licet per præconem popul

ev

evocaretur *καταγγέλλεται*. Publica quidem funera indictiva fuerunt omnia: ſed non omnia indictiva, publica: ut nec publica omnia, Cenſoria. Funus unicuique privato indicere licuit, & indictivo funere ex ædibus efferri præco eos dicit, qui è tabernis efferuntur. *Varr. lib. 4. de ling. lat.* At tabernæ humiles & privatæ domus ſunt, quæ à validioribus trabibus dictæ, quibus ſuperiora ſuſpenduntur. *Donat. in Adelph.* A quibus tabernariæ ſecunda ſpecies togatarum, humilitate perſonarum & ſimilitudine argumentorum nomen ſortitæ ſunt. *Diomedes lib. 3.* Et licet tabernæ appellatio declaret omne utile ad habitandum ædificium: *l. 188. D. de verb. ſignif.* inſtructam tabernam accipimus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata conſtat. *l. 185. D. eod.* Ut maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, negotiationem exercent, quales Argentarii, qui celeberrimi indictivo quidem funere, non tamen publico debuerunt exportari. In indictivo heredes vel qui funeri præerat, gladiatorium cum deſultoribus, non juſtos, non plenos ludos præbuerunt, qui in Cenſorio funere edebantur. Deſultores Budæus *ad l. Athlethas D. de his qui not. infam.* ex Livio primus produxit. Hi, ut ait, duos equos absq ephippiis agitantes ex altero in alterum ſubinde mira pernicitate deſiliebant. Sed & deſultores in quadrigarum curriculum incurriſſe M. Tullius *in orat. pro Muran.* autor eſt. Ille: *Reſpon-*

ſpondebo Poſthumio primùm, qui neſcio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſultorius in quadrigarum curriculũ incurriſſe. Indictivum porrò funus non ludos ſolùm habuit, ſed imagines, coronas, cantus, lamentationes, exequiarum pompam, laudationes, quæ ſingula ſunt nobis exponenda.

DE IMAGINIBUS ET CORONIS.

CAP. XXII.

MAJORUM imagines aperiendæ primùm ſunt in luctu: quod feſto die, vel ob repentinam lætitiam vel ſublatum metum à nobilibus fieri conſuetum. Ut ſi accuſationem abſolutio eſſet inſecuta. Pro L. Sulla M. Tullius hoc docet. Nam ipſe quidem: *Si erit veſtro judicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ vitæ, quibus lætari & perfrui poſſit? Domus erit, credo exornata, aperientur majorum imagines,* quas per ſolennitates publicas non apertas modo, ſed cum ſtudio oxornatas colebant. Ταύτας δὲ τὰς εἰκόνας, εν ταῖς δημοτελέσι θυσίας ἀνοίγοντες κοσμοῦσι Φιλοτίμως. *Polyb. l. 6.* De iis ornatè Carolus Sigonius multa, *l. 2. de antiq. jur. c. 20.* quæ ab illo magna ex parte

te Lipſius eſt mutuatus ſuppreſſo nomine. *l. 1. lect. cap. 29.* Quod ſciens dolo malo non fecit, bonæ enim fidei juſtus poſſeſſor eſt, qui lege Fabia non tenetur. *l. 3. D. de leg. Fab.* Neceſſe fortè non putavit Sigonii nomen proferre, quod ingenii elegantia operumque varietate ſtatim monſtratur. Scribit Sigonius eos apprimè nobiles fuiſſe, qui majorum ſuorum imagines habuiſſent: homines novos, qui ſuas tantùm: qui nullas ignobiles illos. Jus enim imaginum jus nobilitatis fuit. Antiquam illam nobilitatem dejectabat ampliſſimus civitatis gradus, *Cic. pro Rabir.* Sella Curulis, faſces, imperia, Provinciæ, Sacerdotia, Triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam poſita. Quæ quidem beneficio populi Rom. dabatur ei, qui magiſtratum Curulem geſſiſſet. *Cicer. act. 5. in verr.* Atque in more hoc poſitum inſtitutoque majorum fuit, ut qui populi Romani voluntate imagines familiæ ſuæ eſſent conſecuti, eam primum haberent concionem quâ gratiam beneficii cum ſuorum laude conjungerent. *Cicer. Agrar. 2.*

Imagines in Atrio exponebantur: vulgaris eſt locus Plinii ad hanc rem, *lib. 35. c. 2.* quem nemo intactum dimiſit. Sed quid ſint ſtemmata, quæ lineis diſcurrebant ad imagines pictas, nullus adhuc expreſſit ſatis. Stemma genetis ordinem & gradum ſignare docet Paulus: *lib. ſtemmata D. de grad. adfin.* Stemmata inquit, cogni-

gnationum directo limite in duas lineas ſeparantur: quarum altera ſuperior eſt, altera inferior. Ex ſuperiore verò & ſecundo gradu transverſæ lineæ pendent. Stemmata tamen coronæ ſunt, quæ nomina familiæ longo ordine ſuis flexuris & transverſis lineis vel rectis illigata habent. *Senec.l.3.de benefic.c.38.* Quod eſt ſerta intexta habent intercurſantibus faſciis, in quibus nomen cujusq; imaginis deſcriptum ita legebatur, ut gradus alius ex alio naſceretur. Tablina vero codicibus implebantur, qui rerum præclarè & fortiter geſtarum memoriam continerent, quæ funebri laudatione explicata diligenter his tablinis claudebatur, ut certiſſimum virtutum generis monumentum. Lipſius ſic hæc verba Plinii intelligit, ut imaginibus ſubſcriptos credat titulos ſive indices honorum brevi eclogio, qui tablinis contineri dicuntur. Sed quomodò hi tituli & Codices & tablina implerent Plinii lectionem, non video. Et certè auctoris mens, ut vultus non qualibet cera facilè exprimitur. Scio Valerium *lib. 5. cap. 8.* imagines cum titulis ſuis in prima ædium parte poſuiſſe: ſed addidit ille, ut eorum poſteri virtutes non ſolum legerent, ſed imitarentur. Quare titulum pro codice uſurpavit qui attentè à poſteris evolveretur. Quomodo in jure donationis Tituli, *l. 2. Cod. de donat.* Tituli dotis pro inſtrumento dicuntur. *lib. 51. D. de pact. convent.* Nos verò per has lineas diſcurrentes à funebri more longè receſſimus,

quem

quem præclare Polybius deſcripſit *lib. 6.* οὗτοι δὲ παραλαμβάνουσιν ἐσθῆτα, ἐὰν μὲν ὕπατος καὶ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους. Ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς. Ἐὰν δὲ καὶ τε θριαμβευκὼς, ἢ τοι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται, ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις, καὶ τἆλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα, συμπαρακεῖσθαι προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης, κατὰ τὸν βίον, ἐν τῇ πολετείᾳ προαγωγῆς. Reddit Caſaubonus. Hæ quidem imagines togas aſſumunt, ſi conſularis vir fuerit aut Prætorius, prætextas: ſi Cenſorius, purpureas: ſi triumphalis aut ſimili aliquo alio honore functus, imagines quidem curro vectæ procedunt, & faſces & ſecures & quæcumque alia inſignia Magiſtratus comitari ſolent: ibi quoque præcedunt pro honore & dignitate, quem quisque in Repub. dum viveret obtinuit. Quoties igitur vir clarus migravit è vita ἐπιφανὴς ἀνὴρ imagines in funere præferebantur, quod in ordinario funere factum ex anu Junia ſupra dicebamus, ſoli enim ignobiles imaginum honore caruerunt. Ab eo Soſiæ Jocus apud Plautum, *in Amphitr.* cum Mercurium in ſuam formam verſum cognoſceret:

Nam hic quidem, ait, *omnem imaginem meam,*
quæ antehac fuerat poſſidet.
Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

me enim mortuum imago nulla præcedet.

Sed

Sed ut antiquam nobilitatem imagines probent: ſic eorum qui inter damnatos aut hoſt es haberentur, abolitæ fuerunt aut infractæ, ut Bruti & Claſſii, qui tamen in funere Juniæ Caſſii ipſius uxoris præfulgebant, eo ipſo quod effigies eorum non viſebantur, cum viginti clariſſimarum familiarum imagines anteferrentur, *Tacit. l. 3. Annal.* Exequias Juliæ C. Marii imago viri comitata eſt Julio Cæſare funus ducente, *Plutarch. in Jul.* quam ad ſupremi illius diei celebritatem victoria Sullæ abdidiſſe videbatur.

Majorum imagines in carcerem truſas Tribuni furore, Vatinio M. Tullius exprobravit. Nam cum C. Antonius hujus in Conſulatu collega reus factus, *Dio lib. 38.* beneficio legis *De alternis conciliis rejiciendis* excluderetur, quam tulerat ipſe Vatinius: Antonius Cephalleniæ exul vitam finivit, *Strab. l. 10.* hac una re miſeriam ſuam conſolatus, quod imagines patris & fratris ſui non in familia ſed in carcere collocatas audire maluerit quàm videre *Cic. in Vatin.*

In Julii Cæſaris honorem Triumviri edixerũt, *Dio l. 47.* ne in funeribus eorũ, qui ſanguine juncti fuiſſent, illus imago, cùm in Deos relatus eſſet ampliùs geſtaretur: ſicut tum pro antiquiſſima conſuetudine ſervabatur. Hæ vero fumoſæ imagines φιλοτίμως κεκοσμημέναι digeſtis frondibus coronatæ, ferculis portabantur.

Celſis de more feretris, (*Sil. ital. lib. 10.*)
Præcedens priſca exequias decorabat imago.

(Co-

Coronas omnes Carolus Paſchaſius, ſacri conſiſtorii comes, Errici Magni ad Rhætos exlegatus libris decem exornavit, vir & in veteribus ſcriptis, & in Repub. ita ſtudioſè verſatus, ut de aurea corona cum ipſo Demoſthene poſſet decertare. Sumptuoſa aſperſio & longæ coronæ legibus XII. ſublatæ ſunt. Aſperſionem ſumptuoſam ad florum & coronarum & vini atque lactis reſperſionem pertinere Ant. Auguſtinus putat: *ad l. XII.* Urſinus ad Poſthumiam legem, quæ vino rogum ſpargi vetabat. Sed aſperſio hîc cùm longis coronis inhibetur, quæ nihil ad rogum. Hæc enim ad unguenta rejicienda eſt; quibus longæ coronæ non aſpergebantur ſolùm ſed mergebantur *Paſch. lib. 2. cap. 3.* Unguenta cum coronis ſemper adfuerunt, ut ex variis authoribus colligi poteſt. M. Tullius *l. 5. Tuſcul. Aderant unguenta, coronæ, odores incendebantur.* Horatius *l. 3. carm. ode 14.*

I, pete unguentum, puer, & coronas.

Plautus noſter *in Aſinar.*

Tum ſi coronas, ſerta, unguenta dederit.

Idem ille *in Pſeudol.*

Unguenta atque odores lemniſcos, coronas darè dapſiles.

Ex quibus quid ſit ſumptuoſa reſperſio, quod longæ coronæ clarum fiet, cum à Plauto Dapſiles dicantur δαψιλεῖς, quod eſt, abundantes & copioſæ, quo ſenſu dapſiles ſumptus *in Moſtel.* & dapſiles ſcripſit dotes *in Aulular.*

Fruſtra longas coronas ad magnum comitatum Ant. Auguſtinus retulit. Nec enim lex à funere arcet coronas omninò, cùm mortui omnes coronarentur, ſed longas dumtaxat, quod ex legis ipſius exceptione clariùs explicatur. Addit enim M. Tullius. *l. 2. de leg. Illa jam ſignificatio eſt, laudis ornamenta ad mortuos pertinere: quod coronam virtute partam & ei, qui peperiſſet, & ejus parenti ſine fraude eſſe lex impoſitam jubet.* Quæ certè ad longam coronam trahenda eſt, quales fuere Donaticæ & Militares, quæ non capite, ſed collo in torquis modum etiam geſtabantur: *Cic. act. 10. in verr.* Quanta Donaticæ fuerit amplitudo, aperit Feſtus *in verbo Donatis. Donaticæ,* inquit, *coronæ dictæ, quod his victores in ludis donabantur, quæ poſtea magnificentiæ cauſa inſtitutæ ſunt ſuper modum aptatum capitibus quali amplitudine fiunt cum lares ornantur.* Militares coronæ, illarumque amplitudo nummis noſtris magis deſignantur. Aliquos huic capiti interſero, qui magnitudinem coronarum demonſtrant. Unus eſt Gellii CN. Pompeii legati cujus corona capiti impoſita non eſt, ſed nummo ſignata, quæ capitis modum longè excedit. (*Fig. 7.*)

Ut & illæ Auguſti, Antonini & Commodi. (*Fig. 8. & 9.*)

Eſt alius minus vulgaris nummus (*Fig. 10. & 11.*)

Has arefcentes coronas Minutius vocat, quæ fron-

Fig. 7. p. 130.

Fig. 8. p. 130.

p. 130. Fig. 9.

Digitized by Google

Digitized by Google

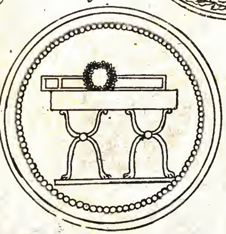
Fig. 10. *p. 130.*

Fig. 11. p. 130.

p. 131. Fig. 12.

fronde languidula & caduca marceſſebant, quæque aut lectulo in funere portabantur, aut ſellæ curuli imponebantur, ſi Magiſtratum Curulem geſſiſſet, qui eas eſſet adeptus. Nummus eſt Cæſaris Dictatoris (*fig. 12.*)

Nec vero illæ tantùm coronæ, ſed dona alia militaria, quæ nummis aliis ſignata ſunt, ut haſtæ puræ Clathri & vexilla exequias adornarunt. Nummus eſt M. Arrii Secundi. (*Fig. 13.*) Clathri ſignati, quod caſtrorum portam ab hoſtium irruptione tutatus eſſet.

In longis coronis longior fortè fuit oratio, ſed illæ à nobis ut ſpero primum explicatæ, magnoque ſtudio conquiſitæ ad legum XII. interpretationem. Quis inde honos? nullus mihi, Præſes Maxime, qui merito tuo partam coronam tibi vendicare potes quàm ſervus ego tuus meruiſſem, ut Plinii verba ſequar. Omnis enim mea opera, omne ſtudium, cogitatio omnis, ad honoris & virtutis tuæ commendationem tendit: & oneris hujus magnitudinem metior ex ſapientiæ tuæ famà & admiratione. Unum opto, ut qui ſacris certaminibus coronati ſunt, à tutela habent excuſationem, ſic ego laborum moleſtia defunctus, ab malevolorum invidentia merear tandem vacationem.

DE CANTU ET LAMENTATIONIBUS. NÆNIA TRIPLEX. FUNUS COMMOVERE.

CAP. XXIII.

MORTUOS ad ſepulturam proſequi cùm cantu, plurimarum gentium & regionum inſtituta ſanxerunt: perſuaſione hac inducti, quod corpore extincto animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur. *Macrob. lib. 2. in ſom. ſcip. cap. 3.* Quare plangebant flebile carmen ad tibias funus proſequentes nonnulli, Κἰ τινες ἑτέρων, ἐκόπτοντο πένθιμόν τι ὑπαυλοῦντων. *Xiphil. in Severo.* Rectè quidem ἐκόπτοντο, etenim κόπτειν funebris vox, quæ ſignificat plangere, quod eſt, cùm lamentis & miſerabilibus dictis pectus tundere. Ut mœrere eſt cùm ſilentio dolere: flere, ubertim lacrymas dimittere: plorare, cùm voce flere: lugere, etiam cum habitus mutatione *Serv. 11. æneid.* Hi verò planctus, qui in exequiis à præfica præcinuntur & à proximioribus vel iis, qui ad hanc rem conducti eſſent, cantabantur ad tibias, propriè ſunt ἐπικήδεια ad laudem compoſita. Lectum anteibant cùm præfica canentes. Præfica enim ἡ περὶ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη θρηνωδὸς, ἐπ᾽ ἐκφορᾷν. *Gloß. vet.* Hæ næniæ ludi ſunt ap-

pel-

pellati, quod nullus adhuc animadvertit. *Inter ludos*, ait Suetonius, *cantata ſunt quædam ad miſerationem & invidiam cædis ejus accommodata ex Pacuvii armorum judicio.*

Men' ſervaſſe, ut eſſent, qui me perderent?

Ludi ſunt Næniæ nec pro funebribus ludis accipi poſſunt, in quibus nihil canebatur, quique juſtis ſolutis & ſepulto cadavere dabantur. At ludi aut Næniæ hîc decantantur in exequiis ante funebrem laudationem, quam ludi alii ſequebantur. Illa enim prius pro roſtris habebatur, quàm rogo mortuus imponeretur. Sic Plautus *in Pſeudol.*

Ubi circumvortor, cado: id fuit Nænia ludo.

Ludus enim eſt cantilena, in qua ſignificatione ab ipſis poëtis uſurpatur. Virgilius *eclog. 7. & ib. Serv.*

Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.

Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.

Ut ludere eſt canere. Quod non ſatis intellexit Porphyrio, *ad Horat. 1. carm. od. 32.* ubi Lyricus ſcribit ad Barbyton: *Vacui ſub umbra luſimus tecum*, id eſt, ad fides cecinimus. Et Nænia dicta eſt ludus ob carmen ludicrum παίγνιον, quale & in exequiis & in triumphis joculari licentia cantabatur vitiis, virtutibus permixtis. Hoc in triumpho vulgatum: *Suet. in Jul. cap. 52.* quod & in funere Claudii Nænia, *Senec. de mort. Claud.* & ſcurræ in illo adhibiti apertè probant. Unde

Næniæ ipſius inconditum carmen inter nugas Plautus computavit *in Aſinar.*

Hæ ſunt non nugæ, non enim mortualia.

ᾠδαὶ νεκρικαὶ, μέλαιναι ὀδύναι, *quæ &* θανατηροί.

Tripliccm autem Næniam fuiſſe comperio. De prima, qvæ in exequiarum comitatu, nihil repeto, quæ ἐπικήδιον καὶ θρηνῳδία. Secunda canebatur ad rogum: Tertia ad tumulum. Atque hæc ὕμνος ἐπὶ τῶν νεκρῶν in lexico vetere Græcolatino *in verb.* ὕμνος. ubi male ſcriptum Veniæ pro Næniæ. Hæc tertia ἐπιτάφιος ſive ᾠδὴ ἔσχατον νηνίατον, quod extremum atque ultimum mortuo accinebatur, precationis formulam continebat, quæ in populi circumſtantis corona à præfica fundebatur, dum corpus ureretur & humaretur, cui ſtans populus usque reſpondebat dum conſumpto cadavere & collectis cineribus *Ilicet* diceretur. *Serv. 6. æneid.* Quæ ita à θρηνῳδία differt, ut hymni & preces à planctu & lamentatione diſtinguuntur.

Prima Nænia per vias ad Tibicines ducebatur ad roſtra usque, ubi laudationes audiebantur, corpusque interim quieſcebat: tum illud ad rogum efferebatur, quod erat *funus commovere*, de loco in locum corpus tranſmittere. Varro, *apud Non. in Verb. patritū. funere familiari commoto, avito ac patrito more precabamur.* Tunc enim preces concipiebantur, & Dea Nænia à præficis advocabatur, cujus ſacellum extra portam vi-

mi-

minalem primùm dedicatum, in ædiculam poſteà commutatum fuit. Tantus verò ad Næniam decantandam tibicinum numerus adfuit, ut ád decem reducerętur legibus XII. minuendi ſumptus cauſa. Sed illis abrogatis major poſtea Tibicinum, Cornicinum omniſque generis æneatorum turba perſonabat, ut illis mortuus poſſet etiam ab æterno ſomno excitari. *Senec. de mort.*

Inter tibicinum ſonitus impedit me Varronis locus, lib. 4. de vita populi Rom. *apud Non. in verb. Nænia. Ibi,* inquit, *à muliere, quæ obtutum à voce eſſet, per quam laudari, deinde Næniam cantari ſolitam ad tibias & fides.* Quid hoc verbi eſt? *à muliere quæ obtutum à voce eſſet?* Melius fortè legeretur, *quæ obtuſa voce eſſet ἀπωνία,* quam veteres Gloſſæ Næniam vocant, quod voce langui-da præfica in Næniis uteretur. Quamvis enim orbi viduæque in ipſis funeribus audirentur, canoro quodam modo proclamantes, ait Fabius, *lib. 11. cap. 3.* hîc etiam fuſca illa vox præficæ aures verberabat, qualem Cicero in Antonio fuiſſe dicit, *in Bruto,* & qualem vulgo in eo eſſe dicimus, qui ab ingrata voce mortuorum proclamator nuncupatur. Sed in Varrone, fides cùm tibiis malè mihi ſonare videntur. Quis enim in funere fides unquam adhibuit? Solus hîc Varro contra auctorum omnium fidem, qui tibias his canribus ſolum admoverunt. Quare vox illa, Fides, ad alteram orationis partem tra-

henda eſt, quæ periit. Nec enim Manes fidibus delectantur. Niſi quis putet & tibiis & fidibus ludere conſuetas mulieres cum præfica, & cum cantus ad tibias perfeciſſent, ad Deos cùm fidibus eadem die tranſiiſſe. Nec enim Varronis temporibus Deorum hymni dicti ſunt Næniæ, ſed à Chriſtianis poſteà auctoribus, inter quos Arnobius *lib. 7. Quid ſibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatis ad Tibiam vocibus? Obdormiſcunt ſuperi, ſomni quiete ſolvuntur, occupariq́, ut hoc poſſint, lenes audiendæ ſunt Næniæ?* Leve mendum in Arnobio, lego pro *occupari, aucupari*, ut tranquillitates aucupari Tullius dicit *lib. 6. ad Attic. epi. 8.*

Sed tibias nos audiamus, quibus mortui plangebantur: nusquam enim illi ad fides aut tubas, nec viri doctiſſimi ſententiam ſequi poſſum, qui ad leges XII. ſcribit tubas Næniæ convenire, ſi funus publicum eſſet, in quo quidem tubæ admixtæ ad dignitatem non ad Næniam. Movetur vir acutiſſimus Propertii verſu, *eleg. ult. lib. 4. Sic mœſtæ cecinere tubæ.* Et Epicteti definitione, *quid eſt tuba? funeris deploratio.* Quæ quidem deploratio nihil ad Næniam, deploratus enim idem eſt ac conclamatus, & tuba verè eſt funeris conclamatio, cum luctus ultimi pompa procedit, quo tempore tubarum maximè ſtrepitus excitabatur. Funebres ergo tibiæ non tubæ ad Næniam.

Tubarum unum genus eſt ex ære, quæ cum fu-

funeribus inſervirent.] *Feſt. in verb. funebres.* Tubiluſtrium inſtitutum, quo ſolemni ſacrificio purgarentur. Tibicinum genera plura ab inventoribus, regionibus, à ſono, materia, numero, figura, uſu, ex quibus Phrygia funeribus aptior, quæ & Guingris *Scalig. lib. 1. Poet. c. 20.* θρηνικὸς αὐλὸς, quam Pratinus, Phliaſius Νηνιδόνα vocat, his ſolum uſibus deſtinatam. Quare rectè ad Tibicines mittuntur ii, qui deſperata valetudine morti ſunt proximi. *Petron. Arbit.* Tibicinæ propter lectum cum præfica incedebant; at tubæ remotiores, quæ ſuis clangoribus Næniæ plangorem ſepeliſſent.

DE EXEQUIARUM ORDINE ET POMPA.

Cap. XXIV.

QUIS ergo Tubicinibus in exequiis locus? Nullus quidem niſi in Indictivis & publicis, in quibus per varios ordines diſpoſiti illi & Cornicines funus antecedebant & ſequebantur: Cujus magnificentiam per compita & fora intervallis paribus perſonabant. De indictivo, Publico & Ampliſſimo funere loquor, ex quo detrahi facilè poſſint, quæ ad Simpludiarea aliáve non pertinent, atque ex illo funus omne vel etiam ordinarium duci. Poſt

Tubicines progrediebantur qui munera ferebant proximiorum & amicorum, *Tibull. lib. 2. eleg. 4.* odores, unguenta, epulas, veſtes, *Stat. lib. 5. Sylv. 1.*

Dona malè feralia Pompæ,
Proceditq́; illis ſtipatum examine longo,
Ver Arabum Cilicumq́; fluit, floresq́; Sabei,
Indorumq́; arſura leges.

Odores lancibus portabantur *Propert. lib. 2. eleg. 10.* unguenta vaſculis: Silicernii epulæ, ferculis: *Plin. lib. 10. cap. 10.* veſtes fulcris. Poſthæc imagines majorum curribus vehebantur aut ferculis etiam portabantur, ſi jus imaginum defunctus haberet. In fronte præpoſita thoro effigies, *Polyb. l. 6. Tacit. lib. 3. Annal.* quæ mortui vultum exprimeret, toga prætexta amicta, ſi vir eſſet conſularis: Purpurea, ſi Cenſorius: picta, ſi triumphalis. Interjectis tubis & cornibus ſcribæ, deinde & viatores Magiſtratibus aderant, quos Senatus Equitesque poſitis dignitatis inſignibus comitabantur. Exin funebres lectuli lentè procedebant, quorum fuit ea multitudo, ut ſex millia in Sullæ funere numerentur, quos Auguſtus ſexcentos in Marcelli exequiis putavit ſatis eſſe, *Serv. 6. æneid.* Lectulorum numerus Sullæ mihi ſuſpectus eſſet, ni in aliis ſcriptoribus notarem coronas auri plusquam bis mille, à civitatibus, legionibus & amicis fuiſſe collatas, aliaque dona innumera. *Appian. de bell. civil. lib. 1.* Στέφανοί τε γὰρ διχιλίων πλείους

ἀπὸ

ἀπὸ χρυσοῦ, κατὰ σπουδὴν γενόμενοι περιεφέροντο, δῶρα τῶν πόλεων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρατευσαμένων τελῶν, καὶ καθ' ἕνα τῶν φίλων, ἄλλη τε τῶν ἐς ταφὴν πεμφθέντων, οὐ δυνατὴ φράσαι πολυτέλεια. Κατὰ σπουδὴν, quod eſt magno ſtudio, interpres vertit, magna celeritate. Hæ coronæ lectulis ferebantur & Magiſtratus inſignia aliáve, qua pompæ amplitudinem commendarent. Subinde Tibicines & Præficæ cùm plangentibus: poſt hos liberti, quorum, quantò major frequentia, tantò exequiæ fuerunt honoratiores. Nam teſtator & benignitatis laudem ferebat, *Dionyſ. lib. 4.* & in funeris elatione magna Pileatorum turba præcellebat, in qua peſſimum etiam ſervorum genus videretur, ſi totam familiam teſtator liberam eſſe juſſiſſet, qui novis civibus urbem illam terrarum dominam funeſtare videbatur. Hoc genus hominum Perſius *Sat. 3.* vocat *induto capite heſternos Quirites*, quod à teſtatore pridie manumiſſi majorem & juſtam libertatem conſequebantur. Lege Fuſia Caninia certus tandem modus conſtitutus eſt in ſervis teſtamento manumittendis, *Inſtit. de leg.* quam quaſi libertates impedientem, Juſtinianus ſuſtulit, *l. unic. C. de leg. Fuſ. Toll.* dum modo libertates ſervis teſtamento nominatim darentur. Idem Imperator, conſtituit, *l. unic. §. ſed & qui C. de lat. lib. toll.* ut qui domini funus pileati antecederent vel in ipſo lectulo ſtantes cadaver ventilare viderentur: ſi hoc voluntate teſtatoris

Sed ut antiquam nobilitatem imagines pr
bent: ſic eorum qui inter damnatos aut hoſ
haberentur, abolitæ fuerunt aut infractæ,
Bruti & Claſſii, qui tamen in funere Juniæ Ca
ipſius uxoris præfulgebant, eo ipſo quod effig
eorum non viſebantur, cum viginti clariſſim
rum familiarum imagines anteferrentur, *Tac*
l. 3. Annal. Exequias Juliæ C. Marii imago v
comitata eſt Julio Cæſare funus ducente, *Pl*
tarch. in Jul. quam ad ſupremi illius diei cel
britatem victoria Sullæ abdidiſſe videbatur.

Majorum imagines in carcerem truſas Tr
buni furore, Vatinio M. Tullius exprobravi
Nam cum C. Antonius hujus in Conſulatu co
lega reus factus, *Dio lib. 38.* beneficio legis *I*
alternis conciliis rejiciendis excluderetur, qua
tulerat ipſe Vatinius: Antonius Cephallen
exul vitam finivit, *Strab. l. 10.* hac una re miſ
riam ſuam conſolatus, quod imagines patris
fratris ſui non in familia ſed in carcere colloc
tas audire maluerit quàm videre *Cic. in Vati.*

In Julii Cæſaris honorem Triumviri edixerū
Dio l. 47. ne in funeribus eorū, qui ſanguine ju
cti fuiſſent, illus imago, cùm in Deos relatus e
ſet ampliùs geſtaretur: ſicut tum pro antiqui
ſima conſuetudine ſervabatur. Hæ vero ſum
ſæ imagines φιλοτίμως κεκοσμημένα digeſt
frondibus coronatæ, ferculis portabantur.

Celſis de more feretris, (Sil. ital. lib. 10
Præcedens priſca exequias decorabat imago.

(C

Coronas omnes Carolus Paſchaſius, ſacri conſiſtorii comes, Errici Magni ad Rhætos exlegatus libris decem exornavit, vir & in veteribus ſcriptis, & in Repub. ita ſtudiosè verſatus, ut de aurea corona cum ipſo Demoſthene poſſet decertare. Sumptuoſa aſperſio & longæ coronæ legibus XII. ſublatæ ſunt. Aſperſionem ſumptuoſam ad florum & coronarum & vini atque lactis reſperſionem pertinere Ant. Auguſtinus putat: *ad l. XII.* Urſinus ad Poſthumiam legem, quæ vino rogum ſpargi vetabat. Sed aſperſio hîc cùm longis coronis inhibetur, quæ nihil ad rogum. Hæc enim ad unguenta rejicienda eſt, quibus longæ coronæ non aſpergebantur ſolùm ſed mergebantur *Paſch. lib. 2. cap. 3.* Unguenta cum coronis ſemper adfuerunt, ut ex variis authoribus colligi poteſt. M. Tullius *l. 5. Tuſcul.* *Aderant unguenta, coronæ, odores incendebantur.* Horatius *l. 3. carm. ode 14.*

I, pete unguentum, puer, & coronas.

Plautus noſter *in Aſinar.*

Tum ſi coronas, ſerta, unguenta dederit.

Idem ille *in Pſeudol.*

Unguenta atque odores lemniſcos, coronas dare dapſiles.

Ex quibus quid ſit ſumptuoſa reſperſio, quod longæ coronæ clarum fiet, cum à Plauto Dapſiles dicantur δαψιλεῖς, quod eſt, abundantes & copioſæ, quo ſenſu dapſiles ſumptus *in Moſtel.* & dapſiles ſcripſit dotes *in Aulular.*

Fruſtra longas coronas ad magnum com
tatum Ant. Auguſtinus retulit. Nec enim le:
funere arcet coronas omninò, cùm mortui
mnes coronarentur, ſed longas dumtaxat,qu
ex legis ipſius exceptione clariùs explicatur. A
dit enim M. Tullius. *l. 2. de leg. Illa jam ſignific
tio eſt, laudis ornamenta ad mortuos pertiner
quod coronam virtute partam & ei, qui peperiſſet,
ejus parenti ſine fraude eſſe lex impoſitam jub.*
Quæ certè ad longam coronam trahenda e
quales fuere Donaticæ & Militares, quæ nc
capite, ſed collo in torquis modum etiam geſt
bantur: *Cic. act. 10. in verr.* Quanta Donatic
fuerit amplitudo, aperit Feſtus *in verbo Donat.
Donaticæ*, inquit, *coronæ dictæ, quod his victores
ludis donabantur, quæ poſtea magnificentiæ cau
inſtitutæ ſunt ſuper modum aptatum capitibus qu
li amplitudine fiunt cum lares ornantur.* Militar
coronæ, illarumque amplitudo nummis noſtr
magis deſignantur. Aliquos huic capiti inte
fero, qui magnitudinem coronarum demon
ſtrant. Unus eſt Gellii CN. Pompeii legati cuju
corona capiti impoſita non eſt, ſed nummo f
gnata, quæ capitis modum longè excedi
(*Fig. 7.*)

Ut & illæ Auguſti, Antonini & Commod
(*Fig. 8. & 9.*)

Eſt alius minus vulgaris nummus (*Fig. 1
& 11.*)

Has areſcentes coronas Minutius vocat, qu
fron

Fig. 7. p. 130.

Fig. 8. p. 130.

p. 130. Fig. 9.

Digitized by Google

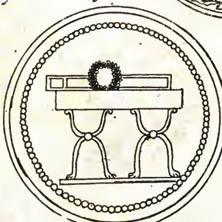
Fig. 10. *p. 130.*

Fig. 11. p. 130.

p. 131. Fig. 12.

fronde languidula & caduca marceſſebant,quæque aut lectulo in funere portabantur, aut ſellæ curuli imponebantur, ſi Magiſtratum Curulem geſſiſſet, qui eas eſſet adeptus. Nummus eſt Cæſaris Dictatoris (*fig. 12.*)

Nec vero illæ tantùm coronæ, ſed dona alia militaria,quæ nummis aliis ſignata ſunt,ut haſtæ puræ Clathri & vexilla exequias adornarunt. Nummus eſt M. Arrii Secundi. (*Fig. 13.*) Clathri ſignati, quod caſtrorum portam ab hoſtium irruptione tutatus eſſet.

In longis coronis longior fortè fuit oratio, ſed illæ à nobis ut ſpero primum explicatæ, magnoque ſtudio conquiſitæ ad legum XII. interpretationem. Quis inde honos? nullus mihi, Præſes Maxime, qui merito tuo partam coronam tibi vendicare potes quam ſervus ego tuus meruiſſem, ut Plinii verba ſequar. Omnis enim mea opera, omne ſtudium, cogitatio omnis, ad honoris & virtutis tuæ commendationem tendit: & oneris hujus magnitudinem metior ex ſapientiæ tuæ famâ & admiratione. Unum opto, ut qui ſacris certaminibus coronati ſunt, à tutela habent excuſationem, ſic ego laborum moleſtia defunctus, ab malevolorum invidentia merear tandem vacationem.

pellati, quod nullus adhuc animadvertit. *Inter ludos*, ait Suetonius, *cantata ſunt quædam ad miſerationem & invidiam cædis ejus accommodata ex Pacuvii armorum judicio.*

Men' ſervaſſe, ut eſſent, qui me perderent?

Ludi ſunt Næniæ nec pro funebribus ludis accipi poſſunt, in quibus nihil canebatur, quique juſtis ſolutis & ſepulto cadavere dabantur. At ludi aut Næniæ hîc decantantur in exequiis ante funebrem laudationem, quam ludi alii ſequebantur. Illa enim prius pro roſtris habebatur, quàm rogo mortuus imponeretur. Sic Plautus *in Pſeudol.*

Ubi circumvortor, cado: id fuit Nænia ludo.

Ludus enim eſt cantilena, in qua ſignificatione ab ipſis poëtis uſurpatur. Virgilius *eclog. 7. & ib. Serv.*

Et certamen erat Corydon cum Thyrſide magnum.

Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.

Ut ludere eſt canere. Quod non ſatis intellexit Porphyrio, *ad Horat. 1. carm. od. 32.* ubi Lyricus ſcribit ad Barbyton: *Vacui ſub umbra luſimus tecum*, id eſt, ad fides cecinimus. Et Nænia dicta eſt ludus ob carmen ludicrum παίγνιον, quale & in exequiis & in triumphis joculari licentia cantabatur vitiis, virtutibus permixtis. Hoc in triumpho vulgatum: *Suet. in Jul. cap. 52.* quod & in funere Claudii Nænia, *Senec. de mort. Claud.* & ſcurræ in illo adhibiti apertè probant. Unde

Næniæ ipſius inconditum carmen inter nugas Plautus computavit *in Aſinar*.

Hæ ſunt non nugæ, non enim mortualia.

ᾠδαὶ νεκρικαὶ, μέλαιναι ὀδύναι, *quæ & θανατηραί.*

Triplicem autem Næniam fuiſſe comperio. De prima, quæ in exequiarum comitatu, nihil repeto, quæ ἐπικήδιον καὶ θρηνωδία. Secunda canebatur ad rogum: Tertia ad tumulum. Atque hæc ὕμνος ἐπὶ τῶν νεκρῶν in lexico vetere Græcolatino *in verb.* ὕμνος. ubi male ſcriptum Veniæ pro Næniæ. Hæc tertia ἐπιτάφιος ſive ᾠδὴ ἔσχατον νηνίατον, quod extremum atque ultimum mortuo accinebatur, precationis formulam continebat, quæ in populi circumſtantis corona à præfica fundebatur, dum corpus ureretur & humaretur, cui ſtans populus usque reſpondebat dum conſumpto cadavere & collectis cineribus *Ilicet* diceretur. *Serv. 6. æneid.* Quæ ita à θρηνωδία differt, ut hymni & preces à planctu & lamentatione diſtinguuntur.

Prima Nænia per vias ad Tibicines ducebatur ad roſtra usque, ubi laudationes audiebantur, corpusque interim quieſcebat: tum illud ad rogum efferebatur, quod erat *funus commovere*, de loco in locum corpus tranſmittere. Varro, *apud Non. in Verb. patritũ. funere familiari commoto, avito ac patrito more precabamur.* Tunc enim preces concipiebantur, & Dea Nænia à præficis advocabatur, cujus ſacellum extra portam vimi-

minalem primùm dedicatum, in ædiculam poſteà commutatum fuit. Tantus verò ad Næniam decantandam tibicinum numerus adfuit, ut ád decem reduceretur legibus XII. minuendi ſumptus cauſa. Sed illis abrogatis major poſtea Tibicinum, Cornicinum omniſque generis æneatorum turba perſonabat, ut illis mortuus poſſet etiam ab æterno ſomno excitari. *Senec. de mort.*

Inter tibicinum ſonitus impedit me Varronis locus, lib. 4. de vita populi Rom. *apud Non. in verb. Nænia. Ibi*, inquit, *à muliere, quæ obtutum à voce eſſet, per quam laudari, deinde Næniam cantari ſolitam ad tibias & fides.* Quid hoc verbi eſt? *à muliere quæ obtutum à voce eſſet?* Melius fortè legeretur, *quæ obtuſa voce eſſet ἀτονία,* quam veteres Gloſſæ Næniam vocant, quod voce languida præfica in Næniis uteretur. Quamvis enim orbi viduæque in ipſis funeribus audirentur, canoro quodam modo proclamantes, ait Fabius, *lib. 11. cap. 3.* hîc etiam fuſca illa vox præficæ aures verberabat, qualem Cicero in Antonio fuiſſe dicit, *in Bruto*, & qualem vulgo in eo eſſe dicimus, qui ab ingrata voce mortuorum proclamator nuncupatur. Sed in Varrone, fides cùm tibiis malè mihi ſonare videntur. Quis enim in funere fides unquam adhibuit? Solus hîc Varro contra auctorum omnium fidem, qui tibias his cantibus ſolum admoverunt. Quare vox illa, Fides, ad alteram orationis partem tra-

henda eſt,quæ periit. Nec enim Manes fidibus delectantur. Niſi quis putet & tibiis & fidibus ludere conſuetas mulieres cum præfica, & cum cantus ad tibias perfeciſſent, ad Deos cùm fidibus eadem die tranſiiſſe. Nec enim Varronis temporibus Deorum hymni dicti ſunt Næniæ, ſed à Chriſtianis poſteà auctoribus, inter quos Arnobius *lib. 7. Quid ſibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatis ad Tibiam vocibus? Obdormiſcunt ſuperi, ſomni quiete ſolvuntur, occupariq́, ut hoc poſſint, lenes audiendæ ſunt Næniæ?* Leve mendum in Arnobio, lego pro *occupari*, *aucupari*, ut tranquillitates aucupari Tullius dicit *lib. 6. ad Attic. epi. 8.*

Sed tibias nos audiamus, quibus mortui plangebantur: nusquam enim illi ad fides aut tubas, nec viri doctiſſimi ſententiam ſequi poſſum, qui ad leges XII. ſcribit tubas Næniæ convenire, ſi funus publicum eſſet, in quo quidem tubæ admixtæ ad dignitatem non ad Næniam. Movetur vir acutiſſimus Propertii verſu, *eleg. ult. lib. 4. Sic mœſtæ cecinere tubæ.* Et Epicteti definitione, *quid eſt tuba? funeris deploratio.* Quæ quidem deploratio nihil ad Næniam, deploratus enim idem eſt ac conclamatus, & tuba verè eſt funeris conclamatio, cum luctus ultimi pompa procedit, quo tempore tubarum maximè ſtrepitus excitabatur. Funebres ergo tibiæ non tubæ ad Næniam.

Tubarum unum genus eſt ex ære, quæ cum ſu-

funeribus inſervirent.] *Feſt. in verb. funebres.* Tubiluſtrium inſtitutum, quo ſolemni ſacrificio purgarentur. Tibicinum genera plura ab inventoribus, regionibus, à ſono, materia, numero, figura, uſu, ex quibus Phrygia funeribus aptior, quæ & Guingris *Scalig. lib. 1. Poet. c. 20.* θρηνικὸς αὐλὸς, quam Pratinus, Phliaſius Νηνιδόνα vocat, his ſolum uſibus deſtinatam. Quare rectè ad Tibicines mittuntur ii, qui deſperata valetudine morti ſunt proximi. *Petron. Arbit.* Tibicinæ propter lectum cum præfica incedebant; at tubæ remotiores, quæ ſuis clangoribus Næniæ plangorem ſepeliſſent.

DE EXEQVIARUM ORDINE ET POMPA.

Cap. XXIV.

QVIS ergo Tubicinibus in exequiis locus? Nullus quidem niſi in Indictivis & publicis, in quibus per varios ordines diſpoſiti illi & Cornicines funus antecedebant & ſequebantur: Cujus magnificentiam per compita & fora intervallis paribus perſonabant. De indictivo, Publico & Ampliſſimo funere loquor, ex quo detrahi facilè poſſint, quæ ad Simpludiarea aliáve non pertinent, atque ex illo funus omne vel etiam ordinarium duci. Poſt

Tubicines progrediebantur qui munera ferebant proximiorum & amicorum, *Tibull. lib. 2. eleg. 4.* odores, unguenta, epulas, veſtes, *Stat. lib. 5. Sylv. 1.*

Dona malè feralia Pompæ,
Proceditq; illis ſtipatum examine longo,
Ver Arabum Cilicumq; fluit, floresq; Sabei,
Indorumq; arſura leges.

Odores lancibus portabantur *Propert. lib. 2. eleg. 10.* unguenta vaſculis: Silicernii epulæ, ferculis: *Plin. lib. 10. cap. 10.* veſtes fulcris. Poſthæc imagines majorum curribus vehebantur aut ferculis etiam portabantur, ſi jus imaginum defunctus haberet. In fronte præpoſita thoro effigies, *Polyb. l. 6. Tacit. lib. 3. Annal.* quæ mortui vultum exprimeret, toga prætexta amicta, ſi vir eſſet conſularis: Purpurea, ſi Cenſorius: picta, ſi triumphalis. Interjectis tubis & cornibus ſcribæ, deinde & viatores Magiſtratibus aderant, quos Senatus Equitesque poſitis dignitatis inſignibus comitabantur. Exin funebres lectuli lentè procedebant, quorum fuit ea multitudo, ut ſex millia in Sullæ funere numerentur, quos Auguſtus ſexcentos in Marcelli exequiis putavit ſatis eſſe, *Serv. 6. æneid.* Lectulorum numerus Sullæ mihi ſuſpectus eſſet, ni in aliis ſcriptoribus notarem coronas auri plusquam bis mille, à civitatibus, legionibus & amicis fuiſſe collatas, aliaque dona innumera. *Appian. de bell. civil. lib. 1.* Στέφανοί τε γὸ διχιλίων πλείȣς

ἀπὸ

ἀπὸ χρυσοῦ, κατὰ σπουδὴν γινόμενοι περιεφέροντο, δῶρα τῶν πολέων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρατευσαμένων τελῶν, καὶ καθ' ἕνα τῶν φίλων, ἄλλη τε τῶν ἐς ταφὴν πεμφθέντων, οὐ δυνατὴ φράσαι πολυτέλεια. Κατὰ σπουδὴν, quod eſt magno ſtudio, interpres vertit, magna celeritate. Hæ coronæ lectulis ferebantur & Magiſtratus inſignia aliáve, qua pompæ amplitudinem commendarent. Subinde Tibicines & Præficæ cum plangentibus: poſt hos liberti, quorum, quantò major frequentia, tantò exequiæ fuerunt honoratiores. Nam teſtator & benignitatis laudem ferebat, *Dionyſ. lib. 4.* & in funeris elatione magna Pileatorum turba præcellebat, in qua peſſimum etiam ſervorum genus videretur, ſi totam familiam teſtator liberam eſſe juſſiſſet, qui novis civibus urbem illam terrarum dominam funeſtare videbatur. Hoc genus hominum Perſius *Sat. 3.* vocat *induto capite heſternos Quirites*, quod à teſtatore pridie manumiſſi majorem & juſtam libertatem conſequebantur. Lege Fuſia Caninia certus tandem modus conſtitutus eſt in ſervis teſtamento manumittendis, *Inſtit. de leg.* quam quaſi libertates impedientem, Juſtinianus ſuſtulit, *l. unic. C. de leg. Fuſ. Toll.* dum modo libertates ſervis teſtamento nominatim darentur. Idem Imperator, conſtituit, *l. unic. §. ſed & qui C. de lat. lib. toll.* ut qui domini funus pileati antecederent vel in ipſo lectulo ſtantes cadaver ventilare viderentur: ſi hoc voluntate teſtato-

ris

ris fieret vel heredis, illicò fierent cives Romani. Sic pilei impoſitione liberti orcini facti ſunt. *l. 10. C. de teſtam. manumiſſ.*

Veterani juris interpretes ventilationem putarunt thure vel funibus fieri, quia, inquit Accurſius, funibus portabantur, qui trahi poterant huc & illuc. Quid heſterni JCti. cum Accurſio ſentiant non quæro, nec enim puto illos multùm Romanis legibus impediri. Ventilanda tamen lectio eſt, quæ à Dione paucis explicatur in funere Pertinacis. *Xiphilin. in Sever.* Puer, inquit, egregia forma quaſi dormiret Pertinax pavonis pennis muſcas abigebat, κἀ αὐτοῦ τὰς μύας παῖς εὐπρεπὴς, ὡς δῆθεν καθεύδοντος πτεροῖς ταῶνος ἀπεσόβει. Hinc Statio Poëtæ in Hetruſcæ lacrymis *lib. 3. Sylv.*

Nec modus aut pennis.

Quod funebre officium Thetis ipſa Patrocli cadaveri reddidit, cum flabello fugabat muſcas, quæ ſuis morſibus illius faciem deformabant. *Iliad. 2.*

Τῷ μὲν ἐγὼ πειρήσω ἀλαλκεῖν ἄγρια φῦλα,
Μύας αἵ ῥά τε φῶτας ἀρηϊφάτους κατέδουσιν.

At conabor ego importuna examina, muſcas
Arcere, hæ comedunt bello quos eripit hoſtis.

Hæc ſatis, ne, ut eſt in proverbio, faciamus Ἐλέφαντα ἐκ μύας. Qui plura deſiderarit, ludat ſi lubet μύα χαλκῇ & clauſis quantumlibet oculis ambulet, dum prehendere plura poſſit.

Li-

Libertos Archimimus ſequebatur, qui perſonam mortui fingebat & imitabatur *Sueton. in Veſpaſ. c. 19.* mimorum grex ſicinnam ſaltabat, *Dionyſ. lib. 7.* Σίκιννις ſaltationis ſpecies militaris, *Pollux. l. 4.* Ὄρχησίς τις ςρατιωτικὴ σατύρων σύντονος, *Heſych.* Saltatio Satyrorum vehemens in militarem modum. Aliis mimus eſt ſermonis cujuslibet motus vel factorum & turpium cum laſcivia imitatio. Μίμησις βίȣ τέτȣ συγκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων. *Diomedes. lib. 3.* Sed cum Dionyſius obſervet mimos ſaltaſſe ſicinnam, Archimimum Suetonius mortui perſonam ementitū, putârim mimos omnes,

Clauſis faucibus & loquente geſtu,
Nutu, crure, genu, manu, rotatu.

Ut ait Sidonius, *carm. 23.* populo placuiſſe cum aliqua obſcœnitate, *Cic. 2. de orat.* ȣ̂τοι κατέσκωπτόν τε καὶ κατεμιμȣ̂ντο τὰς σπουδαίας κινήσεις ἐπὶ τὰ γελοιότερα μεταφέροντες. *Dionyſ. l. 7.* Serios motus ludicra imitatione in riſum detorquentes. Solus Archimimus facta ac dicta viri imitabatur. Lævinus Torrentius archimimi vocabulum quem alibi, quàm in Suetonio ſe legere non meminit, nihil à Pantomimo differre ſcripſit. Sed mimi omnes, qui multa effingebant ad riſum, & Pantomimi dicti ſunt: *Quintil. lib. 6. cap. 3. Senec. l. 1. nat. quæſt. in fin.* quorum ab Archimimis differentia in Antiquis inſcriptionibus notatur. In his Pantomimus prior legitur, Romæ:

C. Ju-

C. JULTO. AUG. LIB,
ACTIO. PRIORI.
PANTOMIMO.

Elegans alia eſt Marini de Archimimo :

L. ACILIO. L. F. POMP. EVTYCHE.
NOBILI. ARCHIMIMO. COMMUN.
MIMOR. ADLECTO. DIURNO.
PARASITO. APOLL. TRAGICO.
COMICO. PRIMO. SUI. TEMPORIS.
ET. OMMIBUS. CORPORIB. AD.
SCÆNAM. HONOR. DECURIO-
NI. BOVILLIS. QUEM. PRIMUM. O-
MNIUM. ADLECT. PATRE.
APPELLARUNT.

ADLECTI. SCÆNICORUM. EX.
ÆRE. COLLATO. OB. MUNERA.
ET. PIETATEM. IPSIUS. ERGA.
SE. CUJUS. OB. DEDICATIONEM.
SPORTULAS. DEDIT. ADLECTIS.
SING. XXV. DECUR. BOVILL. SING.
V. AUGUSTAL. SING. III. MULIER.
HONOR. ET. POPULO. SING. I.
DEDIC. III. IDUS. AUG. SOSSIO.
PRISCO.
ET. COLLIO. APOLLINARI. COS.
CURATO.
RE. Q. SOCIO. AUGUSTINIANO.

OR-

IO. PRIORI.
NTOMIMO.

larini de Archimimo :

L. F. POMP. EVTYCHE
CHIMIMO. COMMUN
DLECTO. DIURNO.
APOLL. TRAGICO
IMO. SUI. TEMPORIS
IS. CORPORIB. AD
IONOR. DECURIO
S. QUEM. PRIMUM. O.
LECT. PATRE.
ELLARUNT.
. SCÆNICORUM. EX.
ATO. OB. MUNERA
EM. IPSIUS. ERGA
B. DEDICATIONEM
. DEDIT. ADLECTIS
ECUR. BOVILL. SING.
I. SING. III. MULIER.
. POPULO. SING. I.
I. IDUS. AUG. SOSSIO.
ISCO.
. APOLLINARI. COS.
URATO.
Q. AUGUSTINIANO.
OR-

ORDO. ADLECTORUM. PLAUTIUS.
ÆLIUS. TORPHIMI. RECEPTUS.
DASUMIUS. CARUS.

Et alii qui numerum ſexaginta conficiunt. Archimimum eundem eſſe cum Pantomimorum maximo ſuſpicor. De hoc alia etiam inſcriptio Romæ.

M. ULPIUS. AUG. LIB. APOLAUSTUS.
MAXIMUS. PANTOMIMORUM.
CORONATUS. ADVERSUS. HISTRIONES. (331. 6.)
ET. OMNES. SCÆNICOS.
ARTIPICES. XII.

In priori inſcriptione Archimimus diurnus accipi poſſet pro diuturno, id eſt, aſſiduo, quem nos hodie ordinarium diceremus, καθημερινόν. Licet noctu frequentius minimi ludere ſolerent. Sic diuturni officii magiſtrum M. Tullius dixit *Philip. 2.* Quis verò ſit Scenicorum adlectorum ordo, vix alibi quàm hac in inſcriptione invenietur, quod interpretor gregem, comitatum ſcenicorum ἀκολουθίαν. Hi adlecti vocantur quod immunes verberum eſſent: adlectus enim immunem ſignificat. *l. 1. C. Theod. de decur. & ſilent.* De his Tacitus, *l. 1. Annal. Cum hiſtrionum cauſa tumultus & cædes in Theatrum erupiſſent: actum apud patres dicebanturq; ſen-*

ten

tentiæ, ut Prætoribus jus virgarum in Hiſtriones eſſet: interceſſit Haterius Agrippa Tribunus pleb. & valuit interceſſio, quia D. Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſpondiſſet. De modo lucaris & adverſus laſciviam fautorum, multa decernuntur, ex quibus maximè inſignia: Ne domos Pantomimorum Senator introiret. Ne egredientes in publicum Equites Rom. cingerent, aut alibi quàm in Theatro ſpectarentur. Scio multa variis legibus in hiſtriones & pro illis conſtituta: *tit. de ſpectacul. ſcænic. & lenon. lib. 11.* quæ nihil ad funeris ordinem, in quo Archimimum cum ſuo grege ludentem ſatis ſit ſpectaſſe, & in iisdem inſcriptionibus videre Archimimam ſui temporis primam, quæ decies Seſtertium nubere potuiſſet *Senec. ad Helv. cap. 12.* Romæ:

DIS. MANIBUS.

M. FABI. M. F. ESQ. REGILLI. ET FABIÆ. FABIA. M. ET. Ɔ. L ARETE. ARCHIM. TEMPORIS. SUI. PRIMA. DIURNA. FEC. SIBI. ET. SUIS.

Archimimo igitur præeunte, à filiis plerumque aut honoratis viris lectus funebris portabatur. Metellus inter felicitatis humanæ rara exempla numeratur, quod præter honores ampliſſimos & principale in Rep. faſtigium, quatuor

tuor filius illatus rogo, uno Prætore, tribus Conſularibus, duobus Triumphalibus, uno Cenſorio. *Plin. lib. 7. c. 47. Patercul. lib. 2.* Hoc nimirum magis eſt feliciter de vita migrare, quàm mori. Tale quidem funus Metellum decuit, qui acres innocentesque pro Repub. Africano mortuo contentiones remiſit, cum ſuis ipſe filiis imperaſſet, *Ite filii, celebrate exequias, nunquam civis majoris funus videbitis.* Trebius ſuprema die populi humeris in rogum impoſitus eſt. *Plin. lib. 18. cap. 3.* Pauli Æmilii funebri lectulo ſe ſponte ſua, Macedonum legati ſubjecerunt: *Valer. Max. lib. 2. c. 10.* cum lectuli illius frons Macedonicis triumphis eſſet adornata. Aliis lectus fuit eburneus *Propert. lib. 2. eleg. 10.* aliis auratus, quod leges XII. vetuerunt: Sed velamen aureum feretro obtendebatur. *D. Hieronym. ep. 28. ad Paulam.*

Funus ducebat funeris præſes, cui hæc cura teſtamento delegata eſſet, ut illam ultrò ſuſcepiſſet, ut M. Antonius in Julii Cæſaris funere, in quem M. Tullius *Philip. 2. Tu,* inquit, *funeri tyranni illius ſceleratiſſimi præfuiſti, tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio: Tu tu illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemiuſtum latus illius eſt, & eas, quibus incenſa L. Belioni domus deflagravit.* Quod ſi cui funeris curam teſtator mandarit, funus eum facere oportet, ſed ſi ille non fecit, nulla eſt hujus rei pœna, niſi aliquid pro hoc emolumenti ei relictum eſt. Tunc enim ſi

non paruit voluntati defuncti ab hoc repelletur *l. 12. §. funus D. de relig.* Si verò ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actio in eum datur & extra ordinem à Prætore funus ducere compellitur. *l. 14. §. ſed & ſi res D. eod.* Sin autem hac de re defunctus non cavit, nec ulli delegatum id munus eſt, ſcriptos heredes ea res contingit *Plin. lib. 2. cap. 109.* Si nemo ſcriptus eſt, legitimos vel cognatos quosque ſuo ordine, quo ſuccedunt. Ille autem, qui funus ducit familiare juſtáve mortuo facit, in jus vocari non poteſt. *l. 2. & 3. D. de in jus vocand.* Quod ad funeris Præſidem trahitur ex reſcripto DD. fratrum, qui illud in eo comprobant, qui funus domeſticum proſequitur, ut ſi cautionibus in judicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperavit, exceptione juvetur. *l. 4. §. illud ſciendum D. ſi quis caut.*

Ductor funeris prætexta pulla indutus, *Feſt. in verb. Prætexta.* ſi filius eſſet, operto capite patrem efferebat, filiæ crinibus paſſis. *Plutarch. in cauſ.* Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ συγκεκαλυμμένοις, θυγατέρες γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς, Togæ lacinia in caput filiorum rejecta, vel, ut ſacrificantibus mos eſt, linteo obducto, quos agnati cognatique proſequebantur. Tum mulier Funera, reliquum funus faciebat cum magno feminarum comitatu, defunctique nomen vocabat canora ubique voce. *Propert. l. 2. eleg. 10.* Poſtremo agmine turba omnis obſoleto veſtitu ambulabat, qua fu-

funus claudebatur. *Apul. lib. 4. Florid.* Longo ordine tædæ undique lucebant, quæ ex ſcirpis fragilibus paluſtribusque detracto cortice luminibus & funeribus ſerviebant. *Plin. lib. 16. cap. 37.*

DE LAUDATIONIBUS.

Cap. XXV.

DEFUNCTOS in exequiarum proſecutione deflebant in foro, laudabant pro roſtris. *Tacit. lib 3. Annal.* In foro tubæ deplorationem funeris perſonabant. Forum dico Romanum magnum per quod pompa omnis ducebatur ut vulgaris & ordinaria. Plauti ſenes duo. *in moſtella.*

T. *Nunquid proceſſit ad forum tibi hodie novi?*
S. *Etiam.* T. *Quid tandem?* S. *vidi efferri mortuum.* T. *Hem,*
Novum. S. *Unum vidi mortuum efferri foras,*
Modo eum vixiſſe ajebant. T. *væ capiti tuo.*
S. *Quid tu otioſus res novas requiritas?*

A foro in Roſtra aſcendebat, qui laudatione funebri viri virtutes enarraret. *Aliud*, inquit Seneca, *epiſt. 102. laus eſt, aliud laudatio. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cujus officium oratione conſtat.* Rectè tamen Ser-

vius, 11. *æneid. Laus defunctorum viventium exhortatio eſt.*

Funebrium laudationum origo apud Romanos à Valerio Publicola trahitur, qui primus Bruti laudes accurata oratione proſequutus eſt. *Livius l. 2.* Poſt quem deinde inſtitutum, ut clarorum virorum in funeribus ſolemnis laudatio eſſet. Hanc poſteà Athenienſes in eorum tantùm honorem tranſtulerunt, qui bello cecidiſſent, *Dionyſ. l. 5.* Neque enim ante Marathoniam pugnam, quæ ſedecim annis à Bruti funere transacta eſt, mortuorum laudatio à Græcis inſtituta eſt, quam veteres poëtæ prætermiſerunt, qui laudes virorum fortium non produnt in funere ſed certamina, ut ab Achille in Patrocli exequiis. Quid ergo M. Tullius Torquato? *lib. 2. de finib. Iliad. 1. Lege laudationes non eorum, qui ab Homero laudati: lege noſtrorum hominnm, lege veſtræ familiæ.* Optimè laudes Homericas à laudatione funebri ſejunxit. Illæ enim ſcriptæ ſunt ad voluptatem & delectationem, qua motus animi leniter tractantur non ad fidem rerum faciendam. Sic Achilles virorum fortium laudes ad citharam canendo mentem ſuam ad tranquillitatem traducebat.

Τῇ ὅγε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν. *Iliad. 1.*

At funebres laudationes familiæ ornamenta ac monumenta ſervabant, *Cicer. in Bruto.* & ad uſum, ſi quis ejusdem generis occidiſſet, & ad me-

memoriam rerum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem. His tablina codicibus implebantur, non ἐπιγραφαῖς & ſubſcriptionibus, ſed titulis, quæ rerum geſtarum memoriam multùm vitiarunt. Nam ex his laudationibus Romana primùm hiſtoria collecta eſt, mendoſior plerumque illa dum familia ad ſe quæque famam rerum honorumque fallente mendacio trahit. *Liv. lib. 8.* Multa etenim ſcripta ſunt in laudationibus, quæ facta non ſunt: *Cic. in Brut.* falſi triumphi, plures conſulatus, genera etiam falſa & ad plebem tranſitiones cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus: unde ſingulorum geſta & publica monumenta rerum confuſa ſunt. Hiſtoriarum ergo prima fides ex iis laudationibus conſtat, quas claris viris, licet inter pendentes reos morerentur, populus Rom. non denegavit, ut Appio Claudio qui cum illi reo dies produceretur, illumque clauſiſſet, laudationemque Tribuni plebis impedirent: plebs fraudari ſolemni honore ſupremum diem tanti viri paſſa non eſt: *Liv lib. 2.* ſed laudes tam æquis auribus mortui audivit, quàm vivi accuſationem audierat, exequiásque frequens illa celebravit. *Cic. pro Muren.* Africanum quoque cum dies illi dictus à Tribunis eſſet, Q. Maximus laudavit ſupremo ejus die, & gratias egit Diis Immortalibus, quod ille vir in Rom. Re-

pub. potiſſimum natus eſſet, neceſſe enim fuiſſe ibi eſſe terrarum imperium ubi ille eſſet.

Pater filium, filius patrem, maritus uxorem, aut qui proximior vel amicus eſſet, mortuum laudabat ex veteri inſtituto: Niſi ex S. Cto. hæc cura Magiſtratui decerneretur. Funebres enim laudationes frequenter ex publico aliquo officio, atque ex S. Cto. Magiſtratibus mandabantur *Quintil. l. 3. cap. 7.* maximè ſi quis pro patria in bello cecidiſſet. Sic Valerius Brutum in conſulatu collegam laudavit: ſic laudationem ac funus publicum M. Inventio Lepidi legato cùm ſtatua Senatus dedit *Dio lib. 46.* Quod & in Municipiis poſtea decretum lapis vetus memoratur.

Q. TRAIO. Q. TRAI. AREIANI. FIL.
QVIR. ARFIANO. ARVENSI.
HUIC. ORDO. MUNICIPII. FLAVII.
(476. 1.) ARVENSIS. OB. MERITA.
LAUDATION.
IMPENSAM. FUNERIS. LOCUM.
SEPULTURÆ. ET. STATUAM.
DECREVIT.
ÆMILIA. LUCIA. MATER. ET.
SERGIUS. RUFINUS FRATER.
EJUS.
M. V. IMPENSAM. REMISERE.

In

In funeribus aliis concio à patre habita eſt ad filii laudem: ut Fabius laudavit filium & laudationem vulgavit: *Plutarch. in Fab.* Et Marcelli filius patris laudationem ſcripſit: *Liv. lib. 27.* Tiberius annos natus novem patrem defunctum pro roſtris: *Sueton. in Tiber. c. 6.* Caligula prætextatus Liviam proaviam: *Sueton. in Calig. c. 10.* Julius Cæſar Corneliam uxorem laudaverunt: *Sueton. in Jul. c. 6.* Nero Poppæam vel certè illius formam aliaque pro virtutibus munera fortunæ. *Tacit. lib. 16. Annal.*

Propinquiores multi in funere perorarunt ex ſcripto & oratione ut plurimum ab aliis compoſita. P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripſit C. Lælius *Cic. lib. 2. de Orat.* Serranus domeſticus pater filium, Ciceronis ſcripto celebravit, *Cic. 3. ad Q. Fratr. epiſt. 8.* Hic multas alias laudationes compoſuit, ut Porciæ, M. Varronis, Ollii, quas cum correxiſſet, relegiſſet, reguſtaſſet, vix ſibi crederet legiſſe. *Cic. ad Attic. 13. ep. 47.* Quod mihi ſæpè his in ſcriptis accidit, quæ cùm diligenter recenſeo, multa effugiunt in ipſa maximè editione, quæ vix puto me ſcripſiſſe unquam aut relegiſſe. Felicem te, M. Tulli, qui Tironem & Atticum tuorum librorum cenſores habuiſti, ceteros mortales omnes tui eorumque laudatores. Felicem Tacitum, cujus libros Plinius Junior legebat, adnotabat, ea commutando & eximendo, quæ arbitraretur. Æmulos ætas noſtra multos habet, amicos pau-

cos,invidos plures, qui omnia inanis arrogantiæ cauſa ſibi aſſumunt, & ne parum multa ſcire videantur, ea damnant,quæ penitus ignorant. Nec tamen temporum ea injuria eſt, ut amici deſint, ſed hic labor illis propter negotiorum turbam vix teſtamento ipſo mandari poſſet. Nos verò ne vivis diſpliceamus mortuorum laudes proſequamur & rideamus Regulum, qui adhibito ingenti auditorio librum de vita filii pueri, quem laudare ob ætatem non poterat, recitavit: eundemque librum in exemplaria tranſcriptum per totam Italiam Provinciasque demiſit: quin & ſcripſit publicè ut à Decurionibus eligeretur vocaliſſimus quisque,qui legeret in populo, ut factum eſt, *Plin. lib. 4. epiſt.* Crevit hæc laudandi cupido & ab Auguſto duplices laudationes inceperunt, qui ſororem Octaviam in Sacrario Julio publicè expoſuit, & funebrem unam habuit, Druſius alteram pro Roſtris *Dio. lib. 54.* Druſus poſteà bifariam etiam laudatus, à Tiberio in foro: ab Auguſto in Flaminio Circo. *Dio. lib. 55.* Et Auguſtus ipſe pro æde D. Julii à Tiberio; pro Roſtris ſub veteribus, à Druſo Tiberii filio: *Sueton. in Aug. c. 100. Dio lib. 56.* Pius Antoninus à M. Antonino & L. Vero utroq; pro Roſtris perorante. *Capitolin. in M. Antonin.*

Matronarum ut virorum poſt mortem ſolemnis laudatio fuit ex S. Cto. quod aurum contuliſſent, ex quo ſumma mercedis pacto Se-

no-

nonibus Gallis ſolveretur: *Liv. l. 5.* Cauſam aliam refert Plutarchus, *in Camill.* cui Livium jure antepono. Ex Propertio collegit Scaliger, *lib. 4. eleg. ult.* ornamentis Conſularibus efferri matronas, quarum filii magiſtratus curules geſſiſſent: illarum laudes ut virorum ad cantus & tibiam orator proſequebatur. *Cicer. 2. de leg.*

DE CREMATIONE CADAVERIS ET SILICERNIO.

Cap. XXVI.

Ubi verò laudator dixerat, Libitinenſi porta cadaver efferebatur ad rogum, uti cremaretur. *Apparatus, mortuorum funus eſt: extructio lignorum, rogus; ſubjectio ignis, pyra; crematio cadaveris, buſtum: locus, uſtrinæ operis extructio, ſepulchrum: nomen inſcriptum, monumentum,* ſecundum Servii ſententiam, *3. æneid.* à qua ipſe aliquantum receſſit. *Pyra enim,* inquit, *11. æneid. eſt extructio lignorum: rogus, cum jam ardere cœperit, buſtum, cum jam exuſtum eſt.* Rogus certè nihil differt à Pyra: eſt enim rogus πῦρ & πυρὰ rogus, qui in formam flammæ tendebat, quæ látior ſurgens in acutum deſinit. Nummus eſt apud me Conſtantis Imp. Conſtantini Magni F. qui expreſſam habet formam rogi, cui inſidet Phœnix, atque huic,

Clarum inter pennas inſigne eſt deſuper, Iris,

Pingere ceu nubem deſuper alta ſolet.
Lactant. in Phœnic. (Fig. 14.)

Qui vulgares nummos me protuliſſe nugantur, rarum huncce negare non poterunt. Hi ſi in aliqua librorum meorum perlectione, non in perluſtrandis ſolum numiſmatis infantium more animum occupaſſent, vidiſſent fortè, non nummorum me libros edendos curaſſe, ſed ab illis veteribus ea petere, quæ ad inſtituti mei faciant probationem rationemque: quam integram in plerisque animis hominum, non facilè eſt intueri. Quæ enim ineptiæ ſunt eæ, ſi in armario incluſos quis habeat nummos noſtris ſimiles, nobis non liceat ad antiquitatis cognitionem eorum formam depingere? Hæc miſera jam eſt ſtudiorum conditio, ut ſi uni erudito placeas, alios centum imperitos offenderis, & quocumque te vertas, in reprehenſiones incidas eorum, qui de literis temerè fabulantur. Negant illi latinum eſſe, quod ſcripſi in ipſa primi libri de Jure Pontif. pagina, Romanam urbem me ad ſui admirationem traduxiſſe, meque ultrò per omnia fora conciliabulaque quidam imperitus, cum Græculo inſulſo traduxit. Verum dùm cautè & expeditè loqui volunt, infantiſſimi reperiuntur, M. Tullio teſte & vindice, in cujus oratore perfecto hæc aliquando notavi. *Plenam tamen orationem eam vult eſſe gravitatis, ut eos, qui audiunt ad majorem admirationem poſſit traducere.* Idem ille, 4. *de finib. Atque,*

que, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me totum ad te licebit. Improbant alii, quod rectos dixerim ad ingenium bonum, qui injuſtè dicere in alios compeſcunt. Ignarus ergo non Plautus meus, ſed Lydus pædagogus, & quem ego ſapere nimio cenſui plus quàm Thalem, idem ſtultior eſt barbaro Potitio? Ille enim *in Bacchid.*

Nam absque te eſſet, ego illum haberem rectum
ad ingenium bonum.

Eadem Scena:

Cave malum & compeſce in illum injuſtè dicere.

Profectò ſi doctores illi in ſella apud Magiſtrum Lydum aſſiderent, non vapularent modò, ſed

Fieret corium tam maculoſum quam eſt nutricis pallium.

Quod ſi verba quædam alia in ſcriptis meis rejicienda ſunt, ut ſunt, in cóne poſitas putant fortunas Galliarum? Jocabor ut Demoſthenes olim, & fatebor eos, qui in ſublimi & acuto ſcribendi genere verſantur, plerumque altè cadere. Multa in libris meis reguſto, quæ vix mihi credo aut ſcripſiſſe aut recenſuiſſe. Ignoſcent ij, qui editionis labores pertulerunt: ridebunt alii, qui ſuo ſibi judicio vendicant imperium literarum, à quo longè peregrinantur. Egóne, qui tot annos in auctorum nobilium lectione conſumpſi, latinè neſciam? Caveant invidi, ne plus ſciam, quàm illis proſit, alterniſque vicibus ita illorum no-

nomen traducam, cui peperci, ut dum ſermonis mei elegantiam expugnant, illius aculeos experiantur & reformident. Pergamus porrò & ſpretis literarum veſpillonibus, qui ſemidocti & ſemiuſti otioſos comburunt dies, quàm mox incendamus rogum. Ille arbore picea plurimum vireſcebat, *Plin. lib. 16. c. 10.* dolatique ligni concremata congeries ad altitudinis immenſitatem erigebatur, quæ variis odoribus, unguentis, epulis, vaſis, veſtibus & donis undique onuſta, cùm mortui corpore citò conflagrabat. *Virg. 6. æneid.*

Legibus XII. cautum eſt, *Rogum aſcia ne polito*, quod ad hæc lignorum ornamenta pertinet, eſt enim aſcia inſtrumentum, quo rudis materia omnis levigatur & ornatur. *Vtrum. lib. 7. cap. 2. Pallad. l. 1. c. 14.* Quid autem ſit ſub aſcia dedicare, nos aliàs dicemus, ſed prætermittendum non eſt rogos etiam pictos fuiſſe, *Plin. lib. 35. cap. 7.* ut colorum varietate ſpecioſiores eſſent & cineribus ipſis imago quædam inſaniæ inureretur.

In rogum mortuo illato conſcendebant proximiores, ultimumque illi ungendi & oſculandi officium conferebant. *Valer. Max. lib. 4. c. 6.* Murrhata potio in os illius indebatur, ut ex legibus XII. liquet, quæ illam vetant. Hæc quidem potio, ut vir doctiſſimus obſervavit, tanquam cæna ad cœlum viatica fuit. Nam murrhata potio Diis ad pulvinaria addebatur, *Feſt.*

in

in verb. murrhata, cum illorum feſtis delubrum ornaretur. Quod *Plaut. in Pœnul.* adoleſcentulæ in Aphrodiſiis indicant.

Arabicus murrhinusq́ omnis color complebat: haud ſordere viſus eſt
Feſtus dies.

Quare non improbo eorum conjecturam, qui apud Plinium legunt, *lib. 12. c. 15. Non dant ex myrrha potiones Deo: in vulgatis eſt, portiones,* utrumque rectè. Murrhata autem potio lautiſſimum apud priſcos vinum fuit, myrrhæ odore condîtum. Murrhina enim non inter vina modo, ſed inter dulcia nominatur. *Plin. lib. 14. cap. 13.* Sed non uniusmodi murrhata potio fuit. Nam quædam eſt odore acerrima, omniumq́ue deterrima, *Dioſcorid. lib. 1. c. 78.* quale illud vinum, quod Chriſto morienti datum eſt, *οἶνον ἐσμυρνισμένον*, *Marc. 15.* Murrhatum vinum rectè interpres vertit. Indita verò hac potione, oculi mortui à proximioribus aperiebantur, cumq́ue deſcendiſſent, liberti dona, veſtes Attalicas injectas diſponebât, *Propert. lib. 3. eleg. 17.* epulas ferebant, & averſas facibus flammas rogo proximiores ſubjiciebant, ut quo citiùs corpus ureretur, anima in ſuam ipſa naturam rediret. *Serv. 3. æneid.* Ventos propterea precabantur, ut faventes flammam properarent. Quod Propertius non omiſit, *lib. 4. eleg. 7.*

Cur

Cur ventos non ipſe rogis ingrate petiſti?
Cur nardo flammæ non oluere meæ?

Hunc morem vetuſtiſſimum diſcimus ex Homero *Iliad.*

Δῖος Ἀχιλλεύς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς, δοιοῖς ἠρᾶτ᾽ Ἀνέμοισι,
Βορέῃ καὶ Ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετο ἱερὰ καλά,
Ἐλθέμεν ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγεθοίατο νεκρόν,
Ὕλη τ᾽ ἐσσεύοντο καήμεναι.

Divus Achilles,
Stat procul â buſto, ventoſq; precatur amicos,
Et Boream, Zephyrumq; ſacros queis vovit honores,
Ut properent nudum flammis mandare cadaver,
Lignumq; accendant.

Hinc *numerò cremati* dicebantur qui citò. Virgilius *11. æneid.*

Nec numerò nec honore cremant.

De turba pauperiore. Nec enim ad numerum hic verſus referendus eſt, quo pauperiores illi plures ſimul urebantur, ſed ad ignis celeritatem. Plautus noſter *in Pœnul.*

O Apelles, ô Zeuxis pictor, cur numerò eſtis mortui?

Id eſt, cur tam citò? *Feſt. in verb. numero.* Ut numerò dicere eſt nimis properanter aliquid dicere: numerò purgare ſe, *Plaut. in Mercat.* accu-

accuſationi occurrere. Ergò nec numerò nec honore combuſti dicuntur, qui confuſo lignorum acervo, lento dabantur igni multis corporibus ſimul congeſtis: *Macrob. l. 7. c. 7.* Horum quod non citò aut non toti urerentur, lacerum & tumultuarium funus dicebatur. Sic rogo tumultuario ſemiuſtus Caligula, *Sueton. in Calig. c. 56. Cic. pro Milon.* & Clodius in foro inſepultam ſepulturam habuiſſe putantur.

Cum corpus arderet, vino rogum aſpergebant, ut flammæ validiores eſſent, unde dictum *reſperſum vinum Feſt. in verb. reſperſum.* Quod Numa legibus ſuis interdixerat propter vini inopiam *Plin. l. 14. c. 12.* Pix & reſina addebatur, qua etiam pauperiores uti ſolebant. Elegans inſcriptio, licet ſuſpecta, à doctis vulgata eſt.

D. M.
P. ATTILIO. RUFO. ET. ACTILIÆ. BERONICÆ. UXOR. VIXER. AN. XXIIII. SED. PUB. MENS. X. ANTE. NATUS. EST. ET. EADEM. HORA. FUNGOR. ESV. AMBO. MORTUI. SUNT. ILLE. ACV. ISTA. LANIFICIO. VITAM. AGEBANT. NEC. EX. EORUM. BONIS. PLUS. INVENTUM. EST. QUAM. QVOD. SUFFICERET. AD. EMENDAM. PYRAM. ET. PICEM. QVIBUS. CORPORA. CREMARENTUR. ET. PRÆFICA. CONDUCTA. ET. URNA. EMPTA.

Hanc inter ſpurias Gruterus ponit, 14. 8. quæ tamen vetuſtatis imaginem aliquam habet. Ceterum hominem priusquam dente genito, non cremari mos gentium fuit, *Plin. lib. 7. cap. 16.* ut nec laudari. *Plin. l. 4. epiſt.* Cremationem veteris inſtituti Plinius non putat, *l. 7. c. 57.* contrariũ &Numæ leges & XII. Tabulæ probant. Fruſtra enim rogo vinum infundere prohiberet Numa: fruſtra Decemviri mortuum in urbe ſepelire vel urere. In aliis Plinium ſequar, qui dentes hominis cum reliquo corpore non cremari experientiâ docet. *lib. 7. c. 16.* An verò iis, qui cardiaco morbo obierunt vel veneno ſublati ſunt, cor non uratur, *Plin. l. 11. c. 37.* non ita certum. Vitellius quidem reum Piſonem veneficii coarguit, hac uſus ratione quam Piſo facilè confutavit. De cardiacis viderint medici: hoc enim uſu magis quàm certis argumentis comprobatur.

In campo Martio nobilorum rogus erat, qui Cenſorio funere efferrentur. Aliorum propter ſepulchrum, dummodò intra duo millia paſſuum ab urbe pyra ſtrueretur ex edicto, quod factum eſt Appio Claudio & C. Norbano Coss. *Dio lib. 48.*

Cæna funebris huic loco adjicienda eſt, quam duorum generum fuiſſe comperio. Una enim in rogo Dis Manibus parabatur: altera domi proximioribus & amicis. Hoc propriè epulum funebre: illud Silicernium dictum, vel a-

lio

lio nomine Exequium *Feſt. in verb. Silicernium.* Εκάτης τὸ δεῖπνον, περίδειπνον. In cujus verbi origine alii operam luſerunt & Gloſſæ veteres minùs probatæ, Silicernium dictum putant, quod in luctu fas non eſſet lucernas accendere λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει, οὐ θέμις. Quid enim lucernis opus fuit in Silicernio, quod flammis rogi luceſcebat? Ad hoc vulgaris coquus conducebatur, ex Plauto *in Pſeudol.*

Coquum non potui quàm hunc quem duco, ducere,
Multiloquum, glorioſum, inſulſum, inutilem,
Quin ob eam rem orcus recipere hunc ad ſe noluit,
Ut eſſet hîc, qui mortuis cœnam coquat,
Nam hic ſolus illis coquere quod placeat poteſt.

Ab hoc loco alium lubenter in Plauto reſtituerem, qui tamen ut vulgatus eſt retineri poteſt, *in Aulular.*

Coquus ille nundinalis eſt, in nonum diem ſolet ire coctum.

Mallem *Coquus ille novendialis eſt,* qui mortuis cœnam parare, quæ placeat, poteſt. Sed cœna hæc octavo die, non nono coqvebatur: verum illud quidem: Sed cum à ſacro novendiali coquus denominetur, in nonum diem rejicitur, & præpoſitioni *in*, pro ſpatio temporis ponitur & ſignificat ab octavo usque ad nonum vel à fine octavi, ad noni principium. Sic dicimus mane in noctem. *Diomed. l. 1.* Nam ſub noctem

epulæ cremabantur octavo die, qui ad nonum proferebatur, dum totas illas ignis abſumeret.

Funeris ductor epulas illas primum deguſtabat, ut Virgilius in perſona Æneæ tangit, *libaviq; dapes. 5. æneid.* Quod Servius interpretatur, *Leviter guſtavit epulas ſuperpoſitas, quæ Silicernium vocantur.* Illæ deinde cremabantur, in ea rogi parte, quæ Culina (*Feſtus in verb. Culina.*) dicebatur πύρηεα, Εὔϛρα. De hoc cœnæ genere Tertullianus. *l. de reſurrect. carn. c. 1. At ego magis ridebo vulgus, cũ ipſos defunctos atrociſsimè exurit, quos poſtmodum guloſiſſimè nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem! ſacrificat an inſultat, cum crematis cremat?*

Viliori paupertate infames Plauto noſtro, *in Pſeudol.* Buſtirapi è buſtis & flamma cibum petebant, quod à Terentiò dictum non ſatis intellexiſſe *in eunuch.* Donatus videtur, cui lucem addo ex Catulli hoc igne,

Vidiſtis ipſum carpere de rogo cœnam,
Cum devolutum ex igne proſequens panem,
Ab ſemiraſo tunderetur uſtore.

Notatur in milviis rapaciſſimam & famelicam alitem nihil illam eſculenti rapere unquam ex funerum ferculis. *Plin. lib. 10. c. 10.* Aves aliæ, quæ his cibis inhiant, Ambuſtaneæ vocatæ ſunt & Ferales.

DE

DE LUSTRATIONE ROGI ET GLADIATORIO AD ROGUM.

Cap. XXVII.

ROGI luſtratio antequam faces ſubjicerentur fieri ſolitâ eſt, à maxima quaque multitudine, quæ circumibat & ambiebat rogum. Hoc ſcripſit Dio cui luſtrare *Quintil. declam. 329* eſt περιέρχεσθαι. *Dio lib. 56.* Cadaver Auguſti rogo impoſitum primùm Pontifices omnes, deinde Equites, tum milites circumierunt, poſtea Centuriones ignem admoverunt. Hæc tamen luſtratio facta videtur accenſo rogo, ut in funere Pallantis Virgilius tradit. *Virgil. 11. æneid.*

Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos, ter mœſtum funeris ignem,
Luſtravere in equis ululatuſq́, ore dedere.

Nos de Decurſione poſteriùs dicemus, cùm de funere Regio & militari. Sed lapſum in hoc ritu Dionem his verſibus arguit poëta, ex quibus luſtrare non tantùm circumire dixerim: ſed etiam purgare, aptiſſimo verbo huic rei. Nam ludicri hujus certaminis celebratio luſtrum vocatur. *Serv. 3. æneid.* Quod circuitioni rectè convenit, quæ omnis imparem numerum exigebat. *Serv. 6. æneid.* Atque hanc luſtratio-

nem cùm ſulphure & tædis accenſis & circumlàtis factam, quibus Manes maximè placarentur, ſuſpicor ex Juvenali, *Satyr. 2.*

Umbra venit cuperent luſtrari ſi qua darentur,
Sulphura cum tædis.

Poſt luſtrationem Gladiatores ante rogum dimicabant, qui à Buſto Buſtuarii ſunt appellati. *Serv. 10. æneid.* Gladiatorium hoc cùm ludis funebribus commiſcendum non eſt. Nam ludi varii ſunt & multiplices in funere: at Gladiatorium munus ad pugnam tantùm referri poteſt. *Prodigi ſunt homines*, ait Tullius, *lib. 2. offic. qui epulis & viſcerationibus & gladiatorum muneribus, ludorum venationumq́ apparatu, pecunias profundunt, in eas res, quarum memoriam, aut brevem, aut nullam relicturi ſunt omnino.* Hìc epulas à viſceratione: Gladiatorium à ludis & venatione ſeparata videmus, quod apertius Livius docet: *lib. 28. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi additi pro copia & provinciali & caſtrenſi apparatu.*

Tribus verò locis ſignificabatur maximè populi Rom. judicium aut voluntas, (*Cic. pro Sextio.*) concione, comitiis, ludorum gladiatorumque conceſſu. De gladiatoribus ita copioſè ornateque Lipſius dixit, ut plurimarum palmarum vetus ac nobilis ſcriptor jure habeatur. Dicam poſt illum duplex gladiatorium in funere ampliſſimo datum: unum ad rogum, alterum in foro aut publico loco. Utrumque à privatis in defunctorum memoriam, aut ex illo-

rum

rum teſtamento, aut heredis arbitrio & liberalitate. Qui enim magiſtratum ambibant ſub titulo parentum, ſolebant munus edere, ut populi favorem aucuparentur. *Aſcon. in orat. de tog. candid.* Lege Tullia quam de Ambitu Cicero tulit, his largitionibus proviſum eſt, dilucidè enim vetuit. *Cicer. in Vatin. Bienmo quo quis petat petiturusve ſit Gladiatores dare niſi ex teſtamento præſtituta die.* Ad rogum paria aliquod gladiatorum depugnaverunt, ut rogus ipſe ſanguine perfunderetur. Atque hoc genus muneris nulla lege interdictum eſt. Quare ſic Damonis apud Virgilium *eclog. 8.* verba intelligo:

Princeps aërii ſpecula de montis, in undas,
Deferar: extremum hoc morientis munus habebo.

Ut ſit, muneris ego gladiatorii loco, mea mihi morte parentabo. Lex ergo Tullia ad eas editiones refertur, quæ publicè in foro dabantur elapſis funerum diebus. Nam ut quisque auram popularem captabat, parentum nomine dabat Gladiatores, idque biennio ſolùm, quo quis petat petiturúsve erat: cum hac tamen exceptione, niſi ex teſtamento præſtituta die: Tum enim familiam licuit comparare & gladiatores emere, *Cicer. pro Sulla.* ut populi ſatisfieret expectationi.

De Gladiatoribus teſtamento datis ceterisque ludorum generibus ſuo loco dicemus. Fatum Galliæ non poſſum interea quin hîc lu-

geam, cujus exequias præcedere gladiatores buſtuarii videntur. Illius olim liberatores conſervatoresque: nunc verò plerique pluſquam ſicarii, pluſquam homicidæ, plus etiam quàm parricidæ. Vidit noſtra hæc ætas certamina quorundam nobilium, ſingularia plurima, qui ementito fortitudinis nomine, magnitudinem animi in arte gladiatoria collocarunt, horum eò prorupit ſcelus & audacia, ut cum magna cura ultum ire injurias feſtinant, eam ſolam nobilitatem putent, quam civium ſanguine, rumore vulgi, turpiter fœdarunt. Nec advertunt gladiatores omnes à laniſtis comparati ex ſervorum delectu, ac libertorum, qui venalem ſanguinem habuiſſent. Pellegant hiſtorias veteres, nullum in iis clarum invenient virum, qui cum cive uſpiam ferro decertarit. Nam qui civem occidiſſet, è vivorum numero exturbandum illum omnes boni ubique cenſuerunt: ut qui ſervaſſet, ea corona donandum, quæ præmium eſſet maximum veræ virtutis. Multum valet apud nos ut apud fortiſſimos quoſque Gallorum nobilium memoria, etiam mortuorum, quos Roma ſolos hoſtes indomitos florente Rep. pertimuit: quorum ſanguine his certaminibus prodito orbis totius Imperium parari potuiſſet. Sed viri ad virtutem nati & gloriam Majorum honoribus celebrati quaſi deſertores illorum & transfugæ flagitioſè & turpiter cadere maluerunt. O homines omnium gentium

ma-

maximè barbaros! O perditos & ad ſervitutem paratos! Servi enim, qui dominos offendiſſent, aut ab iis aliquando fugiſſent ad gladium Romanis legibus deputabantur: noſtrorum verò Principum conſtitutionibus certamen permiſſum ad pœnam & infamiam, ſi capitis rei conjecturis ſolum premerentur. Tum enim ut veritas criminis eliceretur accuſator cum reo ferro decernebat, ut qui cecidiſſet, criminis, aut calumniæ pœnam luiſſe crederetur. Sed ut optimè Carolus Molinæus notat, *Ad ſtyl. Parlament. c. de duello.* rebus turbidis necdum ſatis pacatis arma his in cauſis permiſſa ſunt, ut in locis quibusdam lupunaria, quò graviora, quæ impendent, mala vitentur. Vox magnifica, & magno viro, & ſapiente digna me hìc admonet piis illius manibus benè precari, qui vitæ ignoratione à multis læſi tandem conquieſcunt. Hic quidem novis opinionibus captus veram & Romanam fidem moriens recepit, in eaque defecit atque in hujus urbis D. Andreæ ſacra area ſepultus jacet. Ab illius pace, pacem optans ad gladium redeo, quo utinam ſceleratam audaciam erroremque multitudinis penitus exſcindere poſſem & profligare. Quæ enim iſthæc animi perturbatio eſt, honorem in arena, aut in lupanari quærere? Ultio quidem meretricis blanditias imitatur: etenim & ultioni ſua voluptas eſt, quà improbi mores deliniti, à virtute facilè deflectunt, cujus nubem amplectuntur,

ſurore proprio corrupti. Nam fortitudinem faciunt ſapientiæ inimicam, quæ vix videntur poſſe ſejungi. Sejungant tamen, & fortitudo dimicare jubeat, juſtum odium incendat, ad confligendum impellat, vocet ad periculum, ut illatam ulciſcantur injuriam. Ecquis iſtam fortitudinem quamvis elegans ſit & erudita, audiet unquam & ſapientiæ præcepta rejiciet, quæ docet vitam, corpus fortunasque pro patriæ tantum ſalute profundere, ut ſi Regiæ Majeſtati ſubſervire poſſimus, omnia tanquam pignora injuriæ pro illius pietate projiciamus? Quæ verò malùm dementia eſt, alterius aſpectu, verbo, riſu, geſtu, omni denique corporis motu injuriæ aut offenſionis anſam arripere, ut carnificis obeant munus? Sunt in acie vulnera ſuſcipienda, & mortis nobilitate quærenda, quæ inter cives perpetuò fugienda, ut quæ notam inurant infamiæ ſempiternam. Quam facilè incurrunt ii, qui fœdi & maculoſi libidine & jusjurandi execrationibus ſupplicium novo pœnæ genere à ſeipſis ſumunt. His ego majorum virtutem & famam cum amore patriæ lubens meritò exopto.

DE RELIQVIARUM COLLECTIONE.

CAP.

Cap. XXVIII.

EXPLICAT ampliſſimè hunc oſſium legendorum ritum Tibullus poëta, *lib. 3. eleg. 2.* docetque Funeræ hoc fuiſſe officium, ut reliquias legeret, cùm flamma quieviſſet. Seneca *ad Helvid. c. 2. In eundē ſinum, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti.* Tibullus. *lib. 1. eleg. 3.*

Non hic mihi mater,
Quæ legat in mœſtos oſſa peruſta ſinus.

Oſſa tamen matris & fratrum defunctorum Caligula ſua manu legiſſe fertur & Romam allata Auguſti ſepulchro condidiſſe *Dio lib. 55.* quod cum foris factum ſit, nihil in urbe conſuetis moribus videtur derogare. Conſentiunt omnes nono die oſſa lecta, cum octavo corpus cremaretur. Turbat tamen me Servius, *lib. 11. Æn.* cum tradit tertio die crematorum oſſa legi: Sed illud ad vulgaria funera pertinere Virgilius docet. Ille enim:

Nec numero nec honore cremant.

Tum ſubdit;

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram,
Mœrentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis. Virgil. lib. 10.

Altum cinerem interpretor copioſum & multorum cadaveribus aggeſtum, quem in funeribus honoratis Funera diſcincta, *Suet. in*

Auguſt. cap. 100. pedibus nudis, nigra veſte, crinibus paſſis, lacrymisque ora rigantibus colligebat. Deinde Manes illa præfabatur, quod eſt, paucis alloquebatur. Deinde animam ter vocato defuncti nomine, cum iis, qui cum illa huic ritui inſerviebant.

Hæc præfatio adorationem habuit: credebant enim poſt cremationem & ſepulturam, ut diximus, animam in ſuam rediiſſe naturam, quod inter Manes Deos venerabantur, & pater filium, filius patrem divum putabat & vocabat. *Serv. 5. æneid.* Sic *præfari Divos* ex more vetuſto ſolebant, quod eſt, nomen alicujus Dei invocare, cum orationem inchoarent, ut in Catonis & Gracchi orationibus notatur. *Serv. 11. æneid.* Vetus lectio Tibulli eſt. *l. 3. eleg. 2.*

Præfatæ ante meos Manes animamq; rogatæ.

Immutarunt quidam, qui reponunt, animamque precatæ. Peſſimè: nam præfatio brevem precationem continet, poſtquam ad alia digredimur. Sic *Virg. 11. æneid.*

Præfatus Divos ſolio Rex infit ab alto,
Ante equidem ſumma de re, ſtatuiſſe Latini,
Et vellem & fuerat melius.

Unde M. Tullius. *Si quis ex veteri aliqua oratione Jovem ego Opt. Max. &c.* Scaliger qui priorum emendationem meritò reſpuit, aliam ſubſtituit repugnantibus libris.

Præfatæ ante meas Manes animamq;.

Hæc conjungit & adhibita diſtinctione legit,

git, *rigatæ perfuſæq; manus.* Minus rectè. Quid enim eſt præfari Manes animamque in hoc funebri ritu, in quo Manes ſolùm invocantur, anima ipſa ſepulchro condi credebatur. Virgilius *Animamque ſepulchro condidimus.* At Manes Dis in ſuperis agebant omni contagione corpori ſoluti. Deinde quid rigatæ perfuſæque manus Perfundere eſt rore levi ſpargere, ut in ſacris inferorum fiebat: at rigare eſt abundè abluere ἀρδεύειν adaquare contra horum rationem ſacrorum. Quare veriſſima eſt lectio vetus *animamq; rogatæ.* Rogare enim hoc loco eſt ἐρωτᾶν. Nam cum præfati eſſent Manes animam quaſi ad vitam revocabant, ut ex Propertio confirmatur. *lib. 2. eleg. 10.*

Sed fruſtra mutos revocabis Cynthia Manes
Nam mea quid poterunt oſſa minuta loqui?

Ubi Manes pro anima poſiti, ut apud Virgilium corpus pro anima *2. æneid.*

Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.

Affari corpus non præfari, quod eſt animam rogare Clariùs Epiphanius, *in ancoratu.* Οὐ γὰρ θάπτομεν τὰς ψυχὰς ἐν τοῖς μνημείοις, ἀλλὰ τὰ σώματα. Καὶ ἔνθα γὰρ ἐτέθη τὰ σώματα τῶν τελευτησάντων, παραγίνονται καὶ προσφωνοῦσι τοῖς τεθαμμένοις νεκροῖς ἐξ ὀνόματος, Ἀνάστα, φάσκοντες, ὁδεῖνα, φάγε, καὶ πίθι, καὶ εὐφράνθητι. Non enim ſepelimus animas in monumentis, ſed corpora, quæ ubi poſita ſunt, accedunt & inclamant nomina proferentes mortuorum, di-

dicentesque :: reſurge tu, comede, bibe, & lætare. Quod pluribus verbis Romani faciebant, ut cùm defunctis quaſi viverent colloquendo.

Puris manibus cum legiſſent oſſa, illaque cum favilla laviſſent vino & lacte, ter vale dicto, reliquias ter oſculabantur, ut in Anna Didonis Ovidius obſervat. *3. Faſtor.*

Terq; vale dixit, cineres ter ad ora relatos,
Preſſis, & eſt illis viſa ſubeſſe ſoror.

Tum ſinu cineres fovebant, ex Tibullo. *lib. 1. eleg. 3.*

Quæ legat in mœſtos oſſa peruſta ſinus.
Poſthæc Carbaſeis humorem tollere velis.(*Tibull. lib. 3. eleg. 2.*)

Mavult Scaliger Carbaſeis ventis, ut oſſa collecta in linteo ventilarentur. Non agnoſco Carbaſeos ventos, nec aliam hoc in ritu ventorum vim, quàm ut citò oſſa cremarentur. Placent magis vela Carbaſea quod eſt delicata: Nam Carbaſus genus eſt lini miræ tenuitatis, *Plin. lib. 19. c. 1.* quo complicato & leviter attacto, humor cinerum extergebatur, qui cum oſſibus gleba ter injecta condebantur. Atque ut Poëta loquitur, *Virgil. 11. æneid.*

Tepidoq; onerabant aggere terræ,

Cùm calentes adhuc nondum refriguiſſent. Sed priùs urnâ cum odoribus & lacrymis, quæ vitreo vaſculo ut plurimùm injectæ eſſent, oſſa cum cineribus claudebantur. Habeo lacrymarum phialam vitream, cujus figura oblon-

gior

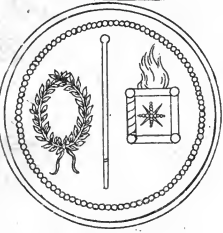
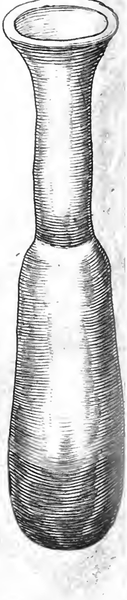

Fig. 13. p. 131.

Fig. 14. p. 154.

Fig. 15. p. 17

gior patulo ore & incurvo ad lacrymas excipiendas, hoc modo eſt. (Fig. 15.)

Unde intelligi poteſt quid ſit in antiquis lapidibus lacrymas ponere Romæ.

ULPIAI. SCITAI. PILUMENAI.
CONJUGI. B. M. P.
(517.3.) ÆLIUS. MACER. ANTESIGNANOR. TRIB.
LACRIMAS. POSUIT.

Cûm lacrymis ponere.

DIIS. MANIBUS.
(587.1.) ET. GENIO.
C. FLAVII. HERMETIS.
AUG. LIB.
AB. EPISTULIS. GRÆCIS.

JULIA. ANTISTIA. MATER.
INFELICISSIMA. FILIO.
DE. SE. B. M. CUM. LACR.
P.
VIX. AN. XVIII. M. V. D. XIII.

Lacrymis & Opobalſamo condere:

C. LÆLIO. C. F. IV.
MAGNA. OMNIUM. EXPECTATIONE. GENITO. ET. DECIMO.
(692.16.) OCTAVO. ÆTATIS. ANNO.
AB

AB. IMMANI. ATROPO. E. VITA. RECISO.

FUSCA. MATER.

AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA. EUM. LACRYMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM.

HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT.

Tumulum lacrymis plenum dare.

T. PLAUTIO. T. F. MUNICIPIO. ATTACEN. OPTIME. MERITO. ET. XXXVIIIX. ÆT. AN. E. VITA. SUBLATO. TOTO. POP. CUM. MAGNA. LACRI. FUNUS. PROSEQ.

QVINTIA. PAULINA. MATER. ANN. LXXXIII. AD. FLET. AD. GEMITUM. RELIC. TUMUL. LACRIM. PLEN. E. MARM. HUM. D. DEDIT.

His ita compoſitis poſt injectam glebam & tumuli ſolemnia peracta, Vale æternum dicebatur. Virgilius, *2. æneid.*

Sic ô ſic poſitum affati, diſcedite, corpus,

Hoc eſt, ſecundùm Servium, adfamini me ut dici poſtremùm mortuis ſolet *Vale. Vale, Vale! Nos te ordine qui natura juſſerit cuncti ſequemur. Serv. 3. æn.* Quod Poëta ipſe dixit:

Ma-

Magnâ ſupremum voce ciemus.

Sacerdos exin circumſtantes luſtrabat, quod eſt, rore levi aſpergebat, qui aſperſi ignem ſupergrediebantur, quod genus purgationis Suffitio vocatur. *Feſt. in verb. Aqua.* Poſtremò idem Sacerdos noviſſimum dicebat verbum ILICET. Quod per tranſlationem in ſumma rerum deſperatione uſurpatum eſt. *Donat. in Andr.* Terentianus Parmeno, cum adoleſcentem Chæream potiundæ virginis conſilio juvare cuperet, illiusque formam deſcripſiſſet adoleſcens, exclamat Servus nequam, *ipſa eſt, ilicet, jam conclamatum eſt, in eunuch.* Quaſi diceret illam ipſam concepi mente quam perditè amas, optimè novi, noli diutius te amore intempeſtivo cruciare: tranſacta res eſt, impoſſibile eſt quod optas, deſine velle quod non poſſis. Nos verò ab his jocis ad virginum acerba funera tranſeamus.

DE ACERBO FUNERE. DIEI RAPTU, ET VIRGINUM CHORAGIO.

Cap. XXIX.

RITUS pompæque funebris in iis, qui fato concidiſſent, non una atque eadem ratio fuit. Nam qui acerbo funere pueri

eden

edentuli abiiſſent, illos nec cremari nec laudari as fuiſſe hactenus notabamus,

Vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi. (*Juvenal. ſat. 15.*)

Laudari quidem aut pompa efferri ante pubertatem inſtituto majorum non licuit, qui acerba funera oculis ſubtrahebant, neque laudationibus aut pompa detinebant. *Tacit. 13. Annal.* At crematio ex more gentium inſtituta eſt, poſt genitum dentem. Atque etiam huic teneræ ætati Romæ, inferiæ datæ, quas in Græcia nullas ſolvebant. *Plutarch. in conſolat. ad uxor.* Reguli inſaniam Plinius exagitat, *lib. 4. epiſt.* qui ità filium impuberem lugebat, ut cum puer manulos multos & vinctos & ſolutos habuiſſet, canes majores, luſcinias, pſittacos, merulas, omnes patet circa rogũ trucidarit ad oſtentationem doloris. Sed laudatione nulla, nulla pompa uſus eſt, licet Regulus laudationem poſteà ſcripſerit & publicarit.

Pueros ad faces & cereos efferri ex multis Senecæ locis multi ante nos monuerunt. Unum adferam, ex quo illud perſpici poſſit. *Iſti,* inquit, *mihi defunctorum loco ſunt: Senec. ep. 122. quantulum enim à funere abſunt. & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Vir doctiſſimus aliter intelligendum Senecam putat, quem in vulgarem ſententiam torqueri ſcripſit. Hujus quidem authoritate multum moveor. ſed ni rationem aliam afferat, à communi non dimoveor. A-

Acerbum funus eſt præcocum,immaturum, quod à pomis translatum eſt. Varro in Agathon, *apud Non. Virgo de convivio abdicatur ideò quod majores noſtri virginis acerbæ aures venereis vocabulis imbui noluerunt.* Omne autem acerbum funus eſt, & quod parens ſequitur, *Senec. ad Martiam. cap. 17.* & quod immaturum fatis properantibus advenit. Inter maxima fortunæ vulnera hujusmodi orbitates numerantur. *Cicer. 5. Tuſcul.* At Deus in diſtributione fati bonis viris acerba illa funera ſæpe adſcripſit, quæ fruſtra ad crimen fortunæ ſolent hæc relegare. Ducuntur ex plebeja domo, ducuntur ex regia, nec enim ordo idem fati eſt, qui dignitatis aut ætatis. Licet ordo quidam in morte inter pueros & infantes conſtitutus ſit. Nam infantium ſepulchra, *Suggrundia* antiqui dicebant, ſi necdum quadraginta dies adimpleſſent. Nec enim jam Buſta dici poterant, quia oſſa, quæ comburerentur,non erant,nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumeſceret. *Fulgent. de priſc. ſerm.* Unde Rutilius Geminus. *Melius Suggrundarium quæres, quàm ſepulchrum.* Suggrunda ἐνθέτης, *l. 242. D. de verb. ſignif.* γεῖσα καὶ ὑπογεῖσα. *Si puer parvus occidit*, ait Tullius, *1. Tuſcul. æquo animo ferendum putant: ſi verò in cunis, ne querendum quidem.* Sed crevit luctus inſania, nam ſi quadrageſimum infans exceſſiſſet diem, tumulus cum titulo ponebatur, ut in mole Adriani legitur.

POST. TITULO.
QVOQVOVERS. P. III.
DIS. MANIBUS.
SACRUM.
L. VALERIO. INFANTI.
(710.10.) RAPTUS. QVI. EST. SUBITO.
QVO. FATO. NON. SCITUR.
NATUS. NOCTIS. H. VI.
VIXIT. DIEBUS. LXXI.
ABIT. NOCTIS. AB. H. VI.
QVISQVIS. EUM. LÆSIT.
SIC. CUM. SUIS. VALEAT.
IN. FRONTE. DUO. P. TER.
ET. IN. LATERA. DUO. P. TER.

Lapis Romæ.

QVAM. DI. AMAVE-
RUNT. HÆC. MORI-
TUR. INFAS. ANNO-
RUM. III. MENS. SEX.
(683.2.) D. XIIII. ISIATI. FILIÆ.
B. N. M. ANTINOUS.
ET. PANTHIA. PAR.

Item Romæ.

D. M. S.

POTENTII. INFANTIS.
DUL-

DULCISS. AC. PER. HOC.
ALUMNI. CARIS. QUI.
PROPTER. IMMATUR. MORTEM.
ALIUM. FR. (1036. 3.)
MERITOR. SUOR. RE-
PORTARE. NON. POTUIT.

Ubi de peregrè mortuis actum à nobis eſt, filiosfamil. non mortuos, ſed raptos dici notabamus: quod inſcriptio de L. Valerio infante confirmat, & ab Homero didicimus, cujus ingenium in parvis commendat Heraclides Ponticus, quod Diei & Orionis amorem finxerit, qualis ne hominibus quidem honeſtus eſt.

Ὡς μὲν ὅτ' Ὠρίων' ἕλετο ῥοδοδάκτυλος ἠώς.
Homer. Odyſſ.
Auroræ digitis roſeis eſt raptus Orion.

Ut ſignificaret ipſum adhuc juvenem florente corpore ante maturam ætatem, à fatis ereptum. Mos enim erat antiquis defunctorum corpora illorum, neque noctu neque circa meridiem efferri, ſed primo diluculo, oriente ſole, necdum ignitos radios emittente, itaque generoſo copiam, & formoſo juvene mortuo matutinam funeris illius elationem, DIEI RAPTUM appellabant, tanquam non expiraſſet, ſed amoris deſiderio raptus eſſet. Ἐπειδὰν οὖν εὐγενὴς νεανίας ἅμα, καὶ κάλλη περιέχων τελευτήσῃ τὴν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπεφήμιζον ΗΜΕΡΑΣ ΑΡΠΑΓΗΝ. ὡς οὐκ ἀποθανόντος, ἀλλὰ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυ-

θυμίδαν ἀνηρπασμένον. Quod idem Euſtachiu
tradit. *Odyſ. ε.* Δοκεῖ ἢ καὶ πρὸ ὥρας ἀρπαγῆναι
τοῦ βίου κατ' ἐκεῖνον. Φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτου
ἅμα ἡμέρᾳ ἐξώσιουν προσήκοντες ὡς μὴ ἀνεκτὸ
ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν. Διὸ καὶ ἐλέγετ
ἁρπάζειν αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. Videtur autem & il-
lius ante diem, vita erepta, dicunt enim quoc
Juvenes hujusmodi, ſimul atque dies illuxit, tu-
mulo conſecrabant, ii, ad quos ea res pertinet;
quaſi intolerandum eſſet Solem hujusmodi ma-
lum intueri. Quare dicunt illos Diem rapuiſſe.

In virginibus immaturis efferendis alius quo-
que ritus fuit, quarum exequiæ *Choragium* di-
ctæ, *Fulg. de priſc. ſerm.* Quo verbo ſolum A-
pulejum uſum invenio. Ille, enim ubi de magi-
ca diſciplina, *lib. 2. Metamorph. Et cantatrices
aviculæ in ipſo momento Choragii funeris, perpeti
celeritate, alienam ſepulturam antevortunt.* Idem
de Pſychæ nuptiis, *lib. 4. Met. Jam feralium nu-
ptiarum miſerrimæ virgini Choragium ſtruitur, &
ſonus Tibiæ Zigiæ mutatur in querulum Lydiæ mo-
dum.* Turnebus *lib. 6. adverſ. cap. 10.* Chora-
gium à Κόρη quæ puella eſt, alibi quam apud
Fulgentium ſe legere non meminit. Vulgatum
quidem verbum eſt cum aſpiratione ſcriptum
in Plauto, *in Captiv.*

Hoc penè iniquum eſt comico choragio,
Curare deſubitò nos agere tragœdiam.

Choragium inſtrumentum eſt ſcenicum: &
Choragus, qui præbendum illud locavit. Qua-
re

re ſonus tibiæ Zigiæ apud Apulejum neſcio quid comicum canere videtur. ζυγὰ tibia eſt comica, qua chorus in paria duo diſtributus utebatur, ab hac diviſione nominata. An in virginum funere hoc inſtrumento uſi ſint compertum ſatis non habeo. Mallem Choragium dictum à choro, qui propriè eſt coëvorum cantus. *Serv. 1. Georg.* Nam in his funeribus virginum chorus ſequebatur, ut etiam nunc obſervari videmus. Nec tamen reſpuo, imò probo, ſi quis in Apulejo aſpirationem deleat cum Turnebo & à Κόρη Coragium deducat. Nam κοgαγεῖν eſt ἀπάγειν τὴν κόρην, *Heſych.* adultam virginem abducere, & κοgικὸν eſt τὸ παρθενικόν. *Pollux. lib. 2.*

Naturæ imperio gemimus cum funus adultæ
Virginis occurrit. (*Juvenal. ſat. 15.*)

Ait Satyricus, εἰ κόρη βεβίωκε. Triſte certè planeque acerbum funus, cum quod in veſtes, margaritas, gemmas parentes fuerant erogaturi: hoc in thura & unguenta & odores impenderetur. *Plin. l. 5. epiſt.* Nullum tamen, ſi verum fateamur, acerbum funus eſt, & cum vitæ fabula rectè tranſacta eſt usque ad plaudite, ut dicebat ille, vixiſſe, gloriamur. Quid ergo vinculis illis alligamur, quæ amorem vitæ connectunt? Longa ætas, ſi æternitatem cogites, momentum eſt, & mortalis omnis

Qualis ſolſtitialis herba, pauliper fuit,

Repentè exortus eſt, repentino occidit. (Plaut. in Pſeudol.)

Acerbumque eorum tantùm funus eſt, qui dum aliquod fragile falſæ gloriæ choragium comparare ſtudent, vanis conatibus obruti, diem illum non cogitant inevitabilem & horrendum, quo boni ac mali ratio à Deo acerbo Judice expendetur, qui æternum rogum mortalibus animis perpetuoque morituris dudum præparavit, qui ad ſempiternum ſupplicium naſci creduntur.

Googl

JAC. GUTHERII JCti. NOBILIS ET PATRICII ROMANI, DE JURE MANIUM, SEU DE RITU, MORE ET LEGIBUS PRISCI FUNERIS,

LIBER SECUNDUS.

Ad Ampliſſimum atque Illuſtriſſim. NICOLAUM VERDUNUM *Equitem, Sacri Conſiſtorii Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

DE PUBLICO ET HONORARIO FUNERE,

CAP. I.

QUI nobis exoptantibus fructus otii datus eſt, ad veteres literas recolendas & celebrandas (Præſes Maxime) totum illum in ætatis noſtræ flexu, ad priſci Funeris ritum revocamus. Cedunt civiles leges, in quibus quotidie exercemur, naturæ legi primæ & maximæ, quæ quidquid juſſerit feceritve, ratum illud neceſſitas habet, quæ-

 que

que errores hominum aut ſpes vanas debilitat, plurimùm aut frangit. Non ſcripta quidem ſed nata hæc lex eſt, quæ unum & maximum judicem habet Deum immortalem, cujus arbitrio hominum fata volvuntur, qui inani cogitatione ſepulti, ad ſummum illud tribunal nec opinantes ſæpe rapiuntur. Nos non hominum funera ſolùm, quæ quotidie accidunt: ſiccis animis intuemur: verùm urbium vaſtationes, terræ motus, terram ipſam mortalem ſcimus ceteraque, quæ longa ætas conſtituit momento diſſolvi. Cum tamen tot occidentium rerum imagines occurrunt, ſolus homo, licet ſecùs quàm decuit, vixerit, nec movetur usquam nec terretur. Sed cum mors obrepit ſub ipſo vitæ nomine latere cupit: atque vix ullus eſt, qui ultimum tempus ſpectet ætatis, cum incertum ſit illum ad veſperam eſſe victurum. Vulgaria Funera, quæ explicata jam ſunt, prætermittamus: Publica & Cenſoria ſuccedunt, innumera illa quidem & eorum maximè virorum, quorum virtus immortalis in memoria omnium tanquam in luce poſita rediviva lætatur. Qualis eſt Bruti, Publicolæ, Metelli, Rufi Virginii, eorumque qui optimorum civium judicio & exiſtimatione probatiſſimi ornatiſſimique prædicantur. Alios enim, quorum nullæ in animis hominum virtutum effigies manent, ætas poſtera ità inſequitur, ut eorum imagines pro inanibus ſepulchris ab omnibus ſpernantur. Quare improborum

rum funus vulgare eſt ſemper & lacerum: ut bonorum Cenſorium, & omnibus vitæ innocentis honoribus cumulatum. Publicum igitur illuſtrium virorum funus illud proſequamur, cui ornamenta addemus ea ſolùm, quæ Populi aut Senatus judicio comparantur.

Funus publicum omne illud eſſe dico, quod publica authoritate aut impenſa factum ab ordine ampliſſimo celebratur. Quod aut Collativum eſt, Honorarium, Cenſorium, Imperatorium, Regium, Triumphale aut Imaginarium. Collativum ad honorem pertinet, aut neceſſitatem cùm honore conjunctam. Hoc populi ſtudio aut Senatus juſſu factum eſt. Populus Rom. Menenio Agrippæ ſextantes æris contulit in funus, honoris id fuit neceſſitatisque propter Agrippæ paupertatem, *Liv. lib. 2. Plin. lib. 33. cap. 10.* Ratitos ille quadrantes in funus Valerii Publicolæ contulit, *Plutarch. in Publicol.* cujus ingens gloria copiis adeò exiguis fuit, ut funeri ſumptus deeſſet, niſi de publico efferretur. *Liv. lib. 2.* Florum honorem idem populus Suario Scipioni habuit, *Plin. lib. 21. cap. 3.* cui cum non eſſet in bonis funeris impenſa, aſſes dedit, funus elocavit, quaque præferebatur flores è proſpectu omnis ſparſit, & jam tunc coronæ honos fuerunt ſepulchrorum & Manium. In Q. Fabio grati populi ſpecimen enituit, *Valer. Max. lib. 5. c. 2.* certatim enim æs contulit,

quo major & ſpecioſior ejus funeris pompa duceretur.

At Senatus juſſu locabatur funus à Quæſtore, Prætore, Conſule. Quæſtores, eos impenſa publica extulerunt, quibus ad honorem ſepulturæ nullæ facultates eſſent, ut Syphacem & Perſeum captivos Reges: Sed celebrior ea impenſa fuit, quæ ad honorem ſepulturæ ſolùm facta atque iis concedi ſolita, qui Magiſtratus aut Legati pro patria ſanguinem profudiſſent: aut externi in legatione Romæ mortem obiiſſent. Quod tamen propter legatorum multitudinem, qui undique adveniebant, abrogatum tandem eſt, *Plutarch. in Cauſ.* in ceteris ſummâ curâ obſervatum. M. Cornutus Prætor funus Hirtii & Panſæ Coſs. juſſu Senatus locavit, cui libitinarii ſeſtertio nummo exequiarum apparatum tribuerunt charitate patriæ hac in re conducti, cujus ea vis eſt, ut ſordidos homines quæſtuique addictos ad honeſtatem liberalitatemque perpulerit. Hiſce Conſulibus antea mandata S. Cto. Servii Sulpitii funeris cura; cujus S. Cti. formam *Philipp. 9.* M. Tullius protulit, honore ipſo funeris ampliorem. *Senatui placuit Servio Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneam ſtatui, circumq; eam ſtatuam locum gladiatoribus ludisq; liberos poſterosq; ejus quoquoverſus pedes quinque habere, quod is ob Rempub. mortem obierit, eamque cauſam in baſi inſcribi. Utique C. Panſa A. Hirtius Coſs. alter ambóve ſi eis videbitur, Quæſtoribus urbis impe-*

perent, ut eam baſim ſtatuamq́; faciendam & in roſtris ſtatuendam locent, quantiq́; locaverint, tantam pecuniam redemptori ſolvendam attribuendamq́; curent. Cumq́; antea Senatus auctoritatem in virorum fortium funeribus oſtenderit, Placere, eum quam ampliſſimè ſupremo die ſuo efferri: & cum Servius Sulpitius Q. F. ita de Repub. meritus ſit, ut his ornamentis decorari debeat: Senatum cenſere atque è Repub. exiſtimare, Ædiles Curuleis Edictum, quod de funeribus habeant Servii Sulpitii Q. Funeri mittere, utique locum ſepulchro in Campo Eſquilino C. Panſa Conſul, ſeu quo alio in loco videtur pedes triginta quoquò verſus deſignet, quo Servius Sulpitius inferatur. Quod ſepulchrum ipſius liberorum poſterorúmve ejus ſit, uti quod optimo jure ſepulchrum publicè datum eſt. Aliud S. Ctum. in eorum honorem eſt qui ad Mutinam extremum ſpiritum in victoria effuderunt. (*Cicer. Philipp. 14.*) *Ut C. Panſa, A. Hirtius Coss. Imperatores alter ambove aut ſi abierint Prætor Urbanus monumentum quam ampliſſimum locandum faciendúmve, Urbem ad eam rem pecuniam dare, contribuere, ſolvere jubeant.*

In antiquis inſcriptionibus multa occurrunt, quæ in Municipiis funus publicum, impenſam funeris atque hujus remiſſionem continent. Ex quibus liquet, non omne funus publicum impenſa publica celebratum: & impenſam ipſam ad honorem magis quàm ob rei familiaris anguſtias decerni ſolere. Lapis Bagnoli.

L. PO-

L. POSTUMIO
P. FIL. FAB.
FUSCINO.

Q. PUBL. PONTIFICI.
ORDO. PRIMUS.
FUNUS. PUBLIC. ET.
STATUAM. EQUESTREM.
AURATAM. DECREVIT.
P. POSTUMIUS.
CURATOR. REIPUBL.
AUG. ANT. AUR. DATUS.
AB. AUGG. SEVERO. ET. ANTO-
NINO.
PATER. TITULO. USUS.

Alius Beneventi.

C. CATIO. C. F. MEN. BALBO.
† OPE. TREIICIÆ. C. F. PULLÆ.
HOS. DECURIONES. FUNERE.
(386. 5.) PUBLICO. DE. FORO. † E.
TRIB. DIALI.
EFFERENDOS. ET. HIC. HUMAN-
DOS. CENS.

De impenſa funeris Inſcriptiones aliæ permultæ. In Hiſpania.

L. PORCIUS. L. F. GALERIA.
STILO.

OBULCONENSIS. ANN. LXV.
ÆDILIS. II. VIR. DESIGNATUS.
P. I. S.
(458.5.) H. S. E. S. T. T. L.

HUIC. ORDO. PONTIFICIENSIS.
OBULCONENSIS.
LOCUM. SEPULTURÆ. IMPENSAM. FUNERIS.
LAUDATIONEM. STATUAM. EQUESTREM.
DECREVER.

Sic legit apud Plinium *lib. 3. cap. 1.* Sigiſmundus Gelenius, ubi malè ſcriptum. *In mediterraneo Obulco, quod Botificenſe appellatur.* Fere enim barbaris Oppidorum in illo tractu nominibus Latina cognomina adjunguntur. Obulcum Hirtio, *Lib. 1. de bel. Hiſpan.* Ulla dicitur, Oppidum in edito monte poſitum & ipſa munitione urbis ab oppugnatione tutiſſimum. Quod Pontificenſe appellatum ſuſpicor, à Julio Cæſare tùm Pontifice Max. Cujus in S, Cti, dignitas ea continetur, quæ & Auguſto tribuitur. *Senatui placere (Cicer. Philipp. 5.) C. Cæſarem C. F. Pontificem, &c. Item Senatui placere militibus Veteranis qui Cæſaris Pontificis authoritatemq́, hujus ordinis defenderent.* Ullam civitatem omni tempore de Populo Rom. meritam Cæſar cùm in Hiſpaniam veniſſet, prope captam à Cn. Pompeii

peji F. obſidione liberavit, *Hirtius lib. 1. de bell. Hiſpani.* quo facinore primùm nobilitatus, à Pontificis dignitate huic oppido Pontificum ſic forte cognomen Latinum adjunxit. Cùm Pontificenſis ordo ſe obtulerit, non potui Pontificum dignitatem his conjecturis non augere. Ex hujusmodi decretis honore heredes vel proximiores contenti, impenſam ferè ſemper remiſerunt. Lapis in agro Cordubenſi.

SEMPRONIÆ. VARILLÆ.
HUIC. MELLARIENSES.
LOCUM. SEPULTURÆ.
FUERIS. IMPENSAM.
STATUAM. LAUDATIONEM.
(466.9.) DECREVERE.
SEMPRONIA. VARILLA. P.
HONORE. ACCEPTO.
IMPENSA. REMISSA.
PIISSUMÆ. MATRI.
POSUIT.

Eodem in agro.

C. SEMPRONIO. SPERATO. FLAMINI.
DIVORUM.
AUGG. PROVINCIÆ. BAETICÆ.
IMP. NERVA. TRAJANO. CÆS.
AUG. GERM. III. VICERIO. ALARIANO. ET. L. MARCIO. POSTUMO. COSS.
HIC. PROVINCIÆ. BAETICÆ. CON-
(321.10.) SENSU. FLAMINIC. MUNUS. EST. CON-
SEQVUT. PERACTO. HONORE. FLA-

MIN.

MIN. ET. FECIALI. OMNIUM. CONCIL. ET. CONSENSUS. STATUAM. DECREVIT. HUIC. ORDO. MELLARIENSIS. DECREVERUNT. SEPULT. IMPENS. FUNERIS. LAUD. STATUAS. EQVESTRES. DUAS.
VENUSTA. UXOR. HONOR. ACCEPT. IMP. REMISSA.

Huic vivo ſtatuam Provinciæ ordines decreverunt: Mellarienſes mortuo, impenſam funeris laudationem.

Non prætermittam, Edictum de funeribus, quod ex M. Tullio Ædiles Curules habuerunt. Non dicit Tullius Ædiles edictum propoſuiſſe, ſed habuiſſe. Proponebant quidem illi, quod obſervaturi eſſent in jure dicendo: atque hoc edictum Ædilium honorarii juris portio *Inſtit. §. Prætorem de jur. nat. gent. civil.* & lex annua fuit. *Cicer. act. 6. in Verr.* Quare edictum quod Ædiles habuerunt, Cenſorium fuiſſe puto, illud de modo & impenſa publici funeris. Nam & Cenſores edicere ſolebant, *Plin. lib. 13. cap. 3. & lib. 14. cap. 14.* eorumque edicta ut S. Cta. & Plebiſcita in ædem Cereris adſervanda, Ædilibus deferebantur. *Liv. lib. 3. Zonar. tom. 2.* Cenſorum verò edictum credo, quod Cenſores ærarium tuebantur, *Cicer. 3. de leg.* & ex ærario ni illud exhauſtum eſſet, impenſa publici funeris depromebatur.

Nullum autem funus publicum fuit, niſi à Senatu decerneretur. L. Piſo Pontifex, cum

fa-

fato abiiſſet, publicò funere ex decreto Senatus celebratus eſt, *Tacit. lib. 16. Annal.* Tiberius paulò ante petierat à Senatu, ut mors Sulpitii Quirini publicis exequiis frequentaretur. *Tacit. lib. 3. Annal.* Narrat Dio, *lib. 58.* Tiberium, L. Piſonem urbis Præfectum publico funere honoraſſe δημοσίᾳ ταφῇ τιμῆσαι hic alter à Piſone Pontifice fuit. Nam Piſo Pontifex nullius ſervilis ſententiæ ſpontè auctor, & quoties neceſſitas ingrueret ſapienter moderans per annos viginti pariter probatus vixit. At Piſo Præfectus urbi intempeſtivis conviviis infamis, *Sueton. in Tiber. cap. 42.* qui in ſumma virtute tandiu Tiberio non placuiſſet, cùm eminentes virtutes inſectaretur. Senatus etiam Vitellium Imperatoris patrem hominem miri in adulando ingenii publico funere decoravit, *Sueton. in Vitell. cap. 2.* quod minimè mirum cùm Tiberius hiſtriones non publico funere ſolùm, ſed & ſtatuæ honore cohoneſtaſſet, *Dio lib. 58.*

In hujusmodi funeribus ingens pompa ducebatur, *Fab. declam. 328.* Primus ibat Senatus, ordo ille ſanctiſſimus, qui vultus habitusque ad mœſtitiam transferebat, everſisque faſcibus Magiſtratus incedebat. Pædo Albinovanus.

Quo primùm vidi faſces in funere vidi,
Et vidi everſos.

Sed nos ordinem & apparatum funeris publici

ci non repetimus, ne eodem identidem revolvamur.

DE CENSORIO, IMRERATIVO, REGIO, TRIUMPHALI, ET IMAGINARIO FUNERE.

Cap. II.

Censorium funus nullum aliud fuit quàm illud quam ampliſſimum, quod ex edicto Cenſorum de funeribus, quod Ædiles habuerunt à Conſule vel Prætore locabatur. Hoc quidem nonniſi magnis & bene de Republ. meritis viris decerni ſolebat, ut legatis & Conſulibus aliisve Magiſtratibus, qui pro Repub. cecidiſſent. Quod tamen novo homini Lucilio Longo patres publicâ pecuniâ dederunt, atque effigiem apud forum Auguſti. *Tacit. lib. 4. Annal.* Sed hoc in Tiberii favorem, cui Lucilius omnium triſtium lætorumque ſocius; unusque è ſenatoribus Rhodii ſeceſſus comes. Cenſorium funus Flavio Sabino ductum eſt. *Tacit. lib. 4. Hiſtor. Magna*, ait Tacitus, *documenta inſtabilis fortunæ ſumma imaq; miſcentis. Nam paucis ante diebus confoſſum illum conlaceratumq; & abſciſſo capite truncum corpus in Gemonias traxerant, cùm Vitellius rerum potiretur. Tacit. lib. 3. Hiſtor.* Cenſorium fu-

N

funus primus Tacitus uſurpavit quod & Claudio Imperatori factum narrat: *lib. 13. Annal.* ſed malim cum Suetonio, *in Claud. cap. 45.* funeratum illum ſolemni principum pompa. Nam poſt D. Auguſtum Imperatorum exequiæ longè ampliores, quàm quas Cenſorum edicto largirentur. Poſterioris ævi ſcriptores Imperatorium & Regium funus dixerunt. Spartianus de Ælio Vero: *Sepultus eſt Imperatorio funere, neque quidquam de Regia niſi mortem habuit dignitate.* Capitolinus de M. Antonino: *tantus illius amor die Regii funeris fuit.* Quod *felix funus* Virgilio, *7. æneid.* qui de Latino Rege:

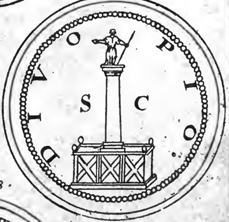
Nam mihi parta quies, omniſq; in limine portus,
Funere felici ſpolior.

Rectè Servius *Exequiis Regalibus careo.* In Principum funeribus ingens luctus: ex edicto Juſtitium indictum, *Tacit. l. 2. Annal.* tabernæ clauſæ, nihil in oſtentationem compoſitum, ſquallebat civitas lati clavi annulique aurei depoſiti: *Liv. l. 9.* atrata plebs erat, trabeati equites *Tac. l. 3. & 4. Annal.* Conſules ſede vulgari per mœſtitiam ſedentes omniaque ad triſtitiam atque doloris imitamenta componebantur, & cuncta à majoribus reperta, aut quæ poſteri inveniſſent in honorem principum cumulata. Quod in aliorum funeribus ut Conſulum, licet quam ampliſſimis nuſquam factum. Nec enim Juſtitium ſtante Repub. indictum niſi in publico luctu: ec publicus luctus niſi in graviſſimo Reip. aliquo

Fig. 16. p. 195.

Fig. 17. p. 196.

p. 200. Fig. 18.

quo caſu, ut cùm exercitus ad furcas Caudinas ſub jugum miſſus eſt, *Liv. lib. 9.* Multum itaque intereſt inter funus publicum & publicum luctum, quem in caput aliud transferemus.

Triumphale funus Imperatorum ſolùm fuit, ut Regum. Nec enim ſtante Repub. ullum funeris ampliſſimi nomen aliud fuit quàm funus publicum: licet Conſulares aut Patricii prætexta: Cenſorii, purpurea: Triumphales purpura auro intexta ſepelirentur *Polyb. lib. 6.* ſive publicum illorum funus eſſet ſeu privatum. Nec verò paſſim publicum funus decretum Romana hiſtoria teſtatur, ſed iis tantum, qui ſingulari ſua virtute, aut avita generis nobilitate commendarentur, aut qui in Magiſtratu aut pro Repub. fato functi eſſent, ut Quirini Sulpitii Conſularis exemplum declarat. Hoc tamen iis, qui triumphaſſent majorum more conceſſum eſt, ut illorum oſſa in urbem referre & deponere liceret. Τοῦ θριαμβεύσαντος εἶτα ἀποθανόντος καὶ καέντος ἐξῆν ὀστέον λαβόντας, εἰς τὴν πόλιν εἰσφέρειν καὶ κατατίθεσθαι. *Plutarch. in cauſ.* Quod triumphale funus nō dixerim, quale verè Trajani fuit, cujus cineres relati Romam humatique illius in Foro ſub ejus columna, imagoq; ſuperpoſita, ſicut triumphantibus ſolet, & in urbem invecta Senatu atque exercitu præeunte. *Aurel. Victor.* Hæc columna magnam antiquitatis memoriam continet, quæ libro ſingulari depicta eſt. Cujus forma veteribus etiam nummis vulgata. (Fig. 16.)

Eſt & columna Antonini ad hujus exemplum, quæ CLXXV. pedum altitudine conſtat. (Fig. 17.)

Utraque rerum geſtarum ab iis Imperatoribus ordinem excultum habet.

In Severi funere, illius liberi cum oſſa in urbem referrent, populus eos laureatus excepit, & Senatus conſultavit. *Herodian. lib. 4.* Præibant illi cum Imperatoria purpura, poſt ſequebantur Conſules urnam cum Severi reliquiis geſtantes, quod triumpho magis ſimile quàm perluctuoſo funeri, quo poſt illum diem Rom. Imperium Caracallæ ſceleribus elatum eſt & ſepultum.

Imaginarium funus Imperatorum imagini factum eſt, ut Pertinacis, qui cum habuiſſet ingens Senatus teſtimonium, funus ei ab ipſo Severo ductum eſt Imaginarium & Cenſorium, atque ab illo ipſo funebri laudatione Pertinax ornatus. *Capitolin. in Pertin.* Quod ampliſſimè Deo exequitur, *Xiphilin. in Sever.* cujus verba mutuabor, quæ multam ritus funebris explicant rationem. *Hujus funus,* inquit, *& ſi dudum obierat ita factum eſt. Extructum erat in foro Rom. tribunal ligneum coloris lapidei: ſupra fuit ædificium, quod columnæ undiq; ſuſtinebant eratq; ebore variè ornatum & auro: eo allatus lectus conſimilis, cui ſtragulis purpureis atque auro intextis ornato, erant circum capita belluarum terræ mariſq; in eoq; poſita erat ſtatua Pertinacis cerea, ornatu Trium-*

pha-

phali, à qua puer egregia forma ita, ut ſi dormiret Pertinax, pennis pavonis muſcas abigebat. Eo ità jacente, Severus noſq; Senatores uxoreſq; noſtræ acceſſimus funebri veſtitu: illæ in porticibus, nos ſub dio ſedebamus. Quibus ità diſpoſitis primo tranſierunt ſtatuæ omnium veterum Romanorum Illuſtrium: deinde nationes omnes ſubjectæ imperio Rom. in ſtatuis æneis ornatis, ut eſt cujuſq; gentis patria conſuetudo. Sequebantur poſt varia genera civium, lictorum, ſcribarum, præconum, & qui ſunt ejuſdem generis. Veniebant deinceps ſtatuæ multorum virorum, quos præclarè feciſſe aliquid, aut excogitaſſe, aut in aliquo ſtudio floruiſſe conſtaret. Subſequebantur Equites, ac Pedites armati, certatores equi, atq; ea quæ ad parentandum pertinebant, quæ ab ipſo principe & à nobis uxoribuſq; noſtris, & à clariſſimis equitibus ac populis & à congregationibus civium miſſa fuerant. Poſtremo ferebatur altare inauratum ornatumq; ebore & lapillis Indicis: quæ poſtquam tranſierunt, Severus aſcendit in roſtra & laudationem Pertinacis recitavit. Cumq; oraret, crebrò exclamatum eſt à nobis partim laudantibus Pertinacem, partim lugentibus, ſed oratione habita, multo magis. Ac tandem cum lectum de loco, in quo erat, moveri oporteret, omnes ſimul lamentati ſumus ac flevimus. Lectum tulere à Tribunali Pontifices & Magiſtratus, non modo qui tum erant ſed etiam ii, qui fuerunt in ſequentem annum deſignati, eundemq; poſtea tradidere nonnullis equitibus, ut ferrent. Pars noſtrum lectum anteibat, ex quibus

multi frangebantur dolore, multi canebant flebile carmen ad tibias, Imperator poſtremus ſequebatur, ita in Campum Martium venimus. Hic extructus erat rogus inſtar turris, forma trianguli, ebore & auro ac nonnullis ſtatuis ornatus: in ſummo eius currus inauratus, quo Pertinax olim vehebatur, collocatus erat. In hunc rogum conjectis primo iis, quæ allata fuerant parentandi cauſa, lectus impoſitus eſt. Poſt Severus propinquiq; Pertinacis ſtatuam ejus oſculantur, quo facto Imperator tribunal conſcendit, nos Senatores exceptis Magiſtratibus in tabulata conſcendimus, ut tuto ſimul & commodè ſpectaremus ea, quæ gererentur. Magiſtratus & Equeſtris ordo collocati ſunt ex ordine, ut cujusq; dignitas poſtulabat. Hic confecere milites, equites, atque pedites circum rogum curſus urbanos & conſiſtis, iisq; peractis curſibus Conſules rogum incenderunt. Quod cum eſſet factum, Aquila ex rogo evolavit, itaque Pertinax immortalitate donatus eſt. Secutus ſum Guilelmi Blanci interpretationem, nec verbis Dionis immoratus ſum, ex quibus duo præcipuè notanda ſunt. Primum principum ut nobiliorum cadavera in Campo Martio fuiſſe combuſta: *Sueton. in Claud. cap. 1. Plutarch. in Sulla, Appian. lib. 1. de bell. civil.* alterum quod in Principum funere, ut in militari circa rogum Equites Pediteſque armati decurrerunt. Cetera aut explicata jam à nobis ſunt aut poſteà latiùs exponentur.

DE

DE DECURSIONE.

Cap. III.

ARMATÆQVE *rogum celebrant de more cohortes,*
Aſt pedes exequias reddit, equesq; duci.
Te clamore vocant iterumq; iterumq; ſupremo.

Ut ait Albinovanus de morte Druſi ad Liviam, quod in militari primùm, deinde in principum virorum funere obſervatum. Tiberius Gracchus Proconſul, cum Annibalis inſidiis cecidiſſet, in veſtibulo Punicorum caſtrorum corpus ejus igni traditum eſt: *Liv. lib.* 25. armatus circa hunc exercitus decurrit cum tripudiis Hiſpanorum motibusque armorum & corporum, ſuæ quique genti aſſuetis, ipſo Annibale rerum verborumque honore exequias celebrante. Multa de decurſione doctiſſimus Turnebus, *Lib.* 5. *adverſ. cap.* 8. quam duplicem fuiſſe video: unam in funere, alteram in caſtris aut exercitus luſtratione. Quæ in caſtris vulgatiùs campicurſio nominatur, *Veget. lib.* 3. *cap.* 9. & 10. *καταδρομή* quæ quotidiano uſu & exercitatione umbratilem pugnam referebat. In luſtratione exercitus, in duas ille partes diviſus decurrebat ad ſimulachrum pugnæ, *Liv. lib.* 40. quod cùm

Prætoriani milites factitarent, Nero ſcutum ſua manu prætulit Nummus apud me. (Fig. 18.)

Galba maximè inſignis, *Sueton. in Galb.* quòd campeſtrem decurſionem ſcuto moderatus etiam ad Eſſedum Imperatoris per viginti paſſuum millia curreret. Decurſionem hanc Romanorum Imperatores ad caſtrorum diſciplinam introduxerunt, ut idem tirones in otio facerent, quod illis in prælio neceſſe eſſet, Quare Maximinus ſenior quinta quaque die jubebat milites decurrere & ſimulachra bellorum agere. *Capitolin. in Maximin. duob.* Funebris verò decurſio περιδρομὴ motus habuit & recurſus in orbem circa rogum univerſis Equeſtris ordinis certa quadam lege ac motu pyrrichio, numeroque in orbem decurrentibus. Πᾶν τε τὸ ἱππικὸν τάγμα περιθεῖ κύκλῳ, μετάτινος εὐταξίας ἀνακυκλώσεως, πυῤῥιχίῳ δρόμῳ καὶ ῥυθμῷ. *Herodian. lib. 4.* Germanicus cum aram Druſi disjectam reſtitueret, honori patris princeps ipſe cum legionibus decurrit *Tacit. lib. 2. Annal.* atque circa Druſi tumulum deinceps ſtato die miles decurſionem iteravit. Illam in unius fœminæ funere obſervavi, Druſillæ ſcilicet, nam Prætoriani milites cum ſuo Tribuno ac ſeorſim Equeſter ordo, ſeorſim Patricii pueri Trojæ decurſionem circa tumulum ejus obequitarunt, *Dio. lib. 59.* cum Troja in Circo ſemper luderetur. *Sueton. in Jul. cap. 39. in Calig. cap. 21.* Et quoniam funeris pompa multa à nobis hoc in

opere

deſcripta eſt, placet illius imaginem oculis luſtrandam ſubjicere & ex multis, Auguſti, funus in tabula depictum proferre. *Figura ænea funeris Auguſti.*

DE DIVINIS HONORIBUS PRIVATORUM,

Cap. IV.

PRIVATORUM quorundam funus in Deos relatio ſecuta eſt, & poſt mortis tempora vanitas ſibi divinitatem mentita, Deos colendo Deumq; faciendo eum, qui jam etiam homo eſſe deſierat. *Plin. lib. 7. cap. 55.* Priſcus Zenonis auditor eos dicit primùm habitos Deos, à quibus magna utilitas ad vitæ cultum eſſet inventa, ipſasque res Deorum vocabulis eſſe nuncupatas. *Cicer. lib. 1. de nat. Deor.* Quo quid abſurdiùs, quàm aut res ſordidas atque deformes Deorum honore afficere aut homines jam morte deletos reponere in Deos, quorum cultus omnis futurus eſſet in luctu? Sed hoc ſolamen primum luctus invenit vita hominum divinæ ipſius naturæ ignara. Nam acerbo luctu dolens pater, citò ſibi rapti filii imaginem fecit: *Sapient. cap. 4.* & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, tanquam Deum colere cœpit, conſtituitque inter ſervos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde lapſu temporis

convaleſcente iniqua conſuetudine hic error tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio figmenta celebrantur.

Privatorum prima hæc inſania fuit. Etenim parentes in liberorum & liberi in parentum funere ita verſabantur, ut in ſanctiſſimis Deorum immortalium templis & ſacris. Atque hi corpore combuſto ut primùm in reliquiarum lectione os occurriſſet, mortuum, deum factum pronuntiabant. *Plutarch. in cauſ.* Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τάφων περιστρέφονται καθάπερ θεῶν ἱερὰ τιμῶντες τὰ τῶν πατέρων μνήματα, καὶ καύσαντες τοὺς γονεῖς, ὅταν ὀστέῳ πρῶτον ἐντύχωσι, θεὸν γεγονέναι τὸν τεθνηκότα λέγουσιν. Hoc poëta Æneæ pietati adſcripſit, *lib. 5. Æn.*

Ex quo reliquias diviniq; oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtasq; ſacravimus aras.

Hæc verò divinitatis origo, quæ domeſtica tantùm religione colebatur. Atque ut filii parentes, ſic maritos uxores, haſque illi poſt mortem divas crediderunt. Propertius, *eleg. ult.*

Te Lepide, te Paule, meum poſt fata levamen
Condita ſunt veſtro numina noſtra ſinu.

Emendat Scaliger & legit *lumina* ex priſco oculos claudendi more: Lipſius, *lib. 4. antiq. lect. c. 1* ex Fulvii & Mureti codice Scaligeri emendationem tuetur: Vulgata verior eſt. Quid enim eſt condere ſinu lumina? ſinu quidem oſſa mortui fovebant propinquiores, atque de-

deoſculabantur, quod, immortalem atque æternum illius animum & credebant, venerabantur. Quare aut ſcribendum eſſet.

Condita ſunt veſtra lumina noſtra manu.

Aut ſi remaneat ſinus in imis mariti præcordiis Corneliæ memoriam conditam & ſepultam credendum eſt, quam coleret ut Deam. In eodem poemate legitur:

Defleta & gemitu Cæſaris oſſa mea.

Scribunt viri doctiſſimi pro defleta, defenſa, & defleta alieni hominis ſcripturam affirmant, vel neſcio quid culpæ, qua maximè caruit, inſimulatam Corneliam ſuſpicantur. Cumque libri quidam habeant, defenſa: mutat iterum Lipſius & legit defuſa: Nam defundi lacrymis, ait, & perfundi & ſuffundi apud Virgilium. Nunquam ego, & ſi occaſio usquam eſt frigidam ſubdolè ſuffundo: neque is ſum, qui Juſti Lipſii cineribus notam ullam imprudentiæ ſi poſſim, inurere velim. Ea ſolum libertate utor, qua ille in ſcriptores alios temperatè, dum vixit. Sed pudore ſuffundor dum hominem video purioris ſermonis profeſſorem nimio corrigendi ſtudio, quo ubique peccat, pueriliter lapſum. Quid enim elegantius dicere poëta hac in re potuit quàm gemitu defleta oſſa? Quid advocat Virgilium Lipſius, qui diſertè:

Tum membra thoro defleta reponunt, (*6. Æneid.*)

Item:

Ha

Hæc ubi deflevit tolli miſerabile corpus
Imperat. 11. Æneid.

Ut Craſſi mortem à multis ſæpe defleti Tullius dixit. *lib. 3. de orat.* Non vagabor longiùs, redeo ad privatorum divinitatem.

Quæ ad præſtantes virtute viros translata eſt, ut in cœlum fama ac voluntate hominum tollerentur. Hinc & mares & fœminas complures ex hominibus in Deorum numero Græci habuerunt, *Lactant. 1. de falſ. relig. cap. 15.* quod illi ἐναγίζειν, Romani conſecrare ἐκθειάζειν dixerunt. An hos animales Deos Labeo dixerit, in libris, qui appellantur, *De diis, quibus origo animalis eſt,* incertum eſt mihi. Scio tamen Deos illum Penates & Viales intellexiſſe, ut Servius tradit. *lib 3. æneid.* Vetuſtiores, qui vocabantur Dii, Indigetes dicti, ut Æneas aliique quibus divinæ ſtirpis originem tribuerunt. *Servius 1. Georg. & 12. æneid.* Hoc Varro utile civitatibus dicebat, *D. Auguſtin. lib. 3. de civit. Dei cap. 4.* ut ſe viri fortes etiamſi falſum ſit, ex Diis genitos eſſe credant. Eo enim modo animus humanus velut divinæ ſtirpis fiduciam gerens, res magnas aggrediendas præſumit audaciùs, agit vehementiùs, & hoc implet ipſa ſecuritate feliciùs. Moris etiam unicuique fuit eorum Manes privatim colere, quibus divinitatem aliquam fingeret. Ex quo Martialis epigramma aliquando reſtituebam, *lib. 11. epig. 51.*

Jam

Jam prope deſertos cineres & ſancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper & unus erat.

Legebam numina. Poëtæ enim Virgilium Deum crediderunt, maximeque inter eos Silius Italicus, ad quem hoc epigramma ſcriptum, hic prædium emit Virgilianum, cujus natalem religioſius quàm ſuum celebravit: cujusque monumentum adire, ut templum ſolebat. *Plin. lib. 3. epiſtol.* Nihil tamen temerè muto; nomina enim hic pro numinibus ponuntur. Paterculus *lib. 2.* de Tiberio, *Auguſtum patrem cœlo reddidit. Corpus ejus humanis honoribus, nomen divinis honoratum.*

Hæc me à parentibus abduxerunt, quorum per cineres liberi jurabant, ex quo illorum divinitas facilè colligitur. Eſt enim jusjurandum affirmatio religioſa Diis immortalibus interpoſitis tum judicibus tum teſtibus, *Cicer. 2. de leg. & 3. offic.* Hinc in libris noſtris jusjurandi religio, quæ divini nominis teſtationem habet: *l. 1. D. de Jure jur.* Ad hanc rem Propertius, *lib. 2. eleg. 13.*

Oſſa tibi juro per matris & oſſa parentis,
Si fallo Cinis heu ſit mihi uterque gravis.

Seneca pater. *l. 1. controv. 1. Ego fame morientem videbo, per cujus cineres juratus ſum?* Cineres enim ſacri habebantur. Vetus lapis.

DIS. MANIBUS.
JULIÆ. HELPIDIS.

(915. 5.) OSSA. PIA. CINERESQVE. SACRI. HIC. ECCE. QVIESCUNT.

Quæ cauſa forte fuit, cur M. Antoninus parentibus decreverit conſecrationem, *Capitolin. in M. Antonin.* ut quos privatim divos honoraret, recepto more illi publicè ab omnibus colerentur. Fabius, *lib. 6. Inſt. cap. 1. Juro per mea mala, per infelicem conſcientiam, per illos manes Numina doloris mei.* Hæc Fabius cùm de liberorum acerbo funere quereretur, quos ſibij ereptos, fingebat Deos.

DE PRINCIPUM ROMANORUM CONSECRATIONE.

CAP. V.

MAGIS *in Romulo mirandum, quod ceteri, qui Dii ex hominibus facti eſſe dicuntur, minus eruditis hominum ſeculis fuerunt, ut fingendi proclivior eſſet ratio, cùm imperiti facilè ad credendum impellerentur. Romuli autem ætatem minùs his ſexcentis annis jam inveteratis literis atq; doctrina, omniq; illo antiquo, ex inculta hominum vita, errore ſublato fuiſſe cernimus.* Hæc M. Tullius in libris de Repub. ſcribebat, *D. Auguſt. lib. 22. de civit. Dei cap. 6.* qui etiam hæc addebat. *Illum cùm ſubito ſole obſcurato non comparuiſſet, Deorum in numero collocarunt, quam opinionem nemo unquam ſine eximia virtutis gloria eſt aſſe-*

Digitized by Google

aſſecutus. D. Auguſt. 3. de civit. Dei. cap. 15. Hunc ergo unum Romani ad Deos immortales bene-meritis famaque ſuſtulerunt, & quod in illo probatum, aliis poſtea regibus vel civibus vulgare noluerunt. Nervam enim Trajanus lacrymis primùm, mox templis honeſtavit, *Plin. in Panegyr.* non imitatus illos, qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt, dicavit enim cœlo Tiberius Auguſtum, ſed ut majeſtatis numen induceret: Claudium, Nero, ſed ut irrideret: Veſpaſianum, Titus: Titum, Domitianus, ſed ille ut filius, hic ut frater videretur. De Claudio argutè Juvenalis, *Satyr. 6.*

Ille ſenis tremulumq; caput deſcendere juſſit
In cœlum.

Ubi vetus interpres, in cœlum, ait, pro ad Inferos, nam poëta ἀποθέωσιν deridet, cujus honorem à Nerone ipſo deſtitutum abolitumque reſtituit Veſpaſianus, *Sueton. in Claud. cap. 45.* Novos deinde & adſcriptitios cives in cœlum adulatio recepit, & pulvinaribus, aris, columnis, templis, Flamine, ludorumque celebritate & natalium cumulavit. Nam ad Placidum Valentinianum usque Imperatores divi facti ſunt, cum liberis & uxoribus pleriſque, ut nummi veteres & lapides probant.

De Conſecrationis ritu ex Herodiano, Dione Spartiano, ceteriſque ea Onuphrius *in lib. 2. Faſtor.* ſcripſit, quæ vel ab illo vel ab ipſis auctoribus repeti poſſunt. Herodia-

dia-

dianus *lib. 4.* hunc Romanis morem fuiſſe tradit, ut Imperatores eos conſecrarent, qui morientes, filios ſucceſſores habuerunt. Ἔθος γὰρ ἐστι Ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλείων τοὺς ἐπὶ διαδόχοις παισὶ τελευτήσαντας. Quod tamen ex Romanorum more dici non poteſt, nec enim ii ſolum, qui naturales filios vel per adoptionem in Imperio ſucceſſores habuerunt, divi facti ſunt, ſed alii quam plures ut Nerva, Commodus, Pertinax, à Trajano & Severo; L. Verus à Senatu conſecrati ſunt, *Capitolin. in M. Antonin.* Conſecratio autem omnis vel à Senatu ſiebat vel ab Imperatore. Severus odio Senatus Commodum in Deos retulit: *Lamprid. in Commod.* Antoninus Pius Adrianum reclamantibus cunctis. *Capitolin. in Antonin. leo.* Sæpius à Senatu hoc factum, qui Auguſto ſepultura more perfecta templum & religiones decrevit. *Tacit. lib. 1. Annal.* M. Antoninus illi gratias egit, quod fratrem conſecraſſet, *Capitol. M. Antonin.* qui antea Fauſtinæ Pii eoſdem honores detulerat *Capitol. in Anton. Pio.* Hoc omne tandem ſpreta Senatus auctoritate Imperatores ſibi arrogarunt. Dignitatem Probi Diocletianus & Maximianus Impp. milites ex ejus diſciplina & conſecrandam vultibus & ornandam templis, & celebrandam ludis Circenſibus judicarunt. *Vopiſc. in Probo.* Vultus pro imaginibus uſurpari veteres gloſſæ docuerunt, in quibus, vultus εἶδος ὄψεος Glarius D. Cyprianus, *lib. de Idol.*

va-

Google

Fig. 19. p. 209.

Fig. 20. p. 210.

p. 210. Fig. 21.

vanit. Inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expreſſa ſimulachra. Solebant enim Imperatorum, qui divi facti eſſent imagines & ſtatuæ conſecrari, & nos de his ſcripſimus nonnulla, *lib. 3. de vet. jur. Pont. cap. 7.* Has ſtatuas aut imagines conſecratas, ſi quis conflaviſſet aut ſimile aliud admiſiſſet, lege Julia majeſtatis tenebatur. Quod verò J. Ctus. ait aut ſimile aliud admiſiſſet, interpretatur Suetonius, *in Tiber. cap. 58. Capitale,* inquit, *fuiſſe circa Auguſti ſimulachrum ſervum cecidiſſe, veſtem mutaſſe, nummo vel annulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe, dictum ullum factumve ejus exiſtimatione aliqua læſiſſe.* Quod correctum quidem à bonis Imperatoribus, ſed non omninò ſublatum. Nos præterea de hoc conſecrationis ritu ſequemur ea, quæ ex antiquis nummis & lapidibus alii non attigerunt vel prætermiſerunt. Conſecrationes primæ ſine alio ritu & ceremoniis fiebant conſenſu Senatus, equeſtris quandoque ordinis populique Rom. Sed ritus poſteà novi quæſiti, quô anima per aquilam in cœlum deferretur magna pompa. Quæ in Antonino Pio primùm introducta eſt, atque ab eo in immenſum crevit. Rogi forma immutata, ſuggeſtus ſpecie quadrangula, æquis lateribus in tabernaculi formam aſſurgebat. Quod vulgari nummo Antonini Pii expreſſum eſt. (Fig. 19.)

In Numiſmate conſecrationis Conſtantini anima illius nuda hominis ſpecie, linteo circum-

voluta, quadrigua in cœlum tollitur, in quod recepto brachio ſuſcipitur manu alia ex cœlo prorumpente, quæ Jovis dextra eſt. Panegyricus Conſtantino Magno dictus. *Verè enim profectò templa patuerunt, receptusq́ eſt conſeſſu cœli tum Jove ipſo dexteram porrigente.* Alii aquilæ inſidentes ad ſuperos feruntur. Nummus M. Antonini. (Fig. 20.)

Aquila enim aut fulmen nummis impreſſa conſecrationem ſignificant. (Fig. 21. 22. & 23.)

Eſt Conſtantii aquila innixa perguIæ, quæ expanſis alis inſpicit cœlum. (Fig. 24.)

Aliæ conſecrationis notæ fuere columna, Pulvinaria, Aræ, Templa, Flamines, Ludi, Thenſæ in Circenſi pompa. Columna primùm D. Julio in foro à plebe poſita eſt propè XX. pedum lapidis Numidici, ſcriptumque PARENTI PATRIÆ. *Sueton. in Jul. cap. 85.* Ad eam longo tempore ſacrificare, vota ſuſcipere, controverſias quaſdam interpoſito per Cæſarem Jurejurando diſtrahere perſeveratam. *Sceleratam columnam*, vocat Tullius & *execratam, Philipp. 1.* qua in Remp. inexpiabiles religiones inductæ ſunt, eamque evertit Dolabella expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis. Sed plebis ſtudium viciſſitudo temporum confirmavit, & in Deorum numerum primus poſt Romulum relatus eſt Cæſar, & vulgi perſuaſione & decernen-

Fig.22. *p.210.*

Fig.23.p.210.

p.210.Fig. 24.

Google

Fig. 25. pag. 211.

Fig. 26. p. 211.

Fig. 27. p. 211.

Digitized by Google

nentium ore. *Sueton. in Jul. cap. 88.* De Pulvinari nummus eſt apud me M. Antonini, in quo aquila ipſi inſidet Pulvinari. (Fig. 25.)

Aræ permultæ in nummis. Inter has ara providentiæ Auguſti vulgatiſſima, iis qui nummos parant illisque delectantur: Sed nova erit aliis, qvi nullos habent, ut & alia. (Fig. 26. & 27.)

Templa etiam vulgaria in nummis Auguſti, quæ illi & vivo & mortuo poſita ſunt, ſed nulla dum viveret Romæ ſibi decerni paſſus eſt. In Provinciis communi ſuo Romæque nomine recepit, *Sueton. in Auguſt. cap. 52.* (Fig. 28.)

De Flaminibus aut Sacerdotibus Tacitus *l. 1. Annal. Idem annus novas ceremonias accepit, addito Sodalium Auguſtalium ſacerdotio. Sorte ducti è primoribus civitatis unus & viginti; Tiberius, Druſusq́; Claudius, & Germanicus adjiciuntur.* Lapis vetus:

NERONI. CÆSARI.
GERMANICI. F.

TI. AUGUSTI. N. DIVI. AUG.
PRON. FLAMINI. AUGUSTALI.
SODALI. AUGUSTALI.

Q. NOVANIUS. Q. L. SALVIUS.
C. CULMINIUS. Q. F. FUSCUS.
L. FULVIUS. F. L. DOCIMUS.
L. FULVIUS. L. I. RECTUS.

L. POPILIUS. L. L. GEMELLUS.
L. FULIUS. L. L. APOLLONIUS.
VI. VIR. AUGUST.

Inter hos invenio Sacerdotem primum corporis Auguſtalium.

L. AURELIO. L. L.
VICTORI.
(372.7.) DOMO. EQVO. AUG. ET.
SENIÆ. SACER. PRIM.
CORP. AUGUSTALIUM.

Habuerunt enim Imperatores Collegia, Sodalitia, Ordines & Corpora Sacerdotum, quæ in antiquis inſcriptionibus paſſim notantur. Inſtituti etiam ſunt in eorum honorem ludi conſecrati, qui primi D. Julio facti ſunt. *Sueton. in Jul. cap. 88.* Thenſæ additæ cum curru, quibus Imperatorum imagines cùm Circenſi pompa deferrentur. Nummus Auguſti. (Fig. 29.)

Johannes Savaró Arvernorum Præſes, qui unus me ad ſcribendum impulit diu reluctantem, Vir ingenio, benignitate, omniq́ue genere literarum nulli ſecundus, M. Antonini nummum alium miſit mihi, in cujus parte adverſari imago, cùm circenſi Pompa, elephantia quatuor currum impellitibus vehitur, cùm hac inſcriptione, CONSECRATIO. (Fig. 30.)

Mortui Imperatoris ſtatim idola faciebant & habitu & cultu conſecrationis: *Tertull. de coron.*

Fig. 28. *p. 211.*

Fig. 29. *p. 212.*

Fig. 30. *p. 212.*

Digitized by Google

Fig. 31. p. 213.

Fig. 32. p. 215.

Fig. 33. p. 215.

Google

ron. milit. cap. 10. non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritæ poteſtatis, *Minutius in Octav.* Quod verò Tertullianus *in Apolog. cap. 34.* putat maledictum ante ἀποθέωσιν, Deum nuncupari, nec Auguſtum dominum ſe dici voluiſſe, quod Dei cognomen eſt, in eo lapſus eſt. Nam utrumque Auguſtus ipſe recepit nomen Romæ, ut templa in Provinciis. Quod Imperatores ceteri maximè concupiverunt. De Auguſto Propertius, *lib. 4. eleg. ult.*

Et lacrymas vidimus ire Deo.

De Domitiano Martialis.

Edictum domini Deiq; noſtri, (*lib. 5. epig. 8.*)

Quod quidem à poëtis dictum, à ceteris pari adulatione uſurpatum.

Sed ecquis non miretur Chriſtianos Imperatores æternitatem ſibi dum viverent arrogaſſe, atque æternitatem ipſam ſuam adorari juſſiſſe? *l. fin. C. de Quadrien. præſcript. l. 2. C. de fabricenſib. lib. 11.* Æternitas enim conſecrationem denotat. Nummus Juliæ Auguſtæ. (Fig. 31.) Quid hoc aliud hoc eſt, quàm Gigantum more naturæ ipſi repugnare? O cæcas hominum mentes! ô imprudentiam ſingularem! ô immanem adulationis furorem!

DE CONSECRATIONE AUGUSTARUM ET PRIVATORUM,

Cap. VI.

Consecrationem voco divinum cultum Principis vel Senatus auctoritate publicè ſuſceptum. Nam qui privata religione coluntur non conſecrati, ſed divi tantùm à ſuis honorantur. Ad Auguſtas tranſit hoc genus publici cultus, ad liberos, proximiores Imperatorum vel amicos. Duas ſtante Rep. divas factas comperio, Accam Laurentiam, & Floram: Hæc ludorum editione honorata eſt qui Floralia dicti: *Lactant. lib. 1. de falſ. relig. cap. 20.* Illa ſolemni ſacrificio celebrata, cui Accalia feriæ dicatæ, *Varro lib. 5. de ling. lat.*

Livia Auguſti prima poſt everſam Remp. à Cajo Dea facta eſt, cum illi Tiberius hunc honorem denegaſſet, *Sueton. in Claud. cap. 11.* Illa Juno dicta eſt, de qua Prudentius:

Adjecere ſacrum fieret quo Livia Juno. (lib. 1. contra Symach.)

Inſignia conſecrationis Auguſtarum hæc in nummis veteribus ferè notantur, Templa, Pavones, Sacerdotes, Carpentum. Templum Juliæ

Fig. 34. p. 215.

Fig. 35 p. 215.

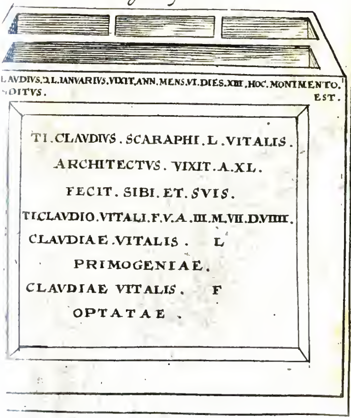
Fig. 36. p. 215.
et
Fig. 51. p. 402.

Digitized by Google

Fig. 37. p. 215.

Fig. 38. p. 314.

liæ Auguſtæ pulcherrimum expreſſum eſt. In Nummis. (Fig. 32.)

Pavones autem Junoni, ut Aqvuilæ Jovi ſacræ, Auguſtas in cœlum ferunt, illarumque conſecrationem deſignarit. (Fig. 33. & 34.)

Sacerdos in nummo Fauſtinæ Antonini, dextra imagunculam, ſiniſtra facem inverſam tenet. (Fig. 35.)

Carpenta aut Thenſæ Diis tantùm aut ſemideis decernuntur, quibus cœleſtis origo delata eſt. Nummus Juliæ Auguſtæ. (Fig. 36.)

Qui Juliæ nummi, Liviæ, qvæ in Auguſti familiam tranſivit & poſt mortem mariti Julia dicta eſt, ne quis hanc Juliam Auguſti filiam putet, aut neptem, quas ille teſtamento vetuit ſuo ſepulchro inferri, *Sueton. in Aug. cap. 10.*

Inter accuſationes Thraſeæ objectum illi eſt, quod cum Deûm honores Poppeæ decernerentur, ſponte abſens funeri non interfuiſſet, *Tacit. lib. 16. Annal.* Hujus defunctæ infanti quartum intrà menſem cenſuerunt honorem Divæ, & pulvinar ædemque & ſacerdotem, *Tacit. lib. 15. Annal.* Quod aliis poſteà infantibus tributum eſt, ut conſecratio infantis Domitiani teſtatur, quæ in nummis. (Fig. 37.)

Modeſtia M. Antonini laudatur cum ſeptuennem filium amiſiſſet, qvòd juſſerit, ut ſtatuæ tantummodò mortuo decernerentur, imagoque aurea Circenſibus per pompam ferretur, & Saliari carmini nomen ejus inſereretur. *Capito-*

lin. in M. Antonin. Quæ tamen certiſſima conſecrationis indicia fuerunt, quæ adeò vulgata eſt ut ad pellices & cinædos aulicos porrigeretur. De Druſilla ſcorto ſcribit Dio *lib. 59.* immortalitatem ei decretam, eosdemque honores, quos Veneri: utique mulieres, per ejus nomen jurarent, quoties aliquid jurejurando confirmarent: illamque Pantheam vocatam, atque per urbes omnes cultam. Sic Pantheum Auguſtum veteres lapides vocant:

PANTHEO. AUG.
(1.3.) SACRUM.
L. LICINIUS. ADAMAS,
LIB. FAUST. II. VIR. AUG.

Sed nulla rabies Adriani inſaniam adæquavit, qui Antinoüm de pædagogiis Aulicis edixit Deum. *Tertul. in Apologet. cap. 13. Juſtin. martyr. Apologet. 2. Spartian. in Adrian.*

Quod loquar Antinoüm cœleſti ſede locatum?

Prudentius ait, *lib. 1. cont. Symm.* quem lapides veteres etiamnum loqvuntur. Lapis repertus Romæ in Campo Martio:

ΑΝΤΙΝΟΩ.
ΣΥΝΘΡΟΝΩ, ΤΩΝ.
ΕΝ. ΑΙΓΥΠΤΩ. ΘΕΩΝ.
Μ. ΟΥΛΠΙΟΣ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ.
ΠΡΟΦΗΤΗΣ.

Diocletiano Privato cùm Imperium depoſuiſſet divini honores decreti ſunt. *Eutrop. lib. 8.*

Et

Et tot Templa Deûm Romæ, quot in urbe Sepul-
chra.
Heroum numerare licet.

Quem errorem Chriſtiani ſcriptores undique oppugnarunt & funditus everterunt.

DE POLLUTIONE EX FUNERE ET SUFFITIONE,

Cap. VII.

POLLUTIO funebris eſt mortui hominis aſpectu, agnitione, vel contactu, domúsve funeſtæ aditu, aut funeris proſecutione contracta contagio. Illa non homines ſolùm, ſed res ipſas, puras, quæ funeri inſervirent, afficiebat. Purgatione quidem tollebatur, quæ omnis aut per aquam fiebat, aut per ignem, aut per aërem. *Serv. lib. 2. Georg.* His enim tribus pollutio omnis reſolvebatur, additis quandoqve, ſi res poſtularet, quibusdam ſolemnibus ſacris. Ex variis purgationis generibus illud perſeqvemur, qvod ad funeſtā familiā pertinet, quodque per ignem fiebat, aut aquam. Per aquam à ſacerdote, qui trina aſperſione aquæ puræ funus proſequentes circumferebat. *Virgil. 6. æneid.* Circumferre Pontificale verbum eſt, quod ſignificat luſtrare, circumeundo purgare, περιαγνίζειν, περιμάσσειν, ut Turnebus obſervavit, *lib. 9. adverſar. cap. 15.* Aſperſio lau-

ro fiebat, olivæ ramo Virgilius dixit propter Auguſtum, ut Donatus putat, quia nata laurus erat in palatio eo die, quo Auguſtus natus eſt, qua triumphantes coronarentur. Quare laurum ad officium lugubre pertinere noluit Poëta. Sed ex Maſſurio Sabino *Plin. lib. 15. cap. 30.* laurus in triumphis adhibita eſt primùm, quaſi ſuffimentum & purgatio cædis hoſtium, adeòque in profanis uſibus pollui laurum oleámve fas non eſt, ut ne propitiandis quidem numinibus, ex his altaria accendi æræve debeant. Laurus ergo & olea purgationibus & ſuffimentis pariter adhibebantur, cùm Sacerdos aqua pura eos circumferebat, qui funeri operã dediſſent. Ab hoc verbi circũferraneæ hoſtiæ Apuleio dictæ ſunt. *lib. 3. met. Tandem*, inquit, *pererratis plateis omnibus, & in modum eorum, qui luſtralibus piamentis minas portentorum hoſtis circumforaneis expiant.* Lego *hoſtiis circumferraneis* apud ſcriptorem Africanum, in fingendis nominibus audacem, cùm illas ipſe luſtrales hoſtias vocet. *Apolog. 1.* Fruſtrà enim circumforaneæ hoſtiæ ad expiationem notarentur, cum hoſtia ferè omnis à circumforaneis emi ſoleret. Nova quidem hæc vox videri poteſt, ſed plura hujusmodi nova verba in Apuleio, ut in aliis ſcriptoribus Africanis jam caneſcunt.

Funeſtæ familiæ alio modo purgabantur, ſuffitionibus ſcilicet, quæ thure, ſulphure, Cretica cupreſſu quæ Baty, melanpodio nigro & ver-

Digitized by Google

verbena conſtabant. Thus enim ut in ſacrificiis, ſic primum in funeribus locum obtinuit. Ab hoc *felix Arabia* appellatur, ait Plinius, *lib. 12. cap. 14. falſa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cùm plura ex eo Inferis debeat.*

Sulphur habet quoque locum in religionibus ad expiandas ſuffitu domos, *Plin. lib. 35. cap. 15.* Nam ut diximus funus proſeqvuti redeuntes ignem ſupergrediebantur aqua aſperſi, qvod genus purgationis vocabant Suffitionem, *Feſt. in verb. aqua.* ἀποθυμίασιν, *Gloſſ. vet.* quæ ad ignem rogi non extenditur ſolùm, ſed ad domeſticum locum, quo domus omnis purgabatur igni & aqua, quia his duobus vita humana maximè continetur. Hinc *puriter facere* dixerunt Veteres, Nevius *apud Non. in verb. puriter.* virgine prægnante, *Sequere me puriter volo facere, igne atque aqua volo hunc accipere.*

In Suffitionibus herba Sabina, quam Creticam cupreſſum dicunt, pro thure à multis aſſumebatur. Sæpiùs melampodio nigro domos ſuffiebant purgabantque ſpargentes cum precatione ſolemni *Plin. lib. 34. cap. 17.* Hæc religioſius legebatur, primùm enim illam gladio circumſcribebant: deinde qui ſucciſurus erat orcum ſpectabat & precabatur, *Ut id liceret ſibi Diis concedentibus facere*, obſervabatque aquilæ volatus: ferè enim ſecantibus intererat, & ſi propè advolaſſet moriturum illo anno qui ſuccidiſſet, augurium fuit. Verbena quoque domus

mus purgabatur luſtrabaturque. *Plin. lib. 26. cap. 5.* Antiquorum autem hic ritus fuit, ut februa, id eſt, purgamenta omnia in profluentem abjicerent nec reſpicerent, quod peritè Virgilius tangit, *eclog. 8.*

Fer cineres Amarylli foras, rivoq; fluenti
Transq; caput jace, ne reſpexeris.

Res aliæ alio februi genere purgabantur, ut tubæ qvibus funus efferebatur, annis ſingulis agnâ luſtratæ ſunt, qvod genus ſacrificii *Tubiluſtrium* dicebatur. At veſtis illa, quæ habuit Θ.K. homine mortuo (*de hac nos lib. 1. de vet. jur. Pont. cap. 29.*) nusquam luſtrata eſt, quod funeſta ſemper eſſet, illaque in Deorum ſuperum ſacris uti non liceret, nec ad alios uſus quàm quibus deſtinata eſſet, potuit transferri. Suffitio decimo die fiebat à quo Denicales feriæ dictæ ſunt, quæ finis fuerunt funeſtæ familiæ, quæque inter privatas numerantur. Feſtus Denicales inde vocatas putat quod Græci νέκυν mortuum dicebant, *Feſt. in verb. Denicales.* M. Tullius *lib. 2. de leg.* à nece ſcribit appellatas, cujus locum corruptum reſtituit olim Æmarus Ranconetus, cujus memoriæ doctiſſimorum hominum familia multùm ſe debere fatetur. Hujus tamen emendationi, neque omninò accedo, neque planè ab eo diſſentio. Nec enim ſatis intelligo, quo modo Denicales feriæ à nece derivari poſſint. Nam propriè necatus ferro, nectus, alia vi peremptus dicitur, *Priſcian. lib. 9.* niſi necem

à Græco vocabulo trahamus ex Feſti *in verb. necem.* ſententia, quæ mortem omnem complectitur. Probabilius eſt Denicales ferias à denum dierum numero eſſe nuncupatas, niſi cum Varrone dicamus *lib. 5. de ling. lat.* multa verba aliud nunc oſtendere, quæ aliud antè ſignificabant.

PONTIFICI CADAVER INSPICERE VEL TANGERE NEFAS. FUNUS EXEQUI RELIGIO NON FUIT.

Cap. VIII.

CUM jus Manium plurimam Pontificii juris partem conſtituat, propter ceremonias religionemque: ea de Pontificibus explicanda ſunt, quæ ad hunc ritum pertinere judicantur. Diis nullo modo licebat videre mortuos, ne oculos inſpectо cadavere inquinarent, ut Ælianus in libro de prudentia diſſerebat, *apud Suidam.* Hac forte ratione inſtitutum eſt, ut Pontificibus, qui Præcipui Deorum miniſtri erant, cadaver tangere aut inſpicere nefas eſſet. Unde cùm Auguſtus Agrippam in foro laudaret, velo inter ſe & mortuum expanſo id fecit. Quod quid ſignificarit fatetur Dio ſibi „parum compertum„, *lib. 54.*

Qui

Qui enim dicunt, inqvit, *ita conſtitutum, quod Cæſar eſſet Cenſor vel Pontifex, utique errare videntur. Nam neque Pontifici Maxim. cadaveribus inſpiciendis interdictum eſt, neque Cenſori niſi cùm luſtrum condit. Hic enim ſi quod ante Luſtralia Sacra cadaver intueatur, omnia ab eo anteacta reſcinduntur.* At Seneca *de conſol. ad Martian. c.15.* diſertè, *Tiberius Cæſar quem genuerat & adoptaverat amiſit, ipſe tamen pro roſtris laudavit filium ſtetitq; in conſpectu interjecto velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Quare lapſus eſt Dio & qui eum ſecuti ſunt. Nam neque Pontifici licitum fuit cadaver tangere vel intueri, feraliáve tractare, neqve ulli publico ſacerdoti. Unde cum Germanicus Quintilii Vari legiones inſepultas ſextum poſt annum ſepulturæ mandaſſet, Tiberius factum non probavit *Tacit. lib. 1. Annal.* Imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis ceremoniis præditum feralia attrectaſſe. Hac de cauſa cum Auguſtus ſororem Octaviam laudaret velum habuit, *παραπετάσματι καὶ τότε ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος. Dio lib.55.* Quod Tiberius in ipſius Auguſti funere detraxit, cùm ex S.Cto. peroraſſet hanc veniam Pontifex Max. à Senatu impetravit. Καίτοι τοῦτο τῷ Τιβερίῳ ἀδεία ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ οὐκ ἐξὸν, ἥψατο καὶ συμπαρέκυψαν αὐτῶν, *Dio lib. 54.* Malè interpres vertit impunitatem datam: ἀδεία enim hic venia eſt & facultas à Senatu impetrata. Alius Dionis error eſt, qui Imperatori non ſolùm mortuum

tan-

tangere, ſed ne comitari quidem pu tat ſicuiſſe *κ̀ νεκρῷ ἐπεὸϑς*, quod à more Romano alienum prorſus eſt. Etenim mortuum intueri vel tangere Pontifici fas non eſt, funus illi exequi religio non fuit, ut in Fabii Pictoris libro primo ſcriptum eſt, *Agell. lib. 10. cap. 15.* Virum doctisſimum Dio induxit in errorem, qvi ex illius auctoritate aſſerit Pontificem Max. funus ducere non potuiſſe, niſi venia à Senatu data. Non enim Tiberius veniam à Senatu petivit, ut funus Auguſti ducere liceret, ſed ut ſine velamenti obductione laudaret, mortuumque intueretur. Sic Auguſtus Agrippæ funus extulit *ἐκφορὰν ἐξυνέχϑη* *Dio lib. 54.* & Tiberius quorundam illuſtrium exequias ad rogum usque freqventavit: *Sueton. in Tiber. cap. 22.* & in funere Sullæ Sacerdotes publici Veſtalesque ſuo quisque ordine incedebant, *Appian. lib. 1. de bell. civil.* qui & cadavere Auguſti rogo impoſito, omnes illum circumierunt & luſtrarunt. *Dio lib. 56.* Cur autem Cenſori cum luſtrum condit, intueri vel tangere mortuum vetitum ſit, ut Pontifici, paucis aperit Feſtus, *in verb. religionis* quod ſcilicet religionis præcipuæ Cenſoria majeſtas haberetur, vel quod verius eſt luſtrum condere non poſſet Cenſor pollutus funere, qui non poterat ſacrificare. Hac ratione perite Virgilius *lib. 11. & ib. Serv.* induxit Æneam vota ſolventem, priusquam ad Pallantis ſepulturam reverteretur.

DE

DE FUNEBRIBUS LUDIS.

Cap. IX.

FUNEBRIUM ludorum origo antiquiſſima eſt. Illos enim Acaſtus in Jolco, & poſt eum Theſeus in Iſthmo inſtituiſſe dicuntur, *Plin. lib. 7. cap. 56.* Quin ludi quoque illi celeberrimi, ad quos omnis Græcia confluebat, funebres erant. Olympici in Jovis honorem ob mortem Pelopis ab Atreo inſtituti ſunt, quo quidem in ludicro omnis generis certaminum Hercules extitit victor, *Patercul. l. 2.* Nemei Neptuno propter Archemorum, *Stat. lib. 6,* cui eidem Iſthmia in honorem Melicertæ, *Stat. lib. 6. & Scholiaſt. Pindar.* Dicebat Varro mortuos omnes exiſtimari Manes Deos, *D. Auguſt. lib. 8. de civit. Dei cap. 26.* qvod probat per ea ſacra, quæ omnibus ferè mortuis exhibentur; ubi & ludos commemorat funebres, tanqvam hoc maximum ſit divinitatis indicium, quod non ſoleant ludi niſi numinibus celebrari. Hinc qvi primùm funebres fuere, ſacri poſteà ſunt appellati, qvod ii, qvibus fierent in Deorum numerum relati eſſent. Ludorum verò cauſa ea fuit, quod animas defunctorum humano ſangvine crederent delectari. Qvare captivos vel malo ingenio ſervos mercati, in exeqviis immolabant, *Tertul. lib. de ſpectac.*

cap.

cap. 12. qvod cùm crudele ac nefarium videretur, placuit impietatem voloptate adnumerare & gladiatorium ad buſta dare. De hoc ſatis abundanter ut arbitror, ſuperiore libro actum à nobis eſt.

Aliud præterea fuit, qvod in foro dabatur. M. Æmilio Lepido, qui bis Conſul Augurque fuerat filii tres, Lucius, Marcus, Qvintus ludos funebres, & gladiatorium paria duo per triduum in foro dederunt, *Liv. lib. 23.* Hîc ludi à gladiatorio diſtinguntur, qvi ad Circenſes aut ſcenicos referri debent, qvod ex T. Flaminii munere comprobatur, qvod mortis patris ſui cauſa cum viſceratione, epuloque, & ludis ſcenicis qvatriduum dedit. *Liv. lib. 41.* Scripſit Julius Scaliger *lib. 1. poet. cap 28.* hos ludos Ædiles dediſſe, in qvibus non licebat uti vel tuba, vel fiſtula, vel cantu. Cui repugnant veteres auctores quos ſeqvor. Primum enim demonſtratum à nobis eſt aliqvando, privatos, funebres ludos dediſſe illisqve præfuiſſe: *lib. 3. de vet. jur. Pont. cap. 20. & 21.* deinde omnibus ludis funebribus adhibita tuba eſt. *Virg. lib. 5. æneid. & ib. Serv.*

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Quos varii generis depinxit Poëta ad Anchiſæ honorem. Nam navale certamen primum fuit, tum Circenſe ſpectaculum curſu, pugillatu, ceterisqve ludicris confectum: poſtremò Trojæ ludus. De ludis ſcenicis expreſſus eſt Adelphorum Terentii titulus, quæ comœdia acta eſt lu-

dis funebribus Æmilii Pauli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.

Sed ea poſteà Romani fecerunt, quæ poſteri fabuloſa arbitrarentur. Nam Julius Cæſar primùm in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ, argento uſus eſt, ferasque argenteis vaſis inceſſere, tum primùm viſum, *Plin. lib. 33. cap. 3.* Crevit ludorum magnificentia, vel potius inſania C. Curionis prodiga mente. Hic cum funebri patris munere Scaurum operibus apparatuque ſuperare non poſſet, *Plin. lib. 36. cap. 15.* theatra duo verſatili ligno juxtà fecit, qvibus tanqvam in duabus machinis populus Rom. penderet, & ad periculum ſuum extremum plauderet. Verè qvidem victor nationum populus, in funebri hoc munere ad tumulum Curionis patris, univerſus impendente ruina depugnavit. Variavit enim hanc ſuam magnificentiam Curio, & noviſſimo die duabus per medium ſcenis Athletas edidit; raptisqve è contrario repente pulpitis, eodem die victores è gladiatoribus ſuis produxit. Qvi ex hoc loco ſcenicos ad matutinum, gladiatores ad meridianum ſpectaculum traxerunt, infirmo mihi argumento niti videntur. Nam matutinis horis beſtiarii θηριόμαχοι, meridianis gladiatores prodibant. Seneca *epiſt. 7. Mane leonibus & Urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur.* Unde *Meridiani* à Suetonio, *in Claud. cap 34. gladiatores* vocati ſunt. Meridiè tamen ut alii

alii ante nos obſervarunt, ex eodem Senecæ loco, luſus & ſales dabantur, ſpectatorumqve oculi ab humano cruore adqvieſcebant. Qvod ita intelligo, ut intermiſſa hominum cæde ludicra alia meridie darentur, qvibus Gladiatorum paria aliqvando interponerentur.

Hæc ludorum genera teſtamento relicta juris noſtri authores non ignorarunt. De his enim Scævola *l. liberto. §. Lucius D. de annuis legat.* Libro vigeſimo ſecundo Digeſtorum. L. Titius Teſtamento patriæ ſuæ Civitati Sebaſtanorum centum legavit, uti alternis annis ex uſuris ejusdem certamina ſub nomine ipſius celebrarentur, adjecta conditione: Reſpublica conditionibus teſtamento ſcriptis parere debet. Qvod ſi legatum civitati relictum eſſet, ut ex reditibus qvotannis in ea civitate memoriæ defuncti conſervandæ gratia ſpectaculum celebraretur, qvod illi celebrare non licet; adhibitis heredibus & primoribus civitatis diſpiciendum eſt in qvam rem fidei commiſſum converti debeat, ut memoria teſtatoris alio & licito genere celebretur. *l. legatum D. de uſu & uſufr. leg.* Permultæ ſunt leges aliæ in J. Ctorum, libris, quæ ex ſuperioribus facile poſſunt explicari.

A ludis funebribus fœminas prohibitas Plutarchus *in cauſ.* innuere videtur, qui Sempronium ideo libellum repudii uxori miſiſſe tradit, qvod illa ludis funebribus interfuiſſet, Qvidam

ob ſpretum mariti imperium hoc factum putant: ſed veriùs eſt funebre pugilum ſpectaculum fuiſſe, à quo ſexus muliebris omninò ſubmoveatur. Qvòd poſteà edicto vetuit pugilum, cum pugilum par poſtulatum diſtulit in ſeqventis diei matutinum tempus, edixitqve mulieres ante horam qvintam venire in Theatrum non placere, *Suet. in Aug. cap. 44.*

Pingi autem hæc munera atqve in publico exponi cœperunt à C. Terentio Lucano, *Plin. lib. 35. cap. 7.* Is avo ſuo, à qvo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per quatriduum dedit tabulamqve pictam poſuit in nemore Dianæ. Ceterum dicti primum ſunt hi Ludi Novendiales, *Serv. lib. 5. æneid.* qvod nono die ad ſepulchrum darentur, qvi pluribus poſt humationem diebus celebrati ſunt, ut ſuperiora exempla ſatis demonſtrant. Ni qvis credere malit Novendialem pro funebri accipi, cùm ludi poſt nonum diem fieri ſolerent. Hos pòpulea arbòre coronati *Serv. eod.* & pullati ſpectabant. Qvare inter præſagia, quæ Commodi cædem nuntiarent, illud numeratur *Xiphilin. & Lamprid. in Commod.* qvod contra conſuetudinem penulatos juſſiſſet ſpectatores non togatos ad munus convenire: nam id funebres tantùm ludos decebat.

DE

DE FUNEBRI EPULO, DIVISIONE ET CETERIS QVÆ QVIS TESTAMENTO JUSSISSET,

CAP. X.

ITA illud epulum eſt funebre, ut munus ſit funeris; epulæ qvidem ipſæ, dignitatis. Pullati enim ludos ſpectabant, qvibus peractis cœnabant albati. Qvare vehementer Vatinium M. Tullius inſectatur, qvod in C. Arii epulo pullatus ille accubuiſſet. *Scire*, inqvit, (*Cicer. in Vatin.*) *ex te cupio, quo conſilio, aut qva mente feceris, ut in epulo Q. Arii familiaris mei cum toga pulla accumberes? Quem unqvam videris? Quem audieris? Quo exemplo, qvo more feceris? Qvis unqvam cœnavit atratus? Qvis unqvam in luctu domeſtico, qvis in funere familiari, cœnavit in toga pulla? Cum tot millia hominum accumberent, cum ipſe epuli dominus Q. Arius albatus eſſet, te in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato ceterisq; tuis furiis funeſtum intuliſti? Quem accumbere atratum videras dominum cum toga pulla & ejus amicos ante convivium?* Epulum iſtud ex M. Tullii verbis populo datum perſpicuum eſt cum tot millia hominum in templo Caſtoris accubuiſſe dicat. Suetonius *in Jul. cap. 26.* refert amiſſa filia, Julium Cæſarem primum

daretur, non ita certum, qvod ex M. Tullio *orat, pro Muræn.* intelligi poteſt, qvi tributim aliqvando paratum & ad illud Tribules ſolùm vocatos declarat, ut Murænam à legis ambitu pœna liberaret. *Spectacula*, inqvit, *ſunt tributim data, & ad prandium vulgò vocati*, qvod eſt, tenuiores invitati. Qvod & in epulo funebri obſervatum vetus inſcriptio teſtatur Romæ:

DIS. MANIBUS.

P. ÆLIO. P. F. BELLENIO. ARISTONI. ELECTO. OB. FIDEM. ET. INDUSTRIAM. SUAM. A. TRIBULIBUS. TRIBUS. PALATINÆ. CORPORIS. SENIORUM. CLIENTIUM. PERP. SCRIBÆ. ET. (111.8.) VIATORI. ET. IN. EA. ADMINISTRATIONE. ITA. VERSATO. UT. UNIVERSI. TRIBULES. QVI. ADVIVENTE. EO. DONO. DELPHICÆ. ÆREÆ. CUM. OMNI. CULTU. EXORNATÆ. SED. ET. TESTAMENTO. DIVISIONE. EXEQVIARUM. EJUS.

HONORATI. SUNT. TAM. INTEGRUM. ET. INDUSTRIUM. VIRUM. AMISSUM. DOLERENT.

Prandium populo Tiberius mille menſis paravit. *Sueton. in Tiber. cap. 20.* At Julius Cæſar toti populo, XXII. millia tricliniorum ſternenda juſſit. De epulo & diviſionibus intelligendus eſt Paulus I.Ctus. *lib. civitatibus D. de leg. 1.* Civitatibus legari poteſt, inqvit, etiam qvod ad honorem ornatumqve civitatis pertinet, ad honorem puta, qvod ad munus edendum, venationem, ludos ſcenicos, ludos Circenſes, aut

qvod ad diviſionem ſingulorum civium, vel epulum relictum fuerit. Hoc amplius qvod in alimenta ætatis infirmæ, puta ſenioribus vel pueris puellisqve fuerit relictum. Hæc enim omnia vel ab herede vel teſtamento dabantur, vel diebus funeris, vel certa & præſtituta die ab ipſo teſtatore, vel amicorum ipſorum benevolentia. Vt Antonii damnatione ſepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum hominum audaciſſimorum ac domeſticorum hoſtium conventu epulisqve celebratum eſt, *Cic. pro Flacc.* Sic dies ipſe natalis amici mortui convivio ſolemni à ſuperſtitibus tranſactus eſt. M. Tullius. *lib. 2. de finib. Res nota Torquato, non doctorum hominum velle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis, qvos qvidem dies qvemadmodum agatis, & qvantam hominum facetorum urbanitatem incurretis, non dico: nihil opus eſt litibus, tantùm dico magis fuiſſe veſtrum agere Epicuri diem natalem, qvàm illum teſtamento cavere ut ageretur.* Teſtamentorum hujusmodi ſententia in antiqvis inſcriptionibus multa habetur. Lapis vetus:

COCCEIÆ.
VERIÆ.
P. TENACIUS.
GEMELLINUS.
AUG. COL. EPUL.
EX. TESTAMEN.
F. F.

Qvod non juſtis peractis ſolùm ſed annis ſingulis

lis, ut plurimum præſtitum natali teſtatoris. Apud Spoletum.

TRIB. MILIT.
LEG. XV. APOLLINARIS.
ET. LEG. V. MACEDONIC.
HIC. LEGAVIT. TESTAMENTO.
MUNICIP. HIS. LXV. :::: :: UT. (571.1.
EX. REDITU. EJUS. SUMMAE.
QVOD ANNIS. VIII. IDUS. NOVEMB.
NATALE. SUO. MUNICIP. EPULUM.
ET. CRUST. ET. MULSUM. DARETUR.

De diviſione textus duo ſunt in jure ſingulares. Unus eſt Pauli, qvem ſuprà adduximus, *lib. civitatibus*, alter eſt Marcelli, *lib. cum qvidem D. de ann. leg.* qvi tantum diviſionis favorem aſſerit, ut ſi qvis Decurionibus dari diviſiones voluisſet, die natalis ſui, teſtatorem de perpetuo legato ſenſiſſe Imperatores reſcripſerint. Diviſiones autem ſunt aut pecuniæ, aut alimentorum olei, vini, earum qve rerum, qvæ conſtant pondere numero, & menſura, qvæ plebi, Decurionibus, Ordinibus, Collegiis, Corporibus, aut Tribulibus fierent. De his Plautus, *in Aulular.*

Nam noſter noſtræ qvi eſt Magiſter Curiæ,
Dividere argenti dixit nummos in viros.

De hujusmodi pecuniarum diviſione elegans inſcriptio eſt, qvæ multa alia complectitur ad hanc rem.

C. TORASIVS. C. F. HOR. SEVERVS. IIII. VIR. I. D. AVGVR. SVO. ET. P. MECLONI. PROCVLI. TORASIANI. PONTIF. FILI. SVI. NOMINE. LOCO. ET. PECVNIA. SVA. FECIT. IDEM. AD. CELEBRANDVM. NATALEM. FILII. SVI. IN PVBL. DEDIT. HS. CCL. EX. QVORVM. REDITV. III. K. SEPT. OMNIBVS. AN-
(270.3.) NIS. DECVRIONES. IN. PVBLICO. CENARENT. ET. MVNICIPES. PRÆSENTES. ACCIPERENT. ÆRIS. OCTONOS. ITEM. DEDIT. VI. AVG. ET. COMPITALARVM. AVG. ET. MAG. VICORVM. HS. CXX. VT. EX. REDITV. EJVS. SVMMÆ. EODEM. DIE. IN. PVBLICO. VESCERENTVR. HVNC. OB. MERITA. EJVS. ERGA. REMPVBLICAM. ORDO. DECVRIONVM. PATRONVM.
MVNICIPI. ADOPTAVIT.

De alimentis lex loqvitur, *lib. civitatibus.* qvæ ætatis infirmæ ſenioribus pueris & puellis relicta ſunt. Ut Plinius Secundns *lib. 7. epiſt.* qvingenta millia nummûm in alimenta ingenuorum ingenuarúmqve dedit, ex qvibus tricena millia annua ab exactore publio darentur. De oleo caput eſt Teſtamenti. Severinæ.

CAPUT. EX. TESTAMENTO.
CESTRANIÆ. SEVERINÆ.
COLLEGIS. DENDROPHORORUM. FABRUM. CENTONARIORUM. MUNIC. SASSI.
HS. SENA. MILIA. N. DARI.
(312. 4.) VOLO. FIDEIQ. VESTRÆ.
COL. LE-

LEGIALI. COMMITTO. UTI.
EX. REDITU. HS. QVATER.
M. N. OMNIBUS. ANNIS. PRID.
IDUS. JUN. DIE. NATALIS.
MEI. OLEUM. SINGULIS.
VOBIS. DIVIDATUR. ET.
EX. REDITU. HS. BINUM.
MILIUM. N. MANES.
MEOS. COLATIS. HOC.
UT. ITA. FACIATIS. FIDEI.
VESTRÆ. COMMITTO.

Lapis alius:

L. CÆCILIUS. L. F. CILO.
IIII. VIR. A. P.
QVI. TESTAMENTO. SUO. HS. XXX.
MUNICIPIBUS. COMENSIBUS.
(376.5.) LEGAVIT. QVORUM. REDITU.
QVOTANNIS.
PER. NEPTUNALIA. OLEUM. IN
CAMPO.
ET. IN. THERMIS. ET. BALNEIS
OMNIBUS.
QVÆ. SUNT. COMI. POPULO.
PRÆBERETUR.

Mulſum & cruſtulum in iiſdem inſcriptionibus plerumqve dividuntur.

M. BÆBIO. M. F.
ROM. SECUNDO.
AED. ... ET. I. D. II. VIR.
.... OCURO. EX. S. C. II. DD.
M. BAE-

M. BAEBIUS. M. F. ROM. SABINUS.
(773.) M. VALERIUS. M. F. ROM. SEPTIMINUS.
M. VALERIUS. M. L. ROM. JUCUNDINUS.
HERED. EJUS. EX. TESTAMENTO.
L. D. D. D. CUJUS. DEDIC. CRUSTUM.
ET. MULSUM. POPULO. DIVISUM. EST.

Aliqvando viſceratio data eſt, de qva textus ſingularis in Jure *lib. ſi tibi purè, D. de leg. 3.* Lucius Titius plebi qvina millia dedit, hoc amplius Sejus viſcerationem: Qvina qvoqve millia Sejum dediſſe intelligimus. Eo enim verbo hoc amplius ſuperiora repetuntur. Viſcerationis ignoratione, legem illam multi corruperunt & pro *viſceratione, hujuſce ratione* veteres libri habent: putam lectionem Pandectæ Florentini reſtitueruut. Eſt autem viſceratio veteribus gloſſis ἀρτόκρεας εὐφρασία, carnis & panis diſtributio, qvæ cum Latinis feriis fieri ſoleret, tranſiit qvoqve ad honorem mortuorum, Populo viſceratio data eſt à M. Flavio in funere matris: *Liv. lib. 8.* in publica lætitia εὐφρασία, qvalis ea fuit, qvæ à Julio Cæſare Populo Rom. data eſt. Ille enim præter modios frumenti denos ac totidem olei libras, cùm tricenos qvoqve nummos viritim diviſiſſet, adjecit epulum & viſcerationem, & poſt Hiſpanienſem victoriam

riam prandia duo. *Sueton. in. Jul. cap. 38.* Frumenti diviſio frumentatio dicitur in Breviario, Auguſti, in qvo congiarium ad pecuniæ aut vini diviſionem refertur. Eſt enim congium μέτρον οἴνου. Caput tertium breviarii hoc continet IN CONSULATU. DECIMO. EX. PATRIMONIO. MEO. BIS. QVADRINGENOS. CONGIARI. VIRITIM. ITERUM. AERE. MERUI. ET. CONSUL. UNDECIMUM. DUODECIM. FRUMENTATIONES. Clarum ex his eſt diviſiones non unius generis fuiſſe, & eos qvi liberaliores erant, cum viſceratione epulum & ludos dediſſe, aut aliqvid amplius. Inſigne fuit Gladiatorium T. Flaminii, qvod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione epuloqve & ludis ſcenicis, qvatriduum dedit. *Liv. lib. 41.* Alii ſportulas epulum, oleum præſtiterunt. Lapis vetus:

T. FUNDILIO. GEMINO. $\overline{\text{VI}}$. VIR. AUG. MAG. JUV. AUGUSTALES. PATRONO ET. QVINQ. PERPETUO. OPTIME. MERITO. HIC. ARCAE. AUGUSTALIUM. SE. VIVO. H-S. XX. DEDIT. UT. EX REDDITU. EJUS. SUMMÆ. (414. 2.) DIE. NATALI. SUO. IIII. K. FEBR. PRÆSENTES. VESCERENTUR. ET. OB. DEDICATIONEM. STATUÆ. DECURIONIBUS. ET.

SE-

SE. VIRIS. ET. JUVENIBUS. SPORTULAS. ET. POPULO. EPULUM. ET. OLEUM. EADEM. DIE. DEDIT.

Lapis alius:

A. QVINTILIO. A. F.
PAL. PRISCO.

IIII. VIR. ÆD. POTEST. IIII. VIR. JVRE. DIC. IIII. VIR. QVINQ. ADLECTO. EX. S. C. PONTIF. PRÆF. FABR.

CVJVS. OB. EXIMIAM. MVNIFICENT. QVAM. IN. MVNIC. SVOS. CONTVLIT. SENAT. STATVAM. PVBLICE. PONEND. IN. FORO. VBI. IPSE. VELLET. CENSVERE. H. A. I. R. HIC. EX. S. C. FVNDOS CEPONIAM. ET. ROIANVM. ET. MAMIAN. ET. PRATVM. EX. OSCO. AB. R. P. REDEM. HS. LXX. M. N. ET INAVIT. R. P. RED. DID. EX. QVOR. REDITV. DE. HS. IV. M. (461.) CC. QVOD. ANNIS. VI. ID. MAJ. DIE. NATAL. SVO. PERPET. DARETVR. PRÆSENT. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL. P. L. MVLSI. HEMIN. ET. CIRCA. TRICLIN. DECVRIONIB. MVLSVM. ET. CRVST. ET. SPORTVL. HS. X. N. ITEM. PVER. CVRIÆ. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVIBVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. HS. VIII. N. ET. IN. TRICLIN. MEO. AMPL. IN. SING. H. HS. I. N. ET. IN. ORN. STATVÆ. ET. IMAG. MEAR. RES.

P.

P. PERPET. HS. XXX. N. IMPEND. ARBITR. IIII. VIR. ÆDILIVM. CVRA. FAVORABIL. EST. SI. PVER. PLEBIS. SINE. DISTINCTIONE. LIBERTATIS. NVCVM. SPARSION. MOD. XXX. ET. EX.VINI VRNIS. VI. POTIONVM. EMINISTRATION. DIGNE. INCREMTIS. PRÆSTITERINT.

Incrementa & nucum ſparſionem eadem, putavit vir doctiſſimus, qvæ hac in inſcriptione diſtincta ſunt. Incrementa enim ſunt vulgaria alimenta, *Serv. eclo.* 4. qvæ etiam pro liberalitatis adjectione uſurpantur. Spartianus, *in Adrian, Pueris & puellis qvibus etiam Trajanus alimenta detulerat incrementum liberalitatis adjecit.* ἄυξησιν, qvæ ad alimenta ipſa referri debet. Incrementum liberalitatis intelligunt, I. C ti. per hæc verba illis vulgaria, HOC. AMPLIUS. Cum verò certa aliqva ſumma ad has diviſiones à teſtatore conſtitueretur illius pars roſis plerumq; deſtinabatur, qveis certo die ſepulchra ornarentur. Ravennæ.

FLAVIÆ. Q. F. SALUTARI. CONJUGI KARISSIMÆ.

L. PUBLICIUS. ITALICUS. DEC. ORN. ET. SIBI. V. P.

HIC.

HIC. COLL. FABR. M. R. HS. XXX. N. V. DEDIT. EX. QVOR. REDITU. QVOD ANNIS. DECURIONIB. COLL. FABR. M. R. IN. ÆDE. NEPTUMNI. QVAM. IPSE. EXTRUXIT. DIE. NEPTUMNALIORUM. 460. 3.) PRÆSENTIBUS. SPORT. BINI. DIVIDERENTUR. ET. DEC. XXVIII. SUÆ. *. CENTENI. QVINQVAGENI. QVODANNIS. DARENTUR. UT. EX. EA. SUMMA. SICUT. SOLITI. SUNT. ARCAM. PUBLICIORUM. FLAVIANI. ET. ITALICI. FILIORUM. ET. ARCAM. IN QVA. POSITA. EST. FLAVIA. SALUTARIS. UXOR. EJUS. ROSIS. EXORNENT. DE. * XXV. SACRIFICENTQ. EX. XX. HS. ET. DE. RELIQ. IBI. EPULENTUR. OB. QVAM. LIBERALITATEM. COLL. FAB. M. R. INTER. BENEMERITOS. QVODANNIS. ROSAS. PUBLICIIS. SUPRA. S. ET. FLAVIÆ. SALUTARI. VXORI. EJVS. MITTENDAS. E. * XXV. SACRIFICIVMQ. FACIVNDVM. DE. XX. H-S. PER. MAGISTROS. DECREVIT.

Alii legarunt ad ſolemnia cibi & roſarum, *inſcript. 449. 6.* qvod eſt ut ſingulis annis roſæ ad monumentum deferrentur & ibi epularentur dumtaxat, *inſcript. 237. 5.* vel ad roſas & eſcas ducendas: *inſcript. 744. 1.* qvæ omnia, ut alia plurima ex lapide alio dignoſci poſſunt.

ALBINIÆ
VETTI. FIL
VALERIANÆ
PUDICISS. FEMIN.
P. APPIUS. P. F. EUTYCHES
AD. CUJUS. MEMORIAM. COLENDAM. HUIC

COL.

COLLEG. DENDROPPH. LEG. H-S. C. N.
(753.4.) CUJUS. SUMMÆ. REDITU. QVOD-
ANNIS. DIE. NATAL. EJUSDEM. III. ID.
APRIL. DECUR. SPORTUL. EX.-X. CCC.
INTER. PRÆSENT. ARBITR. SUO.
DIVID. OLEUM. ET. PROPINATION.
EX.-X. DGCL. PRÆBEANT ITEM. LECTI-
STERNIUM. TEMPORE. PARENTALIOR.
EX. X-. CC. MEMORIIS. EJUSDEM. VA-
LERIANÆ. ET. APPI. VALERIAN. FIL.
EJUS. PER. OFFIC. TESSERARIOR.
QVODANNIS PONATUR. ET. PAREN-
TETUR. ITEM. CORONÆ. MYRT. TER-
NÆ. ET. TEMPORE. ROSÆ. JUL TER-
NÆ. EIS. PONANTUR. MICATÆ. DE.
SELECTIS. EX.-X-.L. PROFUNDANTUR.
CITEM. APPIUS. EUTYCHIANUS. MA-
RITUS. EJUSDEM. VALERIANÆ. SHO-
LÆ. VEXILLARIOR. LARGITUS. EST.
H-S. XXXX. N. EX. CUJUS. SUMMÆ. RE-
DITU. QVODANNIS. DIE. SS. NATA-
LIS. EJVS. ANTE. STATUAM. LECTIST.
EX. -X. CCL. PONANT. SPORTUL. -X.
CCL. INTER. PRÆSENT. SIBI. DIVID.
OLEUM. ET. PROPIN. PER. ROSAM.
PRÆBEANT.

In hoc, propinatio legata eſt & lectiſternium tempore Parentaliorum, qvod idem puto atqve epulum, qvod ſtratis qvandoqve lectis celebratur, *lib. 3. de Jur. Pont. cap. 9.* Propinatio tamen aliqvando eadem eſt cum profuſione, de qva inſcriptio Veronæ:

L. MAG. MACIAMO.
CL. SEVERA. MARITO.
KARISSIMO. ET. CORN.
(803.8.) VALERIO. FIL. PIENTISSIMO.
ET. MAG. PRISCINIANO. SOCERO. B. M.
ET. SIBI. ET. IN. MEMORIAM. BOR. ET. SUL. COLI.
N. B. AD. ROSAS. ET. PROFUSIONES. O. N. F. AD.
HS. N. LX. MIL. D. F. D. L. P.

Notæ literarum priores profuſiones ſeu diviſiones olei, nummorum frumenti fortè ſignificant. Poſteriores ſic viri docti interpretantur, ut deſignent. *Decurionum fide dividenda in publicum.* Profuſio tamen non pro diviſione ſed pro vini ad ſepulchrum reſperſione accipi ſolet. Epigramma vetus:

Oſſibus infundam qvæ nunqvam vina bibiſti.
(*inſcript.*)

(948. 10.) Etenim in mortuorum inferiis *νεκρῶν ἀγωγαῖς* vini reſperſione putabant animas recreari, & vinum cum lacte ad propitiandos Manes tumulis infundebatur, *Plutarch. in Ariſt.* atqve in ipſa effuſione propinabant iis, qvi in monumento qvieſcebant. Προπίνω τοῖς αἰ-

ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανοῦσι, verba ſolemnia, qvibus Græci in parentatione virorum fortium utebantur, qvi pro Græciæ libertate fortiter concidiſſent.

DE INFERIIS ET ANNIVERSARIO MORTUORUM SACRIFICIO.

Cap. XI.

INFERIÆ ſunt ſacrificia, qvæ Diis Manibus inferebant, qvæ Inferilia καταχθόνια, εἰσκομίσματα veteribus Gloſſis. Julius Pollux cum de funeribus agit, *lib. 8. cap. 14.* Tertias, Nonas, Triceſimas Inferias & Juſta enumerat, τρίτα, ἔνατα, τριακάδας, ἐναγίσματα, χοὰς τὰ νενομισμένα. Idem ille *lib. 3. cap. 19.* χοὰς χεάσθαι, ἐναγίσαι κτερίσματα, libamina inferre, perſolvere juſta, qvæ in defunctorum memoriam ſolemnia habentur, χοαὶ σπονδαὶ τῶν νεκρῶν *Heſych.* mortuorum libamina, ſuæ Inferiæ, qvæ Tertiæ, Nonæ & Triceſimæ fuerunt. Tertiæ die tertio à morte defuncti lare verbecibus fiebant: Nonæ ſunt Novemdiales: Triceſimæ qvæ juſtis omnibus peractis pacem funeri dare putabantur. Juſta enim ſunt ἔθιμα, *Chariſ. lib. 1.* νομι-

ζόμβρα ἐφόσια, *Heſych.* qvibus ſactis Siti dicebantur: & Juſta funerum dicuntur, ut juſta nuptiarum, *Arnob.l.1.* Pontificio Jure debita, qvæ ad religionis interpretes rejicit Plato. *Cic.2.de leg.* Juſti verò dies ut in militia ſic in funere triginta dicebantur, cujus ceremoniæ denariæ ſeu Denicales fuerunt & Tricenariæ, qvod iis potiſſimũ diebus defunctiManes placarentur, qvod etiam hodie à multis obſervatur. His triginta diebus luctus omnis S. Cto. finitus eſt, cum ob Cannenſẽ cladẽ ſacra privata & publica deſererentur, *Liv. l.22.* Inferiæ autẽ χοαὶ ὡς τιμαὶ ἐκχύσεις, ἐναγίσματα ἐπὶ νεκροῖς, θυσίαι νεκρῶν, *Schol. Ariſtoph.* ut ἐναγίσματα ὁλοκαυτώματα, *Heſych.* aut publicæ ſunt aut privatæ. Publicæ aut Deorum aut principum: privatæ ſingulorũ. Deorum Inferiæ publicæ ſunt, Sacri luctus, ut Leucothea *Ariſt.l.2 ad Theodect.* Ariadnæ, Accalia Accæ Laurentiæ, cui Flamen Qvirinalis Martio menſe, dat vini & lactis inferias, qvæ in hominum funerib9 adhibentur. *Var.l.5.de L.L.* Sic plures Joves, plures Hercules fuerunt, & Jovi tertio ex indigenis Inferias offerebant, *Cic.3.de nat. Deor.* Principũ publicæ Inferiæ, Tatii Regis primæ fuerũt, *Dion. l.2.* cujus Manibus illæ qvotannis publicè inſtaurabantur. Καὶ χοὰς αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἡ πόλις ἐπιτελεῖ δημοσίας, qvæ ab omnibus feſto die celebrabantur, *Herod.l.4.* Inferias publicas parentibus Claudius decrevit, *Suet. in Claud. c. 11.* qvas Caligula Tiberio annua religione publicas etiam inſtituerat, *Suet. in Calig.c.15.* medio Martio Campo ad hi-

hibita Sacerdotum publicorũ freqventia. Eaſdem Neroni Vitellius dedit, *Suet. in Vitell. c. 11.* qvod apud bonos invidiæ fuit, cũ cæſæ ibi publicè victimæ crematæq́; eſſent & ὁλοκαυτώμασι, Neroni parentaſſet. Tarpejæ qvotannis Romani inferias reddunt, ut Piſo author eſt, *Dionyſ. lib. 2.* qvod eorum arguit errorem, qvi illam proditionis inſimulant: nam ſi ità eſſet, nec ei darentur Inferiæ, nec ſepulchri honore illam Populus Rom. honeſtaſſet. Sepulchri ratio, àqvæ Dionyſio adfertur, certiſſima eſt: nam Inferiarum nulla qvidem. Etenim damnatis Veſtalibus Inferiæ à publicis ſacerdotibus fiebant ad placandos illarum Manes, *Plutarch. in Cauſ.* ut Dis Manibus Servilibus Inferias datas Varro tradit. *lib. 5. de ling. lat.* Sed qvi ſint iſti Di Serviles Manes, non expreſſit. Putarem ſervos, qvi vivi ſacra non habuerunt, mortuos libertatem ſuam recuperaſſe, ob idq́ue Inferias illis datas ut ſepulchra, qvod Varronis locus indicare videtur, qvi poſt Accalia conſtituit Serviles Manes. Alium præterea authorem habeo neminem, ſi quis aliter cum ratione ſenſerit, illum ſeqvar.

Cum verò annuæ & ſtatæ eſſent Inferiæ, Anniverſaria ſacra dicebantur, ſolemnia vota, *Serv. eclo. 5.* annua, *Feſt. in verb. ſolemnia.* ſolemnia mortis à noſtris: *l. Mævia D. de manumiſſ. teſtam.* ſi qvidem ſolemne eſt, qvod certis temporibus annisq́ve fieri ſolet, atqve hoc ſolemne ſacrum nullomodo potuit differri. *nos*

 lib.

lib. 4. de Jur. Pont. cap. 1. Cujus ritum peritiſſimè explicat Poëta, *Virg. lib. 5.*

Sic fatus velat maternâ tempora myrto,
Ille concilio multis cum millibus, ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo ritè mero libans Carcheſia Baccho,
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſangvine ſacro
Purpureósq́ jacit flores, ac talia fatur:
Salve ſancte Parens, iterum ſalvete recepti
Neqvicqvam cineres animæq́ umbræq́ paternæ.

Inferiæ ſub dio factæ ſunt, ut purificationes omnes ceteræ, *Plutarch. in cauſ.* in qvibus lac, ſangvinem, vinum floreſque ſpargebant. Vinum purum libabant ex ſacrorum ritu, atque lac novum aut ſtatim mulctum.

Tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sangvinis & ſacri pateras. Virgil. 3. æneid.

Qvi ſangvis ſacer de victimis ſumebatur; libatio enim lacte & ſangvine expedita eſt, *Lactant. Grammat. 6. Thebaid.* Addebantur flores purpurei, qvi licet de roſis intelligi poſſint, propriè tamen erant papavera.

Inferias Orphei lethaa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem. Virgil. lib. 4. Georg.

Tum peractis ſacris, de qvibus ea diximus, qvæ fruſtrà hîc transferremus, *lib. 4. de Jur. Pont. cap. 8.* SALVE & VALE. Iterum diſceſſuri ter dicebant, qvod non temerè in antiqvis Inſcriptionibus notatur. Luxemburgi.

AVE.

AVE. SEXTI.
(889. 8.) JUCUNDE.
VALE. SEXTI.
JUCUNDE.

Romæ,

HAVE. HAVE.
HEROTION.
ET. VALE.
(1123. 2.) ÆTERNOM.
C. CESTIUS. FILIÆ.
P. C.

Item.

COELIA. UXOR. SALVE.
1131. 6. JULIA. FILIA. SALVE.
VALETE.

Hi qvidem tumuli ità poſiti ſunt, ut denotent nullis ampliùs ſacris annuis heredes teneri, ſed juſta omnia mortuis perſoluta: & ſi qvid ab aliis ex teſtamento præſtari deberet, heredes non obligare. Qvæ qvidem Modeſtini reſponſo eleganti ipſe abſolvo. Mævia, inqvit, *l. Mævia. D. de manumiſſ. teſt.* decedens ſervis ſuis Saccho & Eutychæ & Thirenæ libertatem reliqvit his verbis: Sacchus ſervus meus & Eutychia & Thirena ancillæ meæ omnes ſub hac conditione liberi ſunto, ut monumento meo alternis menſibus lucernam accendant & ſolemnia mortis peragant. Qværo cum aſſiduè monumento Mæviæ Sacchus & Eutychia & Thirena non adſint, an liberi eſſe poſſunt? Modeſtinus reſpondit, ne-

neqve contextum verborum, neqve mentem teſtatoris eam eſſe, ut libertas ſub conditione ſuſpenſa ſit, cum liberos eos monumento adeſſe voluerit, officio tamen Judicis eos eſſe compellendos teſtatoris Juſſioni parere. Lucerna hæc accendi poteſt, ſi ignem petamus ab eo loco, qvo ſecunda cujuſqve menſis die Inferias à ſacerdotibus dari jamjam oſtendemus. Adhibitos enim cereos & Lucernas in Inferiis & Parentalibus ex Divo Hieronymo, *adverſ. Vigilant*. alii ante nos obſervarunt.

DE PARENTALIBVS,

CAP. XII.

FERIALIUM dies à M. Varrone, *Macrob. lib.* 1. *Satur. cap.* 4. à feriendis pecudibus vel à ferendis in ſepulchra epulis, qvi Parentalia à parentibus etiam nuncupantur. Eadem enim feralia & Parentalia, Νεκύσια, *Chariſ. lib.* 1. Dis Manibus ſacra feſta. *Feſt. in verb. Feralia.* Antiqvæ appellationis hic dies, & jam inde ab Numa cognatorum inferiis inſtitutus: *Auſon. in Parental.* nihil enim ſanctius habuit reverentia ſuperſtitum, qvàm ut amiſſos venerabiliter recordaretur. Qvare Romani veteres Februario menſe, qvi tunc extremus anni erat, mortuis parentari voluerunt. *Cicer. 2. de leg.* Inferiæ, privatæ ſunt feriæ:

Pa-

Parentalia, publicæ: atqve omnis parentatio à civibus aut incolis ſeſto colebatur. Lapis Arelate.

L. JVLIO SECUNDO.
UTRICLARIO. COR.
C. I. P. A. QVI. LEGAVIT.
EIS. TESTAMENTO.
SUO. * CC. UT. USUR. EOR.
OMNIBUS. ANNIS. SACRIFI-
CIO. EI. PARENTETUR.
(547.8.) ITEM. NAUT. DRUENTIOR.
CORPOR. MOGITUMA.
EPIPODIUS. FILIUS. NA-
TATRI. PIENTISS.

Notæ C. I. P. A. Celoniam Juliam Paternam Arelatæ deſignant. Ceremoniæ in Inferiis & Parentalibus eædem fermè ſunt, nec tamen inferiæ ſunt Parentalia aut Juſta. Qvare Budæum non probo, qvi parentare idem putat ac juſta facere. *ad l. 2. D. de in Jus. voc.* Juſta enim, ut notabamus à lege, ſunt & Pontificio jure, at multi, qvi nullis illis legibus obſtricti eſſent, ultrò ad virorum fortium ſepulchra parentarunt, ut Caligula, qvi ſicubi clarorum virorum ſepulchra cognoſceret, inferias Manibus dabat. *Sveton. in Calig. cap. 3.* Ut Adrianus & Severus Imperatores Pompejo parentarunt, *Xiphilin. in Adrian. & Sever.* Alexander Heroibus, qui in Trojæ obſidione ceciderant *Plutarch. in Alex.* Fabius Maximus Servilianus Pontifex in libris

 ſuis

ſuis negat oportere atro die parentare, *Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16.* qvia tunc qvoqve Janum Jovemqve præfari neceſſe eſt, qvos nominare atro die non oportet, qvod ad omne Deorum Manium ſacrificium trahi poteſt.

Parentationis tamen proprium hoc fuit, ut epulæ ad monumentum ferrentur. Tertullianus claré *de reſurrect. carn. cap 1. Defunctis parentant & qvidem impenſiſſimo officio, pro moribus eorum, pro temporibus eſculentorum, ut qvos negant ſentire qvidqvam, etiam deſiderare præſumant.* Qvod plenius ille etiam interpretatur. *lib de Teſtim. anim. cap. 4. Vocas porrò ſecuros,* inqvit, *ſi qvando extra portam cum obſoniis & mattais tibi potius parentans ad buſta recedis, aut à buſtis dilutior redis: & in convivio eorum qvaſi præſentibus & circumcumbentibus ſortem ſuam exprobrare non poſſis, debes adulari propter qvod lætius vivis* Hæc eadem de re Gaudentius, *4. tractat. de lection. Exod. Parentalia unde malum Idololatriæ extulit caput erroris: nam gulæ ſuæ cauſa primum cœperunt homines prandia mortuis præparare, qvæ ipſi comederent: poſthæc etiam auſi ſunt ſacrificia eis ſacrilega celebrari, qvamvis nec ipſi mortuis ſuis minus ſacrificant Parentalia, dum ſuper ſepulchrorum menſas, tremulis manibus vina fundentes ſpiritum balbutiunt.*

Duplex autem in parentalibus epulum fuit, unum cognatorum aut eorum, qvi parentabant: alterum, defunctorum. Prioris exemplum eſt,

qvod

qvod ad ſepulchrum L. Catilinæ damnato Antonio celebratum eſt: Poſterius ex epularum genere dinogſci poteſt, qvæ etiamnum in parentatione comburebantur. Eſt enim parentare ἀποκαίειν νεκρῆς νεκύσια, atque hujuſmodi epulæ fuerunt, faba, Apium, ſal, legumina, ova, mola ſalſa, hoſtiæ maximæ, à qva ἐναγίσματα ὁλοκαυτώματα. Nam hoſtia maxima parentare pietatis eſſe adjunctum putabant. *Cicer. 2. de leg.*

Faba parentando aſſumitur, qvia in fabis animæ ſunt mortuorum ſecundùm quoſdam; *Plin. lib. 18. cap. 12.* & in flore ejus literæ lugubres reperiuntur. Apium qvoqve in defunctorum epulis feralibus dicatum exiſtimatur, qvod ad cibos alios admittendum omninò nefas, *Plin. l. 20. c. 11.* ea fortè cauſa, qvod eos, qvi ederint ſterileſcere mares feminaſqve faciat: qvare inter nefaſtos frutices damnatur. Apio item ſepulchra mortuorum coronantur, ut ludis Iſthmicis & Nemeis victores, *Serv. eclo 6.* qvod indicium mortis oſtendat. Vetus inde verbum eſt in eos, qvi extremo laborant morbo, ſine alia ſpe ſalutis, illis apio tantùm opus eſſe, *Plutarch. in Timoleont.*

Sal, legumina & ova in defunctorum epulis apponuntur atqve inter luctus proximi indicia numerantur, *Plutarch. in Craſſ.* Hinc malo omini Craſſo fuit, cum ad Parthicum bellum proficiſceretur, qvòd cum primùm in ripa ulte-

teriore cibaria militibus demetirentur, puls & lenticula præbita ſiunt *Appian. de Bell. Parth.* Πρῶτον πάντων δοθῆναι Φακοὺς καὶ μάζαν, ἃ νομίζουσι Ρωμαῖοι πένθιμα, καὶ περιτίθενται τοῖς νεκροῖς. Ait Plutarchus, *in Cauſ.* huic cœnæ funebri λαθύρους καὶ ἐρβένθους, qvæ omnia igni abſumenda tradebantur. Rectè igitur parentare dixerunt Græci ἀποκαίειν νεκροῖς νεκύσια, qvem ritum Ovidius dilucidè nobis proponit *2. Faſt.*

Eſt honor & tumulis animas placare paternas,
Parvaq; in extructas munera ferre pyras.
Parva petunt Manes, pietas pro divite grata eſt,
Munere, non avidos ſtyx habet ima Deos.
Tegula projectis ſatis eſt velata coronis,
Et ſparſæ fruges, parvaq; mica ſalis.
Inque mero molita Ceres violaq; ſoluta,
Hæc habeat media teſta relicta via.
Nec majora veto ſed & his placabilis umbra eſt,
Adde preces, poſitis & ſua verba focis.

Ab eodem Poëta diſcimus Parentaliorum diebus neque nuptias celebrari, neqve ceteris Diis ſacra fieri templaqve omnia operta eſſe. Hæc humana ſacrificia dicebantur, *Feſt. in verbo humanum*, quæ mortuorum cauſa fiebant. Qvem morem à Chriſtianis diu ſervatum D. Auguſtinus tradit, *lib. 8. de civit. DEI cap. 27 & lib. confeſſ. cap. 2.* Illi enim ad ſepulchra Martyrum epulas deferebant, pultem, panem & vinum

vinum: & Februario menſe feſtum D. Petri cathedræ, olim *feſtum* dicebatur *epularum*, *Guill. Durand. in rational. lib. 7. cap. 8.* qvod poſt à Romanis Pontificibus correctum eſt. Penè exciderat Romanos ſecunda qvaqve die menſis Diis Terreſtribus ſacrum conſtituiſſe, inferiasqùe Manibus publicè dediſſe, *Plutarch. in Cauſ.* qvod ad Modeſtini interpretationem facit; qvi conditionem libertati appoſitam narrat, ſi ancillæ alternis menſibus lucernam accendiſſent.

DE PRECIBUS, QVÆ IN MORTUORUM MEMORIAM FUNDEBANTUR, ET IMPRECATIONIBUS, QVEIS ILLORUM MANES LÆDERENTUR.

Cap. XIII.

MORTUI in exeqviarum ſolemnibus Diis commendabantur, precibus Sacerdotum, hymniqve in illorum honorem decantati, qvod ſuprà dictum à nobis eſt & alii antè nos fuſius tractarunt. Hæ quidem ſolemnes precationes cum juſta ſolverentur, qvibus peractis, exoptabant Manes, ut qviſqvis ad illorum tumulum acceſſiſſet, benè illis precaretur, nec maledictis ullis illorum oſſa violaret. Sed ut benè precari amicis & bonis

nis omnibus ſolebant, ſic inimicos vel funeſtos homines poſt fata odiis & maledictis inſectabantur. Clarè Tertullianus *de teſtim. anim. cap.4. Cujus memoriam cum alicujus offenſæ morſu facis, terram gravem imprecaris & cineri penes Inferos tormentum: æquè ex bona parte ſi cui gratiam debes, oſſibus & cineribus ejus refrigerium comprecaris, ut benè requieſcat apud Inferos cupis.* Precationis privatæ formulæ vulgatæ ſunt, *Terra ſit levis. Senec. in epig. Sine pondere terra, Juvenal. ſat. 7. Molliter oſſa qvieſcant, Virgil. eclo. 10. Felix lapis, Perſ. ſat. 1.* Qvod cum poëtæ ferè omnes latiùs proſecuti ſunt, otioſum eſſet, in iis diutiùs immorari. Ex veteribus lapidibus, qvi verè felices ſunt, eos eruam, ex qvibus priſcarum literarum violæ naſci & decerpi poſſint. Romæ,

(789. 6.) BENE. PRECARE. QVI.
LEGIS.

Item Romæ:.

DIS. MANIBUS.
ULPIO. URSINO. EVOCATO.
(569. 12.) QVI. VIXIT. A. XXXX.
M. II. D. XV.
MUMMIA. AFRODITE.
POSUIT. MARITO. PIENTISSIMO.
B. M.
ARCADI. OSSA. BE. CESQVANT.

Ceſqvant poſitum pro qvieſcant decurtato & conciſo verbo, qvod Romanis uſitatum, qvibus

bus cauneas pro cave ne eas: *Cicer. 2. de divinat.* capſis pro cape ſi vis, qvæ Paſſeratius popularis meus collegit olim, & publica fecit. *lib. de cogn. litera.* Ceſqvant pro qvieſcant Q. in C. commutata, ut Acua pro aqva, cantitas pro qvantitas in veteribus gloſſis, & nos hodie cocum ſcribimus qvem veteres qvoqvum. *Donat. in Adelph.* Precationem Manes ipſi à prætereuntibus exoptabant. Tabula marmorea apud Gentilem Delphinium Romæ.

ROGO. UT. DISCEDENS. TERRAM.
(655. 1. 2. & 3.) MIHI. DICAS. LEVEM.

Hac de cauſa ſepulchra propter viam poſita ut precationis locum teneret Manium ſalutatio. Lugduni:

(563. 7.) KAIPE. NIKACI.
YITIAINE. NIKACI.

Romæ.

D. M.
VIRIÆ.
(840. 8.) PRIMITIVÆ.
CONJUGI. DULCISS.
HAVE. DOMINA. VALE. DOMINA.

Item Romæ.

HAVE. HAVE.
HEROTION.
(113. 2.) ET. VALE.
ÆTERNOM.

Hoc ita Manibus gratum erat, qvi hanc ſalutem petebant, ut ſtatim dan ti illam redderent. Oſtiæ.

L. VO-

L. VOLUSEIO·
Ↄ. L. DIO. SEU. AUG.
(490.6.) IDEM.QVINQVENNAL.
HAVE. DIE.
BENE. VALEAS.
QVISQVIS. ES.

Romæ ad forum Triani.

D. M. S.
MACEDO. HAVE.
(883. 8.) BENE. VALEAS.
QVIS. QVIS. ES.

Piſis.

PARTHENI. HAVE.
BENE. VALEAS. QVI. ME. SALUTAS.
CUM. SOSIA. FILIA. MEA.

Qvi ſalutant Manes cum aliqva veneratione, illis ex animo benè precari videbantur, ſalus enim grati animi officium eſt: ut infenſi imprecationes, de qvibus ad Tertullianum jungemus Plinii locum: *lib. 2. cap. 63.* Hic ubi de natura terræ, *Cujus numen ultimum*, inqvit; *jam nullis precamur irati grave, tanqvam neſciamus hanc eſſe ſolam, qvæ nunqvam homini iraſcatur.* Sic emendat Sigiſmundus Gelenius, nec vulgatam probat, qvæ habet. *Cujus numen ultimum jam nullis imprecamur rati grave, &c.* Qvid, inqvit Gelenius, eſt imprecari numen? imprecamur mala: numen, niſi aliqvid addas, nihil mali eſt. Qvare cenſet ille ſic literas tranſponendas: *Pre-*

ca-

camur irati pro *imprecamur rati*. Vulgatà certior eſt & aptior. Rectè enim & latinè imprecari numen dicimus, ut fluctibus undas, arma armis Dido Æneæ imprecabatur, *Virgil. 4. æneid.* Precari grammaticis veteribus ad proſpera: imprecari ad tetra refertur, *Caper & Agrœtius de Ortograph.* Precari tamen plerumqve legimus pro imprecari. Imprecationis formula vulgatior, *Terra gravis*. Sic ergo terræ numen ultimum mortuis imprecabantur, rati grave numen illud, qvod imprecationibus terram graviorem redderet, & Manium qvietem perturbaret. Accidit ſæpè ut dum viri eruditi, eos authorum corrigunt locos in qvibus nulla erroris ſuſpicio eſt, eos porrò prætermittant, qvi mendoſi omnino ſunt, ut hic Plinii, *Cujus numen ultimum jam nullis imprecamur*. Qvid enim ſi nullis imprecamur, grave numen putaremus? Legendum itaque eſt. *Cujus numen ultimum nonnullis imprecamur*. Sic malo, quàm cum Briſſonio, *multis*. Nec enim ità multi erant, qvibus Deos iratos poſt fata imprecarentur, qvos improbis ſolùm aut inimicis offenſos optabant. Nullus enim locus, nullum tempus eſt, qvo funeſtorum hominum Manes à poſterorum execrationibus conqvieſcant, *P in. in Panegyric.* Sed non ità multi immortales gerebant iras, ut mortuis malè precarentur. Qvod Manes ipſi maximè deprecari ſolebant. Vetus lapis Romæ;

(623.5.) VIATOR. NOLI. MIHI.
MALEDICERE.
NEQVEO. IN. TENEBRIS.
RESPONDERE.

Qvi verò neqve precabantur, neqve imprecabantur, Manes contemnere & negligere credebantur. Propertius, *eleg. 8. lib. 2.*

Et tua contemnens tranſibit oſſa viator.

Qvem ob neglectum Manes plerunqve contemptores inſomniis torqvebant. Tibullus. *lib. 2. eleg. 6.*

Ne tibi neglecti mittant mala ſomnia Manes.

Omnis enim Manium contemptus fraudem aliqvam continebat & malignitatem, ut Architas teſtatur, *Horat. 1. carm. od. 28.*

Tu nuta vagè ne parce malignus arenæ,
Oſſibus & capiti inhumato,
Particulam dare.

DE PROPITIATIONE MANIUM ET EXPIATIONE.

Cap. XIV.

At verò qui Manes ita contemſerant, læſerant aut violarant, plerique vel illorum umbris vel criminis conſcientia torqvebantur, iratosqve propitiare, vel crimen ex-

expiare cogebantur. Ex Numæ inſtituto placandos Manes Pontifex edocebat, *Liv. lib. 1.* qvi conſulebatur, qvo ritu, qvibusqve ceremoniis facta mortuis injuriæ expiarentur. Sic Horatius cùm populi judicio abſolutus eſſet, Tullus Rex accitis Pontificibus. Deos Manes placari juſſit, *Dionyſ. lib. 3.* ἐκέλευσεν ἐξιλάσασθαι θεούς τε καὶ Δαίμονας juvenemqve his luſtrationibus expiari, qvas fortuitæ cædi leges præſcripſerant. Pontifices poſitis duabus aris: altera, Junoni ſororum inſpectrici, altera, patrio cuidam Deo ſeu Genio, qvem vernaculâ lingvâ Janum appellant, & ab interemptis homicidæ conſobrinis Curiatium cognominarunt: ſacrisq; qvibuſdã ſuper eas factis, inter cetera piamenta, qvibus tùm uſi ſunt, poſtremò ſub jugum miſerunt Horatium. Hunc expiatum pecunia Livius tradit, *lib. 1.* patremqve ipſum transmiſſo per viam tigillo, capite adoperto, filium velut ſub jugum miſiſſe. Qvod Dionyſio addit lucem, in qvo mendum ſuſpicor his in verbis, τὸν δ' ἕτερον ἐπιχωρίου θεοῦ τινὸς ἢ δαίμονος Ἰανοῦ λεγομένου, κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν. Legendum omninò eſt pro Ἰανοῦ Γενίου, qvod δαίμονος nomen indicat ſatis. Nam Δαίμων Genius eſt & δαίμονες Genii ſive Manes: notumqve eſt viris Genios, ut feminis Junones, veteres tribuiſſe, *Plin. lib. 2. cap. 7.* Qvare cum ara una Junoni poſita ſit, alteram ei Deo, qvi vulgari lingvâ

Genius nuncupatur conſtitutam fuiſſe, nemo dubitabit. Genius autem Curiatius dictus eſt, qvod ad placandos Curiatiorium cognatorum Manes, ſacra illi facta ſint Horatiæ genti deinde tradita.

Laudanda maximę priſcorum Rom. pietas eſt, qvi hoſtium etiam Manes ſibi propitios reddere exoptarunt, eorum præcipuè,qvi aliqva neceſſitudine jungerentur aut commendarentur. Sic cùm iterata conjuratione Tarqvinius Latinorum opera cives multos corrupiſſet, qvi comperto ſcelere ad unum omnes confecti ſunt: SCtum factum eſt, ut tota civitas luſtraretur, qvod neceſſitate coacta eſſet civilis cædis author fieri, cum nefas eſſet ad ſacra accedere & victimas immolare, anteqvam facinus expiatum eſſet, luesqve ſolitis luſtrationibus abolita, *Dionyſ. lib. 5.* Unde M. Tullius. *In Piſonem. A me qvidem etiam pœnas expetiſtis,qvibus conjuratorum Manes mortuorum expiaretis. Omne odium incluſum nefaris ſenſibus impiorum in me profudiſtis, qvorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinæ buſto vobis ducibus mactatus eſſem.*

Qvomodo homicidæ expiarentur, abundè Budæus docet, *ad l. aut facta §. eventus D. de pœn.* Qvæ qvidem expiatio omnis Manium propitiationem reſpicit, qvæ Diis aut hominibus violatis debebatur, *Cicer. de Aruſp. reſp.* Qvamvis autē ἱλάσκεσθαι expiare ſignificet & placare & propitiare, atqve ἵλεως propitius dicatur,

tur, tamen expiatio multùm à propitiatione differt. Propitiamus vel leviter iratos aut offenſos Deos. Plauti amantes, *in pœnul.*

AG. *Qvo te agis?* AD. *egone? in Veneris* AG. *qvid eo?* AD. *ut Venerem propitiem.*
AG. *Ehon' irata eſt? propitia hercle eſt, vel ego pro illa ſpondeo.*

At expiatio crimen continet, à qva Piacula ſunt ſacra, qvibus fraus, ſcelus, aut cædes purgaretur, *Serv lib. 4. & 6. æne.* Sed qvoniam expiatio omnis ad propitiationem refertur, utraqve eodem plerumqve verbo denotatur. Sic buſta piare dixit Propertius, pro Manes propitiare, placare. Piacularibus verò ſeu Depulſoriis ſacris ἀποτροπαίοις καὶ ἐξακεστηρίοις θυσίαις infeſtantes Manes avertebant, qvi cædis cauſam præbuiſſent, & ab illorum umbris agitabantur. Interfecta matre ſæpe confeſſus eſt Nero ſe materna ſpecie verberibus agitari furiarum, & tædis ardentibus, factoqve per magos ſacro, evocare Manes & exorare tentabat, *Sveton. in Ner. cap. 34.* Occiſo Galba, Otho nocte per qvietem paveſactus, dicitur gemitus maximos edidiſſe, repertuſqve à concurſantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera Manes Galbæ, à qvo deturbari expellique ſe viderat, propitiare conatus: *Sveton. in Othon. cap. 7.* Verè qvidem dicebat, (*Virgil. lib. 6.*) Poëta.

Qviſqve ſuos patimur Manes.

Etenim ſua qvemqve fraus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac mente deturbat, *Cicer. in Piſon.* Hæ ſunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces. Nam ipſorum ſcelerum interioribus pœnis impii agitantur, conſilio deducuntur, Deorumqve tela in ipſorum mentibus figuntur. Expiare ergo piacularibus ſacris ſcelus ſuum tentabant, qvi ſe nefando aliqvo facinore impiarant. Nam impiati dicti ſunt ſcelerati, *Feſt. in verb. impiatus*, qvi propriè homicidæ creduntur. Et rectè Apulejus, *lib. 8. met.* Cruore humano aſperſum atqve impiatum dixit: ut Plauti Tranio cum monſtra fingeret & narraret hoſpitem ab hoſpite in ædibus necatum, *in Moſtellar.*

Sceleſtæ, inqvit, hæ ſunt ædes impia eſt habitatio.

Impiiqve homicidæ dicti, qvod ante expiationem ſacris omnibus arcerentur, pro qva Diis Manibus Poſtulio debebatur, ut nos aliqvando notabamus, *lib. 4. de Jur. Pont. cap. 15* Nec enim prius Manes qvieſcere putabantur, qvàm Piacularibus Sacris aut noxiorum pœnis illi placarentur. Sic Manes Virginiæ, *Liv lib. 3.* per tot domos ad petendas pœnas vagati, nullo relicto ſonte, tandem qvieviſſe narrantur. Qvapropter ad mentionem defunctorum teſtari ſolebant memoriam eorum à ſe non ſolicitari, *Plin. lib. 28. cap. 2.* qvod incertæ qvæſtionis Plinius putat: qvod tamen ideò factum arbitror,

ne vel ipſa cogitatione Manes neglecti læderentur, qvos iratos piaculis propitiare neceſſe eſſet. Hi enim & facilè iraſci & læſi graviores pœnas expoſtulare credebantur.

DE LAPIDATIONE ET EXECRATIONIBUS,
Cap. XV.

NEC tamen Deorum Manium terricula tantùm potuerunt, ut infeſtorum hominum cineres & fama poſt mortem non læderentur aut violarentur, & à poſterorum execrationibus conqvieſcerent. Hinc jactatæ illæ voces poſt mortem Commodi ex Senatus ſententia. *Hoſti Patriæ honores detrahantur:* (*Lamprid. in Comm.*) *parricidæ honores detrahantur: parricida trahatur: parricidæ cadaver unco trahatur: parricida ſepultus eruatur, trahatur.* Qvæ in malos principes plerunqve repetita ſunt, qvi iram atqve odium publicum merebantur. Intemperantiùs bóni amabant bonos principes, ubi liberiùs oderant malos. Summi illius odii ſignum fuit lapidatio. Nam buſta eorum, qvi in publica deteſtatione erant, lapidibus petere ſolebant. Quod ex Auſonio & Græcis Poëtis Scaliger ad Propertium notavit, & ex Euripide in Electra.

Ἐν θρώσκει τάφῳ
Πέτροις τε λεύει μνῆμα λάϊνον πατρός.

 In-

Inſultat ſepulchro,
Saxisq; pulſat lapideum monumentum patris.
Quæ in Baliſtam latronem Virgilius jecit, *in epigramm.*
Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus.

Cujus ſepulchrum cum execratione lapidibꝰ obrutum eſt. Scribit Spartianus *in Peſcennio nigro: Cum Julianus Imperator appellatus eſſet, isq; juſſu Severi & Senatus interfectus Peſcennio Nigro ob Juliani deteſtationem primis Imperii diebus, ita fautum eſt à Senatoribus, qui & Severum oderant, ut inter lapidationes execrationesq; omnium, uni illi feliciter optarent.* Quæ lapidatio in Julianum etiamtum in vivis agentem à populo Rom. facta eſt. *Spart. in Did. Julian.* Illa qvidem in vivos freqvens fuit, qvos populus deteſtaretur: vel cum perditi cives ſeditionem in civitatem inducebant, ut P. Clodii impulſu in difficultate annonæ ſummaqve rei frumentariæ inopia, ſaxis lapidatio facta eſt; qvæ in foro ſæpe viſa, *Cicer. pro dom. ſua. & pro Sextio.* Ut in caſtris, in qvibus, *Primani Quintaniq; turbidi adeò, ut qvidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint, Tacit. lib. 1. hiſtor.* Furioſum lapidationis unum exemplum eſt, eo die, qvo defunctus Germanicus lapidata ſunt templa, ſubverſæ Deûm Aræ, *Sueton. in Calig. cap. 5.* lares à qvibusdam familiares domibus abjecti, partus conjugum expoſiti. Qvis hanc inſanientis populi non horreat impietatem, qvi cum malorum principum Manes intemperanter læ-

de-

deret, amore bonorum in Deos ipſos deſæviret? O audaciam nullis piaculis procurandam! Qvam tamen æmulatus eſt Auguſtus, qvi claſſe tempeſtate perdita, proximis Circenſibus Neptuni ſimulachrum detraxit, *Sueton. in Aug. cap. 16.* qvem meritò ob ſcelus hoc prudentiores notarunt.

Sed nihil hæc ad Manes, qvorum non omnis lapidatio infamis fuit. Nam & illud genus ſepulturæ eſt, ut advertit Petronius. *Præteriens*, inqvit, *aliqvis tralatitia humanitate lapidabit, aut qvod ultimum eſt, iratis etiam fluctibus imprudens arena componet.* Ubi pro tralatitia humanitate legi poſſet *tralatitia humatione*, qvæ magnam qvidem habebat humanitatem, qvam qvi obmiſiſſet, fraudem impiam commiſiſſe dicebatur. An hujus generis Horatiæ lapidatio fuerit, dubitari poſſet, qvam projectam in eum locum ubi confoſſa fuit, prætereuntes lapidibus & terra obruerunt propinqvorum cura deſtitutam, cum pater nec filiæ cadaver domum referri, nec exeqviis celebrive ornatu aut ceteris ſolemnibus dignatus eſſet, *Dionyſ. lib. 3.* Οἱ παριόντες αὐτὴν ἐῤῥιμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδομένων. Qvod humanius interpretamur cum Livius prodat, *lib. 1.* Horatiæ ſepulchrum, cujus frater capitis accuſatus eſt, qvo loco corruerat icta, conſtructum eſſe ſaxo qvadrato. Qvod fortè factum eſt, poſt il-

lam lapidationem, cum cadaver aliqvandiu inſepultum jacuiſſet.

Sola ergò lapidatio, qvâ mortuos inſectabantur, contumelioſa eſt, qvæ execrationem habet. Qvod Propertius tangit paucis, *lib. 4. eleg. 5.*

Qviſqvis amas ſcabris hoc buſtum cædito ſaxis,
Miſtaq; cum ſaxis adjice verba mala.

Sine qvibus verbis lapidatio religionis eſt. At execratio omnes Deos, omnes homines inimicos imprecatur ἀπεύχεται, cum ſit adverſorum imprecatio, *Serv. 2. æneid.* Precabatur enim Deos execrantes ne benignè improborum aut inimicorum animas ſuſciperent, ſed æternis illas cruciatibus vexarent, *Suid. in verb.* ἀπαρτήσας.] Execrationeſqve hujuſmodi ſi publicæ eſſent, maximam irrogabant infamiam: ſi privata odia ſolùm profiterentur, à qvibus ne Manes qvidem ipſi temperarunt, qvi immortales iras exercuerunt, eaſque monumentis ſuis conſignarunt ad memoriam & odium poſterorum. Lapis vetus Romæ.

C. VIUS. PATER. NATUS. MISER. DESIDERIO. NATÆ. DIEM. ET. NOCTEM.] CUM. LACRYMIS. TRAXIT. VITAM. MALAM. MORTUUM. ME. QVOQVE. FUNERARI. JUSSI. REBUS. LUGUBRIS. QVIBUS. VIVOS. PARAVI. LECTO. STRAGULIS. FORENSIS. (715.10.) PÆNULA. NIGRIS. OMNIBUS. OSSA. MEA. IN. ARAM. MIXTA. CUM. FILIÆ. UNA. REQVIESCUNT. HOC.

SO-

SOLACIUM. MECUM. ERIT. CIRCA. ARAM. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORUM. ET. QVIBUS. PERMISERINT. HAC. LEGE. UT. QVOTIENS. QVIS. EORUM. SUIS. CORONAS. PONENT. ET. ARAM. NOSTRAM. CORONENT. ATIMETO. LIB. CUJUS. DOLO. FILIAM. AMISI. RESTEM. ET. CLAVOM. UNDE. SIBI. COLLUM. ALLIGET.

Indulgentiùs alii, neglecti obſeqvii reos liberos ſuos non ità apertè monumento notaverunt. Infelices certè, qvi hunc lapidem movebant, qvalis in Janiculo legitur.

DIS. MANIBUS.
M. ACUTIUS.
(750. 6.) SALUTARIS.
FECIT. SIBI. ET. TERTULLIÆ.
CONJUGI. SUÆ.
BENE. VALEAS. RELIGIOSE. QVI.
HOC. LEGIS.
BENE. SIT. FILIIS. FILIABUS MEIS.
QVI. ME. BENE. COLUERUNT.

Hæc liberorum pietatem incuſant, qvorum graviores mores, cùm pater diſſimulare non potuiſſet, offenſum animum monumento poſteris teſtatus eſt.

Sed & mortui mortuos execrari & infeſti inimicitias exercere poſt fata traduntur. In Gargani cacumine duo ſepulchra ſunt fratrum duorum, *Serv. 11. æneid.* qvorum cùm major vir-

virginem qvandam deſpondiſſet, qvam minor conabatur rapere: armis certatum eſt, utriqve occiſi, ibiqve ad memoriam invicem ſe occidentes ſepulte. Qvæ res admirationem habet illam, ut ſi duo inter ſe per ipſum montem agentes iter, uno impetu vel eodem momento ſaxa adverſum ſepulchra jecerint, vi neſcio qva ſaxa ipſa ſeparata ad ſepulchra decidant. Simile Thebanorum fratrum factum fuit, qvod Bianor Poëta epitaphio celebravit.

Οἰδιποδός παίδων Θήβη τάφος· ἀλλ' ὁ πανώλης,
Τύμβος ἔτι ζώντων αἰσθάνεται δορἀτων.
Κείνους οὔτ' ἀΐδης ἐδαμάσσατο, κὴν Ἀχέροντι,
Μάρνανται, κείνων χ' ὁ τάφος ἀντίπαλος.
Κὶ πυρὶ πῦρ ἤλεγξαν ἐναντίον. ὦ ἐλεεινοὶ
Παῖδες· ἀκοιμήτων ἄψαμμοι δοράτων.

Nos Græca ſic olim utcunqve reddebamus.

Natorum Oedipodæ Thebe crudele ſepulchrum,
Qvod vivo extinctos verberat enſe rogos.
Non Orcus domuit fratres, Acheronte ſub ipſo,
Pugnant, & tumulus hoſtis adeſt tumulo.
O miſeri! inſurgunt diviſo vertice flammæ,
Perpetuis Juvenes enſibus usq; cadunt.

Triſte hoc certamen, qvod ut mutuis perpetuò vulneribus conciderent fratres, Auſonius ſuis verſibus exornavit, *epig.* 131. qvi multùm ut noſtra abſunt à Græcorum elegantia. His exemplis clarum eſt, qvod mali non æternis ſolùm ſup-

ſuppliciis cruciari creduntur, ſed & publico odio exagitati ſolam infamiam immortalem habent, qvibus homines in magna fortuna poſiti moveri debent ad virtutis ſtudium, eosqve qvi illud excolunt, venerari, qvi ab iis læſi vel irati, eam plerumqve invidiam ſcriptis poſthumis in illos concitant, qvæ nullis ætatibus extingui poſſit. Ut qvorum injurias jure injuſtas perpeſſi ſunt, ſecuti aliqvando probè ulciſcantur, & vitia traducant, qvæ virtutes in illis mentiuntur.

DE UMBRIS ET LEMURIBUS,

Cap. XVI.

UTRUM umbræ habeant propriam figuram numenqve aliqvod, an inanem & variam ex metu noſtro imaginem accipiant, Caſſius cùm Bruto ex Epicuri diſciplina diſputavit, *Plutarch. in Brut. Junior.* Nos hac in re D. Auguſtini *lib. de cur. pro mort. agend. cap.* 10. ſententiam ſeqvimur, qvi ea tradit, qvæ & rationi & fidei conſentanea judicantur. Nunc verò communem veterum opinionem aperiemus, qvi umbras in ſomnis apparere viventibus crediderunt, eorum maximè, qvi juſta ſepultura caruiſſent, qvod Homeri Patroclus pro-

probat, *Iliad.* ψ. qvi in ſomnis Achillem monebat.

Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας Ἀΐδαο περήσω.
Τῆλε με εἴργουσι ψυχαὶ εἴδωλα καμόντων.
Οὐδέ με πως μίσγεσθαι ὑπὲρ ποταμοῖο ἐῶσιν.
Ἀλλ' ἄυτως ἀλάλημαι ἀν' εὐρυπυλὲς Ἀΐδος δῶ.
Κί μοι δὸς τὴν χεῖρ' ὀλοφύρομαι οὐ γὰρ ἔτ' αὖθις.
Νίσσομαι ἐξ Ἀΐδαο, ἐπὴν με πυρὸς λελάχητε.

Me terræ propera mandare ut limina pandas
Umbrarum, unde animæ exturbant prohibentq; ſuorum.
Miſceri cœtu, Stygiáſve innare paludes.
Per loca ſenta ſitu, per & oſtia Ditis oberro,
Da dextram miſero: nec Averni limina rurſum,
Tranſiliam, ut placidis ſemel ignibus oſſa quieſcent.

Sic Polydori indefleti & inſepulti ἀκλαύτου καὶ ἀτάφου, Idolon apparuit, *Euripid. in Hecub.* ut ſepulturam conſeqveretur qvam anxiè Palinuri umbra ab Æneа petebat, *Virgil. lib. 6.* Et Plauti Tranio *in Moſtellar.* qvo faciliùs ſeni domino ſuaderet illius domum umbris infeſtari, necatum hoſpitem & inſepultum in ædibus jacêre & in ſomnis venire lepidè ſomniabat, atqve hoc pacto dixiſſe mortuum.

Me in Acheruntem recipere Orcus noluit,
Qvia præmaturè vita careo, per fidem,
Deceptus ſum, hoſpes hic me necavit, isq; me
Defodit inſepultum.

Re-

Refert Plinius *lib. 7. epiſt.* Athenis capacem & ſpatioſam domum nocturnis imaginibus diu vexatam, in qva reperta ſunt oſſa inſerta, catenis implicita, qvæ ubi publicè ſepulta ſunt, domum illam poſtea ritè conditis Manibus caruiſſe. Cadaver Caligulæ illo occiſo, *Sueton. in Calig. cap. 59.* clam in hortos Lamianos adſportatum & tumultuario rogo ſemiambuſtum levi ceſpite obrutum eſt, poſtea per ſorores ab exilio reverſas erutum, crematum, ſepultumqve: Satis conſtat priusqvam id fieret hortorum cuſtodes umbris inqvietatos, in ea qvoqve domo, in qva occubuit nullam noctem ſine aliqvo terrore tranſactam donec ipſa domus incendio conſumpta ſit. Inſepulti ergò cùm cadaver ſepultum eſſet ex Homeri ſententia umbra amplius non apparebat. Qvare optimè Virgilius, *lib. 4. æneid.* ſub perſona Annæ ad Didonem.

Id cinerem aut Manes credis curare ſepultos?
Qvod fruſtrà Servius ſecundum Epicuri doctrinam dictum putat: cum ſepultis & in pace qvieſcentibus nullus amplius ab inferis regreſſus eſſet, nec ulla rerum humanarum cogitatio inſidere illis crederetur. Unde ergo, dicet aliqvis, poſt ſepulturam, tot noctis intempeſtæ Manes larvæqve narrantur? Nos qvidem de inſepultorum umbris ea diximus, qvæ veteres tenuerunt, qvorum corpora terra condita vanas imagines omninò avertebant. Aliorum tamen pleræqve licet poſt ſepulturam umbræ vaga-

ban-

bantur, certis ex cauſis: ut ſi qvis per vim, dolum, culpamve, vel mortem alteri intuliſſet, vel mortis cauſam præbuiſſet. Sic peractis Feralibus officiis diu umbra Lepolemi cum hic à Thraſyllo necatus eſſet, qvietem interpellavit uxoris, cui Thraſylli ſcelus denudavit. *Apul. 8. Met.* Qvod in Nerone & Othone ſupra advertimus. Qvin Domitianus anteqvam occideretur, Junium Ruſticum, qvem innocentem interfecerat, gladio ad ſe venientem in ſomnis vidit, *Xiphilin. in Domit.* & graviore injuria perculſa Dido Æneæ minabatur.

Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas. (lib. 4. æneid.)

Ex qvibus conſtat etiam poſt ſepulturam mortuorum umbras vivos vexaſſe. Nam dicunt Phyſici, *Serv. 4. æneid.* eos qvi morte violenta concidiſſent non recipi in originem ſuam donec errantes legitimum fati tempus compleviſſent. Quod Tertullianus docet, *lib. de anim. cap. 56. Creditum eſt,* inqvit, *inſepultos non ad inferos redigi qvam Juſta perceperint ſecundum Homericum Patroclum, funus in ſomnis ab Achille flagitantem, qvod non alias portas adire inferum poſſet arcentibus eum longè animabus ſepultorum.* Deinde addit. *Ajunt & immatura morte præventos eousq; vagari iſthic, donec reliqvatio compleatur ætatis, qva eum pervixiſſent, ſi non intempeſtivè obiiſſent.* Deinde. *Proinde extorres inferum habebantur, qvas vi ereptas arbitrantur, præcipuè per atro-*

atrocitates ſuppliciorum crucis, dico & ſecuris & gladii & feræ. Dido ergo cum ante diem occideret, nec ab inferis ante legitimum illud tempus recipi poſſet, Æneam inſeqvitur iratis Manibus pœnas daturum. Qvod idem Horatius veneficæ cuidam prænuntiat; qvam diris ſe acturum *lib. epod. od. 5.* interminatur:

Qvin ubi perire juſſus expiravero,
Nocturnus occurram furor:
Petamq́; vultus umbra curvis unguibus,
Qvæ vis Deorum eſt Manium:
Et inqvietis aſſidens præcordiis,
Pavore ſomnos auferam.

Tanta vis credita Manium, ut triſtes dirasque noctes redderent, qvarum vigilias morbus, & creſcente formidine mors ſeqveretur, *Plin. lib. 7. epiſt.*

Fruſtra alii ſepultorum umbras, qvi ſua morte obiiſſent, videre optarunt, ut Furia Spes, qvæ inane hoc deſiderium conjugis monumento inſcripſit. Romæ:

ANIMÆ. SANCTÆ. COLENDÆ.
D. M.
FURIA. SPES. L. SEMPRONIO.
FIRMO.
CONJUGI. CARISSIMO. MIHI. UT.
COGNOVI.

PUER. PUELLA. OBLIGATI. AMORI. PARITER.
CUM. QVO. VIXI. TEMPORI. MINIMO. ET.
QVO. TEMPORE. VIVERE. DEBUIMUS.
A. MANU. MALA. DISPARATI. SUMUS.
(786. 5.) ITA. PETO. VOS. MANES. SANCTISSIMI,
COMMENDATUM. HABEATIS.
MEUM. CONJUGEM. ET. VELITIS.
HUIC. INDULGENTISSIMI. ESSE.
HORIS. NOCTURNIS.
UT. EUM. VIDEAM.
ET. ETIAM. ME. FATO. SUADERE.
VELLIT. UT. ET. EGO. POSSIM.
DULCIUS. ET. CELERIUS.
APUD. EUM. PERVENIRE.

Viſis qvibusdam ſæpe moventur multi, hisqve maxime nocturnis ut videantur hi, qvi vita exceſſerint, ſe in ſomnis alloqvi. Qvod de Hectore Æneas narrat, *lib. 2. æneid.*

In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi.

Atqve id κατ᾽ εἰδώλων φαντασίας, ut dicebant Epicurei, qvi putabant etiam διανοητικὰς φαντασίας umbris excitati, *Cic. 15. epiſt. 16.* Vetus etiam fuit opinio per umbrarum lapſus ſomnia fieri

fieri & in ſomnis umbras apparere iis, qvi vanas imagines mente concepiſſent. Παλαιὰ αἵρεσις (*Euſthat. Il. ψ.*) διὶ εἰδώλων ἐμπτώσεως, τὰς ὀνείρους γίγνεσθαι, καὶ εἰδώλων φαίνεσθαι καθ᾽ ὕπνους τοῖς φανταζομένοις. Ad qvod alludens M. Tullius ſcrribit Attico, *lib. 2. epiſt. 3. Feneſtrarum anguſtias qvod reprehendis, ſcito radiorum* τὰς διαφάσεις *latis luminibus non tam eſſe ſuaves.* Nam ſi κατ᾽ εἰδώλων ἐμπτώσεις *videremus, valde laborarent* εἴδωλα *in anguſtiis.* Umbræ autem pellucidæ fulgore ſuo ædes complebant.

Lucidaq́ue evictos effugit umbra rogos. (*Propert. lib. 4. eleg. 7.*)

Non cuivis obvium qvid ſibi velit M. Tullius, ecqvid in nova ædium conſtructione ἐμπτώσεως εἰδώλων meminerit. Facetè ut opinor cum Attico jocatur, obſcureqve ut ſolet. Nam peracto ædificio Larem familiarem Dominus ſalutabat primùm, eiqve ſacrum faciebat, qvo Lemures extra januam ejiceret. Ex qvo more apud nos novæ domus incolæ cœnam amicis parant; unde natum proverbium, *Chaſſer les Eſprits.* Meritò in triſtitia temporum M. Tullius in effugandis Lemuribus umbrarum lapſus pertimeſcit, qvas εἴδωλα vocat, qvæ propriè Σκιαί. Sed unum pro alio uſurpavit, ne apertè nimis loqveretur, & feneſtram eam patefaceret, qvam anguſtiorem optabat. Umbræ verò, ut vulgatum eſt, dicebantur ii, qvi nec vocati ad cœnam venirent. Unde illud, *Horat. lib. 1. epiſt. 5.*

Locus eſt & pluribus umbris.

qvæ vocatos comitarentur. De iis Plutarchus, *lib.7.Convivior.* ἀτεχνῶς σκία περιβαδίζουσι ἐξόπισθεν τὸ φῶς ἔχοντες. Plane velut umbræ in anguſtiis laborarent, inqvit Tullius, qvi cuperet ut pauciores comites, vocatos ſeqverentur. Hanc interpretationem, ſi minus clara videbitur, juvat qvod in fine epiſtolæ ſcriptum eſt. *Tu pridie compitalia memento*: qvem diem feſtum eſſe Deorum inferorum nemo neſcit, *Feſt. in verb. Pilæ.* qvi epulis lautioribus celebraretur.

Omittamus lucidas & ad pallentes umbras redeamus, qvas atra bile perciti ſibi fingunt ſæpè, & cùm in aëre proximo ſuam qvamdam imaginem contemplantur, ſuos ſe videre Manes putant. His larvis agitati qvidam famelici Κηρῶν λεπτότεροι umbris macilentiores ea nobis aliqvandò monſtra fecerunt, ut meritò cum Samyrio Melito & Cineſio ἀδιοφῶται ad inferos traduci poſſent ad cœtum malevolorum legati. *Euſth. Iliad.* ψ. Ex iis unus ut Cineſia famoſus propter impietatem & παρανομίαν lento & pigro corpore, capite tremulo, vagis oculis in ſceleti formam factus eſt, cujus in ranarum fabula Ariſtophanes meminiſſe potuiſſet, etenim ῥητορεύει nugatur & garrit, omniaqve ad Rempub. refert qvam meis me ſcriptis perturbare ſomniat, à qva ut à bonis omnibus ejici & in ultimas terras deportari, ſi qvid leges valerent, jamdudum debuiſſet. Larva umbratilis

ſis νυκτερινὸς δαίμων, qvi nihil niſi caligantibus oculis & animo usqvam vidit, intemperiis inſaniisqve agitatus, eaqve deliramenta loqvitur, ut σκιομαχεῖν perpetuò videatur dum Manias ille atqve umbram ſuam metuit. Sed ſatis hic Manes ſuos patitur, qvem larvæ furore & ſtultitia ſtimulant. Has qvidem εἴδωλα dictas lego *in Gloſſ. lat. Græc.* generali verbo, cum tamen larvæ ſint potius μαρμαγαὶ *Galen. lib. 1. ad Glauc.* γόργα. μορμολύκεια *Heſych.* erratici dæmones, qvi noctu diſcurrentes terrorem formidoloſis incutiunt. Qvi fit ut apud Virgilium, *lib. 4. æneid.* Dido ſibi dira imprecatur, ſi pudorem violarit aliqvando legendum crediderim,

Et Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras
Palantes umbras Erebi. pro *pallentes.*

Nam palantes umbræ ſunt errantes, qvæ nunqvam conqvieſcunt, qvod imprecationi convenit magis. Pallentes umbræ ſunt εἴδωλα. Palantes μόρμονες larvæ, noxiæ inferorum Umbræ, qvæ ſceleris alicujus ſibi conſciæ perpetuo vagantur ubiqve inviſæ. Nam Manes, qvi prioris vitæ honeſtate adjuti ſunt, in lares domorum urbiumqve vertuntur: *Mart. Capell. lib. 2. de Philolog.* Si autem depravantur ex corpore, Larvæ perhibentur ac Maniæ. Manes igitur tàm boni qvàm truces ſunt conſtituti, qvos ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας memorat Graja diſcretio. Hoc idem Apulejus *lib. de Deo Socrat.* tradit. *Ex Lemuribus* inqvit,

 qvi

qvi poſterorum ſuorum curam ſortitus pacato & qvieto nomine domum poſſidet, Lar dicitur familiaris. Qvi vero propter adverſa vitæ merita nullis bonis ſedibus in terra vagatione ſeu qvodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, hanc pleriqve larvam perhibent. Cùm verò incertum eſt qvæ cuiq; eorum ſortitio evenerit, utrum Lar ſit non larva: nomine Manium Deum nuncupant, & honoris gratia Dei vocabulum additum eſt. Plotinus paulo aliter. *D. Aug. lib. 9. de civit. Dei. cap. 11. Animas hominum dæmones eſſe & ex hominibus fieri lares, ſi meriti boni ſint: lemures ſeu larvas, ſi mali. Manes autem cùm incertum eſt bonorum eos ſeu malorum eſſe meritorum.* Qvod ſi Lemures inter bonos conſerentur, ut Apulejus putat, cur cùm in ſacris fabam noctu jactabant, dicebant ſe Lemures extra januam ejicere? *Varr. de vit. pop. Rom. apud. Non.* Lemures ergo ſunt *νυκτερινοί δαίμονες, Chariſ. lib. 1.* Larvæ nocturnæ & terrificationes imaginum & beſtiarum, *Non. in verb. lemures.* Qvi nigri Perſio, *Satyr. 1.* de qvibus Horatius, *lib. 2. epiſt. 2.*

Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas,
Nocturnos Lemures, poſtentaq; Theſſala rides?

Rectè Sagas Lemuribus jungit, qvæ Larvis aut aliqvo diro numine immiſſo, violenter hominum ſpiritus expugnabant, *Apul. lib. 9. metam,* & familiam excantare dicebantur, Plautus *in Amphitruon.*

Præ-

Præſtigiator aut veneficus,
Hanc excantat tibi familiam.
Et paulò poſt:
Ulciſcar hodie Theſſalum veneficum.

Lemures propriè domi vagabantur, ut ex Ovidio 5. *Faſt.* colligo, cùm de Lemuribus feſtis loqvitur:

Et rogat ut tectis exeat umbra ſuis.

At Larvæ in Buſtis aut Sepulchris, qvod eleganter Apulejus *Apolog.* 1. tangit. *At tibi pro iſta mendacio aut Deus iſte ſuperûm & inferûm commeator utrorumq́ Deorum malam gratiam, ſemperq́ obvias ſpecies mortuorum, qvidqvid umbrarũ eſt uſqvam, quidqvid Lemurum, qvidqvid Manium, quidqvid Larvarum oculis tuis oggerat: omnia noctium occurſabula, omnia buſtorum formidamina, omnia ſepulchrorum terriculamenta, &c.* De iis Æneas Gazæus Platonicus: *in Theophraſt.* qvem Vvolfius latinum fecit, cujus verba mutuabor cum Græca, non ſuppetant: THE. *An non audis etiam circa ſepulchra videri umbras & Spectra, qvæ profectò ſunt illa aëria animarum corpora, qvæ ſimulachra vocant?* AXIT. *Nunqvid hoc ignoras, qvi cognita habes omnia, hæc ſpectra eſſe mala Dæmonia humanas animas repræſentantia? Qvodq́ hi, qvi incantationibus operam navant, ſeq́ poſſe profitentur jam olim defunctum evocare, non hominem carminibus ſuis attrahunt, ſed dæmonium aliqvod malum, qvod ſimulachrum hominis effingat?* Hæc fuit do-

ctrina Platonis *in Phædon.* Ille enim ψυχὴ περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους καλινδουμένη. Περὶ ἃ δὴ καὶ ὤφθη ἄττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται, αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἴδωλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ ὁρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὁρῶνται. Anima circa monumenta ſepulchraqve verſatur circaq; jam non nulla apparuerunt Umbrarũ fantaſmata, qvalia præferunt ſimulachra tales animæ, qvæ videlicet non purè diſceſſerunt, à corpore, ſed viſibile aliqvid trahentes, quô fit ut videri poſſint. Conſentaneum itaqve eſt non has bonorum animas eſſe, ſed malorum, qvæ circa hæc oberrare coguntur pœnas dantes, vitæ improbè actæ. Εἰκὸς μέν τοι, καὶ οὔτι γε τὰς τῶν ἀγαθῶν ταύτας εἶναι, ἀλλὰ τὰς τῶν φαύλων, αἱ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἀναγκάζονται πλανᾶσθαι, δίκην τίνουσαι τῆς προτέρας τροφῆς κακῆς οὔσης. Larvæ ſunt à Lemuribus diverſæ generali utriqve verbo Umbræ dictæ, Martialis, *lib. 7. epig. 20.*

Heu Nero crudelis nullaq; inviſior Umbra.

Lego, nigraqve vel pullaqve: nam hoc verbi nulla, nullum habet ſenſum. Hoc unum qværendum à nobis eſt, cur ad fugandos Lemures,

Signa dabant digitis medio cum pollice juncto,
Occurrat tacito ne levis umbra ſibi.
Ovid. 5. Faſt.

Et cur umbræ ipſæ venientes digitis aliqvando

do increpabant, ut de Cynthiæ umbra Propertius ſcribit, *lib. 4 eleg. 7.*

Spirantesq́ animas & vocem miſit: at illi
Pollicibus fragiles increpuere manus.

Putat Scaliger hunc fuiſſe geſtum. componentium ſe ad dicendum, qvod authorum locis aliqvot probare nititur, qvos probare hac in re non poſſem. Utrumqve enim ex communi more ductum eſt. Nam pollices premere cùm favemus etiam proverbio jubemur. *Plin. lib. 28. cap. 3.* Cum ergò preſſo pollice lemuribus ſigna darent, hoc ſine ſtrepitu faciebant, ut umbrarum favorem in illis effugandis mererentur. Contra digiti crepitus faſtidientis eſt aut irati, qvod Cynthiæ ipſius verba declarant, qvæ cum digitis increpuiſſet, extemplò perfidiæ Propertium arguit. Sic ſuperbiores ſolebant digituli crepitu ſilentium imperare, qvod D. Hieronymus, *Epiſt. 4. ad Ruſt. monach.* in Grunio Rhethore reprehendebat. Hoc & Petronii locus, qvem laudat Scaliger, etiam confirmat. *Retexit ſuperbum pallio caput & manibus internis in articulorum ſtrepitum conſtrictis. Qvænam eſt, inqvit, hæc audacia?* Articulorum ſtrepitum ſuperbiæ tribuit Petronius, qvæ magna in multis, qvi faſtidientes hæc noſtra rejicient, ut famam aliqvam doctrinæ apud imperitos aſſeqvantur.

Sed jubeant converſo pollice rumpi.

Et favorem denegent, nos interpretationis noſtræ adſtipulatores Græcos habemus. Sardana-

danapalus ut refert Clearchus, *apud Athenæum, lib. 12.* inſculptis monumento digitis declarabat res hominum eſſe ridiculas nec digitorum dignas ſtrepitu, ἐτ' ἄξια ὄντα ψύφȣ δακτύλων. Qvæ digitorum comploſio ἀποκρότημα, dicta eſt, *Strab. lib. 14.* lætitiæ aut contemptus indicium.

DE INSEPULTIS ET HUMATIONE,

CAP. XVII.

ET qvoniam inſepultorum animas errare nec ab inferis recipi demonſtratum eſt, locus hic poſtulat, ut de Inſepultis & Humatione nonnihil dicamus. *Titulus injuriæ*, ait Tertullianus *lib. de anima cap. 50. ceſſatio eſt ſepulturæ*, cujus cura ad proximos pertinet. Illa ſoli prohibebantur damnati, ut priore libro dictum à nobis eſt, cæteri per contemptum negligentiam aut caſum hoc honore caruerunt. De damnatis nihil repetere nobis neceſſe eſt, qvi ſepultura prohibiti poſt Tiberii tempora. *Tacit. lib. 6. ann.* Inſepulti per contemptum aut odium, vivorum famam læſerunt. Hinc ſuperbo cognomen Tarqvinio fuit, qvod ſocerum gener ſepultura prohibuiſſet, Romulum qvoqve periiſſe dictitans inſepultum,

Liv.

Liv. lib. 1. Negligentia prætereuntes extraneos reſpicit, qvi in cadavera inſepulta inciderunt. Caſus acerbior fuit cum hoſtili in terra inſepulti turpiter jacebant: aut fluctibus obrutis ſepultura non contingeret. *Veget. lib. 4 cap 44.* Etenim illis miſeris:

Nec ripas datur horrendas nec rauca fluenta,
Tranſportare prius qvàm ſedibus oſſa qvie-
runt,
(*Virg. lib. 6. æneid.*) *Centum errant annos volitantq́ue*
hæc littora circum
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.

Sepultura ergo qvietem adferre credebatur, qvæ & *mortis honor* dicitur, *Exeqvialis honor*, *Supremus*, (*Auſ. in Parental. 9. & in Profeſſor. 9.*) *Supremitatis honos*. Ammiano Marcellino, *lib. 31.* qvem minùs aptè *humanæ ſortis commercium*, Tacitus vocat: *lib. 6. Annal.* humanius Novella Valentiniani *munus extremum* nuncupavit.

Qvi ſolus honos Acheronte ſub imo eſt. Virgil. lib. 10.

Qvem contemptor ille Divûm Mezentius, cum mortem non deprecaretur, ab Ænea expetivit,

Unum hoc per, ſi qva eſt victis venia hoſtibus, oro
Corpus humo patiare tegi. Virgil. lib. 11. æneid. & ibi Serv.

Venia, quæ victis hoſtibus dabatur, ſepultura fuit,

ſuit,cujus cauſa confecto prælio ſolebant inducias paciſci, qvas qvi peteret, victum ſe fatebatur. *Liv. lib. 32. Plutarch in Ageſilao.* Sepulturam autem procuraſſe pietatis officium fuit, qvod qvidam mortuorum tumulis inſcripſerunt. Lapis Tarracone.

D. M.
HIC. JACET. FIRMIDONIUS.
FIRMIDONIA. FILIA. SUA.
HANC. SEPULTURAM.
PROCURAVIT.

Sine fletu ſepulturam non fuiſſe Servius putat, motus poëtæ, *lib. 11 æn.* verbis: *Cui inops infletaq; turba.* Qvod exeqvias viliores tantùm deſignat, cùm lacrymæ ſepulturam honoratiorem redderent,ut ſupra notabamus. *lib 1 cap. 8.* Qvas lacrymas parentum, vectigales Trajanus non eſt paſſus, ſed conſtituit, ut pater bona filii ſine diminutione poſſideret, nec ſocium hereditatis acciperet, qvi non habeat luctus. *Plin. in Panegyr.*

Ut verò ſola ſepultura pax mortuorum fuit, ut Servius tradit: *d. lib. 11.* ſic pacem funeri dediſſe dicuntur, qvi corpus humo condiderunt, ut & ſolatium fuit vivorum, humare defunctos. *Plin. lib. 7. cap. 29.* Peritè Virgilius ut ſemper, *lib. 11 æn.*

Qviſqvis honos tumuli, qvidqvid ſolamen humandi eſt Largior.

Sic

Sic honor tumuli ab humatione ſeparatur, qvæ diverſa ſunt ex Pontificum diſciplina. Nam ſepultus intelligitur qvoqvo modo conditus, humatus verò humo conteǔtus: *Plin. lib. 7. cap. 54.* ut ſepelire eſt condere corpus; humare, humo obruere. *Iſidor. lib. 11. cap. 2.* Qvod terra ſit humus, inqvit Varro; *lib. 4. de lingv. lat.* ab eo humatus dicitur, qvi terra obrutus ſit. Ab eo, qvi Romæ combuſtus eſt, aut in ſepulchrum ejus abjecta gleba non eſt: aut ſi os exceptum eſt ad mortui familiam expurgandam: donec in purgando, humo non eſt opertus, ut Pontifices dicunt, quoad inhumatus ſit, familia funeſta manet, & dicitur humilior: nam humilis ab humo: *Iſidor. lib. 10. etymo.* unde humilis ſepultura Tacito, *lib. 1. hiſtor.* qvi *Galbæ corpus diu neglectum narrat & licentia tenebrarum plurimis ludibrio vexatum, qvod diſpenſator Argius è prioribus ſervis humili ſepultura in privatis hortis contexit.* Sepulturam humilem dixit, qvod leviter Galba humatus eſt ſine ullis funerum ſolemnibus. Idem ille de Agrippina: *lib. 17. annal. Qvæ cremata nocte eadem, qva occiſa eſt exeqviis vilibus: neq; dum Nero rerum potiebatur congeſta aut clauſa humo eſt: mox domeſticorum cura levem tumulum accepit.*

Qui ergo combuſtus erat, neqve ſepultus, neqve humatus dicebatur. *Hominem mortuum,* inqvit, lex XII. Tabularum, *in urbe ne ſepelito, neve urito:* Indicat non eum, qvi uratur ſepeliri

liri, ſed qvi humetur. *Cicer. de Legib.* Et qvod nunc communiter in omnibus ſepultis ponetur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, qvos humus injecta contegeret, eumqve morem jus Pontificale confirmat. Nam priuſqvam in os injecta gleba eſt, locus ille, ubi crematum eſt corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus eſt, & ſepulchrum vocatur, ac tum deniqve multa religioſa Jura complectitur, & gleba vocatur. Qvare fluctibus obruto ſepultura non erat, *Petron.* qvæ per glebæ injectionem juſta & plena putabatur. Antiqviſſimum genus ſepulturæ humatio, redditur enim terræ corpus, & ita locatum & ſitum, qvaſi operimento matris obducitur. Atqve in terram cadentibus corporibus hiſqve humo tectis, ex qvo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliqvam vitam agi mortuorum, qvam eorum opinionem magni errores conſeqvuti ſunt, qvos M. Tullius enumerat & refellit. (*1. Tuſcul.*) *Sed cum multa*, ait ille, (*Philipp. 14.*) *& varia impendeant hominibus genera mortis: nec inhumati ſunt, nec deſerti, nec diſperſis buſtis humili ſepultura cremati, qvi contecti ſunt publicis operibus atq; muneribus, eaq; extructione, qvæ ſit ad memoriam æternitatis, Ara virtutis.* Qvod contigit iis omnibus, qvi pro patriæ ſalute vel honeſta, qvalibet cauſa fortiter ciciderint, jacereqve maluerunt inſepulti, qvàm videre ſepultam patriam aut virtutem, pro qvibus

bus

bus qvilibet perpeti nec turpe, nec miſerandum putatur.

DE IMAGINARIA SEPULTURA INANI, ET HONORARIO TUMULO.

Cap. XVIII.

GLEBÆ injectio juſtam & plenam: pulveris jactus imaginariam ſepulturam facit. Hinc poëtæ, *Inops inhumataq; turba eſt*: *Virgil. 5. æneid. & ib. Serv.* qvæ nec legitimam habet, nec imaginariam ſepulturam, inops dicta eſt ab Ope qvæ terra eſt: ut inops turba ſit ſine terra, ſine pulveris jactu, qvi à prætereuntibus pro ſepultura dabatur. Nam in ſacris ſi manu plena non obrueretur, ter jacta terra cadaveri pro ſepultura fuit. *Acro. lib. 1. carm. od. 18.* Nec ſepultum poſſumus dicere, cujus ſepultura hoc ritu vel ſolemni & ſolito perfecta non ſit: ſed fortuita eſt obrutus terra. Unde cùm Æneas Polydori corpus terra contectum offendiſſet, illud iterum ſolemni hoc ritu ſepelivit, *Virgil. 3. æneid.*

Ergò inſtauratur Polydoro funus & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus Aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraq; cupreſſo
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.

In-

Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte;
Sanguinis & ſacri pateras animamq; ſepulchro;
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

Supremum vale, qvod Plauto eſt *ſupremum dicere.* Hæc qvidem terræ injectio fieri potuit ſecundum Pontificalem ritum, & circa abſentium corpora; qvibusdam ſolemnibus ſacris ut Servius docet: *lib. 6. æneid.* Qvob & Virgilius probat ex verbis Nyſi ad Euryalum; *lib. 9.*

Sit qvi me raptum pugna pretiove redemptum
Mandet humo ſolita: aut ſi, qva id fortuna vetabit,
Abſenti ferat Inferias, decoretq; ſepulchro.

Inferiarum modum ex Polydori funere colligimus. His peractis ſepulchri honorem implere credebantur Cenotaphio facto. Qvod genus ſepulturæ imaginarium, antiqviſſimum fuiſſe Homerus teſtatur, cum Menelaus peregrina in terra Agamemnoni inanem hujusmodi tumulum ſe feciſſe Telemacho narret.

Χεῦ Ἀγαμέμνονι τύμβον ἵν' ἄσβεστον κλέος εἴη.
Odyſſ. δ.

Conſtitui tumulum Atridæ, qva gloria ſumma eſt.

Χέειν τύμβον propriè non eſt buſtum facere; ut qvidam ſcripſerunt, ſed tumulum ex terra congeſta in modum aggeris extruere, licet τύμβος variam habeat ſignificationem, & ſumatur pro buſto, tumulo, ſepulchro, *Lexic. vet. Græc. lat.* Sæpiùs tamen τύμβος tumulus eſt, χωστὸς

τάφος,

ταφῷ, χυτῇ γῇ, qvi à ſepulchro differt ut imaginaria ſepultura ab imaginario funere ſeparatur, qvale Pertinacis imagini ductum eſt, Cenſoria pompa. *Capitolin. in. Pertinac.* Sic etiam Cenotaphium ab honorario tumulo aliqvantum differt. Nam Cenotaphium non ad honorem tantùm, ſed ad ſepulturam refertur: at verò honorarius tumulus ſepultis etiam excitabatur, qvo eorum memoria amplius celebraretur. Ut cum Druſi Neronis Corpus in Campo Martio ſepultum eſſet, exercitus honorarium ei tumulum extruxit, circa qvem deinceps qvotannis miles decurreret. *Sueton. in Claud. cap. 1.* Hunc tumulum ſic exprimit Dio *lib. 55.* τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἁψῖδος κενοταφίου τε, honores imaginum, Arcus & inanis tumuli, qvem uno verbo honorarium Suetonius vocat: M Tullius *gloriæ munus, Philipp. 14.* cum optimis & fortiſſimis civibus monumenti honores perſolvuntur. Multa enim viri illuſtres monumenta habuerunt, qvibus unum ſepulchrum eſſet; qvo corpus conderetur, ut Æneæ plurimi ſunt tumuli extructi iis in locis, qvibus hominum ſibi benevolentiam conciliarat, *Dionyſ. lib. 1.* Qvod & Neroni Druſo factum vetus inſcriptio declarat.

TI. CLAUDIUS. DRUSI. F. CÆS. AUG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SUI. DEC. VII. COLLEGI. FABRUM. M. R. T HS.

H-S. CIↄ. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SUB. HAC. CONDITIONE. UT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONUMENTUM. EJUS. DEFERANT. ET. IBI. (237. ſ.) EPULENTUR. DUNTAXAT. IN. V. ID. JULIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TUNC. AD. VIII. EJUSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SUPRA. DICTA.

At verò Cenotaphium honorem qvidem, ſed ſepulturæ neceſſitatem magis continebat. Tale illud Deiphobi cui Æneas, *Virgil. 6. æneid.*

Tumulum Rhœteo in littore inanem,
Conſtituit, magna & Manes ter voce vocavit.

Cui Deiphobus.

Omnia Deiphobo ſolviſti & funeris Umbris.

Inſtauraverat Polydoro funus, qvod non potuiſſet, niſi fuiſſet cadaver. Hîc tantum umbris juſta funeris perſolvit, ut umbræ funeris denotant ſepulturæ adumbrationem, qvam imaginariam appellamus.

Sed utrum Cenotaphium aliqvid habuerit religionis, non ſatis inter ſe Juris authores videntur conſentire. Martiano placet *lib. in tantum §. fin. D. de rer. diviſ.* Cenotaphii locum religioſum eſſe, ex Virgilii authoritate. Ulpianus contra ex Divorum fratrum reſcripto, *l. ſed Divid. D. eod.* Nam ſi adhuc monumentum purum eſt: poterit qvis hoc & vendere & donare: ſi Cenotaphium ſit, poſſe hoc venire dicendum eſt, nec enim hoc religioſum eſt. *l. vel*

qva.

qvæ. §. fin. D. de relig. Divorum fratrum Reſcriptum qvod Vlpianus ſeqvitur, Martianus non ignoravit qui illorum edicti de Juſtis ſepulturis meminit, *l. Div. D. de relig.* Qvod non ad omnia Cenotaphia trahendum putat, cum ex iis qvædam religioſa dici poſſint. Qvænam illa ſint ex Virgilio confirmat, cujus verſus cum obmiſſi ab illo ſint, eos viri docti ex tertio Æneidos ſuppleverunt, ubi

Solemnes tàm fortè Dapes & triſtia dona,
Ante urbem in loco falſi Simoëntis ad undam,
Libabat Cineri Andromache, Manesq́; vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas cauſam lacrimis ſacraverat aras.

Qvos verſus contra Martiani mentem facere Guichardus putat, cum non de tumulo Hectoris, ut ait, ſed de Anniverſario ſacro loqvatur Poëta. Qvare illos ex Æneidos ſexto eſſe repetendos affirmat, ubi de Palinuri aut Deiphobi imaginaria ſepultura tractatur. Sed valdè lapſus eſt vir doctiſſimus, cum lapſos alios ſibi perſuaſit. Nec enim Palinuri aut Deiphobi imaginaria ſepultura tractatur. Sed valdè lapſus eſt vir doctiſſimus, cum lapſos alios ſibi perſuaſit. Nec enim Palinuri aut Deiphobi ulla ratione tumuli religioſi dici poſſunt, cùm nihil ſacri habuerint. At inanis ceſpes Hectoris qvod Cenotaphium eſt, ideò religionem habet qvod cùm illo geminæ aræ ſacratæ ſunt,

qvarum conſecratione locus ſacer factus eſt. Sacrum autem omne Religioſum eſt, & qvæ religioſis adhærent, religioſa ſunt, *l. qva religioſis D. de rer. vendic.* Cum igitur ſacratis aris Cenotaphium adhæreat, religioſum illud eſſe nemo dubitabit. Qvod ſi ſacer locus non ſit, Cenotaphium religioſum illum non facit, qvia nulla illatio eſt mortui, qvæ naturam loci poſſit commutare. Sic pugnantes leges, qvæ videntur conciliari facilè poſſint: & Inſcriptiones plurimæ faciunt ad hanc conciliationem. Nam qvi viventes ſibi monumentum faciebant, cùm incertum eſſet an illorum corpus aut reliqviæ in illud inferrentur, locum conſecrabant, ut illorum memoria perpetuò ſervaretur. Lapis Romæ:

C. CÆCILIUS. FELIX.
ET. C. CÆCILIUS. URBICUS.
LOCUM. ITA. UTI. EST. CONCAMERATUM. PARIETIBUS. ET. PILA. COMPREHENSIS. LONGUM. P. VI. LATUM. P. VIII. CONSECRAVERUNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RUFINO. ET. C. (862. 5.) CÆCILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORUM. EXCEPTA. SECUNDINA. LIBERTA. IMPIA. ADVERSUS. ET. CÆCILIUM. FELICEM. PATRONUM. SUUM.
H. M. H. N. S.

Lapis alius:

HÆC

HÆC. ÆDIFICIA. PROPRIA.
COMPARATA. FACTA.
DICATAQVE. SUNT. MONUMENTI.
SIVE. SEPULCHRUM. EST. ET.
OLLARUM. QVÆ. IN. HIS. ÆDIFICIIS.
INSUNT. ET. CONSECRATÆ. SUNT.
RELIGIONISQVE EARUM. CAUSA. A.
C. COMINIO. SYMPHORO.
ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQ.
POSTERIS. EORUM.

Qvod in iſto lapide ſcriptum eſt monumentum ſive Sepulchrum ex Florentino J. Cto. intelligi debet, *l. monumentum. D. de relig.* Monumentum, ait, generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita: in qvod ſi corpus vel reliqviæ inferantur, fiet ſepulchrum. Si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ cauſa factum, qvod Græci *κενοτάφιον* appellant. Ex qvibus verbis, aliæ inſcriptioni lux adfertur, qvæ eſt ad Urbem in hortus Medicæis,

DIS. MANIBUS.
CLODIÆ. T. F. SATURNINÆ.
HOC. MONIMENTUM. SIVE.
SEPULCHRUM. SE. VIVA. FEC.
IN. FRONTE. P. VIII. IN. AGR.
P. VIII.
(866,7.) HUJUS. MONIMENTI.
SIVE.
SEPULCHRI. JUS. AD. HERE-
DES. EJUS. PERTINET. PRO-
POR
MENTO. EJUS. SCRIPTUS.
EST.

Sepulchra ergò ſunt propriè, in qvibus corpus conditum eſt, qvæqve per cadaveris illationem religioſa ſiunt. Monumenta ad memoriam aut honorem ponuntur, & pro tumulo plerunqve accipiuntur. *Σῆμα, Μνῆμα διὰ τὸ μνήμην ἀνακινεῖν τοῦ ποτὲ ζῶντος, Euſtath. Iliad. β.* Ubicumqve igitur hæc verba ſcripta ſunt OB. HONOREM. aut IN. MEMORIAM, Cenotaphium eſt aut monumentum. Elegans eſt repertum Taurini Auguſtæ, qvod hic ſubjicio.

C. VALERIO. C. F.
STELL. CLEMENTI.
PRIMIPILARI.
II. VIR. QVINQVENNALI.
FLA-

FLAMINI. DIVI. AUG. PER-
PETUO.
PATRONO. COLONIÆ.
DECURIONES. ALÆ. GETU-
LORUM.
QVIBUS. PRÆFUIT. BELLO.
JUDAICO.
SUB. DIVO. VESPASIANO.
AUG.
PATRE.
HONORIS. CAUSA.

HIC. OB. DEDICATIONEM. STA-
TUARUM. EQVESTRIS. SET. PEDESTRIS.
OLEUM. PLEBEI. UTRIUSQVE. SEXUS.
DEDIT.

Lapis alius Aqvileiæ

SAUFIIUS. SABDA ADJECIT.
IN.
FR. Q. P. VIIII. IT. AGR. P. XXXII.
SIBI. ET. SUIS. IN. HONOREM. L.
VALERI. NUMPHODOTI. C.
STATI. PRIMIGENI. ET. IN.
ME-
MORIAM. C. STATII. HEURE-
TI.
EUPOR. LIB.

Mihi veteres Inſcriptiones ita placent, ut ſi qvæ occurrat, illam prætermittere facilè non poſſim, nec una aut altera contentus eſſe. Etenim acumen uno in verbo poſitum, magnam ſæpè venuſtatem habet & antiqvitatis imaginem, qvæ alibi vix videri, legi aut intelligi poteſt. Qvod cum peritiores advertant ſatis, imperitos non moror, aut inſcriptos illos, qvi viſiora literarum cadavera portant ad rogum. Mallem ego ſi ità daretur opus integrum perficere, qvàm inſcriptionem unam componere. Hoc enim Myrmecidis artem deſiderat, fabricare navem, qvam apicula pinnis abſcondat, & paucis lineis ea complecti, qvæ centum paginis plerumqve vix poſſent explicari. In his ergo veteribus diutius immorari non pigeat. Placet una, qvæ eſt Belluni.

FILII.
POSUERUNT. MEMORIAM.
PATRI. SUO. (741.)
SATURNIANO. POTIO. OBITO.
CUM. COMPARE. SUA.
VALENTINIANA. VOLUSIA.

Græci dicunt Μνήμης χάριν. Amaſiæ.

ΕΥΣΤΟΧΙΟΣ.

KAI.

ΚΑΙ. ΑΘΗΝΑΙΣ. (1127. 7.)
ΤΗ. ΘΥΓΑΤΡΙ.
ΜΝΗΜΗΣ. ΧΑΡΙΝ.

Legimus etiam qvoſdam ſibi memorias comparaſſe, hoc eſt, ſepulturæ locum. Inſcriptio Romæ.

D. M.
SEPONIA. PROCLINA. CONJUGI.
DULCISSIMO. AURELI. MERCURIO.
MEMORIAM. ISTAM. SE. VIBA,
COMPARAVIT. SIBI. ET SUIS.
POSTERISQVE. EORUM. SI.
QVIS. AUTEM. ISTAM. MEMORIAM. EX. NUMERO.
FILIORVM. SIBI. LIBERTORUM.
DISTRAHERE. VOLUERIT.
INF. AER. (817. 2.)

Aliud eſt memoriam celebrare, qvod idem eſt ac Manes colere.

Vologeſus Parthorum Rex miſſis ad Senatum legatis magnopere oravit, ut memoria Neronis coleretur. *Sveton. in Neron. cap. 57.* Ex qvibus intelligi poteſt Modeſtini reſponſum: *l. legatum D. de Uſu & Uſufruct. leg.* legatum, inqvit, civitati relictum eſt, ut ex reditibus qvot-

annis in ea civitate memoriæ defuncti conſervandæ gratia ſpectaculum celebraretur.

Monumentum porrò non pro Cenotaphio ſolùm ponitur, ſed pro qvalibet re, qvæ ad nominis æternitatem paratur. Eleganter M. Tullius (*Pro Sexto*) *L. opimius cujus monumentum celeberrimum in foro: ſepulchrum deſertiſſimum in litore Dyrrachino relictum eſt.* Qvod pro Cenotaphio accipi non poteſt; nec enim in foro aut in urbe ſepulchrum aut Cenotaphium extruere licebat. At monumentum etiam domi aſſervatum lapis vetus teſtatur:

L. CLAUDIUS. AN......
PRUDENS. CONSI....
ANUS. PRÆFECTUS (537. 7.)
ALÆ. FRONTONIANÆ.
H. S. E.
OSSA. MONIMENTUM. DOMI.

Qvod igitur ad memoriam ſpectat poſteritatis, illud ubi ubi ſit, monumentum rectè dicitur, ſi indicia virtutis habeat, qvibus honoris & laudis ornamenta conduntur, & collocantur.

DE

DE ARIS MONUMENTI AUT SEPULCHRI,

Cap. XIX.

ARA Sepulchri rogus eſt, qvi in modum aræ aſſurgebat lignorum congeſtione, *Serv. 6. æn. 6. lib.* Lucanus:

Da vilem Magno plebeji funeris arcam,
Qvæ lacerum corpus ſiccos efundat in ignes.

Lego *funeris aram.* Nec enim in arca lacerum corpus ignis conſumeret. Vilis autem ara dicitur plebeja & vulgaris, qvod ex Servio ab aliis obſervatum. Nos de Aris hîc loqvimur, qvæ ad Manium ſacra poſitæ ſunt, qvæ non omnes religionem habent niſi fuerint conſecratæ. Qvare ubi Inſcriptiones Aræ mentionem faciunt, locus purus videri poteſt, qvalis eſt Romæ.

D. M.
C. JUNIO. NICEPHORIANO.
MILITI. CHORT. SECUNDÆ.
ULPIA. RESTUTA. AMICO.
BENE-MERENTISSIMO.
ARAM. POS. (549. 1.)

Item Romæ:

D. M.
L. PRIMANIO. L. F.
SPERATO. VET.
AUG. ARAM. CUM. (558. 6.)

MO-

MONIMENTO.
PRIMANIUS.
SECUNDUS. LIB.
CUR. ET. SIBI. LIB.
LIBERTABUSQVE.
EORUM.

Piſis.

C. VIRRIUS. JUCUNDUS.
VEXIL. COH. II. VIG.
L. VISERTI. LATINI.
(569.1.)
MILIT. AN. VI. MEN. VII.
DIES. XVIIII.
IN. EIS. TESSERAR. OPTIO.
VEXILIARIUS.
VIXIT. AN. XXVII.
ARAM. CUM. BASE. SUA.
T. P. I.

Inſcriptionis notæ T. P. I. ſignificant teſtamento poni juſſit, ut alia docet, qvæ eſt Romæ.

APLASIA. L. F.
PAULLINA.
ARAS. TRES. SIBI. ET.
Q. CORRIO. ANTIQVO.
VIRO. SUO. ET. (756.4.)
Q. CORRIAE. Q. F.

PAU-

PAULLINAE.
FILIAE. SUAE.
TESTAMENTO. FIERI.
IUSSIT.
MACERIA. CIRCUNDATA.

Hæ ferè ſunt inſcriptiones (ſi unam adderemus, quæ eſt fol. 714. 2.) in qvibus Aræ poſitæ leguntur. Qvæ ſi ſepulchris cederent, religioſæ fuerunt: ſi monumento aut cenotaphio, purè remanſerunt, niſi eſſent conſecratæ. Illarum autem conſecratio in honorem mortui non cuivis permiſſa fuit. Nam Aræ hujuſmodi principibus ſolùm viris extructæ aut iis, qvi Divi crederentur, ut parentibus, liberis, conjugibus, qvos qvi ſuperſtites eſſent, ut divos coluerunt, ut capite qvarto hujus libri demonſtratum eſt, & Virgilii authoritate confirmatur. *lib. 5. æn.* Ille enim de Ænea, qvi Anchiſem patrem humo mandaverat,

Ex qvo reliqvias diviniq; oſſa parentis,
Condidimus terra, mæſtasq; ſacravimus Aras.

Mæſtæ Aræ, inqvit Servius, *ad Anchiſem pertinent, quem ex hujuſmodi conſecratione numen effectum Æneas volebat.* Qvod fecit Andromache in Anniverſario Hectoris ſacro,

Qva geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat Aras. (*3. æneid.*)

Qvod

Qvod eſt, mœſtas Aras & funebres: qvæ geminæ ponuntur, ut una ſit mariti, altera filii. Aut certè qvia inferi pari gaudere munere dicerentur. Una qvidem Ara uni conſtituebatur. Lapis ad urbem in hortis Mediceis.

DIS. MAN.
CLAUDIÆ. LEPIDILLA. (726.1.)
EX. PROVINCIA.
BELGICA. AMBIANÆ.
FECERUNT. LIBERI.
EJUS. LEPIDUS. ET.
TREBELLIUS. MATRI.
OPTIMÆ.
HIC. MATRIS. CINERES.
SOLA. SACRAVIMUS. ARA.
QVÆ. GENUIT. TELLUS. OSSA.
TEGET. TUMULO.

Si verò ſepulchrum eſſet, cuivis licuit Aram ponere aut conſecrare, non tamen mortuo, ſed Diis Manibus. Aras extruebant etiam ignotis Numinibus aut Manibus, ait Minutius. *in Octavio*. De qva re hanc ſuggere placet inſcriptionis partem.

C. MINDIUS. C. L. PACORUS.
ARAM. DIS. MANIBUS. SACRAV
(1035.5.)

Scribit Dio *lib. 44.* occiſo Julio Cæſare à qvibusdam, Aram conſtitutam ubi rogus fuerat, & ſacrificaſſe apud eam Cæſari, tanqvam Deo: qvem ſeqvitur Appianus. *lib. 3. de Bell. Civil.* Uter-

Uterqve falſus eſt. Nulla enim Ara Cæſari extructa, ſed columna ſolida XX. pedum lapidis Numidici in foro cum hac Inſcriptione PARENTI PATRIÆ. Apud qvam longo tempore plebs ſacrificare, vota ſuſcipere, controverſias qvaſdam interpoſito per Cæſarem jurejurando dirimere perſeveravit. Hanc execratam columnam evertit Dolabella, *Cic. Philipp. 1. & lib. 14. ad Att. epiſt. 17.* qvam Buſtum meritò M. Tullius appellat. Nos funebres columnas ſuo loco, ornabimus. Nunc verò deſcendendum ad ea loca qvæ conſecrata ſunt, & in qvibus reliqviæ conderentur. Qvorum ſuperioris capitis inſcriptiones meminerunt.

Locorum conſecratio vel religio his plurimum verbis denotata. *Cineribus hic locus ſacer. Dis Manibus locus occupatus.* Lapis Romæ:

D. M.
P. LICINI. ET. AEL. AMYNTHÆ. (800.9.)
CINERIBUS. HIC. LOCUS. SACER. EST.

In villa Julii in Cippo Marmoreo:

DIIS. MANIBUS. LOCUS. OCCUPATUS.
IN. FRONTE. P. VII. IN AGRO. P. IIII. (686.3.)

D E

DE SEPULCHRIS,

CAP. XX.

MEMORIÆ tamen & monumenta cum Sepulchris ipſis ſæpè conjuncta ſunt, qvæ etiam pro ſepulchro in antiqvis Inſcriptionibus multis in locis uſurpantur. At ſepulchrum propriè eſt, ubi corpus oſſave hominis condita ſunt. *l. 2. §. purus. de relig.* Vel ut ait Gallus Ælius, *Feſt. in verb. ſepulchrum.* in qvo mortuus ſepultus eſt, non locus ſepulturæ deſtinatus, vel memoriæ, & monumenta, quæ Sepulchra non ſunt, niſi qvatenus corpus eſt. Τάφος ἐστιν ἐν ᾧ σῶμα ἢ ὀστέα ἀπετέθη, οὐ, πᾶς ὁ ταφῇ ἀφορισθεὶς, ἀλλ᾽ ὅσου ἐστὶ τὸ σῶμα. Μνημεῖον δ᾽ ἐστὶ τὸ διὰ τὴν μνήμην φαινόμενον. *lib. 59. Baſilic.* Eleganter M. Tullius (*in orat. pro Milon.*) *Milonis vos amici monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum ſepulchrum eſſe patiemini?* Plura monumenta conſtitui potuerunt: unum Sepulchrum fuit, qvia una ſepultura ſepulchra plura efficere non poteſt. *l. cum in diverſis D. de relig.* Qvorum jacturam, qvi tam facilè patiuntur, næ illi mihi de immortalitate cogitare minus videntur. Faceſſat Theodorus ille Philoſophus vel hoc verbo ignobilis, cui crucem cum minitaretur Lyſimachus, nihil intereſſe reſpondit huminè an ſublimè putreſceret. *Cic 1. Tuſcul.* Caninius Diogenes aſperius pro

projici ſe jubeat inhumatum & ipſis canibus dilacerandum: Imprudentiæ hoc illius tribuam, qvæ ementito virtutis nomine magna plerumqve in Stoicis notatur, qvi idem putabant à feris volucribusqve diſtrahi & ſepulchro tegi.

Nec tumulum curant, ſepelit natura relictos,

Ut delitiarum fluctibus obrutus Mœcenas canebat olim, *Senec. epiſt. 93.* Etenim conſenſus omnium gentium naturæ lex eſt, & ex communi ſepulchrorum honore philoſophi prudentiores argumenta petierunt ut in morte ſenſum aliqvem probarent, nec exceſſu vitæ ſic deleri hominem ut funditus interiret. Id cum multis alijs rebus, tum maximè è Pontificio Jure & ceremoniis ſepulchrorum intelligi licet, *Cic. 1. Tuſcul.* qvas maximis ingeniis præditi nec tantâ curâ coluiſſent, nec violatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus mortem non interitum eſſe omnia tollentem atqve delentem, ſed qvandam qvaſi migrationem commutationémqve vitæ, qvæ dux in cœlum ſolet eſſe. Qvod Hector Homericus non ignorabat, qvi ut cum Ajace congreditur, id agit primùm, ſi fortè Ajax victus occubuerit, ut ſepeliretur, declarátqve ſe velle, ut ſuum tumulum multis etiam poſt ſeculis prætereuntes alloqvantur.

Ανδρὸς μὲν τόδε σῶμα πάλαι κατατεθνηῶτος,
Ον ποτ' ἀριστεύοντα κατέκτανε Φαίδιμος Εκτωρ,

Ὡς ποτέ τις ἐρέει, τὸ δ' ἐμὸν κλέος οὔποτ' ὀλεῖται. (*Homer. Il.* ψ.)

Qvæ M. Tullius libro ſecundo de Gloria ſic latina fecit, *Agell. lib. 15. cap. 20.*

Hic ſitus eſt vitæ jampridem lumina linqvens,
Qui qvondam Hectoreo perculſus concidit enſe,
Fabitur hoc aliqvis, mea ſemper gloria vivet.

Qvid ipſa Sepulchrorum monumenta, qvid Elogia ſignificant niſi nos futura cogitare? His famæ æternitas conſervatur, his virtus clarorum virorum inter emortuos illorum cineres reviviſcit: his gentis nobilitas plerunqve probatur. Veſpaſiorum monumenta à Nurſia ad Spoletum complura magnum indicium fuerunt ſplendoris familiæ & vetuſtatis, *Sueton. in Veſp. cap. 1.* qvam à majoribus traditam poſteri ſola virtutis æmularione tueri poſſunt & propagare. Mihi valdè placet, Atticus qvem Athenæ non tam operibus magnificis delectabant, qvàm recordatio ſummorum virorum, qvorum ſepulchra ſtudioſè contemplabantur, qvæqve veteres poſt patrios Deos honore præcipuo venerabantur. Hæc *Manium ædificia* Imperatores, *l. 4. C. Theod. de ſepulchr. violat. Portum corporis* rectè Ennius appellavit, *Cicer. 1. Tuſcul.* Qvorum favor apud noſtros tantus eſt propter publicam utilitatem, ut ſtrictam rationem inſuperhabeant, qvæ nonnunqvam in ambiguis religionum qvæſtionibus omitti ſolet, *l. ſunt perſonæ, D. de relig.*

Cre-

Crede mihi vires aliquas natura ſepulchris
Attribuit,

Seneca dicebat, *in epig. 4.* qvi cum nulli reliqvias ſuas commendaret ex Stoicorum more, *epiſt. 39.* vanæ opinioni naturam ipſam repugnare fatetur ſatis. Nos veterum inſtitutis inhæremus, illaqve qvæ ad antiqvitatis commendationem pertinent, enarramus, qvæ in Sepulchris etiamnum maxima ex parte latet. Ex illorum erroribus hic unus fructus eſt, ut mores præſertim veteres dignoſcamus. Primùm illi reqvieſcere in Sepulchris crediderunt mortuos, illaqve DOMUM. ÆTERNAM. nuncuparunt. Lapis Polæ in Illyrico:

MANILIA. PAULLA.
DE. PATRIMONIO. SUO.
SIBI. ET.
AURELIO. PAULLINO.
COMPARI. SUO.
DOMUM. ÆTERNAM. P.
(804. 1.)

Unde Varro in Pſeudolo Apolline *Æviternum domum hominum,* *Tellurem* dicit, *Priſc. lib. 2.* in qva perpetuam ſecuritatem & æternam qvietem poſitam alii lapides loqvuntur, qvorum unus eſt juxta Danubii ripam:

PERPETUAE. SECURITATI.

(675. 4.)

D. Φ. M.

A qva ſecuritate Deos ſecuritatis nominarunt, Romæ.

DIS. SECURITATIS.

Q. VIBIUS. HERMA.

(318. 7.)

Item Romæ.

DIBUS. SECURIS.

M. SALVVI.

(618. 3.)

Alter lapis Viennæ Allobrogum de æterna qviete.

D. M.

QVIETI.

ÆTERNAE.

T. CASSII.

(675. 6.)

Ab eo Qvietorium.

M. AURELIUS. MUTIUS. NOLANUS.

ANN. NAT. LXVI. FATUM.

COMMUNE.

PRÆVENIENS. QVIETORIUM.

HOC. SIBI. VIVENS. PARAVIT.

(810. 2.)

Qvod aliis Reqvietorium, Burgi in Hetruria,

ɸ DIS. ɸ MANIB. ɸ
Q. ORTENSIUS. ASCLEPIADE.
FECIT SIBI ET.
TERENTIÆ. AMOR. L. ɸ
REQVIETORIUM.

(283. 4.)

Alii Sepulchrum domum dixerunt, Hiſpali.

DIDIA. T. F. FABIA.
MATER. IN. MEO. DOLORE.
IN. HOC. SEPULCHRO.
NOMEN. IN. HIS. ADSCRIPSI. MEUM.
HIC. EST. DOMVS. MEA.
CVM. MEIS.

(680. 5.)

Optimè qvi Conditorium, Agrum Somni, Sedem, Internam ſecuritatem. Primum eſt Romæ:

D. M.
PRIMILLÆ. ÆS.
TIONES. CVI. ET.
SACRIS. DOMESTI-
CIS. OFFERRE. CON-
CESSERAT. OLLAS.
VI. MINORES. ET.
LIBERIS. EJVS. IN.
AVITO. CONDITORIO.
INDVLSIT.

(CIↃCXXXIIII. 6.)

Alterum prope Veronam,

DIS. MANIBVS.
JOVI. ET. JVNONIB.
T. FLAVIVS. R. IV. VIR. I. D.
C. ET. P. L. GRATO.

IN. VITÆ. SVÆ. NVLLI.
MALEDIX.
† ƆO. OMN. D. I. M. N.
IN. AGRO. SOMNI.
H. M. H. N. S.

Notas interpretatur Gruterus, *Contra omnibus Diis inferis maledicet nunc.*

Tertium Polæ:

DONATVS.
AVG. LIB. ET.
ANNIA. PRIMITIVA.
HANC. SEDEM.
FRVCTVM. LABORIS. SVI.
VIVI. SIBI. POSVER.
(611. 7.)

Ultimum eſt Mediolani.

D. M.
BONÆ. MEMORIÆ.
MARTINIAN. EX.
PROTECTORIBVS. INTERNAM.
SEQVRITATEM.
(GIƆLVI.I.)

Sarcophagus in multis inſcriptionibus pro ſepulchro invenitur à Sarcophago lapide dictus, in qvo primum corpora defunctorum condita, intra qvadrageſimum diem, exceptis dentibus abſumebantur: *Plin. lib. 2. cap. 96. & lib. 36. cap. 17.* Nec tamen putandum eſt Sarcophagum omnem ex illo lapide factum: nam & fictilis fuit, & marmoreus, de qvibus elegans inſcriptio eſt libro

libro ſecundo noſtro, De veteri Jure Pontificio cap. 9, Arca etiam pro ſepulchro fuit. Inſcriptio Romæ:

M. VARINIUS. M. F. PHILIPPICVS,
ORN. DEC. Q. ANN.
T. PETRONIÆ. RVFINÆ.
ET.
VARINÆ. PHILIPPICÆ.
FIEIÆ. SVÆ.
SI. QVIS. IN HAC ARCA. ALIVM.
POSVERIT. Q. Q. S. S. DABIT.
COLONIÆ. NOSTRÆ. POENAI.
NOMINE. . . . .
(482, 2.)

Videtur enim terra conditum corpus, & ſi in arca conditum ſi hoc animo, ut non aliò transferatur, *l. divi D. de religioſ.* Qvin & defuncti ſe ſe multi fictilibus doliis aut Soliis (utrumqve in Plinio *lib. 35. cap. 12.* placet) condi maluerunt. M. Varro Pythagorico modo fictili dolio poſitus eſt in myrthi & oleæ atqve nigræ populi foliis: qvia fortè fictilibus, odoris integritas tenaciùs hæret. *Horat. lib. 1. ep. 2. Vitruv. lib. 8. cap. 7.*

Sed cùm juſtæ ſepulturæ traditum corpus non videretur, niſi terra conditum & humatum, qvo modo in arca aut Sarcophago poſita corpora juſtam ſepulturam habuerint, dubitari poſſet. Nos dicimus combuſto cadavere os aliqvod exceptum fuiſſe, qvod humo tegeretur,

reliqviæ deinde corporis in monumentis condebantur. Unde ſiti dicuntur & humati cum ſepulchrum eſt, juſta facta & corpus incenſum, *Cic. 2. de leg.* in qvibus glebæ injectio locum tenuit humationis. Qvare rectè Martianus J. Ctus. *l. Divi. D. de relig.* Videtur terra conditum & ſi in arcula conditum hoc animo ſit: qvem *ſepulchri perpetui honorem* Auſonius dixit, *in Parental. 9.* Nam qvæ temporaria ſepultura eſt, juſta non eſt.

DE SEPULCHRORUM DIFFERENTIA, ET PRIMUM DE REGUM, ET PRINCIPUM MONUMENTIS.

CAP. XXI.

MAGNA verò Sepulchrorum differentia fuit, qvæ ſumptibus & titulis, non religione ſeparantur. Datum enim hoc Principum & illuſtrium virorum poſteritati, ut qvomodo exeqviis à promiſcua ſepultura ſeparantur; ita traditione ſupremorum accipiant habeantqve propriam memoriam nobilitatis aut virtutis; *Tacit. lib. 16. Annal.* cum opifices etiam poſt mortem nobilitari velint. Sepulchrorum ergò alia ampliſſima fuerunt, alia moderata; qvædam vulgaria aut humilia ple-

plebeia aut promiſcua. Ampliſſima Regum, Principum & illuſtrium virorum: moderata, honeſtiorum; vulgaria, mediocrium: humilia, Tyrannorum: promiſcua, pauperum.

Regum & Principum Sepulchra, qvæ Herodiano, *lib. 4.* Βασίλεων ἱερὰ μνήματα, propriè Mauſolea, à Mauſolo Cariæ rege, *Cic. 3. Tuſcul. Valer. Max. lib. 4. cap. 6. Plin. lib. 36. cap. 5. A-gell. lib. 10. cap. 13.* à qvo Romani rei miraculo adducti, magnificentiſſima qvæqve apud ſe monumenta, Mauſolea nominarunt. Ῥωμᾶιοι μεγάλως δὴ τι ἀυτὸν θαυμάζοντες τὰ παρὰ σφίσιν ἐπιφανῆ Μνήματα, Μαυσωλεῖα ὀνόμαζον, *Pauſan. in Arcadic.* Porſena Rex Hetruriæ Labyrinthum ſepulchri cauſa extruxiſſe fertur, ut externorum Regum vanitas qvoqve ab Italis ſuperaretur, *Plin. lib. 36. cap. 13.* De hoc Varro, *Sepultus eſt,* inqvit, *ſub urbe Cluſio, qvo in loco monumentum reliqvit, lapide qvadrato, ſingula latera pedum lata tricenum, alta qvinqvagenum: inq; baſi qvadrata intra labyrinthum inextricabilem; ſupra id qvadratum Pyramides ſtant qvinqve, cujus operis nobilitate dicitur regni vires fatigaſſe.* Aliud fuit Mauſoleum Auguſti Cæſaris præclariſſimum prope Martium Campum: *Strab. lib. 5.* Agger ad amnem ſupra ſublimem albi lapidis fornicem congeſtus, & ad verticem usqve ſemper virentibus arboribus coopertus. In faſtigio ſtatua Auguſti Cæſaris: ſub aggere monumenta ejus & cognatorum ac familiarium: à ter-

tergo lucus magnus, ambulationes miras habet. Qvæ monumenta dicimus, Græcus author linguæ latinæ imperitus, θήκας vocat: loculos Interpres. Si vim verbi ſpectemus θῆκαι Repoſitoria dici poſſunt, qvo verbo Plato *12. de leg.* uſus eſt cum de minuendis ſepulchrorum ſumptibus ageret, M. Tullius ſepulchra dixit, *2. de leg.* Sed hoc verbi θῆκαι aut loculi, Auguſti Mauſoleo convenire non poſſunt. Nam θήκη καὶ σορὸς Pheretrum ſeu loculum ſignificant, ἥψατο τῆς σοροῦ apud D. Lucam interpreti eſt, tetigit loculum: recte id qvidem. Nam cum adoleſcens efferretur νεανίσκος, qvi perfectam hominis menſuram non eſſet aſſecutus, in loculo efferri debuit, hoc eſt in pheretro minuſculo, qvod νεανίσκου nomen declarat. Qvo ſenſu Xenophonti, *lib. 1. de Inſtit. Cyri*, ἐν τοῖς ἐφήβοις νεανισκεύεσθαι, eſt, inter ephebos adoleſcere. Qvare loculi non qvadrant amplitudini Mauſolei, cùm puſillis illi hominibus aut rebus modicis compararentur. Sic Pyrrhi Regis pollex cum non potuiſſet cum reliqvo corpore comburi, conditus eſt loculo, in templo, *Plin. lib. 7. cap. 2.* Ut Manius Maximus & M. Tullius, qvi binorum cubitorum fuerunt, miraculi gratia in loculis aſſervati. *Plin. lib. 7. cap. 16.* Loculorum, qvi in monumentis vulgaribus erant, formam hanc habemus in ſepulchro vetere. (Fig. 38.)

Lo-

Loculi ergo nullum in Mauſoleo locum ſibi vendicare poſſunt, in qvo omnia ampliſſima, qvæ non opere ſuo ſolùm, ſed illius magnitudine maximè commendantur. Nam ad honorem Manium pertinebat ingens ſepulchrum habere. Qvod milites Aureliano detulerunt: *Vopiſc. in Aurelian.* & Probus cum ſingulari certamine in Africa fortiſſimum virum deviciſſet, ingenti illum ſepulchro honoravit: ut milites Probo ipſi ingens poſtea ſepulchrum fecerunt, *Vopiſc. in Probo.*

Mauſolei monumentum in Rege aut principe Solium rectiùs fortè appellaretur. Nam ut Solium Regum eſt βασιλικὸς θρόνος, *Beda de Ortograph.* in qvo ſedere ſolebant, & corporis ſui tutelam, dictumqve Solium qvaſi ſolidum, *Serv. lib. 1. & 7. æneid.* Qvod Florus ſentire videtur, *lib. 4. Cleopatra,* inqvit, *in Mauſoleum ſe recepit, Sepulchra Regum ſic vocant: ubi maximo, ut ſolebat, induta cultu in diffuſo odoribus Solio juxta ſuum ſe collocavit Antonium* Qvod idem & Suetonius, *in Neron. cap. 50. Reliqvias Neronis gentili monumento condiderunt: in eo monumento Solium Porphyretici marmoris ſuperſtante Lunenſi Ara circumſeptum eſt, lapide Thaſio.* Apertius Q. Curtius *lib. 10. Sepulchrum Cyri Alexander juſſit aperiri, corona aurea ei impoſita, amiculo cui aſſueverat, ipſe Solium, in qvo corpus jacebat, velavit..* Sed nos ad Auguſti Mauſoleum redeamus, in qvo ejus reliqviæ conditæ, *Sueton. in Aug.*

Aug. cap. 100. & ex præfractis foribus exaudita vox, qvæ Neronem ante obitum nomine cieret; *Sueton. in Ner. cap* 46. Qvod & temporibus Veſpaſiani inter prodigia cetera numeratur, cùm repente Mauſoleum illud Cæſarum patuit, *Sueton. in Veſpaſ. cap.* Cum illud plenum fuit, Hadrianus, *Xiphilin. in Hadr.* 23. extra portam Æliam ſepulchrum conſtruxit ſpectatu digniſſimum. Pario namqve lapide ædificatum eſt, & qvaternis partitum pari dimenſione lateribus, eam porrectis in latitudinem, ut jactus ex angulo lapis, alterum ferè pertingat: altitudine autem hæc Urbis mœnia ſuperant. Statua qvoqve illius Pario marmore virorum eqvorumqve miro artificio factæ, deſuper inſident. Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος τάφος ἔξω πύλης Αὐρηλίας ἐστὶν, ἀπέχων τοῦ περιβόλου λίθου βολήν. θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον. Πεποίηται γὰρ ἐκ λίθου Παρίου, καὶ οἱ λίθοι ἐς ἀλλήλους μεμύκασιν οὐδὲν ἄλλο ἐντὸς ἔχοντες. Πλευραί τε αὐτοῦ τέσσαρές εἰσιν, ἴσαι ἀλλήλαις. Εὗρος μὲν σχεδόν τι ἐς λίθου βολὴν ἑκάστη ἔχουσα. Μῆκος δὲ ὑπὲρ τὸ τῆς πόλεος τεῖχος. Ἀγάλματά τε ἄνω ἐκ λίθου εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων θαυμάσια οἷα, *Procop. lib.* 5. Authoris verba ſubjeci, qvi ex omnibus unus hanc Hadriani molem ſuis ſcriptis adumbravit. Septizonium Severi memoratur, qvod cum Niger Peſcennius inchoaſſet, qvi hoc maximè cogitarat, ut ex Africa

ta venientibus opus illud occurreret, Severus abſolvit, fuitqve Antoninorum Mauſoleum.

DE VIRORUM ILLUSTRIUM SEPULCHRIS,

Cap. XXII.

HABUERUNT & viri illuſtres Mauſolea, hoc qvidem nomine illorum tumulis communicato. Lapis Nemauſi, qvi fragmentum teſtamenti continet.

SI. QVIS. EX. IIS. QVI. SUPRA. SCRIPTI. SUNT. CUM. MORIAR. NON. VIVET. SIVE. POST. MORTEM. MEAM. MORIETUR. TUM. QVI. RELI. QVI. ERUNT. IN. EORUM. LOCUM. QVI. MORTUI. ALIOS. PER. SUFFRAGIA. SUBSTITUANT. QVOS. DIGNISSIMOS. PUTAVERINT. DUM. NON. MINUS. IN PERPETUUM. TRIGINTA. SINT. LICEATQVE. IIS. QVI. PRÆSENTES. ESSE. IIS. DIEBUS. NON. POTUERUNT. IN. LOCUM. SUUM. CONVIVAM. EX. AMICIS.

CIS. SUIS. MITTERE. EJUS-
QUE. MÆSOLEI. CLAVES.
DUÆ. PENES. ALIQUEM. LI-
BERTORUM. MEORUM. ET.
CURATOREM. CUJUSQUE. AN-
NI. SINT. (496. 7.)

SUBSTITUTI.
T. RONCIUS. MATERNUS.
C. LICINIUS. SOTERICUS.

Alius Tarracone.

BENE. SIT. TIBI. VIA-
TOR. QUI. ME. PRÆ-
TERISTI. PAULUS
HIC. JACEO. MILES.
AM. P. BLACANÆ.
NATUS. V. AN. C.
ET. SI. QUID. SU-
PERVIXI. HIC.
MESOLEUS. NE-
MINI. II. DEBET. (556. 2.)

Torqvent me hæc verba NEMINI. II. DEBET, qvæ ſola conjectura intelligere poſſum, qvæ in Inſcriptionum interpretatione cuiqve libera eſt. Crediderim has notas II. Secundano aut Secundo denotare, ut ſit, nemini ſecundo debet, nemini ſecundo pateat, vel ſecundum neminem recipiat. Qvod minus mihi probatur. Nam Mauſoleum à ſepulchro differt, qvod illud plura ſepulchra contineat. Magis placet

Fig.39. *p.32*

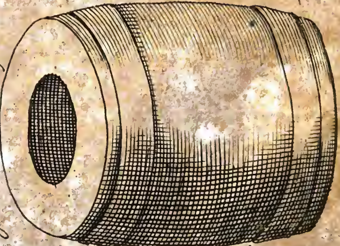
fig.40. *p.334.*

Fig.42. *p.334.*

fig.41. *p.334.*

cum Mauſolei dominus miles fuerit Alæ primæ, qvod hæ literæ deſignant AM. P. in qvibus fabrile mendum AM. pro AL. ſuſpicor voluntatem teſtari, ut nemini Secundano debeat, id eſt, neminem ſecundanum admittat. Secundani ſunt, milites ſecundæ legionis: *Liv. lib.* 44. ut qvi primæ, Primani: qvintæ, Qvintani. Hoc fortè propter diſſidium inter Primanos, Secundanos, legionum eqvites, ex qvibus ſibi neceſſitudine aliqva conjunctos, à ſepulchro Primanus arcere voluerit. Vel certè qvod veriùs puto, hæ literarum notæ ſignificant, *Nemini iter debet.* Qvi rectiùs inſcriptionis notas aſſeqvetur, hanc meam forte conjecturam non aſpernabitur.

Ab hac ſepulchrorum magnificentia illi majorum gentium Dii, qvi à Romanis colebantur, à terra in cœlum profecti reperiuntur, qvorum ferè omnium ſepulturæ in Græcia viſæ ſunt. *Cic. 1. Tuſcul.* Qvod Euchemerus primùm enunciavit, à qvo & mortes, & ſepulturæ demonſtrantur Deorum, qvæ non demonſtraſſe religionem, ſed penitus videntur ſuſtuliſſe. *Lactant. lib. 1. Inſtit. cap. 11.* Nos verò Græcorum ſepulchra non attingimus, ſed Romanorum, in qvorum gloria illuſtranda, magnam capimus voluptatem, ob immortalem & ſine offuciis virtutem. Ego qvidem cum poëta vetere:

Malim unum Catonem qvàm trecentos Socratas.

Ecqvis egreſſus porta Capena, cum Calatini, Sci-pionum, Serviliorum Sepulchra videt, illos, inqvit Tullius, *cap. 1. Tuſcul. beatos non putaret?* Qvis in Campo Martio illuſtrium virorum tumulos, qvi ſcenæ qvandam oſtentabant ſpeciem, floribus non oneraret? *Strab. lib. 5.* Hoc virorum fortium virtus poſtulat ut memoria poſteritati celebretur, qvæ nunqvam intercidet, ſepulta etiam virtute. Nemo enim adeo ferus eſt, ut cum ſe vitiorum illecebris addixerit, ita virtutem oderit aut vitia ſectetur, qvi ſe virum bonum prædicari non cupiat, & adumbratione qvadam virtutis vitiorum non tegat deformitatem, ſtultitiamqve ſepelibilem, ut Plautus *in Amphitr.* noſter loqvitur, facere non deſideret. Etenim.

Virtus anteit omnibus rebus profectò.
Libertas; ſalus, vita, res, parentes,
Patria, & prognati tutantur & ſervantur:
Virtus omnia in ſe habet, omnia aſſunt bona,
qvem penes eſt virtus.

Et abſqve illa eſſet, Sepulchra verè Tertullianus dixiſſet *lib. de reſurrect. carn. cap. 37.* cadaverum ſtabula. Improborum enim gloria ſtercus & vermis eſt, *1. Machab. cap. 2.* hodie extolluntur cras non inveniuntur.

Nec Mauſolei dives fortuna ſepulchri
Mortis ab extrema conditione vacat.
(Propert. eleg. 1. lib. 3.)

Qvan-

Qvandoqvidem data ſunt ipſis ſua fata ſepulchris, (*Juvenal. ſat. 10.*)

Scipionis monumentum tempeſtate disjectum eſt, *Liv. lib. 38.* cujus vivit etiamnum virtus, vivetqve: & cujus mortem nemo fugiat ſi famam aſſeqvatur. Scipionis monumentum duplex invenio: unum ad memoriam: alterum ad ſepulturam. Literni monumento ſtatua ſuperimpoſita: Romæ extra portam Capenam in illo tres ſunt ſtatuæ, qvarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur, tertia Ennii poëtæ. Nos ſtatuas ſuo loco ponemus, qvæ in virorum illuſtrium ſepulchris freqventiores, cum marmoreis columnis, aliiſqve ornamentis, qvæ longam artificum magnorum operam deſiderarunt. Hoc in ſuis legibus vetabat Plato, ut ſepulchrum ſcilicet altius non extrueretur, qvàm qvod qvinqve homines qvinqve diebus abſolverent. Nec è lapide extrui plus, nec imponi qvàm qvod capiat laudem mortui inciſam qvatuor Heroicis verſibus, qvos longos appellat Ennius. *Cicer. 2. de Leg.* Χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ὑψυλότερον, πέντε ἀνδρῶν ἔργον, ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον. Λίθινα δὲ ἐπιστήματα μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων. M. Tullius τὸ χῶμα vertit Sepulchrum, qvod Ficino perdocto Platonis Interpreti eſt agger, ut Virgilio. (*lib. 7. Æn.*)

Aggere compoſito tumuli.

Sed χῶμα ſepulchrum rectiùs dixit Tullius, qvi non ad terræ cumulum reſpexit, ſed ad eam, qvæ minuitur, ſepulchrorum magnificentiam, qvam Plato tumulum vocat uno lapide exornatum. Nec tamen Cenſoris Platonis Clinia ſepulchrorum amplitudini adverſatur. Hic enim mortuis parentibus eam ſepulturæ formam pulcherrimam putat, qvæ moderata eſt, ut neqve conſvetam tumulorum magnitudinem excedat, neqve ab iis recedat, qvos majores noſtri ſuis parentibus poſuerunt. Τελευτησάντων τῶν γονέων ταφὴ μὲν ἡ σωφρονεστάτη καλλίστη. Μηθ' ὑπεραίρωντα τῶν εἰθισμένων ὄγκων, μητ' ἐλλείποντα ὧν οἱ προπάτορες τοὺς ἑαυτῶν γεννήτας ἐπίθεσαν. *Plato lib. 4. de Leg.* Qvod Terentianus ille Simo non improbaſſet, qvi ut in vita, ſic in morte adprimè utile putaſſet UT. NEQVID. NIMIS.

DE MODERATIS SEPULCHRIS ET VULGARIBUS,

Cap. XXIII.

HUJUSMODI moderata fuere ſepulchra, qvorum conſvetam magnitudinem Platonis Clinia laudat, qvæ ad honeſtiores pertinet, nec plebejos capit. Nam ut

ogl

ut viris clariſſimis Sepulchri amplitudo honeſta ſemper fuit & honeſtioribus moderata: ſic humiliores ſepulchrorum nobilitate dehoneſtantur, ut Licinus tonſor Auguſti Cæſaris libertus, qvem Satyrici omnes ob ſepulchri ſuperbiam meritò exagitarunt: de qvo non invenuſtum Varronis epigramma immodicos monumenti ſumptus acumine ſuo ſuperavit.

Marmoreo Licinus tumulo jacet, at Cato parvo,
Pompejus nullo, qvis putet eſſe Deos?
(Vet. Gloſſ. ad Perſ. ſat. 2.)

Vt ſunt in honore hominum, in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis: ſic infimorum, qvi illa mentiuntur, fortunæ prodigia pro monſtris habentur. Moderandum verò eſt indignatione bonorum & ad moderata ſepulchra veniendum, qvæ columnis & pilis cippisqve decorantur, qvæqve hortos & adjacentia ædificia, dietas, Aras, ſepta, macerias habuerunt. De iis Inſcriptiones plurimæ, qvarum una, qvæ eſt Tibure digna mihi videtur, qvæ hic apponatur.

VALERIA. ATHENAIS
FECIT. MODIÆ. T. F. PAULINÆ.
F. PIISSIMÆ. ET. SIBI. SUIS.
POSTERISQVE. EORUM. VIX.
ANN. XIII. M. XI. HUNC. LO-

 CUM

CUM. UTI. ME. VIVA. DETERMINAVI. CUM. ASCENSU. GRADUUM. VII. ET. CIPPIS. INSCRIPTIS. VII. COLLIG. IN. CIRCUITU. P. CCCXXX. ET. AB. INTROITU. PORTÆ. SUPERIORIS. DISCENSUS. DEXTERIORIS. PARTE. USQVE. AT. CIPPUM III. CUM. TABERNA. VIA. LATA. A. PARIETE. P. V. CEDERE. DEBEBIT. ET PILAS. STRUCTILES. II. USQVE. AD. JANUAM. SUPERIOREM. HYPANPELUS. HUIC. CEDAT. IN. RIGOREM. MACERIÆ. ET. FURCARUM. ET. ARA. IN. QVA (711. 3.)

FUR. CEPEM.

Hic Cippi, ſtructiles Pilæ, cum rigore maceriæ & furcarum, & Ara. In qvorum Interpretatione alii ſuam operam nuper collocarunt, qvibus licebit noſtram rejicere, ſi ita lubeat. Pilæ ſunt qvadratæ, qvæ Græcis *ςῆλαι*, qvæque in monumentis propriè dicuntur ſtantes columnæ. *Plin. lib. 6. cap. 28.* Rotundæ vocantur Κίονες & *ςῦλοι*. *Philand. ad Vitruv. lib. 2. cap. 11.* Furcæ ad maceriam pertinent: furcis enim erectis & virgultis interpoſitis, luto parietes texere ſolebant, ut rigor, id eſt, durities maceriæ induceretur. *Vitruv. lib. 2. cap. 1 Serv. lib. 1. Georg.*

Georg. Hypampelus vineæ, qvæ monumento adjacebat accommodari debet, Ἄμπελ☉ enim vinea eſt. Qvod in fine ſcriptum eſt FUR. CEPEM. Dubitavi aliqvando, an hæc verba imprecationem continerent in fures, qvæ in monumentis paſſim ſcripta eſt, ut qvi fur agri, qvi maceria claudebatur, fructibus non pepercisſet, illoſqve intercepiſſet, miſeram vitam perpetuò degeret. Cepe enim edere dicuntur, qvi paupertatem graviorem ferunt. Perſius. (*Satyr. 4.*)

Cum ſale mordens Cepe,

Qvæ lacrymas excitat, luctus & miſeriæ indices. Unde Græcis κρόμμυα ἐσθίειν Ariſtophanes. (*in Ranis cIↃ LXXVI. 10.*)

Δ. ἰοὺ ἰού. Α. Τί ἐστιν; Δ. ἱππέας γ' ὁρῶ.
Α. Τί δῆτα κλάεις; Δ. κρομμύων ὀσφραίνομαι.

D. Hei, hei. A. qvid eſt? D. Eqvites video.
A. Qvid qvæſo lacrymas? D. Cepas olfactito.

Id eſt, vitam miſeram timeo, qvod Eqvites venire conſpicor. Scholiaſtes, Ως θαυμάζων, inqvit, ἱππέων ἔφοδον, qvaſi ob eqvitum infeſtum & hoſtilem adventum eſſet attonitus. Ἔφοδ☉ enim Thucydidis Scholiaſtæ ἐπίθεσις πολεμική, hoſtium incurſus infeſtus, qvi ditiores plerunqve ad cepas redigit. FUR CEPAM, ex communi loqvendi uſu dicitur, ut *fures clamorem* ſuppreſſo verbo, qvod facilè ſubintelligitur.

gitur. Fragmentum tumuli ſimile Urſinus conſcripſit.

. . . .

SI. QVIS. FURAVERIT.
PROINDE. (927. 6)
OBLIGATUS. ERIT.
AC. SI. SACRILEGIUM.
COMMISERIT.

Patavii Urnæ duæ in veterrimo monumento repertæ. Major his verſibus inſcripta,

PLUTONI. SACRUM. MUNUS. NE. ATTINGITE. FURES. IGNOTUM. EST. VOBIS. HOC. QVOD. IN. URNA. LATET. &c.

Urna Minor.

ABITE. HINC. PESSIMI. FURES.
VOS. QVID. VOLTIS. VOSTRIS.
CUM. OCULIS. EMISSICIIS.
ABITE. HINC. VOSTRO.
CUM. MERCURIO
PETASATO. CADUCEATOQ.

MAXI-

MAXIMUS. MAXIMI. DONUM.
PLOTONI. HOC. SACRUM. FUIT. (927. 6.)

In hac Urna minori qvam major continebat duæ ampullæ, una ex auro, altera ex argento liqvidiſſimi liqvoris plenæ: in medio earum ardens lucerna. Certior tamen interpretatio Rigaltii qvem nunqvam niſi honorificentiſſimè nominavi, qvi duo hæc verba ex literis ſingularibus conflata ita diſtingvit. F. V. R. C. E. P. M. ut ſint, FINES. ULTRA. RIGOREM. CIPPORUM. ET. PARIERIETI'S. ET. MACERIÆ. De Septis ſepulchrorum, Appendicibus & Ornamentis nos ſuo loco. Columnas intereà & pilas ſtructiles, qvæ à depoſitoriis diverſæ ſunt, ex illarum altitudine inter ampliſſima & moderata ſepulchra reponemus. In eam enim magnitudinem excreſcere poſſunt, ut Mauſoleis ipſis non cedant. Qvalis fuit celeberrima Trajani columna Numiſmatis veteribus nobilitata. Hæc ſi moderata fuiſſet, ad honeſtiores pertinuit, ſi humilis ad Vulgares. De Archimediis Columna M. Tullius (*lib. 5. Tuſcul.*) *Ex eadem urbe*, inqvit, *humilem homunculum à pulvere & radio excitabo Archimedem. Cujus ego Qvæſtor ignoratum à Syracuſanis, cum eſſe omninò negarent, ſeptum undiqve & veſtitum vepribus & dumetis in-*

dagavi ſepulchrum. Tenebam enim qvoſdam ſenariolos, qvos in ejus monumento eſſe inſcriptos acceperam, qvi declarabant in ſummo ſepulchro ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulchrorum) animadverti columellam non multum è dumis eminentem, in qva inerat ſphæræ columna & cylindri. Atqve ego ſtatim Syracuſanis (erant enim principes mecum) dixi me illud arbitrari eſſe, quod qværerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt & aperuerunt locum. Qvum patefactus eſſet aditus, ad adverſam baſim acceſſimus. Apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus verſiculorum, dimidiatis ferè. Itaq; nobiliſſima Græciæ civitas, qvondam verò doctiſſima, ſui civis unius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Non ferrem M. Tullium, qvi cum Archimedem civem acutiſſimum agnoſcat, illum inter humiles homunculos ponat, cum tamen unus exercitum Populi Romani à Syracuſanorum mœnibus ſolus arcuerit, & de Marcello duce fortiſſimo aliqvandiu triumpharit. Sed noluit, ut puto Tullius Qvæſtoriæ officere dignitati, qvæ omnes homines Græcos præſertim ſibi longè inferiores putabat. Qvod & hodie multi in honoribus conſtituti obſervare ſolent, qvi non minimum dignitatis fructum putant, ſi honeſtiores contemſerint, qvi viciſſim illos etiam contemnunt & rident.

Inter

Inter vulgaria ſepulchra ſunt Arcæ & Pilæ depoſitoriæ. Hujus forma hæc videtur, Romæ.

(*Fig. 39.*)

(852. 4.)

Qvæ $\tau\acute{\eta}\lambda\eta$ in lapide vetere malè conjunctis literis, in qvo legendum $\tau\grave{\eta}\nu\ \varsigma\acute{\eta}\lambda\eta\nu$. Ejusdem generis eſt Arca, qvæ lapidea fuit aut marmorea, cujus mentionem Cajus JCtus facit. *l. 7. D. de Relig.* Hæc qvidem lapidea, fictilis aut terrea, fuit. Si marmorea eſſet, illâ nobiliores condebantur, ut ex Caſſiodoro colligimus. (*lib. 3. Variar. cap. 19.*) *Artis tuæ*, inqvit, *peritia delectati, qvam in excavandis atqve ornandis marmoribus exerces, præſenti authoritate concedimus, ut te rationabiliter ordinante, Arcæ qvæ in Ravennati urbe ad recondenda funera diſtrahantur, qvarum beneficio cadavera in ſupernis humata ſunt, lugentium non parva conſolatio.* Easdem has cum Sarcophago eſſe non dubito, qvod fictile ſupra monuimus: terrenum in inſcriptione legitur, qvæ eſt Romæ.

HERIE. THISBE.
MONODIARIÆ.
TERRENUM. SARC. LONGUM.
(CIↃXXXV. II.) E. X. LAT. P. X.
IN. QVO. CONDITA. EST.
QVISQVIS. ES. PARCE. MANIB.
ET. ..... ERE. NOLI. *maledicere.*

Marmoreum habetur in via Appia.

D. M. S.

C. CAERELLIO. C. F. FAB. PULCHERRIANO. SABINO. VIX. AN. LXXI. M. IV. D. VIII. H. VII. C. CAERELLIUS. RAUCUS. SABINUS. SARCOPHAGUM. FECIT. MARMOREUM. VI. NONAS. MAJ. M. JUNIO. SULLANO. ET. L. NORBANO. BALBO. COS. H. M. D. M. A. (CIↃXLI. 14.)

Poſteriores literæ hoc denotant, *huic Monumento dolus malus abeſto*, Vulgares in monumentis notæ.

Inter vulgaria, humilia ſepulchra numerantur, qvæ nec operis ornamento, nec terræ tumulo intumeſcunt. Hæc Tyrannis propria cum brevi marmore, *Trebell. Pollo in Victorino Junior*, ut poſteriorum invidiam defugerent, cujusmodi Othonis fuiſſe traditur. *Auth. vitæ Oth.* Ingenia enim, ut diximus, ſepulchra principum fuerunt, qvæ & Tribunalia dicta. Tacitus *lib. 2. Annal.* inter funebres Germanici honores recenſet Sepulchrum Antiochiæ, ubi crematus

eſt,

eſt, Tribunal Epidaphnæ, qvo in loco vitam finivit. De vulgari Tribunali lapis Beneventi,

P. AELIUS. VENERIANUS.
HOC. VAS. DISOMUM. SIBI. ET.
FELICITATI. SUÆ. POSUIT. ET.
TRIBUNAL. EX. PERMISSU.
PONTIF. PERFECIT. (751. 11.)

Tribunal χῶμα ex permiſſu Pontificum perfectum, qvi ſemper hac in re expectari non debuit. Nam ſi in eo monumento quod imperfectum eſſe dicitur, reliqviæ hominis conditæ ſunt, nihil impedit, qvò minus perficiatur. Sed ſi religioſus locus jam factus ſit, Pontifices explorari debent, quatenus ſalva religione deſiderio operis reficiendi medendum ſit. *l. 5. D. de Mort. Infer.*

DE SEPULCHRIS PLEBIS ET PROMISCUIS PAUPERIORUM,

Cap. XXIV.

Pittacus novis ſepulchris modum feciſſe dicitur. *Cicer. 2. de Leg.* Nam ſuper terræ tumulum noluit qvid ſtatui niſi columellam tribus cubitis non altiorem: aut menſam: aut labellum: & huic procurationi certum magiſtratum præfixit. Columella, Menſa,

Menſa, Saxum, Cippi, Labellum, Cupæ, Maſſa, Ollæ, Oſſuaria, Urnæ, Ampullæ, Phialæ, Thecæ, Culignæ, ſepulchra ſunt plebis & pauperiorum. De Columella hactenus, qvæ humilior non multùm à Cippo differt. *Serv. 11. æneid.* De hac enim Propertius: (*lib. 3. eleg. 19.*)

I puer & citus hac aliqva propone columna,
Et dominum Exqviliis hic habitare tuum.

Nam in Exqviliis ſepulchra pauperum. Menſa ſepulchri loco ſuperpoſita. Mediolani,

M. M.
MINICIÆ. RUFINÆ.
INNOCENTISSIMÆ.
QVÆ. VIXIT, ANNIS. XXII.
MENSE. UNO. DIEB. XXIV.
MINICA. DOMITIA. SORORI.
POSUIT. MENSAM. CONTRA
VOTUM. (850.6.)

Menſam ponere eſt lapidem Cippis aut terræ congeſtione ſubnixum, planum tollere in menſæ modum. Qvod hodie apud nos fieri ſolet in Cœmeteriis noſtris. Sic Plutarchus in Iſocratis ſepulchro dixit τράπεζαν γενέσθαι, ut obſervat Turnebus. Unde Athenæus uniuſcujusqve fatùm in menſa jacere putat, *lib.* 4. Τῶν τραπέζων κεῖσθαι ἑκάστου μοίραν. Id eſt neminem niſi poſt fata beatum. Has menſas aut tabulas marmoreas ἀπὸ τοῦ τύμβου vulgus Tombas vocat. Saxum

brevius

brevius fuit, plerunqve aut ſupra tumulum aut in Cippis erectum. Lapis in Piceno:

P. F....... A. PRIMOPILO,
SPECTATÆ. VIRTUTIS.
EQVESTRIS. ORDINIS. V.
PATRIBUS. ET. PLEBI. GRATO.
OB. GRATAM. ADOLESCENTIS. INDOLEM.
BENE. MERITAM. SAXUM.
DEDIT.

Hoc ſaxum nomen ſolum ut plurimum continebat. Propertius, *lib. 1. eleg. 1.*

Et breve in exiguo marmore nomen ero.

Qvi & lapis ultimus, ſepulchri dictus eſt.

Ultimus & poſito ſtaret amore lapis.

Labellum πύελον lapis in labri formam concavus, qvem, Arcam, Arculam, Sarcophagum diximus, qvamqvam labellum à balneo aut vinatico labro tractum ſit: unde Cupæ, de qvibus lapis Romæ:

D. M.
D. APULEJUS. IONICUS.
FECIT. EVTYCHIÆ.
SORORI. SUÆ. ET. EUTYCHETI.
FILIO. EJUS. IN. HAC. CUPA.
MATER. ET. FILIUS. POSITI.
SUNT.

In

In Æduis Cupa lapidea nuper reperta eſt, cujus formam Franc. Juretus amicis miſit, qvæ talis eſt. (Fig. 40. 41. 42. & 43.)

Cupæ nomine & Labra, & Dolia Fictilia & Solia contineri puto, non Regia illa, ſed qvæ labra aut Labella dicuntur, *Cato de re ruſt. cap. 10. Plin. lib. 19. cap. 1. & lib. 31. cap. 2.* Maſſa φύραμα Cupæ etiam nomine continetur, eam tamen fictilem magis puto, Nam Maſſa pro qvavis materia ſumitur, qvæ ſubigendo miſcetur, & Maſſa figuli à D. Paulo vocabatur, *ad Rom. cap. 9.* Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud qvidem vas in honorem, aliud in contumeliam? & φυρᾶσαι πηλὸν eſt lutum macerare. De Maſſa duæ ſunt inſcriptiones Romæ. Prima.

D. M.

FLAVIO. SEVERO.
FILIO. KARISSIMO.
QVI. VIX. ANN. VI. M. V.
FL. VITALIS. EVOK. ET.
GLYCERA. PARENTES.
INFELICISS. MAS. EXTRUCSE.
ITEM. AFRICANO. LIB. BENE.
MERENT. VIX. AN. XVIII.
HIC. DECESSIT. LIB. XVII. K. SEPT.
HABET. MAS. P. XII. FILIUS. KARISSIMUS. DECESSIT. *XVIII.* KAL.
OCT. DEPOSITUS. P. XII. IN. VASCELLO. ET. MASSA. A. FUNDUS.

PO

Fig. 43. *p. 334.*

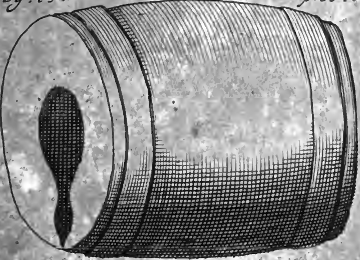
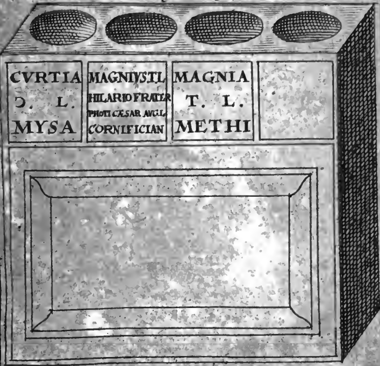

Fig. 44. p. 337.

POSTEA. PLACUIT. LAPIDE. TIBUR.
AMBOS. IN. SE. CIRCUM. DARE.
ET. TITULUM. INSCRIBERE. D. C.
MESSALA. ET. SABINO. COSS.

Altera.

TI. CLAUDIUS.
ZOSIMUS. FECIT.
LICINÆ. PRISCÆ. MAMMÆ.
CLAUDIÆ. PROSHODO. SER.
MASSAM. CUM. CINERARIO.
(666. 3.)

Ollæ aut majores fuerunt aut minores, Cinerariæ, aut Oſſuariæ, De Ollis majoribus lapis vetus.

ÆLIÆ. TRYPHOSÆ.
JUS. SEPULCHRI. POSTERISQ. EJUS. OLLAM. MAGNAM. ITEM. THUS. VINUM. FAR. ET. OLEUM.
AD. SACRA. PRIVATA. DEDIT.
P. FELICIANUS.
(855. 3.)

IDEM. JUS. DATUM.
EST. ET. POSTERIS. HURIES.
EX. TESTAMENTO.

De Minoribus alia eſt Inſcriptio ſup. *cap. 20.* Primillæ, qvæ ollas ſex minores in avito conditorio libertæ indulſit. Ea autem has inter Ollas differentia fuit, qvod magnæ minoribus honoratiores erant, ut Ingentia ſepulchra, humilioribus

ribus ampliora. Utræqve in ſepulchris aut illius ædificiis plerunqve conſecratæ. Romæ.

HAEC. AEDIFICIALIA. PROPRIA.
COMPARATA. FACTA.
DICATAQ. SUNT. MONUMENTI.
SIVE. SEPULCHRUM. EST. ET.
OLLARUM. QVAE. IN. HIS. AEDI-
FICIIS.
INSUNT. ET. CONSECRATAE.
SUNT.
RELIGIONISQ. EARUM. CAU-
SA. A.
C. COMINIO. SYMPHORO.
ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQ.
POSTERIS. EORUM.
(867. 5.)

Qvæ monumento aut maceria incluſæ:

M. PLECTORIUS. HERCULA-
NIUS.
SACERDOS. M. D. M. I.
FECIT. OLLAR. N. XXXIIII.
CUM. SARCOPHAGO. MARM.
(308. 8.)

Lapis alius.

Q. CANUSIUS.
PRAENESTINUS.

MA-

MACERIAM. ET. OL-
LARIA. LIBERTIS.
LIBERTABUSQVE.
SUIS. FECIT.
(935. 9.)

Hujusmodi maceriam Arelate vidi dutatum parietem & concluſum in ædiculæ modum, in qvo Ollæ plurimæ interioribus maceriæ partibus intercluſæ ore patulo ad excipienda Oſſa. Lapideum monumentum Ollarum qvatuor hoc habetur Romæ. (Fig. 44.)

Ollæ autem nonniſi benemerenribus concedi ſolebant, qvæ factionibus & agitatoribus diviſæ leguntur, *inſcript. 339. 5. 340. 2. & 3.* inter qvas Ollæ qvædam cum Obrendario.

D. M.
L. POMPONIUS. CLADUS.
ET. CLAUDIA. PARHESIA.
FECERUNT.
SIBI. ET. SUIS. POSTERISQVE.
EORUM. ET.
M. QVINTINO. CLAUDIANO.
OLLARUM. N. XII. AB. IMO.
IN. SUMMO. CUM.
OBRENDARIO.

In multis Inſcriptionibus literarum commutatio ſæpè difficultatem facit, qvam qvi non

animadvertit, magnum ſibi aliisqve negotium molitur. B. pro F. â veteribus uſurpatum eſt, qvibus Bruges pro Phryges. Qvod in hac Inſcriptione eveniſſe credo, in qva Obrendarium ſcriptum pro Ofrendario, conciſa ſyllaba. Offerendarium ab Offerendo dictum: unde offerre pro ſacrificare in Primillæ inſcriptione. *cap. 20.* Et à noſtris Offertorium à ferto, qvod eſt oblatio, *Iſydor. in Theolog.* & ab eo poſterioris ævi ſcriptoribus offerenda dicta eſt, qvæ eſt oblatio, *Alcuinus lib. de divin. offic.* Si à ferto Offerendarium trahamus, fertum fortè in Offerendario ſolùm ferebatur, qvod genus libi eſt. *Feſtus in verbo fertum.* Ut offerendarium ſit Aræ ſpecies, ad qvam liba ferrentur. Nam Aræ in ſepulchris freqventes fuerunt, ut ex ſuperioribus liqvet, in qvibus pro Manium qviete Inferiæ dabantur. Si qvis meliorem interpretationem offerat, ab hac mea facile recedam. In re obſcura & antiqva idem nobis accidere poteſt, qvod iis ſolet, qvi in tenebris ambulant, qvi ſæpè cum certis veſtigiis inhærere non poſſunt, aut labuntur aut cadunt.

Oſſuariæ Ollæ à Cinerariis in eo differunt, qvod hæ, cineres, illæ oſſa exciperent. Ab oſſibus olla, oſſuarium ſimpliciter dicta, vel Oſſarium aut Oſſuaria. *l. 2. D. de ſepulch. violat.* Qvæ ab urna, forma ſolùm diſtinguebatur. Nam Urna conditoria eſt & cinerum, qvæ major & minor. Majorem habeo vitream Oſſuariam

Fig. 45. p. 339.

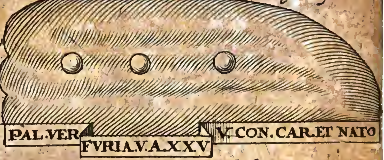

Fig. 46. p. 339.

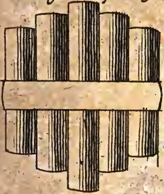

Fig. 47. p. 339.

Fig. 48. *p. 353*

riam qvadratam oblongam, qvam Nicolaüs Boucherat Ceſtercienſis Abbas digniſſimus mihi dedit, qvo illius beneficio devinctus, ingratus eſſem, ni publicam hanc gratiam viro meritiſſimo lubens rependerem.. Ollæ cinerum hæ Romæ viſuntur.

(Fig. 45.)

Qvæ Cinerarium freqventiùs nuncupatæ, *inſcript. 418. 11. & 850. 10.* Urnæ minores, Urnulæ dictæ ſunt, qvæ cum majoribus aut coctiles marmoreæ ex Alabaſtro, porphyrite, aut vitreæ. Phiala cinerum una penes me eſt, qvæ à communibus, vitri ſolidate differt. Thecarum, qvæ hic loculi dici poſſunt, elegans hæc forma eſt in ſiniſtro latere ſepulchri T. Statilionis. (Fig. 46. & 47.)

Culignæ pauperiorum Sepulchra fuerunt, *Aggen. Urbic.*

Miſera plebi commune ſepulchrum. (*Horat. lib. 1. ſat. 8.*)

Qvod propriè ſepulchrum non dicebatur, ſed Buſtum, qvi locus eſt, ubi qvis combuſtus & ſepultus eſt, & cujus oſſa & cineres lecti non ſunt ut in ſepulchro conderentur, ſed ubi cadaver ſepultum eſſet, terrâ illicò obrueretur. At ollæ, Urnæ & cetera, ſepulchreta, ſepulchra omnino non ſunt, ſed inter illorum partes computantur.

DE SEPULCHRORUM DIVISIONE ET PARTIBUS. DE SEPULCHRIS EXTRA SORTEM. DE MIXTURA CINERUM ET OSSIUM.

CAP. XXV.

HOC qvidem Celſus J. Ctus. aſſerit, *l. 2. D. de ſepulchr. violat.* Qvid, inqvit, ſi ſtatua neqve applumbata ſit, neqve affixa, an pars monumenti effecta, an verò manet in bonis noſtris? Et ſcribit ſic eſſe monumenti, ut Oſſuariam, ideoq́ve qvod vi aut clam interdicto locum fore. Clarius in libris Βασιλικῶν, *lib. 60. cap. 2.* Κὴ ἡ ϛήλη γὰρ ὥσπερ ἡ σορὸς, μέρος ἐϛὶ τοῦ Μνημείου. Ex verbis Celſi deceptus Interpres ϛήλην pro ſtatua accipit, qvæ ſtructilis eſt pila, ſeu ſtans columna. Qvod qvidem verborum ſenſum, mentem legis non mutat, ex qva addiſcimus Q. Ennii ſtatuam, qvæ in Scipionum ſepulchro fuit, ſepulchri partem eſſe. Qvem à Scipione delatum Ennio honorem ultimum, non minoris facio qvàm Athenienſium in Æſopum decretum. Cui,

Ingentem ſtatuam poſuere Attici, (Phædr. lib. 2.)
Servumq́, collocarunt, æterna in baſi,
Patere honoris ſcirent, ut cuncti viam,
Nec generi tribui ſed virtuti gloriam.

Cete-

Ceterum monumenta in partes qvandoqve ſecabantur ſecundum Jus, qvod in illis qvisqve haberet. Hoc aliunde qvàm ex antiqvis Inſcriptionibus probare mihi facile non eſſet, in qvibus pars monumenti dimidia conceſſa aliqvandò eſt. Romæ:

CURTIA. Ɔ. L. PRAPIS.
CUI. PARS. DIMIDIA. HUJUS.
MONIMENTI. CONCESSA.
EST. AB.
C. MOECENATO. HELIO.

(624. 11.)

Item Romæ.

D. M.
ARRIÆ. ONFALE.
L. ARRIUS. PARUS. ET.
TI. CLAUDIUS. STAFYLUS.
CONJUGI. B. M. FECERUNT.
LIB. LIBERTABUS. POSTERISQ.
DONATIO. DATA. PARTIS.
DIMIDIÆ.
L. MUNIO. FORTUNATO.

(757. 9.)

Vir & uxor in parte dimidia viventes ſibi monumenta compararunt, hoc modo diſtincta.

D. M. C. BELLEIO. CLAUDIANO. VIX. ANN. XVII. MENS. XI. DIES. X. C. BELLEJUS. PONTICUS. ET. CLAUDIA. NICE. FILIO. PIENTIS- SIMO. VIVI. FE- CERUNT. ET. SI- BI. IN. PARTE. DI- MIDIA. ET. LIBER- TIS. LIBERTA- BUSQ. SUIS. PO- TERISQ. EORUM.	D. M. C. STATILIUS. PROCULUS. SE. VIVO. FECIT. SIBI. ET. CLAU- DIÆ. HELIADI. CONJUGI. KA- RISSIMÆ. IN. PARTE. DIMI- DIA. ET. LIBER- TIS. LIBERTA- BUSQ. SUSS. PO- STERISQ. EO- RUM. (*672. 4.*)

Lapis alius, qvi hanc inter dominam & libertos diviſionem continet, intrantibus parte dexteriore dimidia libertis libertabusqve, *772. 1.* Pro parte tertia monumentum aliud eſt Romæ:

HORTULO. ÆDICUL. ET. SACELL. COM. DISTEG. SERVILIA. CYNIRA. FECIT. SIBI. ET. N. SERVILIO. LIBERALI. OPTUMO. VIRO. SUO. PRO. PARTE. TERTIA.

(*827. 6.*)

Tumulum extra ſortem unum in Epigrammatis antiqvæ Urbis offendo, in Exqvilino monte ad Sanctum Martinum de montibus,

CI-

CINERES. ET. OSSUA. PHILO-
CAPTÆ. HIC. S.S. PERPETUÆ. ME-
MORIÆ. FACTI. ET. INFAMIÆ.
CAUSSA-QVE. INSATIABILI. VE-
NERE. EXHAUSTA. SUBTER. V. V.
MORTUA. EST. VIX. ANN. XXXV. M.
IIII. D. X. PARENTIS. INFELICISS.
TACITO. NOMINE. EXTRA. SOR-
TEM. AD. R. R. POSUERE. O. VORA-
GINEM. EXSURIENTEM.

Qvem eundem Ravennæ verbis aliqvot immutatis ſcriptum Laſius, *lib. 3. commentar. c. 18.* vidiſſe, paſſimqve in antiqvis Inſcriptionibus hæc verba EXTRA. SORTEM. ſe obſervaſſe teſtatur. Has tamen cum diligentiſſimè evoluerim, nullibi qvidem mihi Sors illa obtigit, qvem ut malè natam Gruterus inter Spurias repoſuit. Videndum tamen eſt, qvid ſit extra ſortem ponere. Nam qvi hanc funerum explicandorum provinciam ſortiti ſunt, in Sorte illa exqvirenda valdè deſudarunt, qvam ſe non intelligere Laſius ingenuè fatetur. Niſi fortè monumenta extra Sortem, inqvit, militares Cippi fuerint, militi non miſſa ſorte, promiſcuè in agris neqve pedum adhibita menſura vel his, qvi notam habebant infamiæ, in locis abditis, conceſſi. Qvam interpretationem Guichardus reſpuit, qui hoc loqvendi genus deducendum putat ab Agrorum deſignatione, qvæ fiebat iis qvi in Colonias deducebantur. Nam authores diviſionum, leges qvasdam colonis deſcribe-

bant, qvibus Cippi ſepulchráve cineribus deputarentur. Et cum ſingulis pars agrorum aſſignata eſſet, qvæ ſepulchra familiaria contineret, qvi extra partem illam familiæ adſignatam ſepultus eſſet, & in alieno fundo poſitus, EXTRA SORTEM jacere dicebatur. Guichardi opinio M. Bruti epiſtola juvatur, *Cic. l. 11. epiſt. 20.* Ille enim Ciceroni, *Æqvaliter, aut ſorte agros legionibus aſſignari puto oportere.* Sed verius eſt EXTRA SORTEM, ſignificare, extra ſacra & gentem. Nam Sortis nomen à Latinis authoribus pro genere & gente uſurpatur. Ovidius de Junone, *lib. 6. Faſt.*

Si genus aſpicitur Saturnum prima Parentem,
Feci, Saturni Sors ego prima fui.

Et Sors patrimonium eſt. *Feſt. in verb. Sors.* à qvo conſortes fratres, qvi patrimonium non diviſerunt, & ad qvos eadem ſors pertineret. M. Tullius, *act. 8. in Verr. Varro. lib. 5. de ling. lat. Ex agris tres fratres conſortes profugerunt.* Sors Græcis κλῆρος herediolum prædium ſeu fundus eſt, ut ex Pauſania Budæus notat. Extra ſortem ergò eſt, extra familiare ſepulchrum, extra ſacra & gentem, qvod fas negabant eſſe, idqve Torqvatus in gente Popilia judicavit, *Cic. 2. de leg.* Plato cum de iis loqvitur, qvi ſeipſos vita & ſorte fatorum, vi ſcelerata privarunt: Sepultura, inqvit, iſtis ſolitaria fiat, ubi alius nemo condatur. Deinde in his locis ſepeliantur, qvæ de duodecim regionis partibus, ultima,

de-

deſerta, innominata ſunt: ſic obſcuri ut neqve pila, nec inſcripto nomine ſepulchra notentur, *lib. 9. de legib.* τάφους δὲ εἶναι τοῖς οὕτω φθαρεῖσι, πρῶτον μὲν κατὰ μόνας, μηδὲ μεθ᾽ ἑνὸς ξυντάφου εἶτα ἐν τοῖς τῶν δώδεκα ὁρίοισι μερῶν τῶν ὅσα ἀργὰ καὶ ἀνώνυμα, θάπτειν, ἀκλεεῖς αὐτοὺς, μήτε σήλαις, μήτε ὀνόμασι δηλοῦντας τοὺς τάφους.

Cinerum & Oſſium mixtura ex iisdem inſcriptionibus probatur, in qvibus aliqvandò loca ſingula ſepulturæ cauſa aſſignata, qvandoqve idem locus monumenti plurium oſſa capiebat. Romæ;

C. CAMERIUS.
CRESCENS.

ARCHIGALLUS. MATRIS.
DEUM. MAGNÆ. IDEÆ. ET.
ATTIS. POPULI. ROMANI.
VIVUS. SIBI. FECIT. ET.
C. CAMERIO. EUCRATIANO.
LIB.
SUO. CETERIS. AUTEM. LIBER-
TIS.
UTRIUSQVE. SEXUS. LOCA. SIN-
GULA.
SEPULTURÆ. CAUSA. H. M. H. E.
N. S.

Oſſa mixta alia inſcriptio habet Romæ.

OSSA. MEA. IN. ARAM. MIXTA.
CUM. FILIÆ. UNA. REQVIESCUNT. (715. 10.)

De Cinerum mixtura lapis alius Gerundæ in Hiſpania.

EGO. Q. L. PISON. F. UNO. CINERE SL. PISON. PATRIS. MEI. ET. Ↄ. FLAVIÆ. MATR. MEÆ. SEPULC. POSUI. ET. XXV. POST. ANNO. VITÆ. CINERES. ADMISCERI. MEOS. JUSSI. UT. QVIB. VIV. CONJUNC. FUERIM. IN. VLTIMO. POSTEA. FATO. VENIENTE. FIER. CONJUNCTIOR. PULVERE. MEO. EORUM. PULVERI. ADMIXTO. (732. 10.)

Spuriam Gruterus ſuſpicatur, cui aſſentior ob verborum maximè contextum, qvi multùm diſcrepat à veterum monumentorum titulis: Sed juvat ad cinerum mixturam, qvæ Phillidis nutricis facto comprobatur: illa enim Domitiani reliqvias templo Flaviæ gentis clàm intulit, *Sveton. in Domitian. cap. 17.* cineribusqve Juliæ Filiæ Titi, qvam & ipſa educaverat, commiſcuit, cùm cadaver anteà via latina funeraſſet.

DE

DE TITULIS SEPUL- CHRORUM.

Cap. XXVI.

TITULUS eſt ſepulchri brevis inſcriptio, Græcis ἐπιτάφιον, ἐπίγραμμα, ἐπιτύμβιον, ἐπικήδειον, ἐπιτάφιος μνηματίτης, λίθικον, ἐπίστημα M. Tullio, Elogium, Epigramma, Elegia, Epitaphium. Titulus etiam eſt ἐπιγραφὴ damnatorum, à qvo Tertullianus (*lib. de Anim. cap. 56.*) *Titulus injuriæ eſt ceſſatio ſepulturæ*, quaſi inſepultis publico proximorum judicio damnatis injuriæ publicæ Titulus ſuperindictus eſſet, qvi commune odium tacito qvodam illorum conſenſu contineret, ad qvos ſepulturæ curæ pertinebat. In antiqvis inſcriptionibus obſervamus TITULUM. PONERE. (*636. 6.*) TITULUM. DONARE. (*634. 7.*) FACERE. (*639. 2.*) FACERE. IN. TITULO. (*696. 4.*) TITULUM. INFIGERE. (*863 3*). INSCRIBERE. (cIↄcvIII. *6.*) Titulos, Elogia M. Tullius vocat (*1. Tuſcul.*) *Qvid*, inqvit, *ſepulchrorum monumenta, qvid Elogia ſignificant, niſi nos etiam futura cogitare?* Hæc duorum ſunt generum: alia enim inſcripta tumulo, alia in portam, qvorum alibi fecimus mentionem, *Lactant. 3. Thebaid.* Elogium in tumulo titulus eſt, qvi tumulo jungitur, qvi ex perſo-

narum

narum conditione memoriam rectè factorum continet. Tumulus qvandoqve ſine titulo fuit, ſed rarò. Qvare Daphnis paſtor madabat:

Et tumulum facite & tumulo ſuperaddite carmen. (*Virgil. Georg. 5.*)

Qvod carmen Virgilius dixit, Poëtis aliis titulus eſt, Juvenalis. (*ſat. 10.*)

.... *Titulo res digna ſepulchri.*

Auſonius: (*in epitaph. heroum 20.*)

Nec ſatis eſt titulum ſaxo incidiſſe ſepulchri.

Silius: (*lib. 15.*)

. . . . *Titulis decorare ſepulchrum.*

De qvibus Seneca, (*lib. de brevit. vit. cap. 20.*) *Qvidam cum in conſummationem dignitatis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubit cogitatio ipſiq́; laborant in titulum ſepulchri.* Qvi titulus ab nominis inſcriptione, Nomen etiam dicebatur. Et qvod titulum inſcribere, dixerunt nomen ſignare. Virgilius (*lib 7. aneid.*)

Oſſaq́; Nomen,
Heſperia in magna, ſi qva eſt gloria, ſignat.

Qvod & Ovidius (*12. metam.*)

Tumulo qvoqve nomen habenti,
Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.

Hîc nomen pro gloria & nobilitate, qvo modo Sinon ille.

.... *Et nos aliqvod nomenq́; decusq́;,*
Geſſimus.

At cum fortunam Priami Poëta miſeratur.

. . . . *Jacet ingens littore truncus,*

Avul-

Avulſumq́ humeris Caput & ſine nomine corpus (*2. æneid.*)

Qvi verſus hucusqve non ſatis intellectus ab interpretibus, magnam continet antiqvitatis religionem. Neqve enim temerè ingens truncus, & avulſum caput à corpore & nomine ſeparatur. A Paulo JCto. Interpretatio qværenda eſt. Ille diſertè, *l. cum in diverſis. D. de relig.* Cum in diverſis locis ſepultus qvis eſt, uterqve qvidem locus religioſus non fit, qvia una ſepultura, ſepulchra plura efficere non poteſt. Mihi autem videtur illum religioſum locum, ubi, qvod principale eſt, conditur, id eſt, caput: unde qvalis cujuscumqve imago ſit, cognoſcitur. Occiſo Parmenione pauci milites remanſerunt, qvi ſaltem ut corpus ipſius ſepelire permitterent precabantur. Diu negatum eſt Cleandri metu ne offenderet Regem. Pertinaciùs deinde precantibus, materiam conſternationis ſubtrahendam ratus, capite deciſo truncum humare permiſit. Ad regem caput miſſum eſt: *Q. Curtius lib. 2.* reliqvum enim cadaveris ſine capite ſepultum nullam habebat religionem. Ingens ergo truncus ad nobilitatem Priami pertinet, ut ſupra de ingenti tumulo dicebamus: ut ingens Achilles eſt Ovidio, *11. metam.* Ingens Clipeus & ingentes animi Virgilio. *4. Georg. & 1. æneid.* Truncus ideò, qvod avulſum caput eſſet, ob idqve nulla certa Priamo ſepultura, cujus corpus, qvod pro reliqviis ponitur, ſine nomine

mine jacebat, qvod ubi hæ reliqviæ conditæ ſunt, nullus eſſet titulus, nulla nominis Inſcriptio, qva dignoſci poſſet, qvis eo loci conditus eſſet. Unde cum in antiqvo Epigrammate hic verſus occurrit,

Corpus habet tellus & ſaxum nomine inane.
(*Inſcript. 901. 14.*)

De tumulo ſine titulo intelligi debet, malè enim pro Cenotaphio acciperetur. Titulus autem breviter utcumqve ſcriptus eſt, & tatiò à Propertio his verſibus reddita eſt. *lib. 4. eleg. 5.*

Hoc carmen media dignum me ſcribe columna.
Sed breve, qvod currens vector ab Urbe legat.

Non tamen ſemper ex Platonis lege lapis verſibus qvatuor inciſus fuit. Nam tituli ad multos verſus pleriqve excurrunt, ut Inſcriptiones veteres docent: ſed qvo breviores, eò elegantiores habebantur. His in titulis honores inſcripti, ut de Pallante Claudii liberto notatur, cujus monumenti Inſcriptio hæc fuit *Plin. lib. 7. epiſt.* HUIC. SENATUS. OB. FIDEM. PIETATEMQ. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA PRÆTORIA. DECREVIT. ET SESTERTIUM. CENTIES. QVINQVAGIES. CUJUS. HONORE. CONTENTUS. FUIT. Qvo titulo admonemur cum Plinio qvàm ſunt mimica & inepta, qvæ interdùm in cœnum & ſordes hominum fœda adulatione abjiciuntur. Cenſorini

Imp.

Imp. honores omnes Titulus ſepulchri enumerabat, *Trebellius in 30. Tyr.* ultimo hoc verſu, adſcripto, FELIX. AD. OMNIA. INFELICISSIMUS. IMPERATOR. Qvod de Galba prius dictum, qvi omnium conſenſu dignus imperio videbatur, niſi imperaſſet. *Tacit. 1. hiſtor.* Hîc libet cum Satyrico exclamare, ite nunc mortales, & magnis cogitationibus pectora implete: qvæ vos extulit fortuna, eadem gloriæ carnufex ambitionem omnem ſepelivit & gloria hæc ſola, qvæ virtute ſubnixa eſt, ſpretis titulorum phaleris integra ad poſteros manat. Sæpe ego audivi à fori noſtri principibus viris, Michaëlem Hoſpitalium Franciæ Cancellarium, cui nulla ætas habuit parem, ſolitum dicere, multos, qvi ad honores à fortuna pelluntur, ſimiarum eſſe ſimillimos, qvæ altiorem arborem nactæ, eousqve conſcendunt, ut cum ad ſummum arboris faſtigium evaſerint foliis vento ſtridentibus opertæ totæ poſteriora tantùm prætereuntibus ridiculè oſtentant. Ut ridiculus fortè fuit Staberius, homo avariſſimus, qvi Teſtamento juſſit heredes ſcribere in ſuo monumento, qvantum qvisqve à ſe reliſtum accepiſſe, (*Horat. ſat. 2.*)

Heredes Staberi ſummam incidêre ſepulchro,
Ni ſic feciſſent Gladiatorum, dare centum
Damnati populo paria, atq; Epulum arbitrio
Arri.

Nam

Nam ſepulhro teſtamentum qvandoqve inſcriptum in veteribus lapidibus videmus (*inſcript. 879:4:*)

Tituli aut ſoluta oratione aut verſibus ponebantur. Voconii amici ſui Poëtæ tumulum D. Hadrianus verſibus veneratus eſt. *Apul. Apol. i.* Aliqvando titulus pluribus lingvis conceptus fuit, ut Gordiani III. Imperatoris ſepulchrum lingvis qvinqve, Græca, Latina, Perſica, Judaica, & Ægyptiaca inſcriptum fuit, qvod ab omnibus legeretur *Capitolin in Gordian.* Inſcriptio qvatuor Ennii verſus longos non exceſſit atqve ipſa brevitate gratior: cui cum ſtuperent veteres, duplicem aliqvando titulum fecerunt, & ſepulchro nomen ſolum, res geſtas in aliqvo monumenti ædificio, tabulæ affixerunt. Lapis in valle Antipoli:

VIATOR. AUDI. SI LIBET. INTUS. VI. I.
TABULA EST. ÆNEA QVÆ. TE. CUNCTA. PERDOCET.
(897. 16)

Titulus qvandoqve nomen non habebat, ſed prudens aliqvod & breve dictum, qvale legitur Albæ Juliæ, ubi geminæ mortuorum ſtatuæ ſuperadditum hoc eſt epigramma:

NISI. UTILE EST. QVOD. FACIMUS. STULTA. EST. GLORIA.
(898. 16.)

Nea-

Neapoli.

FUI. NON. SUM.
ESTIS. NON. ERITIS.
NEMO. IMMORTALIS.
(928. 6.)

In Agro Albano.

ΤΟΥϹ. ΑΓΑΘΟΥϹ. ΚΑΙ. ΘΑΝΟΝΤΑϹ.
ΕΥΕΡΓΕΤΕΙΝ. ΔΕΙ.
(896. 4.)

Sed & ipſæ Ollæ & Urnulæ titulos, & ſapienter dicta habuerunt. Lapis Romæ.

CLAUDIA. APHRO.
V. A. XXV. (865. 10.)
L. ANTONIUS. POTHUS.
OLLAM. CUM. TITULO. BENE.
MERENTI.

Urnæ cum titulo hanc formam habemus.

(Fig. 48.)

Ut vitreæ phialæ brevibus titulis adornatæ, *inſcrib. 836. 10.* His titulis plerisqve ſepulchrorum magnificentia non defuit. Nam minio notæ inſignitæ literas in marmore & monumentis clariores faciebant. *Plin. lib. 33. cap. 7.*

Z DE

DE VETERUM SEPULCHRORUM TITULIS,

Cap. XXVII.

QVID itaqve tumuli à ſepulchris differant demonſtratum ſatis eſt, qvæ tamen aliqvando confunduntur. Nam Epitaphium pro tumulo in antiqva Inſcriptione offendo, qvæ eſt Puteolis.

IN. HOC. EPITAPHIO. MACERIA. CINCTUM. ANNIÆ. MAXIMINÆ. ET. ANNIORUM. CELERIONIS. MAXIMINI. ET. CELERINATIS. FILIORUM. EJUS. QVÆ. EST. DOMUS. ÆTERNALIS.

Nos veteres tituli aliqvantiſper illi detineant, qvi magnam habent venuſtatem, magnam delectationem, magnam literarum reconditarum doctrinam. Tria illorum præcipuè genera fuiſſe comperio, unum ad honorem; ridiculum alterum: tertium ad infamiam. Plura honori data ſunt, inter qvæ mihi illud placet Similis illius, qvi ſimiles habuit paucos. Vir, qvi cum ceteros ſui temporis ætate & virtute anteiret, illorum nemini moribus & honeſti ratione ſecundus fuit. Nam cum Perfecturam Prætoria-

no-

horum invitus obiiſſet; qva poſteà ſe abdicavit, ruriqve ſeptem reliqvos vitæ annos tranſegiſſet, monumento ſuo inſcribi juſſit. HIC. JACET. SIMILIS. CUJUS. ÆTAS. MULTORUM. ANNORUM. FUIT. IPSE. SEPTEM. DUMTAXAT. ANNOS. VIXIT. *Σίμιλις μὲν ἐνταῦθα κεῖται. Βιοὺς μὲν ἔτη τόσα ζήσας δὲ ἔτη ἑπτά*, *Xiphilin. in Hadr.* Nec certè vita putanda ea eſt, qvæ negotiis aut honoribus implicata, virtute & literis operam liberè dare non poteſt, qvibus nominis immortalitas comparatur.

Ridiculus fortaſſe ille eſt titulus, qvem Chloë Martialis, *lib. 9. Epigram. 16.* neqviter finxit,

Inſcripſit tumulò ſeptem celebrata virorum,
Se feciſſe Chloe: qvid pote Simplicius?

Facere enim verbum obſcœnum, hîc meritò ridetur, ut ſuabſurdè ſalſeqve dictum. Qvod qvamvis eleganter in veteribus Titulis poſitum ſit, habet tamen hic obſcœnitatis affinitatem. Romæ.

URIANIUS. VITELLIANUS.
LICINIAE. DEMETRIANAE.
CONJUGI. KARISSIMAE.
CUM. QVA. FECIT. ANN.
VIII. M. VI. DIES. XXV.

(842.7.)

Mutinæ.

MEMORIAE. CLA. FEM.
L. PAEDUCEAE. JULIANAE.
MORIB. NATAL. AC. PUD. PRI-
SCIS.
INLUSTRIBUSQVE. FEMI. COMPA-
RANDA.
QVAE. VIXIT. ANN. XIII. D. XLVII.
CUM. MARITO. FECIT. ME. D. XX.
L. NON. VER.

(447. 3.)

Ut puella, quæ tredecim annorum fuit, in matrimonio dies ſeptem & qvadraginta vixerit. Rectè interpretatus eſt Cujacius *lib de Termin. cap. 26.* facere cum marito, commorari cum marito: Sed exemplum qvo nititur, *eleg. 2. Cod. de Incol. lib. 10.* ut qvi in aliqva civitate decem annos fecerit, ibi domicilium habere videatur, non ita promptum eſt. Melius hic loqvendi modus Papiniani authoritate confirmatur, *l. 218. D. de verb. ſign.* qui verbum, facere omnem omnino faciendi cauſam complecti docuit, ut dandi, ſolvendi, numerandi: ex qvo facere ad dierum aut annorum numerum optimè refertur. Sed facere cum marito ambiguitatem habet, à qva ut aſcopulo qvodam longè in ſcribendo recedendum eſt, in iis præcipuè,

qvæ

qvæ dolentes ſcribimus: verba enim ambigua riſum magis qvàm mœrorem aut admirationem movent, ſi in genus ridiculi incidant.

Infame eſt Sardanapali vulgatum illud epigramma, qvod incidi voluit in Buſto:

Hæc habui, qvæ edi, qvæqve exſaturata libido,
Hauſit: at illa jacent multa & præclara relicta,

Ταύτ' ἔχω ὅσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα, καὶ μετ' ἔρωτος
Τερπν' ἔπαθον, τὰ δὲ πολλὰ καὶ ὄλβια κεῖνα λέλειπται. (*Strab. lib. 14.*)

Qvod ex Choërilo aliter paulò refert Athenæus *lib. 12.* ad eundem ſenſum, cui adjunxit illud Clitarchi *lib. 4.* Σαρδανάπαλος Ανακυνδαράξεω παῖς, Αγχιάλην καὶ Τάρσον ἔδειμεν ἡμέρῃ μιῇ. Εσθιε. Πῖνε. Παῖζε. Ως τ' ἄλλα τούτου οὐκ ἄξια τοῦ ἀποκροτήματος. Sardanapalus Anacidaraxis filius, Anchialem & Tarſum uno die condidit. Ede, Bibe, Lude. reliqva ne digitorum qvidem crepitu digna ſunt. Homo vitiis multò qvàm nomine deformior, qvid aliud in bovis ſepulchro inſcripſiſſet? Sed qvot hodie eo more vitam trahunt, tanqvam mors æternum illis nihil ſentientibus receptaculum futura ſit? Qvammultos improba hæc diſciplina ſectatores habet? Qvorum immortalis infamia etiamtum vivet, cum eſſe credent mor-

 tuam.

tuam. Omitto cætera, nam qvi omnia, qvæ in bonis auctoribus epitaphia leguntur colligere vellet, immenſum volumen nullo negotio conficeret. Qvare his aliqvot alia in antiqvis Inſcriptionibus eleganter ſcripta attexo.

D. M. S.

L. ASCONIO. EPITYNCHANO. SODALI. TITI. VIX. ANN. XIV. MEN. VI. D. XII. ET. LIVIÆ. RUFFINÆ. UXORI. EJUS. CASTISS. VIX. ANN. LXXII. MENS. VIII. D. VI. QVÆ. ADFECTA. CINERIBUS. CONJUGIS. ADEO. FUIT. UT. AD. SECUNDUM. NULLO. UNQUAM. TEMPORE. TRANSIRE. VOLUERIT. QVAM VIS. DIU. SUPERVIVERET. ET. ÆTAS. POSCERET. ET. VALIDA. NATURA. VIRILEM. QVEM. SEMPER. SERVAVIT. ANIMUM. FIDEMQ. PUDICITIÆ. ÆQVALI. MUTARE. COMPELLERET. ET. NE. BREVEM. DOMESTICAM. PUGNAM. CREDAS. POST. MARITUM. VIX. ANN. L. M. IX.

(305. 2.)

Q. ASCO-

Q. ASCONIUS. EPITYNCHANUS. FIL. PARENTIBUS. OPT. ET. SIBI. FECIT.

Inter ridicula, qvæ eleganter qvoqve ſcripta ſunt, Hoc repono.

C. JOCUNDO. C. F. EXQ. QVI. XII. ANN. VIXIT. ET. SEPTIES. SPECTANTIBUS. IMPP. SER. GALBA. OTHONE. SALVIO. A. VITELLIO. ET. POPULO. R. SALTAVIT. CANTAVIT. ET. PLACUIT. PRO. JOCIS. QVIBUS. CUNCTOS. OBLECTABAT. SI. QVID. OBLECTAMENTI. APUD. VOS. EST. MANES. INSONTEM. REFICITE. ANIMULAM. FAUSTUS. NUNC. INFAUSTUS. PATER. FILIO. ET. SIBI. FECIT.

(131. 7.)

Qvemadmodum & iſtud:

VIXI. DUM VIXI. BENE. JAM. MEA. PERACTA. MOX.

MOX. VESTRA. AGETUR. FABULA. VALETE. ET. PLAUDIDE. (742. 7.)

Infames tumulos duos ex iisdem Inſcriptionibus ſubjicio, Primus eſt,

VIBIÆ. Ɔ. L. CALTBENI. LIBERTÆ. LENÆ. AB. ASSE. QVÆSITUM. LUCRO. SUO. SINE. FRAUDE. ALIORUM. H. M. H. N. S.

(652. 1.)

Alter Romæ.

PONTIA. T. PONTII. FILIA. HIC. SUM. QVAE. DUOBUS NATIS. A. ME. VENENO. CONSUMPTIS. AVARITIAE. OPUS. MISERAE. MIHI. MORTEM. CONSCIVI. TU. QVISQVIS. ES. QVI. TRANSIS. SI. PIUS. ES. QVAESO. A. ME. OCULOS. AVERTE.

(921. 6.)

Ver-

Verſibus conſcriptos P. Pithœus ex epigrammatis veteribus omnes collegit & publicos fecit. Verſum ſuperpoſuiſſe dicebatur in antiqvis Inſcriptionibus, qvi titulum inſcripſiſſet, licet ſoluta oratione, *inſcript. 703. 2.*

Has ego inſcriptiones ubiqve affero & paro velut optimum funebris tractationis condimentum, qvo alii fortè delectabuntur, alii faſtidioſè reſpuent. Sed in librorum compoſitione idem ſervandum puto, qvod in epularum apparutu, ubi, qvod uni non ſapit, facit ad alterius guſtum: & nonnulli ſunt, qvi ſenſus ſtupore ſvavitatem cibi non ſentiunt. In eo tamen omnes conſentiunt, ut niſi aliqvæ ſuperſint reliqviæ, minus inſtructa & inelegans cœna videatur. Qvare ſatiùs eſt, ſcribendi facilitate aliqvando diffluere, qvam veteri Inſcriptionum elegantia lectorum qvorumdam animos defraudare.

DE SEPULCHRORUM SCULPTURIS ET ORNAMENTIS. QVID SIT, SUB ASCIA DEDICARE,

Cap. XXVIII.

SEPULCHRORUM ſculpturæ variæ fuerunt: has in veteribus Monumentis præcipuas obſervavi. Aqvilam ful-

fulmen ungvibus tenentem. Arietum capita. Genios. Armatos homines. Pateras. Corollas. Volantes Aqvilas. Genios alatos. Marinos eqvos. Gryphos. Pegaſos. Haſtas. Currus. Corvos. Catellos. Aſellos. Flores & Roſas, Gallos gallinaceos pugnantes. Ferales cœnas. Genios in aëre pendentes. Navium pinnas, Herculem clavam tenentem. Satyros hircina pelle involutos. Caput Meduſæ. Victorias alatas. Dracones. Arma militaria. Scuta. Manicas. Tibialia. Gladios. Harpyas. Larvas cincinnatas. Venerem Sepulchralem roſis convolutam. Eandem Venerem nudam delicias anſeri facientem. Chymeras. Hippocentauros. Qvæ non temerè utiqve ſculpta putari debent. Erant enim gentis inſignia, qvæ arma dicebantur, ut ex duobus Virgilii locis conſtat. Nam cùm Cenotaphium conſtituiſſet, addit Poëta: (*6. æneid.*)

Nomen & arma locum ſervant.

Ut cum Miſeno juſta perſolviſſet:

Pius Æneas ingenti mole Sepulchrum,
Imponit ſuaq́ arma viro, remumq́ tubamq́

Ubi Servius, *ipſi chara*, inqvit, *inſculpſit in ſaxo*, in qvo Lapſus eſt. Arma autem hujusmodi aut generis nobilitatem aut profeſſionem deſignabant, qvæ in artificum tumulis notata ſunt. Nam & arma inſtrumenta ſignificant.

Qva

Qva ſunt duris agreſtibus arma. (*Virgil. 1. Georg.*

Sed inter ſepulchrorum ornamenta vela numeramus, qvæ purpurea in Diocletiani monumento narrantur, qvæ mulier perfida cum virum ſuum majeſtatis arceſceret inſontem, à ſepulchro Imperatoris furatum criminata eſt, *Ammian. Marcell. lib. 16.* Præcipuum verò ſepulchrorum ornamentum Tectorium opus fuit: qvare cùm Solon illorum amplitudines tolleret, lege ſanxit, *Cic. 2. de Leg. Neqvis ſepulchrum faceret operoſius, qvàm qvod decem homines efficerent triduò: neqve id opere tectoria exornare, nec Hermas, qvos vocant, licebat imponi.* Opere tectorio ſepulchra exornare idem eſt, qvod in veteribus Inſcriptionibus paſſim legitur SUB. ASCIA. DEDICRE. Qvæ verba multis ſcriptoribus crucem infixerunt. Alii ſub Aſcia dedicata credunt ea ſepulchra eſſe, *Laſius lib. 3. Comment. cap 18.* qvæ ſub contignationibus lignorum, tecto munita ſunt, ut ab aëris injuria vindicentur. Qvod qvidem tectorium ornamentum dici non poteſt, ſed Protectorium. Guichardus ſub Aſcia dedicare ſuſpicatur eſſe, rogum Aſcia polire, qvod legibus XII. vetitum eſt, atqve in horum verborum interpretatione hæret maximè. Rogum polire lex dicit non dedicare, qvod eſt, religione aliqva devincire. Dedicare ſepulchra, conſecrare rectè dicimus, qvod rogo, convenire non

non poteſt. Hæc ut faciliùs ex M. Tullii opere, tectorio explicemus, advertendum eſt ſepulchrorum perfectorum ornamenta potiſſimum contineri tectorio ſeu albàrio opere, qvibus aſcia adhibebatur. In albario opere maceratio calcis neceſſaria eſt, i. e. *Si calx in fornace cocta fuerit parùm, in maceratione diuturna, liqvore coacta deferveat*: (*Vitruv. lib.* 7. *cap.* 2.) *Tum aſcia ſumitur, & qvemadmodum materia dolatur, ſic calx in lacu macerata aſciatur. Qvod ſi ad aſciam offenderint calculi temperata non eſt. Ut ergò opus albarium probetur, macerata calx aſciâ dolatur, & ſi qvod aſciæ adhæret, fuerit molle atqve viſcoſum, conſtat albariis operibus convenire,* (*Pallad. lib.* 1. *de Re Ruſt. cap.* 14. En aſciam in manibus habemus: maceratum hunc locum, & à multis recoctum & inchoatum, placet perpolire atqve perficere, & ſub aſcia dedicare, Aſcia *σκέπαρνον*, *Gloſſ. vet.* dolabra eſt artificum, qva aſperitas perpolitur: ſecuris eſt, qva ligna levigantur. Tectorium opus aſciam magis qværit qvàm ſecurim. Tectorium generale verbum eſt, omnem enim cruſtã induci ſolitã ſignificat, eſtqve illinimentum qvoddam & qvaſi incruſtatio parietum, laterum ſepulchri aut pavimenti. Hoc ſi calce pura fiebat albarium opus: ſi calce & arena, arenatum: ſi marmore & calce, marmoratum vocatur. In albario opere ſuperbia candoris: in marmorato pretium & pulchritudo operis delectat. Marmoratum calce

calce & marmore tuſo, & triplici varietate comminuto fiebat: niſi enim tectorium ter arenato & bis marmorato inductum eſſet, nunqvam ſplendoris habuit ſatis. Experimentum marmorati in ſubigendo fuit, donec ratio non cohæreret: contra in albario opere, ut calx macerata ſeu glutinum hæreret, *Plin. lib. 36. cap. 23.* Ex his facilè intelligitur SUB. ASCIA· DEDICARE, idem eſſe, ac opere tectorio marmorato vel albario ſepulchra exornare. Tectores *κονιάται* qvi ab albario, albarii & albani dicti ſunt, *l. 2. Cod. Theod. de Excuſat. Artif. l. 1. C. eod. lib. 10.* Ut albarium opus *κονίαμα*: unde ſepulchra albario opere inducta *τάφοι κεκονιαμένοι*, *D. Matth. cap. 23.* qvibus ſimiles Phariſæi incuſantur, qvi ut Plautus *in Trucul.* loqvitur, cum exornatis oſſibus & animis incedebant. Albarium opus in fragmento veteris Inſcriptionis notavi.

SEX. POMP. ......
TRIB. MIL. II. VI. .....
DIVI. AUG. NERONI. .....
PRÆFECTUS. TESTA. ....
POMPEJA. NUMMI. ......
SUMMA. PORTICUM. MAR. ...
.... CRF. ALBARIO. ADJECTA. ...
.... QVINQ. PASSU. .....
(172. 2.)

Tectorium in alia eſt hoc modo exornatum:

BENE.

BENE. MEMORANDAE. CONJU-
GI. DULCISSIMÆQVE. VIX. ANN.
XX. M. V. FL. POMENTIUS. AUR.
JUSTINÆ. MARITUS. ET. LE-
CTORNAM. ET. PROTECTOR.
CONTRA VOTUM. MEMORIAM.
POSUIT. (816. 5.)

Terra Chia lacte diluta, ait Plinius, *lib. 35. cap. 16.* tectoriorum albaria interpolantur: qvod fieri ſolebat, cum propter venuſtatem inducеretur, aut opus temporis longitudine exoleviſſet. A qvo non abſurdè Plauti Soſia (*in Amphitr.*

Illic homo me interpolabit, meumq; os finget denuò.

Qvod fruſtrà ab arte fullonica tractum Nonius ſcripſit, cùm à tectorio ducatur. Vetuſta inſcriptio interpolanda nobis eſt; adhibenda aſcia, & arena vel ſine calce & marmore. LECTORNAM. in illa ſcriptum pro TECTORNAM. ſuſpicor, T. in L. commutato; qvod veteres ſolebant, qvi Thelim pro Thetim dixerunt, *Varr. de Re Ruſt. lib. 3. cap. 9.* Fortè cùm ſcriptum eſſet, TECTOR. ORNAM. repetitam ſyllabam OR, eliſit faber & verba duo in unum tranſtulit. Tectornamentum vel Tectorium ornamentum, opus tectorium eſt, qvo ſepulchra ornabantur. Si marmoratum, aſſulis ſeu σκύϱϱις & fruſtulis, qvæ ſcalpendo marmo-

re excidunt, fiebat. Hæc enim fragmenta piſtillis tundebantur, & ſetaceis incerniculis cribrabantur. Hinc Plautus (*Philandr. ad Vitruv. lib. 7. cap. 6.*)

Securim capiam ancipitem;
Et dedolabo aſſulatim viſcera.

Hujus ſecuris nota hæc eſt in plerisqve monumentis, qvæ in Lugdunenſi provincia viſuntur.

D I S. E T L. M.

Cujus figuræ nota nihil aliud ſignificat, qvàm opus ſecuri dedolatum & ſub aſcia dedicatum, qvod ubiqve vulgatum erat.

Sed ut Sepulchrorum ſic tectoriorum qvædam vulgaria fuerunt, qvædam ampliora. Calx è gleba ad vulgaria tectoria ſtatim cum cocta primùm eſſet, conferebatur. Intrita calx, id eſt, qvæ multo tempore macerata eſt, nobilibus tectoriis dicata fuit, *Plin. lib 36. cap. 23.* Vulgaria tectoria, à Juris noſtri auctoribus notata ſunt: *l. qvidam Hiberus. §. parietem. D. de Serv. Urb. præd.* qvi tectoria rutis cæſis non contineri judicarunt: *l. 241. D. de Verb. ſign.* illaqve inter impenſas voluptarias computarunt, *l. 29. § fin. D. eod.* Qvare ſi ſervus mutua pecunia accepta domum dominicam exornavit tectoriis, in rem domini verſum non videtur, nec procuratori imputaret, *l. qvi ſervus. §. proinde. D. de in rem. verſ.* Sed nos ſepulchra impolita & imperfecta perficiamus. Nam qvi cœpta perfecerunt, hoc in

in illorum titulis non obmiſerunt. Sepulchrum eſt ad Urbem faſcibus & ſecuribus aliiſqve ornamentis Conſularibus inſignitum.

D. M.

M. ANTONII. ANTII. LUPI. PR. PATRICII. AUGURIS. QVÆST. SODAL. TITII. TRIB. MIL. LEG. II. ADJUTR. PIÆ. FIDEL. X. VIR. STL. LUD. PRÆF. FER. LAT. CUJUS. MEMORIA. PER. VIM. OPPRESSI. IN. INTEGRUM. SECUNDUM. AMPLISSIMI. ORDINIS. CONSULTUM. RESTITUTA. EST. SEPULCHRUM. AB. EO. COEPTUM. CLAUDIÆ. REGILLÆ. UXORI. ET. ANTIÆ. MARCELLINÆ. FIL. PIETATIS. SUÆ. ERGA. EUM. TESTIFICANDÆ. GRATIA. ET. NOMINIS. EJUS. IN. PERPETUUM. CELEBRANDI. PERFECERUNT. AFFINES. (356. 1.)

Perfectum opus, exaſcitatum opus dixit Plautus *in Aſinar.* ab Albario translatione ſumpta, qvod aſcia perpolitur & perficitur. Ex Solonis legibus Hermæ advolant, qvos ſepulchris vetat imponi. Ἑρμαῖ ſunt ſtatuæ lapideæ, in figuram qvadrangulam deſinentes pedum tenus

non

non expolitæ. Ερμῆς λίθου τετράγωνον σχῆμα, ὁ κατάληγει δὲ οὐκ ἐς πόδας. *Pauſan. in Arcadic.* Cujusmodi figuræ in Sibyllæ Samiæ ſepulchro fuerunt. *Pauſan. in Phocic.* De his M. Tullius. *ad Attic. lib. 1. ep. 6. Hermæ tui Pentolici cùm capitibus æneis jam me admodum delectant.* Pentolici à Pentolico marmore, *Strab. lib. 9.* qvi capitibus æneis Hermeraclæ ab eodem Tullio vocati qvi paulò poſt ſcribit Attico, *lib. 1. cap. 18. Signa noſtra & Hermeraclas cùm commodiſſimè poteris, velim imponas.* Ita dicti, qvod Herculis caput, Mercurii qvadratæ ſtatuæ impoſitum eſſet, qvalem ſe Romæ vidiſſe Fulvius Urſinus teſtatur. Hermas accipere debemus pro ſtatuis qvæ columnarum loco ſuſtinent onus, qvales Caryatides Perſis & barbaro habitu Perſæ ipſi Lacedæmoniis fuerunt: *Vitruv. lib. 1. cap. 1.* aut captivi Romanis, qvi alios qvi id in barbarorum ignominiam fecerunt, imitati, variarum perſonarum imagines in

---

DE CETERIS SEPULCHRORUM ORNAMENTIS.

Cap. XXIX.

ALIA præterea ornamenta fuere permulta ſepulchrorum, in qvibus non Hermæ, ſed & ſigna & ſigilla affabrè facta ponebantur, qvod ex uno M. Tul-

lii loco perſpicuum eſt, *in orat. pro dom.* qvi libertatis ſignum qvod in æde diruta & conſecrata Clodius collocarat, ſimulachrum è marmore in ſepulchro cujusdam meretricis poſitum & de buſto meretricis ablatum illi objiciebat. De Signo lapis vetus.

D. M. S.
PIETATI. ET. MEMORIÆ
VETTIÆ. MARCELLINÆ
(714.2.) FILIÆ SUÆ
VIXIT AN. VI. M. II. D. XII.
SEPULCHRUM. ARAM. SIGNUM
MARMORE V. FECERUNT

Sigilla Capitolino, *in Gordian. 3. Inſtituerunt,* inqvit, *Porticum in Campo Martio: medium lithoſtrotum brevibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille.* Sigillata Herodis tentoria Trebellius narrat, *in 30. Tyrann.* qvæ Caſaubonus δραχνισκὰς σημνωτὰς interpretatur tentoria variis ſignorum figuris depicta. Qvo modo & Sarcophagum ſigillatum, qvod alicubi legi, dictum arbitror ſignis aliqvot nobilitatum. Qvæ freqventiora fuere in ſepulchris, qvod nulli prohibitum, ſed omnibus libera facultas monumento ſuperimponendi fuit. *l. ſtatuas. C. de relig.* Simulachra ipſis ſepulchrorum parietibus incruſtare receptum fuit, qvod Tertullianus inſcripare dixit, *lib. de Idololatr. cap. 8.* ut Columellæ *lib. 10. cap. 17.* cr ſpari terra herbis dicitur. Nec ſepulchrorum opus ſolùm ſed con-

continentia illorum ædificia cum pavimentis & parietibus ipſis, opere tectorio amplificata & adornata. Interraſo enim marmore, vermiculatisqve ad effigies rerum & animalium cruſtis, parietes & pavimenta operiebantur. Hanc tecturam parietum Paladius dixit, *1. cap. 15.* qvàm cùm trullis hucusqve induximus, penicillo jam colores addendi ſunt.

Scripſit Varro *lib. 3. de re ruſt. cap. 1.* ad Q. Pinnium. *Cum villam habeas opere tectorio & inteſtino ac pavimentis nobilibus lithoſtrotis ſpectandam: parùm putaſſes, ni tuis qvoq; literis exornati parietes eſſent.* Λιθόςρωτ☉ propriè Pavimentum eſt, ut Plinius docet. *lib. 36. cap. 25. Pavimenta,* inqvit, *originem habent apud Græcos, elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota eam expulere. Aliqvantò poſt lithoſtrota cœptavere jam ſub Sulla parvulis certè cruſtis, extatq; hodiè qvod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pavimenta in cameras tranſiere de vitro. Vitreæ cameræ ita dictæ, qvod teſſellis vitreis verſicoloribus inducerentur, qvod vulgò muſaicum opus vocamus. Illud ſi lapide, lithoſtroton dicitur: ſi ramentis & teſſellis variis coloribus & vermiculatim lignio inſertis componeretur, Ceroſtroton fuit. Plin. lib. 11. cap. 39. Philandr. ad Vitruv. lib. 4. cap. 16.* Cum itaqve in antiqvis inſcriptionibus legitur Pavimentum. Fecit, illud aut Lithoſtroton aut Ceroſtroton intelligendum eſt Romæ.

EGNATIÆ. PELAGIÆ
P. CORNELIUS
(780.1.) ASCLEPIADES
MARITUS
ARAM ET PAVIMENTUM
FECIT

Hæc faciunt ad Pauli JCti mentem qvi voluptuariis impenſis annumerat incruſtationes, loricationes, picturas. *l.79.§. fin. D. de verb. ſign.* Incruſtationes ad tectoria parietum, loricationes ad pavimenta Alciatus refert. De picturis ſilet, qvas ad Tabulas pictas pertinere fruſtrà crederemus. Tectoria, pavimentum, parietes & omnes operis partes exornabant: Loricatio propriè parietes ipſos. *Varr. de re ruſt. cap. 57.* Loricam interpretatur Philander, *ad Vitr. lib. 2. cap. 8.* teſtaceam ſtructuram veluti cornices projectas ſive ſemifaſtigia, qvæ ſtillicidium à parietibus arcerent. Picturæ cùm rutis & cæſis non contineantur, de tabulis pictis accipi non poſſunt, ſed de ea picturæ ratione, qvi lithoſtrotis aut ceroſtrotis operi tectorio induci ſolebāt. Nos hac in parte non exornatores rerū veterū, ſed narratores ſumus. Qvare hoc opus meum non diſtinxi varietate ſententiarum, non verborum collocatione, non tractu orationis leni & æqvabili perpolivi, ut de Cœlio dicebat Catulus. Dolavi illud ſicut potui, & ſi lubet qvòd alii multi tentarunt aut perfecerunt, ob venuſtatem interpolavi. Habeant alii

Pictæ

Picta tectoria lingua. Perſ. ſat. 5.
Nos qvidem verba togæ ſeqvimur, & ſi qvid ad legum civilium interpretationem aut ornatum facit, in illo juvat totam operam noſtram collocare.

DE TECTIS PROJECTIONIBUS MONUMENTIS SEPULCHRORUM.

CAP. XXX.

TECTORIA ex veteri inſcriptione protectoriis tegebantur, qvæ ampliora ſunt qvàm ea qvæ Macer JCtus Munimenta ſepulchri vocat. *l. funeris §. munimentum. D. de relig.* Male Florentini Pandectæ habent *monumentum* pro *munimentum*, qvod muniundi cauſa factum eſt. Hoc Sarcophagi munitura eſt in lapide veteri.

STRUCTURA. CUM. MUNITURA. SARTOPHAGI. VETURI. FELICIS. P. P. SUIS IM-
(589.7.) PENDIS. FECIT. FELIX. AUG. LIB. ADIUT. TABUL. ARAT. QVI SORTITUS EST. IN. CONTUBERN. SUO. ARRIAM. RUFFINAM. QVÆ FUIT. UXOR. EJUSD. VET.

In contubernium ſortiri obiter hic notandum puto.

puto, qvod non ex Plauti Caſina intelligo, qvam rivales ſervi in contubernium ſortiti ſunt. *Plaut. in Caſin.* Nam hîc novus Felix Veturii Felicis uxorem ſortitus eſt, id eſt, ſubſtitutus eſt in Veturii Felicis locum, qvo modo Poeta dixit,

Et ſobolem ſortire qvotannis. Virgil. 3. Georg. Qvod Servius interpretatur ſubſtituere.

Protectoria non ſunt veluti Sepulchrorum ſupercilia, ſuggrundæve arcendis ſtillicidiis inuentæ, ſed latius extenduntur, qvæ ex Pauſania qvidam προοικοδομάς. Meliùs projectoria dixiſſent, qvæ & ſtillicidia & porticus & qvæcunq; extra ſepulchrum projiciuntur, complectebantur. In Indice Pandectarum Florentinorum titulus eſt *de damno infecto & projectionibus & Suggruendis* qvi in libris noſtris eſt *de damno infecto, de Suggrundis vel Protectionibus.* Protectorium ſeu Projectorium ſepulchri munimento circumdatur, cum illud ſepulchrum circumdet. Nam Projectorium ad porticationes, tabernas, dietas porrigitur, qvod Macer JCtus tangit. *dict. leg. funeris §. munimentum.* Itaqve inqvit, ſi amplum qvid ædificare teſtator juſſerit, veluti in circum porticationes, eos ſumptus funeris cauſa non eſſe. Nam qvod immodicè factum eſt, ait Ulpianus, in funeris cauſam non imputatur: *l. at ſi qvis §. hæc actio D. de relig. In circum* vera Macri lectio eſt ex Pandectis Flor. qvæ in vulgatis malè immutata, in qvibus legitur *in circuitu.* Sic enim Macer

loqvi

loqvi ſolet, *in circum, in ante, ab ex, ad ultra,* ut Rævardus obſervavit. *lib.3.Var.cap.7.* Sed fallitur vir doctus cum Macrum tueri conatur ex Papinian pari loqvendi modo, qvi ſtrictam rationem cum de ſepultura agitur, inſuperhabendam unico verbo dixit, ut Cujacius docet. *lib.3.obſerv.cap.22.* Projecta ergò ſeu projectoria, ædificia & opera omnia continent, qvæ ſepulchris cedunt, ut protectoria, porticus, ambulationes, qvas in Mauſolæo Cæſaris περιπάτους Strabo vocat. Hæ aut hypetræ ſunt, id eſt, apertæ & ſub Dio ſine tecto: aut hypogeæ & ſubterraneæ undiqve parietibus tectæ, qvæ porticus dici poſſunt. In privatis ædificiis ambulationes & porticus fuiſſe ex Plauto notamus, *in moſtellar.*

Senex inqvit Tranio, *ædificare voli hic in ſuis,*
Et balneas & ambulachrum & porticum.

Qvam duplicem Vitruvius facit, *lib. 5. cap. 9.* Unam ad evitandos imbres aut qvamvis aeris intemperiem, graviorem: Alteram ambulationibus accommodatam, qvam Ulpianus *l.ſicuti. §. competit. D. ſi ſervit. vindic.* ambulatoriam dixit. Utraq; delectationis & qvietis cauſa inuenta eſt: Hæc verò ædificiorum privatorum ratio, qvæ ad ſepulchra tranſlata eſt ex M. Tullio facilè intelligi poteſt. Ille Q. Fratri *lib.3. ep.1. In Manliano offendi Diphilum: nihil ei reſtabat præter balnearia & ambulationem & aviarium. Villa mihi valdè placuit, propterea qvod ſum-*

mam dignitatem, pavimentata porticus habebat. Deinde. *Totum in eo eſt tectorium concinnum ut ſit, pavimenta recte fieri videbantur, cameras qvasdam non probavi.* Ibi de tectorio, porticibus & pavimentis & cameris, qvæ præcipua ædificiorum diſtributio eſt. Qvam in ſepulchris qvæ domus æterna putabatur, multi diligenter retinuerunt. Nam & tectoria in iis & pavimenta qvæ jam à nobis perpolita ſunt, & porticus & cameræ fuerunt. Porticus ampliores ambulatoriæ, ut in Auguſti Mauſolæo: anguſtiores circum ſepulchra recte porticationes dictæ ſunt, diminutivo verbo. Verbalia enim qvæ à nominibus finguntur continent diminutionem. Cameras in ſepulchris non obſervavi, ſed tabernas. Dietas, aliaqve ædificia, aut monimenta, veluti tectum & maceriam. Illud in unum qvandoqve erectum eſt, ut opus omne concluderet.

D. D. D. N. N. N. IMP. CRATIANUS. VALENTINIANUS. ET. THEODOSIUS. PII FELICES. SEMPER. AUGGG. (172.1.) HUNC ARCUM. AD. CONCLUDENDUM. OPUS. OMNE. PORTIC. MAXIMAR. ÆTERNI. NOMINIS. SUI. PECUNIA. PROPRIA. FIERI ORNARIQ. JUSSERUNT.

Hæc verba, *ornariq, juſſerunt*, ad tectorium ornamentum ſunt referenda. Sed tectorium & tectum maceria concludebantur, ut taberna & di-

eta

eta, qvæ ad tutelam monumenti pertinebant. Maceria vulgò munimentum ſepulchrorum eſt, qvâ etiam in ſepiendis fundis atq; hortis utebantur. Hæc ut plurimum fuit ex puris cæmentis temerè congeſtis & ſine arenato parietibus. Qvod verbum in Svetonio reponendum eſt *in Neron. cap. 33.* ubi *Nero buſtum Claudii non niſi humili maceria conſeptum neglexiſſe dicitur*. Malè in omnibus exemplaribus legitur *materia*, qvod nullus advertit. De hac & dieta adjuncta ſepulchro cuſtodiæ cauſa lapis vetus.

CÆCILIÆ. D. D. CÆCILIOR
TROPHIMI. ET. LOGI. LIB. HELPIDI
D. CÆCILIUS. VINDEX. AVIÆ. PIENTISS.
FECIT. ET. LIBERT. LIBERTABUSQ. POSTE
(964. 2.) RISQ. SUIS. ET. PRÆCEPIT. UT AD. ID
SEPULCHRUM. HORTUS. QVI. EST. CINCTUS
MACERIA. ET. DIETA. AIUNCTA. IANUE
CUSTODIÆ. CAUSA. SEPULCHRO. CEDAT

Alius de maceria, cœnaculo & Taberna.

HUJUS. MONUMENTI. JUS. QVA. MACERIA
CLUSUM. EST. CUM. TABERNA. ET. CENACULO

(928.2.) HERED. NON. SEQVETUR NEQVE. INTRA. MACERIA. HUMARI QVEMQVAM. LICET

Tabernam & cenaculum à Maceria ipſa divellemus, & ad caput proximum rejiciemus, cum ad tutelam pertineant ſepulchrorum.

DE HIS, QVÆ IN TUTELAM MONUMENTORUM CEDEBANT ILLORUMQVE CULTURAM. DE PROCURATORIBUS ET CUSTODIBUS.

CAP. XXXI.

HIS qvidem maceriis ea concludebantur projecta, qvæ tutelæ monumenti fuerunt, ut Tabernæ, Dietæ, Cœnacula, Ædificia, Horti, Areæ, & ea qvæ monumenti ipſius culturæ inſerviebant. Taberna eſt omne utile ad habitandum ædificium *l. 123. D. de verb. ſing.* Dieta *l. Senatus §. Marcellus D. de leg. 1.* habitatio in hortis extructa: cœnaculum pars ædificii poſterior. De taberna qvæ tutelæ cedebat inſcriptio Romæ

COTTIA. A. COTTI. F. GALBA
TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT
(399.1.) *HUIC. MONUMENTO. TUTELÆ. NOMINE*

CE-

CEDUNT. AGRI. PURI. JUGERA. DECEM. ET
TABERNA. QVÆ. PROXIME. EUM. LOCUM. EST

De ædificiis cum taberna, alia eſt Romæ.

D. M.

(640.2.) L. LEPIDIUS. LIB. HERMES
HÆC. TABERNA. CUM. ÆDIF. HUJUS. MONUM
TUTELA. EST

Tutela *ἀσφάλεια*, ad ſecuritatem & impenſas, qvibus ſarta tecta integraqve monumenta præſtantur, vel qvæ in erogationes impenderentur ex teſtatoris voluntate reducenda eſt. Tabernæ, cœnacula, dietæ ſecuritatis & cuſtodiæ cauſa monumentis adjecta ſunt, cum ipſa maceria, hæc enim & tutandi gratia facta eſt. Tutelarum hujusmodi genera qvatuor Varro facit, *lib. 1. de re ruſt. cap. 14.* & qvartum numerat maceriam cujus qvatuor alias ſpecies dicit: è lapide, è lateribus coctilibus, è lateribus crudis, ex terra & lapillis. Unde cum ſepulchrum ſupra *cap. 24.* Tiburtino lapide circumdatum legimus, lapis ille ad maceriam referri debet. Tabernæ igitur ut cætera ædificia ſepulchrorum tutela ſunt. Alio ſenſu hortorum tutela Priapo tribuitur. *Virgil. 4. Georgic.*

Hic cuſtos furum atq; avium cum falce maligna
Helleſpontiaci ſervat tutela Priapi.

Illa verò qvæ ad cuſtodiam monumenti pertine-

tinebant, cuſtodes qvoqve ſuos habuerunt. De his Propertius *lib. 3. eleg. 4.*

Afferet huc ungventa mihi ſertisq́, ſepulchrum,
Ornabit cuſtos ad mea buſta ſedens.

Hoc enim cuſtodis fuit officium & ædificiorum fores claudere & aperire, & à furibus præſertim cavere. Ex hoc loqvendi more, Plautus dixit *in trinum.*

Aſperite heus aſperite: heus, ecqvis foribus tutelam gerit?

Et qvod in ædibus ſacris Æditυus, hoc in ſepulchris cuſtos præſtabat, qvi in privatorum ædificiis cuſtos ædium à noſtris vocatur, *l. fin. §. hi qvoqve D. de munerib. & honor.* qvem nos dicimus *Concierge*. Hic alius fuit à curatore vel procuratore monumenti. Etenim procurator vel curator rebus adminiſtrandis præerat, de qvo vetus lapis.

V. F.
T. VETTIUS. T. L.
HERMES
SEPLASIARIUS
MATER. GENUIT. MATER. RECEPIT
HI. HORTI. ITA. UTI. OPT. MAXIMIQ. SUNT
CINERIBUS. SERVIANT. MEIS
(686.12.) NAM. CURATORES. SUBSTITUAM
QVI. VESCANTUR
EX. HORUM. HORTORUM. REDITU
NATALI. MEO ET

ET. PRÆBEANT. ROSAM. IN. PERPETUUM
HOS. NEQVE. DIVIDI
NEQVE. ALIENARI. VOLO

Qvæ cura ſingulis qvandoqve annis certis perſonis mandabatur, qvas teſtator elegiſſet, ut ex inſcriptione conſtat, qvæ allata ſupra eſt. *cap.22.* Atqve hi curatores eam monumenti tutelam vel curam præcipuè gerebant qvæ impenſas monumenti ſeqveretur. Sic à noſtris uſurpatur tutela ædificiorum, *l. divortio §. impendia D. ſolut. matrim.* qvæ nobis ſunt *les reparations & entretenements des baſtimens*: Tutela operum publicorum Calliſtrato, *l. fin. D. oper. pub.* qvi pecuniam legatam in opus novum, potiùs in tutelam eorum operum qvæ ſunt, convertendam putat, qvam ad inchoandum opus erogandam. Ut qvotidiana tutela dicitur, & tutela viæ, *l. Patruus §. codicillis. D. de leg. 3. l. qvædam D. de leg. 2.* qvæ ſumptus refectionibus neceſſarios continet ex Scævolæ ſententia. Qvod itaqve in monumenti neceſſarios ſumtus dari vel legari dicebatur, in tutelam aut culturam dari aut legari putabatur. Eleganter Fabius. *lib. 7. inſtit. cap. 9. Si qvis corpus ſuum in occulto loco poni jubeat, circaqve monumentum multum agri ab heredibus in tutelam cinerum ut ſolet, leget: amphibolia,* inqvit, *ex compoſito naſcitur.* Occultus locus enim nomen compoſitum eſt; qvod prædium vel agrum deſignat, qvod

qvod diviſum & diſtinctum ambiguitatis haberet plurimum. De duplici tutela monumenti jam planum eſt ex Inſcriptione Cottiæ in qva taberna ad cuſtodiam, agri jugera decem in ſumptus neceſſarios, ut refectiones, aut erogationes convertuntur. De Cultura qvæ nonnihil à tutela differt, hic lapis eſt.

A. SEMPRONIUS. LÆTUS
MENSOR. ÆDIFICIORUM
(623.8:) HUIC. MONUMENTO. EX. TESTAMENTO
IN.CULTURAM. LEGATA. SUNT. H-S. VII.
A. SEMPRONIO. SEVERO

Hæc cultura ut tutela duplex fuit. Nam & ad monumentum ipſum &ad erogationes pertinet. De priore Auſonius *in epitaph. hero. 31.*

Nec vexat cineres horti cultura qvietos.

Ut ad eam curam qva monumenta vepribus diligenter purgabantur & floribus ornarentur: unde erogationes, à qvibus cultura monumenti eadem eſt, ac cultura Manium, de qva à nobis abundè tractatum eſt. *cap. 18.* Nam ex hortis & prædiis qvæ in tutelam cedebant ſumptus ſumebantur, ex qvibus erogationes legatæ fierent: atqve hæc cauſa eſt, cur agros ipſos cum monumento conſecrarent, ut pari religione tenerentur Romæ.

DIS. MANIBUS
ATTIAE. T. F. QVINTILLAE

ATTI-

ATTIUS. PHLEGON. PATER
ATTIA. QVINTA. MATER
(671. 6.) ATTIUS. T. F. QVINTIANUS
FRATER. AGRUM. SIVE. HORTUM
MACERIA. CLUSUM. AC. POSTERIS
SUIS. ET. LIBERTIS. LIBERTABUS-
QVE
DOMUS. SUÆ. CONSECRAVERUNT.

QVÆ IN SEPULCHRIS CUM CORPORIBUS CONDERENTUR.

Cap. XXXII.

SEPULTURA autem non ſuis ſolùm ornamentis & projectionibus decorata fuit: ſed ipſa corpora qvæ condebantur ornatus ſuos habuerunt. Moris enim erat, ut cum iis rebus qvas dilexerant, homines ſepelirentur. *Serv. lib. 10. æneid.* Poſteà ornamenta cum corporibus condi non oportere, ſanxerunt leges: *l. & ſi qvis ſ. impenſæ D. de relig.* nec qvid aliud hujusmodi qvod ſimpliciores facere ſolebant. Qvare ſi qvis teſtamento juſſiſſet, ut cum ornamentis ſepeliretur, teſtatoris heredes ejus voluntati parere neceſſe non habuerunt. Et ſi mulier ita legaſſet. Sejæ amicæ meæ ornamenta dari volo. Atqve eodem te-

ſtamen-

ſtamento ita ſcripſiſſet. Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi qvæcunqve ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis: lineas duas ex margaritis, & viriolas ex Smaragdis. Si neqve heres neqve maritus cum humi corpus daret, ea ornamenta, qvæ corpori juſſus erat adjicere, dederit, ad legatariam ea pertinere Scævola reſpondit. *l. fin. §. fin. D. de aur. & arg. leg.* Ornamentorum hujusmodi genera tot fuere, qvot variæ hominum voluntates, qvarum executio heredum arbitrio relicta eſt. Si qvis tamen cadavera in monumentis ſpoliaſſet, metalli pœna plectebatur: *l. 3. §. adverſus. D. de ſepulchr. violat.* qvæ pœna poſterioribus temporibus manus amputatio fuit. *Harmenopul. lib. 6. tit. 6. §. 17.* Nec iis ſolùm ornamentis ſepulchra referta ſunt, ſed in iis magna plerumqve nummorum copia condita eſt. Ut regum Macedonum aut Perſarum ſepulchra auro argentoqve plena fuerunt; *Plutarch. in Pyrrh. Q. Curtius lib. 10.* & multa Romanorum, qvi lege ſanxerunt tandem, ne cum mortuis ſepelire pecuniam liceret. Qvare non fit locus religioſus, ubi theſaurus invenitur, inqvit Marcianus. *l. Julia §. non fit. D. ad leg. Jul. Pecul.* Nam & ſi in monumento inventus fuerit, non qvaſi religioſus tollitur. Qvod enim ſepelire qvis prohibetur, id religioſum facere non poteſt. At pecuniam ſepelire qvis non poteſt, ut & mandatis principalibus cavetur: Cui ſententiæ Ulpianus

repu-

repugnare videtur. *l. 1. D. eod.* Nam lege Julia Peculatus, inqvit, & de ſacrilegis & reſiduis cavetur, ne qvis ex pecunia ſacra, religioſa, publicave auferat, neve intercipiat, vel in rem ſuam vertat. Qvomodo ergo qvi pecuniam religioſam intercipit in pœnam legis Juliæ de ſacrilegis committit, cum tamen ex monumento tollere poſſit, qvæ qvaſi non religioſa tollitur? verè qvidem pecunia ſepulta ex Principum conſtitutionibus religioſa non eſt. Sed ea tantùm pecunia religioſa dicitur, qvæ ex agris ædificiisve, qvæ in tutelam monumenti cedunt, cogitur, atqve in locis cum ſepulchro conſecratis qvæ religioſa ſunt, aſſervatur in eos uſus, qvibus eſt deſtinata. Hanc ſi qvis abſtulerit, incidit in legis pœnam. A qva ſuo qvodam jure liberatus eſt ſervus ille Plauti noſtri. *in Pſeudol.*

Herum, inqvit, eccum video, hac unà Simonem ſimul
Cum ſuo vicino Calíphone incidere,
Ex hoc ſepulchro vetere viginti minas
Effodiam ego hodie qvas dem herili filio.

Priſcum morem apertè tangit, & facetè ſenem Acheronticum & capularem, ſepulchrum vocat, qvem Terentianus Syrus Silicernium. *Terent. in Adelph.*

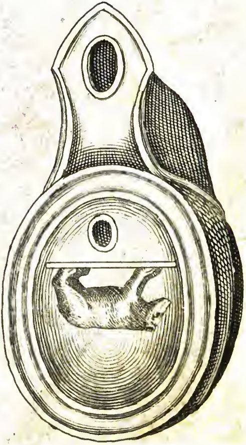
In ſepulchris prætereà operis antiqvi vaſcula multa ponebantur, qvod uno exemplo comprobatum eſt. Nam in Colonia Capua, *Sveton. in Jul. cap. 81.* deducti lege Julia coloni ad extruen-

truendas villas, ſepulchra vetuſtiſſima disjecerunt. Idqve eo ſtudioſiùs faciebant, qvod aliqvantum vaſculorum operis antiqvi ſcrutantes reperiebant. Tanti illis temporibus æſtimabantur antiqva opera, qvorum hodie non ſolùm pretia jacent, verum ii etiam, qvi illorum amantes ſunt, ab ignaris ubiqve disjecti contemnuntur. Patavii in monumento veteri non ita pridem reperta urna coctilis ſex verſibus inſcripta, intra qvam urnæ qvatuor minores, verſibus exornatæ, cum alia minore urnula & duabus ampullis, una ex auro, altera ex argento liqvidiſſimi liqvoris plenæ: atqve in medio earum ardens lucerna. Inſcripti verſus in inſcriptionibus leguntur. *927. 5.* Liqvores his in vaſculis varii, qvi ferè lachrymis & opobalſamo compoſiti, atqve in lachrymarum phialis aſſervati, ut alia inſcriptio teſtatur, qvæ eſt Rhodæ.

C. LÆLIO. C. F. IV
MAGNA. OMNIUM. EXPECTATIONE. GENITO
ET. DECIMO. OCTAVO. ÆTATIS. ANNO
(692.10.) AB. IMMANI. ATROPO. E. VITA. RECISO
FUSCA. MATER
AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA

EUM.

Fig. 49. pag. 387.

EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM
HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT

Notum ex Dioſcoride, *lib. 1. cap. 18.* Balſamum arborem æſtivis ſub ortum canis ardoribus, ungvibus ferreis incidi, manareqve è plaga ſuccum, qvem opobalſamum vocant, ſed tam exiguo ſtillatu ut annis ſingulis, ne plures qvidem qvàm ſeni ſeptemve congii cogantur, inibiqve pondus duplo argento rependitur. Odoramenta ſtatuta extra ſepulchrum ſunt, qvæ Inſcriptio alia continet.

D. M.
PHILEMINIÆ. P. L.
MAXIMÆ
STATUTA
ODORAMENTA
EX. H-S. ∞. ∞. ∞. ∞.
PRIMA. MATER
(CIↃCXXII.12.) MISERRIMA
FILIÆ. CHARISSIMÆ
AN. XVIIII.

Hæc ſtatis & ſolemnibus diebus ſepulchris infundebantur. Qvod ad lucernas attinet, illæ in omnibus fere monumentis inveniuntur, qvæ lychnuchi & Bilichnes dicuntur, vel plurimum lychnorum; Vidi enim unam undenum ἑνδεκάλυχνον. Coctilem habemus talis figuræ. (Fig. 49.)

De ardente lucerna alia inſcriptio eſt Salerni.

HAVE. SEPTIMA. SIT. TIBI
TERRA. LEVIS. QVISQ
(ↀCXLVIII.17.) HUIC. TUMULO. POSUIT
ARDENTEM. LUCERNAM
ILLIUS. CINERES. AUREA
TERRA. TEGAT

Cujus rei miraculum uſus confirmavit. Nam poſt multos annos aperti tumuli, immiſſo aëre: lucernæ ſtatim illæ accenduntur. Qva arte id fieri poſſit noſtrum non eſt diutius inqvirere. Alii hac in re philoſophati ſunt multi, qvi accenſis his luminibus advolantes alas ingenii combuſſerunt.

DE SEPULCHRORUM LOCIS.

Cap. XXXIII.

LEX XII. Tabularum hæc eſt, Hominem in. urbe. ne. sepelito. ne funeſtarentur, inqvit Paulus, *lib.1. ſent.tit.21.* ſacra civitatis, qvæ vera ratio legis non fuit. Nam cum in urbe primis temporibus urerentur corpora, ibiqve ſepelirentur, lex incendiorum arcendorum cauſa lata eſt primùm: *Cic.2. de.leg.* deinde Pontifices civitatis Sacra miſcuerunt, qvibus clarorum virorum merita præſtiterunt. Nam ut ante legem XII. Tab. Valerio Publi-

Publicolæ poſteriſqve ejus in urbe ſepulchra concesſa ſunt; illud etiam clariſſimorum qvorundam hominum virtuti datum poſt legem illam. Qvare lapſus eſt Dionyſius, *lib. 5.* cum ſoli Publicolæ ad ſuam qvisqve ætatem hunc honorem delatum ſcripſit. Nam hoc & Fabriciæ genti conceſſum tradit Plutarchus, *in qvæſt. Rom.* & Julio Cæſari Dio teſtatur, *lib. 44.* qvod deinde Auguſto cui Sepulchrum in urbe Tiberius & Livia ædificarunt. *Xiphil. in Aug.* Qvod tamen monumentum veriùs dici poteſt qvàm ſepulchrum. Ad Dionyſium redeo, qvi cum ad Auguſti tempora vixerit, illius errorem inſcriptones veteres coarguunt. Etenim Caio Poblicio ſepulchum in urbe datum hæc diſertè probat qvæ eſt Romæ.

C. POBLICIO. L. F. BIBULO. ÆD. PL. HONORIS
VIRTUTISQVE. CAUSSA. SENATUS
CONSULTO. POPULIQ. JUSSU. LOCUS
(455. I.) MONUMENTI. QVO. IPSE. POSTERIQVE
EJUS. INFERRENTUR. PUBLICE. DATUS. EST.

Poblicius Tribunus plebis fuit anno ab urbe condita DXLV. cujus monumentum qvadratum ſub Capitolio ex lapide Tiburtino in ſexta Urbis regione fuit, hujusqve veſtigia ſuperſunt adhuc cum ipſa inſcriptione. *Onuphr. in Urb. Rom.* Si qvi Romanam hiſtoriam ſcripſerunt

ex qvibus Dionyſius ſuam texuit, illud omiſerunt, non debuit ille rerum ignoratione verum id affirmare, qvod res ipſa, qvæ omnium ſubjacebat oculis, apertè improbaret. Nam Publicius Auguſti tempora CL. annis præceſſerat, cum Auguſtus Cicerone & Antonio Coſs. natus eſſet, anno Urbis DCXCI.

Hoc jus ſepulturæ in urbe contra leges duodecim ſibi arrogarunt multi ante Duillii Conſulatum, qvi cum hac de re ad Senatum retuliſſet, Senatus cenſuit, ne qvis in urbe ſepeliretur *Serv. 11. æneid.* Imperatores tamen & Virgines Veſtæ, qvi his legibus non tenentur, intra Urbem ſepulti ſunt. Atqve hæ ſi inceſti criminis damnatæ, in campo ſcelerato intra pomœrium vivæ obruebantur. Nec verò in urbe ſolum, ſed & in loco extra urbem publico ulli licuit ſepulchrum facere. Qvod decretum à Pontificum collegio eſt. Nam cùm extra portam Collatinam lamina eſſet inventa & in ea ſcriptum DOMINA. HONORIS *Cicer. 2. de leg.* ædes & Ara Honori eo loco dedicata eſt: ſed cum multa in eo loco ſepulchra fuiſſent, exarata ſunt. Statuit enim collegium Pontificum locum publicum non potuiſſe privata religione obligari. Mitiùs tamen actum Q. Ælio Tuberone & P. Fabio Max. Coſſ. qvi cum aqvarum qvæ in urbem venirent itinera occupari, monumentis, ædificiis & arboribus, conferi in Senatu verba feciſſent; cenſuit Senatus, ut neqve

monu-

monumentum in iis locis neqve ædificium poſt illud tempus poneretur. Nec tamen monumenta exaranda decrevit, ſed ut arbores ſolum qvæ intra id ſpatium eſſent extirparentur. *Frontinus de aqvæ duct. lib. 2.*

Ex Principum reſcriptis in Provinciis ſepultura in Urbe etiam prohibita eſt: & D. Hadrianus *l. 3. §. Divus D. de ſepulch. viol.* reſcripto pœnam ſtatuit qvadraginta aureorum in eos qvi in civitate ſepelirent, qvam fiſco inferri juſſit: Et in Magiſtratus eandem pœnam conſtituit, qvi paſſi eſſent: & locum publicari juſſit, & inde corpus transferri. Qvid tamen qværit Ulpianus, ſi lex Municipalis permittat, poſt principalia reſcripta? An ab hoc diſceſſum ſit videbimus, qvia generalia ſunt Reſcripta. Et oportet, inqvit, Imperialia ſtatuta ſuã vim obtinere, & omni loco valere. Qvod cum minùs ſervaretur, Antoninus Pius alio reſcripto vetuit mortuos intra urbes ſepeliri. *Capitolin. in Ant. Pio.* Ne ſanctum municipiorum jus pollueretur, ait Diocletianus: *l. mortuorum C. de relig.* ſed incolarum Domicilio ſanctitas relinqveretur. *l. 6. C. Theod. de ſepulchr. viol.*

Sepulchra ergo aut propter vias publicas poſita ſunt, aut in fundo proprio, aut in locis publicè ad ſepulturam aſſignatis vel SCto aut Decurionum decreto datis. Qvare propter viam ponerentur, ratio ex antiqvo lapide ſumi poteſt.

T. LOLLIUS. T. LOLLII. MASCULUS
IIIIVIR. BONDICOMENSIS
(431.5.) HIC. PROPTER. VIAM. POSITUS
UT. DICANT. PRÆTEREUNTES
LOLLI. VALE

Qvam aliam reddit Varro. *lib. 5. de ling. lat. Monumenta enim in ſepulchris ſecundum viam ſunt*, ait, *qvæ prætereuntes admoneant & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales.*

In Flaminia & Latina Via nobilium ſepulchra Juvenalis canit. *Satyr. 1.*

Qvorum Flaminia tegitur cinis, atq; Latina.

In qva Pantomimi Paridis Neronis liberti ſepulchrum fuit, cujus artibus magna tum nobilitas parabatur, qvæ majorum gloriam ſuperaret. De hoc Martialis, *lib. 11. epig. 14.*

Qviſqvis Flaminiam teris viator,
Noli nobile præterire marmor.

Qvis hanc nobilitatem miretur, cum Imperatores ipſi hiſtrioniam facerent, ludioſq; æmularentur & occiderent? Ex viæ Latinæ ſepulchris unum hoc epigramma Auſonius *in Epitaph. Hero. 35.* habet.

Non nomen, non qvo genitus, non unde, qvid egi,
Mutus in æternum ſum, cinis, oſſa, nihil.
Non ſum, nec fueram: genitus, tamen è nihilo ſum.
Mitte nec exprobres ſingula, talis eris.

In fundis privatis omnia ferè ſepulchra: ſed cum nobiliores ad Urbem haberent villas plu-

plurimas, plura ſecundum celebriores Urbis vias Illa viſebantur, qvæ & in viis aliis non pauca. Aſſignata ſepulchra ab Authoribus diviſionum, ex qvibus pleriqve Sepultuarii ſunt fines cum pro terminis ſepulchra conſtituerentur.

DE SEPULTURA PUBLICA.

Cap. XXXIV.

At qvæ loca SCto Romæ aut Decurionum decreto in Municipiis ſepulturæ data ſunt, honoris illa cauſam maximam continebant. De funere publico ea attigimus, qvæ à publica ſepultura diſtingvuntur. Nam cui funus publicum decretum eſſet, ille vel in ſuo, vel in majorum ſuorum monumento ſepultus ſæpe: ut cui publica ſepultura data eſt, impenſa funeris non ſemper collata eſt. Menenius Agrippa elatus à Populo Romano, collato ære. *Liv. lib. 2.* Valerio Publicolæ locus præterea ſepulturæ datus eſt. Collatum funus honoris primùm qvidem fuit & neceſſitatis: *Plin. lib. 33. cap. 10.* Sepulturæ locus ob honorem ſolùm decretus eſt. Non ſum neſcius collatum funus honori etiam tributum fuiſſe, ut Q. Fabio Max. in qvem plebs certatim æs contulit, qvo major ac ſpecioſior funeris ejus pompa duceretur. *Valer. Max. lib. 5. cap. 2.*

Sed ſi illius originem ſpectemus, neceſſitati primum datum fatebimur, qvod deinde honori. Funus publicum vulgatum tandem fuit. *Dio. lib. 60.* Nam & Tiberius Hiſtriones multos poſt mortem ſtatuis & publico funere cohoneſtavit. *Dio. lib. 57.* Sepulturæ locus rarò à ſenatu datus eſt. Et cum Auguſtus ſepultura publica multos honoraſſe dicat Dio, *lib. 60.* δημοσίαν ταφήν, non pro ſepulturæ loco, ſed pro funere publico ubiqve intellexit.

Qvam parci in ſepulchro decernendo fuerint Romani Tullius *Philip. 10.* docet. *Majores noſtri,* inqvit, *ſtatuas multis decreverunt, ſepulchra paucis. Statuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate: Sepulchrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt, qvod nulla vi moveri neqve deleri poteſt. Atqve ut cetera extingvi ſolent, ſic ſepulchra ſiunt ſanctiora vetuſtate.* Honor ergo ſepulturæ maximus eſt, qvi haberi poteſt mortuo. A. Hirtius & L. Panſa Conſules, cum ad Mutinam pro Republica cecidiſſent, eorum corpora Romam perlata publicâ ſepulturâ condita ſunt in Martis campo, *Florus epit. 119.* qvi honoratiſſimus ſepulturæ locus, in qvo ex M. Tullii ſententia monumentum ampliſſimum factum, ut extaret ad memoriam poſteritatis ſempiternam. Hæc tum virtutis præmia fuerunt, ut fortes viri feliciùs ſepelirentur, qvàm viverent ignavi. Qvod in Provinciis magna cura obſervatum eſt. De funere collato ad ea qvæ hactenus attuli,

li, hanc inſcriptionem addo, qvæ eſt Narbonæ.

LIGURIÆ. Q. FIL.
FRONTINÆ
Q. HORTENSI. KATULLI (430. 7.)
HUIC. ORDO. NARBONENSIS
PUBLICE. FUNUS. ET. OMNES
VECTIGALES. DECREVIT.

Vectigales, qvod ſtipem omnes cives ad ſepulturam contuliſſent, de cujus loco lapis Lugduni.

D. M
M. OPPI. PLACIDI
(304.8.) HAR. PRIM. DE. LX
CUI. LOCUM. SEPULT
UR. ORDO. SANCT
ISSIM. LUG DEDIT

Qvem in plurimis monumentis hæ literarum notæ deſignant L. D. D. D. qvod eſt locus datus decreto Decurionum, qvo accepto pecuniâ ſua monumentum ponebant.

MÆCILIÆ P. F. HERENNIANÆ
T. ÆLIUS. CLODIANUS. UXORI
(803.5.) CARISSIMÆ. ACCEPTO. LOCO
AB. SPLENDIDISS. ORDINE
SIARIENSIUM. PECUNIA
SUA. POSUIT

Qvibusdam aliis & locus & impenſa funeris conceſſa ſunt, qvi impenſa remiſſa honore contenti fuerunt: loci autem modus definiebatur, ut qvid religioni ſepulchri cederet, intelligeretur.

tur. Qvare cum de Sulpitii funere actum eſt, cenſuit M. Tullius *Philipp. 9.* ut locum ſepulturæ in campo Exqvilino C. Panſa Conſul, ſeu qvo alio in loco videretur, pedes triginta qvoqvoverſus deſignaret, qvò Servius Sulpitius inferretur. Qvod ſepulchrum ipſius liberorum, Poſterorumqve ejus eſſet, uti qvod optimo jure ſepulchrum datum eſt.

DE HONORUM MONUMENTIS, QVÆ IN VIVORUM ET MORTUORUM GLORIAM AUT MEMORIAM DECRETA SUNT.

CAP. XXXV.

MULTI præterea claris & fortibus viris in vita & poſt mortem honores alii decreti ſunt, qvibus in perpetuum illi vivere intelligerentur. Prudens Senatus Populiqve Rom. judicium, qvi eam ad virtutem viam aperuerunt, qvæ ſummis hominibus & infimis pateret: honorumqve gradus pares facerent, qvos ſola gloria diſpares reddit. Fuit enim in virtute is aſcenſus, ut is gloria maximè excelleret, qvi honeſtate plurimum præſtaret. Qvam ita in ſuis coluerunt Romani, ut vivis ſimul & mortuis nusqvam de-

fue-

fuerint præmia recte factorum. Qvercex coronæ, Civicæ, Murales, qvæ ex arboribus vulgaris ramuſculo texebantur, qvot & qvantos ut Homerus loqvitur, ramos Martis latè diffuderunt? Qvam altas in poſterorum animis hæc virtutis præmia radices egerunt? Qvæ cum exteris non denegaſſent, qvorum virtutem civitate donarunt: Hoc adepti ſunt, ut ab æterna Urbe, qvæ fons virtutum omnium eſt, virtus illa qvaſi profecta in domicilium ſuum redire videretur, qva ſola terrarum orbis Imperium tenuerunt. Qvo magis honor is jucundus mihi eſt, qvem & liberis poſteriſqve meis Senatus Populusqve Rom. abſenti ultrò detulit *amoris & Judicii ſignum.* Fructus enim ille eſt vigiliarum mearum honeſtiſſimus, qvi brevitatem vitæ poſteritatis memoria conſolatur, cùm Gentis Illuſtriſſim. complexu exceptus ſim, illudq; mihi monumentum paratum, qvod nec temporis ullius, nec invidiæ injurias aut inſidias usqvam pertimeſcat. Qvod hîc adſcribendum duxi, ut eam laudis viam rectiſſimam poſteri mei teneant, qvam illis meo labore tutam relinqvo. *Exemplar privilegii.*

QVOD. CÆSAR. RODIANUS. ALEXIUS. BUCCA. MATIUS. JO. PHILIPPUS. SERLUPIUS. ALM. URB. COSS. DE CLARISS. VIRO. JACOBO. GUTHERIO JC. ADVOCATO. PARISIEN. ROMANA. CIVITATE. DONANDO AD. SENATUM. RETULERUNT

S. P. Q. R. D. E. R. I. F. CENS.

Cum ad augendam ſervandamqve Rempub. non tam in cives Romanos meritis ac nobilitate præſtantes, præmia, honoresq́; conferre, qvàm exteros homines, eos præſertim, qvorum præclara virtus Urbi noſtræ uſui & ornamento fuiſſet, benignè excipere more Majorum ſtatutum ſit. Atqve etiam ita natura ſit comparatum, ut ad ſumma veræ laudis faſtigia ardentiùs qvisq́; contendat, & ad ipſam Rempub. ornandam tutandamq́; alacrior fiat, illorum exemplo qvos ſuis digna laboribus præmia conſecutos videat. CUMQ. S. P. Q. R. IACOBUM. GUTHERIUM, *Advocatum Pariſien. Ingenii, eruditionis, eloqventiæ, probitatis ac Religionis laude florentem cognoverit, ipſumqve nihil unqvam ingenuo & illuſtri viro indignum feciſſe, Fidem ac Jusjurandum piè ſanctèq́; coluiſſe, in rebus agendis integrè prudenterq́; verſatum: Librum etiam inſignem de Veteri Jure Pontificio Urbis Romæ nuper conſcripſiſſe, à qvo non parum rebus abditis & Romanæ Hiſtoriæ lumen accedit. Ob eas res* SENATUM *exiſtimare* IACOBUM *prædictum, virtute, moribus ac meritorum laude præſtantiſſimum & ornatiſſimum ampliſſimo hoc munere decorandum, Civitate Romana donandum, inqve Senatorium Ordinem meritò cooptandum eſſe. Itaqve* SENATUI *placere, ut* IACOBO *prædicto ejusq́; Liberis, Poſteris & ſucceſſoribus in perpetuum in* SENATUM *venire, ſententiam dicere, Magiſtratus gerere, Sacerdotia obtinere, bona libera*

atqve

atqve immunia habere, hisq́; immunitatibus, honoribus, gratiis & privilegiis uti, frui & potiri lice-

lum Rex Chriſtianiſſim. ex [redacted] conſilio codicillis ſuis confirmarit & amplificarit. Hunc ita tuebor, ut æterno majeſtatis illius beneficio devinctus, obſeqvii gloriam ubiqve profeſſus, Civem me & Patritium Romanum eſſe meminerim, cujus præcipuum jus eſt, Pa-

triæ

S. P. Q. R. D. E. R. I. F. CENS.

Cum ad augendam ſervandamque Rempub.

orandum. Civitate Romana donandum, in-
atorium Ordinem meritò cooptandum eſſe.
SENATUI *placere, ut* IACOBO *prædicto*
Liberis, Poſteris & ſucceſſoribus in perpetu-
SENATUM *venire, ſententiam dicere, Ma-*
tus gerere, Sacerdotia obtinere, bona libera
atque

atque immunia habere, hisq́ immunitatibus, honoribus, gratiis & privilegiis uti, frui & potiri liceat, ac ſi ipſa in Urbe nati, perque omnes Reip. gradus evecti fuiſſent, fungi lege liceret. Quodque IACOBUS *quique ab ipſo venient omnes, Cives, Nobiles, Patritiiq́ Romani eodem jure ſint, quo Cives, Nobiles, Patritiiq́ Romani, nati, aut jure optimo facti ſunt, gentemq́ habeant.* SENAT. CONS. *authoritate, publico* IN. CONSILIO. VIVA. VOCE. VIVISQVE. SUFFRAGIIS, *nemine penitus adverſante* P. R. *perlibenter cenſuit. Qui impedit* SENATUM *exiſtimaturum eum contra Remp. feciſſe. Quæ ut nota teſtataq́ inpoſterum eſſent, ab actis publicis in quibus hæc continentur & ſervantur, Privilegium hujusmodi fieri, ſolitoq́ Urbis Sigillo communiri ac ab ejusdem* SENATUS *ſcribis ſubſcribi mandavit. Ex Capitolio* XIIII. M.DCXIII.

Papirius Martholus Sacri S. P. Q. R. *ſcriba.*

Angelus Juſcus Sacri S. P. Q. R. *ſcriba.*

(Fig. 50.)

Adumbratam gloriam, invidioſas opes non contempſi ſemel, ſed fugi ſemper. Ad honorem ſtudio judicioqve ab illuſtriſſim. Viris delatum eò lubentiùs ſum amplexatus, qvod illum Rex Chriſtianiſſim. ex Reginæ matris conſilio codicillis ſuis confirmarit & amplificarit. Hunc ita tuebor, ut æterno majeſtatis illius beneficio devinctus, obſeqvii gloriam ubiqve profeſſus, Civem me & Patritium Romanum eſſe meminerim, cujus præcipuum jus eſt, Pa-

trïæ

triæ ſtudere Pietati, qvam rebus omnibus anteponendam putet. Nimis hæc qvidem multa de me, qvæ pauca contuli, ut gratiam aliqvam iis rependerem, qvorum beneficio virtutis imaginem aliqvam mihi videor conſecutus. Ad alios venio, qvos civitas rerum Domina, veræ laudis teſtimonio reddit immortales. Vivos ampliſſimis honoribus paucos affecit: Nam per trecentos annos nullis aliis qvàm L. Sullæ, Cn. Pompejo, C. Cæſari, & Auguſto honorem Eqveſtris ſtatuæ contulit. *Patercul. lib. 2.* nulli mortuo poſt Valerium, Fabricios, Poblicios, Jus ſepulturæ & ſtatuæ, qvam iis qvi pro Rep. dimicantes fortiter occubuiſſent. Nam qvæ potentiorum qvorundam funeri aut memoriæ data ſunt, illa aut tempori aut adulationi tributa noſcuntur. Sed cum ii ſine judicio aut ſtudio honores adepti eſſent, qvi ſolo tempore niterentur: ab ipſo tempore ſpreti porrò & diſiecti turpiter jacuerunt. Ecqvis enim tuliſſet Caracallæ & ſuis divinos honores datos, qvi omnia divina humanaqve jura ubiqve everterunt? Cur Caracallam inter Deos adulatio retulit, Domitianum per Veſpillones extulit? Ea eſt temporum viciſſitudo, ut honorem pro flagitio aliqvando more fiat.

Atq; utinam veteres mores, veteresq; parſimoniæ
Potius majori honori nunc eſſent, qvàm mores
mali. Plaut. in Triumui.

Florente Rep. honores ex lege dabantur. Tribuni

buni legem tulerunt, ut Cn. Pompejus, qvi de Mithridate triumpharat, ludis Circenſibus corona aurea & omni triumphantium cultu uteretur: ſcenicis, prætexta, coronaqve aurea. *Paterc. lib. 2.* Tantùm in illo diſcordante fortuna, ut cui modo ad victoriam terra defuerat, deeſſet ad ſepulturam. Oppreſſa libertate, ſibi Imperatores populi poteſtatem arrogarunt, inaniſqve fuit Senatus authoritas, niſi qvæ ad adulationem compoſita. Primus Auguſtus in Marcelli honorem decrevit ſine Senatus authoritate, ut Ludis Romanis illius imago aurea, aureaqve corona, & Sella Curulis in Theatrum inferretur, mediaqve inter ludorum præfectos Magiſtratus locaretur. *Dio lib. 53.* Defuncto deinde Auguſto Senatus ſuo jure uſus, de illius honoribus conſuluit, qvos ampliſſimos decrevit. *Tacit. 1. Annal. Dio lib. 56.* Exin Germanici Manibus à Senatu datum, ut nomen ejus Saliari carmine caneretur: ſedes Curules, Sacerdotum Auguſtalium locis, ſuperqve eas coronæ qverceæ ſtatuerentur: ludis Circenſibus eburnea effigies præiret. *Tacit. 2. Annal.* Liviæ Auguſti divinos honores dari Tiberius vetuit; qvæ à Senatu MATER PATRIAE nominata, illiqve arcus, qvi nulli unqvam mulieri, decretus, nec tamen extructus. *Dio lib. 58.* At divinos poſteà honores eidē Claudius Nepos & Circenſi pompa currum elephantorum Auguſto ſimilem decernendum curavit, ut Svetonius refert *in Clau-*

dio cap.11. In veteribus Nummis elephantorum currum D. Auguſti invenio: Juliæ Auguſti, qvæ Livia in familiam Juliam adoptione tranſierat, Carpentum ſolum cervarum bigis traductum. (Fig. 51.)

Qvod mihi de Livia ſuſpectum Svetonii locum reddit. Æternitatis Fauſtinæ nummus honoratior. (Fig. 52.)

In Cæſarum honorem, qvorum virtus augebat majeſtatem, novos honores Senatus excogitavit, ut in Claudium Principem, *Trebell. Poll. in Claud.* cujus vita, probitas, & omnia qvæ in Rep. geſſerat tantam poſteris famam dedere, ut S. P. Q. R. novis eum titulis poſt mortem decorarit. In Provinciis freqvens eſt impenſa funeris, locus ſepulturæ, & ſtatuæ. In iis enim honor ſtatuæ maximus, qvem etiam fœminis ipſis conceſſerunt. Vetus lapis.

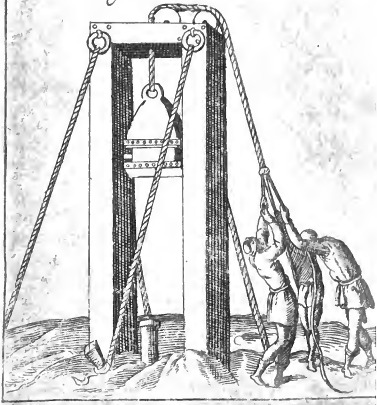
LABERIÆ. L. F. GALLÆ
FLAMINICÆ. EBORESI
FLAMINICÆ. PROV. LUSI
TANIÆ. IMPENSAM. FUNE
RIS. LOCUM. SEPULTURÆ (323. 8.)
ET. STATUAM. D. D. COLLI
PPONESIUM. DATAM. L
SULPICIUS. CLAUDIANUS

Vetuſtum hunc morem M. Tullius teſtatur *in Orat. pro Flacc.* & Decretum qvod Smyrnæi in Caſtritium mortuum fecerunt, hoc refert, *Primum ut in oppidum intro ferretur, qvod aliis non con-*

Fig. 52. p. 402.

Fig. 53. p. 498.

Google

conceditur, deinde ut ferrent Ephebi, poſtremò ut imponeretur aurea corona mortuo. Hæc, inqvit, *P. Scipioni Clariſſimo viro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. At Caſtritium qvibus verbis Dii immortales: decus patriæ, ornamentum Populi Rom. florem juventutis appellant.* Qvi honores habiti hominibus in monumentis, nonnulla Deorum immortalium religione conſecrari videbantur.

DE FUNERIBUS SERVORUM.

Cap. XXXVI.

AELIUS Gallus dicit, *Feſt. in verb. Puticulos*, antiqvi moris fuiſſe, ut patresfamilias in locum publicum extra oppidum mancipia vilia projicerent, atq; ita projecta, qvod ibi ea putreſcerent, nomen eſſe factum puticuli. De his intelligendus eſt Horatius *lib. 1. ſerm. ſatyr. 8.*

Hunc prius anguſtis projecta cadavera cellis,
Conſervus vili portanda locabat in arca.

Tanta enim miſericordia moti ſunt, ut publica monumenta pauperibus & ſervis ædificarent. *Acro.* Servi tamen à conſervis qvi liberam habebant peculii adminiſtrationem, honoratiore plerunqve tumulo conditi ſunt. Iis enim & titulos poſitos inſcriptiones docent. Romæ.

JULIÆ. SP. F
MOPSIDI (612. 6.)
FELIX. CÆSARIS
CONTUBERNALI

Item Romæ.

LEXIS
FELICI. TI. CÆSARIS
CONSERVO. SUO (612. 7.)

Qvorum etiam Deos Manes eſſe credebant.

D. M
FORTUNATO
CÆSARIS. N
VERNÆ (613. 10.)
V. A. I. D. XXIIII
NICE
MATER. FECIT

Hæc in ſervis domus Auguſtæ, qvæ in iis qvi privatis ſervierunt elegantiora obſervavi. Tarracone.

D. M
EUTYCHETI (340. 4.)
AURI. ANN. XXII
FL. RUFINUS. ET
SEMP. DIOFANIS. SERVO
B. M. F

HOC. RUDIS. AURIGÆ. REQVIESCUNT OSSA. SEPULCHRO
NEC. TAMEN. IGNARI. FLECTERE. LORA. MANU
JAM. QVI. QVADRIJUGOS. AUDEREM SCANDERE. CURRUS ÆT.

ÆT. TAMEN. A. BIJUGIS. NON. REMO
VERER. EQVIS
INVIDERE. MEIS. ANNIS. CRUDELIA.
FATA
FATA. QVIBUS. NEQVEAS. OPPOSUISSE
MANUS
NEC. MIHI. CONCESSA. EST. MORITU
RO. GLORIA. CIRCI
DONARET. LACHRIMAS. NE. PIA. TUR
BA. MIHI
USSERE. ARDENTES. INTUS. MEA. VI
SCERA. MORBI
VINCERE. QVOS. MEDICÆ. NON. PO
TUERE. MANUS
SPARGE. PRÆCOR. FLORES. SUPRA
MEA. BUSTA. VIATOR
FAVISTI. VIVO. FORSITAN. IPSE
MIHI.

Omnium verò communis ſepulturæ ratio ea fuit, ut qvi ſervum alienum vel ancillam ſepeliſſet, haberet adverſus dominum funerariam actionem. *l. filiusfam. §. qvi ſervum. D. de relig.* Hoc amplius Labeo dicebat, *l. Julianus §. præterea D. de act. empt.* ſi qvid in funus mortui ſervi impenſum eſſet, venditorem ex vendito conſeqvi oportere, ſi modo ſine culpa venditoris mortem obiiſſet. Atqve ita ſervorum ſepulchra conſtituta ſunt, ut locus, in qvo ſervus ſepultus eſſet, religioſus fieret, ſicqve Ariſtoni placuiſſe Ulpianus refert. *l. 2. D. de relig.* Qvia ſepultura

ad naturæ jus pertinet, qvod jure gentium non facilè ſolet immutari, cujus fictione ſervi nec caput habent, nec matrem, nec ullum jus cognationis: ſed mortem omnibus æqvam crediderunt. Sapienter Philto Plautinus ſenex *in Trinumo.*

Nos homunculi,
Salillum animæ, qvi cum extemplo amiſimus,
Æqvè mendicus, atqve ille opulentiſſimus,
Cenſetur cenſu ad Acheruntem mortuus.

Hi ſervi qvidem fortiter in ſervitute facta, poſt mortem monumentum ſibi memorabile futurum ſperaverunt, ut Tyndarus ille. *Plaut. in captiv.*

At erit factum mortuo memorabile, (ſtibus,
Meum herum captivum ex ſervitute atq; ho-
Reducem feciſſe liberũ in patriam ad patrem,
Meumqve potius me caput periculo
Præoptaviſſe, qvam is periret ponere.
Qvi per virtutem peritat, non interit.

Inferiis publicis ſervorum Manes propitiatos, ex hoc Varronis loco diſcimus. *lib. 5. de ling. lat. Accalia,* inqvit, *feriæ publicæ Laurentinæ. Is dies qvem qvidem in ſcribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui ſacerdotes noſtri publicè parentant ſexto die, qvæ atra dicitur. Hoc ſacrificium fit in velabro, qvâ in novam viam exitur, ut ajunt qvidam ad ſepulchrum Accæ: ut qvòd ibi prope faciunt.* DIIS MANIBUS SERVILIBUS, *qvi uterqve locus extra urbem anti-*
qvam

qvam fuit, non longè à porta Romulanâ. Fortunati Vernæ ſepulchrum comprobat ſervorum Deos Manes receptos eſſe, qvibus ſacerdotes publici ex Varrone ſacrificarunt.

DE FUNERIBUS ET SEPULTURA BRUTORUM.

Cap. XXXVII.

NON minor fuit, ſi ſacra tollas, brutorum cura, qvàm ſervorum, qvæ iisdem legibus æſtimabantur. Nam ſervos & qvadrupedes primo & tertio legis Aqviliæ capite conjunctos videmus: *l. 2. & l. ſi ſervus §. hujus legis. D. ad leg. Aqvil.* & Bruta dominis chariora fuiſſe qvàm mancipia. Ita ſunt hominum mentes, ut pravis plerunqve affectionibus irretitæ, ei potius parti ſe applicent, qvæ bruta eſt, & rationi prorſus inimica. In qvo maximi principes graviùs peccaſſe mihi videntur, ut Alexander ille magnus, qvi eqvo Bucephalo duxit exeqvias, urbeq; ejus nomine tumulum circumdedit. *Plin. lib. 8. cap. 42.* Verecundiùs fortè Cæſar Julius, qvi eqvi ſui effigiem ante Veneris Genitricis ædem locavit. At Auguſtus fecit eqvo ſepulchrum, de qvo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium eqvorum tumuli Pyramides habent. Qvòd à Græcis

ad Romanos tranſlatum eſt: ſed Græci non minore honore eqvos proſeqvuti ſunt, qvàm fortes ipſos viros. Nam in Ceramico eqvi, qvi ter in Olympicis viciſſent, cum iis qvi in bello fortiter cecidiſſent, ſepeliebantur. *Ælian. lib. 12. cap. 40.* Hinc Caligulæ in eqvum Incitatum inſania: Hinc Lucii Veri ineptus animus, qvi Voluchri eqvo dum viveret, aureum ſimulachrum, mortuo ſepulchrum in Vaticano fecit. *Capitolin. in Vero.* Adrianus verò non eqvos ſolum, ſed etiam canes ſic adamavit, ut eis ſepulchra conſtitueret, *Xiphilin. & Spart. in Hadrian.* & Boryſthenis eqvi tumulum verſibus locupletaret. *epig. vet. P. Pithœi lib. 3.* Hoc in eqvis fecerunt ii, qvi ſenſum illis aliqvem tribuerunt à ratione non multum aberrantem. Qvod Homerus introduxit primùm, qvi Achillis eqvos Patroclum luxiſſe finxit, *Iliad. ρ.* qvorum Jupiter ipſe miſereretur. Atq; ex iis Xantum eqvum Achilli locutum, cui futura prædiceret. *Iliad. τ.* Ex Brutorum titulis venuſtum hoc unum eſt Cinciæ P. Craſſi mulæ epitaphium à Thoma Porcacio, *lib. 3. de funeral. Antiq.* inventum & deſcriptum.

DIS. PEDIB. SAXUM
CIVCIÆ. DORSIFERÆ. ET. CLUNIFERÆ
UT. INSULTARE. ET. DESULTARE
COMMODETUR. PUB. CRASSUS. MULÆ
SUÆ. CRASSÆ. BENEFERENTI
SUPPEDANEUM. HOC. CUM. RISU. POS
VIXIT. ANN. XI.

Hoc

Hoc ſictitium viri docti rectè putant, credo propter verbi unius novitatem: In cæteris cum leporem habet, qvem vix authores novi poſſint imitari. Sed Liciniæ gentis factum ridiculum, magis eſt, cum L. Craſſus orator ille diſertus, vir Cenſorius murænam in piſcina domus ſuæ mortuam, atratus tanqvam filiam luxiſſe fertur, *Macrob. lib. 2. Satur. cap. 11.* Romæ tamen ſtante Repub. nullum eqvorum ſepulchrum invenio. Eqvorum qvidem nomina qvi in Circenſi certamine vicerant, & aurigarum ſcripta lego. *Inſcript. fol. 341.* Has delitias ſibi Reges aut Imperatores fecerunt, qvi canibus qvoqve ſepulchra dederunt, qvos aliqvando terra obrui religio fuit. *Plin. lib. 3. cap. 5. & 7.* De catella elegans vetus epigramma eſt. *in epigra. vet. lib. 3.*

Qvod potui poſui tibi fida catella ſepulchrum,
Digna magis cœli munere qvàm tumuli,
Candenti ex lapide, hæc tibi convenit urna, fuiſti
Candida tota fide, candida tota pilo.
Si cœlũ, ut qvondam, canibꝰ patet haud tua terras,
Incendet, ſed ver ſtella perenne dabit.

De corvi funere Plinius multa, qvæ omnibus nota ſunt. *lib. 10. cap. 43.* Gallinaceis gallis, coturnicibus, perdicibus tumulos extructos Diodorus narrat. *lib. 13. Biblioth.* Lepidiſſima duo locuſtæ & formicæ epigrammata Suidas refert, *in verb.* δρυοκοίτης & ὀνηπυθής. qvæ qvia eleganter ſcripta ſunt, hîc adſcribenda duxi. Primum eſt Cicadæ.

Ἀκρίδι τῇ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκοίτῃ,
Τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ,
Παρθένιον στάξασα κόρη δάκρυ.

Luſcinia agrorum recubans in fronte cicadæ
En tibi componit pulchra ſepulchra Myro,
Virgineas perfuſa genas lacchrimoſa puella.

Alterum eſt formicæ.

Αὔλοσι πὰρ' ἄλωνι διηπαθὲ ἐργάτα μύρμηξ,
Ἠρίον ἐκ βώλου διψάδος ἐκλισάμην.

Hic ubi perpeſſa es duros formica labores,
Conſtruxit tumulos arida gleba tibi.

Formicarum alii tumuli qvos ſibi ipſæ extruunt tantum elegantiæ habere non poſſunt, qvãtum admirationis: Illas ſe invicem ſepelire præter hominem ſolas Plinius tradit, *lib. 11. c. 30.* Sed memoria lapſus eſt cum antea ſcripſerit *D. lib. 11. cap. 18.* apes progerere defunctas, funerantiumqve more exeqvias comitari. Nârrat idem *lib. 10. cap. 55.* & mortua Gallina, maritos earum viſos ſuccedentes in vicem & reliqva fœtus more facientes, abſtinentesq; ſe à cantu. Canis caninum cadaver ad Cereris proripuit terraq; pedibus effoſſa illud ibi ſepelivit, qvod inter prodigia numerat Dio *lib. 46.* Sed hæc ſepulturæ cura elephantis ignota non fuit, *Ælian. lib. 5. cap. 49.* Ὅτι γὰρ ἐλέφαντα θεασάμενος ἐλέφας νεκρὸν οὐκ ἂν παρέλθοι, μὴ τῇ προβοσκίδι γῆν ἀρυσάμενος καὶ ἐπιβάλλει. Qvod ſi Elephas elephantem mortuum viderit non ultra progredietur, qvàm promuſcide terram hauſerit

rit & cadaveri injecerit. In brutis multa alia naturæ documenta videmus, qvæ cum dubitandi inanes cauſas philoſophis qvibusdam, nobis naturæ ipſius miracula conſideranda reliqverunt.

DE STATU ANIMARUM POST MORTEM APUD INFEROS.

Cap. XXXVIII.

ATQVE hæc qvidem brutorum memoria inanis prorſus & ridenda eſt: *Vid. Platon in Menon. fol. 19.* hominum verò, qvi ex Deorum poſſeſſionibus una & præcipua eſſe prædicantur, *Plat. in Phædon.* Καὶ ἡμᾶς ἀνθρώπι ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶμεν, qvale utcumqve ſit monumentum; illud cum animo eſſe putaverunt. Animus enim poſt defuncta corpora vivere conſenſus gentium eſt, qvem Philoſophi demonſtrationibus ſuis confirmarunt. Sed cum hanc natura omnibus informationem voluptatis dediſſet, eadem inſculpſit in eorum mentibus Deorum numen juſtitiamq; divinam, qvæ poſt fata præmiis immortalibus bonos, æternis verò malos pœnis afficeret. His præmiis & pœnis referti ſunt Poëtarum libri, in qvorum fabulis magna plerumqve elucent ſemina infixa veritatis. Tres illi potiſ-

ſimum

ſimum locos conſtituerunt, in qvibus defunctorum animæ poſt mortem continerentur. Elyſium, Infernum, Tartarum. Elyſii campi, piorum ſedes: Inferni noxiorum: Tartara impiorum. Elyſios puris animis deputarunt. Ad illos enim nonniſi purgati perveniebant, dictiqve Elyſii ἀπὸ τῆς λύσεως ab abſolutione ubi piorum concilia. *Serv. 5. æn.*

Τῇ περ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν. Homer. odyſ. 8.

Conſtituunt [illegible] ſedes ubi fata beatas.

Qvo purgati omninò corporis ſortibus παντελῶς καθαροί, *Plat. in Phædo.* perpetua felicitate perfruuntur. Vel qvi virtutes purgativas, qvas Platonici vocant, *Plotin. lib. 2. ennead. 1.* καθάρσεις ἀρετάς viventes ſecuti, divinis rebus ſtuduerunt, animamqve ab ipſo corpore ſepararunt. Horum enim divinus animus è corporum vinculis tanqvam à carcere ad illa beatorum loca evolabat. Qvod ut aſſeqvi poſſent prudentiores ſapientiæ magiſtri, hoc ipſum ſapientiæ ſtudium in mortis meditatione collocarunt, qvi addiſcerent animum à corpore ſolvere & ſeparare. Hoc moriens Socrates amicos monebat, *Plat. in Phæd.* τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτό ἐστι τῶν φιλοσόφων, λύσιν καὶ χωρισμὸν τῆς ψυχῆς. Sicqve intelligebat philoſophiam eſſe meditationem mortis, ut doceret animi à corporis ſenſibus diſſidium & diſtractionem. Duo enim ſapientiæ munera præcipua conſtituebat.

Pri-

Primùm qvidem Deum contemplari, alterum verò voluptatibus corporis bellum indicere, & reginæ rationi obtemperare. Et duas idem mortes eſſe prodidit, unam animæ: animalis alteram. Moritur animal, cùm anima à corpore diſcedit: anima verò cum inferiori corporis parti mancipatur. Animalis mors ad veras naturæ divitias, ad ipſos Elyſios, ſi vita benè transacta ſit, accepto judicio traducebat. Mors animæ, qvæ vulgò vita æſtimatur, cum ipſa corpore tanqvam ſepulchro obruta fuerit in veritatis campo *ἐν πεδίῳ ἀληθείας*, *Plat. in Axioch.* miſera judicio ſiſtitur, qvod horrendum omnes pertimuerunt. Ex Judicum enim ſententia craſſis qvibuſdam & terrenis locis laxatus corpore animus conſtringitur, cum primum ad Acheruſiam paludem devenerit. *Plat. in Phæd.* Ubi per fatalia temporum qvædam curricula commoratus ad Cocytum trahitur, qvò Dæmon unumqvemqve producebat. Illic primùm, qvi piè ſanctéq; vixerant, judicabantur. At qvi in vita medium qvoddam tenuerant, id eſt, non ita virtutem amplexati, qvin vitiorum confinio implicarentur, Acheruſiam per annos aliqvot paludem habitarunt, eas perpeſſi pœnas, qvæ illos peccatis priſtinis exuerent, ut purgati tandem abſolverentur, & beatorum præmia aliqvandò reportarent. Qvi verò ob ſcelerum magnitudinem purgari nullo modò poſſent, *οἱ ἂν δόξωσιν ἀνιάτως ἔχειν*, nec ullis remediis

ſana.

ſanari potuerunt aut purgari, perpetuis Tartari tenebris&cruciatibus clauſi vexantur. Hinc duo loca ab Homero ſeparantur. Nam hoc profundiſſimum Tartarum ſub terra eſt, ab Inferis longè remotum. *Iliad. δ.*

Βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον,
Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
– – Sub terris immane barathrum,
Diſtat ab Inferno, terris ut diſtat Olympus.

Infernum inter lunam terrasq; qvidam poſuerunt, ubi animæ purgarentur: in Barathro verò ſeu tartari profundo immedicabilis ira divina eſt, qvam ſcelerati perpetuo experiuntur. In inferis pro criminum qvalitate noxii pœnas ſufferunt & in lunari circulo, vel ut aliis placuit ſolſtitiali, pro modo purgationis commorantur. *Virgil. 6. æneid. & ib. Serv.*

Triplex autem ex philoſophorum doctrina purgatio fuit, aut enim in terra purgabantur, qvi nimiis corporis ſordibus oppreſſi vixerant corporis blandimentis addicti. Hæc Pythagoræorum opinio fuit, qvi μετεμψύχωσιν ſomniarunt, & animarum in corpora brutorum transmigrationem, qvorum illæ naturam eſſent imitatæ. Hæ igni purgari credebantur, ignis enim terra eſt ex qvo omnia exuruntur, nam cœleſtis perurit nihil. Aut in aqva purgatio fuit, id eſt, tranſibant animæ in marina corpora, ſi paulo melius vitam egiſſent. Aut certè in aëre, ſi ſatis benè vixiſſent. Qvod in Statio legi-

Digitized by Google

legitur, ubi de auguriis tractat. Unde etiam in ſacris omnibus tres hæ purgationes receptæ ſunt. Nam aut tæda purgantur & ſulphure; aut aqva abluuntur, aut aëre ventilantur. Qvas purgationum ſpecies peritè Poëta deſcribit *Virgil. 6. æneid.*

Ergo exercentur pœnis veterumq; malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſa ad ventos: Aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Vid. Serv. 2. Georg.

Infectum dixit ſcelus, qvod illud dum viverent facti pœnitentia qvaſi eluiſſent, & ex vulgari loqvendi modo Nollent. Factum. Hoc modo purgatæ animæ & præfinitò tempore variis ſuppliciis circumactæ, clariores tandem emergebant, & in Elyſio recipiebantur. Qvod mire expreſſit idem Poeta. *6. æneid.*

Qvisq; ſuos patimur Manes; exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus,
Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem purumq; reliqvit,
Æthereum ſenſum atq; aurai ſimplicis ignem.

Qvi verò purgati, ad campos Elyſios tranſmittebantur, non ſemper in illis excipiebantur. Tria enim poſt purgationem neceſſaria fuerunt, qvæ Jo. Serranus ad Platonem notavit. Primum reqvirebatur contritio: Deinde confeſſio: Tertiò ſatisfactio. Qvæ ità Socrates explicabat. *Plat. in Phedon.*

Οἱ δ' ἂν ἰάσιμα μὲν, μεγάλα δὲ δόξωσιν ἡμαρτηκέναι, ἁμαρτήματα, οἷον πρὸς Πατέρα, ἢ Μητέρα ὑπ' ὀργῆς βίαιόν τι πράξαντες, καὶ μεταμέλον αὐτοῖς τὸν ἄλλον βίον βιῶσιν, ἢ ἀνδροφόνοι τοιούτῳ ἄλλῳ τρόπῳ γένωνται, τούτοις δὲ ἐμπεσεῖν μὲν εἰς τὸν Τάρταρον ἀνάγκη. Ἐμπεσόντας δὲ αὐτοὺς, καὶ ἐνιαυτὸν ἐκεῖ γενομένους ἐκβάλλει τὸ κῦμα. Τοὺς μὲν ἀνδροφόνους κατὰ τὸν Κωκυτόν· τοὺς πατραλοίας καὶ μητραλοίας κατὰ τὸν Πυριφλεγέθοντα. Ἐπειδὰν δὲ φερόμενοι γένονται κατὰ τὴν λίμνην, τὴν Ἀχερουσιάδα, ἐνταῦθα βοῶσί τε καὶ καλοῦσιν· οἱ μὲν οὓς ἀπέκτειναν· οἱ δὲ οὓς ὕβρισαν. Καλέσαντες δ' ἱκετεύουσι, καὶ δέονται ἐᾶσαι σφᾶς ἐκβῆναι εἰς τὴν λίμνην καὶ δέξασθαι. Καὶ ἐὰν μὲν πείσωσιν, ἀποβαίνουσί τε καὶ λήγουσι τῶν κακῶν. Εἰ δὲ μὴ, φέρονται αὖθις εἰς τὸν Τάρταρον, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τοὺς ποταμούς. Καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν πείσωσιν, οὓς ἠδίκησαν. Αὕτη γὰρ ἡ δίκη ὑπὸ τῶν δικαστῶν αὐτοῖς ἐτάχθη. Qvi ſanabilia peccata, ſed illa ingentia commiſerunt, veluti, qvi adverſus patrem aut matrem violentum aliqvid per iram perpetrarunt: ſed pœnitentia ducti, eos in vitæ reliqvo coluerunt. Vel qvi alio qvopiam modo homicidæ fuerint, his qvidem imponitur neceſſitas, ut in Tartarum cadant, ibiq; per annum commorati à fluctu ejiciuntur, homicidæ qvidem per Cocytum, parentum verò violatores per Pyriphlegethontem. Atq; poſtqvam ab iis ejecti fluminibus ad Acheruſiam palu-

paludem pervenerunt, tum eos qvos necaverint vel injuria affecerint, nomine compellant, rogant ſupplices atqve obteſtantur, ut ſe ex illa palude egredi patiantur, benigneq; excipiant. Hoc ſi impetrarint, ab illis malis illicò liberantur. Sin minus, feruntur rurſus in Tartarum & inde turſus ad fluvios, neqve pœnas priùs pati deſinunt qvàm ab iis qvos læſerint veniam exorarint. Hæc enim pœna judicum decreto in eos conſtituta eſt. Qvod ex ſacrificiis & mortuorum Inferiis conjectare licet, inqvit Socrates, ἀπὸ τῶν θυσιῶν καὶ νεμίμων τῶν ἐνθάδε τεκμαιρόμενοι λέγομεν. Horum verò omnium exempla hæc idem Socrates *Plat. in Georg.* Callicli proferebat ex Homero, *Odyſſ. X.* qvi Reges & potentiores inducit apud inferos omni tempore cruciatos, veluti Tantalum, Siſyphum, Titium: qvia, inqvit, difficile eſt, ut vitam juſte tranſigant in magna peccandi licentia conſtituti. At Therſitem qvi imprudentia lapſus eſt, non obſtinata peccandi libidine, privatim malum πονηρὸν ἰδιώτην bono publico non infeſtum, gravioribus his pœnis poſt fatalia tempora ſubduxit. Piorum autem ſedes tribuit maximè iis, qvi ſceleribus puri vitam integram traxiſſent, aut iis qvi extremum ſpiritum pro patria effudiſſent, qvive illam auxiſſent, adjuvaſſent, conſervaſſent. Certus enim iis in cœlo locus fuit, ubi beati ſempiterno ævo fruerentur. *Cic. in ſomn. Scip.* Non temerè ergo miſera Andro-

mache ab Ænea qværebat. *Virgil. 3. æneid.*

Nate Dea, vivisne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt?

Qvaſi ſciſcitaretur incerta an mortuus Hector piorum ſedes ſortitus eſſet, vel iis adhuc pœnis teneretur, qvas ſuſtinent ii, qvi humanis ſordibus purgarentur. Ceterùm circulis novem Inferi cincti eſſe dicebantur. *Ser. 6. æn.* Primus animas Infantum tenebat. Secundus, eorum, qvi ſibi per ſimplicitatem adeſſe non poterant. Tertius, qvi doloris impatientia violentas ſibi intulerant manus. Qvartus, qvos amor crudeli tabe peredìſſet. Qvintus virorum fortium fuit. Sextus nocentes tenuit, qvi à Judicibus graviter punirentur. In ſeptimo animæ purgantur. In octavo ita illæ purgatæ ſunt, ut redeant. In nono ut jam non redeant, nullis amplius cupiditatibus obſtrictæ. Qvid verò apud Inferos puniretur, magna inter veteres qværſtio fuit. Communis tamen hæc opinio prævaluit, ut animas perferre pœnas non putarent, *Ser. 6. æn.* ſed illius conjunctionis reliqvias, qvæ inter animam & corpus fuit. In eo autem conſenſerunt omnes, ut multis peccatis obrutam animam ad Inferos deſcendere, extremum omnium malorum eſſe tenuerint. Πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων γέμουσαν τὴν ψυχὴν εἰς ἅδου ἀφίκεσθαι, πάντων ἔσχατον κακῶν ἐστίν. Nunc tamen contra Socratis ſententiam, ſi impietatis certamen proponeretur, multi admodum in hoc genere ſummi reperirentur, qvos

qvos extrema imprecatio non coërceret, ſi qvis terram matrem, Deosq; Manes oraret, ne mortuis ullam, niſi inter impios, ſedem darent. *Sveton. in Tiber.* Pœna qvidem gravior majoribus viſa eſt, qvâ mortuorum infamia & exitium, vivorum judicio & odio comprobarentur.

JAC. GUTHERII

JCti, CIVIS NOBILIS ET PATRICII ROMANI, DE JURE MANIUM, SEU DE RITU, MORE ET LEGIBUS PRISCI FUNERIS

LIBER TERTIUS.

Ad Ampliſſimum atqve Illuſtriſſim. Nicolaum Verdunum, *Eqvitem, Sacri Conſiſtorii Comitem, in ſuprema Pariſiorum Curia Præſidem Maximum.*

DE RELIGIOSIS, ET QVO TEMPORE INCIPIAT SEPULCHRUM RELIGIONE TENERI.

CAP. I.

PERGEBAM ad ea ſolatia, Præſes Maxime, qvæ jucunda mihi atqve ſalutaria ab his literis ſæpe qvæſivi, poſtremamq; hujus operis partem inchoabam. Ecce libitinarii ad portam, qvi Nico. Fabri V. C. funus indixerunt. Perculſus illicò animus improviſo fati hujus impetu, (nec enim illum malè habere audieram,)in luctum & dolorem deſiliit, lachrimarumqve vi obrutus, qvæ in externorum caſibus adverſis ultrò plerunqve effluunt, mœrorem, qvem occultare non potui, communi tandem mortalitatis ratione temperabam. Sedem illam ipſam, in qva domi meæ poſtremùm inſederat, contuebar, cum inter nos impendentes caſus atq; orbitatem literarum non ità pridem deflebamus. Tempora virtuti inimica qverebamur, multaqve vir prudentiſſimus prævidebat, qvæ futura ex præteritis timeremus. Magnus illi virtutis amor, ad qvem omnia referebat, nihil ad oſtentationem, cum ambitione vita omnis libera, privatis magis officiis & ingenii laude floreret, qvàm fructu aut amplitudine dignitatis. Hanc tamen non exiguam conſecutus eſt, cum Regi Chriſtianiſſim. ad ſtudia meliora datus, toti Galliæ, labentibus annis feliciter inſervivit: omniaqve vitæ & eruditionis optimæ conſilia convertit, ut Principis mores, qvi ad virtutem naturâ ipſa procliviores, optimâ diſciplinâ firmarentur. O qvàm peritus il-

le hiſtoriæ veteris! qvantum in Eccleſiaſticis Annalibus Illuſtriſſim. Cardinalis Baronii teſtimonio verſatus, qvantum exemplorum, qvantum rerum, qvantum antiqvitatis tenebat unus! In eo ſanctitas ſumma, par pietas, qvæ longa P. Pithœi popularis mei conſvetudine niteſcebat. Uterqve candore vitæ, morum integritate, doctrinæ miraculo bono publico nati, Cenſorio fúnere literas meliores extuliſſe ſecum mihi videntur. Qvarum reliqvias tantùm colimus, qvæ cum viris illis præſtantiſſimis jacent ſepultæ. Nam qvæ nunc vigere putantur, non literas, ſed literarum cadavera dixerim, virtute deſtituta. Qvid enim, ſi virtutem tollas, literæ dici poſſunt, qvàm inanes qvædam imagines, qvæ ut defunctorum umbræ illæ, minus peritos perterreant? Sciebant Pithœus & Faber qvid veteres codices continerent, nec in apicibus ſolùm literarum, ſed in reconditæ doctrinæ monumentis exornandis operam dabant, ut & doctiores & meliores redderentur. Sed finem uterqve ſuum conſecutus eſt, non illum qvem vetus Poëta ponebat, qvi mortem hominis finem eſſe dicebat. *Ariſt. lib. 2. Phyſ. cap. 2.*

Ἔχει τελευτὴν ἧς περ οὕνεκ᾽ ἐγίγνετο.

Finis enim hominis mors non eſt, nec qvod ultimum eſt finis eſt, ſed qvod optimum, οὐ γὰρ πᾶν ἐστὶ τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. Qvalis immortalitas ea eſt, qva illi optimi viri perfruuntur, qvorum præclara virtus ſuperſtes

etiamnum vivit & vivet. Hanc qvidem immortalitatem veteres è Pontificio Jure & ceremoniis ſepulchrorum intellexerunt primùm, qvas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluiſſent, nec violatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem eſſe qvandam qvaſi migrationem, commutationemqve vitæ. Qvare religioſa ſepulchra ſanxerunt, & religioſas res, ut ſacras, inter divina jura poſuerunt. *l. 1. D. de rer. diviſ. l. 1. D. de Interdict.* Religioſum tamen non utiq; ſacrum eſt, ut ſepulchra ſacra non ſunt, ſed religioſa. *Feſt. in verb. religioſum.* Illudqve demum Religioſum, qvoniam ſit aliqvid, qvod ibi homini facere non liceat, qvod ſi faciat, adverſus Deorum voluntatem feciſſe videatur, ut dicebat Ælius Gallus. At Maſurio Sabino & Servio Sulpitio religioſum eſt, qvod propter ſanctitatem aliqvam remotum ac ſepoſitum à nobis eſt, à relinqvendo dictum: *Agell. lib. 4. cap. 9.* & Religioſa ſepulchra illorumqve ſanctitudo, non lege inſtitutoqve majorum, ſed Pontificio Jure introducta ſunt, *Non. in verb. ſanctitudo.* ut M. Tullius libro qvarto de Republica monebat: qvod jus naturæ antiqvius aliqva ex parte comprobavit. Ab eo idem Tullius *in Topic.* triplicem conſtituebat æqvitatem: unam, qvæ ad ſuperos Deos, alteram, ad Manes, tertiam, qvæ ad homines pertineret. Prima, pietas: ſecunda, ſanctitas: tertia, Juſtitia nominatur. Sanctitas illa

illa qvidem non ita accipitur, qvaſi ſanctione aliqva ſit confirmata. Eſt enim ſanctitas ſcientia colendorum Deorum, *Cic.1. de nat. Deor.* à qva Religio dicta eſt, qvod eâ homines regantur ad cultum divinum. *Serv. 12. aeneid.* Nam Religio nihil aliud ipſa eſt qvàm Deorum cultus. *Cic. 2. de nat. Deor.* Hinc Religio ſanctitudoqve ſepulchrorum, qvâ Dii Manes colebantur: hinc Majorum ſepulchra cum Deorum aris & templis conjuncta ſunt, pro qvibus non juſta ſolum, ſed neceſſaria bella ducebantur. Qvare qvi patrios Deos & avita ſepulchra deſeruiſſent, illis meritò nullam ſalutis curam eſſe debere Themiſtocles dicebat: *Plat. in Themiſt.* ut nihil in pugnæ diſcrimine militum animos magis excitabat, qvàm ſi pro Deorum Aris, & ſepulchris majorum, dimicare monerentur, qvaſi ad diſcrimen illud ultimum deveniſſent, cui ſupervivere puderet. Hac maximè ratione uſus eſt Vibius Virius Campanæ defectionis author, cum ſuorum animos Romanis redderet infeſtos. *Liv. lib. 26.* *Romanos*, inqvit, *Roma circumſeſſa, conjuges, liberi, qvorum ploratus hic qvoqve prope exaudiebantur, Deûm delubra, ſepulchra majorum temerata ac violata à Capua non averterunt. Tanta aviditas ſupplicii expetendi, tanta ſangvinis noſtri hauriendi ſitis eſt.* Ubiqve ergo Deorum templa & Manium Sepulchra pari ferè jure cenſebantur. Hæc conſecrata dicataqve legimus in Inſcriptionibus antiqvis.

HÆC. ÆDIFICIA. PROPRIA
COMPARATA. FACTA (867.5.)
DICATAQ. SUNT. MONUMENTI
SIVE. SEPULCHRUM. EST. ET
OLLARUM.QVÆ. IN.HIS.ÆDIFICIIS
INSUNT. ET. CONSECRATÆ. SUNT
RELIGIONISQ. EARUM. CAUSA

Non qvod Sepulchra per Pontifices ſolemni more Diis data, dicata, conſecrataqve eſſent, ſed qvod Religionis ergò inter divina cenſerentur, qvo modo conſecratus locus profano opponitur, & à loco puro ſeparatur. *Cic. in Partition.* Purus locus eſt, qvi neqve ſacer neqve ſanctus, neqve religioſus eſt, ſed ab omnibus hujusmodi nominibus vacat: *l. 2. §. purus D. de Relig.* Rectè itaq; in Inſcriptione ſcriptum eſt, *Conſecratæ ſunt religionis eorum cauſa*, qvod ſepulchrorum Religio qvandam habeat qvaſi conſecrationem. Sic Sepulchra dixit *Ælius Feſt. in verb. religioſum.* ſancta, ſacra & Religioſa fieri, qvod omnium religione qvaſi conſecrata ſint, & in perpetuum Diis Manibus data dicataqve. Tum autem incipiebat ſepulchrum eſſe & Religione teneri, cùm juſta facta eſſent, cadaver incenſum, injectaq; glebâ tumulus eſſet, *Cic. 2. de leg.* qvod ſola mortui illatione fieri noſtri putaverunt, ſi modo corpus ibi conderetur & perpetuæ ſepulturæ mandaretur. *l. Divi D. de relig.*

QVO-

QVOMODO RELIGIOSUS LOCUS FIERET, ET QVI ILLUM FACERE POTUERUNT.

Cap. II.

RELIGIOSUM verò locum unusqvisq; ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. In commune autem ſepulchrum invitis cæteris licet inferre: ſed in alienum locum, conſentiente domino, qvi licet poſteà ratum non habeat, qvàm illatus eſt mortuus, tamen Religioſus fit locus. *l.6. §. Religioſum D. de rer. diviſ.* Accidit ergò aliqvando, ut qvi dominus ſit, Religioſum locum facere non poſſit, & contrà, qvi dominus non ſit, hanc habeat poteſtatem. Scriptus heres priusqvam hereditatem adeat, cùm dominus non ſit, patremfamilias mortuum inferendo, locũ facit Religioſum. Ut qvivis alius herede vel ceſſante, vel abſente, vel vetante, ne pro herede gerere videatur, locum etiam Religioſum facit. *l.4. D. de Relig.* Plerumq; enim defuncti ante ſepeliuntur, qvàm qvis heres exiſtat: ſed tunc locus fit religioſus, cum defuncti fuit. Naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in qvem infertur, præſertim ſi in eum locum inferatur, in qvem ipſe deſtinavit.

Contra verò qvi dominus eſt, ſi proprietatem ille habeat, alius uſumfructum, nec ille,

nec fructuarius Religioſum locum facit: ut locum qvi ſervit nemo qvoqve Religioſum facit, niſi conſenſus acceſſerit, ejus cui ſervitus debetur. *l. 2. §. ſi uſumfruct. & §. locum D. de Relig.* At qvi pignori dedit agrum, qvi in eum ſuorum aliqvem mortuum intulerit, Religioſum facit locum: Sed & ſi ipſe inferatur, idem eſt, ceterum alii concedere non poteſt. Elegans qvæſtio, cur, qvi pignori locum dedit, Religioſum illum facere poſſit: non poſſit, ſi alius uſumfructum vel ſervitutem in agro habuerit. Hanc olim mihi movebat pater meus, cùm me his in rebus verſari advertiſſet, qvas in jure noſtro difficultatis habere plurimùm benignè monebat, hortabaturqve, ut in iis explicandis ſtudii operæqve meæ, dum forenſes labores paterentur, partem aliqvam impenderem. Annum ille LXXII. agebat, per annos L. in foro negotiisq; ita occupatus, ut illorum multitudine qvotidie obrueretur. Diſcendi tamen cupiditate, qvam unam vivendi optimam rationem ducebat, nullum unqvam ſe diem prætermiſiſſe narrabat, qvo juris Civilis ſtudio horas qvatuor non conceſſiſſet, in qvo ſe hoc profeciſſe dicebat, qvod poſt tot tantosqve labores rerumqve uſus aliqvem, ſed illam exiguum Juris ipſius fructum animadverteret ſe deguſtaſſe, qvem perfectum ætates decem legere vix poſſent. Sciſcitabatur ex me optimus ſenex qva ratione is, qvi pignori agrum dediſſet, Religioſum

ſum illum facere poſſet, non conſentiente creditore, & non poſſet invito fructuario, vel eo cui ſervitus alia deberetur? Advertas, inqviebat, Jacobe fili, Ulpianum creditoris jus hîc à Jure fructuarii ſeparare, cujus diverſitatis rationem non facile eſt reddere. Nam creditor pignoris, ut fructuarius, habet jus in re & pignoris jus & uſusfructus aut alterius ſervitutis, pactionibus, aut ſtipulationibus conſtituitur. Et qvamvis jus pignoris ab intentione dominii ſeparetur: illius tamen datio ſpecies alienationis eſt: *l. 3. C. de iis qvi ven. ætat. impe.* & creditor id juris habere dicitur in pignore, qvod debitor habet. *l. 3. §. fin. D. de pign.* Nec movet qvod in pignore ſola poſſeſſio ad creditorem transfertur. *l. cum & ſortis §. fin. D. de pigno. act.* Nam qvi pignori rem dedit, eamqve ſurripuit, furti obligatur. *l. in actione §. fin. D. de furtis.* Nemo autem rei ſuæ furtum facere dicitur, qvare qvi mortuum in agrum pignori datum intulerit, in ſuum inferre jure dici non poteſt. Et rem pignori datam ita alienam à nobis juris authores exiſtimarunt, ut ſi qvid in ea factum eſſet, non ex creditoris voluntate confeſtim illud per qvaſi Servianam revocaretur. *l. 4. D. qvib. mod. pign. ſolv.* Unde pignori ſervus datus, etiamſi debitor locuples ſit, manumitti non poteſt. *l. 3. D. de manumiſſ.* Si favorem religionis opponas pro Religioſo loco: occurrit etiam favor libertatis, cujus causâ multa contra Juris rigorem fieri

fieri ſolent. Scimus qvàm diſpar ſit ratio Religionis & libertatis, ſed eadem manet ratio legis, ne in alienum locum qvis mortuum poſſet inferre. Nam debitor purè dominus non eſt, cum pignoris poſſeſſio in alium tranſierit, cui jus in ipſa re qvæſitum eſt: qvod ſatis agnoſcit Tribonianus qvi ſtatim ſubjungit ex Pauli ſententia: *l.3. D. de relig.* Ex conſenſu tamen omniū utiliùs eſt dicere, Religioſum poſſe fieri locum, idq; Pomponium ſcribere. De uſufructu & ſervitute viderimus poſteà. Nunc verò expendamus de pignore, & an Paulus cum Ulpiano pugnare videatur. Qvid hac de re pater ſentiret, cum ab eo qvæſiiſſem, ſubridens ille. Nihil in jure noſtro, ajebat, leviter perqvirendum eſt. Nam qvæ ex uſu fori eſſe non putantur, eam plerumqve ſcientiam continent, qva qvi minùs inſtructi ſunt, in minimis etiam graviter peccant. Qvæ de Jure pignoris à veteribus tam diligenter tractata ſunt, obſoleta plerisqve videntur, aut incognita ſunt iis, aut certè ab iis neglecta, illa ad Ulpiani intellectum multùm mihi facere videntur. Pignus non ſolùm traditione, ſed nuda conventione, conſtitui indubitati juris eſt: Ut ex nuda conventione hypothecæ poſſeſſio apud debitorem remanebat. *l. ſi rem ſ. propriè D. de pignorat. act.* Qvæ ſi tranſiſſet ad creditorem, propriè pignus fuit. At ſi dominium, nec pignus, nec hypotheca; ſed fiducia dicebatur. *Paulus lib. 1.*

ſen-

ſentent. tit.1. Aliud ergò pignus, aliud hypotheca, fiducia & ἀντίχρησις: & omnia tamen pignora. In hypotheca & pignore apertè conſtitutum eſt, ſi in agrum debitor mortuum ſuum intulerit, religioſum locum fieri, ut & ſi ipſe inferatur. Si extraneum, aut id tollere debitor cogitur qvod intulit, aut ſolvere, niſi creditoris conſenſus acceſſerit. Qvod duabus rationibus niti crediderim. Prima eſt, ſumma illa qvæ in publica utilitate conſiſtit, ne inſepulta cadavera jaceant, nam ſumma ratio eſt, qvæ pro religione facit, *l. ſunt perſonæ D. de relig.* Atqve ut in omni conventione, vel in ipſa etiam ſtipulatione, qvæ ſtricti juris eſt, contrahentium mentem attendimus & id ſeqvimur, qvod actum eſt: *l. ſemper D. de reg. Jur.* non rectè putaremus eam debitoris fuiſſe mentem, ut cum fundum pignori daret, ſepulturæ locum ſibi & ſuis adimere cogitaret. Altera ratio eſt, qvod debitoris jus in pignore tantum eſt, ut pleno jure illud habeat, *l. ſervos autem D. de leg. 3.* meritòqve dubitatum ſit, ſi à creditore pactum eſſet, ne liceret debitori pignus vendere, an pactio talis nulla eſſet, qvaſi contra jus poſita. *l. ſi creditor §. qværitur. D. de diſtract. pign.* Qvod ſi debitori vendere licet, niſi aliud actum ſit, qvidni liceat pignoratum fundum privata religione obligare, cum pactionibus nemo efficere poſſit, ne ſibi in ſuo ſepelire mortuum liceret? *l. nemo D. de pact.* Aliud in

ven-

venditione: nam ſi locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferrentur, qvos jus eſt inferri: pactum qvidem ad hoc non ſufficit, ſed ſtipulatione id caveri oportet. *l. qvod ſi locus. D. de relig.*

De fiducia, nihil in Pandectis relatum eſt, qva pignus creditori ita mancipabatur, ut eum mancipanti remanciparet, & reſtituendi fides interponeretur. *Boet. in Topic. Cic.* Illâ qvidem pleno jure dominium in creditorem non transferebatur. *Paulus lib. 2. ſenten. tit. 13.* Eſt tamen fiducia pignoris lex commiſſoria, cujus magis ſub conditione reſolvi emptio, qvàm ſub conditione contrahi videtur. *l. 1. D. de leg. Commiſſor.* Retracta enim venditio redhibitioni ſimilis eſt. *l. ſi hominem. D. de uſurp. & uſucap.* Unde ſervis legatis non veniunt, ſi qvi fiduciæ dati ſunt, *Paulus lib. 3. ſenten. tit. 6.* ut ſervi pignori vel hypothecæ dati, qvi ſunt pleno jure teſtantis. *l. ſervos autem D. de leg. 3.* Fundus ergo fiduciæ datus, licet pleno jure ad fiduciarum non pertineat ille tamen ita dominus eſt, ut debitor cauſam dominii mutare non poſſit, nec locum religioſum facere, cum locus alienus ſit. Hoc qvidem ex jure Qviritium. Sed novo jure cum fiduciæ pactum ut injuſtum ex Conſtantini Imp. conſtitutione ſublatum ſit. *l. 3. D. de pact. pign. & l. unic. C. Theod. de commiſſ. reſcind.* plenum in re data pignori dominium retinet debitor qvàm religio-

ſam jure faceret. Qvid ſi pactus eſt debitor, ut pecunia ad diem non ſoluta pignus creditori cedat? cum venditio contracta non ſit. *l. 1. C. eod.* Idem juris eſſe puto qvod & in ἀντιχρήσει clarum eſt, qvæ ad fructus pertinet, & ab intentione dominii ſeparatur. *l. 1. §. cum prædium D. de pignoribus.*

Intelligo, inqvam, qvid juris ſit in pignore ad uſumfructum, nunc ad ſervitutem ſi placet veniamus. Tum Pater abſolveram inqvit, & ni properaſſet, ipſe jam properabam, ut differentiæ rationem inveſtigarem. Illatione mortui uſusfructus aut alia ſervitus perit: non autem jus pignoris impeditur, qvod qvidem deterius fit, ſed non omnino ſoluitur. Nec verò tantum juris habet creditor in pignore, qvantum fructuarius in fundo. Hic enim appellatione dominii continetur, *l. 8. D. de reb. auth. judic. poſſid.* creditor autem licet juſtè poſſideat, opinione dominii non poſſidet, qvod plenum in re pignorata debitor habet. *l. ſi ſervus §. 1. D. de noxal. action.* Deinde ſublato pignore qvod perſonæ accedit, manet obligatio perſonalis: at uſusfructus, licet perſonalis ſervitus ſit, perſonam non obligat, ſed rem, nec tamen qvod res obligata ſit, ideò Religioſa fieri non poteſt, ſed qvia uſusfructus qvi dominii pars non eſt, pars ſit ſervitutis. *l. 25. de verb. ſign.* Qvi ergo, inqvam, uſusfructus in multis caſibus pars dominii eſt? *l. 4. de uſufruct.* Hîc pater,

ter; Habet, inqvit, uſusfructus partis dominii in certis caſibus effectum, ut ex Papiniano intelligimus, *l. ſi Titius. §. fin. D. de uſufruct.* cùm verè ſervitutis pars ſit. Locum autem qvi ſervit nemo Religioſum facit, niſi conſentiat is, cui ſervitus debetur, id eſt, niſi locum illum à ſervitutis jure liberârit, ut commodè per alium locum ſervitute uti poſſit. Qvî fit, ut in ſervitute & in uſufructu conſenſus neceſſarius ſit eorum, qvibus jus eſt, ut religioſus fieri poſſit. *l. 2. §. locum D. de relig.* Qvod tamen favore Religionis receptum eſt: etenim conſenſus inutilis eſſet, ni favor religionis accederet, qvo juris rigor temperatur. *l. locum D. de uſufr.* Qvare cum Ulpianus locum qvi ſervit conſenſu ejus, cui ſervitus debetur, Religioſum fieri dicit, rectè adjecit & hoc habet rationem, id eſt, ſummam illam qvæ pro Religione facit, cujus favore à ſtricto illo jure receditur, qvo res nulla dicari potuit, niſi qvæ in pleno eſſet dominio dedicantis. *Nos lib. 2. de vet. jur. Pont. cap. 6.* Sed qværes fortè, cur fructuarii conſenſu Religioſus locus fieri poſſit, ejusdem conſenſu ſervitus imponi non poſſit? Nam proprietatis dominus ne conſentiente qvidem fructuario ſervitutem imponit. *l. ſed ſi qvid D. uſufr.* Ad hæc ego: doctiſſimus Cujacius per *§. religioſum I. de rer. diviſ.* putat dominum & fructuarium ita ſibi obſtare, ut nec ſoli, nec per ſe, nec ſimul ſervitutem fructuario prædio poſſint impo-

imponere. Ita eſt dicebat pater: ſed cur non poſſint, nobis illud qværendum reliqvit, qvod Paulus docet *l. 1. de uſuf. & uſufr. leg.* qvia ſervitus ſervitutis eſſe non poteſt. Cùm ergò uſusfructus pars ſervitutis ſit, durante illo, alia ſervitute onerari non poteſt: nec ſalva rei ſubſtantia dici, ſi qva ex parte vel conſenſu ipſius fructuarii minueretur. At verò, dices, uſusfructus in prædio ſerviente acqviſitus, non impedit ſervitutem, nec extingvit *l. ſi qvis §. fin. de ſervit. Urb. præd.* Conſtitutam qvidem non impedit, qvia hoc in caſu pars dominii eſt: conſtituendam non admittit, qvia pars ſervitutis eſt. Nec verò ita fructuarii conſenſus neceſſarius ſemper eſt, ut illo ignorante vel impediente Religioſus locus omninò fieri poſſit. Nam teſtator, à qvo uſusfructus legatus eſt, in fundum fructuarium inferri poteſt, cum alium in locũ tàm opportunè inferri non poſſit. *l. 2. §. uſumfructum D. Relig.* Cum multis verbis ultrò citroq; habitis conſumptus nobis eſſet dies, qvo mihi nullus unqvam gratior fuit, in hæc porrò deſiit pater. Hoc age fili & mecum Juliani exemplum imitare: Cum enim alterum pedem in tùmulo habeam, aliqvid addiſcere pigebit nunqvam, qvod ſupra forenſem uſum, Juris me veteris non imperitum reddat. Hæc ità retuli, qvæ ab illo tum accepi, à qvo multa alia ante didiceram, qvæ magnis me Juris anguſtiis hoc in opere liberarunt.

QVI RELIGIOSUM LOCUM FACERE NON POSSUNT.

CAP. III.

SUNT tamen qvædam perſonæ, qvæ religioſum locum facere non poſſunt, *l. ſunt perſonæ D. de relig.* ut puta ſi dominus proprietatis in fundum, cujus fructus alienus eſt, mortuum inferat, aut inferre velit. Nam ſi intulerit, non facit juſtum ſepulchrum, id eſt, non facit Religioſum. Juſtum enim ſepulchrum eſt, qvod omni Religionis ſolemnitate conſecratum, qvo modo & Juſta ſepultura dicitur. Sic dicimus, teſtamentum eſſe juſtam ſententiam, perqvàm ſolennem, plenam, ut amorem juſtum Tibullus dixit immenſum & omnes Cupidinis vires complectentem. Eadem ſunt ſervanda in ſocio, qvi in fundum communem invito ſocio mortuum vult inferre. Poteſt tamen mortuum in fundum ſuum inferre, & ſocius in communem fundum, ſed neuter ibi mortuum ſepelire poteſt. Illatio multùm à ſepultura differt. Qvi dominus non eſt, aut ſocius, nec ſepelire poteſt, nec inferre: qvi dominus eſt aut ſocius, in locum purum ſuorum aliqvem inferre poteſt, ſepelire non poteſt. Sepultura locum Religioſum facit: ſola illatio non facit, ſed profanus locus manet. *l. ſi qvis ea D. de relig.* De illatione atqve interdicto ſuo loco agemus: ſatis eſt hic notaſſe proprietatis dominum vel ſocium

cium in locum purum inferre poſſe ſuorum aliqvem, favore Religionis, uſqvedum oportunum locum nactus ſit, in qvo juſtæ ſepulturæ mortuum tradat. Illud propriè eſt corpus commendare, *l. & ſi qvis §. funeris D. de relig.* hoc eſt temporis gratia deponere. Sic in Inſcriptione veteri à nobis aliqvando allata *l. 2. de vet. Jur. Pont. cap. 9.* ET. PRESSUS. NECESSITATE FICTILI. SARCOPHAGO. CORPORA COMMENDAVERIM. Suorũ ergò aliqvem inferre poteſt: extraneũ non poteſt. Nã ſi extraneum, actione in factum compellitur, ut ſtatim tollat: ſi ſuũ communi dividundo, ut poſt præfinitum temp9 tollat, vel fundus ipſe dividatur. *l. 6. §. ſi qvis D. com. div.* Sic Ulpian. cùm Labeonis & Trebatii ſententiã probat, ut in factum actio detur, de extraneo mortuo illato loqvitur. At cùm qværit, an ſocius teneatur, ſi ignorante ſocio intulerit, & verius putat, communi dividundo conveniri eum poſſe, *l. 2. §. an. & ſocio, D. de relig.* de aliqvo ſuorum illato intelligi debet. Nam qvod ſocio in ſuis licet, id illi in extraneo conceſſum non eſt. *de leg. 2 l. fin.* Non igitur ſocius compelli poteſt actione in factum Prætoria, ut ſi qvem ſuorum intulerit tollat: Nam communi dividundo id aſſeqvi poteſt, ut tollat, aut fundus dividatur. Pace id viri doctiſſimi dixerim, qvi Ulpianum Labeonis & Trebatii ſententiam afferre dicit, ſed non probare. Nam in communi dividundo judicio nihil venit ultra

diviſionem rerum ipſarum, qvæ communes ſunt, & ſi qvid in his damni datum factumve eſt, ſive qvid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum, aut ad eum pervenit ex re communi. *l. 3. D. comm. divid.* Si verò plures ſint domini loci puri, in qvem mortuus infertur, omnes conſentire debent, ut extraneus inferatur: Dominus autem ipſe non ſolùm rectè inferetur, ſed ibi ſepelietur ſine ceterorum conſenſu. Maximè cum alius non ſit locus, in qvo ſepeliri tam opportunè poſſit. *d.l.2.§.ſi uſumfr.* Atqve hoc favore Religionis contra ſtrictam juris rationem receptum eſt. Sed ſupereſt communi dividundo judicium. Hanc noſtram diſtinctionem minus aliqvando probabat vir in juris ſcientia admodum verſatus. Nam ſi civilis (inqvit) actio competit communi dividundo, non opus eſt inducere honorariam, ſeu in factum actionem. Putabatq; Trebatium & Labeonem de ea loqvi in factum actione, non qvæ competit ut mortuus illatus tollatur, ſed qvæ datur ei, qvi jus habet inferendi mortuum, & inferre prohibetur. Veluti ſi ſocius mortuum inferat in locum communem, & prohibeatur à ſocio, rectè aget interdicto de mortuo inferendo. *l. ſunt perſonæ D. de relig.* Vel ſi omiſerit interdictum, aget in factum, qvanti intereſt eum non fuiſſe prohibitum, cum mortuum inferret. *l. liberum D. eod.* Qvare ita Ulpianus Veterum ſententiam refert, ut ſi qvidem ſocius mortuum in fundum com-

munem

munem intulerit invito ſocio, non faciat locum religioſum: ſi tamen prohibitus fuerit, actione in factum agere eum poſſe adverſus ſocium, qvi mortuum inferre prohibuerit. Qvod mihi cum Trebatii & Labeonis ſententia pugnare videtur. Illi enim disertè: ſi qvis in communem locum mortuum intulerit, an religioſum fecerit, videndum eſt. Et ſanè jus inferendi in ſepulchrũ unicuiqve in ſolidum competit: locum autem purum alter religioſum facere non poteſt. Trebatius & Labeo qvoqve putant, non eſſe locum religioſum factum: tamen putant in factum agendum. Ex his ita ſentio, ut qvi mortuum extraneum infert in communem locum purum, religioſum cum non faciat: ſed qvaſi in alienum locum intulerit, aut tollit, aut loci pretium præſtat, per in factum actionem. *l. is qvi D. de relig.* Nam ſi intulerit, religioſum locum non facit, qvia mortuus per in factum actionem tollitur. Nec agit interdicto de mortuo inferendo, qvi jus inferendi non habet, invito ſocio. Qvod tamen interdictum datur, ſi jus inferendi in ſepulchrum habuerit, qvod in ſolidum unicuiqve competit. Vel ſi qvem ſuorum intulerit: tum enim ſi prohibitus ſit, competit interdictum favore religionis. *l. 2. ʃ. fin. D. de relig.* In aliis jure noſtro potior eſt conditio prohibentis. *l. Sabinus D. comm. divid.*

Extraneus autem neqve in locum alienum inferre mortuum poteſt, neqve ſi intulerit, Re-

ligioſum locum facere, niſi domino conſentiente, qvi hoc caſu, loci proprietatem amittit. Ut ſi qvis locum vendiderit, & idem venditor ab herede ſuo, voluntate emptoris in eo ſepultus fuerit: actio de evictione intercidit, qvia emptor volens proprietatem amiſit, qvam ob loci Religionem retinere non poteſt. *l. ſi per imprudent. §. ſi qvis locum. D. de evict.*

QVOMODO QVÆ RELIGIOSIS ADHÆRENT, RELIGIOSA HABERENTUR.

Cap. IV.

CUM in medio Jure civili verſemur, nobis eæ potiſſimùm leges intelligendæ & in ordinem redigendæ videntur, qvæ ad ſepulchra eorumve jura pertinent, ut qvæ ſcribimus & peritis & imperitis Juris, clara eſſe poſſint & explicata. In his præſertim nobis elaborandum eſt, qvæ honorario jure introducta ſunt. Prætor enim ut jus civile, ſic Pontificium, edictis ſuis aut ſupplebat aut adjuvabat, qvo privatorum actiones poſſent exerceri. Docet Paulus *l. qvæ religioſis D. de rer. vindic.* libro viceſimo ſeptimo ad edictum, ea qvæ Religioſis adhærent, Religioſa eſſe: & idcircò nec lapides inædificatos, poſtqvam remoti

ti eſſent, vendicari poſſe: ſed petitori per in factum actionem extra ordinem ſubveniri: ut is qvi hoc fecerit, eos reſtituere compelleretur. Qvod ſi alieni ſine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum functo monumento, in hoc detracti erunt, ut alibi reponerentur, poterant à domino vendicari: ut ſi in hoc detracti erunt ut reponerentur, ſimiliter dominum eos repetere poſſe. Vulgati Pandectæ habent, nondum deſtructo monumento; alii, finito: Florentini, functo, qvæ pura & elegans lectio eſt. Functum monumentum eſt, non in qvod corpus illatum eſt ſolùm, ſed in qvo juſtæ ſepulturæ traditum eſt. Τάφος κυρίως, *Baſilic.* περὶ μνημείων. βεβαίως, ἀσφαλῶς: *Heſych.* ab eo defuncti τελευτήσαντες, qvi finem perfectum & abſolutum ſunt conſecuti. Qvicqvid ergò functo monumento adhæret, pars illius cenſetur, veluti oſſuaria vel ſtatua. *l. 2. de ſepul. viol.* At qvæ monumentis adjacent, ut ædificia vel agri qvæ in illorum tutelam cedunt, pura manent, niſi cùm ſepulchris ſint conſecrata. Nec enim totus qvi ſepulturæ deſtinatus eſt locus Religioſus fit: ſed qvatenus corpus humatum eſt, ut Celſus ait *l. 2. §. ut autem. de relig.* Qvare intra maceriam ſepulchrorum hortis vel ceteris culturis loca pura ſervata, ſi nihil venditor nominatim exceperit, pertinent ad emptorem. *l. æde ſacra D. de contrah. empt.* Ager enim purus monumento cohærens profani juris eſt.

 l. locum

l. locum C. de relig. Hoc ita ſi ſemper vicinis ædificiis uſui hominum deſtinatis ceſſerit. *l. ſi ſepulchrum C. eod.* Qvod ex ſententia Alfeni Senecionis qvam ſupra adſcripſimus, *lib. 1. cap. 10.* planum eſt. Ea enim ædificia qvæ ſolo puro poſita ſunt, licet Religioſo loco cohæreant, conjunctave ſint, venire poſſunt: non autem loci ſive agri qvi ædificiis adjacet recta venditio eſt, ſi ſepulchra diſperſa habet. Qvod ſi cum monumento agri vel adjacentia loca ſint conſecrata, pari qva monumentum religione obligantur vel ſola defuncti deſignatione. Unde vulgares notæ in inſcriptionibus IN. FRONTE. PEDES. X. IN. AGRO. PEDES. X. ambitum ſepulchri Religioſum plerumqve ſignificant, qvod conſecrationis lege certius notabatur, ut in hac inſcriptione.

ÆDIFICIA. PROPRIA. COMPARATA. FACTA. DICATAQVE. SUNT. MO-
(617. 2.) NUMENTO. T. POMPONI

Tum enim qvæ dicata & conſecrata eſſent, Religioſa fieri inſcriptio alia aperte demonſtrat.

MINDIA. JULIA. ET. P. ÆLIUS. PHILETUS. COMPARAVERUNT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORUM. HIC. LOCUS. CUM. HORTULO. SUO. RELIGIOSO. ET. ÆDIFICULIS. SUIS. MURO. CINCTOUS. AD. SEPULCHRUM. MINDIÆ. JULIÆ.

ET

ET. P. ÆLI. PHILETI. PERTINET. ET. NE
QVIS. EA. LOCA (809. 2.)
SS. NEQVE. VENDERE. NEQVE. DONA
TIONIS. CAUSA. NEQVE. DE. NOMINE.
UTRORUMQVE. EXIRE. POSSIT. QVOD
SI. QVIS. CONTRA. HANC. INSCRIPTI
ONEM. FECERIT
INFERET. POENÆ. NOMINE. ARCÆ
PONTIFICUM. SS. L. N. H. M. ET. LOCIS
SS. D. M. A.

Sed an ſine conſecratione porticationes ceteraqve quæ ad ſepulchrorum exornationem facta ſunt, partes illorum dici poſſint & religioſa fiant, dubitari poteſt. Et puto omnia quæ ad ornatum pertinent, pari jure habenda eſſe, ac ſtatuas monumenti: nec enim uſui alii hominum deſtinato cedunt.

AN SEPULCHRA VENDI POTUERINT, ET DE PROHIBITA ILLORUM ALIENATIONE.

Cap. V.

Monumento nondum functo alieni lapides inædificati vendicari poſſe à domino, dictum eſt, qvia nihil habeat Religionis. Sic ſi monumentum

adhuc purum eſt, cum in dominio noſtro ſit, poteſt qvis hoc & vendere vel & donare. *l. 6. §. fin. de Relig.* Sed ſi locus Religioſus pro puro veniſſe dicetur, Prætor in factum actionem ei dabat, ad qvem ea res pertineret. *l. oſſa §. ſi locus D. de Relig.* Religioſum ergò monumentum vendi non poteſt, purum poteſt, *l. qvid ſi locum D. eod.* qvia nondum functum eſt. τὸν καθαρὸν τάφον καὶ τὸ κενοτάφιον ἔξεστι πιπράσκειν καὶ δωρεῖσθαι. Τάφος γὰρ κυρίως οὐκ ἔστιν. *Baſilic.* περὶ μνημείων δ. Solas monumentorum venditiones prohibet jus religionis, *l. 2. C. de Relig.* qvæ tum nec obligari poſſunt nec permutari. SCto enim cavetur, nè locus ſepulchrorum permutationibus polluatur, id eſt, ne ſepulchra aliæ converſationis uſum accipiant, *l. ſiqvis §. SCto D. de Relig.* οἱ τάφοι εἰς ἑτέραν χρῆσιν οὐ μεταποιοῦνται, *Baſilic.* περὶ μνημ. θ. nec pignori dari alio ve genere alienationis teneri, *l. 3. C. qvæ res pig. &c.* nec in ſtipulationem deduci. Qvare ſi qvis ſub hac conditione ſtipulatus ſit, ſi rem ſacram, aut Religioſam Titius vendiderit, ubi omninò conditio jure impleri non poteſt; nullius momenti eſt ſtipulatio: perinde ac ſi ea conditio, qvæ natura impoſſibilis eſt, inſerta eſſet. Nec ad rem pertinet qvod mutari poteſt, & id qvod nunc eſt impoſſibile, poſſibile fieri: non enim ſecundum futuri temporis jus, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio. *l. continuus §. cum qvis D. de verb. oblig.*

Sed

Sed cum ſepulchrum Religioſum vendi non poſſet, aliqvando tamen venditioni illud fundi cedebat. Nam ſi qvis eum fundum vendidiſſet, in qvo ſepulchrum habebat, nominatim ſibi ſepulchrum non excepiſſet: parum ſibi eo nomine illum cautum habere Labeo cenſet. Qvem Paulus in eo ſolum notat, ſi modò in ſepulchrum iter publicum tranſit: *l. ſi mercedem §. ſi cum fundum. D. de act. emp.* Tum enim ſi venditori ad ſepulchrum per viam publicam iter, aditusve pateat, hoc caſu ſepulchrum emptionem fundi non ſeqvetur. Qvod an omnimodò verùm ſit, poſteà expendemus.

Unum hoc loco qværendum eſt, ſi ſepulchri venditio ipſo jure ità prohibita eſt, ut qvi res Religionis effectas ſciens contigerit, & emere, & diſtrahere non dubitarit, venditio non ſubſiſtat: ſed emptor & venditor incidunt in læſæ Religionis crimen, *l. 1. C. de ſepulchr. violat.* qvid in monumentis veteribus ſepulchrorum venditio ità prohibetur, ut ſi qvis contra fecerit gravi pœna multetur? Cur emptio loci Religioſi intelligitur, ſi ab ignorante ematur? Qvid in fundi venditione loca ſacra & Religioſa excipiuntur? Primum in inſcriptionibus antiqvis occurrit paſſim.

DIS. MANIBUS.

M. ULPIUS. AUG. LIB. SYMPHOR. PLATURARIUS. AURI. ET. ARGENTI MONETAR. SIBI. ET. ULPIÆ. HELPIDI. QVÆ

QVÆ. ET. CLAUDIA. LIB. ET. VXORI. SUÆ. ULPIÆ. ARSINOE. FILIÆ ET. CLAUDIO. ANTIOCIANO. FILIO HELPIDIS. LIB. SUÆ. FECIT. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. UTRIUSQVE. SEXUS. QVI. EX. FAMILIA. MEI. ERUNT. RELIQVIARUM. SUARUM. CONDENDARUM. CAUSA. ET POSTERISQ. EORUM. QVI. IN. NO-
(638.4.) MINE. MEO. PERMANSERINT. EA. CONDITIONE. NE. FIDUCIENT NE. VENDANT. NEVE. ALIO. QVO GENERE. ID. SEPULCHRUM. SIVE MONUMENTUM. EST. ALIENARE. ULLI. POTESTAS. SIT. H. M. H. N. S.

Lapis alius.

D. M.
M. AURELIUS. ROMANUS. ET
(762.3.) ANTISTIA. CHRESIME. UXOR EJUS.
FECERUNT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTAB
POSTERISQ. SUIS. ITEM. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQ. EORUM MONUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. SUPERPOSITO. HOC. AUTEM. MONUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. NEQVE MUTABITUR. NEQVE. VÆNIET. NEQVE. DONABITUR. NEQVE. PIGNORI OBLIGABITUR. SED. NEC. ULLO. MODO

DO. ABALIENABITUR. NE. DENOMINE. EXEAT. FAMILIÆ. SUÆ

Hic habemus prohibitam fiduçiariam mancipationem, venditionem, permutationem, donationem, pignoris obligationem. Locationem prohibet lapis Brundiſii.

M. LOLLIUS. ARPHOCRAS.
V. F. S. ET. PÆLINÆ. UXORI
V. ET. LIB. LIBERTAB. POST. Q
EORUM. S. S. E. H. N. S. (810.5.)
NEQVE. ULLI. LIQVEBIT. LOCATIO
NIS. CAUSA. IN. ANNIS. CENTUM.
QVANDOQVE. TRANSVEN
DERE. QVOD. SIQVI
ADVERSUS. IT. FECERINT. EORUM
BONA. PERTINERE. DEBEBUNT
AD. REMPUBLICAM. BRUND
ISINORUM

Non eſt veriſimile tam diligenter alienationes ſepulchrorum vetitas à privatis, ſi jure ipſo ſatis eſſent interdictæ. Nam cum juris ignorantia neminem excuſet, *l. liberorum §. fin. D. de his qvi not. infam.* nec proſit acqvirere volentibus *l. 2. de jur. & fact. ignor.* cur loci ſacri & Religioſi emptio intelligitur, ſi ab ignorante ematur? *l. & liberi D. contrah. empt.* Faciiis horum omnium conciliatio eſt, ſi dicamus non incivile eſſe, qvod jure publico conſtitutum eſt, privatis hominum legibus confirmari, cum præſertim noceant nunqvam, qvæ abundant. Ratio

tamen

tamen certior in promptu eſt. Nam nulla pœna tenetur is, qvi neſciens loca Religioſa pro profanis comparavit, qvem ita facti ignorantia excuſat, qvæ neq; in damnis neqve in compendiis obeſſe ſolet, *l. error. D. de Jur. & fact. ign.* ut hujusmodi emptio qvidem valeat, licet non teneat. Qvaſi ex empto enim adverſus venditorem experitur emptor, ut conſeqvatur, qvod interfuit ejus ne deciperetur. *l. qvi officii §. qva neſcius. de contrah. empt.* Qvare ne juſtam ignorantiæ cauſam emptor allegare poſſet, monumentis plerisq; inſcribebatur prohibitio alienationis, ut ſciens emptor, qvod ignorare non poterat, pœnam cum venditore effugere non poſſet: alioqvi ſi ignoranti Religioſus locus pro puro veniſſet, Prætor in factum actionem in eum dadat ei, ad qvem ea res pertineret. Qvæ actio & in heredem competebat cum qvaſi ex empto contineret actionem, *l. oſſa. §. ſi locus D. de Relig.* hoc eſt, emptor prohibere poterat venditorem, qvi dominus fuiſſet, illiusq; heredem, ne mortuum inferrent, actione in factum qvæ ad verum dominum pertinebat: ut venditor, illiusqve heres mortuum tollerent, ſi intuliſſent, qvia actio in factum qvæ à Prætore introducta eſt, qvaſi ex empto actionem continet, ut qvod illius intereſt emptor conſeqvatur, ſi venditor ſepulchri jure uti velit.

Hoc modo loci ſacri aut Religioſi alienatio qvædam eſt, fictione Juris, licet non teneat, ut

bonæ

bonæ fidei emptori ſuccurratur. *d.l. & liberti de contrah. empt.* Loci ſacri & Religioſi alienatio non eſt; publici alienatio eſt, ſed commercium, non eſt. *l. ſed Celſus. D. eod.* Qvod ideò notandum puto, qvia video graves viros hac in diſtinctione plerumqve erraſſe. Nam Sacrorum & Religioſorum alienatio non eſt, qvia in divinis rebus computantur, neqve ut publica uſibus hominum ſubjiciuntur. At publicorum commercium non eſt, qvæ profana uſu promiſcuo retinentur.

Qvod autem diximus in fundi venditione, loca ſacra & Religioſa excipi ſolere, ita accipiendum eſt, ut hæc venditionis lex, ſi qvid ſacri vel Religioſi eſt, ejus nihil venit, ſupervacua non habeatur: ſed ad modica loca pertineat. *l. hanc legem & l. pacta conventa. D. de contrah. empt.* Ceterum, ſi omne Religioſum vel ſacrum venierit, nullam eſſe emptionem juris authores putant. Poterant etiam loca Religioſa qvæ fundo vendito conjuncta eſſent in modum agri computari, ſi hoc ita à venditore caveretur, *l. litora D. eod.* & ædificia diſtrahi poterant, ex qvorum reditu ſportulæ eſſent relictæ, ſalva tamen cauſa legati *l. nihil D. de leg. 1.* Fundus qvoqve in qvo Religioſus locus eſſet, dividi poterat Religioſo loco excepto. *l. fundus. D. famil. erciſcund.* Et qvamvis vendi monumenta non poſſent, nec legari, rectè tamen legabatur jus mortui inferendi.

DE

DE POENA EORUM QVI SEPULCHRA VENDIDISSENT, AUT EMISSENT.

CAP. VI.

ADVERSUS eas prohibitiones ſi qvis ſecus feciſſet, variis pœnis tenebatur, qvæ legibus aut teſtatoris aut alia domini voluntate eſſent conſtitutæ. Nam ſciens emptor & venditor in crimen læſæ Religionis incidebant, *l. 1. de ſepulch. viol.* hoc eſt, pœna legis Juliæ de Sacrilegis coërcebantur. Qvæ qvidem pœna pro qvalitate perſonæ, rei conditione, temporis, ætatis & ſexus, aut ſeveriùs aut clementiùs ſtatuebatur. *l. ſacrilegii D. ad leg. Jul. Pecul.* Hac in re læſa Religio rectè ab Imp. Gordiano dicta eſt. Lædi enim propriè res ſacræ, Religioſæ, aut ſolemni Religionis vinculo obligatæ dicebantur, qvæ temeratæ eſſent aut violatæ. Sic Auguſtus culpam inter viros & fœminas vulgatam, gravi nomine læſarum Religionum aut violatæ majeſtatis appellavit. *Tacit. lib 3. Annal.* Læſam ergo Religionem dixerunt læſam majeſtatem, qvo modo alii eleganter perjurio lædere, *M. Tull. in orat. pro Cæcin.* fidem lædere, *Cæſar. lib. 6. de bell. gall.* pietatem lædere, *M. Tull. pro Roſc. Amer.* Sic Ulpianus *l. 3. §. fin. D. de Decurionib.* dixit: Qvi Judaicam ſuperſtitionem ſeqvuntur, Divi Severus & Antoninus iis honores adipiſci permiſe-

miſerunt: Sed & neceſſitates impoſuerunt, qvi ſuperſtitionem eorum non læderent. Pœnæ exemplum habemus egregium in ſententia Alfeni, *lib. 1. cap. 10.* qvi ob contemptum Religionis agro privavit emptoris heredes: venditorem verò forte mulctavit una cum anatociſmo propter neglectam Religionem ſepulchrorum.

Pœnæ teſtamento ſcripta, vel à domino fundi Religioſi conſtituta, multis inſcriptionibus explicatur, qvam ærario Populi Rom. arcæ Pontificum aut Veſtalium inferri jubent.

D. M
CORNELIÆ. CASTÆ. QVÆ
VIX. ANN. X. M. V. FEC
(678.11.) QVISQVE. EUM. MONIMENTUM
VENDERE. AUT. TERRA. EJUS. VOLET
INF. ÆRARIO. P. R. H-S. I. M. N
IN. FR. P. X. IN. AGR. P. X

Romæ.

φ D φ M φ
C. CALPHUENIUS. PHILOKYRIUS. V. C
ET. SEPTIMIA. AMMIAS. CONJUX
COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORI
AS. II. ET. C. CALPHURNIO. AMMIA
NO. EQ. R. FILIO. SUO. ET. LIBERTIS
LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE
(383. 4.) EORUM. φ
ARMARIUM. DISTEGUM. CUM. TA
BERNÆ. THORULO. SI. QVIS. HOC

ARMARIUM. VENDERE. VOLUERIT
TUNC. INFERET. ARCÆ. PONTIFICUM
ꟷS. L. M. N

Lapis alius.

D ɸ M
L. BOJONIUS. SENTILIS. VIVUS
FECIT. SIBI. ET. LIBERTIS. LIBERTA
(861.13.) BUSQVE. POSTERISQVE. EORUM
HOC. MONIMENTUM. SIVE. LOCUM
SI. QVIS. VENDERE. VEL. DONARE
VOLUERIT. INFERET. VIRGINIB. VE
STALIB. H-S. XX. N. AUT. ÆRARIO
POPULI. ROMANI. IN. FRONTE. PED.
VII. IN. AGRO. PED. XVII

Qva pœna emptor & venditor ex eadem voluntate nonnunqvam multabantur.

D. ɸ M
AUR. MAXIMIANUS. AUR. OLYMPIADI. ɸ
FIL. DULCISSIMÆ. QVÆ. VIX. ANN. XXII
(772.1.) DI. X
SI. QVIS. HOC. SEPULCHRUM. VEL. MO
NUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. UNIVER
SO. POST. OBITUM. MEUM. VENDERE
VEL. DONARE. VOLUERIT. VEL. COR
PUS. ALIENUM. INVEHERE. VELLIT
DABIT. POENNE. NOMINE. ARK. PON
TIF. I-S. C̄. N̄.
ET. EI. CUI. DONATUM. VEL. VENDI
TUM. FUERIT
EADEM. POENA. TENEBITUR

Ro-

Romæ.

. . . . MES. EX. TRIBU
. . . . . . ORUM. HOC. MONI
. . AM. COMPARAVIT. VIRGINIO
. . . CIÆ. HELPIDI. LIBERTÆ
IDEM. CONJUGI. CARISSIMÆ. ET
SIBI. ET. C. MARCIO. VICTORI. ET
LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. SUIS
POSTERISQVE. EORUND. NE. DE
NOMINE. MEO. EXIAT. QVOD. SI
QVIS.ID.MONIMENTUM. PARTEM.
VE. EJUS. VENDERE. QVIS. VOLET
VEL. DONATIONIS. CAUSA. CUI
MANCIPARE. VOLUERIT. (946, 6.)
ALIOVE. QVO. NOMINE. EJUS. MO
NIMENTI. PARTEM. ALIENARE
TEMPTAVERIT. DARE. DAMNAS
ESTO. ÆRARIO. POPULI. ROMANI
S-I. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PON
TIFICUM. S-I. XV. M. N. EMPTOR. ET
VENDITOR
COMPARATUM. AUTEM. EST. DE
S-S-. VIIII. M. N.

H. M. D. M. A. H. M. EXT. H. N. S

Qvomodo pœna hæc à venditore & emptore committeretur, lubet diſqvirere. Jure civili ſi pœna adjecta non eſſet, non debebatur. Qvidam ſuo teſtamento caverat, *l. pater filium §. Julius D. de leg. 3.* ne ullo modo reliqvias ejus & prædium ſuburbanum aut domum majo-

 rum

rum heres ejus pigneraret, aut ullo modo alienaret. Filia ejus heres ſcripta heredem reliqvit filiam ſuam, neptem teſtatoris, qvæ easdem res diu poſſedit, & decedens extraneos inſtituit heredes. Qvæſitum eſt, an, ea prædia extraneus heres haberet; an vero ad Juliam, dominam, qvæ habuit patruum majorem teſtatorem pertinerent. Reſpondit Scævola, cum hoc nudum præceptum eſſet, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum qvo minus ad heredes pertinerent. Nudum præceptum eſt, qvod nullam cauſam, nullam pœnam continet, qvæ non committitur, niſi ſcripta ſit. De reliqviarum pigneratione ſpecialis nobis eſt locus.

Prædiorum alienatio prohibita, nihil ad ſepulchrorum religionem facit. Illa qvidem non expreſſa cauſa nullius momenti eſt, *l. fil. fam. §. Divi 2. de leg. 1.* qvæ in ſepulchris ſemper pro expreſſa habetur & perſpicua cum jure civili extra alienationem ſint. Mulctæ aut pœnæ dictio majorem habet dubitationem. Textus duo ſingulares in jure notavi, qvibus mulcta à teſtatore dicta comprobatur. *l. multa 6. l. in teſt. 27. de condit. & demonſtr.* In utroqve, mulcta indicitur, ſi monumentum ab herede vel legatario factum non eſſet. In ceteris ante Juſtiniani conſtitutionem, pœnæ cauſa legari non poterat. Pœnæ autem cauſa legari dicebatur, qvod coercendi heredis cauſa relinqveretur,

ut faceret aut non faceret, non ut legatum pertineret, *Ulp. lib. Reg. tit. 24.* id eſt, ut legatum non competeret, qvod genus loqvendi Ulpiano familiare eſt, qvi alibi dixit *l. damni D. de damn. infect.* damni infecti ſtipulatio pertinet, id eſt, competit. Lex improbabat legatum qvod in arbitrio heredis poneretur: *Theophil. tit. de leg.* ut ſi heres Teſtatoris obtemperaſſet voluntati, illud perimeretur. At in ſepulchri alienatione prohibita, non voluntas heredis, ſed factum mulctatur, qvod jus mulctæ dicendæ ſpecialiter permiſſum eſt lege XII. Tab. *Uti qvisq, legaſſit rei ſuæ, ita jus eſto.* Qvibus verbis tributa poteſtas latiſſima videtur. *l. 120. de verb. ſign.* Nam qvicqvid teſtator ſecundum leges diſponit, id ipſa lex diſponere videtur. Hinc lege obvenire hereditatem non impropriè dicimus, qvæ ex teſtamento defertur, qvia lege XII. teſtamentaria hereditas confirmatur. *l. 130. de verb. ſign.* Cum ergò teſtatoris voluntas ſit lex: & ſanctio pars legis ſit, qvæ certam pœnam irrogat iis, qvi legum præceptis non obtemperarint, *l. ſanctio D. de pœnis* is qvi contra teſtatoris voluntatem alienarit ſepulchra, non dubium eſt, qvin potuerit mulcta coërceri. Ab hac ſanctione pœnæ, ſancta dicta ſunt, qvæ Religioſa. *l. ſacra §. propriè D. de rer. diviſ.* Sed qvid ſi nullum eſſet teſtamentum factum, qva ratione pœna monumento inſcripta committi potuit, atqve ærario Populi Rom. inferri, cum ſtipulari

pulari alteri pœnam etiam Fiſco nemo poſſit. *l. arbiter. §. intra D. de recept. qvi arbitr. recep.* Pœna qvidem, de qva convenit inter contrahentes Fiſco jure non debetur, ſed legitima illa, qvæ legibus comprobatur, illi rectè acqviritur, *l. 1. D. de Jur. Fiſc.* non ex teſtamento ſolùm ſed etiam ab inteſtato favore religionis, qvi ſumma ſemper illa ratione nititur, qvæ ſtrictam aliam inſuper habet. Veriùs tamen eſt pœnas monumẽtis inſcriptas conditiones nuncupari debere. Conditionẽ enim à pœna voluntas ſeparat. *l. 2. D. de iis qvæ pœn. nom.* Qvare Tribonianus multam à teſtatore dictam ad titulum de conditionibus & demonſtrationibus rejecit. Jus conditionis, qvæ pœna dicitur, in venditore, legatario vel herede perficitur; & ratio aperta eſt, qvæ in emptore adfert dubitationem. Qvî enim poteſt emptorem teſtator aut fundi dominus multare; cum nihil ille ab eo acceperit, nihilve cum eo geſſerit? Hanc tamen in emptore pœnam ſtatutam non omninò inutilem eſſe puto, ſed comminationem contineri ſeveritatis non defuturæ (ut Ulpianus loqvitur, *l. 1. D. de jur. Patron.*) à judice, qvi hac de re cognoſcet. Hic enim in mulctæ irrogatione in eum qvi ſciens & prudens locum Religioſum emerit, non facilè ab hac voluntate recedet, qva ſpreta emptor huic ſe pœnæ videtur ultrò ſubjeciſſe, qvæ gravior videri non debet, ob crimen læſæ Religionis.

AN SEPULCHRORUM QVOD VENDI NON POTEST, DONARI AUT LOCARI POSSIT.

Cap. VII.

POENÆ teſtamentis ſcriptæ, ſtrictiùs ſemper accipiuntur: ut ſi venditio prohibita ſit, pignoris datio, donatio, liberaqve in aliis caſibus diſpoſitio relicta videatur, niſi ſi lex monumenti, ita dicta ſit, ne fiducient, ne vendant, neve alio genere ſepulchrum alienare ulli poteſtas ſit. *ſupr. cap. 5.* Nam alienationis verbo generali pignoris datio & donatio continentur, actusqve omnes qvibus dominium transfertur. *l. ſi ita qvis §. ea lege D. de verb. oblig.* Ceſſante alienationis prohibitione donatio recepta eſt, inter eas etiam perſonas, qvorum donationes moribus non valent. Nam & maritus uxori, vel contra, donare poteſt ſepulturæ cauſa, & ſi mortuum intulerit, Religioſum faciet locum. *l. ſi ſponſus §. conceſſa D. de donat. inter vir. & uxor.* Hoc ex eo venit, qvod definiri ſolet eam demum donationem, impediri ſolere qvæ & donantem pauperiorem & accipientem facit locupletiorem. Porrò hic non videtur fieri locupletior in ea re, qvam Religioni dicavit. Nec movit qvemqvam, qvod emeret uxor, niſi à marito accepiſſet: Nam & ſi pauperior ea fieret niſi mari-

tus dediſſet, non tamen idcirco ſit locupletior, qvod non expendit. Hæc res & illud ſvadet, ſi uxori maritus ſepulturæ cauſa donaverit, ita demum locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur, ceterum anteqvam fiet religioſus, donantis manet. Proinde ſi diſtraxerit mulier, manet locus donatoris. Secundum hæc ſi uxori ſuæ monumentum purum maritus magni pretii donaverit, valebit donatio. Sic tamen, ut cum ſit Religioſus, valeat. Sed & ſi ipſa fuerit illò illata, licet morte ejus finitum eſt matrimonium, favorabiliter tamen dicetur locum Religioſum fieri. Qvæ inter virum & uxorem favore Religionis conceſſa eſt monumenti puri donatio: illam inter exteras perſonas ſepulchrorum etiam admittunt jura, ut ex veteri lapide probatur.

M. VALERIUS. DEUS
FECIT. VALERIÆ. CHRESTE
(956.4.) *LIB. SUÆ. CARISSIMÆ. ET*
M. VALERIO. TERTIO. LIB. SUO
ET. VALERIÆ. PRIMÆ. LIB. SUÆ
HOC. MONIMENTUM. L. TITURIUS
SABINUS. SE. VIVO. DONAVIT. L
SALVIO. SYMPHORO. MANCUPAVIT
QVE. SESTERTIO. NUMMO. UNO

Formula contractus donationis Sepulchri, qvæ reconditum vetuſtatis monumentum habet, hæc Romæ reperta eſt.

MONUMENTUM. QVOT. EST. VIA. TRI UM-

UMPHALE. INTER. MILIARIUM. SE
CUNDUM. ET. TERTIUM. EUNTIBUS
AB. URBE. PARTE. LÆVA. IN. CLIVO
CINNÆ. ET. EST. IN. AGRO. AURELI
PRIMIANI. FICTORIS. PONTIFICUM.
C. C. V. V. ET. APPELLATUR. TEREN
TIANORUM. JUXTA. MONUMENTUM
CLAUDI. QVONDAM. PRO
CULI. ET. SI. QVI. ALI. (CIↃ LXXXII
AT. FINE. S. SUNT. ET I.)
QVA. QVEMQVE. TANGIT. ET. PO
PULUM. STATI. AIRENEIUS. LIBERO
RUM. HABENS. M. LICINIO. TIMO
THEO. DONATIONIS. MANCIPATIO
NISQVE. CAUSA. H-S. N̄. L. MANCIPIO
DEDIT. LIBRIPENDE. CLAUDIO. DA
TIVO. ANTESTESTATO. CORNELIO
VICTORE. IN. QVE. VACUA. CUAM
POSSESSIONEM. MONUMENTI. S.S. CES
SIT. ET. ADIO. MONUMENTUM. ITUM
ADITUM. AMBITUM. ADQVE. HAU
STUM. CORONARE. VESCI. MORTU
UM. MORTUAS. MORTUOSVE. OSSA
INFERRE. UT. LICEAT. QVOT. MIHI
LICINNIO. TIMOTHEO. TU. STATI
AIRENE. I. L. H. MONUMENTUM. S. H-S
N̄. L. MANCIPIO. DEDISTI. DE. EA. RE
DOLUM. ABESSE. AFUTURUMQVE. ES
SE. A. TE. HEREDE. TUO. ET. AB. HIS

OMNIBUS. AD. QVOS. EA. RES. PERTI NEBIT. HÆC. SIC. RECTE. DARI. FIE RI. PRÆSTARIQVE. STIPULATUS. EST LICINIUS. TIMOTHEUS. SPOPONDIT STATIA. IRENE. I. L. H. ACTUM. PR. KAL. AUG. IMP. DD. NN. GALLO. AUG II. ET. VOLUSIANO. AUG. COSS. ISDEM COSS. EADEM. DIE. STATIA. IRENE I. L. H. DONATIONI. MONUMENTI S. S. SIC. UT. SUPRA. SCRIPTUM. EST CONSENSI. SUB. SCRIPSI

ET. ATSIGNAVI. ACTUM

In prima inſcriptione mancipatum monumentum Seſtertio nummo uno: in altera, mancipationis cauſa H. S. N L. mancipio datum.

Hæc verba ſolennia donationis vel alienationis, qvæ fiebat per mancipationem. Mancipatio autem propria ſpecies alienationis erat rerum nec mancipi: & res nec mancipi fuerunt prædia in Italico ſolo tam ruſtica, qvalis eſt fundus, qvàm urbana, qvalis eſt domus. *Ulpian. lib. Regul. tit. 19.* Horum mancipatio certis verbis fiebat, & qvinqve teſtibus præſentibus, qvæ locum habebat inter cives Romanos & Latinos colonarios, latinosqve Junianos, eosq; peregrinos, qvibus commercium datum eſt. Sed mancipatio imaginaria qvandoq; venditio eſt, qva donationes tamen inter parentes & liberos factæ valuerunt, ex conſtitutione divi Pii. *l. 4. & 5.*

C. Theod.

C. Theod. de donationib. Interveniebat ergò in mancipationibus, qvæ donationis cauſa fiebant, nummus unus dicis cauſa dabatur, *νέμου χάριν*, in ceteris contractibus, ſi qvis conduxiſſet uno nummo conductio nulla erat, qvia & hoc donationis inſtar inducit. *l. ſi qvis conduxerit. D. locat. l. ſi qvis ante. §. fin. D. de acq. poſſeſ.* Et ſi qvis pretium rei poſuerit, ut H-S. N. L. qvod in ſecunda inſcriptione habetur: ſi non exacturus ſit donationis cauſa, vendere non videtur, *l. cum in venditione. D. de contrah. empt.* & ſi donationis cauſa minoris vendat, venditio valet. *l. ſi qvis donationis. D. eod.* Qvare non temere ſcriptum eſt in veteri contractu DONATIONIS. MANCIPATIONISQVE. CAUSA, ut conſtaret donationem eſſe, non venditionem. Nam mancipatio illa qvæ fiebat ſeſtertio uno nummo, erat imaginaria venditio, vel potius donatio, qvia pretium non intercedebat. *l. Imaginaria. D. de reg. jur.* Ideoqve mancipatio in donatione interveniebat, ut jure civili dominium tranſiret rei donatæ & fieret dominus pleno jure Qviritium. Sed ſive donatio fuerit, ſive venditio, ita intelligenda eſt, ut jus inferendi illâ contineatur, qvod à ſepulchro diverſum eſt. *l. 14. C. de legat.* Hoc enim cum ob religionem in nullius bonis eſſet, nullo modo potuit mancipari.

Sed an monumentum locari potuerit, videamus, inſcriptio qvæ prohibet, ne ulli liceat locatio-

cationis cauſa in annos centum qvandoqve transvendere: *ſup. cap. 5.* locationem permiſſam ſatis oſtendit, earum qvidem rerum, qvæ monumenti Tutelæ cedebant, qvas qvi conduceret manceps monumenti dicebatur.

C. JULIUS. DIVI. AUG. L
HILARUS (*614. 10.*)
MANCEPS. HUJUS. MONIMENTI
ANTEROS. MARMOR. VEDIAN
C. JULIUS. DIVI. AUG. L. ELAINUS

Niſi qvis malit mancipem pro redemptore ſartorum tectorum monumenti accipere, vel pro eo qvi illius præcipuam curam gerebat, qvalis eſt Tertulliano *in apolog. cap. 11.* manceps divinitatis, & Plinio *lib. 10. cap. 43.* manceps Sutrinæ. Qvæ ſignificatio omnis in hunc monumenti mancipem cadere poteſt.

QVANDO SEPULCHRA DESINANT RELIGIOSA ESSE.

CAP. VIII.

CUM loca ab hoſtibus capta ſunt, deſinunt omnia Religioſa eſſe qvia ut ſepulchra hoſtium nobis religioſa non ſunt, nec noſtra eis: *l. ſepulchra D. de ſepulchr. viol.* ideoqve lapides inde ſublatos in uſum qvemlibet convertere poſſumus. Qvod ſi ab

ſi ab hac calamitate fuerint loca liberata, qvaſi qvodam poſt liminio reverſa priſtino ſtatui reſtituuntur, *l. cum loca D. de religioſ.* qvo modo captivi uxor, tametſi maximè velit, & in domo ejus ſit, non tamen in matrimonio eſt, & ſanctitas nuptiarum ſolvitur. *l. in bello §. medio D. de captiv.* Poſtliminium jus eſt amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos & liberos populos Regesqve moribus & legibus conſtitutum, *l. poſtliminium D. eod.* Nam à Piratis aut latronibus capta qvæ ſunt, libera remanent. *l. hoſtes D. eod.* Nos aliàs de his attigimus pauca, nec illa fortè vulgaria. Hujus autem moris ratio eſt, qvod cùm hoſtium alia atqve alia ſacra eſſent, à Romanis ritibus aliena, meritò qvæ jure belli ſacra aut religioſa eſſent occupata, profana habebantur, cum religio omnis externo ritu violaretur.

Sed cum jure poſtliminii religioſa loca priſtinum ſtatum recepiſſent, non dubium eſt, qvin expiarentur illa, & purgarentur. Gallis devictis, Camillus omnium primùm, ut erat religionum diligentiſſimus cultor, qvæ ad Deos immortales pertinebant, retulit, *Livius lib. 5.* & SCto fecit, fana omnia qvod ea hoſtes poſſediſſent, reſtituerentur, terminarentur, expiarenturq́;. Qva de re nos alio loco ampliùs tractamus. *lib. 3. de vet. jur. Pont. cap. C. 13.*

Eſt & alius modus qvo ſepulchrum religio-

ne

ne ſolvebatur, translatione ſcilicet reliqviarum in commodiorem locum. *l. Divi D. de relig.* Religioſum tamen locum illum inutiliter qvis ſtipularetur hoc caſu, *Si profanus factus eſſet:* Nam cum qvis rem profanam promiſit, ſi ſine facto ejus religioſa res eſſe cœperit, liberatur: nec revocatur in obligationem, ſi rurſus lege aliqva profana res eſſe cœperit. Qvia de his rebus negotium rectè gerimus, qvæ ſubjici uſibus dominioq; noſtro ſtatim poſſunt, *l. inter ſtipulantem §. ſacram D. de verb. oblig.* ex præſenti enim vires accipere ſtipulatio ſolet.

DE JURE SEPULCHRORUM: ET QVÆ FAMILIARIA SINT, QVÆ HEREDITARIA.

CAP. IX.

SEPULCHRI jus à religione ſeparatur *Cicer. 2. de legib.* & qvæ Prætor decernit, ad religionem non ſpectant, ſed ad jus illud ſepulchrorum. Qvod qvidem jus eſt facultas legibus aut moribus data vel permiſſa, qvæ nec in bonis noſtris eſt, nec extra bona, *l. 1. D. de uſufruct. leg.* neqve in re eſt, neqve in corpore. Lapis Romæ.

D. Φ M
SYLVANUS. LIVE TI.

TI. PIL. LIBER
(*890. 9.*) *Φ POS Φ*
JUS. HABENS. HUI
MONUMENTO

Lapis alius.

FL. PROBINCIA. FECIT. SIBI
T. ÆLIUS. SENTINIANUS, FOR
COR. 7 COH. II. VIG. PETIT. A. PONTI
(*518. 4.*) *FICES. UT. SIBI. PERMITTE*
RENT
REFICERE. N. MONUMENTUM
JURIS. SUI

Juris ſui monumentum dicitur, in qvo qvis jus haberet, qvomodo fons juris ſui vocatur, in qvo jus habet is, ex cujus agro profluit. *l. Præſes C. de Servitutib.* Authores limitum ubi de locis ſacris & religioſis; *Habent & mæſilea juris ſui, hortorum modos circumjacentes vel præſcriptum agri finem. Frontin. & Aggenus.* Hæc qvidem ſepulchra à communibus & publicis diſtinguntur, qvæ juris ſui dici non potuerunt, cum qvæ ſunt univerſitatis, non ſint ſingulorum.

Jus autem illud à dominio differt, qvod & competit ei, qvi jure gentium aut civili proprietatem rei acqviſivit. *l. in rem D. de re vendic.* Sepulchra verò noſtri dominii non ſunt, *l. 1. D. ſi ſervit. vendic.* ideoq; qvaſi noſtra in rem actione peti non poſſunt.

Jus ſepulchri ut plurimum aut hereditarium

um aut familiare juris authores fecerunt, qvod ſic in veteribus monumentis diſtingvi ſolet, ut familiaria ſepulchra has literas ſemper præ ſe ferrent H. M. H. N. S. id eſt hoc monumentum heredes non ſeqvitur. Contra hereditaria H. M. H. S. Familiaria ſepulchra dicunt, qvæ qvis ſibi familiæq; ſuæ conſtituit: *l. familiaria cum ſeq. D. de Religioſ.* hereditaria, qvæ qvis ſibi heredibusqve ſuis, vel qvæ paterfamilias jure hereditario acqviſivit: Sed in utrisqve dubio procul, heredibus qvidem, ceterisqve ſucceſſoribus, qvalescunqve fuerint, licet ſepeliri & mortuum inferre, etiam ſi ex minima parte heredes ex teſtamento ſint vel ab inteſtato, licet alii non conſentiant. Libertis autem cuiuscunqve ſexus vel gradus, etiam filiisfamil. & emancipatis idem jus conceſſum eſt, ſive extiterint heredes, ſive ſeſe abſtinuerint. Ex heredatis autem, niſi ſpecialiter teſtator juſto odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantùm ſepeliri, non etiam alios, præter ſuam poſteritatem, inferre licet. Liberti verò nec ſepeliri, nec alios inferre poterant, niſi heredes extitiſſent patrono, qvamvis qvidem inſcripſerit, *monumentum ſibi libertisq; ſuis feciſſe.*

Familiæ ſignificatio, ad liberos refertur. Nam cum de patrono & liberto loqvitur lex 195. §. *familiæ D. de verb. ſig. Ex ea familia*, inqvit, *in eam familiam*: id eſt, ex ea familia, unde miſſus manu eſt, in eam familiam adſcribatur,

batur, ut Alciatus interpretatur. Sed communi jure familiam dicimus, omnium agnatorum, qvi ſub unius poteſtate fuerunt ex eadem domo & gente proditi, in qvam liberti ſumma humanitatis ratione adſciſci ſolebant. Elegans inſcriptio in via Hoſtienſi.

DIS. MANIB
ANNIA. CYPRIS. MONU
MENTUM. FECIT. M. AIMILI
O. FELICI. CONJUGI. MEO. BE
NEMERENTI. CUM. QVO. VIXI
ANNIS. L. SINE. ULLA. QVI
(755.1.) RELLA. SIBI. SUIS. LIBERTIS
LIBERTABUSQVE. NOSTRIS
POSTERISQVE. EORUM. HOC
MONUMENTUM. NE. TE. NOMINE
EXSIAT

Liberti patronorum nomina aſſumebant, illorumq; gentiles dicebantur. *Nos lib. 2. de vet. Jur. pont. cap. 7.* Qvod Scævola iisdem penè verbis docet. Lucius Titius, ait, Teſtamento ita cavit: Prædiolum meum dari volo libertis libertabusqve meis, & qvos hoc teſtamento manumiſi, & Sejæ alumnæ meæ, ita ne de nomine familiæ meæ exeat &c. Poſt teſtatoris tamen obitum libertorum familia vocabatur, ut Papinianus docet *l. cùm pater. §. libertis. D. de leg. 2.* De his ampliſſimè Barnabas Briſſonius præſes, *lib. 2. ſelect. antiq. cap. 14.* qvibus addo à ſepulchris ex juſta aliqva cauſa teſtatorem aliqvan-

do liberos aut libertos ſolitum prohibere, ut de Julia Auguſti notabamus, qvam, ſi qvid accidiſſet, ut neptem etiam ſuam vetuit pater ſepulchro ſuo inferri. De libertis inſcriptiones permultæ, ex qvibus duas ſubjicio. Prima eſt,

M. ÆMILIUS. ARTEMA
FECIT
M. LICINIO. SUCCESSO. FRATRI
BENE. MERENTI
ET. CÆCILIÆ. MODESTÆ. CONJUGI
SUÆ. ET. SIBI. ET. SUIS. LIBERTIS
LIBERTABUSQ. POSTERISQ. EORUM
(184.4) EXCEPTO. HERMETE. LIB. QVEM
VETO. PROPTER. DELICTA. SUA
ADITUM. AMBITUM. NE. ULLUM
ACCESSUM. HABEAT. IN. HOC.
NMONUMENTO

Altera eſt.

C. CÆCILIUS. FELIX
E. C. CÆCILIUS. URBICUS
LOCUM. ITA. UTI. EST. CONCAME
(862.5.) RATUM. PARIETIBUS. ET. PILA
COMPREHENSIS. LONGUM. P. VI. LA
TUM. VIIS. CONSECRAVERUNT. SIBI
ET. P. CÆCILIO. RUFINO. ET. C. CÆ
CILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LI
BERTABUSQVE. POSTERISQVE. EO
RUM. EXCEPTA. SECUNDINA. LIBER
TA. IMPIA. ADVERSUS. CÆCILIUM
FELICEM. PATRONUM. SUUM.
H. M. H. N. S

Ali-

Aliqvando tamen non omnes liberti jus ſepulchri habuerunt, ſed ii tantum, qvi teſtamento eſſent honorati. Lapis Romæ

DIS. MANIBUS
POMPONIUS. ATIMETUS. FECIT
SIBI. ET. SUIS. ET
HELVIÆ. HEREIDI. CONJUGI
BENEMERENTI. ET (817. 12.)
LIBERTIS. LIBERTABUSQVE
MEQVM. QVOS. TESTAMENTO
HONORAVI
ET. POSTERISQVE. EORUM

Qvod interpretor, qvibus teſtamento jus ſepulchri conceſſi; licet heredes ſcripti non eſſent, ex Papiniani mente. *l. vel qva paterfam. §. libertor. D. de relig.* Nam ſi heredes exiſterent, fruſtra jus ſepulchri illud repeteretur, cum familiare ſepulchrum, ut hereditarium libertos heredes ſeqvatur. Vel ut Juretus meus notat, *ad Symmach. lib. 10. ep. 55. qvibus teſtamento aliqvid reliqvi.* Nam legatarii à Juſtiniano, honorarii vocantur, *Novell. 1.* Nonnunqvam etiam libertorum nomina monumento ſunt adſcripta. Capuæ

M. POMPEIUS. APOLLONIUS. SIBI. ET
PONTIÆ. HILARÆ. UXORI
M. POMPEIO. FELICI. LIB. Q. MA
SURIO. ATTICO
M. POMPEIO. CELERI. LIB. Q. MA
SURIO. FELICI

M. POMPEIO. AUCTO. LIB. PACTU
MEIÆ. CAMPANÆ
INFERRI. HOC. NON. LICET. NISI. QVO-
RUM. NOMINA. SCRIPTA. SUNT
ET. QVIBUS. CAVERO
M. POMPEIO. ITHACO. POMPEIÆ
URBANÆ. ITHACI. LIBERT

Hoc autem de familiari ſepulchro tenendum eſt, ut jus ſepulchri tàm hereditarii, qvàm familiaris, ad extraneos etiam heredes: familiaris autem ad familiam, etiamſi nullus ex ea heres ſit, non etiam ad alium qvemqve, qvi heres non eſt, pertinere poteſt. *l.13.C. de Religioſ.* Prudenter Imperatores libertos ab agnatis ſepararunt, qvi utriqve ex familia teſtatoris æſtimantur. Nam liberti niſi heredes ſint, jus familiaris ſepulchri non retinent. Agnati ſi nullus ex familia heres ſit, illud ſuo jure conſeqvuntur. At jus illud ad affines aut proximos cognatos, qvi heredes inſtituti non eſſent, minimè pertinebat, *l. 8. C. eod.* niſi hoc teſtamento cautum eſſet. Qvod factum vetus inſcriptio teſtatur. Romæ.

SECURITATI
COGNATIONIS. SUÆ
FORTUNATUS. AUG. LIB
VERNA. PATERNUS
AD. EPISTULIS (816. 8.)
ACCENSUS. PATRON
DIVO. AUG. VESPASIANO
LICTOR. CURIAT

VIAT

VIAT. HONOR. DEC. COS. ET. PR
ET. SIBI. ET
EPAPHRODITO. AUG. L.
AB. EPISTULIS. FRATRI. SUO

DE HEREDITARIIS SEPULCHRIS.

Cap. X.

JUS monumenti heredes ſeqvitur: *l. his conſeqventer §. ſed etiam D. famil. erciſc.* nam hereditaria ſepulchra heredibus conſtituta ſunt, vel jure hereditario acqviſita. Non qvod ſepulchra acqviri poſſint, ſed qvod illorum jus ad heredes transmitteretur. In utroq; hereditario & familiari ſepulchro licet ſepeliri. *l. vel qvæ D. de religioſ.* Sic legunt Pandectæ Florentini, & malè vulgata lectio habet ſepelire, ex qva minorum gentium doctores licere putaverunt heredibus in hereditario ſepulchro ſe & alios qvoslibet ſepelire, cum heredes ſepeliri qvidem poſſint, non ſepelire, qvibus jus eſt qvidem mortuum inferre, uſqvodum juſtæ ſepulturæ mandetur. Hoc vero jus heredibus omnibus competit, etiamſi minima ex parte heredes ſint, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato, & ſolidum ſingulis debetur. *l. fundus D. famil. erciſc.* Et liberi ſive ſui ſint, ſive emancipati, ſive he-

redes, ſeu exheredati, vel ſe hereditate abſtineant, jus tamen ſepulchri retinent. Qvin & ſi qvis fuit heres, deinde hereditas ablata eſt qvaſi indigno, magis eſt, ut penes eum jus ſepulchrorum remaneat. *l. ſi qvis fuit D. de Religioſ.* Nec tamen ab omnibus indignis jus ſepulchrorum retineri crediderim. Nam ſi heres privetur hereditate, qvod apertè teſtatori maledixerit, & infauſtas voces adverſus eum jactaverit, vel mortem defuncti non vindicarit, hunc jura ſepulchrorum non ſeqvi, nemo dubitabit. *l. inimicitiæ D. de his qvæ ut indig.*

Interdum etiam ſuus heres excluditur Fiſco prælato, puta ſi perduellionis fuerit damnatus pater poſt mortem ſuam: tunc enim nec jus ſepulchri filius habet, *l. 1. §. ſuos D. de ſu. & legitim.* qvia non poſſunt jus ſepulchri ſibi conſtituere ii, qvi jura divina humanaqve profanè polluerunt. Horrenda prodigia flagitiis vitiisqve omnibus inqvinata, & ad publicam perniciem profligata, ita moriantur, ut eorum ſcelesta cadavera terra non tangat: ita illorum poſteritas vitam trahat, ut ſangvinis impuri contagione fœdata, in morte nuſqvam conqvieſcat, ſic furoris & inſaniæ maculâ polluta putreſcat, ut nullo ſeculo elui poſſit.

In ſepulchrorum jure hoc ſingulare fuit, ut reſtituta hereditate, illud apud heredem remaneret, *l. qvia perinde §. reſtituta D. ad Trebell.* licet ille extraneus ſit, & coactus adierit hereditatem.

tatem. Qvamvis enim alia omnia perdat, qvæ jure illi competunt, nec Falcidiam exercere poſſit, nec ſubſtitutionis emolumentum percipere: jura tamen ſepulchrorum firma illi atqve inconcuſſa ſervantur. *l. ſi patroni* §. *qvi fideicommiſſariam D. ad Trebell.* Qvia cum ſemel heres fuerit, non deſinit heres eſſe, licet ea, qvæ relicta ſunt, auferantur. *l. ex facto* §. *Julianus D. de vulg.*

Qvid ſi impuberes liberi exheredati, contra tabulas patris bonorũ poſſeſſionem adſeqvantur, ex Carboniano edicto, qvod porrigitur etiam ad hereditatem ab inteſtato delatam, an dum impuberes ſtatus controverſiam patiuntur, qvæ in tempus rejicitur pubertatis, majorum ſepulchro carebunt? Et Papinianus libro decimo tertio qvæſtionum putat. *l. cùm ſine D. de Carbon. edict.* jura ſepulchrorum, ut jura libertorum, ad Carbonianum non pertinere. Carbonianum enim in iis conſiſtit, qvæ corporibus conſtant, non qvæ ſunt juris: at ſepulchrum juris eſt, non corporis poſſeſſio. Qvod qvidem jus ad eum tranſit, cui bona addicta ſunt: hic enim bonorum poſſeſſori adæqvatur. *l. 4.* §. *is autem. D. de fideicommiſſar. libert.* Nam bonorum poſſeſſorem jus ſepulchri ſeqvitur ex Javoleni ſententia. *l. libertus D. de bon. libertor.* Multi caſus, inqvit, intervenire poſſunt, qvibus expediat patrono petere bonorum poſſeſſionem, qvamvis æris alieni magnitudo, qvam libertus reliqvit, facultates patrimonii ejus excedat:

cedat: veluti ſi prædia ſint aliqva ex bonis liberti, qvibus majorum patroni ſepulchra ſint, & magni æſtimat patronus, bonorum poſſeſſionis jura pro parte ea ad ſe pertinere. Meritò ergò a nobis dictum eſt, ſepulchra, qvæ per ſe vendi non poſſunt, acceſſionis inſtar ad bonorum emptores pertinere, ſubtili juris ratione, hæc enim & jure hereditario acqviri & ſucceſſoribus, qvalescunqve fuerint, competere dicuntur.

Exheredatis familiaria ſepulchra non tolluntur, qvia exheredatio familiam non mutat, illis etiam poſterisqve eorum hereditaria manent, ut jamjam demonſtravimus, nec vulgares notæ, qvæ in ſepulchris ſcribi ſolebant, M.H.N.S. ad liberos extenduntur, cum jus ſepulchri exheredatis non denegetur, in qvo liberi ab heredibus hac ratione differunt. Qvare in plerisqve monumentis eſt.

HOC. MONUMENTUM. EXT. HERED. (523. 5.) NON. SEQVETUR. NEC. HEREDES. MONUMENTUM

Et additur, *nec heredes monumentum*, ut geminatio verborum majorem vim prohibitionis haberet, qvam paulùm immutata verba & à primo repetita, in extremum converſa interdum aſſeqvuntur.

Nonnunqvam etiam jus ſepulchri ad heredes pertinebat, pro portione, qva ii teſtamento ſcripti eſſent.

D. M

D. M
FLAVI. ELEUTERI. SECUN
DIANI. ASIUS. SOTERICHUS
DE. SUA. IMPENDIA
ET. PARMENIONI. LUDO
AMICO. VETERI (871. 8.)
HUJUS. SEPULCHRI. JUS
AD. HEREDES. PERTINET
PROUT. TESTAMENTO
QVISQVE. EORUM. SCRIPTUS
EST

Nulla prohibitio amplior invenitur ea, qvæ in veteri hoc fragmento legitur.

*IN. QVEM. INDUXI. SARCOPHAGUM
IN. QVEM. DUM. RECEPTUM. FUE
RIT. CORPUS. MEUM. NULLI. UN
QVAM. LICEAT. ACCEDERE. NEQVE
VEXARE. OSSA. MEA. NON. FILIUS
NEQVE. NEPOTES. NEQ. DE
AFFINITATE. ULLUS. SI (810. 10.)
QVIS. AUTEM. INFRINGERE
VEL. APERIRE. AUSUS. FUERIT. IS
TUM. INFERET. POENE. NOMINE
REIP. FOLLES. MILLE. SANE. NE
VIA. PRISCA. SI. PERMANSERIT
USQ. IN. DIEM. FINITIONIS. SUÆ
RECIPIETUR. IBI. JUXTA. MARITUM
SUUM*

Folles ſunt ſacculi in qvibus pecunia deponebatur. *Veget. lib. 2. cap. 20.* In eorum gratiam

qvi forenſes ſaccos tractant, qviqve majorem marſupii curam habent, qvàm doctrinæ purioris, veteres hos folles excutere placet, & ex Plauto noſtro hîc aliqvid enumerare. Elegans apud illum jocus eſt, qvi fugit interpretes. Cum Epidicus ſervus fallacias in ſenem intenderet, ut eſſet adoleſcenti, amicæ qvod daret, tantumq; argenti pararet, qvantum opus amatori.

EP. *Decem*, inqvit, *minis plus attuli, qvàm tu Daniſtæ debes*, *Plaut. in Epidic.*

ST. *Qvid ita?* EP. *qvia ego tuum patrem faciam perenticidam,*

ST. *Qvid iſtac verbi eſt?* EP. *Nihil moror vetera & vulgata verba,*

Peratim ductitate: at ego follutim ductitabo.

Follis ditiorum eſt, qvi pecuniis abundant, pera mendicorum, Martialis. *lib. 4. epi. 53.*

Cum baculo peraq; ſenem, cui cana putriſq;,
Stat coma, & in pectus ſordida barba cadit.

Qvalem Minerva Ulyſſem finxit. *Odyſſ. ρ.*

Κὶ ἀμφ' ὤμοισιν ἀϊκέα βάλλετο πήρην.
Qvem circa humeros veſtibat amictum
Pera inhonora.

Peratim ductitate, id eſt, mendicum producite dum illum fortunis ſpoliavero. Follutim ductitabo, benè nummatum deludam, tantasq; è follibus pecunias exhauriam, qvantæ vel prodigo amanti ſatis eſſe poſſint. Ducere vel ductitare eſt decipere, in fraudem impellere, ut feras in retia. *Donat. in Andr.* Ludus Plauti in

eo

eo, qvod perenticidam facit ſenem novitate vocabuli, unde adoleſcens qværit, qvid iſtud verbi eſſet, cùm ſervus neqvam alluderet ad parricidarum ſupplicium, qvibus judicatis ſtatim folliculo lupino os obvolvebatur. *au h. ad Herennium lib.1.* Qvod Lambinus ſomniat de folle, qvi manibus pulſari ſolet, nihil facit ad hunc ludum. Nos dum ex veteri ſepulchro argentum hoc effodimus, non longè à noſtro inſtituto aberramus.

SEPULCHRA NEC USUCAPI POSSE, NEC SERVITUTEM RECIPERE.

Cap. XI.

JURA verò ſepulchrorum hæc præcipua numerantur, ne aut uſucapiantur, aut ſerviant. ex eſt XII. Tab. FORI. BUSTIVE ÆTERNA. AUCTORITAS. ESTO. Qvam M. Tullius ſic interpretatus eſt, *lib. 2. de legib.* forum id eſt, veſtibulum ſepulchri, Buſtumve uſucapi, cum lex vetat, tuetur jus ſepulchrorum. Auctoritas æterna jus immutabile deſignat, ut inſtrumenta autoritatis dicta ſunt in Pandectis Florent. *l. fin. D. de pignor. act.* qvibus probatio juris noſtri demonſtratur. Cum ergò æterna ſit auctoritas ſepulchrorum, longa

longa poſſeſſio nullum jus ei tribuit, qvi poſſedit. *l. 4. D. de mort. infer.* Lex autem XII. forum buſtumve comprehendit, qvæ à jure ſepulchri ſeparantur. Nam forum buſtumve res corporalis eſt, qvæ uſucapi non poteſt, ut res ſacra, ſancta, publica populi Rom. qvæ ſpeciali lege indigebant, cum uſucapionem recipiant, maximè res corporales. *l. uſucapionem D. de uſurp. & uſucap.* Juris ſepulchri non meminit lex XII. qvod res ſit incorporalis, qvæ nec poſſeſſionem recipit, nec uſucapionem. *l. ſervus §. 1. D. de acq. Rer. domin.* Nam uſucapio eſt acqviſitio dominii per poſſeſſionem temporis: qvæ qvidem poſſeſſio ſine poſſeſſione non conſiſtit: qvod eſt, ſine rei corporalis apprehenſione, Qvamvis ex lege XII. qvidem putent, rei incorporeæ uſucapionem eſſe, & hoc jus lege Scribonia correctum, qvæ eam uſucapionem ſuſtulit, qva ſervitus conſtituebatur, non etiam eam, qvæ libertatem præſtabat, ſublata ſervitute. *l. 4. §. fin. D. de uſurp. & uſucap.* Qvod poſtea à Juſtiniano immutatum eſt. *l. fin. C. de praſcript. long. tempor.* At lex Scribonia, cum de ſervitute loqvatur, ad jura alia incorporea non extenditur, qvæ ex legibus XII. uſucapioni obnoxia intelligi non poſſunt. Qvod Liberalis apud Senecam *lib. 6. de benefic. cap. 5.* intelligendo non ſatis intellexit. *Iſta, inqvit, acutæ ineptiæ ſunt JCtorum, qvi hereditatem negant uſucapi poſſe, ſed ea qvæ in hereditate ſunt: tan-*

tanqvam qvicqvam aliud ſit hereditas, qvàm ea, qvæ ſunt in hereditate. Hunc jure vir doctus ridet, ut ſcientiæ civilis imperitum, qvi non viderit, qvid jus à corpore, qvid hereditas, qvæ in qvibusdam vice perſonæ fungitur, à re hereditaria differret. *l. ſi is qvi D. uſurp. & uſucap.* Atqve ut uſucapi ſepulchrum non poteſt, ſic de jure illius eſt, ut ſervitutem non recipiat, cum religioſi loci interventus, etiam itineris ſervitutem impediat. *l. ſervitus §. fin. D. de ſervitutib. l. ſi prius §. ſed loco D. de aqv. & aq. pluvi.* Sed nec ſecundum rivum, nec ſupra eum, ſi fortè ſubter aqva ducatur locum religioſum dominus ſoli facere poteſt, ne ſervitus intereat. *l. refectionis D. commun. prædior.* At caveri, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non poteſt, qvia id, qvod humani juris eſſe deſiit, ſervitutem non recipit. Sicut nec illa qvædam ſervitus conſiſtere poteſt, ut certus numerus hominum uno in loco humetur. *l. 4. Commun. Prædior.* Qvod ita procedit, ſi juſtum ſepulchrum eſt: nam dum monumentum adhuc purum eſt, qvod ad humationem ſpectat, is hominum numerus definiri poteſt, qvem ſcripſerit teſtator, qvod veteribus monumentorum inſcriptionibus comprobatur.

DE JURE ITINERIS AD SEPULCHRUM.

CAP. XII.

JUS itineris, aditus, ambitus ad ſepulchrum, non ad illud qvidem, ſed ad perſonas referri debet. Iter enim ad ſepulchrum, eſt jus ſepulchri. *l. 3. D. qvemad. ſervit. amit.* Qvod Paulo JC. eſt iter ſepulchro debitum. *l. 4. D. eod.* Nec tamen jus illud itineris pars eſt ſepulchri: nullam enim ſervitus hæc religionem habet, qvæ privati juris manet, ideoqve remitti domino fundi ſervitutis, & acqviri poteſt. *l. ſervitus §. ſervitutem D. de ſervitutib.* Hanc ſervitutem uſus religionis admiſit, cum aliter non poſſit conſtitui, niſi inter dominos prædiorum. Qvare ſepulchrum licet in nullius ſit bonis, viam tamen ad ſepulchrum poſſumus vindicare. *l. 1. D. ſi ſervit. vindic.* Qvod ſi nulla via ſit ad ſepulchrum, iter qvod non debetur, vicinus præſtare cogitur, & ſi à vicino id prohibeatur, Imperator Antonius cum patre reſcripſit, iter ad ſepulchrum peti precariò & concedi ſolere, ut qvoties debetur, impetretur ab eo, qvi fundum habet conjunctum. Nec tamen hoc reſcriptum qvod impetrandi dat facultatem etiam civilem actionem inducit, ſed extra ordinem vicinũ interpellare permittit, qvem Præſes compellere debet, ut juſto pretio iter præſtet: ita tamen ut de opportunitate loci proſpiciat,

ſpiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum. *l. ſi qvis ſepulchr. D. de religioſ.* Actio ab interpellatione in eo differt, qvod illa eſt jus perſeqvendi in judicio qvod ſibi debetur: interpellatio eſt extra judicium petitio qvæ extra ordinem fit, id eſt, præter legitimum & ordinarium judiciorum morem. Tunc enim ſubvenire Prætor vel Præſes dicitur, ubi nulla actio prodita eſt. *l. 1. §. qvæſitum. D. de ſeparationib.* Hac ratione extraordinaria crimina appellantur, qvorum certæ pœnæ conſtitutæ non ſunt, perpetua qvæſtione, ſed qvorum animadverſio judicis arbitrio relinqvitur. *l. hodie D. de pœn.* Extra ordinem ergo Præſes ipſe judicabat de itineris præſtatione ad ſepulchrum, non dato judice ſpeciali: ſed poſt acceptum judicium tunc dabat judicem, qvi de loci opportunitate cognoſceret. Et qvod M. Tullius *in orat. pro Roſci Amerin.* qverebatur de grandi patrimonio, ne iter qvidem Roſcio ad patrium ſepulchrum relictum eſſe: docet jure veteri invitum neminem cogi potuiſſe, ut per ſuum fundum iter ad ſepulchrum præſtaret. Qvod jus Imperatorum reſcriptis correctum, qvæ ſæpe cum receptis legibus pugnant. Tradunt Authores limitum, *Sicul. Flac. ad omnes agros ſemper iter liberum eſſe: nam aliqvando deficientibus viis vicinalibus, per agros alienos iter præſtatur, qvæ etiam conveniunt precario, uti ſervitutem præſtent his agris ad qvos, neceſſe habent transmittere*

per-

pervium. Lego *per ſuum* ex veteri C. In ceteris vera lectio, qvæ temerè interpolari non debet. Sic precaria poſſeſſio juris dicitur, ſi qvis precariò aliqvem rogaverit, ut per fundum ſuum ire vel agere liceret: *l. 2. & 3. D. de precar.* ſed penes utrumqve & eum qvi rogat, & qvi rogatur, poſſeſſio remanet, *l. & habet §. eum qvi D. eod.* qvæ à ſervitute ſeparatur. Cujacius *lib. 22. obſerv. cap. 37.* putat ſervitutes precariò concedi poſſe, qvæ tamen propriè ſervitutes non ſint, qvia perpetua eorum cauſa non eſt. Nam qvi habet precariò ſervitutem, non conſtituit jus itineris ad ſepulchrum, ſed poſſeſſionem juris adipiſcitur, ex hac ſolummodo cauſa, qvod adhibuit preces & impetravit, ut per fundum alienum ire ad ſepulchrum ſibi liceret. Qvare precaria poſſeſſio ſervitus dici non poteſt, qvia ſervitus neqve ex tempore, neqve ad tempus conſtitui poteſt *l. 4. D. de ſervit.* Servitus jus eſt, precaria autem poſſeſſio in facto magis, qvàm in jure conſiſtit, *l. deniq. D. ex qvibus cauſ. major.* nec jus incorporale poſſideri intelligitur. *l. 4. §. ſi viam 2. D. de uſurp. & uſucap.* Ulpianus apertè. *l. ſi precario. D. commun. præd.* Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto *Qvod precario habet*, agi non poterit. Nec maceria poſita donatio ſervitutis perfecta intelligitur. (Donatio hìc pro remiſſione ſervitutis ponitur) qvæ ſervitutem tollit. Qvod idem de aditu dicendum eſt. Hoc enim jus eſt trans-

tranſeundi perſonæ cohærens. *l. Olympico l. de ſer. urb. præd. l. damnâ D. de uſufruct. leg.*

Jam ad eam qvæſtionem venio, de qva am plius qværendum reliqvi, *cap. 5.* qvæ ex his, qvæ hîc allata ſunt, facilè ſolvi poteſt, qvomodo ſcilicet venditioni fundi ſepulchrum accedat, ſi nominatim non excipiatur. Nam cum religioſa loca non poſſideantur, & ſi mortuus in alienum locum illatus ſit, fundi proprietas amittatur, *l. qui univerſas §. poſſeſſiones D. de acqvir. poſſeſſ.* qvî fieri poteſt, ut qvod poſſideri non poteſt, etiam ſi religio contemnatur, emptorem tamen ſeqvi poſſit? Nos dicimus ſepulchrum ipſum à jure ſepulchri diſtingvendum eſſe, qvod jus longa poſſeſſione uſucapi non poteſt per ſe, ſed cum fundo poteſt, ut ſervitus neqve per ſe, neqve longo tempore, capi poteſt, *l. ſi aliena §. jure D. de uſurp. & uſucap.* ſed qvi agrum poſſidet, ſervitutem, qvæ illi debetur, intelligitur poſſidere. *l. ſi ædes §. fin. D. de ſervit. urb. præd.* Sic qvi fundum emit, jus ſepulchri, qvod exceptum non eſt, & qvod per ſe vendi non poteſt, videtur acqviſiſſe. Qvod certè jus ſummum eſt & à ſumma illa ratione, qvæ pro religione facit, valdè remotum. Sed qvid ſi venditor in fundi venditione ſepulchrum exceperit, ad qvod per viam publicam iter aditusve nullus patet, qvod nec cum ſepulchro excepe- rit? Certi juris eſt, ſi venditor fundi exceperit locum ſepulchri ad hoc, ut ipſe poſteriq; illò

pulatione adhibita, ſatis illi cavebatur, ut iter & jus, aditus ambitus, funeris faciendi cauſa eſſet. Qvæ qvidem leges ex populi juſſu promanarunt, qvales fuere Manilii leges venalium vendendorum. *Cicer. lib. 1. de oratore. Varro lib. 2. de re ruſt, cap. 5.* Qvod apertè Pomponii verba confirmant. Ille enim: *utimur eo jure.* Qvod idem eſt, ac ſi diceretur, uſus obtinuit, qvi optimus eſt interpres legum. Uſus enim leges imitatur, aut interpretatur. At pacta ex conventione legem accipiunt.

Ambitus monumenti ſunt pedes in fronte & in agro, qvi longitudinem & latitudinem deſignant. Aditus autem ab itinere non ſeparatur, nec enim ſine itinere eſſe poteſt. *l. 1. ſi item D. ſi uſusfr. pet.*

De itinere, aditu, ambitu, qvod ex ſententia Præſidis adjudicatum eſt, cujus executio commiſſa judici, qvi opportunitatem loci ſeqveretur, ſententiæ veteris exemplum hoc habemus.

HUIC
MONUMENTO. ITER
ADITUS. AMBITUS. DEBETUR
EX. SENTENTIA. EROTIS. AUG. L
JUDICIS. A. VIA. CAMPANA
PUBLICA. DEXTROSUS. INTER
MACERIEM. CALAMIANAM
ET. INSULAM. EUCARPIANAM
PER. LATITUDINEM. PEDES. DUO
SEMIS. USQVE. AD. HOC. (611. 12.)

MONUMENTUM. ET. HINC
PER. CIRCUITUM. TOTIUS
MONUMENTI. USQVE. IN. VIA
QVÆ. DUCIT. IN. AGRO. ITEM
IDEM. MONUMENTI. ITER
ADITUS. DEBETUR. HINC
SECUNDUM. MONUMENTUM
ATINIÆ. TICHES. ET. EUCAR
PIANAM. IN. QVA. OLEÆ. SUNT. ET
INDE. RECTO. QVAQVE. USQVE. AD
VIAM. PUBLICAM. CAMPANAM

Cum hac de re Edmundum Merillium conſuluiſſem, reſpondit ille, non intelligendam videri inſcriptionem de judice, cui executio mandata eſſet à Præſide: qvia ut Magiſtratus in libris noſtris judicis appellatione qvandoqve intelliguntur, non malè, in hac inſcriptione Conſularis ſeu juridicus Campaniæ accipietur, qvod verba ipſa ſvadent, *à via Campana*. Erant enim in Italia Piceno & Campania Conſulares, deinde juridici ab Imperatoribus conſtituti, qvi Auguſtales ſeu Auguſti judices vice Præſidis fungebantur. Qvod verius puto.

De eodem à vicino permiſſu lapis vetus.

D. M. SERTORIA. PAULINA
FEC. M. DOMITIO. SUCCESSO
CONJUGI. B. M. AD. HOC
(827.5.) SEPULCHRUM. ITUM. AMBITUM.
OMNI. TEMPORI. PERMISSUM
EST. AB. Q. SULPICIO
EPITYNCHANO

Qvod

Qvod jus itineris proximis conceſſum, ſacrificii faciendi cauſa. Proximos intelligo ſuperiores & inferiores vicinos. *l. non ſolùm D. de oper. nov. nuntiat.*

CÆCILIÆ. D. D. CÆCILIOR
TROPHIMI. ET. LOGI. LIB. HELPIDI
D. CÆCILIUS. VINDEX. AVIÆ. PIEN
TISS. FECIT. ET. LIBERT. LIBERTA
(964. 2.) BUSQVE. POSTERISQ. EJUS. ET
PRÆCEPIT. UT. AD. ID. SEPULCHRUM
HORTUS. QVI. EST. CINCTUS. MACE
RIA. ET. DIETA. AJUNCTA. JANUÆ
CUSTODIÆ. CAUSA. SEPULCHRO. CE
DAT. ET. ITUM. ADITUM. AMBITUM.
SACRIFICIQVE. FACIUNDI. CAUSA
PROXIMIS. EJUS. RECTE. LICEAT

Hîc permiſſus jus adeundi denotat, non ſervitutem, qvæ ſine teſtamento pactionibus & ſtipulationibus conſtitui non poteſt. Sic permitti dicimus, qvod jure, lege, vel à Principe aut Magiſtratu conceditur, vel à privato in ſuo, ut permittitur aqvam vel ex caſtello, vel ex rivo, vel ex qvo alio loco publico ducere, idq; à Principe: *l. 1. §. permittitur. D. de aq. qvotidia.* qvod nemo ſervitutem dixerit, qvomodo etiam lex municipalis permittit in civitate ſepelire. *l. 3. §. dicimus. D. de ſepulch. viol.* Hoc qvidem jus interdum datur prædiis, interdum perſonis. Si prædiis datur, extincta perſona non extingvitur: Si perſonis, cum illis amittitur. Et propriè

jus aſſignatum dicitur. *d. l. 1. §. fin. D. de aqv. qvotid.* Qvod aſſignationis diviſionisq; authores non ſatis rectè dixerunt. *Uti ſervitutem præſtent his agris.* Uti id eſt qvaſi ſervitutem. Hæc enim dictio uti vel qvaſi, improprietatis & fictionis nota eſt: qvaſi ſervitus tamen hoc jus adeundi dici non poteſt. Qvare addit Siculus Flaccus. *Et in his verbis comprehenditur ita, ut optimus maximusq; eſt.* At ſi ut optimus maximusq; traditus eſt fundus, liber ab omni ſervitute præſtandus eſt, *l. qvod ad ſervitutes D. de evictionib. l. ſermo. §. ſi fundus. D. de leg. 1.* vel qvaſi ſervitute: qvi huic juri ex permiſſu domini qvodammodo obligatur, ſed ſervire non dicitur. Ex his Julianum emendo & interpretor. *l. Lucio. & l. cùm conſtet. §. inter duos. D. de aqv. qvot.* Lucio Titio, inqvit, ex fonte meo, ut aqvam ducere, conceſſi, qvæſitum eſt, an & Mævio concedere poſſim. Pandectæ Florentini legunt, *ceſſi & cedere.* Qvam ceſſionem Julianus ipſe ſervitutem vocat, in ſeqventi lege. Qvia cedendi verbum importat ſervitutem, & propriè cedi actus, aqvæ ductus, iter, via dicuntur. *l. qvi per certum. & l. fin. D. commun. prædior. Aqvæ ſervitus ceſſa* Paulo: *l. ſi prius D. de aqv. & aqv. pluv.* malè in vulgatis *conceſſa.* Qvi error in multis legibus irrepſit, ubi concedere legitur pro cedere, cedi enim res incorporeæ & jura dicuntur, ut corpora tradi. Gloſſ. vel cedo παραχωρῶ & ceditur ſervitus, non conceditur: concedere enim

enim eſt permittere. Qvare ubi ſcriptum eſt apud Pomponium: *l. qvoties D. de ſervitutib. Si mihi concedas jus tibi non eſſe fundo tuo uti frui*, lego, *Si mihi hoc cedas*. Sic Ulpianus loqvitur, *l. 1 §. ſi qvis hoc ceſſerit D. de aq. qvotid.* Si qvis hoc ceſſerit, ne liceat ſibi aqvam qværere, ea ceſſio valet. At conceſſio, ut permiſſus poſſeſſionem precariam inducit, non ſervitutem; illamqve temporariam, ut in permiſſu principis, qvi perſonæ cohæret, nec ad heredem transmittitur, ſed cum ad eum dominium tranſit, impetrabilis eſt, ait Ulpianus. *l. 1. §. permittitur D. eod.* Qvod Frontinus *l. 1. de aqvæ duct.* dixit, *Jus impetratæ aqvæ, neqve heredem, neqve emptorem, neqve ullum novum dominum prædiorum ſeqvi.* Nunc omnis aqvæ cum poſſeſſore inſtauratur beneficium.

At ſervitus itineris ad ſepulchrum privati juris eſt, ut docet Paulus, *l. ſervitutis §. ſervitus D. de ſervitutib.* qvæ & remitti domino fundi ſervientis & acqviri etiam poſt religionem ſepulchri poteſt. Qvis hoc negat? Sed ſi ſervitus itineris ad ſepulchrum nulla ſit, non debetur illa, ſi precariò iter aut via præſtatur. Qvi totum ſtudium, Præſes Max. & doctiſſime, in verbis & literarum apicibus ponunt, his juris anguſtiis ſeſe expedire vix poſſent. Sibi illi placeant, ſibi vivant, & nos, ut pleroſqve omnes, aſpernentur, qvi in veris literis verſamur; viciſſim illos contemnimus & ridemus, & in veris

ſcientiis mutam infantiam ad noſtrum arbitrium libidinemqve eludemus. Nec exiguum laboris noſtri fructum conſeqvemur, ſi malignorum, ut Frontinus loqvitur, lucri fecerimus exiſtimationem.

DE INTERDICTIS, QVÆ PRO SEPULCHRORUM JURE COMPETUNT.

CAP. XIII.

SEPULCHRORUM jus tuentur interdicta Prætoris, qvæ ſunt formulæ atqve conceptiones verborum, qvibus Prætor aut jubebat aliqvid fieri, aut prohibebat. Qvæ vetant, prohibitoria ſunt: reſtitutoria, qvibus reſtitui aliqvid jubetur. *I. de interdict.* Interdictis ergo & jubet & vetat Prætor. Edicimus, qvod jubemus fieri: interdicimus, qvod vetamus. Edicimus etiam uni generi hominum, interdicimus diverſis. *Donat. in Hecyr.* Interdicta verò competunt vel hominum cauſa, vel divini juris, vel de religione: ſicut eſt, *Neqvid in loco ſacro fiat, vel qvod factum eſt, reſtituatur: & de mortuo inferendo: vel ſepulchro ædificando. l. 2. §. interdict. D. de interdict.* Hæc Paulus: qvæ Ulpianus breviùs. Interdicta, inqvit, aut de divinis rebus, aut de humanis competunt: *l. 1. D. eod.* De divinis, ut de locis ſacris & religioſis.

Re-

Religioſa enim qvæ ſunt, rerum divinarum nomine continentur, licet ea Paulus à divinis ſeparârit, hæc enim ad ſacra tantùm videtur tranſtuliſſe.

De interdictis, & qvæ differentia ſit inter actionem, qvæ interdictum non eſt, & ipſum interdictum, cujus utriusqve effectus idem eſt, executio diverſa, ea, qvæ ſunt ſcitu digniſſima, Cujacius obſervavit. *lib. 5. obſerv. cap. 17.* Nos ea, qvæ ad religionem faciunt, perſeqvamur. Ex edicto de novi operis nuntiatione Prætor interdicta reddit, qvibus nuntiationis effectus continetur. Nuntiatio fiebat aut juris noſtri conſervandi cauſa, aut damni depellendi, ut ſi qvid in loco ſacro religioſove fiat, *l. 1. §. nuntiatio D. de oper. nov. nunt.* qvibus ex cauſis interdicta pronuntiantur. Interdictum autem de novi operis nuntiatione, qvod & edictum dici videtur, non ſic accipi ex Donato debet, ut edicere ſit jubere: Nam interdictum de novo opere eſt prohibitorium, ſed qvod cum Prætor edixiſſet, ut ſive jure, ſive injuria opus fieret, per nuntiationem inhibetur, ex illo edicto Prætor interdictum redderet, qvo ageretur ad jus edicti conſervandum.

Interdictum de novi operis nuntiatione adverſus futura opera introductum eſt, ne illa fiant. Qvod ceſſat, ſi qvid operis factum ſit, qvod fieri non debuit: eſt etenim tranſeundum ad interdictum, *qvod vi, aut clam, factum erit, ut reſtitua-*

ſtituatur : & qvod in loco ſacro religioſove ut reſtituatur, qvod illicitè factum eſt. Sed qvoniam iniqvum erat, impediri in ædificando eum, qvi ſatisdare paratus eſſet, de opere demoliendo, ſi qvis juxta monumentum ædificaſſet, vel juxta ædificium ſuum monumentum fieri paſſus eſſet : de damno infecto ei poſtea cavendum non erat, qvia rem illicitam admiſiſſet. Aliàs autem ſi monumento ædificium noceret, in qvo nihil eſſet, qvod imputari poſſet ei, ad qvem jus monumenti pertineret, cavendum erat ei, cui jus illud competeret. *l. qvi bona. §. ſi qvis juxta. D. de dãn. infect.*

Qvod vi aut clam interdicto agi permittebatur, ſi qvis ſtatuam monumento ſuſtuliſſet, ei ad qvem ius monumenti pertineret. Nam qvæ ornandi cauſa ſepulchro appoſita ſunt, ſepulchri videbantur eſſe. Idem eſt & ſi oſtium avellat vel effringat : *l. is qvi §. ſi qvis de monumento D. qvod vi aut clam.* In qvibusdam exemplaribus ſcriptum eſt, ſi oſtio appellat, qvæ lectio non undeqvaqve rejicienda eſt : nam ſcribit Tacitus *lib. 3. annal.* inter irritamenta judicii Piſonis illud unum fuiſſe, qvod Dalmatico mare transmiſſo, Tiberi devectus vulgi iras concitavit, qvod navem tumulo Cæſarum appuliſſet. Qvod tamen magis ad ſepulchri violati crimen rejicitur : ſed in privato ſi qvis ad monumenti oſtium appuliſſet, qvod in ripa Tyberis fuiſſet, ei interdicto locus eſſe potuit, qvo & ex qvo experiri

periri licet, ſi in ſepulchro alieno terra congeſta ſit juſſu meo, ex Labeonis ſententia: & ſi communi conſilio plurium factum id ſit, cum uno vel cum ſingulis agi poteſt. Opus enim qvod à pluribus pro indiviſo factum eſt, ſingulos in ſolidum obligare. Si tamen hoc proprio qvisqve eorum conſilio fecerit, cum omnibus eſſe agendum, ſcilicet in ſolidum. Itaqve alter conventus alterum non liberabit, qvin imo perceptio ab altero. Ut ſi cum uno actum fuerit, ceteri non liberentur, id eſt, ut ſi cum uno actum fuerit, ceteri amplius non teneantur, qvia ſinguli in ſolidum manent obligati, qvando proprio cujusqve conſilio hoc factum eſt, ut ſi plures trabem dejecerint & hominem oppreſſerint, æqvè veteribus placet, omnes teneri, nec qvod alius præſtitit, alium relevat, qvia ſit pœna. *l. item mela. §. ſed ſi ſerv. D. ad leg. Aqvil.* Multum ergo intereſt, utrum proprio qvisqve hoc fecerit conſilio, an communi conſilio plurium factum ſit. Nam hoc imprudentiæ, illud culpæ annumeratur. In priori caſu pœna eſt, ob plurium delictum, qvod gravius coërcetur: In poſteriore damnum eſt ob plurium factum, qvod unus executus eſt. Qvare rectè Labeo hoc in caſu alterius conventionem alterum liberare ſcripſit, ut ſi cum uno actum ſit, & condemnatio & præſtatio ſecuta, ceteri amplius non obligentur. *l. 4. D. de his qvi dejec. vel effud.* Sed ſi ſepulchri violati actum ſit, qva etiam

tiam agi poteſt, *l. ſemper §. in ſepulchr. D. qvod vi aut clam l. prætor. D. de ſepulchr. viol.* cum actio concepta ſit in bonum & æqvum, idem dicendum putamus. Item ſi qvis projectum vel ſtillicidium in ſepulchrum miſerit, etiamſi monumentum ipſum non tangeret, rectè cum eo agi, qvod in ſepulchro vi aut clam factum ſit, qvia ſepulchri ſit non ſolum is locus, qvi recipit humationem, ſed omne etiam ſupra id cœlum, eoq; nomine ſepulchri violati agi poteſt. *l. ſi vitem §. ſi qvis projectum D. qvod vi aut clam.* Sepulchri enim appellatione omnis ſepulturæ locus contineri exiſtimatur, *l. prætor. §. ſepulchri D. de ſepulch. viol.*

His tamen obſtare videtur, qvod Ulpianus ſcribit, *l. ſi duo §. item videamus D. ut poſſid.* Nam ſi projectum qvis ſupra vicini ſolum non jure habere dicatur: apud Caſſium relatum eſt, utriqve interdictum uti poſſidetis inutile eſſe, qvia alter ſolum poſſidet, alter cum ædibus ſuperficiem. Contendit Cujacius *lib. 5. obſerv. cap. 22.* legendum, utriqve utile interdictum eſſe. Qvod verum eſt, nam & ea eſt Labeonis ſententia, qvæ ſubjicitur, qvi non ejuſdem ſectæ fuit, qva Caſſius: Idem qvoqve ſcripſit, id eſt, cum Caſſio conſenſit, ut utriqve interdictum utile putarit.

Illa verò interdicta, qvæ de locis ſacris & religioſis proponuntur, veluti proprietatis cauſam continent: *l. 2. §. qvidam D. de interdict.* in

aliis

aliis interdictis non perpetua poſſeſſio, ſed temporaria, addicitur, donec de proprietate judicatum ſit, *l.1.§.fin.D. de aq.quot.* At in interdictis de loco religioſo non tantùm qværitur, an qvis ſit in poſſeſſione, ſed an ſit qvaſi dominus ſepulchri, vel an jus habeat in ſepulchro. Nam ſepulchri dominus nemo eſt; ſi qvid tamen in eo fiat, & actione & interdicto expediri poteſt, qvia jus illud habet. *l. deniq. §. quæſitum D. qvod vi aut clam.* At ſi qvis ſepulchrum ædificaverit, ex qvo aqva noceat, & ſi operis dominus eſſe deſierit, loco facto religioſo, magis probandum Labeo putat, aqvæ pluviæ arcendæ cum teneri, qvia fuit dominus cum opus faceret, licet dominium amiſerit loco facto religioſo, ſed remanet qvaſi dominus ſepulchri, ut juris qvod habet qvaſi poſſeſſor. *l. ſunt perſonæ D. de relig.* Et licet interdicta annua ſint, ſi tamen is locus, in qvo opus factum facilè adiri non poterat, ut puta, ſi qvid in ſepulchro vi aut clam factum eſt, etiam poſt annum cauſa cognita competit interdictum de eo, qvod factum eſt. *l. ſemper §. ſed & ſi is D. qvod vi aut clam.*

Interdictum etiam ne qvid in loco ſacro fiat, porrigitur ad religioſum. *l. 1. §. hoc edictum D. de op. nov. nunt.* Locorum autem ſacrorum & religioſorum à publicis diverſa cauſa eſt. Nam ſi qvis nemine prohibente in publico ædficaverit, non cogitur tollere, qvia prohibitorium interdictum, non reſtitutorium. Et loca publica

blica utiqve privatorum uſibus deſerviunt. At in loco ſacro, religioſove, non ſolùm facere vetamur, ſed factum reſtituere jubemur propter loci religionem, *l. 2. §. locorum D. ne qvid in loc. pub. vel itin.* cujus favore reſtitutorium interdictum datur. Nemini tamen licet via publica monumentum extruere, *l. 2. D. ne qvid in loc. publ. vel itin.* qvod & ad viam vicinalem traho, & privatam, qvam agrariam qvidam dicunt, in qvibus facere, immittere qvid qvo ea via idve iter deterius fit, fiatqve, Prætor vetat. *d. l. 2. §. prætor. eod.*

DE MORTUO INFERENDO.

CAP. XIV.

INTERDICTUM de mortuo inferendo prohibitorium eſt: prohibet enim Prætor, ne qvis ei vim faciat, qvi mortuum in ſuum inferre velit: eum autem, qvi jus inferendi habet, non prohibet. Interdicti formula hæc ab Ulpiano traditur. *Qvo qvave illi mortuum inferre invito te, ei jus eſt, qvo minus illi eo eave mortuum inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri voto. l. 1. D. de mort. infer.* Duo continet hoc interdictum: primum eſt, de mortuo inferendo in locum ſuum: alterum, de eo loco religioſo faciendo per hominis ſepulturam. Unum tamen ab altero plerumqve ſeparatur. Nam

qvi

qvi nudam habet proprietatem, agere poteſt hoc interdicto de mortuo inferendo, ne fructuarius eum prohibeat, aliqvem inferre: non tamen ſepelire poteſt; illatio enim non omnis ſepulturæ cauſa fit. *l. ſunt perſonæ D. de Relig. l. 1. D. de uſufruct.* Qvod in domino proprietatis, hoc & in ſocio obtinuit, ut ſuorum aliqvem ſcilicet inferre poſſit, donec opportunum locum nactus ſit ad ſepulturam. Nec ſolum experitur, qvæ in ſuo prohibitus eſt, ſed ſi in fundum via debeatur, & cum in fundum inferre qvis velit, via prohibeatur, interdicto locus eſt, qvia inferre prohibetur, qvia via uti prohibetur, idqve probandum eſt, ſi & alia ſervitus debeatur. Qvid ſi precariò via conceſſa ſit ex Antoninorum reſcripto, & poſtea prohibeatur, an ad hoc interdictum recurrendum eſt? Si omni tempore via permiſſa eſt, qvod factum ex veteri inſcriptione notavimus, dubium non eſt, qvin interdicto locus ſit. Qvoties verò aliter debetur, impetratur ab eo, qvi fundum conjunctum habet, non actione civili, ſed extra ordinem interpellatione. Qvod autem de proprietatis domino diximus, hoc ita accipiendum eſt, ut non ſolum inferre in ſuum, ſed & religioſum locum facere poſſit, invito fructuario, ſi fortè ipſum, qvi uſumfructum legavit, intulerit, cum in alium locum inferri tam opportunè non poſſet, *l. 2. §. ſi uſumfruct. D. de relig.* Hoc interdictum domino dat actionem, non etiam bonæ fidei poſ-

poſſeſſori. Ex qvo liberum eſt ei, qvi prohibetur mortuum oſſaq; mortui inferre, aut ſtatim hoc interdicto uti, aut aliò inferre, deinde in factum actione experiri, per qvam conſeqvetur actor, qvanti ejus interfuit, prohibitum non eſſe. *l. liberum D. de relig.* Qvæ actio aut interdictum competit, etiamſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator ejus, qvia intellectu aliqvo & prohibitus ipſe videatur. *l. oſſa §. fin. D. eod.*

DE SEPULCHRO ÆDIFICANDO, REFICIENDO ET PERFICIENDO.

CAP. XV.

ALIUD interdictum eſt prohibitorium de ſepulchro ædificando, reficiendo & perficiendo. Prætor ait: *Qvo illi jus eſt, invito te mortuum inferre, qvo minus illi in eo loco ſepulchrum ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto. l. 1. §. prætor ait D. de mort. infer.* Hoc interdictum propterea propoſitum eſt, ait Ulpianus, qvod religionis intereſt monumenta extrui, exornari, vel qvia, ut ait M. Tullius *lib. 2. de legib.* mortuis religioſiſſima jura tribuerunt, qvæ monumentis pleraqve continentur. Prohibere videtur, qui conſtructionem monumenti, qui materiam impedit

eò

convehi, qvæ ædificationi neceſſaria eſt, vel
i operi neceſſarios venire prohibet, vel ne
achina alligetur eò loci, qvi ſervitutem debet.
am qvi non patitur apportari ea, ſine qvibus
onumentum extrui non poteſt, aut qvi arti-
es moratur, ei operi adlectos, vim facere vi-
tur, qvo minus ſepulchrum ædificetur *l. ver-
es. D. de itin. act. q. priv.* Qvid ſit machi-
s ponere, omnibus notum eſt: qvid illas al-
are, Vitruvius docet. *lib. 10. cap. 3. Antarii fu-
*, inqvit, *ante laxi collocentur, retinacula ſu-
ſcapulas machinæ longè diſponantur: & ſi non
t, ubi religentur, pali reſupinati defodiantur,
circum fiſtucatione ſolidentur, qvo funes alli-
tur.* Antarios funes non benè in Vitruvii le-
one collocatos putat Philander, qvi ductari-
cribendum ducit. Sed funes antarii laxandi
ſunt: ſic dicti, ut Antes lapides eminentio-
lli, qvibus fabrica ſuſtinetur *Servi. 2. Georgic.*
τῦ ἀντιστήκειν. Ut lapides oſtii latus muni-
s, Antæ dicuntur, in vetere Gloſſar. παραστά-
ες. Hujus verbi origo à mera Græcia pro-
it, & Antarii funes dicti à verbo *ἀνταίρω*
t, tollo. Antarii funes ſumma in trochlea
antur, ducendi & reducendi ponderis gra-
t facilè in ſua ſede lapides collocentur. Hi-
Antarii funes præcipui fiſtucatione ſoli-
ur. Fiſtuca eſt ligneum inſtrumentum
tum, qvo pali ſublicæqve in terram pan-
ur. Qvod inſtrumenti genus machinam

Ulpianus appellat, qva Antarii funes alligabantur. Qvomodo autem illa machina alliigaretur eò loci, qvi ſervitutem debet, ex hac figura facilè intelligetur. (Fig. 53.)

Si ergo in ſolo, qvi ſervitutem non debet, velit qvis machinam imponere, vel funes palis alligare, qvi fiſtucatione firmentur, fundi dominus, ſi impediat, hoc interdicto non tenetur, ſed illud precariò peti poterit & concedi, ſicut via & iter ad ſepulchrum. *l. ſi qvis ſepulchrum D. de relig.* Juſto tamen pretio conſtituto, qvo domino fundi damnum ſarciretur. Idem juris eſt in ſepulchro reficiendo, qvod licebat corporibus non contactis; nam qvi prohibebat, interdicto tenebatur, ut in monumento qvoqve perficiendo, ſi imperfectum eſſet. *l. fin. de mort. infer.* Is etiam adverſus eum, qvi id agebat, ut ſepulchrum laberetur, hoc interdicto experiebatur. *l. 1. §. fin. D. eod.*

Qvæ levia putantur & intellectu facilia, magnam ſæpe habent difficultatem. Unus hic locus argumento eſt, in qvo machinæ alligatio tempus aliqvod deſideravit, ut rectè funes collocarentur & firmarentur. Sæpe ego patrem meum dicere memini, idem iis obſervandum, qvi tractant libros, ac qvi ſentes in agris reſcindunt: cautè utrisqve & lentè ambulandum, qvia, ut Plautus noſter *in Caſſin.* loqvitur.

Qvod tetigere ilico rapiunt: ſi eas ereptum illico ſcindunt.

Nec

Nec facilè obvias illas qvivis poteſt perſpicere aut purgare.

DE ACTIONIBUS QVÆ PRO SEPULCHRORUM JURE AUT PRO FUNERE SUNT INTRODUCTÆ.

Cap. XVI.

INTERDICTUM de mortuo inferendo ei ſtatim competit, qvi mortuum inferre vult in locum ſuum, ne prohibeatur, qvo interdicto impedimentum removetur. Actione in factum experitur, cum impedimento omiſſo, qvi prohibitus eſt, & ad id, qvod intereſt, agit, qvod aliò inferre coactus eſt, in qvam computationem cadit loci pretium: aut ſi conduxerit, conducti merces. Loci ſui pretium intellige, qvem qvis, niſi coactꝰ, religioſum facturus non eſſet. Unde miratur Cajus, qvare conſtare videatur, neqve heredi, neqve in heredem dandam hanc actionem. Nam, ut apparet, pecuniariæ qvantitatis ratio in eam deducitur. Cujacius *lib. 8. obſerv. cap. 12.* legis hujus exemplum ponit, ut doceat, non omnium, qvæ à majoribus introducta ſunt, rationem reddi poſſe. Qvid enim heredi ejus, qvi prohibitus eſt mortuum inferre, ad id, qvod intereſt, actio in factum denegatur, cum illa neqve pœnæ, neqve

vindictæ perſecutionem habere videatur? Et hoc etiam ſe mirari Cajus ait, *Conſtare inter omnes*, id eſt, neminem ab hac opinione diſſentire. Putarem tamen hac in factum actione, non id contineri, qvod in veritate eſt, ſed qvanti locus ab actore æſtimatus eſſet, ut appareat etiam, ſi calumniator qvis ſit, tamen hanc pœnam eum perſeqvi. *l. ſi per alium §. in eum. D. ne qvis eum qvi in jus voc.* Niſi enim hæc actio vindictam qvandam contineret, heredi non poſſet denegari. Qvod eo liberiùs aſſero, qvia ſi homo mortuus, oſſave hominis mortui in locum purum alterius, aut ſepulchrum, in qvo jus non fuit, illata eſſe dicantur, qvi hoc fecerit, in factum actione tenetur, & pœnæ pecuniariæ ſubjicitur. De ea autem illatione Prætor ſentit, qvæ ſepulturæ cauſa fiebat. *l. 2. §. prætor ait D. de relig.*

Jus etiam ſepulchri actione in factum Prætoria perſeqvimur, qvæ rei vindicationis loco ſuccedit. *l. in rem. §. loca. D. de re vend.* Sed viam ad ſepulchrum, qvæ privati juris eſt, poſſumus vindicare. *l. 1. D. de ſervit. vind.* Nos verò ab actione in factum non recedamus, qvâ is tenetur, qvi in fundum alienum mortuum intulit, vel curaverit inferre, *l. 2. §. qvi mortuum. D. de relig.* vel ut tollat, qvod intulit, vel loci pretium præſtet. Atqve hæc actio in factum perpetua eſt, *l. is qvi D. eod.* ut qvi intulit mortuum in locum alienum in factum actione teneatur, qvæ

tam

tam heredi qvam in heredem competit, qvia perpetua eſt & rei perſecutionem continet, non pœnam. Ὁ δὲ εἰσάγων νεκρὸν εἰς ἀλλότριον τόπον, ἢ ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐπᾶραι, ἢ τὴν τιμὴν τοῦ τόπου δίδωσι δ' ἀγωγῆς. ἡ τοῖς κληρονόμοις καὶ κατὰ κληρονόμων ἁρμόζει καὶ διηνεκής ἐστι. *lib. 59. Baſil. tit. 59.*

Adverſus eum, qvi in alterius arcam lapideam, in qva adhuc mortuus non erat conditus, mortuum intulerit, utilis actio in factum dabatur: qvia non propriè vel in ſepulchrum, vel in locum alterius intuliſſe dici poteſt. Qvod ſi oſſa ab alio illata, vel corpus in alterius Oſſuaria ſepelivit, in qva mortuus nedum conditus fuerat: domino loci non licebat ea effodere vel eruere, ſine Pontificum decreto, ſeu juſſu principis, qvi Pontifex M. erat: alioqvi injuriarum erat actio adverſus eum, qvi ejeciſſet. *l. oſſa D. de relig.* Terruit me aliqvando P. Clodii audacia ſingularis, qvi auſus eſt Furſanio dicere, ſi ſibi pecuniam qvantam popoſcerat non dediſſet, mortuum ſe in domum ejus illaturum: *Cicer. pro Milon.* non qvo religioſam domum faceret, nec enim in urbe id fieri potuit, ſed ut viro optimo negotium faceret, ſcrupulum injiceret, invidiamq; in eum concitaret, cùm nondum actio hæc in factum prætoria fortè introducta eſſet.

Datur etiam actio, ſi ex ſepulchri ædificatione damnum aliqvod vicinus patiatur, ut in aqvæ pluviæ arcendæ actione obſervatur. *l. qvan-*

qvam D. de aqv. & aq. pluvi. In qva ſi juſſu judicis qvi ſepulchrum ædificavit, compulſus ſit opus reſtituere, nulla eſt ſepulchri violati actio. Sed qvænam hac in re judicis partes eſſe poſſunt, qvi hîc pro Prætore aut Præſide accipitur? Nam cum Religioſus locus factus ſit, ut Pontificum fuit explorare, qvatenus ſalva religione imperfectum opus perficeretur, eadem ratio ſervanda videtur in illius deſtructione vel commutatione. Sed cum aqvæ pluviæ actio ex legibus XII. fluat, & ad judices derivetur, non ad Pontifices, nec ædificationem ſepulchri reſpicit, nec deſtructionem, ſed operis reſtitutionem; in qva Prætoris officium pernecesſarium fuit, ne etiam vel ipſa ſepulchra deformarentur.

DE FUNERARIA ACTIONE.

CAP. XVII.

DUO edicta Prætor propoſuit qvæ ſub titulo de religioſis explicantur. Nam qvot partes edicti unius ſunt, tot edicta computantur. *l. 1. §. deinde. D. de poſtul.* Primum edictum eſt. *Si homo mortuus, oſſave hominis mortui in locum purum alterius, aut in id Sepulchrum, in qvo jus non fuerit, illata eſſe dicentur, aut qvi eum, cui jus eſt inferendi, prohibuerit, in omnes qvi hoc fecerint, in factum actionem dabo.* Alterum eſt. *Qvi funeris cauſa ſumptus*

ptus factus erit, ejus recuperandi nomine, in eum, ad qvem ea res pertinet, judicium dabo. Ex primo edicto actionem dat: ex ſecundo, judicium. Actionem dare duobus modis Prætor ſolebat. Primùm cum agendi poteſtatem faceret, formulamqve daret & judicem. Qvæ legis actiones dicebantur, & formam agendi continebant. *l. 2. §. eodem D. de orig. jur.* Secundo, cum ex edicto actionem induceret, qvæ ante prodita non eſſet, qvamqve Prætor pollicetur. Non idem eſt ergo actionem dare & agendi poteſtatem facere. Ut nec idem ſemper eſt actionem dare, & judicium dare. Nam judicium dat Prætor in arbitrariis actionibus, vel iis qvibus damnum datum factumve imprudentia, dolove, præſtabatur. Tum enim judicium dabat, id eſt, judicandi poteſtatem judicibus datis faciebat ad certam uſqve qvantitatem, qvàm excedere ipſi non poſſent. Qvod ex edicti verbis probatur, in eos, qvi dejecerunt vel effuderunt. Nam triplex in eo judicium notatur. Unum, in duplum: alterum qvinqvaginta aureorum: tertium qvanti ob eam rem æqvum judici videbitur, tanti judicium Prætor pollicetur, *l. 1. D. de his qvi dejec. vel effud.* id eſt, eam qvantitatem ſtatuit, qvæ ex eo, qvod intererat, à judice poſteà æſtimabatur. *l. 3. §. qvi de ſepulchri D. de ſepult. viol.* Qvod ſi intra certam qvantitatem judicium datum non eſſet, ut in arbitrariis actionibus, tum judicis arbitrio relinqvebatur, qvid de ea re æſtimaret.

Funeraria actio, non pura, certa, ſtricta actio eſt, ſed arbitraria, cujus qvantitas & augeri & minui arbitrio judicis poteſt. Hæc enim ex arbitrio judicis pendet, ut funeris impenſam prius æſtimet, deinde condemnatio ſeqvatur. Sic judicium dat Prætor in nautas, caupones, ſtabularios, niſi reſtituant: *l. 1. D. naut. caup. ſtab.* & in actione qvod metus cauſa, ſi qvis non reſtituat, judicium dat in qvadruplum. *l. ſi cum exceptione §. ſi qvis D. qvod met. cauſ.* Licet actio, qvæ adverſus nautas, & actio qvod metus cauſa, arbitrariæ non ſint, ut Accurſius putat: ſed pœna à prætore conſtituta adverſus eos, qvi non reſtituant, in arbitrio ſit judicis dati. Nam doli clauſula adjicitur ſæpe civili vel honorariæ actioni: *l. ſi ſemel D de pecul.* & cum dolo faciat, qvi non reſtituit, qvod reſtituturus eſt, judicium de dolo datur, qvod arbitrarium eſt, & contra non reſtituentem juratur in litem. *l. arbitrio D. de dolo.*

Qvare mirari non debuit Pomponius judicium à Prætore dari adverſus nautas & caupones, & actionem ab eo inductam honorariam, cùm eſſet civilis. *l. 3. §. ex hoc edicto D. naut. caup.* Nam ex arbitrio pœnalem actionem conſtituit, eo ſolum caſu, qvo illi non reſtituiſſent. Nec ex officio ſolùm vel in arbitrariis actionibus judicium dat Prætor: ſed in extraordinariis, ſive publicis, ſive privatis, ut in ſepulchri violati, *l. 3. D. de ſepulch. viol.* & in negotiorum geſtorum

actio-

actione: nam hæc qvoqve civilis eſt & extraordinaria, qvæ datur ei, cujus intereſt hoc judicio experiri: in qva non refert directa qvis an utili actione agat, qvia in extraordinariis judiciis, ubi conceptio verborum non ſervabatur, hæc ſubtilitas erat ſupervacua. *l. actio D. de neg. geſt.* Qvare ſi qvis negotia alterius geſſerit, judicium eo nomine daturum ſe Prætor pollicetur.

Aliqvando in edictis nec actionem dat Prætor, nec judicium, ſed animadvertit: ut in edicto de minoribus: *l. 1. D. de minorib.* qvod ſic intelligendum eſt, ut plenior ſit Prætoris animadverſio, id eſt, qvodcunq; eum moverit vel in perſona ejus, qvi agit injuriarum actione, vel etiam in re ipſa, in qvalitate audiat eum, qvi agit. *l. item apud Labeonem §. qvod ait Prætor. D. de injur.* Animadvertit ergo Prætor, cum ipſe cognoſcit, ut in reſtitutionibus in integrum, qvæ cauſa cognita dantur, & ſimilib9. *l. omnes D. de in integr. reſtit.* Cognoſcit autem non jure ordinario, ſed extra ordinem. Sic etiam cognitio Principis ordinario juri opponitur: qvod apertè Svetonius docet *in Claud. cap. 15.* cum inconſultum & præcipitem Claudium Imperatorem in cognoſcendo notat, qvi interpellatus ab adverſariis de propria lite, negantem cognitionis rem, ſed ordinarii juris eſſe, agere cauſam confeſtim apud ſe coëgit. Adrianus Turnebus rectè, *lib. 2. adverſ. cap. 9.* ordinarii juris advertit ea eſſe, qvæ per judices à Prætore datos jure

 ordi-

ordinario deciduntur. Cognitionis verò, qvæ extra juris ordinem ad Prætorem ipſum deferuntur, qvalia fere ſunt ea, qvæ ad Remp. ſpectant, vel ad exemplum trahuntur, de qvibus titulus eſt in Pandectis de extraordinariis cognitionibus. Hæc prætermiſiſſem, ni aliqvando, cum illorum rationem à viris doctis peterem, hæſitaſſent ipſi, & nihil ad uſum forenſem pertinere reſpondiſſent, cum aliter ſeſe non poſſent explicare.

Mirum qvô evadat tandem multorum inertia, qvi JCti ſpreto nomine, qvod ſine labore maximo aſſeqvi nemo poteſt, toti ſe uſui manciparunt, beatiqve ſibi videntur, ſi pragmaticorum fama ingloria inſigniti, procuratoribus imperitis fumos vendant, juris ipſius, de qvò qværuntur, ignari. Horum tamen, ut Fabii verbis utar, nonnulli *ad arculas ſedent, & tela agentibus ſubminiſtrant*, qvorum ingenium & induſtriam non improbo, dum alios, qvi in jure civili deſudant, modò non aſpernentur & rideant. Nec enim uſus fori minus eſt ad lites dirimendas neceſſarius, qvàm juris cognitio ſumma: ut nec ſine ratione noſtri paſſim afferant, *& hoc jure utimur.* Sed & uſus ſine juris ſcientia, atqve hæc ſine uſu, in foro prodeſt minimùm. Idem certè de Advocatis dici poteſt, qvod de Architectis peritus Artifex dicebat: *Vitruv. lib. 1. cap. 1. Qvorum hi, qvi ſine literis contenderunt, ut manibus eſſent exercitati, non* po-

potuerunt efficere, ut haberent pro laboribus authoritatem. Qvi autem rationibus & literis ſolis confiſi fuerunt, umbram non rem perſeqvi videntur, at, qvi utramq; perdidicerunt, ut omnibus armis ornati, citiùs cum authoritate, qvod fuit propoſitum, ſunt aſſecuti. Alii porrò interdum juvant, interdum lædunt: ut fortitudo remota prudentia, inqvit Socrates, aliud nihil eſt, qvam audacia qvædam. *Plato in Menon.* Qvoniam qvi ſine ratione audet aliqvid, lædet qvidem at qvi cum ratione, prodeſt multùm. ὅχ ἄνευ τοῦ θαῤ-ῥῇ ἄνθρωπος, βλάπτεται· ὅταν δὲ σὺν νῷ, ὠφελεῖται. *Num jus civile noſtrum,* inqvit Tullius *lib. 7. epi. 19. ex libris cognoſci poteſt? Qvi, qvanqvam permulti ſunt, doctorem tamen lucemq; deſiderat.* Mallem ego exercitatum in foro hominem juris imperitum, qvàm doctrina varia refertum, qvi uſum neſciat: Uſus enim aſſiduus & ingenium & artem vincit ſæpe. *Cicer. pro Cornel. Balb.* Qvod ſi ad uſum juris ſtudium acceſſerit, hi demùm, qvi ad utrumqve parati ſunt, nusqvam ſatis laudari poſſunt, qvales inter nos ſunt plurimi, qvi ſuis laboribus hoc meum judicium comprobarunt. Suntqve alii qvi brevi ea edituri ſunt, Præſes Max. qvæ tuo nomini dicata omnium ſuperent expectationem. Unum optarem, ut Qviritium jus illud vetus aliqvando à nobis tractaretur, qvod neglectum veram intercipit multarum rerum cognitionem, qvas pro minimis habemus, cum magnæ illæ ſint.

Qui fit, ut id accidat nobis, qvod Philoſophus dicebat, *lib. 2. prior. analytic. cap. 17.* in eadem ſæpè re tum nos ſcire, tum decipi. Qvare in iis etiam, qvæ minima putantur, operam meam ponere non piget, qvod non peritis juris, qvibus nihil iſthac mea opus eſt arte, ſed omnibus iis ſcribam, qvi amore literarum ducuntur, in qvorū gratiam ea explicare non recuſo, qvæ vel ad juris elementa ipſa pertinent, qvæqve illius deſiderium concitant, nobilitatem commendant, & prudentiæ nomen, qvod inter ceteras ſcientias ſortitur, undiqve extollant.

Ex ſecundo Prætoris edicto judex datur, qvi de funeraria cognoſcat, qvæ ex bono & æqvo oritur, continetq; funeris cauſa tantùm, non etiam ſumptum ceterorum, impenſam. *l. & ſi qvis §. hac actio D. de relig.* Funeraria ergò actio in bonum & æqvum concepta eſt, qvæ alterum alteri ex bona fide & ſumma æqvitate præſtare cogit, qvod in funus impenſum eſt. Qvare qvi alienum mortuum ſepelivit, qvod impendit in funus, id ab herede, vel à patre, vel à domino accipere poteſt, inqvit Paulus, *l. 6. ſent. tit. 21.* vel à patrono, qvi bonorum poſſeſſionem contra tabulas petit, *l. funeris D. de relig.* vel ab eo, ad qvem dotis nomine qvid pervenit, *l. in eum de eod.* vel ab iis, ad qvos funus pertinet, ſive bonorum poſſeſſores ſint, ſive heredes. In patrem, cujus in poteſtate fuerit is, cujus funus factum erit, competit funeraria

actio,

actio, pro facultatibus & dignitate. *l. in patrem D. eod.* Funus enim filii, æs alienum patris eſt. *l. filiusfam. D. de in rem verſ.* Hoc ita ſi filiusfam. non habuerit peculium: Nam ſi miles ſit, & habeat caſtrenſe, ſucceſſores ejus ante tenentur: ſic deinde ad patrem venitur. Excepta hac funeris cauſa, qvi caſtrenſium rerum ſcriptus eſt heres: in æs alienum, qvod in caſtris contractum eſt, ſolus tenetur: extra caſtra contracto ære alieno, is ſolus obligatur, qvi ceterarum rerum heres eſt. *l. ſi certarum §. Julianus. D. de milit. teſtam.*

Datur etiam adverſus dominum funeraria actio ei, qvi ſervum alienum vel ancillam ſepelivit, propter publicam utilitatem, ne inſepulta cadavera jacerent *d. l. filiusfam. §. qvi ſervum.*

Patronus, vel alius bonorum poſſeſſor, eâdem actione obligantur, qvia ſumptus juſti ſunt, qvi ex hereditate deducuntur. *l. impenſa D. de relig.* &c in maritum etiam, ad qvem dotis nomine qvid pervenit, dat Prætor funerariam actionem. Æqviſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres qvaſi de patrimoniis ſuis, ita de dotibus funerari; & eum, qvi morte mulieris dotem lucraretur, in funus conferre debere, ſive pater mulieris ſit, ſive maritus. *l. in eum D de relig.* Sed & ſi nondum pater recuperaverit, vir ſolùm convenietur, reputaturus patri, qvod eo nomine præſtiterit. *l. ſed ſi nondum D. eod.* Qvare, ſi maritus lucretur dotem, funeraria convenietur,

tur, pater autem non tenebitur, niſi dos permodica ſit, qvæ in funus non ſufficiat: tunc enim in ſuperfluum actio datur in patrem. *l. Neratius §. ſi maritus D. eod.* Si verò materfamil. decedat, nec eſt ſolvendo hereditas, funerari eam ex dote tantùm oportet. *d. l. Neratius §. fin.* Qværi tamen poteſt, qvid intereſt, utrum ſolvendo ſit hereditas, necne, cum impenſa funeris omne creditum præcedat? *l. impenſa D. eod.* Multum illud qvidem: dos enim ab hereditate ipſo jure ſeparatur. Nam maritus lucratur dotem mortua in matrimonio muliere, ſi pater non ſit. *Ulpian. lib. Regular. tit. 6.* Ex dote autem, qvæ penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis, pro portione funeranda eſt: *l. Celſus D. de relig.* veluti ſi in dote centum ſint, in hereditate ducenta: duas partes heres, unam vir conferet, *l. veluti D. eod.* ære alieno non deducto. *l. nec ære. eod.* Inhumanum enim eſſet, hereditarios creditores debito fraudari, dum Funeris impenſa debitum omne præcedit, illorumq; jacturam mariti lucro cedere. Qvare prudenter conſtitutum eſt, ut impenſa funeris æs alienum dotis eſſet, *l. impenſa D. eod.* ut cùm ſolvendo non eſſet hereditas, ex dote mulier funeraretur, nulla inter maritum & heredem facta collatione in creditorũ necem. Hoc ergò caſu maritum non heredem conferre in funus oportet: ſed maritus funeraria in id demum tenetur, qvod facere poteſt: id enim lucrari videtur,

qvod

qvod præſtaret mulieri, ſi conveniretur. *l. ſic pro rata §. fin. D. eod.* Porrò is, qvi filiamfamil. funeravit, anteqvam dos Patri reddatur, cum marito rectè agit: reddita dote patrem obligatum habet: utiq; autem ſi cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris reſtiturus eſt, reputaturus qvod eo nomine præſtiterit. *l. qvid ſi nondum & l. ſi mulier in fin. D. eod.* Contra qvoq;, qvod patet in funus impendit, qvodqve alio à gente funeraria præſtitit, ipſe actione de dote à marito recipiet. Qvid ſi eodem momento vir & uxor deceſſerint: & Labeo ait in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem, qvoniam id ipſum dotis nomine ad eum pervenit. *l. ſi poſſeſſor. §. ſi eodem D. de relig.* Nam ſi maritus & uxor ſimul perierint, ſtipulatio de dote ex capitulo, *Si mulier in matrimonio deceſſiſſet,* habebit locum, ſi non probetur illa ſuperſtes viro ſuo fuiſſe. *l. qvi duos §. ſi maritus D. de reb. dub.* Donatione qvoq; facta inter virum & uxorem, ſi ſimul perierint, qvæſtionis decidendæ gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime qvod donator non ſupervivat, qvi rem condicere poſſit. *l. ſi inter virum D. eod.* Qvæ verba adjecta ſunt reſponſo Pauli, & interpretationem veterem ſapiunt, ut Cujacius advertit. *l. ad Paul. lib. 2. ſent. tit. 23.* Atqve hæc qvidem interpretatio minus fortè recta eſt, donatio enim valet, qvia cum incertum ſit, qvis prius deceſſerit, maritus mulieri per naturam

turam ſupervixiſſe creditur. Ex duobus qvidem ſexibus alter infirmior eſt, alter fortior, robuſtiores mares ſunt fœminis, fœminæ imbecilliores, *Lactant. lib. 1. de falſ. Relig. cap. 16.* atqve hunc ordinem natura ſervat, ut robuſtior ſupervixiſſe videatur. *l. qvi duos §. fin. D. de reb. dub.*

De Lucio Vetere ſocruqve ejus Sextia & Pollutia luctuoſum exemplum Tacitus refert, *lib. 16. annal.* qvi in eodem cubiculo, eodem ferro abſcindentes venas certatim precabantur labenti animæ celerem exitum: ſervavit ordinem fortuna, ut ſenior prius, tum cui prima ætas extingverentur. Sed his in caſibus pro rei & perſonarum qvalitate, ſolutiùs æqvitatem judices ſeqvi ſolent. Qvid ſi in fundo mariti mulier habens uſumfructum, eum dotis cauſa marito dederit, & in matrimonio illa deceſſerit, an in funus mulieris maritus aliqvid conferet? Putat Tryphonius libro undecimo diſputationum *l. cùm in fundo D. de jur. dot.* nihil emolumenti ob dotem maritum habere: qvia & ſi uxorem eam non duxiſſet, tamen fructuariæ morte finitus uſusfructus ad proprietatem rediret: ideoqve nec in funus mulieris conferre.

Funeraria actio perpetua eſt & heredi ceteriſqve ſucceſſoribus, & in heredes datur. *l. ſi filiusfam. §. fin. D. de relig.* Qvæ utilis competit, etiam ei, cui veſtimenta ſunt legata, ſi in funus

ſunus erogata ſunt, funerariæq; privilegio gaudet. *l. ſi. §. fin. D. eod.* Qvæſitum verò eſt, utrum ita demum privilegium habeat funeraria, ſi is cujus bona veneunt, funeratus ſit: an etiam ſi proponamus alium funeratum? *l. quæſitum D. de reb. auth. judic. poſſid.* Et hoc jure utimur, ut qvicunqve ſit funeratus, id eſt, ſive is cujus de bonis agitur, ſive qvid is debuit, qvod reddere eum, ſi viveret, funeraria actione cogi oporteret: privilegio locus ſit: parviqve referre dicamus, qva actione hic ſumptus repetatur, funeraria, an familiæ erciſcundæ, an qva alia, dummodo ſumptus funeris cauſa factus ſit. Qvacunqve ergò actione ob funeris ſumptum utatur, etiam unerariam ei competere. Qvare ſi in ſtipulatum funeris impenſa deducta ſit, dicendum eſt, locum eſſe privilegio, ſi modo qvis non abjiciendi privilegii cauſa ſtipulatus eſt. Qvid ergò Labeo dixit, *l. & ſi qvis §. Labeo D. de relig.* qvoties qvi aliam actionem habet, de funeris impenſa conſeqvenda, funeraria eum agere non poſſe? Et ſi familiæ erciſcundæ agere poſſit, funeraria non acturum: ſed ſi familiæ exciſcundæ judicio actum ſit, poſſe agi? Optimè Accurſius, in familiæ erciſcundæ judicio funerariam etiam competere intellexit, id eſt, privilegium funeris, qvod ad omnes eas actiones extenditur, qvibus funeris ſumptus repetitur. Qvod ſi familiæ erciſcundæ judicio jam actum ſit, qvia illo amplius qvam

ſemel agi non poteſt, *l. ſi filia §. familiæ D. famil. erciſ.* ad funerariam eſt deveniendum: ut puta heres, qvi defunctum ſepelivit, teſtatus eſt ſe hoc animo facere, qvaſi recepturus ſumptum qvem fecit: *l. & ſi qvis §. ſi interdum D. de relig.* ſi in familiæ erciſcundæ judicio ſumptum illum non repetit, poteſt funeraria uti, ut à coheredibus ſumptum conſeqvatur. *d. l. & ſi qvis §. plerìq.* Si verò funere facto heres vendiderit hereditatem, an impenſam funeris ab emptore conſeqvetur? & ait Labeo, impenſam funeris emptorem præſtare debere, qvia & ea hereditaria eſt *l. 2. §. ſi qvid publici. D. de hered. vel act. vendit.*

QVI FUNERARIA AGERE NON POSSUNT.

CAP. XVIII.

INTERDUM is qvi ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, veluti ſi pietatis gratia fecit, nec hoc animo qvaſi recepturus. Igitur æſtimandum erit & perpendendũ, qvo animo ſumptus factus ſit, utrum negotium qvis vel defuncti, vel heredis geſſerit, vel ipſius humanitatis. *l. & ſi qvis §. ſed interdum D. de Relig.* An verò miſericordiæ vel pietati tribuat vel affectioni, poteſt diſtingvi & miſericordiæ motus: ut ſi in hoc fuerit miſericors vel pius, qvi

qvi funeravit, ut eum ſepeliret ne inſepultus jaceret, non etiam ut de ſuo ſumptum faceret. Qvod ſi judici liqveat, non debet eum, qvi convenitur, abſolvere. Qvis enim ſine pietatis intentione alienum cadaver funerat? Oportebit igitur teſtari qvemqve qvo animo fecerit, ne poſtea patiatur qvæſtionem. Si qvis etiam, dum ſe heredem putat, patremfamil. funeraverit, funeraria actione uti non poterit, qvaſi alienum negotium gerens, & ita Trebatius & Proculus putant: At Ulpianus ei ex cauſa dandam actionem funerariam arbitratur. Ex cauſa, interpretor ex animo ejus, qvi ſumptum fecit. In hac enim actione conſideratur dignitas ejus, qvi funeratus eſt, cauſa, tempus, & bona fides. Cauſæ probatio ex teſtatione ſumitur, qvæ plenior debet eſſe, ut dignoſcere judex poſſit, utrũ pietatis gratia ſumptus factus ſit, an illum ſervare voluerit, qvi impendit. Sic ei qvi herede prohibente teſtatorem funeravit, competit funeraria ex cauſa. Ut ſi heres ſcriptus filium teſtatoris prohibeat patrem ſepelire, & filius ſine teſtatione ſepeliat, id pietati tribui poteſt. Qvod ſi plenius teſtatus ſit, funerariam habebit actionem, de ſuo enim expedit mortuum funerari, in qvo judex juſtus ſolutiùs æqvitatem ſeqvetur. *l. & ſi qvis §. ſi qvis, & §. Labeo de relig.* Solutior æqvitas ſumma æqvitas eſt, expedita & libera ſubtili juris ratione, cui ſolet adverſari. Nam inter jus & æqvitatem hoc intereſt, *Donat.*

*in Adelph.*ut jus ſit,qvod omnia recta &inflexibilia exigit: æqvitas, qvæ de jure multum remittit: Solutior æqvitas qvæ multum ordinariam æqvitatem auget atq; explicat. Ex hac æqvitate ſi poſſeſſor hereditatis funus fecerit,deinde victus in reſtitutione,non deduxerit, qvod impendit,utilem habet funerariam. *l.ſi poſſeſſor. D.eod.* Cur non directam? qvia ſi qvis,dum ſe heredem putat,patremfam.funeravit,funeraria actione uti non poteſt: hoc enim non eo animo fecit, qvaſi alienum negotium gerens. Funerariam autem actionem non habet,qvi mandato alterius funeravit. *d.l.& ſi qvis §.qvi mandato.* ſed is ſcilicet,qvi mandavit funerandum. Si tamen qvaſi negotium heredis gerens funeravit,funeraria agere poteſt. Qvaſi heredis autem negotium geſſiſſe dicitur, qvi anteqvam ſcriptus heres adiret,teſtatorem ſepelivit. Nec enim negotium heredis geſſit,qvi nullus adhuc erat,ut contra eum negotiorum geſtorum actione experiretur: ſed qvaſi negotium adminiſtravit. Non alienum erit hîc qværere,qvare de ſuo expediret mortuum funerari? & qvare oporteret pretium funebre,naufragûm cadavera ferre, ut qvi in littore cadaver reperiſſet,& pretium illud lucratus fuiſſet, leges Nemeſeos revereretur, niſi parvam aliqvam partem tribueret ei, qvi multo plus largitus eſſet. Φέρειν δεῖ τιμὴν ἐνταφίον τὸν ἐκ ναυαγίας νεκρόν· ὁ γὰρ περιτυχὼν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδαστείας αἰδεῖσθαι

μὴ

μὴ ἔχι μικρόν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαριζομένῳ τὸ πολλαπλάσιον. *Syneſ. ep. 4.* Putarunt aliqvando viri in juris ſtudio primarii, neminem de alieno funerari poſſe, atq; hoc religionem aliqvam habere. Sed nulla alia ratio eſt, qvàm ne inſepulta cadavera jaceant, neve qvis de alieno ingratiis funeraretur. Qvare dixit Labeo, expedire ut qvis de ſuo funeretur. Expedire, συμφέρει, publicam utilitatem habet, neceſſitatem nullam, nullam religionem. Nam & de alieno funerari qvem poſſe indubitati juris eſt, ut ſi qvis pietatis gratia aliqvem ſepelivit: & impenſâ publica elati multi, qvi de ſuo nihil in funus impenderunt. De alieno ergo nemo funeratur, invito eo, qvi funeris ſumptus fecerit animo recuperandi. Huic enim non aliis judicium dat Prætor, ut perſeqvatur id qvod impendit.

DE SUMPTIBUS FUNERUM.

CAP. XIX.

FUNERIS cauſa ſumptus factus videtur qvi ideò fuerit, ut funus duceretur, & ſine qvo funus duci non poſſit: ut puta ſi qvid impenſum eſt in elationem mortui. Sed & ſi qvid funeris cauſa fuerit erogatum, in locum in qvem mortuus inferretur, funeris cauſa videri impenſum Labeo ait, qvia neceſſa-

riò locus paratur, in qvo corpus conditur. Elatio mortui ἐκκομιδὴ ad funeris pompam illatio ad ſepulturam pertinet. Efferri propriè dicuntur cadavera mortuorum, dum cum exeqviis exportantur: inferri, qvæ in locum aliqvem commendationis vel ſepulturæ cauſa importantur.

Pro funeris qvoqve ſumptu accipitur qvicqvid corporis, cauſa veluti ungventorum, erogatum eſt. Item pretium loci, in qvo defunctus humatus eſt, & ſi qva vectigalia ſunt, vel ſarcophagi & vecturæ, & qvicqvid corporis cauſa, anteqvam ſepeliatur, conſumptum eſt. *l. funeris D. de relig.* Qvod ad impenſam peregrè mortui referendum eſt, qvæ facta eſt, ut corpus perferretur, vel ad illud cuſtodiendum vel etiam commendandum: vel ſi qvid in marmor & veſtem collocandam, qvod ad omne funus referri poteſt.

Vectigalia funeris ſumptibus imputantur, qvæ in vulgatis pandectis veſtiaria, de veſte collocanda intelligi poſſunt. Illa qvidem in Baſilicis vectigalia leguntur, non veſtiaria, τὸ τέλος καὶ ἡ σορὸς καὶ ἡ στολή. *Vid. Cuja. lib. 5. obſerv. cap. 40.* Ideoqve vectigalia, ſarcophagi & vectura junguntur, qvæ impenſam peregrè mortui continent. Vectigalia autem in pontibus qvibusdam pro tranſitu dabantur. Nam qvi iter faciebat, cum pontem tranſiret, redemptor pontis portorium ab eo exigebat, *l. cum in*

pluris

pluris vehiculum D. locat. qvod etiam pro ipſa rheda vel vehiculo ſolvebatur. Vectigal illud qvidem in itinere præterea præſtari ſolebat, *l. ſi qvis pro uxore D. de donat. int. vir. & verſ.* à qvo ſarcophagus immunis non fuit, qvi peregrè comparatus inter peregrinas merces numeratur. Si qvid ergo in marmor, id eſt, in ſarcophagum vel veſtem collocandam impenſum eſt, funeris ſumptus eſt. Collocare veſtem eleganter dictum. Ovidius. *2. Metam.*

Clamy deniqve ut pendeat, aptè
Collocat.

Funeris verò ſumptus æſtimatur, ex dignitate ejus qvi funeratus eſt, ex cauſa, tempore, ex bona fide, ut neqve plus imputetur ſumptus nomine, qvàm factus eſt, neqve tantus, qvantus factus eſt, ſi immodicè factus. *l. & ſiqvis §. hæc actio D. de relig.* Debet enim haberi ratio facultatum ejus, in qvem factus eſt, & ipſius rei, qvæ ultra modum ſine cauſa conſumitur. Qvid ergò ſi ex voluntate teſtatoris impenſa facta eſt? nec voluntatem teſtatoris ſeqvi debemus, ſi res egrediatur juſtam ſumptuum rationem, ſed pro modo facultatum ſumptus fieri debet.

Sed & judex, qvi de æqvitate cognoſcit, interdum ſumptum omnino non debet admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit. Nam non debet hujus habere rationem, cum contumeliam defuncto feciſſe videatur,

qvi illum ita funeravit. *d. l. & ſi qvis §. plerique* Sic modico funere elatus Britannicus, Neronis in eum contumeliam arguit, qvi inter ſacra menſæ veneno juvenem ſuſtulerat. *Tacit. 13. annal.*

Aliæ præterea judicis partes fuerunt in funeris ſumptu, ut ſcilicet illum decerneret, ſi pecunia eſſet in hereditate, ex pecunia: ſi non eſſet, ut diſtraheret ea, quæ tempore eſſent peritura, quorumque retentio hereditatem oneraret. Si minus eſſet: ſi quid auri argentiq; fuiſſet, diſtrahi aut pignorari juberet. *l. ſi qvis ſepulchrum §. fin. D. de relig.* Qvod perpetuum fuit, ut nulla habita creditorum ratione, de ſuo mortuus funeratur, & ſi qvid ſuperfluum remanſiſſet, creditoribus ſolveretur. *l. & ſi qvis. §. ſi colonus.* Imò ſi res legatæ ſint à teſtatore, de cujus funere agetur, nec ſit unde funeretur, ad eas qvoq; manus mittere oportebat. Satius eſt enim de ſuo funerari, qvam aliqvos legata conſeqvi, & inhumatum jacere teſtatorem. *d. l. & ſi qvis §. ſed & ſi res.*

DE DIMINUTIONE CAUSA FUNERIS ET IMPENSÆ ILLIUS DEDUCTIONE.

CAP. XX.

HEREDITATE nondum adita, bona interea non patiebatur Prætor diminui,

nui, *l. ait Prætor. §. fin. D. de Jur. delib.* ſed funeris cauſa diminutionem permittebat, hoc eſt, bonorum alienationem, ad eam qvantitatem, qvæ funeri neceſſaria eſſet. Et cum ex D. Pii reſcripto prohiberentur poſſeſſores hereditatis, de qva controverſia erat, anteqvam lis inchoaretur, aliqvid ex ea diſtrahere: cauſa cognita, & ſi data non ſit ſatisdatio, ſed ſolita cautio, etiam poſt litem cœptam, diminutionem ſe Prætor conceſſurum dixit, ut puta ſi ad funus ſit aliqvid neceſſarium: nam funeris gratia diminutionem permittit. *l. divus D. de petit. hered.*

Deductio verò eſt detractio ſeu ſeparatio, quæ ob funeris impenſam inter coheredes fiebat, legatarios, cæteroſq; ſucceſſores. Qvicquid enim in funus erogatur, inter æs alienum primo loco deducitur. *Paulus lib. 1. ſent. tit. 21.* Inter coheredes quidem, ſi eorum unus poſt aditam hereditatem ſumptum funeris cauſa feciſſet, quem à coheredibus conſequebatur, familiæ erciſcundæ judicio, ſi quaſi recepturus feciſſet, non pietatis cauſa. *l. qvi erat. in fin. D. famil. erciſ. l. & ſi qvis §. ſed interdum D. de Religioſ.* Nam qvi propter funus aliqvid impendit, cum defuncto contrahere putatur. Qvod & in reſtituenda hereditate obſervatur, in qva compenſatio ejus habetur, qvod heres in mortui infirmitatem & funeris ſumptum, bona fide ex proprio patrimonio erogarit. *l. 1. C. de petit. hered.* Sed ſi certa pars hereditatis legata ſit:

D. Adrianus reſcripſit, ut neqve pretia manumiſſorum, neqve funeris impenſa deduceretur. *l. ſi qvis ſervum §. fin. D. de leg. 2.* Certam partem intelligo, eam etiam à qva legati ſpecies partitio appellatur, *Ulpian. lib. Regul. tit. 24.* Sed cum pars bonorum ita legatur. *Bonorum meorum qvæ ſunt cùm moriar*, dos & manumiſſorum pretia de medio deducenda ſunt, cum funeris impenſa. *l. cùm autem D. de leg. 2.* Qvia bona non dicuntur, niſi ære alieno deducto.

Inter legatarios tamen impenſæ funeris deductio fiebat, Falcidiæ gratia. Nam cum ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, item funeris impenſa & pretia ſervorum manumiſſorum, tunc deinde in reliqvo ita ratio habetur, ut ex eo qvarta pars apud heredes remaneat, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur. *§. cùm autem Inſt. de leg. falcid.* Pretia ergò ſervorum manumiſſorum deducuntur, ut qvarta, qvæ naturæ jure filiis, Falcidiæ lege extraneis heredibus ſcriptis integra ſervetur. Qvod inter bonorum poſſeſſores cæterosq; ſucceſſores obtinuit. Nam inter maritum & heredem funeris impenſam deducendam ſupra diximus: inter ſucceſſores autem fiſcum annumerare poſſem ob legem viceſimam hereditarium, ad qvam Martianus libros duos ſcripſit, non qvod fiſcus propriè ſucceſſor dici poſſit: ſiqvidem ſucceſſio de jure univerſo, non de re aliqva intelligitur. Sed cùm ex

Con-

Conſtitutione fiſcus in viceſima ſuccedat, jure legitimus ſucceſſor diceretur. Auguſtus conſtituit, ut viceſima pars hereditarium & legatorum, exceptis iis, qvæ proximè genere junctis ac pauperibus morte aliorum relinqvebantur, in ærarium militare inferretur. *Dio lib. 55.* De hac Plinius *in Panegyr. Viceſima reperta eſt, tributum tolerabile & facile, heredibus duntaxat extraneis, domeſticis grave. Itaq; illis irrogatum eſt, his remiſſum.* Duram hanc legem Nerva & Trajanus temperarunt. Viceſima autem, deductis funeris impenſis intelligebatur, de qva Procuratores Principis conſulto Principe transigere ſolebant. *l. nulli D. de Transact.*

DE IMPENSA MONUMENTI.

Cap. XXI.

De impenſa monumenti qvæſitum eſt, an deduci illa debeat? Et Sabinus deducendam putat, ſi neceſſarium fuerit monumentum extruere. Marcellus conſultus, an funeris momumentiqve impenſa, qvantam teſtator fieri juſſit, in ære alieno deduci debeat: Reſpondit non amplius eo nomine, qvàm qvod funeris cauſa conſumptum ſit, deducendum. Nam ejus, qvod in extructione monumenti erogatum eſt, diverſam eſſe cauſam. Nec enim monumenti ædificationem ita neceſ-

neceſſariam eſſe, ut funus & ſepultura, idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata ſit, Falcidiam paſſurum *l.1. §.fin. D.ad leg. falcid.* Nec amplius concedendum erit, qvàm qvod ſufficiat ad ſpeciem modicam monumenti. *l. 2. D. eod.* Impenſa ergò monumenti inter funeris ſumptus non ita numeratur ut omne creditum præcedat, qvamvis teſtatoris juſſu facta ſit. Sed ſi æs alienum non impediat, heredes hanc deducere debent familiæ erciſcundæ judicio: & ſi non poſſit, funerariæ locus erit ad impenſam recipiendam. Sed & cum monumentum teſtator fieri juſſit familiæ erciſcundæ judicio agetur, ut fiat: & qvia heredum intereſt, qvos jus monumenti ſeqvitur, præſcriptis verbis eos etiam experiri, ut monumentum fiat, Pomponius tradit. *l.his conſeqventer §. cùm monumentum D. famil. erciſ.*

Et qvoniam in actionibus verſamur, qvæ pro monumento competunt, de eorum conditionibus huic capiti attexemus ea, qvæ monumenta ipſa exornare poſſint. In teſtamentis, ait Pomponius, *l.Qvintus §. Pomponium D.de ann. leg.* qvædam ſcribuntur, qvæ ad auctoritatem duntaxat ſcribentis referuntur, nec obligationem pariunt: hæc autem talia ſunt. Si te heredem ſolùm inſtituam & ſcribam, *Uti monumentum mihi certa pecunia facias.* Nullam enim obligationem ea ſcriptura recipit: ſed ad auctoritatem meam conſervandam poteris, ſi velis, facere.

cere. Aliter atqve ſi coherede tibi dato, idem ſcripſero: Nam ſive te ſolum damnavero, uti monumentum facias, coheres tuus agere tecum poterit familiæ erciſcundæ, uti facias, qvoniam intereſt illius: qvin etiam ſi utriqve juſſi eſtis hoc facere, invicem actionem habebitis. Auctoritas ad legem teſtamenti refertur, cui adjectum eſt verbum *Conſervandi*: qvo in legibus uti ſolemus, qvodqve imperantis eſt, non precantis. *Cicer. pro Cornel. Balb.* Et licet heres actione nulla teneatur teſtatoris ſatisfacere voluntati, Principali tamen aut Pontificali auctoritate compellitur ad obſeqvium ſupremæ voluntatis. *l. hereditas in fin. D. de petit. hered.* Auctoritas Pontificum, ut officium judicum, actio non eſt: Actio enim judicium præparat: auctoritas confirmat & exeqvitur qvæ cõmuni jure conſtituta ſunt & comprobata. Officium judicis ex æqvitate ad tollendas lites exercetur, ut tranqvillitati & bono publico conſulatur: ſic ad officium judicis pertinet, ne corpora aut oſſa mortuorum detineantur. *l. nec corpora D. de Relig.* Qvod officium ἐνέργειαν καὶ τὴν ἀρχήν, Auctoritas vim ac poteſtatem continet. Compellitur heres Pontificiali auctoritate, non judicis officio. Hoc enim ad res, qvæ ad religionem pertinent, non extenditur, ſi nullum respubl. detrimentum patiatur. Sed ſi de iis actio competit, apud judicem illa exerceri poteſt. Sicqve intelligendus eſt Papinianus *in d. l. hereditas*

cujus

cujus mentem vir doctiſſimus non ſatis explicavit.

Pro monumenti verò ædificatione variæ proditæ ſunt actiones. Qvæ inter coheredes exercentur, explicatæ ſunt: aliæ ex variis cauſarum figuris oriuntur. Ut ſi qvis mandaverit poſt mortem ſibi monumentum fieri, heres poterit agere mandati, ut perficiatur: ille verò qvi mandatum ſuſcepit, ſi ſua pecunia fecit, aget etiam mandati, ſi non ei ita mandatum eſt, ut ſua pecunia faceret monumentum, *l. ſi verò §. fin. D. mandat.* At ſi heres arbitratu liberti certa ſumma monumentum juſſus facere, dederit liberto pecuniam & is accepta pecunia monumentum non fecerit, condictione libertus tenetur. *l. ſi heres D. de condict. cauſ. dat.*

Sed qvid ſi monumenti ædificandi cura alicui data eſt & plus ille impenderit, qvàm teſtamento relictum eſt; an qvod amplius fuerit erogatum, negotiorum geſtorum actione rectè ab herede petetur? Qvod Papinianus negat, qvia voluntas teſtatoris finem fecerit erogationi. *l. liberto §. liberti D. de neg. geſt.* At ſi heres qvi hoc negotium ſuſcepit amplius impenderit, qvàm qvod à teſtatore præſtitutum eſt, non videtur facere contra teſtamentum. Qvod ſi in teſtamento ſcriptum ſit, ut in monumentum duntaxat aureos centum conſumeret, non licet illi minus conſumere, *l. 202. D. de verb. ſig.* nec admittitur ſumptus ſi modicus contra volun-

tatem

tatem defuncti factus ſit. *l.& ſi qvis §.plerią, D. de relig.* Hoc ita tamen,ut voluntatem teſtatoris ſeqvi non cogatur heres, ſi res egrediatur juſtam ſumptuum rationem. *d.l.& ſi qvis §. hæc ratio.*

Qvod ad conditiones monumentorum attinet, ſi teſtator ſcripſerit,qvorum arbitratu monumentum ſibi fieri velit; deinde ita legaverit: *Luciis, Publiis, Corneliis ad monumentum meum ædificandum mille heres meus dato:* pro eo habendum eſt, ac ſi ita legatum eſſet, ſi ſatis dediſſent ſe ita id monumentum ex ea pecunia facturos: qvia hæc mens teſtatoris fuit,ut ea pecunia in monumentum conſumeretur. *l.qvibus §. fin. D. de condit. & demonſtr.* Qvi verò heres ſcriptus eſt, ſub hac conditione ſi juraverit ſe monumentum facturum, qvamvis ex verbis edicti ad hereditatem admittatur,qvaſi nulla jurandi conditio inſerta ſit,& qvæ ſub conditione jusjurandi relinqvuntur à Prætore reprobetur: *l.qvæ ſub conditione D. de condit. inſtit.* tamen monumentum compellitur facere, qvod factum jurejurando juſſus eſt, ſolo jurejurando remiſſo. *l.hæc ſcriptura D.de condit. & demonſtr.* Sed qvomodo compelletur? Pontificali ſcilicet aut Principali auctoritate, vel etiā per Prætorē, ſi heredes ex teſtamento agant. Nam & Prætor jusjurandum ex edicto remittere potuit, ut perjurii expiatio Pontificum fuit. *Nos lib.2. de vet. jur. Pontific. cap.3.* Si qvis autem ita inſti-

tutus

tutus ſit, ut poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortis ejus monumentum faceret: cum monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit conditionem qvaſi impoſſibilem evaneſcere. *l. ſi qvis ita D. de condit. inſtit.* Obtinuit enim impoſſibiles conditiones, teſtamento ſcriptas, pro nullis habendas: *obtinuit*, id eſt, cum de ea re dubitaretur, poſt magnas varietates eorum opinio prævaluit, qvi conditionem rejecerunt. *l. cum ex uno D. de oblig. & act.* Qvod ita accipiendum eſt, ut herês ſcriptus congruo tempore voluntati teſtatoris obſeqvatur. Nec enim remiſſa omnino conditio eſt monumenti faciendi, qvæ nulla qvidem eſt qvantum ad heredis inſtitutionem vitiandam, ſed firma remanet, ut monumentum extruatur. Duo enim ſunt teſtatoris præcepta, unum ut monumentum fiat: alterum ut triduo. Hoc inutile eſt propter conditionis impoſſibilitatem: alterũnon tollitur, qvia longiore tempore præſtari poteſt. *l. Celſus §. 1. D. de Recept. qvi arbitr. recep.* Tales autem conditiones, *ſi monumentum fecerint*, pluribus propoſitæ, non poſſunt niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere. *l. tales D. de condit. & demonſtr.* Qvia ædificatio monumenti diviſim præſtari non poteſt, ideoqve ſinguli in ſolidum tenentur, qvod operis effectus ſcindi non poteſt. *l. in exactione §. ſecunda D. de verb. oblig.*

Sed dubitatur, ſi paterfamil. duos pluresve here-

heredes ſcripſerit ſub hac conditione, *ſi monumentum fecerint in diebus certis*, deinde ita ſcripſerit, *Qvi eorum non ita fecerit, omnes exheredes ſunto*: nunqvid heredum unus, qvi extruxit monumentum, ceteris defuncti voluntatem aſpernantibus, aut illius hereditatem non adeuntibus exheres fiet? Reſpondet Alphenus neminem ex alterius facto neqve hereditati alligari, neqve exheredari poſſe, ſed uti qvisqve conditionem impleſſet, eum heredem futurum, *l. paterfam. D. de hered. inſtit.* Huic qvæſtioni aliam ex Scævola ſubjicio. Titius heredes inſtituit Sejam uxorem ex parte duodecima & Mevium ex reliqvis partibus, & de monumento qvod extrui ſibi volebat ita cavit: *Corpus meum uxori meæ tradi volo, ſepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui, usqve ad qvadringentos aureos.* Qvæſitum cum ex duodecima parte non amplius qvàm centum qvinqvaginta aurei ex bonis mariti ad uxorem perveniant, an hac ſcriptura, ab ea ſola monumentum ſibi teſtator extrui voluerit? Et magis eſt monumentum ab utroqve herede pro hereditariis portionibus inſtruendum, *l. Titius heredes. D. de leg. 3.* Qva in re niſi uterqve heres defuncti contempſerit voluntatem, nulla Pontificum auctoritas eſt. Heres enim agere poteſt, cum coherede familiæ erciſcundæ judicio, qvod apud Prætorem exercetur. In ceteris, Pontificum auctoritas interponitur, cum ſcriptura teſtantis nullam

ſemel agi non poteſt, *l. ſi filia §. familia D. famil. erciſ.* ad funerariam eſt deveniendum: ut puta heres, qvi defunctum ſepelivit, teſtatus eſt ſe hoc animo facere, qvaſi recepturus ſumptum qvem fecit: *l. & ſi qvis §. ſi interdum D. de relig.* ſi in familiæ erciſcundæ judicio ſumptum illum non repetit, poteſt funeraria uti, ut à coheredibus ſumptum conſeqvatur. *d. l. & ſi qvis §. pleriq;.* Si verò funere facto heres vendiderit hereditatem, an impenſam funeris ab emptore conſeqvetur? & ait Labeo, impenſam funeris emptorem præſtare debere, qvia & ea hereditaria eſt *l. 2. §. ſi qvid publici. D. de hered. vel act. vendit.*

QVI FUNERARIA AGERE NON POSSUNT.

CAP. XVIII.

INTERDUM is qvi ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, veluti ſi pietatis gratia fecit, nec hoc animo qvaſi recepturus. Igitur æſtimandum erit & perpendendū, qvo animo ſumptus factus ſit, utrum negotium qvis vel defuncti, vel heredis geſſerit, vel ipſius humanitatis. *l. & ſi qvis §. ſed interdum D. de Relig.* An verò miſericordiæ vel pietati tribuat vel affectioni, poteſt diſtingvi & miſericordiæ motus: ut ſi in hoc fuerit miſericors vel pius,

qvi

qvi funeravit, ut eum ſepeliret ne inſepultus jaceret, non etiam ut de ſuo ſumptum faceret. Qvod ſi judici liqveat, non debet eum, qvi convenitur, abſolvere. Qvis enim ſine pietatis intentione alienum cadaver funerat? Oportebit igitur teſtari qvemqve qvo animo fecerit, ne poſtea patiatur qvæſtionem. Si qvis etiam, dum ſe heredem putat, patremfamil. funeraverit, funeraria actione uti non poterit, qvaſi alienum negotium gerens, & ita Trebatius & Proculus putant: At Ulpianus ei ex cauſa dandam actionem funerariam arbitratur. Ex cauſa, interpretor ex animo ejus, qvi ſumptum fecit. In hac enim actione conſideratur dignitas ejus, qvi funeratus eſt, cauſa, tempus, & bona fides. Cauſæ probatio ex teſtatione ſumitur, qvæ plenior debet eſſe, ut dignoſcere judex poſſit, utrū pietatis gratia ſumptus factus ſit, an illum ſervare voluerit, qvi impendit. Sic ei qvi herede prohibente teſtatorem funeravit, competit funeraria ex cauſa. Ut ſi heres ſcriptus filium teſtatoris prohibeat patrem ſepelire, & filius ſine teſtatione ſepeliat, id pietati tribui poteſt. Qvod ſi plenius teſtatus ſit, funerariam habebit actionem, de ſuo enim expedit mortuum funerari, in qvo judex juſtus ſolutiùs æqvitatem ſeqvetur. *l. & ſi qvis §. ſi qvis, & §. Labeo de relig.* Solutior æqvitas ſumma æqvitas eſt, expedita & libera ſubtili juris ratione, cui ſolet adverſari. Nam inter jus & æqvitatem hoc intereſt, *Donat.*

in Adelph. ut jus ſit, qvod omnia recta & inflexibilia exigit: æqvitas, qvæ de jure multum remittit: Solutior æqvitas qvæ multum ordinariam æqvitatem auget atq; explicat. Ex hac æqvitate ſi poſſeſſor hereditatis funus fecerit, deinde victus in reſtitutione, non deduxerit, qvod impendit, utilem habet funerariam. *l. ſi poſſeſſor. D. eod.* Cur non directam? qvia ſi qvis, dum ſe heredem putat, patremfam. funeravit, funeraria actione uti non poteſt: hoc enim non eo animo fecit, qvaſi alienum negotium gerens. Funerariam autem actionem non habet, qvi mandato alterius funeravit. *d. l. & ſi qvis §. qvi mandato.* ſed is ſcilicet, qvi mandavit funerandum. Si tamen qvaſi negotium heredis gerens funeravit, funeraria agere poteſt. Qvaſi heredis autem negotium geſſiſſe dicitur, qvi anteqvam ſcriptus heres adiret, teſtatorem ſepelivit. Nec enim negotium heredis geſſit, qvi nullus adhuc erat, ut contra eum negotiorum geſtorum actione experiretur: ſed qvaſi negotium adminiſtravit. Non alienum erit hic qværere, qvare de ſuo expediret mortuum funerari? & qvare oporteret pretium funebre, naufragûm cadavera ferre, ut qvi in littore cadaver reperiſſet, & pretium illud lucratus fuiſſet, leges Nemeſeos revereretur, niſi parvam aliqvam partem tribueret ei, qvi multo plus largitus eſſet. Φέρειν δεῖ τιμὴν ἐντάφιον τὴν ἐκ ναυαγίας νεκρὸν ὁ γὰρ περιτυχὼν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστείας αἰδέεται,

μὴ

μὴ οὐχὶ μικρόν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισαμένῳ τὸ πολλαπλάσιον. *Syneſ. ep. 4.* Putarunt àliqvando viri in juris ſtudio primarii, neminem de alieno funerari poſſe, atq; hoc religionem aliqvam habere. Sed nulla alia ratio eſt, qvam ne inſepulta cadavera jaceant, neve qvis de alieno ingratiis funeraretur. Qvare dixit Labeo, expedire ut qvis de ſuo funeretur. Expedire, συμφέρειν, publicam utilitatem habet, neceſſitatem nullam, nullam religionem. Nam & de alieno funerari qvem poſſe indubitati juris eſt, ut ſi qvis pietatis gratia aliqvem ſepelivit: & impensâ publica elati multi, qvi de ſuo nihil in funus impenderunt. De alieno ergo nemo funeratur, invito eo, qvi funeris ſumptus fecerit animo recuperandi. Huic enim non aliis judicium dat Prætor, ut perſeqvatur id qvod impendit.

DE SUMPTIBUS FUNERUM.

Cap. XIX.

FUNERIS cauſa ſumptus factus videtur qvi ideò fuerit, ut funus duceretur, & ſine qvo funus duci non poſſit: ut puta ſi qvid impenſum eſt in elationem mortui. Sed & ſi qvid funeris cauſa fuerit erogatum, in locum in qvem mortuus inferretur, funeris cauſa videri impenſum Labeo ait, qvia neceſſa-

riò locus paratur, in qvo corpus conditur. Elatio mortui ἐκκομιδὴ ad funeris pompam illatio ad ſepulturam pertinet. Efferri propriè dicuntur cadavera mortuorum, dum cum exeqviis exportantur: inferri, qvæ in locum aliqvem commendationis vel ſepulturæ cauſa importantur.

Pro funeris qvoqve ſumptu accipitur qvicqvid corporis, cauſa veluti ungventorum, erogatum eſt. Item pretium loci, in qvo defunctus humatus eſt, & ſi qva vectigalia ſunt, vel ſarcophagi & vecturæ, & qvicqvid corporis cauſa, anteqvam ſepeliatur, conſumptum eſt. *l. funeris D. de relig.* Qvod ad impenſam peregrè mortui referendum eſt, qvæ facta eſt, ut corpus perferretur, vel ad illud cuſtodiendum vel etiam commendandum: vel ſi qvid in marmor & veſtem collocandam, qvod ad omne funus referri poteſt.

Vectigalia funeris ſumptibus imputantur, qvæ in vulgatis pandectis veſtiaria, de veſte collocanda intelligi poſſunt. Illa qvidem in Baſilicis vectigalia leguntur, non veſtiaria, τὸ τέλος καὶ ἡ σορὸς καὶ ἡ στολή. *Vid. Cuja. lib. 5. obſerv. cap. 40.* Ideoqve vectigalia, ſarcophagi & vectura junguntur, qvæ impenſam peregrè mortui continent. Vectigalia autem in pontibus qvibusdam pro tranſitu dabantur. Nam qvi iter faciebat, cum pontem tranſiret, redemptor pontis portorium ab eo exigebat, *l. cum in pluris*

pluris vehiculum D. locat. qvod etiam pro ipſa rheda vel vehiculo ſolvebatur. Vectigal illud qvidem in itinere præterea præſtari ſolebat, *l. ſi qvis pro uxore D. de donat.int.vir.& verſ.* à qvo ſarcophagus immunis non fuit, qvi peregrè comparatus inter peregrinas merces numeratur. Si qvid ergo in marmor,id eſt,in ſarcophagum vel veſtem collocandam impenſum eſt,funeris ſumptus eſt. Collocare veſtem eleganter dictum. Ovidius. *2. Metam.*

Clamy deniqve ut pendeat, aptè
Collocat.

Funeris verò ſumptus æſtimatur,ex dignitate ejus qvi funeratus eſt, ex cauſa, tempore, ex bona fide, ut neqve plus imputetur ſumptus nomine,qvàm factus eſt, neqve tantus,qvantus factus eſt, ſi immodicè factus. *l. & ſiqvis §. hæc actio D.de relig.* Debet enim haberi ratio facultatum ejus,in qvem factus eſt, & ipſius rei,qvæ ultra modum ſine cauſa conſumitur.Qvid ergò ſi ex voluntate teſtatoris impenſa facta eſt? nec voluntatem teſtatoris ſeqvi debemus, ſi res egrediatur juſtam ſumptuum rationem, ſed pro modo facultatum ſumptus fieri debet.

Sed & judex,qvi de æqvitate cognoſcit,interdum ſumptum omnino non debet admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit. Nam non debet hujus habere rationem, cum contumeliam defuncto feciſſe videatur,

qvi illum ita funeravit. *d. l. & ſi qvis §. plerique* Sic modico funere elatus Britannicus, Neronis in eum contumeliam arguit, qvi inter ſacra menſæ veneno juvenem ſuſtulerat. *Tacit. 13. annal.*

Aliæ præterea judicis partes fuerunt in funeris ſumptu, ut ſcilicet illum decerneret, ſi pecunia eſſet in hereditate, ex pecunia: ſi non eſſet, ut diſtraheret ea, quæ tempore eſſent peritura, quorumque retentio hereditatem oneraret. Si minus eſſet: ſi quid auri argentiq; fuiſſet, diſtrahi aut pignorari juberet. *l. ſi qvis ſepulchrum §. fin. D. de relig.* Qvod perpetuum fuit, ut nulla habita creditorum ratione, de ſuo mortuus funeratur, & ſi qvid ſuperfluum remanſiſſet, creditoribus ſolveretur. *l. & ſi qvis §. ſi colonus.* Imò ſi res legatæ ſint à teſtatore, de cujus funere agetur, nec ſit unde funeretur, ad eas qvoq; manus mittere oportebat. Satiùs eſt enim de ſuo funerari, qvam aliqvos legata conſeqvi, & inhumatum jacere teſtatorem. *d. l. & ſi qvis §. ſed & ſi res.*

DE DIMINUTIONE CAUSA FUNERIS ET IMPENSÆ ILLIUS DEDUCTIONE.

CAP. XX.

HEREDITATE nondum adita, bona interea non patiebatur Prætor diminui,

nui, *l. ait Prætor. §. fin. D. de Jur. delib.* ſed funeris cauſa diminutionem permittebat, hoc eſt, bonorum alienationem, ad eam qvantitatem, qvæ funeri neceſſaria eſſet. Et cùm ex D. Pii reſcripto prohiberentur poſſeſſores hereditatis, de qva controverſia erat, anteqvam lis inchoaretur, aliqvid ex ea diſtrahere: cauſa cognita, & ſi data non ſit ſatisdatio, ſed ſolita cautio, etiam poſt litem cœptam, diminutionem ſe Prætor conceſſurum dixit, ut puta ſi ad funus ſit aliqvid neceſſarium: nam funeris gratia diminutionem permittit. *l. divus D. de petit. hered.*

Deductio verò eſt detractio ſeu ſeparatio, quæ ob funeris impenſam inter coheredes fiebat, legatarios, cæterosq; ſucceſſores. Qvicqvid enim in funus erogatur, inter æs alienum primo loco deducitur. *Paulus lib. 1. ſent. tit. 21.* Inter coheredes quidem, ſi eorum unus poſt aditam hereditatem ſumptum funeris cauſa feciſſet, quem à coheredibus conſequebatur, familiæ erciſcundæ judicio, ſi quaſi recepturus feciſſet, non pietatis cauſa. *l. qui erat. in fin. D. famil. erciſ. l. & ſi qvis §. ſed interdum D. de Religioſ.* Nam qvi propter funus aliqvid impendit, cum defuncto contrahere putatur. Qvod & in reſtituenda hereditate obſervatur, in qva compenſatio ejus habetur, qvod heres in mortui infirmitatem & funeris ſumptum, bona fide ex proprio patrimonio erogarit. *l. 1. C. de petit. hered.* Sed ſi certa pars hereditatis legata ſit:

D. Adrianus reſcripſit, ut neqve pretia manumiſſorum, neqve funeris impenſa deduceretur. *l. ſi qvis ſervum §. fin. D. de leg. 2.* Certam partem intelligo, eam etiam à qva legati ſpecies partitio appellatur, *Ulpian. lib. Regul. tit. 24.* Sed cum pars bonorum ita legatur. *Bonorum meorum qvæ ſunt cùm moriar,* dos & manumiſſorum pretia de medio deducenda ſunt, cum funeris impenſa. *l. cùm autem D. de leg. 2.* Qvia bona non dicuntur, niſi ære alieno deducto.

Inter legatarios tamen impenſæ funeris deductio fiebat, Falcidiæ gratia. Nam cum ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, item funeris impenſa & pretia ſervorum manumiſſorum, tunc deinde in reliqvo ita ratio habetur, ut ex eo qvarta pars apud heredes remaneat, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur. *§. cùm autem Inſt. de leg. falcid.* Pretia ergò ſervorum manumiſſorum deducuntur, ut qvarta, qvæ naturæ jure filiis, Falcidiæ lege extraneis heredibus ſcriptis integra ſervetur. Qvod inter bonorum poſſeſſores cæterosq; ſucceſſores obtinuit. Nam inter maritum & heredem funeris impenſam deducendam ſupra diximus: inter ſucceſſores autem fiſcum annumerare poſſem ob legem viceſimam hereditarium, ad qvam Martianus libros duos ſcripſit, non qvod fiſcus propriè ſucceſſor dici poſſit: ſiqvidem ſucceſſio de jure univerſo, non de re aliqvà intelligitur. Sed cùm ex

Con-

Conſtitutione fiſcus in viceſima ſuccedat, jure legitimus ſucceſſor diceretur. Auguſtus conſtituit, ut viceſima pars hereditarium & legatorum, exceptis iis, qvæ proximè genere junctis ac pauperibus morte aliorum relinqvebantur, in ærarium militare inferretur. *Dio lib. 55.* De hac Plinius *in Panegyr. Viceſima reperta eſt, tributum tolerabile & facile, heredibus duntaxat extraneis; domeſticis grave. Itaq, illis irrogatum eſt, his remiſſum.* Duram hanc legem Nerva & Trajanus temperarunt. Viceſima autem, deductis funeris impenſis intelligebatur, de qva Procuratores Principis conſulto Principe transigere ſolebant. *l. nulli D. de Transact.*

DE IMPENSA MONUMENTI.

CAP. XXI.

DE impenſa monumenti qvæſitum eſt, an deduci illa debeat? Et Sabinus deducendam putat, ſi neceſſarium fuerit monumentum extruere. Marcellus conſultus, an funeris monumentiqve impenſa, qvantam teſtator fieri juſſit, in ære alieno deduci debeat: Reſpondit non amplius eo nomine, qvàm qvod funeris cauſa conſumptum ſit, deducendum. Nam ejus, qvod in extructione monumenti erogatum eſt, diverſam eſſe cauſam. Nec enim monumenti ædificationem ita neceſ-

neceſſariam eſſe, ut funus & ſepultura, idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata ſit, Falcidiam paſſurum. *l.1.§.fin. D.ad leg. falcid.* Nec amplius concedendum erit, qvàm qvod ſufficiat ad ſpeciem modicam monumenti. *l.2. D.eod.* Impenſa ergò monumenti inter funeris ſumptus non ita numeratur, ut omne creditum præcedat, qvamvis teſtatoris juſſu facta ſit. Sed ſi æs alienum non impediat, heredes hanc deducere debent familiæ erciſcundæ judicio: & ſi non poſſit, funerariæ locus erit ad impenſam recipiendam. Sed & cum monumentum teſtator fieri juſſit familiæ erciſcundæ judicio agetur, ut fiat: & qvia heredum intereſt, qvos jus monumenti ſeqvitur, præſcriptis verbis eos etiam experiri, ut monumentum fiat, Pomponius tradit. *l.his conſeqventer §.cùm monumentum D.famil. ercis.*

Et qvoniam in actionibus verſamur, qvæ pro monumento competunt, de eorum conditionibus huic capiti attexemus ea, qvæ monumenta ipſa exornare poſſint. In teſtamentis, ait Pomponius, *l.Qvintus §. Pomponium D.de ann. leg.* qvædam ſcribuntur, qvæ ad auctoritatem duntaxat ſcribentis referuntur, nec obligationem pariunt: hæc autem talia ſunt. Si te heredem ſolùm inſtituam & ſcribam, *Uti monumentum mihi certa pecunia facias.* Nullam enim obligationem ea ſcriptura recipit: ſed ad auctoritatem meam conſervandam poteris, ſi velis, facere.

cere. Aliter atqve ſi coherede tibi dato, idem ſcripſero: Nam ſive te ſolum damnavero, uti monumentum facias, coheres tuus agere tecum poterit familiæ erciſcundæ, uti facias, qvoniam intereſt illius: qvin etiam ſi utriqve juſſi eſtis hoc facere, invicem actionem habebitis. Auctoritas ad legem teſtamenti refertur, cui adjectum eſt verbum *Conſervandi*: qvo in legibus uti ſolemus, qvodqve imperantis eſt, non precantis. *Cicer. pro Cornel. Balb.* Et licet heres actione nulla teneatur teſtatoris ſatisfacere voluntati, Principali tamen aut Pontificali auctoritate compellitur ad obſeqvium ſupremæ voluntatis. *l. hereditas in fin. D. de petit. hered.* Auctoritas Pontificum, ut officium judicum, actio non eſt: Actio enim judicium præparat: auctoritas confirmat & exeqvitur qvæ comuni jure conſtituta ſunt & comprobata. Officium judicis ex æqvitate ad tollendas lites exercetur, ut tranqvillitati & bono publico conſulatur: ſic ad officium judicis pertinet, ne corpora aut oſſa mortuorum detineantur. *l. nec corpora D. de Relig.* Qvod officium ἐνέργειαν ϗ τὴν ἀρχήν, Auctoritas vim ac poteſtatem continet. Compellitur heres Pontificiali auctoritate, non judicis officio. Hoc enim ad res, qvæ ad religionem pertinent, non extenditur, ſi nullum respubl. detrimentum patiatur. Sed ſi de iis actio competit, apud judicem illa exerceri poteſt. Sicqve intelligendus eſt Papinianus *in d. l. hereditas*

cujus

cujus mentem vir doctiſſimus non ſatis explicavit.

Pro monumenti verò ædificatione variæ proditæ ſunt actiones. Qvæ inter coheredes exercentur, explicatæ ſunt: aliæ ex variis cauſarum figuris oriuntur. Ut ſi qvis mandaverit poſt mortem ſibi monumentum fieri, heres poterit agere mandati, ut perficiatur: ille verò qvi mandatum ſuſcepit, ſi ſua pecunia fecit, aget etiam mandati, ſi non ei ita mandatum eſt, ut ſua pecunia faceret monumentum, *l. ſi verò §. fin. D. mandat.* At ſi heres arbitratu liberti certa ſumma monumentum juſſus facere, dederit liberto pecuniam & is accepta pecunia monumentum non fecerit, condictione libertus tenetur. *l. ſi heres D. de condict. cauſ. dat.*

Sed qvid ſi monumenti ædificandi cura alicui data eſt & plus ille impenderit, qvàm teſtamento relictum eſt, an qvod amplius fuerit erogatum, negotiorum geſtorum actione rectè ab herede petetur? Qvod Papinianus negat, qvia voluntas teſtatoris finem fecerit erogationi. *l. liberto §. liberti D. de neg. geſt.* At ſi heres qvi hoc negotium ſuſcepit amplius impenderit, qvàm qvod à teſtatore præſtitutum eſt, non videtur facere contra teſtamentum. Qvod ſi in teſtamento ſcriptum ſit, ut in monumentum duntaxat aureos centum conſumeret, non licet illi minus conſumere, *l. 202. D. de verb. ſig.* nec admittitur ſumptus ſi modicus contra voluntatem

tatem defuncti factus ſit. *l. & ſi qvis §. plerią, D. de relig.* Hoc ita tamen, ut voluntatem teſtatoris ſeqvi non cogatur heres, ſi res egrediatur juſtam ſumptuum rationem. *d. l. & ſi qvis §. hæc ratio.*

Qvod ad conditiones monumentorum attinet, ſi teſtator ſcripſerit, qvorum arbitratu monumentum ſibi fieri velit; deinde ita legaverit: *Luciis, Publiis, Corneliis ad monumentum meum ædificandum mille heres meus dato:* pro eo habendum eſt, ac ſi ita legatum eſſet, ſi ſatis dediſſent ſe ita id monumentum ex ea pecunia facturos: qvia hæc mens teſtatoris fuit, ut ea pecunia in monumentum conſumeretur. *l. qvibus §. fin. D. de condit. & demonſtr.* Qvi verò heres ſcriptus eſt, ſub hac conditione ſi juraverit ſe monumentum facturum, qvamvis ex verbis edicti ad hereditatem admittatur, qvaſi nulla jurandi conditio inſerta ſit, & qvæ ſub conditione jusjurandi relinqvuntur à Prætore reprobētur: *l. qvæ ſub conditione D. de condit. inſtit.* tamen monumentum compellitur facere, qvod facturum jurejurando juſſus eſt, ſolo jurejurando remiſſo. *l. hac ſcriptura D. de condit. & demonſtr.* Sed qvomodo compelletur? Pontificali ſcilicet aut Principali auctoritate, vel etiā per Prætorē, ſi heredes ex teſtamento agant. Nam & Prætor jusjurandum ex edicto remittere potuit, ut perjurii expiatio Pontificum fuit. *Nos lib. 2. de vet. jur. Pontific. cap. 3.* Si qvis autem ita inſtitutus

tutus ſit, ut poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortis ejus monumentum faceret: cum monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit conditionem qvaſi impoſſibilem evaneſcere. *l. ſi qvis ita D. de condit. inſtit.* Obtinuit enim impoſſibiles conditiones, teſtamento ſcriptas, pro nullis habendas: *obtinuit*, id eſt, cum de ea re dubitaretur, poſt magnas varietates eorum opinio prævaluit, qvi conditionem rejecerunt. *l. cum ex uno D. de oblig. & act.* Qvod ita accipiendum eſt, ut heres ſcriptus congruo tempore voluntati teſtatoris obſeqvatur. Nec enim remiſſa omnino conditio eſt monumenti faciendi, qvæ nulla qvidem eſt qvantum ad heredis inſtitutionem vitiandam, ſed firma remanet, ut monumentum extruatur. Duo enim ſunt teſtatoris præcepta, unum ut monumentum fiat: alterum ut triduo. Hoc inutile eſt propter conditionis impoſſibilitatem: alterū non tollitur, qvia longiore tempore præſtari poteſt. *l. Celſus §. 1. D. de Recept. qvi arbitr. recep.* Tales autem conditiones, *ſi monumentum fecerint*, pluribus propoſitæ, non poſſunt niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere. *l. tales D. de condit. & demonſtr.* Qvia ædificatio monumenti diviſim præſtari non poteſt, ideoqve ſinguli in ſolidum tenentur, qvod operis effectus ſcindi non poteſt. *l. in exactione §. ſecunda D. de verb. oblig.*

Sed dubitatur, ſi paterfamil. duos pluresve here-

heredes ſcripſerit ſub hac conditione, *ſi monumentum fecerint in diebus certis*, deinde ita ſcripſerit, *Qvi eorum non ita fecerit, omnes exheredes ſunto:* nunqvid heredum unus, qvi extruxit monumentum, ceteris defuncti voluntatem aſpernantibus, aut illius hereditatem non adeuntibus exheres fiet? Roſpondet Alphenus neminem ex alterius facto neqve hereditati alligari, neqve exheredari poſſe, ſed uti qvisqve conditionem impleſſet, eum heredem futurum, *l. paterfam. D. de hered. inſtit.* Huic qvæſtioni aliam ex Scævola ſubjicio. Titius heredes inſtituit Sejam uxorem ex parte duodecima & Mevium ex reliqvis partibus, & de monumento qvod extrui ſibi volebat ita cavit: *Corpus meum uxori meæ tradi volo, ſepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui, usqve ad qvadringentos aureos.* Qvæſitum cum ex duodecima parte non amplius qvàm centum qvinqvaginta aurei ex bonis mariti ad uxorem perveniant, an hac ſcriptura, ab ea ſola monumentum ſibi teſtator extrui voluerit? Et magis eſt monumentum ab utroqve herede pro hereditariis portionibus inſtruendum, *l. Titius heredes. D. de leg. 3.* Qva in re niſi uterqve heres defuncti contempſerit voluntatem, nulla Pontificum auctoritas eſt. Heres enim agere poteſt, cum coherede familiæ erciſcundæ judicio, qvod apud Prætorem exercetur. In ceteris, Pontificum auctoritas interponitur, cum ſcriptura teſtantis nullam

recepit obligationem, nullam prodit actionem; *l. Qvintus D. de annu. leg.* Qvod jus immutatum non eſt ab Antoninis, qvi leges ſepeliendi ſepulchrorumq; aſperrimas ſanxerunt, caveruntqve *Capitolin in M. Antonin. Ne uti qvis vellet fabricaret ſepulchrum.* Hoc enim ad ſumptus ſepulchri minuendos ſpectat. Nec video cur Capitolini lectio debeat immutari, ignoſcat vir doctiſſimus, qvi vocis unius adjectione locum ita cenſet integrandum. *Caverunt, ut, ſi qvis ſuccedere vellet, fabricaret ſepulchrum.* Repugnat enim Papiniani reſponſum, *l. heredis. D. de petit. hered.* qvi Pontificum auctoritatem implorat, qva opus non fuiſſet, ſi conſtitutione aliqva, hac de re cautum eſſet.

DE EDICTO D. SEVERI.
CAP. XXII.

EDicto D. Severi mandatur: *Ne corpora aut oſſa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néve prohiberentur, qvovis per territoria oppidorum via publica transferri, aut qvominus ſepelirentur.* Qvod Præſidis Provinciæ officium fuit, *l. ne corpora D. de Relig. l. 3. §. non perpetua. D de ſepulc.viol.* Per vicos igitur aut oppida defuncti corpus in itinere transvehere licuit, qvamvis talia fieri ſive permiſſu eorum, qvibus permittendi jus eſt, non debeant,

beant. Si qvis tamen ſecus fecerit, ex reſcripto D. Marci pœnam non meretur, *l. 3. §. Divus D. de ſepulc. viol.* At ſi qvis qvid fecerit, qvominus aliqvis funeretur, ſepeliaturvé, de eo lege Julia cavetur, *l. qvi cœtu D. ad leg. Jul. de vi public.* ſive fecerit, qvo magis funus diripiatur, diſtrahatur. Hos tamen non lege Julia de vi publica teneri Paulus ſentire videtur: *lib. 5. ſent. tit. 26.* ſed de vi privata ſi cœtu conſurſúve eripuerint, turbaverint. Sed ut obſervat Cujacius, fuit ſæpè legibus Juliis. SCtis. derogatum obrogatum, ſubrogatum, & retento ſolo legis nomine eis adjecta ſunt, qvæ aliæ poſtea vel leges, vel conſtitutiones introduxerunt: ſicqve factum eſt, ut omnis vis armata ad pœnam legis Juliæ de vi publica redigeretur.

Idem Severus reſcripſit adverſus eos, qvi cadavera ſpoliant: qvod intelligendum eſt, dum in itinere transferrentur, ut Præſides interveniant ſeveriùs, qvorum hoc officium in Provinciis eſt, maximè ſi auctores ſceleris armata manu aggrediantur, ut ſi armati more latronum id egerint, etiam capite plectantur: *l. 3. §. adverſus D. de ſepulc. viol.* ſi ſine armis usqve ad pœnam metalli procédatur. Atqve hæc qvidem vis legibus vindicatur. Sed his legibus creditor non tenebatur, qvi debitoris corpus funerari prohibebat aut detinebat. Vulgaris D. Ambroſii locus facit ad hujus rei elucidationem. *lib. de Tobia cap. 10. A fœneratoribus, inqvit, qvoties*

 vidi

vidi teneri defunctos & negari tumulum, dum fœnus expoſcitur? Qvibus ergo acqvieſcens libenter ut ſuum conſtringerent debitorem, ut electo eo fidejuſſor evaderet. Hæ ſunt fœneratoris leges. Nihil intereſt inter fœnus & funus, nihil inter mortem & ſortem. Juſſi lavari corpus, & ad fœneratoris domum exeqviarum ordinem duci. Victus religionis conſvetudine fœnerator rogat, ut ad tumuli locum reliqviæ deferantur. Qvod ad Juſtini tempora, id eſt, ad annum CHRISTI DXVIII. usqve duravit. *l. 6. C. de ſepulc. viol.* Nam edictum D. Marci ad vim privatam tetulit, ſi qvis id, qvod deberi ſibi putaret, per judicem non repoſceret: hic qvidem jus crediti amittebat. *l. creditores D. ad leg. Jul. de vi public.* Nihil de defunctorum corpore aut reliqviis decernebat, qvæ ab injuriis creditorum Juſtinus primùm vindicavit: prohibuitqve, Μήδε ἐνυβρίζεσθαι τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν. Ut qvi hoc feciſſet, qvinqvaginta libras auri dependeret, vel ſi minus idoneus ad eas perſolvendas eſſet, ſuo corpore ſub competenti judice lueret pœnas. *d. l. 6. C. de ſepulc. viol.* Addit Juſtinianus tertiæ partis bonorum mulctam & infamiam. Nam eum, qvi erga mortuum hominem nullo pudore uſus eſt, par eſt eum tam bonis, qvàm exiſtimatione, ceterisqve rebus omnibus mulctari. Ὁ γὰρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, οὐκ αἰσχυνθεὶς, δίκαιος ἂν εἴη καὶ χρήμασι, καὶ δόξῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι ζημιοῦσθαι. *lib. 23. Baſilic. tit. 2. c. 1.*

Hæ

Hæ conſtitutiones novæ, juri veteri derogarunt, qvo nulla pœna in creditores conſtituta eſt, ſed tantùm ſi qvis jus crediti non haberet, & per injuriam corpus defuncti detinuiſſet, in eum injuriarum actio prodita erat. *l. 1. §. deniq; D. de injur.*

Inhumanum illud mihi videtur magis: qvòd heres defuncti reliqvias illius pignerare poſſet, niſi ſi à defuncto prohiberetur. Cujus rei exemplum hoc habemus à Scævola relatum. *l. pater filiam §. Julius. D. de leg. 3.* Julius Agrippa, inqvit, teſtamento cavit, ne ullo modo reliqvias & prædium ſuburbanum, aut domum majorem heres ejus, pigneraret, aut ullo modo alienaret. Qvod fruſtrà intelligeremus de monumento, in qvo reliqviæ conditæ ſunt, cum illud alienari nullo modo poſſet, nec pignori dari: & reliqviæ hîc accipi debeant pro oſſibus aut cineribus, qvæ nondum traditæ ſunt juſtæ ſepulturæ. Ut ſi qvis peregrè mortuus eſſet, dum heres aſſervaret reliqvias, in patriam ſedem transferendas, neceſſitate aliqva coactus, duriori creditori dabat qvandoqve eas pignori. Hoc me alibi notare non memini, qvàm apud Lucianum, *Dialog. de luctu.* ubi de Ægyptiis loqvitur. Πολλάκις δὲ καὶ δεομένῳ χρημάτων, ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν ἐνέχυρον ἢ ὁ ἀδελφὸς, ἢ ὁ πατὴρ γενόμενος ἐν καιρῷ. Deſiccatum cadaver Ægyptiis convivam & compotorem adhibet. Fit autem fre-

qventer, ut Ægyptium aliqvem indigentem pecuniæ, levet egeſtate, pignus frater aut Pater in tempore factus. Fuit huic genti ea conſvetudo, ut creditoribus corpora mortuorum oppignerarent, qvæ qvi non redemiſſet, perpetua infamia notabatur. Creditores qvidem Reliqvias aut corpora defunctorum olim detinuerunt, nec ſepultura eos affici permiſerunt, priusqvam illis eſſet ſatisfactum; qvod Juſtini conſtitutione correctum eſt. De reliqviis nihil ſancitum: nec tamen in heredis poteſtate fuiſſe comperio, ut Reliqvias oppigneraret, qvî fit, ut Julium Agrippam Ægyptium fuiſſe mihi perſvadeam. Servus potuit opponi pignori, ut ſtatuliber: *l. obligatione D. de pignorib. & l. grege. §. ſtatuliber. D. eod.* Sed conditione exiſtente, pignus evaneſcebat. Liber homo pignori non datur, imò creditor, qvi ſciens filiumfamiliâs, à parente pignori acceperit, relegatur. *l. fin. D. qvæ res pign. dar. poſſ.* Qva ergo ratione liberi hominis reliqviæ pignerari potuerunt? An qvod inſepulti mortui reliqviæ, cum nulla amplius libertatis facultas in iis eluceat, extingvere libertatem videantur? Qvod habet rationem, ſi ſumma illa, qvæ pro religione facit, pignoris reciperet dationem.

DE

DE EDICTO DD. FRATRUM. DE TRANSLATIONE RELIQVIARUM.

Cap. XXIII.

Divi fratres edicto admonuerunt, *Ne juſtæ ſepulturæ traditum*, id eſt *terra conditum, corpus inqvietetur*. Videtur autem terra conditum & ſi in arcula conditum hoc animo ſit, ut non aliò transferatur: Sed arculam ipſam, ſi res exigat in locum commodiorem licere transferre, non eſt denegandum. *l. Divi D. de relig.* De translatione reliqviarum plura olim diximus, qvæ ad Pontificum jurisdictionem pertinere videbantur: *lib. 3. de vet. jur. Pont. cap. 9.* ea nunc perſeqvemur, qvæ extra Pontificum auctoritatem poſita ſunt.

Qvæ perpetuâ ſepulturâ reliqviæ conderentur, Præſes Provinciæ ſi juſta cauſa videretur, in alium locum illas transferre permittebat, ut ſi vi fluminis contingerentur vel metus, vel alia juſta & neceſſaria cauſa interveniret. Eorum verò, qvi peregrè mortui eſſent, ſi corpus commendaretur, aut loco in aliqvo deponeretur, potuit illud transferri ex D. Severi edicto. *l. 8. §. non perpetuæ D. de ſepult. vio.* Nam & ſi qvis eo animo corpus intuliſſet, qvod cogitaret inde aliò poſtea transferre magisqve temporis gratia deponere, qvàm qvod ibi ſepelire mortuum

tuum & qvaſi æterna ſede dare deſtinaſſet, manebat locus profanus. *l. ſi qvis. cum D. de relig.* Corpus igitur ita commendatum, ſine Auguſti affatibus, ſine permiſſu Pontificum, vel Magiſtratuum in Provinciis, aut ſi teſtator illud prohibuiſſet, non transferebatur. Qvod vetus inſcriptio monet.

VETO. RELIQVIAS 925. 21.
P. VERONIUS
CALLISTUS
HOMO. OPTIM
HIC. JACET

Vetandi verbum omnem omnino reliqviarum translationem prohibet. Monuimus ſuprà, ubi in monumentis, reliqviarum, oſſium aut cinerum nomen legeretur, peregrinam illud mortem ut plurimum denotare, qvod verba edicti etiam confirmant. *Si homo mortuus, oſſave hominis mortui l. 2. §. prætor ait D. de relig.* Cadaver integrum condebatur, ubi cremaretur: mortui oſſa & cineres ſunt cadaveris reliqviæ. Mortui propriè eſt ſepulchrum: reliqviarum, oſſuarium vel cinerarium, qvod & ſepulchrum appellatur. *d. l. 2. §. ſepulchrum.* Non temerè ergò in antiqvis inſcriptionibus ſcriptum eſt, corpus integrum conditum, qvod & ad fulguritos retulimus, & ad eos referri poteſt, qvi cremati & ſepulti ſtatim eſſent. Romæ.

L. JULIUS. GAMUS
DIS. MANIBUS

L. JU-

689.8. L. JULI. MARCELLI
NEPOTIS. SUI
VIXIT. ANN. V.
CORUS. INTEGRUM
CONDITUM
SARCOPHAGO

Atqve ut reliqviæ, ſic & oſſa translata dicuntur.

HERENNIAE. LAMPADI
789.1. CONCUBINÆ
HERENNI. POSTHUMI
CUJUS. OSSA. EX
SARDINIA. TRANS
LATA. SUNT

Et cum oſſa cineres, aut reliqviæ corporis leguntur, illorum translatio denotatur.

D. M.
RELIQVIAE
CORPORIS
471.7. TARQVINI. CRISPI
FRONTONIS. C. L.
TRIUMVIRI. CAP

Qvare rectè corpus à reliqviis Florentinus JCtus ſeparavit. *l. monumentum D. de relig.* Nonnunqvam tamen corpus integrum reportabatur, ut familiari monumento conderetur, qvod ex veteri teſtamento colligimus, in qvo Seia liberta ab heredibus petit, ut ſi in Provincia de-

ceſſiſſet, ſexaginta L. Titio darentur, ut is corpus ejus curaret & in patriam reportaret: & adjecerat hæc verba, ut ſive in Provincia, ſive in via aliqvid ſibi humanitùs contigiſſet, corpus illius heredes curarent, & in Campaniam, & in monumentum filiorum ſuorum reportaretur, *l. alumnæ §. Seja D. de adim. leg.* Corpus tamen hic pro reliqviis accipiendum videtur; nec enim Ægyptiorum more libertæ conditum corpus crediderim, nec Cerbidii Scævolæ ætate ex cujus libris lex deſumpta eſt, qvi vixit ad M. Antonini tempora, cremandorum corporum mos abolitus. Nam qvi M. Antonium edixiſſe ſcribunt, ut corpora mortuorum terra in poſterum obruerentur, id nullo indicio probant. Verum qvidem eſt cum peſtis Romæ graſſaretur, Antoninos leges ſepeliendi ſepulchrorumq; aſperrimas ſanxiſſe. *Capitolin. in M. Anton.* Sed qvod ſanxerunt illi, ne uti qvis vellet, fabricaret ſepulchrum, nihil ad morem urendorum corporum pertinet, qvi ſervatus Septimii Severi imperio, ſub qvo vixit Tertullianus. *Hic vero magis*, inqvit, *lib. de reſurrect. carn. cap. 1. ridebo vulgus cum ipſos defunctos atrociſſimè exurit.* Munitius Felix, *in Octavio.* qvi Diocletiani ſeculo: *Magis miror*, ait, *qvemadmodum tribuatis exanimi, aut non ſentienti facem, aut non ſentienti coronam.* Suſpectæ mihi ſunt geminatæ voces, *ſentienti*, Minutius enim auctor elegantiſſimus fruſtra eaſdem repeteret,

ſed

ſed in unam contraheret. Minus tamen plena periodus eſſet, qvæ hoc in oratore facit, ut ſuſpicer, ſalva veterum Codicum fide ſcriptum, *aut non ſentienti facem, aut non ſectanti Coronam.* Tertullianum hac in conjectura ſeqvor. *lib. de coron. milit. cap. 5. Tam contra naturam eſt*, inqvit, *florem capite ſectari, qvàm cibum aure, qvàm ſonum nare.* Pro ſectanti imperitè ſcriptum à librariis ſentanti, unde repetitum illud, ſentienti. Sectari flores Latini dicunt, non ſentire, hujus tamen conjecturæ judicium ad emunctæ nares lectores remitto.

Sed dum corpus pro reliqviis à Scevola uſurpatum dico, & falſos illos, qvi ex Antoninorum legibus cadaverum uſtionem tollunt: advertendum eſt, ex Chriſtianorum inſtitutis, cremari cadavera deſiiſſe, circa tempora Conſtantini, adoleſcente pietate: qvi mos omnino ſublatus eſt, Theodoſio Imperante. *Macrob. lib. 7. Satur. cap. 7.* Nos interim hujus capitis reliqviis adjiciemus vetus teſtamentum Sempronii Tucidani militis. *Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. Oſſ. meis re.* Id eſt, oſſibus meis relatis, *monumentum ſuo ſumtu ædificaverit, habeto.* De tacita pecunia hîc tacere non poſſum, de qva multa Cujacius *ad l. emptor. §. lucius D. de pact.* Tacitam pecuniam dare nos diceremus (*Donner ſouz-main une ſomme d'argent*) ut tacitum fideicommiſſum, qvod qvis indigno aut incapaci rogatus eſt reſtitue-

ſtituere: *l. eum, qvi tacitum D. de his qvæ ut indig.* & qvod teſtator fidei heredis commiſit, ut præſtaret, ſi fortè legatarius conditioni non expreſſæ paruiſſet. Sic tacitè etiam relictum dicitur, qvod neqve teſtamento, neqve codicillis expreſſum eſt palàm, ſed chyrographo aut cautione domeſtica, qvod ita valet, ſi fraus nulla facta legibus judicetur. Hoc Calliſtratus libro tertio de jure fiſci nos docet. *l. 3. D. de jur. fiſc.* Cùm qvidam, inqvit, teſtamento ſuo ita ſcripſiſſet, Vos rogo, ut in eo, qvod à vobis peti, fidem præſtetis: perqve DEUM, ut faciatis, rogo; & qværeretur, an id palàm datum intelligeretur: Julianus reſpondit non qvidem apparere, qvid ab heredibus ex hujusmodi verbis petitum eſſet: qværi autem ſolere, qvando intelligatur, qvis in fraudem legis fidem ſuam accommodare, & ferè eò jam decurſum, ut fraus legi fieri videatur, qvoties qvis neqve teſtamento, neqve codicillis rogaretur, ſed domeſtica cautione obligaret ſe ad præſtandum ei, qvi capere non poteſt; ideoqve dici poſſe ex ſupradictis verbis non eſſe fraudem legi factam.

DE

DE RESCRIPTO DD. FRATRUM, ET FUNERIS PRIVILEGIO.

Cap. XXIV.

IN jus vocari non oportet funus, ducentem familiare, juſtáve mortuo facientem: Hoc qvidem ex Prætoris edicto. *l. 3. §. fin. D. de in jus voc. Ut, nec qvi cadaver proſeqvitur*, ex DD. Fratrum reſcripto. *l. 3. D. eod.* Qvod malè de funere familiari veteres interpretes intellexerunt. Funus enim familiare parentes aut liberi, agnati aut cognati ducebant, *l. parentes D. de his, qvi not. infam.* qvod ſeqvebantur amici & vicini. *Terent. in Andr.* In eo autem differunt is, qvi funus ducit, & qvi cadaver proſeqvitur, ut ſi qvis cautionibus judicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperaverit domeſtico funere impeditus, nec adſit præſtituta die, non incidit in pœnam edicti: *l. 4. §. illud ſciendum D. ſi qvis cautionib.* ſed ei datur exceptio, atqve ex cauſa funeris, cognitio ſuſtinetur ex Antoninorum reſcripto. Humanum enim putaverunt propter fortuitos caſus dilationes accipi, veluti ſi pater litigator filium vel filiam, vel uxor virum, vel filii parentes amiſerunt. *l. interdum D. de judic.* Qva exceptione is, qvi funus proſeqvitur, non juvatur: hic enim in jus vocari qvidem non poteſt, ſed ſi voca-

vocatus ante fuerit, non debet cauſari funeris proſecutionem, ut exceptione utatur, qvæ ſolum datur funere domeſtico impeditis. Hoc privilegium, *religionis beneficium*, Modeſtinus vocat, *l. aut religionis D. de procuratorib.* cujus favore non compellitur judicium ſuſcipere procurator. *l. poſt litem* §. *fin. D. eod.* Loci tamen religionem à funere Ulpianus ſeparavit, *l. 2. D. de in jus voc.* & certè religionis beneficium à religione loci differt multùm. In jus vocari non oportet, Ulpianus ait, neqve Pontificem dum ſacra facit, nec eos, qvi propter loci religionem inde ſe movere non poſſunt, ſed nec eum, qvi eqvo publico in cauſa publica transvehatur. Qvid ſibi hæc verba velint, & qvid propriè ſit loci religio, viri doctiſſimi non ſatis aperuerunt.

Religioſum locum mortui illatione fieri indubitati juris eſt: nec tamen loci religio hæc ad mortuos tantùm pertinet ex Ulpiani mente, qvi loci religionem ſacris conjunxit, & interjectis verbis de tranſvectione eqvitum, poſt multa, de funere loqvitur. Qvare certum eſt loci religionem intelligi de loco ſacro & religioſo; omnis enim locus ſacer religioſus eſt, non contra: ut dedicatio omnis religioſa dicebatur. *Cicer. pro dom. ſu.* Jacobus Ræyardus *lib. 1. Variar. cap. 6.* exiſtimat Ulpiani locum corruptum. qvem ſic reſtituit, ut pro *ſe movere*, legat, *ſemoveri*: qvaſi dixerit Ulpianus eos, qvi ad aras

Deo-

Deorum aut religioſa loca confugerint, vocari in jus, trahi aut rapi non poſſe. Nam is, qvi domi eſt, interdum vocari in jus poteſt, tamen de domo ſua nemo extrahi debet. *l. ſed & ſi D. de in jus voc.* Qvod variis Plauti locis conatur probare, & ex illo maximè, qvi eſt in Rudente, de ancillis, qvas de Veneris ara abducere volebat leno. Sed hi loci nihil ad vocationem in jus faciunt, nec enim ſervus ancilláve in jus vocari poterant, & ſi noxali judicio ageretur, illorum nomine judicium dominus accipiebat. *l. ſervus D. de his, qvi not. infam. l. ſi cùm uno D. ſi ex nox. cauſ. ag.* Retinet Cujacius *l. 13. obſerv. cap. 29.* vulgatam, & putat neqve ex loco, ſive aſylo, nec de domo ſua ullum in jus vocari oportere. Qvod M. Tullii teſtimonio Rævardus confirmavit, ſed qvo modo de loco ſacro vel aſylo movere ſe qvis non poſſet, nullus dicit, ut vix dici qvidem poteſt, nec enim in loco ſacro vel religioſo ita conſtrictus ullus tenebatur, ut inde ſi luberet, movere ſe non poſſet. Nam qvod nonnulli putant, qvosdam ita certo loco fuiſſe addictos, ut ſacerdotes, qvi à muneribus excuſabantur, ſi id ſacerdotium nacti eſſent, ut diſcedere ab eo ſine religione non poſſent: *l. Prætor. D. de vacat. & excuſat. muner.* vulgatam non probant lectionem. Ut nec illud Senecæ, *lib. de tranqvil. cap. 10. qvosdam exilia uno in loco tenent, qvosdam ſacerdotia.* Ita enim locis illis tenebantur ſacerdotes, ut Flamen

Dia-

Dialis Romæ, qvi à ſacris diſcedere non poterat, nec urbem egredi: *Valer. Max. lib. 1. cap. 1.* poterat tamen in jus vocari, niſi dum faceret ſacra. Privilegium ſacerdotii, non loci, ab honoribus & muneribus civilibus excuſationem præſtabat. Inſcriptio Neapoli

VERATIO. A. F. SEVERIANO EQVITI. ROM. CUR. REIP. TEGIANENSIUM. AD. LECTO. IN. ORDIN. DECURION. CIVI. AMANTISSIMO. QVICUM. PRIVILEGIO. SACERDOTI. CAENIENSIS. MUNITUS. POTUISSET. AB HONORIB. ET. MUNERIB. FACILE. EXCUSARI. PRAEPOSITO. AMORE. PATRIAE. HONOREM. AEDILITATIS. LAUDABILITER ADMINISTRAVIT 484. 6.

At ab in jus vocatione ſacerdotes immunes non erant niſi dum ſacris operarentur.

Aſſentior Rævardo & *ſemoveri* legendum puto; hujusqve meæ ſententiæ rationem reddo. In jus vocare eſt ad Prætorem aut eum, qvi jurisdictioni præeſt juris experiundi gratia manu ducere: etenim niſi manu duceretur in jus vocatus, fruſtrà proponeret Prætor edictum, ne qvis eum, qvi in jus vocatus eſt, vi eximat.

De vocatis in jus leges duæ in XII. habentur: Pri-

Prima: *Si in jus vocatus, ni it anteſtamino.* Altera, *Si caluitur pedémve ſtruit, manum endojacito,* Caluitur, ἐξαπάτᾷ. *gloſſ. vet.* Privata delicta, qvorum per actionem perſecutio eſt, fallaciæ nomine apud veteres deſignantur. Ab hoc M. Tullio, *l. 10. ad Attic. 4. 1. Homo ſine fuco & fallaciis* pro viro integro, qvi nullo crimine pollutus eſt. Qvi igitur in jus vocabantur ex contractu, vel qvaſi, ni irent, qvi vocabat, anteſtabatur, qvod eſt, teſtes adhibebat, qvi anteſtati, de in jus vocatione teſtimonium præberent: nec trahi poterat ad Prætorem, qvi vocaretur. At in privatis delictis, qvæ dicuntur, ſi qvis vocatus reſiſtebat, obtorto collo ad Prætorem rapiebatur. Ex locis Plauti permultis, unum adfero. *in Perſa.*

S. Age, ambula in jus, leno. D. qvid me in jus vocas?
S. Illic apud Prætorem dicam, ſed age in jus voco.
D. Nonne anteſtaris? S. Tudne ego cauſa carnufex,
Cuiqvam mortali libero aureis atteram,
Qvi hic commercaris cives liberos?

Privato delicto obſtricti, ob loci religionem non poterant ſemoveri, id eſt obtorto collo in jus ad Prætorem rapi. De aſylo, loco ſacro, vel domo ſua neminem abripi poſſe, nemo neſcit: Sed an de religioſo loco per mortui illationem potuerit, hic locus poſtulat, ut qværatur. Puto

ego ex religioſo loco fas non eſſe aliqvem in jus rapi. Qvod ſi ad ſepulchrum commoretur, nulla cauſa eſt, qvin vocari in jus poſſit. *l. libertis* §. *cibaria D. de alim. & cibar. leg.* Hos autem juſta cauſa detinebat, qvos religio moraretur, ut nec vocari poſſent, nec judicio ſiſti cogerentur, nec Rubriano SCto continerentur, ſecundum Mæciani ſententiam. *l. infantes D. de fideicomm iſſ. libert.* Evocati enim à Prætore ſi non adeſſent, excuſabantur. Religo autem eos morari dicitur, qvi funus ducebant, vel feriis novemdialibus, aut denicalibus detinentur, ſacrificiumve anniverſarium, qvod rectè fieri non poſſet, niſi eo die adeſſent ipſi, ut Cincius lib. 3. de re militari referebat *Agel. lib. 16. cap. 4.* Qvæ omnia religionis beneficio continentur.

DE SEPULCHRO VIOLATO,

CAP. XXV.

PRætor ait, *l. 1. D. de Sepulc. viol. Cujus dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur, in eum, in factum judicium dabo, ut ei, ad qvem res pertineat, qvanti ob eam rem æqvum videbitur, condemnetur. Si nemo erit ad qvem pertineat, ſive agere nolet, qvicumqve agere volet, ei centum aureorum actionem dabo. Si plures agere volent, cujus juſtiſſima cauſa, eſſe videbitur, ei agendi poteſtatem faciam. Si qvis in Sepul-*

pulchro dolo malo habitaverit, ædificúmve aliud qvamq; Sepulchri cauſa factum ſit, habuerit: in eum, ſi qvis eo nomine agere volet, ducentorum aureorum judicium dabo. Hujus edicti verba, non ita perſpicua ſunt, ut magna luce non indigeant. Primo capite, in factum judicium pollicetur Prætor in eum, cujus dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur: qvod eſt pœnalem in factum actionem, cujus certa pœna conſtituta non ſit, ſed qvæ Prætoris arbitrio relinqvatur, ut qvanti ob eam rem æqvum eſſe videbitur, Sepulchri violator damnetur.

Diverſæ tamen proditæ ſunt actiones & pœnæ variæ. In factum judicium datur iis, ad qvos res pertinet. Si nemo erit aut agere noluerit, popularis actio datur civilis & pœnalis in factum. In hac populari actione, ſi plures ſimul agunt, Prætor eligit idoneiorem, *l. 2. D. de popular act.* atqve hoc genus judicii divinatio appellatur. Sed ſi is, cujus intereſt, agere noluit, & data populari actione, pœnitentia acta velit agere, anteqvam lis conteſtetur, à Prætore adjuvatur. *l. 3. §. ſi is cujus D. de ſepulc. viol.* Nam & is cujus intereſt ante litis conteſtationem, creditor eſt ob privatum damnum: & ex populari cauſa, ante litis conteſtationem, nemo creditoris loco eſt, nec actio in illius bonis computatur. *l. pœnales. D. ad leg. falcid.* Qvod ſi lis conteſtata fuerit, ceſſante eo, ad qvem res pertinet, qvamvis Reip. cauſa ille abſuerit,

non debebit ex integro dominus adverſus eum Sepulchri violati agere, qvi litis æſtimationem ſuſtulerit. Nec enim poteſt videri, deterior fieri conditio ejus, qvi Reip. cauſa abſuit, cum hæc actio non ad rem familiarem ejus pertineat, ſed ad ultionem. *l. 6. D. de ſepulc. viol.* Qvi Reip cauſa abſunt, in integrum à Prætore reſtituuntur: *l. 1. D. ex qvib. cauſ. major.* hi enim non ſui commodi cauſa, ſed coacti abſunt. Qvare Sepulchri violati judicium, qvod ad rem familiarem pertinet; integrum manere videtur, intra annum, qvo primum de eo experiundi poteſtas fuerit. Sed ſi anteqvam abeſſet, noluerit agere, illoqve abſente poſtea lis conteſtata ſit, & judicium acceptum: reus, qvi litis æſtimationem ſuſtulit, id eſt centum aureorum ſummam, de qva lis fuerat, damnatus ſolvit, ſecurus eſt. Nam in executionibus pœnarum, paratum non eſt auxilium in integrum reſtitutionis. *d. l. auxilium D. de minorib.* Utrum verò ea pecuniæ ſumma, qvæ in populari actione ex bonis damnati ſolvitur, tota ei, qvi egerit, debeatur: an partem illius dimidiam ſibi fiſcus vendicarit, eſt qvæſtionis Scribit Cujacius *ad l. ſi qvis id D. de jurisdict.* plerumqve actorem cum fiſco pœnæ emolumentum partiri, qvod ex Frontino *lib. 2. de aqvæ duct.* probare nititur. Nam ſi adverſus SCtum de ſpatiis aqvarum qvis commiſiſſet, in dena millia damnatus erat, ex qvibus pars dimidia præmium accuſatori dare-

daretur, cujus opera maximè convictus eſſet, pars altera dimidia in ærarium redigeretur. Qvod in publicis judiciis obtinuiſſe facilè credo, ſi ita lata lex eſſet: *l. lege Cornelia D. ad Syllanian.* in aliis non puto. Nam ut pœnales ceteræ, qvas Prætor ex ſua jurisdictione introduxit, actoris lucro cedunt: idem in popularibus ſentiendum, ſi nihil de publico caveatur. Nam & in publicis judiciis, ubi pœna à lege aut Prætore non dividitur, nihil in publicum redigendum eſt. Qvod enim præmii nomine datur, nec dividitur, nec reſtringitur, ſed augetur plerumqve, pro modo ſubſtantiæ accuſatæ perſonæ, & judicis æſtimatione, cum utilitas publica emergit ex accuſatione. *l. 5. §. fin. D. de injur.* Sic lege, Servilia jus civitatis aſſeqvebantur Latini, in ejus locum, qvem repetundarum peregiſſent. *Cicer. pro Cornel. Balb.*

Sepulchri autem violati actio, qvæ pecuniaria eſt, ita datur, ſi dolo malo Sepulchrum violatum eſſe dicetur. Nam ſi dolus abſit, ceſſabit & pœna. Ut ſi per imperitiam, vel ruſticitatem, vel caſu aliqvid factum ſit. *l. ſi qvis & D. de jurisd.* Judicium verò in factum pro Sepulchro violato ita à Prætore datur, ut, qvi de actione, qvæ pœnalis eſt judicarit, æſtimet qvatenus interſit: ſcilicet ex injuria, qvæ facta eſt, ex lucro ejus qvi violavit, vel ex damno, qvod contigit, vel ex temeritate ejus, qvi fecit, *l. 3. §. qvi de ſepulch. D. de ſepulch. viol.* nunqvam

tamen minoris condemnabit, iis qvorum intereſt, qvàm ſolet extraneo agente, qvod ad aureos centum extenditur. Poteſt, & is ad qvem res pertinet, interdicto qvod vi aut clam agere, ut ſepulchrum reſtituatur. *l. 2. D. eod.*

Qvin & Sepulchri violati crimen publicum eſt, & poteſt dici ad legem Juliam de vi publica pertinere, ex illius parte, qva cavetur. *Qui qvid, fecerit, qvo minus aliqvis funeretur ſepeliatúrve*: qvia & qvi Sepulchrum violat, facit qvo minus, qvis ſit ſepultus. *l. 8. D. eod.* Qvod ita verum eſt, ſi cùm cœtu, concurſu, turba, & ſeditione Sepulchrum violetur. *l. 5. D. ad leg. Jul. de vi publ.* Sed ex qvibus cauſis publica ſunt judicia, ex his nemo prohibetur, qvo minus & privato agat, ubi non principaliter de ea re agitur, qvæ habet publicam executionem. *l. Prætor. edixit §. atqve D. de injur.* Et cum judicium Sepulchri violati in bonum & æqvum conceptum ſit, nec in certam qvantitatem pecuniæ detur, ſed in qvantum Judici æqvum eſſe videbitur: ei omni competit, cui æqvum eſt eam dari, licet heres ſit neneſſarius, & ſe defuncti non immiſcuerit bonis, ſed abſtinuerit. Nam & ſi per hereditatem obtingat hæc actio, nihil tamẽ ex defuncti capitur voluntate, neq; id capitur, qvod in rei perſecutione, ſed in ſola vindicta eſt conſtitutũ. *l. qvæſit. D. de ſep. viol.* Qvare jus Sepulchri ab hereditate ita ſeparatur, *l. per her. D. de acqvir. her.* ut ſi Sepulchrum dirutũ ſit, vel in eo terra congeſta, Sepul-

chri

chri violati actio ei competat, qvi hæres non eſt & qvem jus Sepulchri ſeqvitur. Sed ſi patris ſtatua applumbata & adfixa non fracta, ſed ſaxis cæſa eſt, Sepulchri violati agi non poteſt, injuriarum poteſt. *l. ſi ſtatua. D. de injur.* Idem eſt, ſi fortè cadaveri defuncti fiat injuria, tum actio competit heredi bonorùmve poſſeſſori ſuo nomine. Spectat enim ad eorum exiſtimationem, ſi qva defuncto injuria fiat: Idemqve etiam eſt, & ſi fama ejus cui heres, qvis extiterit, laceſſatur. *l. 1. §. & ſi fortè & de injur.* Qvoties autem funeri teſtatoris vel cadaveri fit injuria, ſi qvidem poſt aditam hereditatem fiat, dicendum eſt heredi qvodammodo factam: ſemper enim heredis intereſt, defuncti exiſtimationem purgare. Qvoties ante aditam hereditatem, magis hereditati & ſic heredi per hereditatem acqviritur. Deniqve ſi defuncti corpus ante aditam hereditatem detentum ſit, acqviri hereditati actionem Julianus ſcribit. Qvæ omnis actio ſepulchrum non ſeqvitur, ſed heredem, cum alioqvi neqve heredi, neqve in heredem detur. *l. injuriarum D. de injur.*

Aliæ præterea in Sepulchrorum violatores pœnæ ſunt conſtitutæ, qvas Conſtantinus Imperator ad librarum auri XX. ſummam produxit, *l. 3. de ſepulch. viol.* Sed & ii, qvi oſſa extraxerint, vel eruerint humilioris qvidem fortunæ, ſummo ſupplicio afficiuntur: honeſtiores in inſulam deportantur, relegantur, aut in metal-

lum damnantur. *l. fin. D. eod.* Qvi de Sepulchris materias auferunt, tanqvam ſacrilegii crimini ſubjiciuntur, *lib. 60. Baſilic. tit. 33.* ὑποκείσθωσαν τῷ τῆς ἱεροσυλίας ἐγκλήματι, cui proximum Majeſtatis crimen dicitur: *l. 1. D. ad leg. Jul. Majeſt.* & cujus pœna ignis aliqvando & furca, qvæ temperata eſt ad beſtiarum damnationem. *l. 6. ad leg. Jul. pecul.* Magnum enim crimen eſt Sepulchra violare, nec in hoſte ipſo tolerandum. Qvod Athenienſium legati ad Ætolos qværebantur, cum Philippi Macedonis factum deteſtarentur. Qvod is, qvi Romanos atqve alienigenas barbaros vocaret, omnia ſimul divina, humanaqve jura pollueret: ut priori populatione cum inferis Diis, ſecunda cum Superis bellum nefarium geſſiſſet. Omnia Sepulchra monumentaqve diruta eſſe in finibus ſuis, omnium nudatos Manes, nullius oſſa terra tegi. *Livius lib. 31.*

Aliqvando accidit, ut qvi heres eſt Sepulchri violati teneatur, ſi contra teſtatoris voluntatem intulerit, licet enim cavere teſtatori, ne qvis eò inferatur, & ſervari voluntatem ejus oportet ex Imperatoris Antonini reſcripto. *l. 3. §. ſi qvis. D. de ſepulch. viol.* Qvi autem violatum Sepulchrum vindicaſſent qvidam vindictam tumulo inſcripſerunt. Lapis Romæ

HARACLIDES. MENEDOTI. F.
CALLISTE. MATRI. SUAE. ET
MENODOTI. FRATRI. L. L. L. P. O. M. S.
TI.

TI. PLAUTIUS. LUPUS. 724.3.
TI. PLAUTIUS. SYNEGDEMUS
HOC. MONUMENTUM. SUUM
VIOLATVM. VINDICARUNT. ET
RESTITUERUNT. NOMINA
OBITORUM

Tertio edicto ducentorum aureorum judicium datur in eos, qvi in ſepulchro violato habitarint ædificiúmve alium, qvàm Sepulchri cauſa factum ſit habuerint. Pandectæ Florentini legunt, *Qvamqve Sepulchri cauſa factum ſit.* Vulgati *qvàm qvod.* Lipſius *lib. 5. ep. qvæſt. c. 18.* Florentinorum lectionem emendat, legitqve *ædificiúmve alind qvamde Sepulchri cauſa.* Qvamde (inqvit) antiqvi pro qvam, qva voce Ennium & Lucretium uſos probat. At Romani Prætores antiqva hæc & obſoleta verba non affectarunt, qvaſi cum Evandri matre locuturi, ſed ſcire atqve intelligere omnes voluerunt, qvæ ſuis edictis proponerent. Vera & germana lectio, *ædificium alium qvàm Sepulchri cauſa factum ſit, habuerit*, juris auctoribus familiaris, ut multis exemplis Antonius Auguſtinus probat. *lib. 4. emend. cap. 8.* Sic Ulpianus, *l. 2. §. ſed ſi D. de judic.* alioqvi compelletur judicium accipere, qvàm invenire eos, qvi ſatis pro eò dent. Paulus, *l. 2. §. mutui D. de reb. cred.* qvia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, qvàm ſpecie. Qvo loqvendi genere Latinæ lingvæ princeps Plautus uſus eſt aliiqve permulti,

 à qvi-

à qvibus dictio, qvàm ponitur pro potiùs qvam. Si qvis ergo ædificium aliud in Sepulchro potius habuerit, qvam qvod Sepulchri cauſa factum eſt, edicto tenetur. Hujus ratio eſt ne Sepulchra alienæ converſationis uſum accipiant. *l. ſi qvis §. SCto D. de relig.* Qvod SCto. cavetur, in qvod peccat is, qvi in Sepulchro violato habitat, ædificiúmve novum inſtruit, in qvo moretur, hæc qvidem contumacia eſt, propter qvam pœna edicti duplicatur. Violati ergo Sepulchri reus eſt, qvi in eo dolo malo habitaverit, non is, qvi ex officio vel teſtatoris voluntate. Ex officio ut nobilis illa Epheſi matrona, qvæ ipſo in Sepulchro, mariti cineres infami turpitudine violavit, cuiqve ancilla ad ingenium ficta lachrimas commodabat lugenti. Sic lego apud Petronium, ubi ſcriptum, lachrymas commendabat. Nam ancilla perdita, qvæ dominam ad neqvitiam impulit, verius commodabat lachrymas, qvàm commendabat. Ex teſtatoris voluntate; ut liberti illi, qvos ibi morari juſſit teſtator, ubi corpus poſitum eſſet, ut per abſentiam filiorum ad Sarcophagum illius memoriam qvotannis celebrarent. *l. libertis §. cibaria D. de alim. & cib. leg.* Aliter verò ſi ſervus in ſepulchro habitet, vel ædificaverit, noxalis actio ceſſat, & in eum Prætor hanc actionem pollicetur. Si tamen non habitet, ſed domunculam ibi habeat ſervus, noxale judicium erit dandum, ſi modo habitare poſſe videatur. *l. 3. §. fin.*

§. *fin. D. de ſepulch. viol.* Noxalis actio ceſſat, ſi ſervus in ſepulchro habitet, qvæ datur ex privato ſervi delicto. Hîc vero publicum judicium eſt. Omnibus autem legibus ſervi rei fiunt, excepta lege Julia de vi privata, qvia illius pœna, qvæ tertiæ partis bonorum, publicatio eſt, in ſervum non cadit. *l. hos accuſare* §. *omnibus D. de Accuſat.*

Sed qvid Prætor hanc actionem in ſervum pollicetur, qvæ cum ducentorum aureorum ſit, civilis videtur? Itaqve in ſervum cadere non poſſit, qvi nulla actione convenitur. Deinde publica judicia per actionem non ordinantur. An ergo hîc actio pro accuſatione accipi debet? Qvod verum puto, qvo modo M. Tullii in Verrem actiones dictæ ſunt, & populares actiones dicuntur, qvamvis criminis perſecutionem contineant, & actio majeſtatis pro accuſatione uſurpatur. *l. in SCto.* §. *ſi propter. D. ad Turpill.* Certum eſt hîc violati crimen in ſervo vindicari, qvod in metallum damnatione aut capite punitur.

DE LEGIBUS SEPULCHRORUM.

Cap. XXVI.

Legem rei ſuæ dicere qvilibet pvivatus poteſt, qvod eſt, eam conditionem pacto convento adſcribere, qvæ fundi qvos-

qvoslibet poſſeſſores ſeqvatur. Sed qvod diſponit teſtator, lex eſt, non conditio, qvia à lege XII. hanc habet poteſtatem: ideoqve lege obvenire hereditatem non impropriè dicimus eam, qvæ teſtamento defertur, qvia lege XII. teſtamentariæ hereditates confirmantur. *l. 130. D. de verb. ſig.* A lege ergo teſtator habet, ut legem dicat, ut qvidqvid diſpoſuerit legis vim habeat. Qvod nuper, cùm apud Regem Chriſtianiſſimum dicerem in ſacro illius Conſiſtorio multis argumentis comprobavi. *7. idib. Novembr. 1614.* Qvare ſi pro jure Sepulchri ſcripſerit teſtator, ne qvis eò inferatur, ne Sepulchrum heres vendat, locet, donet, lex eſt: & mulcta teſtamento dicta, debetur, ab eo, qvi contra fecerit. *l. 6. & l. in teſtamento D. de condit. & demonſtr.* Mulcta ex ejus arbitrio venit, qvi eam dicit. Is autem dicere poteſt, cui adjudicatio data eſt, *l. 131. §. inter. D. de verb. ſig.* Nec conditio ex ſcriptura dici poteſt: Pœnam enim à conditione voluntas teſtatoris ſeparat. *l. fin. D. de his, qvæ pœn nom.*

Qvæ leges de conditionibus agrorum, ab authoribus diviſionis, aſſignationisqve dictæ ſunt, conditiones plerumqve, ſunt qvibus agri conſtituuntur, finiunturqve. Nec enim authores limitum dederunt leges, ſed legis habuerunt actionem, id eſt legis executio iis mandata eſt. Ideoqve de agrorum conditionibus libros ſuos inſcripſerunt. Hi qvidem ex veteri legis

Agra-

Agrariæ Thauriæ fragmento, qvod Carolus Sigonius *lib. 2. de antiq. jur. Ital. cap. 2.* ex bibliotheca P. Bembi Card. Illuſtriſſ. exſcripſit, aſſignabant, relinqvebant, judicabant, commutabant, dividebant, finiebant, terminabantqve, & conditiones colonis adſcribebant, ut qvi agri delubris Sepulchrisqve publicis, qvi publicis utilitatibus ſervirent, ad id uſqve tempus, qvo agri diviſiones fierent, in eadem conditione eſſent, qva fuerant.

Lex eſt Tiberii Cæſaris Imp. de Sepulchris ſic ſcripta apud Frontinum. *De ea agrorum lege cuſtodienda, & limitum, fidem ſtare oportet, qva, ad non *. anitum decumanis ante hac adſignatum eſt, cum ager diviſus militi traderetur, ut extremis à compagnantibus agris, limitibúsve, monumenta ſepulchráve ſacrarentur*, &c. Deinde *eorum igitur Sepulchrorum ſeqvenda eſt conſtitutio, qvæ extremis finibus concurrentes, plures agrorum curſus ſpectant*, &c. Locum mutilum & obſcuriſſimis antiqvitatis tenebris eruendum ex veteri numismate reſtituo. *Qva ad novam Coloniam Atinam decumanis antehac adſignatum eſt.* Tiberius hanc legem tulit: qvinto conſulatu, qvem ſolus tum gerebat anno Urbis DCCLXXXIII. hoc conſulatu ærei tres nummi percuſſi, inter qvos unus eſt, cum hac ſubſcriptione. VETTIACUS: Duo ſigna militaria, in qvorum medio Aqvila CATO. IIVIR. CC. A. Vettiaci & Catonis nomina ſunt duumvirûm agris aſſignandis,

dis, qvi ab Auguſto Præfecti, cum Nero Claudius Druſus frater Tiberii Coloniam deduxit. *Atina*, inqvit, *Frontinus*, (*De Coloniis*) *muro ducta Colonia : deduxit Nero Claudius. Ager ejus pro parte in laciniis & ſtrigis eſt adſignatus.* Ac ne qvis verborum vicinitate & nominum fallatur, Antium Coloniam deduxit Nero Imperator, qvam populus ante deduxerat, *Sueton. in Neron. cap. 9.* qvamqve ab Atina Frontinus ſeparat, qvi idem Neronem Claudium Druſum, à Nerone Imperatore ſejunxit. Illum enim Neronem Claudium dixit, hunc Neronem Claudium Cæſarem. Attina, muro ducta, qvæ in Germaniæ limitibus, *Plin. lib. 3. cap. 19.* veteranisqve aſſignata, ad Germanorum incurſiones reprimendas, adverſus qvos Druſi auſpiciis bellum gerebatur. Ob cujus rei memoriam Tiberii Imperio percuſſus nummus.

Fig. 54. & 55.

Duumviri CC. A. ſignantur, qvod interpretor, centuriandis agris. Centuriare eſt limitibus includere & ſeparare: & agri ex hoſtibus capti, per centurias dividuntur, & militibus adſignantur. *Higenus de limit.* Qvod Frontini verba confirmant ager enim pro parte in laciniis, & ſeparatim in partes diſtributus. Ideoqve diviſus ager in lege Tiberii dicitur, & decumanis adſignatus, militibus non limitibus.

Notum eſt legiones ſecundum ordinem delectuum nominari. *Dio lib. 38.* Unde Primana, Secun-

Secundana, Decumana, aliæq; ſic dictæ. A Decuma legione, Decumani milites veterani qvibus hi agri adſignati. Hac de re cum viro do-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EM. II

ovinc

am verò o o

ſuperiori & Myſia. Dio lib. 55. ...
giones pro temporum opportunit...
locum traductas. Nam & qvæ Ar...
danorum fuit, Cartenna Colonia ...
gionis ſecundæ erat in Provincia T...
Plin. lib. 5. cap. 2. Atinam verò decu...

dis, qvi ab Auguſto Præfecti, cum Nero Claudius Druſus frater Tiberii Coloniam deduxit. *Atina*, inqvit, *Frontinus*, (*De Coloniis*) *muro du*-

firmant ager enim pro parte in laci-
aratim in partes diſtributus. Ideoqve
ger in lege Tiberii dicitur, & decuma-
natus, militibus non limitibus.
m eſt legiones ſecundum ordinem de-
nominari. *Dio lib. 38.* Unde Primana,
Secun-

Secundana, Decumana, aliæq; ſic dictæ. A Decuma legione, Decumani milites veterani qvibus hi agri adſignati. Hac de re cum viro doctiſſimo ſermonem habui, qvi dubius, adverte (inqvit) qvomodo Decumanis Atinæ ager diviſus ſit, cum Plinius doceat Narbonam Martium Decumanorum ipſorum Coloniam. Ille enim ubi de Narbonenſi Provincia. *Plin. lib. 3. cap. 4.*) *Narbo Martius Decumanorum Colonia. Forum Julii Octavanorum Colonia, qvæ Paçenſis, & Claſſica appellatur: In Mediterraneo Arelate, Sextanorum: Blitera Septumanorum: Arauſio, Secundanorum.* Ita eſt inqvam, ſed hæ legiones ad Auguſti tempora, qvibus à Druſo deducta eſt Colonia, ſunt reducendæ. Nam bello civili confecto legiones Auguſtus legit, qvæ Romanum à Barbaris Imperium tuerentur. *Ex his,* ait Tacitus, (*lib. 4. Annal.*) *præcipuum robur, Rhenum juxta, commune in Germanos Galloſq; ſubſidium, octo legiones erant.* Qvatuor in inferioreGermania,qvatuor in ſuperiore, inter qvas decima non numeratur. Nam in Hiſpania legio X. Fretenſis: in Suria, legio X. Gemina, Pia fidelis, qvæ Dionis temporibus in Pannonia ſuperiori & Myſia. *Dio lib. 55.* Unde conſtat legiones pro temporum opportunitate de loco in locum traductas. Nam & qvæ Arauſio Secundanorum fuit, Cartenna Colonia Auguſti legionis ſecundæ erat in Provincia Tingitana, *Plin. lib. 5. cap. 2.* Atinam verò decuma legio dedu-

deducta non eſt, ſed decumanis, hoc eſt decumæ legionis militibus veteranis aſſignata, qvi emeriti meruerant vocationem. Horum qvidem non exiguus numerus fuit: Nam decumana legio ex veteribus epigrammatis non una fuit, in qvibus legitur Auguſta, Fretenſis, qvæ in Germaniam miſſa primo Veſpaſiani Imperii anno contra rebelles Batavos, Batavorum legio dicta. *inſcript. vet. 514. 13.* Illa eadem Gemina, Salutaris, Venerea. Ex his verus legis Tiberii intellectus elici poteſt, qvæ absqve hoc nummo vetere eſſet, intelligi non potuit.

Extremis autem compaginantibus agris monumenta ſepulchráve ſacrabantur, ut lex ipſa loqvitur, in qva ſacrare idem eſt qvod conſecrare, hoc eſt terminum conſtituere, ſacrificio facto, hoſtiaqve cæſa, ut in defigendis terminis ſolebant: *Nos lib. 3. de vet. jur. Pontif. cap. 5.* ne ſepulchra in extremis finibus poni ſolita, pro termino errorem facerent, cum in mediis poſſeſſionibus illa etiam ponerentur. *Siculus Flac.* Eorum igitur (ait lex) ſepulchrorum ſeqvenda eſt conſtitutio, eorum ſepulchrorum poſitio conſideranda, cum pro finalibus accipiuntur, qvæ extremis finibus concurrentes plures curſus agrorum ſpectant. Nam ſunt monumenta, qvæ propter perennitatem itinerum conſtituta ſunt, ut dicunt Mago & Vegojas, qvæ nullam limitum recipiunt rationem. Monumenta autem finalia non conjunguntur itineri publico,

ei maximè, qvod authoris nomen obtinet, & per Redemptores & Magiſtros pagorum munitur: ſed ab itinere publico ſeparata ſunt, & ſæpe pumices habent, per qvos ex induſtria finales lineæ diriguntur. Corfinius ager finitur rivis, viis, monumentis. Teatæ, qvæ eſt civitas Apuliæ, ager finitur viis, ſepulturis. Civitates Provinciæ Calabriæ finiuntur terminis, viis ſepulturis. Hi fines ſepultuarii ſive cineratii à Dolabella dicuntur.

Lex Tiberii me qvaſi in novam Coloniam deduxit. Sic ſoleo, ſi fortè poſſim, ut Archimedis Sepulchrum M. Tullius, ſic literarum monumenta ſepta undiqve & veſtita vepribus, & dumetis indagare & falce purgare.

Veteres leges de Sepulchris in his libris hactenus attactas, qvæ minuunt Sepulchrorum magnificentiam prætereo conſultò: ad Juliam venio, qvæ ſepultas illas ſuſcitavit. Inter Juliæ ſumptuariæ capita unum fuit de Sepulchris. Qvod ex M. Tullio *lib. 10. ad Attic. ex 34.* probatur. Ille enim, *nunqvam mihi venit in mentem qvò plus inſumptum in monumentum eſſet, qvàm neſcio, qvid qvod lege conceditur, tantumdem populo dandum eſſe*, Idem, (*lib. eod. epiſt. 35.*) *Fanum fieri volo, neqve hoc mihi erui poteſt. Sepulchri ſimilitudinem effugere, non tam propter pœnam legis ſtudeo, qvàm ut maximè aſſeqvar* ἀποθέωσιν, *ſi in ipſa villa facerem. Lege qvæſo le-*

gem, mihiq; eam mitte: ſi qvid in mentem veniet, qvomodo eam effugere poſſumus, utemur.

Aliæ ſunt leges de Sepulchris, qvæ privatorum ædificiis agrisve cavent. Nam Rogum Buſtúmve, *Cicer. lib. 2. de legib.* vetant novum propiùs ſexaginta pedes, adjici ædes alienas invito domino, qvod incendium vererentur acerbum. Aliæ forum id eſt veſtibulum Sepulchri, uſucapi vetant, qvæ tuentur jus Sepulchrorum, hæc habemus in XII. tabulis ſecundum naturam, qvæ norma legis eſt. Translata etiam eſt Soluis lex ad Romanas leges. Si qvis ſepulchrum aut foveam effoderit, qvantum profundum, tantumdem relinqvat. Ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ἦ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. *l. fin. D. commun. div.* Cetera ſuo qvæqve loco explicamus.

DE REBUS LEGATIS AB HEREDE ET IN FUNUS CONSUMPTIS. DE LEGATIS CETERIS, QVÆ AD ALIMENTA PERTINENT, AUT AD TESTATORIS MEMORIAM CELEBRANDAM,

CAP. XXVII.

SI heres rem legatam ignorans, in funus conſumpſit, ait Calliſtratus libro qvarto edicti monitorii, ad exhibendum

dum actione non tenebitur, qvia nec poſſidet, nec dolo malo fecit, qvo minus poſſideret: *l. ſi heres D. de leg. 2.* ſed per in factum actionem legatario conſulitur, ut indemnitas ei ab herede præſtetur. Qvid ſi ſciens? exhibitoria actione tenetur, qvaſi dolo malo fecerit, qvo minus poſſideret, ut legatum evaneſceret, qvod vindicari non poſſet, qvod Julianus probare videtur. Nam ſi qvis hominem qvem poſſidebat, occiderit, ſive ad alium transtulerit poſſeſſionem, ſive ita rem corruperit, ne haberi poſſit: ad exhibendum tenetur, qvia dolo fecit, qvo minus poſſideret, *l. Julianus D. ad exhib.* Hoc ita debet intelligi, ut æqvitas exhibitionis proficiat, & qvamvis ad exhibendum directò agi non poſſit, in factum tamen actio detur; *l. exhibitionis C. ad exhib.* qvæ utilis eſt exhibitoria, utilitate ſuggerente, ideoqve æqvitas exibitionis vocatur. *l. 3. §. interd. D. eod.* Qvod ſi de fundo agatur, actio datur ex teſtamento. Ut ſi in fundo legato heres ſepelierit, æſtimatio referenda eſt ad totum pretium fundi, qvo potuit ante ſepulturam æſtimari. Qvare ſi fuerit ſolutus, actionem ex teſtamento durare, propter locum alienatum rationis eſt. *l. Mævius §. in fundo D. de leg. 2.* Nam ſi ſolverit heres legatario fundum, hic poteſt poſt ſolutionem heredem ex teſtamento convenire, ut præſtet æſtimationem loci religioſi facti, qvia legatum fuit fundi puri non religioſi. Durat ergo ex teſtamento

 actio,

actio, etiam poſt ſolutionem legatæ rei, ſi qvid deſit. *l. ſi imaginem D. de aur. & argent. leg.*

Sed qvare in factum actio datur, ſi res in funus conſumpta ſit, & pro fundi æſtimatione actio ex teſtamento præſtatur? Has leges ſic conciliat Cujacius, ut putet actionem in factum utilem eſſe ex teſtamento. Omnis enim actio utilis appellatur in factum. Qvare qvæ actio. §. in fundo, ex teſtamento datur, utilis eſt ſive in factum, non directa, qvod magnam habet dubitationem; qvia res in funus conſumpta, à fundo debet ſeparari. Conſumi enim propriè dicuntur res mobiles, non ſoli, qvæ perire magis poſſunt, ut chaſmate. Qvare ſi qvod legatum eſt, conſumptum eſt, ut puta veſtis & ea, qvæ pondere numero & menſura conſtant, utilis actio ad exhibendum datur, qvæ in factum eſt, qvæqve arbitraria eſt & ex bono & æqvo ſecundum cujusqve rei de qva actum eſt naturam, ut judex æſtimet, qvemadmodum actori ſatisfieri oporteat. §. *præterea Inſt. de actionib.* Ex æqvitate ergo ignoranti ſubvenitur, qvi ſi in factum actione conveniatur, ut exhibeat, indemnitatem præſtat, qvod eſt juſtam rei æſtimationem. At ſi dolus malus inſit, actio in factum à rei æſtimatione ſeparatur: utilitas enim legatarii venit in æſtimationem; & qvantum illi abſit, & qvantum lucrari poſſit, *l. ſi commiſſa D. rem. rat. habet.* qvod qvidem judicis arbitrio relin-

relinqvitur. Sed cum de fundo agitur, in qvo teſtator ſepultus eſt, actio ex teſtamento in heredem danda eſt, ex Papiniani ſententia in libris qvæſtionum, qvi variam interpretationem admittunt. In his juris difficultatibus, dici fortè poſſet rem illam mobilem, legatam fuiſſe per vendicationem, qvam jure legatarius vendicaret, vel ad exhibendum ageret. Qvæ, ſi conſumpta ſine dolo eſſet, competeret in factum actio ſubſidiaria, qvam daret Prætor æqvitate ſuggerente. At fundum legatum fuiſſe per damnationem, qvo in genere legati, non vendicatio vel in rem actio, ſed perſonalis ex teſtamento adverſus heredem præſtatur. Qvod Tribonianus, cum ſublata eſſet legatorum à Juſtiniano differentia, minus perſpicuum fecit.

Si verò fundum à teſtatore legatum, heres alii legaverit, pendente conditione: poſt exiſtente conditione, qvæ priori teſtamento præpoſita fuerat, neqve proprietas à legatario recedit, neqve locum religioſum in eo fundo heres faciet, nec ſervitutem imponere poterit, ſed impoſita ſervitus finietur exiſtente conditione. *l. ſi fundum D. de condit. & demonſtr.* At ſi loci religioſi pretium, per in factum actionem præſtare cogitur, illa actio tam heredi, qvàm in heredem competit, & perpetua eſt. *l. is, qvi intulit. D. de relig.* Nunc de conditionibus, qvæ his legatis inſeruntur, videamus.

Conditionum inqvit Mæcianus, qvæ in futurum

rum tempus conferuntur triplex natura eſt, *l. conditionum D. de condit. & demonſtr.* ut qvædam ad id tempus, qvo teſtator vivat: qvædam ad id, qvod poſt mortem ejus futurum ſit: qvædam alterutrum pertineant. *Si ad exeqvias funeris mei venerit*, niſi poſt mortem impleri non poteſt, hæc ergo ad certum tempus ſcripta eſt, qvia legatum debetur, non ei, qvi poſt mortem, ſed ei, qvi ad exeqvias funeris venerit, cum ducerentur. Eadem conditio eſt, ſi tibi & ei, qvi ex tribus liberis meis, in funus meum venerit, centum aureos legaverq: nam & ſi nemo venerit, non minuetur in tua perſona legatum. *l. ſi tibi D. de leg. 3.* Qvid ſi fuerit legatum relictum ei, qvi monumentum fecerit, & plures fecerint: utrum datio in utriusqve perſona valebit, aut infringetur? Et verius eſt in his legata impediri. *l. ſi fuerit D. de reb. dub.* Advertendum autem eſt, parem non dici eum, cui ita datum eſt, ſi monumentum fecerit, & eum, cui datum eſt, ut monumentum faciat. Nam qvod relictum eſt, ut qvid fiat, ſub modo relictum eſt, & cum habeat moram cum ſumptu, cautione oblata præſtatur. Qvod ſi ita datum eſt, ſi monumentum fecerit, conditio eſt, qvæ adimpleri debet, anteqvam legatum capiatur. *l. eas cauſas. D. de condit. & demonſtr.* Tales vero conditiones ſi monumentum fecerint, non poſſunt niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere. *l. tales D. eod.* Item, ſi cui aliqvid legatum ſit, ut ex eo ali-

aliqvid faceret, puta ut monumentum teſtatori, aut epulum Municipibus faceret, ſub modo legatum videtur. *l. demonſtratio §. fin. D. eod.* Relictum qvoqve ſub modo eſt, qvod ita ſcriptum eſt. Titio centum do, ut à monumento meo non recedat, vel ut in illa civitate domicilium habeat. Poteſt dici non eſſe locum cautioni, per qvam jus libertatis infringitur: *l. Titio centum §. Titio centum D. eod.* qvare modus pro non ſcripto eſt, & legatum purè debetur. Sed in defuncti libertis alio jure utimur. Nam & ſub modo eis legari poteſt, ſi ad Sarcophagum morentur. *l. libertis §. cibaria. D. de annu. leg.* Qvod ſuis temporibus vulgatum, ridet Lucianus *in Nigrino.* Μετὰ δὲ ταῦτα ἑτέρου δράματος ἥπτετο τῶν ἀμφὶ τὴν νεκυίαν τε καὶ διαθήκας καλινδουμένων, προστιθεὶς ὅτι μίαν φωνὴν παῖδες ἀληθῆ παρ' ὅλον τὸν βίον προΐενται, τὴν ἐν ταῖς διαθήκαις λέγων, ἵνα μὴ ἀπολαύσωσι τῆς σφετέρας ἀληθείας. Ἃ δὲ καὶ μεταξὺ λέγοντος αὐτοῦ γελᾶν προήχθην, ὅτι καὶ συγκατορύττειν ἑαυτοῖς ἀξιοῦσι τὰς ἀμαθίας, καὶ τὴν ἀναλγησίαν ἔγγραφον ὁμολογοῦσιν. οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων, οἱ δὲ καὶ παραμένειν τινὰς οἰκέτας τοῖς τάφοις. Vertit interpres, poſt hæc autem qvaſi alteram fabulæ partem attingebat, notando ea, qvæ circa funera mortuorum & teſtamenta agitantur: hoc addens, qvod unam hanc vocem Romanorum pueri per omnem

ætatem veram emittant, eam intelligens, qvæ in teſtamentis uſurpatur, ne à ſua veritate depellantur. Illa verò etiam interea cum ab eo dicerentur, riſu proſeqvi coactus ſum, qvod & ſecum ſepeliri, ſtultitiam ſuam velle eos ajebat, & ſtultitiam ſuam apertè ſcripto etiam teſtari, dum alii veſtes, qvibus in vita pretioſioribus uſi ſunt, comburere eodem rogo ſecum mandant: alii autem & ſervos certos, ad Sepulchra adſtare. Non prætermittam, qvod hic dicitur, liberos à parentibus petere, *μὴ ἀπολαύειν τῆς σφετέρας ἀληθείας. Ne veritatis ſuæ detrimentum patiantur.* Nam ἀπολαύειν in malam qvoqve partem uſurpari Grammatici docent. Vertit interpres Luciani, *ne à veritate ſua depellantur,* qvem authoris ſenſum non aſſecutum Briſſonius Præſes aſſerit. (*lib. 7. formul. in princip.*) *Hoc enim ſignificabat,* (inqvit) *Romanos veras demum voces emittere, dum ſuprema ſua ordinarent, nudaq; eorum pectora in teſtamentis patere: neqve dum vivunt, ſua ipſos voluntate uti, frui, ſed ad alios ejus fructum pervenire.* Qvæ mihi à Luciani mente longè remotiora videntur, qvàm qvæ reddidit interpres. Ego qvidem veritatis ſuæ damnum capere, idem puto ac bonis avitis, aut juſta hereditate privari, qvæ lege obvenit, & jure qvodam naturæ liberis defertur. Ἀλήθεια ἀληθείς δικαῖα, *Heſych.* & ἀληθὲς τὸ μὴ λήθη, ὑποπίπτον τοῦ δικαίου. *ant. etymolog.* Ut veritas pro juſtitia & verum pro juſto

à La-

à Latinis dicuntur. Qvod Budæus pluribus exemplis docet, qvàm aliunde qværamus. *ad l. 3. d. 3. D. proſoc.* Unum adfero ex Platone, apud qvem Socrates *lib. 1. de Rep. Hoc autem ipſum* (inqvit) *juſtitiam ſcilicet, utrum ita ſimpliciter veritatem dicemus eſſe, & reddere qvod qvis acceperit?* Τοῦτο δ' αὐτὸ τὴν δικαιοσύνην πότερα τὴν ἀλήθειαν αὐτὸ φήσομεν εἶναι ἁπλῶς οὕτω, καὶ ἀποδιδόναι ἄν τις τι παρά του λάβῃ. Qvi avita bona liberis ab inteſtato relinqvunt, non tam dare illa qvam reddere putantur. Atqve hoc naturæ jus eſt, qvo verus debitor Juliano, *l. Julianus D. de condict. indeb.* is vocatur, qvi natura debet. Ex qvo veritas & natura ſæpe pro eodem ſumuntur. Adoptio naturam imitatur, ait Imperator *Inſtit. de Adopt.* M. Tullius adoptionem imitari veritatem dixit: *In orat. pro dom. ſu.* Idem ille *lib. 2. de invention. Naturæ qvidem jus eſt, qvod nobis non opinio, ſed qvædam innata vis afferat, ut religionem, pietatem, veritatem.* Qvi etiam. *Veritas eſt, per qvam immutata ea, qvæ ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt, dicuntur.* Ab eo Ulpiani vulgarem legem ſic intelligebam: *Res judicata pro veritate habetur,* (*l. ingenuum D. de ſtat. hom.*) ut in cauſa ſtatus, qvi ingenuus ſemel pronuntiatus eſt, licet libertinus ſit, ad naturæ jus illud rediiſſe videatur, qvod nullo alio judicio poſtea infringi poſſit. Nam ſervitus eſt conſtitutio jurisgentium, qva qvis dominio alieno contra naturam

ſubjicitur. *l. 4. §. ſervitus D. de ſtat. hom.* In ceteris mallem, ut res judicata ſit, qvæ finem controverſiæ judicis pronuntiatione recipit. *l. 1. D. de re judic.*

Ad memoriam celebrandam qvædam, qvæ relicta eſſent, præmiſimus, *lib. 2. cap. 10.* qvod freqventiſſimum veteribus fuit, ad certamina, ad ludos ſpectacula, qvibus populus oblectaretur. Certa pecunia inqvit, Marcellus, *l. cùm erat D. de annu leg.* id eſt centum Reipublicæ Sardianorum relicta, per qvadriennium certaminis Chryſanthiani. DD. Severus & Antoninus reſcripſerunt, videri perpetuam penſitationem, reliqviſſe teſtatorem per qvadriennium, non in primum qvadriennium, honeſtum certamen, & diſputatio ſplendida, ſi de Chryſanthiano contendamus, qvòd aliqvantum me detinuit. Sardis Lydiæ qvondam regia, qvæ poſtea Mæonia dicta eſt, in qva Sardis eadem urbs præcipua, omni copiarum genere ceteras anteibat, qvæ ejus, qvi maritimam Præfecturam obtinebat, ſedes fuit τοῦ στρατηγοῦντος ἐπὶ θαλάσσῃ οἰκητήριον. *Pauſanias in Laconic.* Ab ea civitate Sardiana juriſdictio, *Plin. lib. 5. cap. 29.* qvæ multas urbes complectitur. Nam juriſdictio eſt, qvam & diœceſin appellabant, qvod nos Reſſortum dicimus. A Sardibus Sardiana Reſpublica, non procul ab Jonio mari, qvod me impulit, ut putarem primùm navale aliqvod in Neptuni honorem, celebratum certamen,

legen-

legendumq; apud Martianum, *certaminis Chryſotriani*, pro Chryſanthiani. Nam χρυσότριαινος Neptunus dicitur, *Ariſtophan. in eqvitib.* à trifida cuſpide χρυσῆν τρίαιναν ἔχων. Sed receptam lectionem confirmat lapis vetus effoſſus Romæ in Palatio Illuſtriſſ. Card. Farneſii, in cujus latere:

ΑΔΡΙΑΝΑ. ΟΛΥΜΠΙΑ
ΠΟΔΟΝΑΛΕΙΑ
ΧΡΥΣΑΘΙΝΑ. ΕΝ. ΣΑΡΔΕΣΙΝ 314. 1.

Chryſanthianum certamen ab eo dictum, qvi illud primum inſtituit, vel in cujus honorem celebratum. Qvale fuerit, hoc certamen ex cippo vetere licet ſuſpicari, qvi eſt Romæ.

D. M.
CHRYSANTHUS
THRYPHOSAE 659. 9.
ALUMNAE
MEMORIAE. CAUSA

In hoc lapide inſculptus eſt eqvus, cui venator inſidet, & Aper, qvi arborem contorqvet, qvod Venationem denotat.

Chryſanthii nomen Sardibus familiare. Chryſanthium Sardianum Svidas refert Philoſophum Imperatoris Juliani temporibus vixiſſe, eumqve Chriſtianum. Cujus vitam conſcripſit Eunapius, qvi etiam Sardibus oriundus eſt. Alter ille, cujus nomen in lapide ſcriptum

eſt,

eſt, Sardianus videtur, ex vetere illa Chryſanthiorum gente, & venatio, qvæ eodem in lapide expreſſa eſt, arguit Chryſanthianum certamen, venationem fuiſſe, qvæ conjectura mea eſt, in qva nulla eſt rationum aut firmamentorum contentio ex Rhetorum diſciplina. Illam ſeqvatur, aut reſpuat, qvisqvis velit.

Et qvoniam de Venatione hoc certamen intelligimus, non abs re fuerit, notare illam, ubiqve permiſſam non fuiſſe. Aburnius Valens libro 2. fideicommiſſorum ſcripſit. *l. legatam in fin. D. de adminiſtr. rer. ad civit. pertin.* Municipio pecuniam ita legatam, ut ex reditu ejus venatio aut ſpectacula edantur, Senatus in eas cauſas erogari vetuit. Et pecuniam eò legatam, in id qvod maximè neceſſarium municipibus videatur, conferre permittitur, ut in eo munificentia ejus, qvi legavit, inſcriptione notetur. Qvod idem Modeſtinus tradit lib. 9. Reſponſorum. *l. legatum D. de uſ. & uſufr. leg.* Legatum, inqvit, civitati relictum eſt, ut ex reditibus, qvotannis in ea civitate memoriæ defuncti conſervandæ gratia, ſpectaculum celebretur, qvod illic celebrari non licet. Modeſtinus reſpondit, cùm teſtator ſpectaculum edi voluerit in civitate, ſed tale qvod ibi celebrare non licet: iniqvum eſſe, hanc qvantitatem, qvam in ſpectaculum defunctus deſtinaverit lucro heredum cedere. Igitur adhibitis heredibus, & Primoribus Civitatis diſpiciendum eſſe, in qvam rem

con-

converti debeat fideicommiſſum, ut memoria teſtatoris, alio & licito genere celebretur. Sed qvænam ſpectacula celebrari non licuit? Venationem credo, nec tamen omnem qvidem illam, ſed plenam ſolùm. Venatio enim præcipuum Principis oblectamentum, Domitiani maximè temporibus, ſub qvo vixit Aburnius Valens, & SCtum. cujus meminit factum: hinc illæ leges de Venatione ferarum, qvas Honorius & Theodoſius ſcripſerunt, qvi occidendi leones cunctis poteſtatem dederunt, non venandi. Beſtias enim ad Principis voluptatem conqvirebant limitum Duces, qvas ad illius comitatum transmitterent. Qvare plena Venatio ſine permiſſu Principis edita nullibi eſt: leonum ut ferarum vulgarium multis permiſſa, qvod ex Paulo clarum eſt. *l. Civitatibus D. de leg. 2.* Civitatibus enim legari poteſt, qvod ad honorem, ornatumqve illarum pertineat. Ad honorem puta, qvod ad edendum munus, Venationem, ludos Scenicos, ludos Circenſes: licet Venationem plenam in municipiis aliqvando datam obſervamus: *Nos lib. 3. de vet. jur. Pont. cap. 20.* qvod aut à Senatu conceſſum eſt, aut Principis, vel temporis indulgentiæ tributum: cum labante imperio ruerent leges.

Genera alia certaminum, ita permiſſa: ut converti, aut aboleri ſine publica, aut Principis authoritate non poſſent, ut Tribonii Rufini factum teſtatur. Ille vir egregius, *Plin. lib. 4. ep.* cum

cum gymnicus agon apud Vienneſes ex cujusdam teſtamento celebraretur, in Duumviratu tollendum, abolendumqve curavit. Negabatur ex authoritate publica feciſſe: Egit cauſam in Conſilio Trajani Rufinus, non minùs feliciter, qvàm diſertè. Placuit agona tolli, qvi mores Viennenſium infecerat. Qvod cum Imperiali ſententia in Cognitionibus prolata judicatum eſſet gymnicum agona Viennæ non licitum, teſtamento poſtea reſtituere nullus potuit. Qvod ſi ad memoriam celebrandam illum qvis teſtamento juſſiſſet, converti debuit fideicommiſſum. Notat Svetonius, *in Tiberio cap. 31.* qvædam adverſus Tiberii ſententiam decreta eſſe: Nam cenſente illo, ut Trebianis legatam in opus novi theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit, qvin rata voluntas legatoris eſſet. Ubi notandum legatorem pro teſtatore dici, qvod alio in authore vix legetur.

Ad ludos licitos transeamus, qvidam inqvit Scævola *l. qvidam Reip. D. de uſu & uſufr. leg.* Reip. prædia legaverat, de qvorum reditu qvotannis ludos edi volebat, & adjecerat. Qvæ legata peto Decuriones, & rogo, ne in aliam ſpeciem aut alios uſus convertere velitis. Respub. cum per qvadriennium continuum ludos non edidiſſet, qvæſitum eſt, an reditus, qvos qvadriennio percepiſſet, reſtituere deberet heredibus, vel compenſare in aliam ſpeciem legati

ex

ex eodem teſtamento. Reſpondit etiam invitis heredibus, poſſeſſione apprehenſa, perceptos fructus reſtituendos eſſe,& non erogatos ſecundum defuncti voluntatem, in alia, qvæ deberentur, compenſari.

Aliam movet qvæſtionem Modeſtinus, *l. annua D. de annu. leg.* Annuam pecuniam ait ad ludos civitatis reliqvit, qvibus præſidere heredes voluit. Succeſſores heredum negant ſe debere, qvaſi teſtator tamdiu præſtari voluerit qvamdiu præſiderent heredes: qværebatur, cùm præſidendi mentionem feciſſet teſtator, ad tempus, fideicommiſſum,an perpetuo præſtari voluerit? Modeſtinus reſpondit fideicommiſſum qvotannis in perpetuum Reip. præſtandum eſſe. Qvi hos, teſtamento inſtituebant ludos, pleriq; voluerunt, ut heredes iis præſiderent. Qvod eorum errorem arguit,qvi deſignatores,ludorum præſides vocant, de qvibus nos hactenus. *lib. 1. c. 15.* Num enim heredes, qvi *προκαθίζουσι, καὶ ἀγωνοθετοῦσι*, ut Modeſtinus loqvitur *l. Septitia. D. de pollicitat.* & ipſi deſignatores erant? qvod abſurdum eſt. Etenim in deſignatoris perſona, in pollicitationibus, vel ſtipulationibus inutilis eſſe ſtipulatio: qvæ ex æqvitate liberis & heredibus prodeſt. *l.qvodcumq; D.de verb. oblig.* Qvo caſu ergo certaminis editio licita eſt, heredum favore, forma pollicitationis ſervanda eſt, ut illi præſint ludis. *Nos lib. 3. de vet. jur. pont. cap. 20.*

DE

DE ANNUO LUCTU.
Cap. XXVIII.

Domeſticus luctus, de qvo nos ſuprà, à more eſt, ut luctus annuus, qvi à lege firmatur. Prætoris verba dicunt. (*l. 1. D. de his, qvi not. infam.*) *Infamia notatur, qvi eam, qvæ in poteſtate ejus eſſet, Genero mortuo, cum eum mortuum eſſe ſciret. Intra id tempus, qvo elugere virum moris eſt, anteqvam virum elugeret, in matrimonium collocavit: eámve ſciens, qvis uxorem duxit, non juſſu ejus, in cujus poteſtate eſt. Et qvi eum, qvem in poteſtate haberet, eam, de qva ſupra comprehenſum eſt, uxorem ducere paſſus fuerit.* Elugere eſt tempus moribus aut legibus præfinitum ſumptis lugubribus explere. Grammaticis veteribus, elugere eſt luctum deponere, *Agrœt. de ortogr.* mallem luctum perficere. Nam E. In compoſitis perfectivum eſt, ut efficio, exoro. *Priſcian. lib. 14.* Lapſus eſt Ræвardus, *lib. 1. var. c. 20.* qvem Lipſius Belgarum Papinianum prædicat, cum elugendi rationem ad ſolas nuptias pertinere ſcripſit. Etenim & filii parentes, & ii filios elugere conſveti, ex qvo more, M. Tullius *lib. 9. epiſt. 20. patriam*, inqvit, *eluxi, & diutius qvàm mater ulla, unicum filium.* Propertius *lib. 4. eleg. 12.*

Et bene habet, nunqvam mater lugubria ſumpſi.

Qvod & patribus familiare, ut M. Antonini factum probat, qvi proficiſcens ad bellum Germani-

manicum ſub ipſis perfectionis diebus filium nomine Verum, Cæſarem ſeptennem amiſit, qvem non plus qvinqve diebus luxit, qvod contra morem factum refertur à Capitolino, *Capitolin. in M. Antonin.* apud qvem pro luxit, legendum forte eluxit.

Aliud enim eſt lugere, aliud elugere. Nam & uxor elugere maritum cogitur, qvem lugere qvandoqve prohibetur. Qvod ut apertiùs explicetur, videndum eſt, qvi elugeri debuerint, qvi lugeri. Ex veteri Codice ſententiarum Pauli, hæc verba Cujacius qvondam collegit. Parentes & filii majores ſex annis, anno lugeri poſſunt (puto ſcriptum elugeri) minores, menſe. Cognatos proximioris gradus, octo. Qvi contra fecerit infamium numero habebitur. Qvod Tribonianus immutavit. *l parentes D. de his, qvi not. infam.* Nam lugendos qvidem eos omnes cenſet, ſed non elugendos, cum hoc rejicit ad pietatis rationem, & animi uniuscujusq; patientiam: ut qvi non eluxerit infamia non notetur, contra veterem prudentiam, qvam ad animi ſui rationem, prout voluit, Tribonianus deflexit. Jure enim veteri, parentes liberos, liberi parentes, uxores maritos, atqve omnes agnatos, & cognatos proximioris gradus, qvibus heredes extitiſſent, elugere compellebantur. De parentibus & liberis inſcriptiones innumeræ. Sed exheredatum etiam filium luctum habere memoriæ patris placuit: idemq; in ma-

tre juris fuit, cujus hereditas ad filium non pertineret. *l. fin. D. eod.* Proximiores autem agnatos aut cognatos, ita à proximioribus elugendos puto, qvibus illorum hereditas vel ex teſtamento, vel ab inteſtato deferretur. Nam qvi heres non eſt, elugere alios non cogitur, qvàm parentes. Qvod & ad heredem extraneum porrigitur, qvi porcam contrahebat, ſi juſta defuncto non feciſſet ἔϑιμα, conſveta, more introducta. Sed heres extraneus lugere debet ſecundum animi ſui patientiam, non elugere. Luctuoſa enim hereditas ea eſt ſolum, qvæ liberis aut parentibus defertur, *l. fin. C. de inſt. & ſubſt.* aliorum Luctus, ſub perſona riſus eſt, ut Mimus notat.

In uxore duriores elugendi leges, propter ſangvinis turbationem, & publicam morum diſciplinam, qva mulierum intemperantia coërcetur. Nam qvæ nuptias feſtinaſſent exiſtimationem minuebant. Nec Rævardo *lib. 1. Varior. cap. 20.* aſſentiri poſſum, qvi putat, ſi intra legitimum tempus, mulier partum ediderit, qvamvis maritum luxerit, elugere eam non compelli, & decem menſibus à nuptiis abſtinere, ſi qvidem edito partu nubere poteſt. Nam ex Pomponii ſententia, qvæ intra legitimum tempus partum edidit, ſtatim ſe nuptiis collocare poteſt, qvod Ulpianus verum putat. *l. liberorum §. unde. D. de iis, qvi not. infam.* Non advertit vir doctus, Ulpianum de iis loqvi, qvos more Majorum lugeri non oporteret. Nam hi, qvi non lugebantur,

tur, elugebantur tamen, propter ſangvinis turbationem. Qvare in eorum odium, qvi lugendi non eſſent, nuptias licuit feſtinare, ſine Principis reſcripto. In ceteris reſcripto opus fuit, iis, qvæ prægnantes non eſſent. Cum juſtitium Caligula indixiſſet, ne cui excuſatio ulla eſſet, ad ſpectacula veniendi, lege lata, luctus ita inhibuit, ut liceret viduis nubere intra legitimum tempus, ſi qvidem uterum non geſtarent. Κὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέχεν, ὥστε καὶ ταῖς γυναιξὶ ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστερημέναις γαμεῖσθαι, καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου, ἄν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχωσιν, ἐξεῖναι. *Dio lib. 56.* Et M. Aurelius notatur, *Capit. in M. Ant.* qvod filiam ſuam non decurſo luctus tempore, Claudio Pompejano dediſſet. Solebant ergo mulieres à Principe impetrare, ut intra legitimum tempus nubere liceret. *l. ſolet D. de iis, qvi not. infam.* Impetrare ἐπιτυγχάνειν, precibus aſſeqvi, qvod jure non licet, obnixè exorare, qvod paſſim non conceditur: Ut jus aureorum annulorum impetrare dixerunt. *l. 4. & 5. D. de jur. aur. annul.* Hinc Plauto luculentus, atqve impetrabilis dies, qvi diu expectatus feliciter ſucceſſiſſet. *in Epidic.*

Prætoris edicto infamia notatur, qvæ intra legitimum tempus nupſerit. Id eſt ante exactos luctus menſes decem, qvi à Numa præſtituti ſunt, *Plutarch. in Numa.* ex cujus legibus, ſi qvæ nupſiſſet βοῦν ἐγκύμονα κατέθυσεν, bovem prægnantem immolabat. Numa indulgentior reli-

gioni:Prætor pudori conſuluit. Religio qvidem priori viro debita, nuptiarum feſtinatione violatur. *l. ſi qva C. ad SCt. Tertul.* Decreto ampliſſimi ordinis luctus feminarum minutus, qvo triſtior habitus ceteraq; mœſtitiæ inſignia mulieribus remittuntur:*l. decreto C. ex qvib. cauſ. infam. irrog.* non ita tamen ut intra tempus, qvo his elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere permittatur. Nam qvæ nuptias ſecuta eſt, perpetuo edicto labem pudoris contrahit, qvod Accurſius rectè, infamis eſt ipſo jure, & ipſo facto, non expectata judicis ſententia.

Sed & ea, qvæ nondum à viro cognita eſt, & adhuc virgo eſt, elugere debet virum, Κὶ μὴ συναφθεῖσα ἀνδρὶ ἀλλὰ ἔτι παρθένος οὖσα, πενθεῖν χρεωστεῖ τὸν ἄνδρα. *Harmenopul. lib. 4. tit. 7.* Qvod Cinna ſcribebat, *l. deniq; D. de rit. nuptiar.* eum ſcilicet, qvi abſentem accepiſſet uxorem, deinde rediens à cœna juxta Tyberim periiſſet ab uxore lugendum eſſe. Nam uxor ea dicitur, qvantum ad hæc luctus ſolemnia, qvæ in domum mariti deducta eſt. Illa enim jure ſponſalium ex mariti bonis conſeqvitur, qvæ data, donata, relicta ſunt.

Tempus autem luctus continuum eſt, *l. genero D. de his, qvi not. infam.* meritoqve ignoranti cedit: ideoq; ſi poſt legitimum tempus uxor de viri morte certior facta ſit, Labeo ait, ipſo eodem die eam ſumere lugubria & deponere.

Interdum verò accidit, ut qvi lugeri prohiben-

bentur, debeant elugeri, qvod interpretor ſine triſtioris habitus inſignibus eorum uxores legitimum tempus ſervare,ad nuptias contrahendas. Non ſolent autem lugeri, ut Neratius ait, *l. liberor. §. non ſolent. D. eod.* hoſtes vel perduellionis damnati, neqve ſuſpendioſi, neqve qvi ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala conſcientia. Hoſtes à Neratio hîc vocantur transfugæ,neq; enim cùm hoſtibus mores erant, aut jura communia. *Cujac.lib.15. obſerv. c.34.* Illi à perduellibus differunt, qvi ad patriam delendam, parentes & liberos interficiendos veniunt, *l. minime D. de Religioſ.* De his nos ſatis multa *lib. 1. cap. 7.*

At viri uxores lugere non compelluntur. *l. uxorem D. de his, qvi not. infam.* Malè vulgati Codices habent, ſponſi enim nullus luctus eſt. Nam cauſalis illa conjunctio enim, abeſt à Florentinis.Qvare legendum puto, uxores viri elugere non compelluntur, nullum qvidem legitimum tempus viris eſt conſtitutum: aliqvot tamen honeſtè moribus receptum, ob matrimonii honorem, ut uxores viri lugeant, ſecundum pietatis ſuæ rationem. Sponſi vero nullus luctus eſt, qvia ſponſus nondum maritus eſt, ut nec ſponſa, ſponſum eluget. *Cuj. lib. 9. obſerv. c. 17.*

Porrò qvi luget, abſtinere debet à conviviis, ornamentis, purpura, & alba veſte. *Paulus lib. 1. ſent. tit. 23.* In domeſticorum & neceſſariorum luctu, moris eſt mulieres, aurum & purpuram,

ornatusqve ceteros ponere, & atro amictu uti. *Dion. lib. 8.* Νόμος ἐςὶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν ἀποθέμθαι χρυσοῦντε, καὶ πορφύραν, καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς γυναῖκες χρώμθαι. Lugentem mulierem egregiè depinxit Terentianus Syrus. *in Heavtontim.*

Ipſam offendimus
Mediocriter veſtitam veſte lugubri,
Sine auro tum ornatam, ita ut qvæ ornatur ſibi:
Nulla mala reexpolitam muliebri,
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Rejectus neclegenter.

Cato ait *Serv. lib. 3. æneid.* depoſita veſte purpurea feminas uſas cærulea: ſed color cæruleus in acerbo funere filiorumfamil. præcipuè adhiberi ſolebat. Purpuratos tamen legimus Severi Imp. filios, urnam cum patriis reliqviis geſtantes, qvos populus univerſus laureatus excepit. *Herodian. lib. 4.* Qvia fortè infauſti ominis fuiſſet, in veſte lugubri Imperium auſpicari. Alba tandem veſtis in luctu ab ipſius Severi temporibus, qvod alii ante nos obſervarunt. *Lipſius ad Tacit. lib. 2. annal.*

DE PUBLICO LUCTU, CAP. XXIX.

Luctus Publicus, ſtante Rep. nullus indictus ne in publica qvidem calamitate: ingentem tamen illum fuiſſe narrat

rat Livius, *lib. 9.* ſed ſponte ſuſceptum & ſine publica authoritate cum exercitus ad furcas Caudinas, ſub jugum miſſus eſt. Tum enim tabernæ circa forum clauſæ, juſtitium in foro ſua ſponte cœptum, priusqvam indictum, lati clavi, aurei annuli poſiti Juſtitium mœſtitiæ ſpeciem præferebat & luctus, non hujus tamen, qvi veſtis mutatione ob alicujus mortem oſtentabatur. Nam juſtitio vetabatur privatæ qvidqvam rei agere, non lugere: ſed præſto omnes eſſe & Magiſtratuum Imperio audientes. *Livius lib. 3.* Qvare cum matronæ Brutum & Publicolam depoſitis auro & purpura per annum luxerunt: non publico conſilio id factum, ſed ſuo. *Livius lib. 2. Dionyſ. lib. 5.* De Numa Pompilio Dionyſius, *lib. 2.* τελευτήσαντ@ δὲ αὐτοῦ πένθ@ μέγα περιῦθετο ἡ πόλις. Vertit interpres defunctum Luctu publico civitas honoravit: ſed πένθ@ μέγα περιτίθεσθαι, eſt magnum luctum præferre, magno Lucto defunctum proſeqvi, qvod nullo edicto juſſum eſt, ut nec civitas, ſed Magiſtratus edicebat.

In privatorum periculis proximiores & amici veſtem mutabant, qvod ingentis Luctus erat indicium: civitas vel Senatus nusqvam. Hoc M. Tullius nos docet, ille enim, (*in orat. poſt redit. in Senat.*) *noſtra memoria Senatus ne in ſuis qvidem periculis, mutare veſtem ſolebat: in meo periculo Senatus veſte mutata fuit.* Hoc qvidem pro ſe uno, poſt hominum memoriam publico con-

ſilio ſuſceptum etiam teſtatur: *in orat. pro Planc.* nam Prætores omnes Ædilesqve prætextam abjecerunt, qvam Conſules retinuerunt. *in orat. poſt red. in Senat.* Qvod verò dicit M. Tullius, pro ſe uno poſt hominum memoriam hoc factum, non omnino verum eſt. Nam conjecto in carcerem Manlio ſatis conſtat magnam partem plebis veſtem mutaſſe, & multos mortales, capillum & barbam promiſiſſe. *Liv. lib. 6.* Ut cum Cenſoribus dies dicta eſſet, à Rabirio Tribuno pleb. Principes Civitatis in conſpectu populi aureis annulis poſitis veſtem mutarunt. *Livius lib. 43.* Poſt Ciceronis caſum freqventiùs id accidit: Nam cum M. Catonis Tribuni pleb. interceſſionibus comitia tollerentur, Senatus veſtem mutavit. *Flor. Epitom. 105.* Paulò poſt civilibus diſcordiis turbata Republica cum Cæſar bello Gallico confecto exercitum deportare nollet, impedita comitia, cædes multæ, accerſitus Pompejus: Conſules ob eorum tumultus, qvi cædes edebant, tanqvam in magno Luctu, Senatoria veſte poſita, Senatum in veſte eqveſtri habuerunt. *Dio lib. 40.* Κὶ περ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα ὥσπερ καταθέμενοι, κᾂν τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει συνάγοντες.

Atqve hoc in publicis vel privatorum periculis, in nullius morte uſitatum, qvod mutata Rep. immutatum eſt. Nam & juſtitium ad Luctum indictum eſt, & Luctus publicè decretus, qvod primum in funere Auguſti introductum. Placuit

cuit enim, ut eum viri dies aliqvot, mulieres verò annum integrum elugerent. *Dio lib. 56.* τότε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, ὃν μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτῷ ὅλῳ κατὰ ψήφισμα ἐποίησαν. Senatus deinde gliſcente adulatione Livia mortua, Luctum mulieribus annuum edixit. *Dio lib. 58.* Πένθος αὐτῇ παρ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ταῖς γυναιξὶ ἐπήγγειλαν. Qvod tandem eò crevit, ut Druſo mortuo juſtitium longius, Tyberius inhibuerit. *Sveton. in Tiber. cap. 52.* Sed Druſilla defuncta ita Caligula indixit, ut veri Luctus & multorum funerum tendicula eſſet. *Sveton. in Caligul. cap. 24.*

In publico Luctu Senatores eqveſtri habitu, Magiſtratus Senatorio, poſitis prætextis conſidebant. Illi ſolito qvisqve loco: Conſules inferius, alter in Prætoriis, alter in ſubſelliis Tribunorum pleb. *Dio lib. 56. 493. 2.* fragmentum marmoreum Luctus publici viſitur Romæ

CONSILIS. PUBLICIS. CON . . . .
ANNUM. EXPLETURUS . . . . .
MORTEM. EJUS. JUSTITIO. PER. CON
OMNES. LUXERUNT. CENSU . . .
INSIGNIBUS. DECORATA. CU . . .

493. 2.

Plura de Luctu prætereo, hunc enim viri permulti ſcriptis ſuis magnificè adornarunt.

DE LUCTUS MINUTIONE.
Cap. XXX.

VT Luctus publicus Magiſtratuum edicto aut SCto. indicebatur: eodem qvoqve modo inhibebatur ille, minuebatur, aut tollebatur. L. Poſthumius à Gallis deletus cum nunciata clade, per dies multos in tanto pavore fuiſſet civitas, ut tabernis clauſis velut nocturna ſolitudine per urbem ageret: Senatus Ædilibus negotium dedit, ut urbem circumirent, apeririq; tabernas & mœſticiæ publicæ ſpeciem Urbi demi juberent. *Livius lib. 33.* Sic in M. Tullii periculo, veſtis mutatio edictis atqve Imperiis vetita, *Cicer. in orat. poſt red. ad Qvir.* & Conſules, ut ipſe loqvitur, Luctus indicia, Patribus Conſcriptis, non Luctum ademerunt. Edicti formula hæc fuit: *Ut ad ſuum veſtitum Senatores redirent. (Cicer. pro Sextio).*

Cauſas minutionis Luctus has Feſtus profert. (*in verb. minuitur.*) *Minuitur populo Luctus, ædis dedicatione, cum à Cenſoribus luſtrum condebatur: cum votum publicè ſuſceptum ſolvebatur. Privatis autem cum liberi naſcerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi, aut vir, aut frater, ab hoſte captus, domum rediret, cum puella deſponſaretur, cum propiore qvis cognatione, qvàm is, qvi lugetur, natus eſſet, cum in Caſto Cereris, omniq; gratulatione.* Qvatuor cauſæ minuendi Luctus populi referuntur, qvi populi Luctus publi-

publicus non erat, ſed privatorum, qvi multi univerſitatis nomine deſignantur. Una cauſa minutionis fuit gratulatio. Id eſt gratiarum actio εὐχαριϛία, qva diis gratias agebant ob publicam lætitiam vel bellum proſpere geſtum. *Nos lib. 4. de vet. jur. pont. cap. 16.* Cum lugubri bello finis impoſitus ſuprema Carthaginenſibus pugna, gaudium id populo impertiri, Patres juſſerunt: *Livius lib. 30.* patefacta gratulationi omnia in Urbe templa, ſupplicationes decretæ, ludi etiam facti, qvæ univerſum populum à Luctu avertebant.

Ob votorum Solutionem, dum Reſpublica vixit: ob illorum nuncupationem ſub Imperatoribus minutus & inhibitus Luctus. Ælius Verus cùm pulcherrimam orationem paraſſet, qva Kalend. Jan. Adriano patri gratias ageret, Kalendis ipſis periit, qvem vetuit Adrianus lugeri, qvia vota interveniebant. *Spartian. in Adrian. & Ælio vero.* De votis ea aliqvando ſolvimus, qvæ iterum à nobis hic exigenda non ſunt. *lib. 4. de vet. jur. pont. cap. 13.*

In ædis dedicatione & luſtro condendo minutus Luctus: qvod in dedicatione ea fuit Populi Pomani lætitia, ut ſpectacula & ludi epulæqve darentur, qvibus lugentes intereſſe non poſſent. *Liv. lib. 36. Dio lib. 42.* Caligula cum triumphali habitu templum Auguſti dedicaret, epulum Senatoribus ac eorum uxoribus, & populo dedit, varia ſpectacula edidit, juſtitium indixit,

Lu-

ctus prohibuit. *Dio lib. 59.* Τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν. Verbum ἐπέχειν, ſignificat minuere & inhibere ex Majorum inſtituto. Ob ædis dedicationem minutus eſt populo Luctus: ex Caligulæ inſania inhibitus & ſublatus, qvi viduis permiſit, ut nubere poſſent, qvibus alioqvi Luctus impedimento nuptiis fuiſſet.

Cùm luſtrum conderetur, hoc maximè Cenſores obſervarunt, ne ominis infauſti qvid committeretur, vel qvod Luctum portenderet. Qvare Luctus omnis minutus luſtri tempore, qvod eſt lugubria interim depoſita, omnia triſtitiæ inſignia intermiſſa: nihil enim religionum ceremoniis adverſatur magis, qvàm Luctus, qvi ideo minuebatur, qvod eſt, non omnino tollebatur, ſed ad tempus deponebatur. Aliud enim eſt minuere Luctum, tollere, vel inhibere. Minuitur Luctus, dum aliqvid de luctu detrahitur, id eſt cum lugubria diebus ſolemnibus deponuntur, qvibus elapſis, à lugentibus reſumebantur.

Luſtro completo Cenſores victimas offerebant ſolemni ſacrificio. Unde à luſtro hoſtiæ luſtrales dictæ, & luſtralia, *Serv. 8. Æneid.* qvæ duabus manibus accepta Cenſor ingerebat, qvæ non proſecarentur. Hæc ratio fuit, cur Cenſori cùm luſtrum condit, mortuum intueri nefas eſſet. Nullum enim publicum ſacrum à lugentibus aut funere pollutis perfici potuit, nulla

dedi-

dedicatio ut vulgatum Horatii Pulvilli exemplum teſtatur.

Luctus olim non minuebatur ob ludorum celebrationem, niſi publicæ gratulationis cauſa novi exhiberentur. Nec enim ludorum celebritas populum ad ſpectacula adſtringebat. Qvod ſub Principibus aliter ſervatum.

Finiti Luctus unum habet Romana hiſtoria exemplum, cum poſt Cannenſem cladem triginta diebus terminatus eſt, *Livius lib. 22.* qvia matronæ ſacris Cereris non intereſſe ſolum, ſed præeſſe debuerunt. Qvod cum omnibus matronis lugentibus intermiſſum eſſet, SCtum. factum ne ſacra publica, aut privata deſererentur. Nam ſacrum Cereris à matronis veſte candida, nec funere pollutis fieri debuit, Græco ritu. *Livius lib. 34.* Malè ſcriptum eſt apud Feſtum, *in verb. Græca ſacra.* Luctum illum centum diebus finitum, contra Veterum fidem.

Aliæ ſunt minuendi Luctus cauſæ privatis, aut finiendi, ut ſi qvæ illorum opera felicitas Reipublicæ contigiſſet, ὅταν εὐτυχήσῃ δὶ αὐτὸ τὸ κοινὸν, *Dionyſ. lib. 3.* vel ſi qvid proſperè aut exoptatum obveniſſet. Sic cum exceſſiſſe Germanicum Piſoni nuntiatum eſſet, Plancina uxor inſperato gaudio inſolens, Luctum amiſſæ ſororis tum primum læto cultu mutavit. *Tacit. lib. 2. Annal.*

Ego

Ego verò, Præſes Maxime, dum exoptato otio fruor, lugubria hæcce depono, & hilariore animo luctum finio, ſi ex Græcorum more Apollini vero hoc ſacrum poſuero, qvod animi mei teſtationem habeat, qvæ in hac ſcribendi ratione non aperta eſt ſatis. Nam cùm hæc primùm ſcriberem, ea mihi mens erat, ut poſt transactam vitæ meæ fabulam nomini meo, ſi qva eſt ea gloria, conſulerem, eamqve laudem pararem, qvam viri, de literis bene meriti ſuis laboribus aſſeqvi ſolent. Sed cùm diligentiùs ea, qvæ ſcripſi, recenſerem, aliter multò evenit, qvàm infirmiore animo priùs conceperam. Etenim ab his ſtudiis, à qvibus antea laudem & delectationem modò petebam, nunc verò ſalutem etiam qvæſivi & veram virtutis hereditatem cernere diebus paucis, qvibus ſcivi potuiqve. Cogitavi illicò ecqvid moles iſta corporis, qvæ tot ambitionum machinis fulcitur, laudis tandem aut gloriæ meretur? qvid honores? qvid triumphi? qvid rerum feliciter geſtarum memoria? qvid divitiæ? qvid orbis terrarum Imperium? qvorum vanæ imagines tot funera antecedunt & ſeqvuntur? Tot illa funera, tot Urbium vaſtationes, tot imperia proſtrata, atqve diruta, cum ante oculos jacerent: Intuebat magis in Sepulchris homines florentes ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinqvis, affinitatibus, amicis ſpoliatos & ſepul-

ſepultos. Videbam ſepulchra ipſa neglecto cinere, abjectis cadaveribus, vermium fœtoribus repleta: qvæ cum me mortalitatis ipſius monerent, mecum ſæpe collocutus, adhibui me in conſilium, me audivi, mihi obtemperavi, ut qvæ habent ſpeciem gloriæ collecta, ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus contemnerem, brevia, fugacia & caduca exiſtimarem. Profuit ergo ſi non ad virtutem comparandam, certè ad eruditionis, qvæ via ad illam eſt, vetera inſtituta è Sepulchris eruere, pulchraq; antiqvitatis facinora meditari, qvæ in virtute poſita è tumulis viros probos ubiqve excitant redivivos. Cum itaqve his cogitationibus detinerer, DEI Opt. Max. vox illa prima aures perculit: *Ecce poſui coram te vitam & mortem, bonum & malum.* Bonum illud inqvam virtus eſt & vita: malum verò mors & vitium. Virtutem ergo, à qva vita proficiſcitur, amplexatus: diligentiùs qvid illa eſſet, qvid vita qvibúsve artibus parari poſſent, cum animo volverem: tria vitæ genera ab optimis & ſapientiſſimis viris conſtituta reperio. Unum, ſvave: triſte alterum: tertium hilare. Svavem vitam putaverunt, qvæ ſine mœrore tranſigitur: Triſtem, qvæ variis jactatur fortunæ ſævientis, aut vitiorum procellis: hilarem porrò, qvæ dolorum effugia qværit, qvas Philebi ſectatores nuncupant voluptates. Hæc qvidem in rebus humanis ita

vera

verſatur, ut inter dolores & voluptates media, ei magis ſtudeat, qvæ habet delectationem. Qvæ tamen ad meliorem ſæpe tracta ordinem, certo qvodam numine juvatur: ſed interdum reluctata, ordine virtutis relicto ad hoſtium caſtra transfugit, qvibus impietas & injuſtitia dominantur. Sæpe verò in virtutis & vitiorum vicinia ita traducitur, ut ſvavitatem nunc aliqvam, mox triſtitiam experiatur. Sic humana vita eſt, qvæ diverſis fluctibus obruta, nunc adverſis ventis navigat, nunc ſecundis: qvam meritò ſcalæ imaginem habere dixerunt. Una enim dies nos de faſtigio detrahit, alia extollit in altum, variiqve aſcenſus & deſcenſus, qvi nos in cœlum ferre, nunc videntur, nunc in terræ viſcera præcipites dare. Prudenter hercle Plautina mulier,

Satin' parva res eſt voluptatum in vita
Atqve in ætate agunda,
Præ qvàm qvod moleſtu'ſt: ita qvoqve comparatum
Eſt in ætate hominum,
Ita Dis placitum, voluptati ut mœror comes conſeqvatur.
Enim incommodi plus maliq; ilico aſſit, boni ſi obtigit qvid.

Nam

Nam in totius vitæ tragœdia, vel comœdia dolores voluptatibus ſic immiſcentur, ut ſua ſorte nemo contentus vivat. In ea maximè perturbatione, & confuſione rerum, qvæ tanta eſt, ut cuiq; locus, ubi ipſe ſit miſerrimus, eſſe videatur. Loqvor fortè apertiùs, qvàm tempora noſtra patiuntur, vel multorum hominum poſtulant mores: ſed aberrationem à moleſtiis hanc mihi habere liceat, inter eorum gemitus & qverelas, qvi philoſophiæ aſperitatem amplectuntur, multis ridiculam, aut inviſam. Qvid enim aliud hodie illa, qvàm generoſa ſtultitia æſtimatur? ut Socrates qvondam Traſymacho dicebat. Non horum temporum, non horum hominum atqve morum negotium eſt, de altiore ſapientia tractare: qvæ tamen cum eam habeat ſvavitatem, qvod genus vitæ primum poſitum à nobis eſt, minimo periculo vel cum perditis hominum ingeniis poſſem conflictari. Antiſthenis verum vetus illud eſt, virum bonum moleſtam eſſe ſarcinam. Nec enim facilè feruntur ii, qvi virtutis excellentiam prædicant, qvorum gravis & moleſta ferè ſemper eſt oratio, qvaſi ſapere videri velint ad oſtentationem. Sed à funebri pompa nemo facilè ad umbram gloriolæ tranſire credet eum, qvem à prima ætate maximè philoſophia delectavit, qvæ mortem corporum meditatur, ut incorruptibilem vitam poſſit adipiſci. Prioris ergo vitæ ſvavitas, qvæ ſola vitalis eſt, in corporis & animæ ſepa-

ratione conſiſtit: aliorum vita ſomnus eſt & inſomnium, vel vera mors, cùm vanis affectibus ſepultus animus è virtutis vita migrat & emoritur, ut in vitiis vivat & volvetur. Optimè Heraclitus, nos vivere illorum mortem, & mori illorum vitam monebat. Qvaſi diceret, nunc cum vivimus mortuum animum monumento corporis ſepultum contineri: qvi liber & corporis ipſius vinculis ſolutus vivit, nec ſolum adverſam, ſed etiam everſam fortunam fortiter tolerat, contra illius omnes impetus armatus.

Qvis ſervus eſt, ait Poëta, *mortem qvi poteſt temnere?*

Nimirum intellexerat qvisqvis hujus ſententiæ auctor fuit, nihil æqvè à corporis ſervitute animum liberare, qvam mortis contemptum, qvi ex aſſidua illius meditatione oritur. Hæc profunda ſapientia eſt, qvæ, ut Parmenidi Plato dicebat, vulgarium animarum oculos fugit, qvi divinæ mentis radios ſuſpicere non poſſunt: qvam qvidem ſapientiam primigeniam hominis poſſeſſionem jure appellavit. Cujus is finis eſt, ut nosmetipſos & mortales omnes ſtultitiæ damnemus, ſi à virtute tantiſper peregrinamur. Verè enim ſcripſit alter Poëta,

Sapientia prima eſt,
Stultitia caruiſſe.

At qvæ major ſtultitia vel potius inſania eſt, qvàm ita vivere qvaſi nunqvam ſimus morituri, vitamq; ipſam miſeram æternæ felicitati antefer-

teferre? qvæ verò æterna illa felicitas eſt? num virtus? num ſapientia? num ea qvæ ſapientes ipſi enumerant bona? de qvibus rectè ſentiunt qvidem nihil illorum ſummum eſſe, ſed tertium aliqvid, qvod iis omnibus præſtantius eſt. Hæc enim qvæ bona putantur, à foribus veræ ſapientiæ, & ab illius pomœrio longè remota ſunt, qvæ tamen, ut in urbis ampliſſimæ ſuperbiis morari videntur, in qva æterna mens degit, qvæ una perfectam continet felicitatem, qvem nobis morte crudeliſſima comparavit primogenitus mortuorum. Felicitas qvidem illa ſummum hominis bonum eſt, qvo fruitur demum, cum ad finem ultimum pervenit & qvod illi optimum eſt conſecutus, qvod ipſam ſuperat mortem. Mors enim neqve felicitatis ullius habet rationem, neqve id eſt, cujus gratia nati ſumus. Nam mortalis omnis naturâ ſuâ ad Deum ita dirigitur, ut ipſe ad aliud non referatur. Atqve ut prima duntaxat rerum omnium cauſa Deus eſt: ſic finis etiam appellatur, ad qvem peracto vitæ curriculo redeunt omnes boni. Hunc finem altioris ſapientiæ Magiſtri beatitudinem objectivam dicunt, cujus effectus amor eſt, qvi per objectum movet voluntatem: & hic qvidem amor eſt effectus finis, ut finis. Ut enim unicum & primum principium eſt, nec duo ulla ratione dari poſſunt: ſic unus & ultimus finis eſt, qvi ad primum illud principium, qvi Deus eſt, redire debet. Si ergo De-

Digitized by Google

us finis eſt hominis & ſummum illius bonum, nullam aliam extra Deum felicitatem eſſe neceſſe eſt, qvæ duas animæ partes præcipuas moveat, intellectum ſcilicet & voluntatem. In illo vera reſidet cognitio Dei: in hac amor perfectus. Intellectus divinam, hoc eſt, abſolutam boni naturam, per ſapientiam contemplatur: voluntas appetit, qvod porrigit intellectus, cum nullo impedita corporis vinculo in Dei vultum avidè reflectitur, qvam aviditatem, Dei vultui penitus inhærentem, amorem dicimus. Qvo ſi qvis correptus in terris vivat, verum illud dictum ſentiet, *Moritur qvisqvis amat*. A proprio enim ſolutus corpore vivere videtur, qvi cum ad verum tendit finem, totum ſe Deo devovet, qvi nos ex hominibus faciat Deos. Nemo autem poteſt dicere, ſibi unum & ſolum Deum eſſe, niſi qvi inferiora omnia deſpicit, & flocci facit. Procul hinc impia Sophiſtarum phantaſmata, qvorum multos tanqvam numina doctrinæ vulgus veneratur, cum nihilo plus ſapiant, qvam Gyrinæ ranæ. Abeant illi, qvi de Dei ſermonibus, ut de lectione non recta aut corrupta, perperam ſentiunt, fabulantur temerè & cavillantur, atqve unius literulæ mutatione errores veteres calidè fovent. Audiant, qvæ ſemel Deus locutus eſt, cum duo hæc audita ſunt: *Qvia poteſtas Dei eſt Domini miſericordia, qvi reddet unicuiqve ſecundum opera ſua.* Poteſtas improbis damnationem parat: miſericor-

dia

dia bonis felicitatem. Mortem illa & vindictam: hæc vitam promittit & gratiam. Atqve ut ſua ii ſtultitia occidunt, qvi divina providentia ſalvi eſſe potuiſſent: ſic qvi immortale malum, qvæ inſipientia eſt, devitarunt, ſumma animi æqvitate, qvaſi ſecundo flumine, ad felicitatis portum contendunt. Faxit Deus, ut ætatis maturitate his temporum vitiis, ſapientiæ præcepta ſectemur: & conſcientia rectæ voluntatis ad illa ſe tempora muniat, qvibus à Deo ratio exigetur factorum. Nos interim angorem animi luctus profani remiſſione, & divinis in poſterum colloqviis ſublevemus.

FINIS.

Digitized by Google

JAC. GUTHERII CIVIS NOBILIS ET PATRICII ROMANI, CHOARTIUS MAJOR, VEL DE ORBITATE TOLERANDA.

Ad Annam Robertum J. C.

PRÆFATIO.

MAGNUM opus omninò & arduum eſt, Anna Roberte, patris pietati acerbiore fato perculſæ, mederi velle. Etenim qvicunq; iſtud conati ſunt, næ illi pleriq; oſcitantem & dormitantem mœrore nimio dolorem excitare potuerunt, non frangere. Pertinax animi ægritudo eſt, qvæ cum in virum ſapientem cadit, ſubitis remediis opprimi non facilè poteſt. Nam ut ſtomachi, qvi lateribus cingitur, vehementes dolores ad perniciem ſæpe procedunt, nec ſangvinis miſſione levantur: ſic acutiores paterni pectoris morbi, ex immaturo luctu, nullis lachrymis, nulla eloqventia

cu-

curantur: ſed dandum naturæ aliqvid eſt, qvod ſolatiis vulgaribus aſſeqvi vix Stoicorum Principes poſſent. Nunc tamen jam qvocunq; feremur, danda nimirum vela ſunt, & ex ipſis mœroris ſcopulis, fractis remis, qvacunq; arte poſſimus, enatandum: Alcedonia qværenda in tranqvillo aliqvo mari literarum. Atqve ut ii, qvi tempeſtate jactantur, ſi in deſerta ferantur loca, qvovis excepti hoſpitio, qvem incuſabant priùs, laudant Neptunum: ſic tibi domeſtici funeris fluctibus obruto, ſi tectum humile obtulero, in qvo ejectus in littus, appenſas naufragorum tabulas perluſtres, alienis fortean edoctus exemplis, adverſos fortunæ impetus æqviore animo tolerabis. Volo ergo aliqvod ex meis monumentis extare, qvod noſtræ amicitiæ memoriam poſteris qvoqve prodat, & dolorem conſoletur. Eleganter vetus Poëta dicebat:

Animus æqvus optimum eſt ærumnæ condimentum.

Æqvitasq; illa paribus in rebus, paria jura deſiderat ex Rhetorum inſtitutis. Primùm itaqve poſtulo, ut æqvum in his perlegendis te mihi præbeas, dum ad ea te fori noſtri exempla revocabo, qvæ ſummum illud naturæ jus, bonum & æqvum magna ex parte comprobarunt. Nec verò te in hoc primo naturæ conflictu ſine oculis & ſine mente vivere jubeo. Qvis enim eſt qvi ſuper flentem parentem cenſuram lugendi poſtularet? Nec ego imperitos medicos volo

imitari, qvi exulcerant, ſi ſanare non poſſint. Sed ea de re Lodoico filio tibi chariſſimo dicere, ut cum leviter vulnus intumuerit, fomenta parem, qvibus temperetur, nec ei callus doloris diuturnitate inducatur. Lodoicus filius abs te tumulum inſperatum accepit, qvem dare debuiſſet. Ille ſi vita ſuppeditaſſet, paternam eſſet & avitam gloriam ex omnium ſententia conſeqvutus. Ferax adoleſcentis ingenium, omnibus diſciplinis excultum, acerrimum judicium, exqviſita doctrina, induſtria ſingularis. Orſus in foro dicere, duodeviceſimo ætatis anno, celeriter ad majores cauſas adhiberi cœptus eſt; nulla enim tanta cauſa fuit, qvæ non illius patrocinio digna videretur. In illo caneſcens oratio tua & ad ſenectutẽ vergens adoleverat & qvaſi vireſcebat qvotidie, illumq; verborum ſplendor & copia, ſvavitas vocis, perfacilè currens oratio, in principibus patronis collocabat. Sed pietas in eo & fides doctrinam adæqvavit, qvas in celeberrima Trimolii principis cauſa, cum in integrum reſtitutionem contra Curiæ ampliſſimæ placitum impetravit, te præſente, tantas oſtendit, ut meritò Antonius Arnaldus, qvi primas tecum in foro tenet, audiente foro, elatus gaudio exlamarit, *Tydides melior patre*. Rogo te, Anna Roberte, hæc una vox emiſſa ab amico & præſtanti doctrina viro, nonne tibi fœnus uberrimum præſtitit, omnemqve ſuſtulit qverelæ rationem, ſi qvando

do pignus chariſſimum à Deo Opt.Max. repeteretur? Liberos noſtros pignora nuncupamus: atqve ut pignoris jus ab intentione domini ſeparatur, ſi qvid humanitus contigerit, priſtino domino reſtitutum videtur, qvi ſortem cum uſuris gravioribus exſolvit. Qvare cum per annos aliqvot majores pignoris tui uſuras acceperis, qvas vix ullus alius auderet ſperare: inverecundè ex bonæ fidei judicio ampliores præſtationes deſiderares. Sed hæc fortè nimis ſubtiliter ex prudentibus noſtrorum reſponſis: alia adfero, ut ſæpius linamenta mutem, qvibus ſangvis ille conqvieſcat, qvi doloris profuſione decurrit, nec fori ampliùs præceptis ſupprimitur. Cecidit in curſu filius: ſed in principibus patronis fuit, forum tenuit adoleſcens, famam, virtutem, gloriam ſuperſtites reliqvit, qvas poſteri laudent & æmulentur: hoc non eſt cadere, ſed immortalitatem ipſa morte comparaſſe: vel ut dicebat ille, maturè decedere. Præſagibat hoc uxoris tuæ caſtiſſimæ animus, cum ante dies paucos iſſem ad te, qvi de re dubia conſulerem. Nam ut renunciatum eſt te ſesqvihoræ ſpatio in ducis Maynæi negotiis occupari: de filio multa, ut ferè fit in otio, ſumus collocuti. Summam illius eruditionem commendabam: ſummam laudabat mater pietatem. Ab iis ſermonibus digreſſi paululum, cum hæc patrem tuum vixiſſe diceret, anxiè qvæſivi, qva magnitudine animi fatorum

ictus repuliſſes. Fortiter, inqvit, ut virum decuit. Hoc, inqvam mihi maximè defuit, cùm de patris mei morte eſſet allatum. Eum enim cepi dolorem, ut & remedia fugerem, & recordatione, qvaſi morſu qvodam, in ſolitudine lachrimas excitarem, in eaſdem me ſolicitudinis anguſtias conjicerem, ut Dei tandem miſericordiâ vivam. Inter hos ſermones utrimq; lachrimæ, qvaſi imminentis caſus prænunciæ, ultrò exciderunt: & cum ad veſperum prior conſultatio traheretur, meum diſtuli & receſſi. Qvi diligenter mortis præſagia notarunt olim, illud fortè non omiſiſſent, qvod domum reverſus, inter epulas familiæ meæ narrabam. Et neſcio, inqvam, unde illuc noſtra digreſſa eſt oratio. Vos juvenes, in liberos intuens, ſi qvando me fata interceperint, Annæ Roberti conſtantioribus exemplis animos confirmate. Qvæ enim inſania eſt ad naturæ aut fortunæ crimina relegare, qvæ æqvo jure ac lege ita conſtituta ſunt, ut de iis nemo prudens juſtè qveri poſſit? Ecqvæ jam bonis omnibus vitæ ratio exoptanda eſt, qvæ omnis acerba eſſe poteſt, in hac temporum, qvàm olim prævidi, infelicitate? Nos ſi qvid agimus, qvo vixiſſe teſtemur, invidiæ obtrectatio dilacerat. Si forenſem laborem ſuſcipimus, ea jam nobis devoranda ſunt, ut in negotiis ſine faſtidio eſſe non poſſimus. Duriora certè ſunt illa incommoda, qvibus aſſveſcere liber homo nullo modo poteſt. Qvapropter

ſi

ſi juris ſcientia in cauſis agendis ſola verſaretur, nec animus exqviſita illius cognitione ad virtutem effingeretur: artem veteratoriam deſugerem, prudentiæ honoribus deſtitutam. Sed nos ea in civili jure addiſcimus multa, qvæ extra cauſam ſunt, qvæqve optimam vivendi rationem, qvid deceat, qvid honeſtum ſit, qvid juſtum, qvid in rebus humanis optandum ſit vel fugiendum, certiùs edocent, qvàm qvæ in veteris Academiæ ſpatiis traduntur ab iis, qvi falſam ſibi prudentiæ perſvaſionem induerunt. Pauci enim, ut ad te redeam, Anna Roberte, inter magnates illos ſapientiæ magiſtros inveniuntur, qvi filii morte nunciata dixerint, CADAVER SIT, EFFERATUR. Qvod unum Romani Conſulis exemplum memoratur ab omnibus ſapientiæ cultoribus: ſed cum tale aliqvid contigiſſet, protinus ab iis repudiatum eſt. De tolerando dolore, de ægritudine lenienda inter ſcriptores innumeros ita unus excellit M. Tullius, ut ſcriptis ſuis & naturam hominum & Philoſophorum doctrinam omnem ſuperarit. Sed umbratilis illius prudentia minus laudatur, qvæ ita in morte filiæ concidit, ut ſtudii fructus ad neminem minùs qvàm ad ipſum perveniſſe diceretur. Qvantò æqvior Choartii majoris & laudabilior mens fuit, qvi ea nobis ſcripta dinumerat, qvæ veram & non ſimulatam philoſophiam affectant: ea virtutis exemplâ prodit, qvæ majores noſtri clarioribus ſuis ante-

anteferre non dubitarent? De his nuper cum juniore Chavvelino collocutus, in ſeqventi die cùm dimiſſo Senatu illum in foro ſalutaſſem: Ecqvid, inqvit, de Roberti filio audîſti? Audivi, inqvam, illum heri cauſam agentem perornatè & acutè. Tum Chavvelinus. Ab eo fortè ſudorem conſecutus, lateris dolor eſt, qvo vexatur. Haud iſtud dicas, inqvam ego: Etenim adoleſcentes plurimi populari hoc morbo conſumuntur. Imò meliùs ſpero, ait ille. At ego qvidem & melius opto. Abrupuit ſermonem ex noſtris unus, qvi ad conſultationum cellulas Chavvelinum deduxit. Poſtera die cum ad illum à cœna divertiſſem, ſpatiis aliqvot in horto confectis, intervenit Bignonius pater. Nunqvidnam moleſtè? ait: Imo opportunè inqvam ego. At ille: qvid vos tandem? Nihil ſanè, inqvit Chavvelinus. Roberti patris caſum qverebamur: Etenim ut audimus Lodoici filii morbus ingraveſcit. Tum Bignonius. Eheu! caſum acerbiſſimum meritò doletis, qvem dubium & incertum patres ſolliciti, de ſuis rebus ſtatuentes, in teſtamentis abominari ſolent. Totus certè horreo, inqvit, cum impendentes hujusmodi caſus in memoriam revoco: Sed agitedum jure viciniæ inviſamus ad eum, ut ſi qvid opus eſt, afflictum conſolemur. Annuebat Chavvelinus: reſtiti ego. Immatura, inqvam conſolatio illa eſt, qvæ futura mala prænuntiando, fruſtrà naſcentibus illis occurrit.

Nos

Nos itaqve tantiſper hic ſedeamus. Conſenſere illi, & cum aliqvantulum in cogitatione defixi eſſemus omnes, rupit ſilentium Chavvelinus. Non ſinit, inqvit, Roberti mœror, ut aliò ſermones noſtri conferantur. Filium amiſi pridem, cujus morte dolor me intolerabilis exercuit, & ni ſervaſſet Deus, jamdudum periiſſem. Labentibus lachrymis & ſingultu interrupta voce affecit meum & Bignonii animum, qvi metu qvodam perterritus, obmutuit. Ego verò, inqvam, ſic exiſtimavi ſemper, malum illud, ſi qvidem mors malum eſt, qvod proviſum antè non ſit ſapienti, vehementiùs prudentiam ferire, non occidere. Nam qvantum & qvale illud ſit, diuturnitate temporis aut ratione recta ſuperatur. Atqve jam indocta vulgi conſvetudo, artifex eſt minuendi doloris, qvem prudentiores, non ſublevare ſolùm, ſed tollere non difficilè ex animo poſſunt. Horum exempla habemus in foro plurima. Nam qvæ veteres de ſuis ſcripta reliqverunt, elegantiora fortè ſunt qvam vera: noſtra certiora, qvæ prior ætas omnis majore laude digna fateretur. Ex multis unum afferre poſſum, qvod rei veritatem declaret. Pericles Græcorum oratorum antiqviſſimus atqve eloqventiſſimus, & conſilii publici optimus princeps, cujus in labris poëtæ veteres leporem habitaſſe cecinerunt, & in pectore prudentiam: Ille in Parali minoris filii funere, cum juſta perſolveret, ita mutatus

eſt,

eſt, ut nec opinato mœrore captus, in eos ejulatus eruperit, qvaſi Bacchantium more furere videretur. At vero noſter Choartius, qvi ex conſvetudine fori & rerum varietate edoctus adverſa tolerare, cum filium ætate provectiorem, & à cauſis agendis ad jus civile tranſeuntem, levi qvodam ac facili lapſu ad Deos pervolaſſe videret: vultu ſemper eodem, tranqvilla fronte & ſerena, condolentes amicos ea moderatione conſolabatur, ut nullus illius caſibus ampliùs ingemiſceret, ſed tanti viri virtutibus omnes congratularentur. Vidimus virum, iterum dico, vidimus planè virum, cujus plena literatæ ſenectutis oratio eam nobis prudentiam commendavit, qvam velle imitari (qvis enim poſſet?) inter non minima prudentiæ exempla ponetur. Hunc rogo vos, cum videmus, qvem Philoſophum non contemnimus? Primus Choartius temporibus noſtris ſæviſſimum hunc ictum adverſo pectore cùm recepiſſet: ceteros ſingulari ſua prudentia docuit, qva ratione tantas fatorum injurias poſſent voluntaria qvadam oblivione conterere. Nulla orbitas eſt, qvæ Choartii noſtri ſolitudini poſſit adæqvari. Amiſit filium annorum circiter qvadraginta, in cauſis illuſtrioribus percelebrem, in ceteris peracutum, facilem, benignum, gravem, perurbanum, cujus interitu forum multis ornamentis ſpoliatum atqve orbatum lugebamus. Sed ea patris magnitudo animi fuit, ut

non

non mortem filii, ſed mortis opportunitatem cogitaret. Etenim ea eſt Dei Optimi Clementia, ut cum nullum vitæ terminum conſtituerit, eum tamen ponat ſemper, qvem opportunum & commodum novit. At qvod in morte tempus illud opportunum aut optandū magis eſt, qvàm qvo perfecta virtus ad gloriæ cacumen pervecta, altius tolli non poteſt, niſi ad cœlum divina qvadam providentia trahatur? Ut in floribus, qvi ſpectatiſſimè florent, eos celeriùs marceſcere videmus: & roſa, cujus in coronis uſus præcipuus, ſponte decidit, ſi tardiùs decerpatur: Sic in vita eſt eorum, qvos ut virorum flores ſvavitate virtutis chariſſimos habemus. Hi enim ea maximè hora divinitus leguntur, qva pulchritudo gloriæ, ſi caneſceret, venuſtatis aliqvid deperdere poſſet aut dignitatis. Atqve hoc plerumq; experti ſumus, ut non poſſet in eo vita diuturna eſſe, qvi maturitatem gloriæ & ingenii celeriter eſſet aſſecutus. Præclarum carmen illud eſt, qvod de viris hujusmodi Poëta canit.

Oſtendunt terris hos tantum fata, neq; ultrà
Eſſe ſinunt.

Hîc Bignonius. Dura lex profectò qvam nobis natura præſcripſit, qvæ cum parentibus dulciſſimos filios eripit, altiùs infigit paterni affectus aculeos, qvi nulla ratione convellantur: ſed vel illa ipſa cogitatione èas perturbationes movent, ut parentes metu oppreſſos, infeliciſ-

ſimos

ſimos reddat. Ad hæc ego. Noli, inqvam, Bignoni doctiſſime, præmatura accuſatione naturam lædere, atq; abominari ea, qvæ ſi acciderent, ad Choartii prudentiam recurrendum eſſet. Qvid enim in naturæ legibus aut accuſare meritò poſſumus, aut dolere? An ab ea ſtipulati ſumus filios immortales, aut promiſit illa ad extremam usq; hos ſenectutem perducere? Primum ſi cupias, impetraſti. Jam enim filium immortalem habes, cujus ea ſunt ingenii monumenta, ut nemo ejus ætatis ſit adoleſcens ad virtutem natus, qvi non lubens vitam cum Hieronymi tui gloria commutaret. Sed de illius laudibus neq; hic locus eſt, ut multa dicantur, neq; plura dici poſſunt, qvàm qvæ poſtera ætas memoriâ celebrabit. Nunc de iis loqvor, qvos eo ordine, qvo natura juſſerit, ſeqvi nos oportet: Qvorum è corporis vinculis liberatus innocens animus, cum inter homines eſſe deſiit, in Divorum numerum facilè recipitur. Cum igitur perbeatos illos verè credimus, qvi cum vitæ finem habuerunt, qvid jam eſt, qvod lugeamus? qvid turbamur? qvid torqvemur? An qvieti illorum invidemus, qvos ſcimus perpetuò vivere felices? Qvod ſi ab Inferis, ut ajunt, illos excitare poſſemus, nonne imprudenter illorum à nobis Manes læderentur? Qvæ enim imprudentia eſſet, immortalem animum ad caducam & miſeram vitam reducere, conditione diſſimili arma aurea æneis vilioribus permutare?

tare? Neſcit paterna pietas, omninò neſcit, vel qvid doleat, vel qvid de natura qveratur: nam ſi qvid dolendum eſt (qvod in homine vulgari tolerari poſſet) in eo, qvi in fori prudentia exercitatus eſt, nullomodò eſſet ferendum. Solet vulgus mala conſvetudine, in luctu domeſtico ad aliqvam animi deformitatem venire, ut cum æterna & diuturna in illo inſideat opinio doloris, aliis miſerandum, aliis ſe præbeat irridendum. Vulgus voco non ſolùm plebeculam, ſed eos omnes animos, qvi in prudentiæ officina non ſunt perpoliti. Qvæ cum in foro maximè diſcitur, qvod doloris aliis, nobis imprudentiæ peccatum eſſet, qvod rerum imperitiæ ſolet aſſignari. Ea porrò gravis exprobratio ſemper iis eſſet, qvorum prudentia qvotidie in aliorum periculis depellendis occupatur. Sæpè ego audivi Choartium dicentem, malos conſultores eos eſſe, qvi ſibi rebus in adverſis conſulere ipſi non poſſent. Nam qvi ſuis vulneribus in acie miles pavidus exanimatur, nec honeſtè cadere poteſt, nec vincere, nec viris fortioribus imperare. Qvi militant in foro, principes patroni, ancipiti cauſarum fortunæ aſſveti, qvî poſſent prudenti conſilio aliorum periculis occurrere, ſi ſua ipſi nec ferre poſſent, nec prævidere? Sæpenumerò accedit pater mœſtiſſimus de filii fortè hereditate qvæſiturus: hic plorans & ejulans conſilium petit, qvo modo delatam ſibi ordine præpoſtero hereditatem

tueatur. Multa de filio loqvitur, qvæ vulgares illos animos facilè commoverent. Non minimum eſt Jurisperiti officium, anteqvàm de jure reſpondeat, patris pietatem paucis collaudare, & doloris acerbitatem delinire. Si verò prudens ille qvi conſulitur, præteritorum recordatione perturbetur, & juris & facti ignorantia, fallet & falletur. Hoc ſi accideret, ecqvam de fori prudentia opinionem litigatores conciperent? Conſilium petunt, non lachrymas; jurisperitum qværunt, non ægritudinis ſocium, qvi domeſtico luctu impeditus, non poſſit apertè rem, de qva qværitur, explicare. Sed imbecillior fortè hæc ratio eſt, qvæ ab iis, qvæ rarò accidunt, peti non debet: fateor illud qvidem. Jam ergo ad fortiora recurramus, & deſertis fori ſeptis, qvaſi in Lycæo, naturæ cauſam expendamus. Primùm, qvid aliud eſt ægritudo, qvàm opinio doloris, qvæ mala conſvetudine comprobatur? Et, ſi ratione pugnandum ſit, audacter aſſero, qvicqvid ſine ratione fit, illud honeſtum eſſe nullo modo poſſe: vel certè qvod contra rationem eſt, imprudentiæ annumerari. Ratio enim naturæ lex eſt, qvæ & legum civilium anima prædicatur. Atqve ut Martiano, ex Demoſthenis ſententia, lex eſt inventum ac munus Deorum: Sic Philoni ratio donum Dei nobiliſſimum, qvo ornati, à carceribus ad metam uſq; vitæ ſtadium percurrimus. Qvi ergo per hoc vitæ curriculum, decurſis virtutis &

glo-

gloriæ pluribus ſpatiis, ad metam celeriùs provecti ſunt: hoc illi nobiliſſimo divini muneris dono conſeqvi videntur ex legis naturæ præſcripto. Qvæ qvidem lex & communem ſponſionem continet, & purè concepta eſt, ut confeſtim vita debeatur, cùm petitur. Qvare incivile admodùm eſſet, illud, qvod generaliter conſtitutum eſt; contra rationem ſingulari aliqvo jure tollere. Nihil qvidem præcipuè cuiqvam dolendum eſt in eo, qvod accidit univerſis. Levat enim dolorem communis qvaſi legis & humanæ conditionis recordatio. Docent Philoſophi, rationes illas eſſe fortiſſimas, qvæ ex propriis principiis ducuntur, illaq; principia ita certa eſſe, ut cum eo diſputandum non ſit, qvia ea negaret, aut de illis dubitaret. Tale illud noſtrum eſt: MORS OMNI AETATI COMMUNIS EST. Qvis hoc Sophiſta negaverit? qvis dubitarit? Qvod cum ità ſit, inſcientia eſſet, incerta pro certis, falſa pro veris optare vel ſperare. Sed, ut Neoptolemus apud Ennium, philoſophemur paucis, atq; rationi ex veterum diſciplina filias duas effingamus, prudentiam & virtutem. In hoc conſiſtendum eſt, ut virtus nihil aliud ſit, qvàm rationis abſolutio, qvæ caſus humanos omnes ſibi inferiores putet. Virtus eadem naturæ eſt ratio, qvam nullus conſtituere poteſt, niſi ea qvæ ſunt, PRIMA NATURAE teneat, id eſt, niſi propria naturæ principia noverit, qvæ uſuram vitæ dedit tanqvam pecuniæ,

præſtituta die. Atqve illa naturæ ratio divina, lege regitur aut humana. Si divinam optimam ducem tanqvam Deum ſeqvimur, ea nobis in luctu ſolatia ſuccurrunt, ut qvas ægritudinis cauſas putamus, illas benignitatis divinæ certiſſimas notas experimur. Hoc unum, inqvit Bignonius, & commonendi gratia dicam & diſputandi, ſi lubet. Vide ſis Gutheri, ne ſenſu inſuperhabito ad rationem confugere, tutum non ſit, qvod Ariſtoteles vanum & abſurdum eſſe credebat, atqve, ut illius verbis utar, ἀῤῥωςία τῆς διανοίας. Nam qvidqvid eſt, qvod ſenſum habet, id neceſſe eſt, voluptatem ſentiat & dolorem: Ut ſenſus qvibus ineſt, eisdem & dolor & voluptas concedi debet. Qvibus verò dolor & voluptas, eisdem & cupiditas inhæret, qvam naturalis affectio comitatur. Hæc ita & dolorem diſcernit & voluptatem, qvæ aut rectè fugiat aut perſeqvatur: ut idem eſſe Philoſophi dixerint, ſentire ac intelligere. Mortem omni ætati communem nemo diffitetur: at communi doloris ſenſu in filii funere patrem carere debere, hoc verò contra rationem eſt, & legem, & naturam ipſam. Principiò enim amorem præcipuum in eos, qvi procreati ſunt, ingenerat natura, cujus vincula rumpi ſine maximo dolore non poſſunt. Hinc lex, qvæ ſumma ratione nititur, dolorem juſtum temperare difficile eſſe non negat, ſed affectioni paternæ nonnihil condonandum imperat, & patris pietatem repre-

hen-

hendi vetat. Qvare cum virtus & vitium in voluptate & dolore verſentur, qvi erepto filio nihil doleret, hunc in maximum animi vitium incidiſſe, à communi ſenſu abhorrere, atq; à virtute alienum eſſe, meritò diceremus. Optimè, inqvam, ſi modò hæc rectè tractentur. Nam qvæ de ſenſu & ratione adfers, vera qvidem illa ſunt in rerum cognitione disqvirenda, qvæ ſenſus beneficio plerumq; ad intellectum perducuntur. In iis enim ſenſus cum ratione pugnare poteſt, ſi qvod omnibus certò comprobatum eſt, contraria ratione diſputaretur. Ut parentes filios adamare, ignem calidum eſſe, ita certum eſt & perſpicuum, ut qvi contrà ſentiret, nihil ſentiret. Ceterùm qvanqvam judicium à ſenſibus oriatur, non eſt tamen in ſenſibus judicium veritatis, qvos omnes hebetes & tardos eſſe Academici arbitrantur: niſi ſi ex animæ parti juncti ſunt, cui ratio dominatur. Tum enim ſentire idem eſſe ac ſapere veteres putaverunt, cum ratio ſcilicet ſenſui & ſenſus rationi accommodatur. Jure itaq; Empedoclis contraria ſententia rejicitur. Nam ſi idem omninò eſt ſapere & ſentire, bruta ipſa qvæ ſentiunt, furioſi & amentes, ſapere falsò dicerentur. At verò virtus, ais, in voluptate & dolore conſiſtit: Certè. Nec voluptatem tamen nec dolorem ullus virtutem dixerit, qvæ ex animi perturbatione ſæpiùs oriuntur. Ut nec voluptas aut dolor qvalitas eſt, nullaq; eſt ars voluptatis aut doloris.

qvibus cupiditas ancillatur. Sed voluptas & dolor in genere infinitorum ſunt. Atqve ut voluptas omnis appetenda non eſt, ut bonum: Sic dolor omnis, ut malum, non eſt fugiendus. In utroq; cupiditas plurimùm valet, cujus tria genera traduntur. Una enim legitima eſt, vulgo qværſitæ duæ. Legitima ad rationem tendit, & voluntas eſt, qvæ à ratione non ſeparatur. At ſpuriæ iram ſeqvuntur, & dolorem & cœco impetu legem & rationem fugiunt, vitiorumq; feneſtræ vocantur. Cum ergò dolor ex cupiditate naſcitur, illum ſi rationi conveniat, non improbamus: Si conſvetudine immoderatus ducitur, planè fugiendum putamus. Itaqve ſi vir prudens & in rebus humanis exercitatus filium amiſerit, non doloris expers prorſus erit, ſed dolorem moderatus omnem animi perturbationem ratione & lege temperabit. Sicq; virtus in voluptatibus verſabitur, qvæ ex rebus honeſtis capiuntur: & dolor, qvi propter virtutem toleratur, non fugiendus modò non eſt, ſed qværendus. Qvod ſi ex filii morte accidat, cum pietatem moveat, non longè à virtute eſt, cum ab illa pietatis ratione viros bonos lachrimabiles Homerus vocet, qvorum mentes nunqvam immodico dolore depravantur. At, qvi dolorem in filii funere ſuperavit, qvod difficiliùs, qvàm à voluptatibus abſtinere, hic demum emeritus prudentiæ miles eſt, cui caſtrorum virtutis diſciplina, ut Paulus noſter loqvitur, antiqvior eſt,

eſt, qvam charitas filiorum. In hunc militum numerum relatus Choartius fortiter ubiq; pugnavit, & divinus illius animus, non fomenta doloris, ſed virtutis oblectamenta ex hac cella deprompſit, cùm abeunte filio ſumma mentis tranqvillitate in Prophetarum libris exercebatur, & reluctantes motus, amicorumq́; mœſtitiam ſereno vultu coërcebat. Habemus hujus viri carmina, qvæ Jonam etiamnum redivivum reddunt, Geneſin nobilitant, multaq́; Dei Optimi oracula edunt & exponunt, qvæ civili admixta prudentiæ, in foro Choartius ad ſummam productus ætatem, reddit qvotidie. In qvo humanam rationis legem conſpicio, qvam vir ille ſingulari prudentia adornavit. Optimè dicebat Philo, humanas leges animatas eſſe & ratione præditas. Nam & mutæ qvæ putantur, colloqvuntur nobiscum, vivendi artem excolunt, affectus tractant animorum, qvibus per interpretem rationem ea explicant, qvæ tacitam virtutem, diſertam efficiunt, non verbis ad oſtentationem compoſitis, ſed rebus ipſis, qvæ ex prudentiæ actionibus traducuntur. Peſſimè prudentem putaremus eum, qvi Sophiſtarum more ſatis loqventiæ haberet, ſapientiæ parùm. Nam prudentia non in veteratoria dicendi arte conſiſtit, ſed circa res verſatur, qvæ hominem ceteris præſtantiorem demonſtrant. Qvalem habemus Choartium, cujus virtutes ſingulas enumerare immenſi operis eſſet, atq; adeò ſuper

vires meas. Qvare hac in re ſatis mihi eſt, eam prudentiæ partem mirari, qva filii optimi luctum temperavit. Choartius filius ætate in media, florentibus rebus, vita deceſſit, uxorem reliqvit cum liberis ſeptem, qvorum major natu vix ſeptem annos attigerat: atrociſſimum orbitatis vulnus illud eſt, non propter recentem memoriam clariſſimi patris, qvæ nunqvam occidet, ſed ob liberorum ætatis teneræ infirmitatem multis captionibus multorumq; inſidiis expoſitam, qvam avorum auxilio & opitulatione poſſe defendi, ad perfectam uſq; ætatem, nullus ſperaſſet. Vidi ego cum pax funeri data eſt, atro veſtitu, velatis pro more capitib9, prolem numeroſè incedentem qvæ ita me viſu ipſo perturbavit, ut abjectis armis (qvod ajunt) terga dederim, & fugitivam hoc in loco prudentiam ſenſerim, longo veluti poſtliminio reverſuram. Sed qvàm fallax mens eſt hominum, in iis maximè, quæ jubente natura accidere ſolent. Parvula hæc ætas avorum ſenectute tutata, eum vitricum nacta eſt, ut ipſa avis comprobantibus, patrem non amiſiſſe, ſed recepiſſe videatur. Sic natura, quam novercam fingimus, ſemper natura eſt, hoc eſt æquior & conſtantior, quàm fortuna, qvæ ſine ratione blanditur ſemper aut lædit. Illa verò ſi lege nobiſcum agat, cum provocationis negat auxilium, ægritudinis temperamentum largitur. Naſci igitur & mori naturæ lex eſt, vel potius lex eſt rationis. Itaq; prudenter

denter noſtri cum de conditionibus & demonſtrationibus diſputant, in ipſo tituli capite diem incertum dicunt, cum ita ſcribitur: HERES MEUS CUM MORIETUR, DECEM DATO. Nam diem incertum mors habet, ut natura incertam qvoqve habet cauſam rationis, qvæ certi ſtipulatione juvatur, certum enim eſt debitum iri. Etenim cum naſcentes vitam naturæ reddere promittimus, ex eo, qvod reddenda eſt, certi ſtipulatio eſt ex Papiniani ſententia, ut cùm petitur, ſtatim debeatur. Naturæ judicio ſiſti nos omnes promittimus, in poteſtate ſtipulatoris eſt, diem ponere: cùm promiſſioni noſtræ committimur, vadimonium deſerere aut differre nec poſſumus, nec debemus. Et qvoties dies non adjicitur, præſenti die debetur. Hæc in foro cùm Choartius didiciſſet adoleſcens, & multo rerum uſu ad ſenectutem firmaſſet, innatam illam prudentiam, qvæ in ipſa ſenectute adoleſcit: nusqvam naturæ extrema, & inimiciſſima jura putavit, ſed æqvè illius leges tutatus eſt admiranda virtute. Hoc tamen ſingulare in illo eſt, qvod Talæum adſcivit generum ſibi, qvi & fratrem referat in cauſis agendis, & ſocerum in conſultandis aſſeqvatur, eosdem nepotes dederit, qvi patris, avi & avunculi ſimiles eſſent: qvorum alter in foro nobilis à Præſide Maximo cùm in majore cauſa peroraſſet, judicio curiæ laudem non minimam publicè promeruit. Alter ex Sorbonæ doctiſſimæ & ſanctiſſi-

mæ diſſertationibus acutiſſimis, eam lauream expectat, qvam doctorum omnium ſuffragiis jamjam adeptus eſt. O te Choarti felicem! ſeu mortuum filium qværamus, ſeu redivivum illum tecum in nepotibus contemplemur. O te beatum! qvi ea prudentes & virtutis exempla tradidiſti, qvæ prudentiæ noſtri ceteri admirati, poſtea imitarentur. Etenim ut virtutis tuæ imitamenta, ſic doloris cauſæ non defuerunt fori Principibus, qvorum hoc unum fatum ferè fuit, ut immatura liberorum morte vexarentur. Antonius Oiſellus alter parens meus, qvem virum omni eruditione & virtute præſtantem magnus Cujacius agnoſcit, Petri Pithœi amicitia ſtrictior poſteritati commendat, Majora omnia Galliarum Tribunalia venerantur, Oiſellus ille filium alterum natu majorem in Pariſienſi curia Senatorem meritiſſimum extulit: ſed idem tanqvam ex incendio fortunæ effugiens, ad naturæ leges ſe contulit, qvæ rationis præſidio munitæ graviſſimos luctus acriter repulerunt. Ille ipſe Petrus Pithœus popularis meus, vir ſummo ingenio, ſumma prudentia, ſummo ſplendore & gratia præditus, cujus doctrina ſingularis, ſpectata pietas & fides à nobis atq; ab exteris omnibus ad miraculum usq; prædicatur, filios qvatuor, qvos ex uxore ſuſtulerat, acerbo fato ereptos omnes vidit. Sed huic virtutum omnium & literarum optimo parenti, plures liberos elegantior doctri-

na

na ſubſtituit. Vix enim ullus eſt eorum qvi meliores literas attigerunt, qvi Petrum Pithœum & probitatis & eruditionis reconditæ patrem non agnoſcat, illiusq; nomen non revereatur & colat. Magni Cujacii de illo judicium facit, ut diſcipulo præſtanti doctiſſimum magiſtrum conjungam. Hic filii unici funus proſeqvutus eſt, & qvanqvam forenſi luce caruerit, cum in juris officina perfectus magiſter prudentiæ comparandæ vixerit (nam in ejus ſcriptis litera nulla eſt, qvæ multorum voluminibus non debeat anteferri) eam præterea gloriam ex domeſtico luctu conſeqvutus eſt & moderationē, qvam fori patroni poſtmodum edocti ſunt & æmulati. Chavvelinus major Choartii generi & filii ſenatoris integerrimi interitum expertus eſt: Hunc fori noſtri alterum Scævolam omni parte humanitatis dixerim hominem perfectum, cujus indulgentiam laudamus, qvæ nervos prudentiæ nusqvam debilitavit. Ordinem non ſeqvar, qvem in morte natura non ſervat. Tu, Chavveline, filio mœſtas exeqvias celebraſti: Comprehendit manum, atq; hic interfatus Chavvelinus, cum ſuſpirium altè petiviſſet, ſuſpexit in cœlum: & nunqvam, inqvit, ex animo meo diſcedit chariſſimi filii memoria: ſed gratias immortali Deo habeo maximas, qvi id mihi ſolatii præbuerit, ut cum me hominem eſſe meminiſſem, nihil à me, ut Terentianus ſenex, humani alienum putarem. Divinis itaqve

qve &humanis legibus eruditus,qvas percurriſti, cum à Propheta rege viderem folios olivarum novellis comparari, ex Jaboleni reſponſo edoctus ſum, oleam immaturam plus habere reditus, qvàm ſi matura legeretur. Qvare Dei optimi providentiam veneror, qvi eam noſtris ætatibus tempeſtivitatem dedit, ut ſolus norit, qvæ opportunior uberiores fructus ferat. Nec vero, inqvam, tu ſolus noſti hæc,qvæ aliis multis nimis fortè perſpecta ſunt. Nam ut dicebamus,pleriqve in foro clari & magni reliqvias unicorum condiderunt, qvos unicè diligebant. Maugvinius noſter,qvi à jure civili inſtructiſſimus,eum ordinem in foro obtinet, qvem præſtantes patroni, unicum habuit filium & amavit: hunc mors importuna patri præripuit. At ſeptuennem illum, dices, verum id qvidem: ſed ut gratior ætas tenera nobis eſt, ſic fatum acerbius, cùm ictu uno ſpes omnis liberum occidit. Buthillerium non taceo, qvem omnes amamus meritiſſimò pro ejus ſingulari doctrina & eximia ſvavitate. Huic generum mors eadem abſtulit, qvi non minimam in fori exercitationibus laudem ſibi conciliarat, & ſocerum non vulgaris ſcientiæ Pontificem exhibuiſſet aliqvando, ni fatis conceſſiſſet. Tam moderatè Buthillerius, tam prudenter, tam conſtanter filiæ viduitatem ac ſolitudinem ad naturæ leges revocavit, ut ab ipſo Choartio maximè laudaretur. Qvid de Lodoico Dolæo dicam? qvi

cum

cùm primas in cauſis egerit per vicennium, iis literis exornatus, qvæ gravitatem vitæ & integritatem decorant: qvem ſumma prudentia in Chriſtianiſſimi Principis conſilium aſſumpſit, atqve iis affecit honoribus, qvi virtutis præmium aliqvod contulerunt: Hic chariſſimo genero in ſupplicium libellorum curia præſidi, juſta perſolvit, viduamq; filiam recepit intra conjugii annum. Dolæum in patronorum numero colloco, cujus animum aucta dignitas non immutavit, qvin partam in foro gloriam, ut præcipuam, ſemper tueatur. Ad multam noctem cum hunc ſermonem produxiſſemus, in craſtinum rejecimus, qvi cum tacitus effluxiſſet, perendie in eundem convenimus locum, ſed ut aſſedimus, Robertum Filium vixiſſe nuntiatum nobis eſt. Illicò Bignonius: Si qvid habes Gutheri ex ſermonibus heſternis reliqvi, tutè obloqvere, faventes adſumus. Verum ut veteres leges ſua vetuſtate conſeneſcunt & novis aliis ſæpè tolluntur: ſic adhibendæ nobis eæ ſunt rationes, qvas audivimus nunqvam, legimus nunqvam. Nam qvæ auditæ aut lectæ ſunt, ſuccurrunt ultrò, ſed ab acerbis cogitationibus animum non abſtrahunt ſatis. Tum ego: A Roberto patre eas rationes repetere poſſum, qvas reqviris. Ille enim in ſuis rerum judicatarum libris, qvi præcipuam fori diſciplinam continent atq; explicant, in eam primùm controverſiam incidit, qvæ contra patrem mo-

ta eſt, cum pietas ſcilicet contra pietatem contenderet, & qværeretur: Utrum legata ad pias cauſas legitimam patris portionem in filii hereditate minuerent. Legatorum petitionem ſcindi debere Senatus judicavit. Qvod ad naturæ jura porrigi non poteſt, illa enim præcipua ſunt, & extra cauſam bonorum. Nam ut ſolatii cauſa patrem vocat illa ad filii hereditatem: ſic liberos perenni lege ſiſti jubet præſtituta die & vocati nulla parentum pietate eximi poſſunt: ut nullam parentibus natura qværelam dedit, qvàm ſi qvid à liberis ritè factum qvidem eſt, ſed non ex officio pietatis. At illa ipſa inofficioſi argui non poteſt, & parum ſanæ mentis eſſe diceretur, qvi maligné judicium ſuum intuliſſe illam qvereretur. Etenim pietatis omnis ratio à natura ſumitur, & jus noſtrum primum naturale dicimus. Qvicqvid ergo natura conſtituit jus primum eſt, qvod novo alio jure tolli non poteſt. Atqve ut legitima portio, qvæ parentibus debetur, naturæ jus eſt: ſic filiorum mors immatura qvæ putatur, eodem jure cenſetur. Qvare hoc tanqvam prudentiæ principium concedendum eſt. Qvicqvid natura facit, id illam ſuo jure facere citra reprehenſionem & qverelam. Qvod ſi civilibus legibus interitum machinari nullus ſine capitis pœna poteſt, ut Socrates ad Critonem dicebat, nec vir bonus dicere audeat, civitatem leges ſuas non rectè tuliſſe, qvia qvod lex imperat, juſtum ſem-

ſemper eſt: qvis naturæ leges vanis qveſtibus violare ſine prudentiæ diſcrimine poteſt, qvæ ſumma æqvitate nituntur? In hominum legibus ſi qvid durũ videatur; vim tamen illud obtinet, qvia ita lex ſcripta eſt: at naturæ jura non ſcripta, ſcriptis legibus fortiora ſunt, qvæ mortalium omniũ conſenſu comprobantur. Nunc verò qvid ad hanc rem Anna Robertus attulerit, videamus. Pietatis genus aliqvod ex Hieronymo conſtituit aliqvando in parentes eſſe crudelem. Si hoc liberis in parentes licet, cur non & naturæ liceat ſuo jure uti, cum lubet? Mea ergò ſententia hæc eſt, naturæ leges ſummam habere æqvitatem: civiles à bono & æqvo plerumqve recedere. Num minus æqva Papia lex eſt, qvæ orbum & ſolitarium patrem, eorum qvæ ſibi relicta teſtamento eſſent plusqvam ſemiſſem capere vetuit, altero ſemiſſe multatum? Duriores etiam leges aliæ, qvæ pietatis rationem inter parentes & liberos non ſervant, qvales ſunt eæ, qvæ filii inſtitutionem hoc modo conceptam admittunt: *Filius meus impius latro, gladiator, heres eſto:* aliæq; permultæ, qvas hoc loco enumerare longum eſſet. Malo in aliis immorari, qvæ ad naturam propiùs accedere videntur, ut ſunt de luctu parentum aut liberorum, qvi lege qvidem & jure introductus eſt, ſed ex more majorum primùm receptus. Inter majores illos, ut Dionyſius refert, nonnulli illuſtres, Diis Patriis ipſo funeris die mactarunt

victi-

victimas, coronas geſtarunt, egerunt triumphos. Æſchines in Demoſthenem invehitur, qvod is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias immolaſſet coronatus, albaqve veſte amictus, qvod lætitiæ indicium fuit. Nimis rhetoricè hoc qvidem. Nam & Paulus Æmilius duobus è filiis, qvos ſolos nominis ſacrorum familiæqve heredes retinuerat domi, poſt diem qvintum, qvo ex illis funeratus unus eſt, de Perſeo Rege triumphavit: & alter triduo poſt triumphum deceſſit. Utriusq; exitum eo animo Paulus tulit, qvem Imperatorem deceret. Nam in ſua ad Qviritès oratione. *Hanc cladem*, inqvit, *domus mea veſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur*. Ego verò nunc Deos oro, ut prohibeant, ne publica calamitas faxit, ut qvam acerbitatem fingimus, ſummam tandem felicitatem grato animo interpretemur. Multa enim nobis impendere videntur, qvæ perbeatos illos aliqvando fuiſſe probent, qvi rerum omnium perturbationem citiùs effugerunt. In hâc enim temporum perturbatione beatiſſimi ſunt fortè, qvi liberos non ſuſceperunt: minus autem miſeri, qvi amiſerunt. Qvare falli mihi videntur, ſi qvi inter maxima fortunæ vulnera orbitates ponunt, atq; inter turbam malorum, ſuorum amiſſionem. Nec enim verè qvis filium benè inſtitutum unqvam amiſiſſe videtur, ſed præmiſiſſe: nec intueri debemus mortem tanqvam vitam finierit, ſed qvaſi illam inchoârit.

Mihi

Mihi non placent illa convivia, qvæ futura ex præſentibus metiuntur,in qvibus voces illæ per menſas jactantur. AMICI DUM VIVIMUS VIVAMUS. Gratior eſt Satyrici cœna,in qva larva argentea circumferebatur, qvæ moneret nos homunciones nihil eſſe, qvos ſalillum animæ non inſulsè comicus ridet. Præſens præſentibus dico, utinam meus me fallat animus, & præteritorum meminiſſe debemus & futura pertimeſcere. Qvi vivunt, dum vivunt, in diem qvandoq; vixerint ipſi: Ceterùm cogitemus ea tempora, qvibus peritorum ſpes infringetur, langveſcet induſtria, afflicta & proſtrata dicendi ratio vel ſcribendi erit etiam luctuoſa. Sed his omiſſis ad naturam redeamus, cujus extremum in jurisdictione eſt, ut præfinita die moriamur. Qvod qvidem,qvia commune eſt,ſummam habet æqvitatem,& ſine cujusq; indignatione juſta. Qvod enim odium atqve gravis offenſio in naturam concitari poteſt, ſi liberos à parentum complexu avulſerit, ut opportunè illos recipiat in ſuum. Filios idcirco concipimus ex Caliſtrati ſententia, ut ex eorum prole diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinqvamus. Sed cum ſuis laudibus, tum verò tali filio Robertus pater omnium fortunam ſuperarit, qvæ nulla vetuſtate tolletur, qvid de poſteritatis memoria laboraret, qvam immortalem ſuis ſibi ſcriptis comparavit? Muliercularum conqveſtio hæc miſerationem qvandoqve ca-

ptat: Non adfui, non vidi, non poſtremam hujus vocem audivi,non extremum ejus ſpiritum excepi: Inimicorum in manibus mortuus eſt: hoſtili in terra turpiter jacet inſepultus, à feris diu vexatus communi qvoqve honore in morte caruit. Patris omnino vix conſolabilis dolor eſt, qvi tamen ex aliorum miſeriis facilè lenitur. Nam & exempla proſunt, qvæ ſunt innumera illaqve qvotidiana, qvibus exhauriri vel immodicus dolor poteſt & cum lachrimis ipſis areſcere,qvæ in exemplorum ratione plerumq; effluunt. Ego qvidem vix unqvam ſine lachrimis legi patris qverelam veteri lapidi inſcriptam:

M. FLORUS. M. FL. M. L. F. PRONEPOS INFELICISS. PARENS. AFFLICTUS PRÆPOSTERITATE. NAT. HU. FILIUM UN. H. COND. QVEM. IMPORTUNA MORS. ADEMIT. PRÆREPSITQVE. SENII. BACULUM. CUI. JAM. DEFESSA ÆTAS. ADNITENS. PERBREVES. ANNOS. SS. ALLEVABAT. HUNC. ANTE MORS. ADSEQVITUR. QVAM. TRISTES. LACHRIMÆ. DESERVERINT NOTATE. POSTERI

Falsò tamen crederemus a fatis turbari ordinem rationis,qvæ ſapientem ubiq; conſolatur: nam & dies ſtultis etiam mederi ſolet. Qvare vir ſapiens,qvi filium amiſit, fatorum acerbitatem non immoderatè tolerabit: ſed cum ne-

qve ex qvercu, neqve ex petra natus ſit (ut Homerus loqvitur) ita dolori imperabit, ut ſolus ea dicere audeat, qvæ palam emittere erubeſceret. Sapienter idem Poëta cum Achillem fingit luctu perditum jactantiùs Patrocli caſum deflere, inter eqvos tandem collocutum collachrimantes. Eqvi certè illi partem hominis inferiorem deſignant à ratione ſejunctam, ex qva dolor oritur aut voluptas. Animo enim immortali, aliam animi ſpeciem mortalem ineſſe Sapientes tradunt, qvæ variis affectibus ducatur. Qvorum prima eſt voluptas malorum multorum illecebra: dolor deinde fuga & impedimentum bonorum. Unde dolor & voluptas graviſſimi animi morbi judicantur. Morbum autem animi dementiam eſſe cenſuerunt. Etenim qvisqvis voluptati inſervit, vel doloribus frangitur, neqve cernere, neqve audire qvidqvam poteſt rationi conſentaneum, à qvâ longe peregrinatur. Hæc verò dolorum irritamenta cum naturam lædere non poſſint, damnant fortunam: qvam Robertus in morte filii jure accuſare non poteſt. Filius enim ad ſummum virtutis & gloriæ forenſis faſtigium evectus, ſuperſtitem reliqvit optimam conſcientiam, immortalem famam, veros amicos: ut, ſi qvid dolendum ſit, dolorq; in partes innumeras poſſet dividi, is amicorum eſt numerus, ut poſtqvam minimam qvisqve doloris illius partem acceperit, totus conſumatur, nec patri pars ulla relinqvatur.

tur. Trajano non aſſentior, qvi patrem ſocium luctus non habere credebat. Nam ubi publicus eſt & tota urbe pervagatur, domeſticis parietibus includi non poteſt. Hoc verò eſt felicem eſſe, non miſeratione dignum, qvod de plebejo homine ſapiens Solon Perſarum Regi olim referebat, & civem Atticum fortunæ regiæ præferebat. Neqve enim vita beata dici poteſt, niſi confecta & abſoluta: nec poteſt qvisqvam aliàs verè laudari ante ultimum illud vitæ tempus, ut nec ante partam victoriam triumphus decerni. Qvare cùm in pace Robertus filius exceſſerit, illiusqve vitam & virtutem immortalitas exceperit, ſi verum fateamur, hoc non eſt de vita migrare, ſed mortem ipſam præmaturo exitu decipere. At verò commune parentum omnium votum eſt, ut filios ſuperſtites habeant. Nec ullus eſt, qvi non liberos ſuos incolumes & beatos eſſe cupiat, & hoc apud Homerum Hector votum concipiebat, filiumqve non ſibi ſimilem ſolùm, ſed ſeipſo fortiorem à Diis immortalibus expetebat, illumqve ſuperſtitem. Sed hunc ab Ulyſſe in funere patriæ præcipitem datum narrant Poëtæ. Qvod fortè eſſet vitam amittere, qvæ ab iis retinetur, qvi hanc ſemel benè ſuſceptam, honeſtè cum natura poſceret, dimiſerunt. Incerta eſt rerum omnium felicitas, caduca, nuſqvam illæſa, cum anniculum filium difficillimis temporibus mater profugiens Cæſarodunum Turonum deduceret, effugit cruen-

tas

tas hoſtium manus, qvæ Lodoicum Robertum dilacerare in matris miſerrimæ conſpectu potuiſſent. Qvod factum cum non ſit, fortunæ benignitas eſt. Qvod pacatis rebus domi illum inter complexus abſumptum, eadem mater funera produxit: pietatis ſolatium. Qvod luctu publico uterq; parens elatum illum conſpexit: hoc certè eſt perfectæ præmium virtutis, nullis ampliùs fortunæ inſidiis obnoxium. Qvas ego tot & tantas expertus ſum, ùt mortem miſeriarum finem bonorumq; perfugium unum eſſe putem. Qvid enim eſt, qvod omnes boni aut eruditi vitam poſthac diutiùs trahere deſiderent? Jacent ſepultæ ubiq; literæ, jam virtus, ſi qva eſt, & ludibrio eſt, & odio maximo. Scitis vos, ùt primùm mei de Jure Pontificio libri prodierunt, qvantas latentium inimicorum turbas excitarim. Novum enim & inauditum qvoddam imperitorum & improborum hominum genus accurrit undiqve, qvi lippientibus animis librariorum tabernas circumirent, ſcripta dilacerarent, famam læderent. Hic me latinitatis ignarum contemnebat: ille in numiſmatis veteribus dicebat imperitum & fallacem. Hic ea me ſcribere, qvæ à Lilio Gyraldo eſſem ſuffuratus, qvem nunqvam tractavi, & hoc ſatis libri mei comprobant: Ille, authorum & verba & mentem temerè ubiqve immutaſſe. Hinc Græculi otioſi & loqvaces & fortaſſe docti, cachinnis ſuis labores noſtros eludebant. Hinc

ſcriptorum greges claſſicum canebant, immenſaq; volumina, qvîs meam inſcitiam contunderent, pollicebantur, & chartas aliqvot librariis offerebant injuriarum plenas & larvarum. Hæ minæ ſortis humanæ inconſtantiam me docuerunt, improbitatis duritiem, invidiæ temporum malignitatem. Malevolis reſponſum non dedi, cum res ipſa per ſe ſatis loqvi videatur. Si pergant verò, alius fortè offenſior uncos & clitellas parat, qvibus conductitii ſcriptoris injuriarum ſtercora ad cloacas deferantur, & in Gemonias putrium cadavera literarum aliqvando trahantur. Illa interim mea ſtudia, Anna Roberte, qvæ me in curiam olim deducebant, nunc oblectant domi, tum placuerunt plurimùm, cum Lodoicus filius tuum de illis judicium primus attuliſſet, & primus in foro inter æqvales aperuiſſet, qvid de nobis ſentires. Qvo magis & illius meminiſſe debeo, teq; & Choartium cum aliis multis colere, qvi eam de libris meis ſententiam tuliſtis, ut ab ea fruſtrà ad minores judices velit invidia provocare. Qvare frendat illa & rumpatur, nugetur in librariorum officinis, me nec latinè ſcire, nec prudentiæ artem dignoſcere, qvæ recentes plagas ante finitam inflammationem purgare vetat. Malim ego ab iis meam in his ſcribendis imprudentiam accuſari, qvam ob illorum intemperantias, debitam erga te benevolentiam retardare.

Ha-

HACTENUS vivo Choartio hæc à me vulgata ſunt: nunc cum ſuperſtes ei ſim, de illius vitæ & ſtudiorum ratione pauca conjungenda duxi, qvæ ab illo familiaribus colloqviis aliqvando acceperim. Captus enim viri humanitate & doctrinâ, ea plerumqve in memoriam tempora revoco, qvæ mihi aut literis aut conſiliis largitus eſt. Habui qvidem illum in rebus fori dubiis ducem præcipuum: In privatis & publicis parentem alterum: in ſtudiis & virtutum diſciplina Principem maximum. Percontabar ab eo, qvem optimum tenuiſſet curſum in literis, & qvos habuiſſet in iis & jure ipſo civili præceptores. Optimos nominabat & doctiſſimos. Nam à prima ætate doctrinis omnibus eruditus, felici illo ſeculo literarum, qvorum monumenta ubiq; gentium celebrantur, Joan. Aurati auditor fuit. Fabrum Sanjoranum, Ronſardum, aliosq; condiſcipulos habuit multos, illos verò per omnem ætatem familiares, ut Turnebum, qvo cum vixit conjunctiſſimè. Deinde cùm ad juris ſcientiam animum appuliſſet, ſucciſivis horis ad ea ſe ſtudia referebat, qvæ delectare poſſunt & prodeſſe. Tholoſam profectus Georgio Buchanano, qvi tum Conſtantienſi Epiſcopo à ſtudiis erat, ob literarum affinitatem familiariſſimè uſus eſt. Huic cum poëma Chriſtianum obtuliſſet de Natali Domini, Trinoctium inſcriptum (nec enim carmen ullum, niſi de ſacris hiſtoriis, fecit unqvam, & ea

& ea volumina verſuum confecit, qveis integræ ferè illæ decantantur) æqvalem ſibi Buchananum ubiq; prædicavit: cui cùm ſuæ in pſalmos paraphraſis partem aliqvam ut amico & intelligenti viciſſim dediſſet recenſendam, multo tempore ſe à ſcribendo deterritum Choartius narrabat, eamq; potiſſimum fuiſſe cauſam, qva motus aſſiduam in jure addiſcendo operam collocaret. Cadurcum profectus, Goveanum nactus eſt juris interpretem, de qvo Magni Cujacii judicium facit, ut tacere ſatius ducam, qvàm plura dicere; cum is uno Cujacii verbo ſit antiqvæ eruditionis laude cumulatus. Ab eo Avaricum Biturigum conceſſit, ubi audivit Duarenum & amavit. Morum & ſtudiorum ſimilitudo ita discipulum cum magiſtro conjunxit, ut magna omnium rerum, conſiliorum, voluntatum inter eos communitas eſſet. Lutetiam rediens, ut fori labores ſuſciperet, illi Duarenus pictam ſui in tabella imaginem pignus amoris certiſſimum dedit, qvod ad mortem usq; ſervavit diligenter, filioqve tradidit qvaſi hereditarium. Præterea ad Michaelem Hoſpitalium Duarenus literas dedit amicitiæ teſtes, qvibus Choartii virtutem commendabat ea commendatione, qvæ diligentiſſima eſſe poteſt. Prima hæc cum Hoſpitalio conſvetudo (cujus etiam mortui auctoritas vivit immortalis) familiaritatem attulit; hæc eam gratiam, qvæ obſervantiam tenuit ſine ulla officiorum aut virtutis remunerati-
one,

one, qvam Choartius minimè appetebat. Qvæſtus turpes, ut honorum nundinationem, execrabatur, Dicebat enim, dum ſinguli ſuis rebus nimis conſulerent, perire univerſos: & ubi honos haſtæ ſubjiceretur, captivum illum dominorum ſervire libidini, qvam ultimæ ſervitutis partem fœdiſſimam ab Hoſpitalio didicerat, & horrebat, ut qvæ judiciorum religionem veritatemqve perfringeret. Naturæ ac doctrinæ præſidiis ad dicendum paratus, poſt ſextum & viceſimum ætatis annum, cauſas egit, ſed paucas, illasq; celeberrimas: nec ex dignitate putabat, levioribus negotiis implicari, aut qvotidiè dicere eum, qvi ſuæ exiſtimationi conſultum vellet. Et cùm in foro eorum præcipuè conſilia petantur, qvorum in dicendo ingenii magnitudo freqventior claruit; omnium tamen oculos tam cito in ſe convertit Choartius, ut relictis actionibus, qvæ plus habent moleſtiæ qvàm dignitatis, de jure reſpondere maluerit, qvàm ingenii periculum ulteriùs facere. Qvod ſingulare eruditionis ſummæ exemplum eſt & fortunæ, qvæ Carolum Molinæum juris Gallici ſcientiſſimum hoc honore privavit, qvem, cùm nullus audiſſet dicentem, mirati ſunt omnes ſcribentem in otio: & vetus Sidonii dictum comprobarunt, eum advocatorum mortem eſſe, ut cùm finiunt actiones, incipiant dignitates. Qvare cùm auxilium ab eloqventiâ Molinæus non petiiſſet, ea repugnante, paucos

qvidem ſuis conſiliis juvit, & nulli profuit minus, qvàm ſibi. Choartius verò, cùm vel aliis conſultatio ſenectuti celebrandæ & ornandæ honeſtum perfugium eſſe dicatur, hoc ſibi ſubſidium jam à primis actionibus comparaverat, ut ad virilem perductus ætatem maturè ſenex factus, diu ſenex, ut eſt in proverbio, cum iis vitæ integræ ornamentis vixerit. Hujus janua & veſtibulum, maxima litigatorum freqventiâ ac ſummorum hominum, & Principum ſplendore celebrata ſunt. Nullum enim qvadragenarius habuit diem qvem omni generi hominum certis in re incerta conſiliis non ſit impertitus. Ab illo edoctus primùm his fruebar colloqviis qvæ juris aut negotiorum nodos diſſolverent, in qvibus latebant ea eruditionis indicia, qvæ attentum animum paſcerent, non ſatiarent. Sed cum ſub ætatis fine biennium, qvàm fatis concederet, honeſto otio frueretur, ſeqve totum divinæ lectioni relictis forenſibus tradidiſſet: non recuſabat optimus ſenex ſuis ſermonibus amicos ſublevare, qvi vitæ perfectæ & virtutis amorem oſtenderent & excitarent. Rebus prolatis bis illum conveni, non ampliùs. Ea enim verecundia mea eſt, ut temporis & loci, & hominum magnam habeam rationem, odioſusq; videri maximè timeam. Qvare ad unum item aut alterum amicorum, ſi qvando datur otium, qvod minimũ eſt, divertere ſoleo, ceteros revereri, & qvâ poſſum obſervantia colere. Ad illum

ut

ut veni,complexus me ſenex ſedem juſſit afferri, & diei reliqvum multis variisqve ſermonibus conſumptum eſt nobis, qvo mihi jucundior nullus in vita fuit. Primum illud fortunæ munus numerabat, qvod in ea urbe natus eſſet, qvæ virorum doctiſſimorum ubertate ceteris præſtat & ſocietate gloriatur. Ex qvorum conſvetudine ea diſcuntur, qvæ nullo ſtudio, nulla opera poſſet ſibi parare privatus. Solitudo, ajebat, fallax iis eſt, qvi in media hominum luce verſantur. Initur qvidem in illa conſilium facilius: ſtudia liberalia commodiùs in eruditorum turba perficiuntur. Qvæ, ubi perfecta ſunt, non modò ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus unicuiqve licet domi vivere. His tamen temporibus cùm audaciâ pro ſapientia uti liceat, eum arbitrabatur benè vivere, qvi benè latuiſſet. Tanta eſt varietas temporum, ut viros multos qvidem eruditos habeamus, paucos amicos. Obtrectatio & invidia exulcerant æqvalium gratiam, æmulatio inimicitias parat, cum alieno bono anguntur ii, qvod ipſi non habent. Cum mercatu turpiſſimo omnia eſſe venalia qvereretur, mercedem laborum in honoribus poſitam negabat, qvos nemo more Majorum obtinere, neq; ſervatis legibus capere, neqve ſine periculo poſſet exercere. Nudis imaginibus ſimiles dicebat multos, qvibus præter titulum nihil eſt additamenti. De Republica parciſſimè & ferè nunqvam, atq;

atq; ea tantùm exempla referebat, qvæ temporum recordatione tranqvillum animum ita redderent, ut nullo ſtudio partium duceretur. Oderat factiones eorum præſertim, qvi rumores diſſeminant, novarum rerum cupidi. Si qvando novi aliqvid nunciaretur, ſubridens dicere ſolebat: Nihil hæc ad edictum Prætoris. Cùm de literis ſermo incidiſſet: prior, inqvit, ætas vidit, qvid eſſet in ſtudiis primum; nos qvid in illis ultimum eſt, lugere poſſumus, cùm virtuti locus nullus relinqvatur. Oppreſſa ingenia, ſpeta ſtudia remiſſiùs qverebatur, qvòd qverelam temporum inanem & periculoſam ſciebat. Integritatem in tanto viro referre, injuria virtutum eſſet: prudentem dicere, minus dicere qvàm debeatur, cùm divinum illum & qvaſi de cœlo delapſum mirati ſint omnes & æmulati. Magna morum ejus ſvavitas, magna comitas, qvæ ſeveritatem, gravitas humanitatem præferret. Nulla ſenectutis vitia habuit, indefeſſus labor memoria exculta innumerata dabat, qvæ à puero didiciſſet. Somnus illi brevior ob cerebri ariditatem: noctis partem plurimam accenſo cereo in auctorum lectione tranſigebat, aut obductis velis memoriam ipſam exercebat. Cùm meum in malevolos animum vehementiorem animadverteret, blandè ſvadebat illatas injurias aut leviter refellere, aut voluntaria qvadam oblivione conterere; eos autem homines perpetuò contemnere, qvi con-

contentionis cupidiores ſunt, qvàm veritatis: nec ulli ſatis honeſtum credebat aut provocare improbos, aut ulciſci, qvod ultio ſemper ſit infra boni viri dignitatem. Eruditos valdè probabat eos, qvi multa memoriter tenerent: alios, qvi ex commentario ſapiunt, laudabat minùs. Hæc ita ſcripſi, ut ab illo acceperim, innumeraqve alia conſulto prætereo, qvæ audierunt alii, qvi illius freqventiore conſpectu ſunt recreati. De pietate, cujus exempla innumera præbuit, hoc unum vir pius memoratus eſt, tantum cum extingveretur illuxiſſe, ut Prophetarum voces obſcuriores multum illuſtraret. Cùm enim Davidicum illud à doctiſſimis Theologis, qvi tùm aderant, diviné tractaretur, *Imperfectum me viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur*: eas Patrum veterum interpretationes attulit, qvæ ita ſummam pietatem illam teſtarentur, ut verè in libro Dei ſcriptum hominem ſperarent, & prænuntiarent. Antonius Mornacius ob literarum varietatem, & vitæ honeſtatem Choartio charus, mihi verò amiciſſimus, ampliora de tanto viro poſteris tradet, qvæ immortalem illius laudem commendent. Hoc unum illi præripiam, qvod retulit: cùm urgerent fata, Choartium ſuis nuntiaſſe, hora ſe noctis octava migraturum. Qvod, ut prædixerat, accidit, Ea enim hora exceſſit qvinto & octuageſimo ætatis anno, florente fama, ſana mente, corpore nullis doloribus affecto, libero-

berorum & nepotum pietate felix. Hujus viri cum vita mihi laudabilis fuerit, illius mors ſilentio non debuit præteriri, qvæ qvidem & neceſſitati naturæ, & laborum qvieti,& præmio rectè factorum eſt tribuenda: qvæ omnia ſempiterni nominis gloria nituntur.

D. M.

JAC. CHOARTII. J. C. DOCTRINÆ. ELEGANTIA. MORUM. INTEGRITATE. PERITIA. JURIS. BONORUM. JUDICIO. NOBILISSIM. QVI. PER. ANNOS. LXXXV ÆTERNUM. VICTURUS. EUM. VITÆ CURSUM. TENUIT. QVEM. PAUCI SUNT. ASSECUTI

UT. QVEM. MORTALEM. COLUIT IMMORTALEM. VENERETUR JAC. GUTHERIUS. NOBILIS. ET. PATRICIUS. ROMANUS. VIRO. INCOMPARABILI. DE. QVO. NIHIL. DOLENDUM EST. HOC. SUPREMI. OFFICII. MONUMENTUM. SINE. LACHRIMIS. POSUIT.

W

II. Au-

II. Authorum Index, qvi hoc in opere laudantur, exponuntur, vel emendantur.

A.

ABurnius Valens 572
Accurſius 482. 513. 580
Acro 19. 25. 59. 89. 287. 403
Ælianus 221. 408. 410
Ælius Gallus 304. 403. 422
Æneas Gazæus 279
A Gellius 6. 10. 31. 32. 95. 98. 118. 119. 223. 313
Aggenus Urbicus 463
Agroëtius 257. 576
Alciatus 88. 465
Alcuinus 338
D. Ambroſius 531
Amelius Fortunatus 338
Ammian. Marcell. 31. 120. 283. 363
Antiſthenes 593
Antonius Auguſtinus 80. 129. 130. 553
Appianus 36. 71. 138. 198. 223. 252. 302
Apulejus 30. 63. 84. 94. 99. 104. 106. 147. 180. 218. 262. 272. 277. 278. 352
Ariſtophanes 571
Ariſtoteles 9. 10. 244. 421. 508

Ar-

Arnobius 16. 98. 244
Artemidorus 17
Aſconius 165
Athenæus 282. 332. 357
Attejus Capito 98
Aurelius Victor 195
Auſonius 248. 268. 283. 312. 348. 382. 392
Author etymologiæ 11. 88. 104. 122. 285. 568
Author ad Herennium 475
Author Vitæ Othonis 330
D. Auguſtinus 95. 204. 206. 207. 224. 252. 269. 278.
Auguſtus. 71. 237

B.

Barnabas Briſſonius 257. 465.
Baſilicωn libri 304. 340. 439. 442. 501. 532. 552
Beda 315
Bianor 268
G. Blancus 198
Boſius 112
Budæus 249. 260. 344. 569

C.

Jul. Cæſar 52. 448
Cajus 499. 500
Caper Grammatic. 257
Capitolinus 17. 64. 108. 152. 194. 196. 200. 206 208. 215. 216. 289. 352. 370. 391. 408. 530. 577. 579
Chariſius 16. 25. 243. 248. 278
Caſaubonus 100. 108. 127. 370
Caſſiodorus 54. 329

Ca-

Cato 1. 20. 24. 24. 582
Cicero *6. 14. 29. 30. 34. 42. 43. 46. 49. 51. 54. 55 71. 78. 80. 83. 85. 90. 100. 112. 115. 119. 123. 125 128. 129. 130. 135. 136. 141. 143. 145. 148. 149 151. 153. 159. 164. 165. 177. 186. 187. 189. 191. 201 204. 210. 220. 229. 230. 231. 232. 244. 248. 251 255. 260. 264. 275. 286. 289. 298. 304. 306. 313 314. 320. 331. 344. 363. 369. 370. 375. 388. 390 394. 396. 402. 417. 423. 424. 448. 462. 479. 483 496. 501. 507. 525. 545. 549. 561. 569. 583. 584. 586*
Cincius 546
Cinna 580
Claudianus 47
Clemens Alexandrinus 88
Columella 24. 370
Cujacius 66. 95. 103. 356. 375. 432. 480. 489. 492 499. 511. 118. 531. 539. 543. 548. 564. 581.
Qv. Curtius 35. 42. 315. 349. 384
D. Cyprianus 208

D.

Demoſthenes 7. 8. 10
Dio 31. 32. 37. 43. 48. 66. 71. 74. 108. 128. 150 152. 160. 163. 169. 192. 200. 216. 221. 222. 223. 289 302. 394. 401. 523. 558. 559. 579. 584. 585. 588.
Diodorus 409
Diomedes 123. 141. 161
Dionyſius Halicarnaſſ. 13. 37. 118. 139. 141. 148 245. 259. 260. 265. 289. 583. 589.
Dioſcorides 157
Dolabella 561

Donatus 46. 99. 123. 162. 175. 255. 488. 489
G. Durandus 253

E.

Epictetus 136
Epigramma Vet. 408. 409
Epiphanius 171
Eunapius 571
Euripides 82. 84. 263. 270
Euſtathius 180. 275. 276. 294
Eutropius 216

F.

P. Faber 88
Fabius Pictor 27. 206. 223
Feſtus 13. 20. 24. 25. 28. 31. 34. 46. 63. 80. 84. 90. 94. 101. 110. 121. 122. 130. 137. 146. 156. 158. 160. 162. 175. 219. 220. 223. 245. 248. 252. 262. 276. 338. 344. 424. 589
Florus 315. 394. 584
Frontinus 390. 463. 487. 548. 557. 558
Fulgentius 92. 93. 177. 180

G.

Galenus 277
Gaudentius 250
Sig. Gelenius 189. 256
Gloſſarium Arabico-Latin. 101
Gloſſæ Vet. 27. 31. 81. 132. 134. 161. 177. 208. 236. 243. 277. 364. 486. 497. 545.
Gloſſæ ad Juvenalem 207
Gloſſæ ad Perſium 100. 323
Gorræus 81

Gran-

Grannius 101
Jan. Gruterus 24. 160. 310. 346
Cl. Gvichardus 86. 291. 344. 363

H.

Harmenopulus 97. 384. 580
Heraclides Ponticus 179
Heraclitus 594
Herodianus 108. 196. 200. 208. 244. 313. 582
Herodotus 92
Heſychius 19. 104. 141. 181. 243. 244. 277. 439. 568
D. Hieronymus 95. 145. 248. 281
Hippocrates 81
Hirtius. 189. 190
Homerus 57. 70. 140. 148. 158. 179. 269. 288. 306. 408. 412. 414. 474.
Horatius 60. 114. 117. 118. 129. 258. 273. 275. 278. 311. 351. 403.
Hyginus 558

I.

Inſcriptiones Veter. paſſim
Interpres Demoſthenis 11
Interpres Dionis 222
Iſidorus 101. 285. 338
Iſocrates 8
Sil. Italicus 128. 348
P. Juretus 467
Juſtinus Martyr 216
Juvenalis 85. 164. 176. 181. 207. 254. 321. 348

L.

Labeo 204

Lactantius Firmianus 154. 204. 214. 512
Lactantius Grammat. 13. 245. 347
Lampridius 70. 208. 228. 263
Latinus 35
Lazius 343. 363
Lævinus Torrentius 141
Lexicon Vetus 288
Lipſius 16. 94. 106. 122. 125. 126. 164. 202. 203 482. 553. 582.
T. Livius 17. 23. 24. 31. 34. 35. 41. 43. 48. 52. 63. 97. 98. 99. 148. 149. 151. 153. 164. 185. 191. 194. 195. 199. 225. 236. 237. 244. 259. 262. 265. 283. 319. 321. 393. 423. 461. 552. 582. 584. 586. 587. 589
Lucanus 299
D. Lucas 314
Lucianus 93. 533. 567
Lucilius 121

M.

Macchabæorum libri
Macrobius 25. 94. 132. 159. 248. 250. 409. 539
D. Marcus 357
Marius Victorinus 56
Marlianus 43
Martialis 82. 91. 114. 116. 213. 280. 355. 474
Martianus Capella 97. 277
Maſurius Sabinus 422
D. Matthæus 365
Maximus Servilianus 249
Minutius Felix 64. 130. 213. 302. 538
Mecœnas 305

Ne-

N.

Neratius 581
Nevius 219
Nigidius Figulus 32
Nonius Marcellus 101. 278. 366

O.

Onomaſticon Vetus 122
Onuphrius Panvinius 108. 207. 389
Ovidius 24. 172. 252. 279. 280. 344. 348. 349. 519

P.

Palladius 394. 371
Car. Paſchaſius 129
Jo. Paſſeratius 255
Paterculus 128. 145. 224. 400. 401
D. Paulus 334
Paulus JCt. in libr. ſentent. 428. 430. 508. 531. 577. 581.
Pauſanias 313. 369. 570
Pedo Albinov. 16. 78. 82. 86. 192. 199
Perſius 230. 254. 278. 325. 373
Petronius Arbit. 137. 265. 286. 554
Phædrus 340
Jun. Philagrius 84
Philander ad Vitruvium 324. 367. 371. 497
Philo Judæus 55. 116
Piſo 97. 245
Plato 9. 62. 280. 314. 321. 322. 411. 412. 413. 417. 507. 569. 594.
Plautus *20. 24. 25. 27. 31. 46. 70. 74. 77. 80. 81. 83. 84. 87. 89. 91. 98. 100. 106. 110. 115. 118. 121. 122. 127.*

127.129.130.133.147.155.157.158.159.161.162 180.233.261.262.270.288.320.365.366.367 374.375.380.385.400.406.474.498.545.579

Plinius *13.16.17.18.23.27.30.45.63.77.79.84 86.87.109.125.131.138.145.146.147.156.157 159.160.162.172.185.189.191.201.218.219.224 226.228.251.256.259.262.281.284.311.313 314.353.365.366.367.371.393.407.409.410 460.558.559.570.*

Plinius Junior. 7.41.83.152.160.176.181.205 207.234.257.271.273.284.350.523.573.

Plutarchus 18.48.89.92.128.146.151.176.185 186.195.198.202.242.245.246.250.251.253 269.276.284.332.384.579.

Plotinus 412

Jul. Pollux 81.141.181

Polybius 52.53.124.126.138.195

Pomponius Lætus 43

Porphyrio in Horat. 133

Priſcianus 13.220.576

Priſcus Zenonis auditor 201

Procopius 316

Propertius 29.34.119.136.138.145.146.153. 157.171.202.205.213.258.266.275.281. 320.350.380.576

Prudentius 214.216

Q.

F. Qvintilianus 18.68.141.150.163.381.506

R.

Jac. Ravardus 375.542.543.576

Æmas-

Æmas-Ranconetus 220
Nic. Rigaltius 327
Rutillus Geminus

S.

Salomon 201
Joſ. Scaliger 13.28. 120. 122. 170. 172. 202.263 281.
Jul. Scaliger 113. 137. 225
Scaurus Grammatic. 29
Scholiaſtes Ariſtophanis 244
Scholiaſtes Pindari 224
Scholiaſtes Thucydidis 326
Seneca 17. 38. 44. 48. 58. 62. 70. 82. 89. 100. 106 113. 116. 133. 135. 141. 147. 169. 176. 205. 222. 226 254. 307. 348. 416. 543.
Sergius Grammatic. 29
Servius Sulpitius 422
Servius Grammatic, *6. 7. 14. 16. 23. 24. 26. 27 29. 47. 58. 59. 62. 64. 68. 70. 74. 79. 84. 93. 94 97. 100. 105. 109. 114. 117. 132. 134. 138. 147. 148 153. 157. 163. 164. 169. 170. 174. 181. 194. 204. 223 228. 239 245. 251. 261. 266. 267. 272. 284. 288 315. 325. 362. 374. 383. 390. 412. 418. 423. 497. 582. 588*
Siculus Flac. 479. 476. 560
Sidonius Apollinaris 141
Car. Sigonius 124. 557
Siſenna 85
Socrates 569. 593
Spartianus 43. 194. 216. 239. 264. 587
Statius 138. 224

Strabo 128. 282. 313. 357. 369. 375
Svetonius 8. 23. 34. 42. 71. 72. 73. 90. 113. 116. 120. 133. 141. 151. 152. 159. 169. 192. 194. 198. 200. 207. 209. 211. 212. 114. 215. 223. 226. 228. 229. 237. 245. 249. 261. 264. 265. 271. 289. 297. 306. 315. 346. 377. 385. 401. 558. 574. 585.
Suidas 104. 221. 266. 409. 571
Syneſius 57. 517.

T.

Tacitus 17. 31. 34. 63. 75. 113. 128. 138. 143. 147. 151. 176. 192. 193. 194. 200. 308. 211. 215. 222. 264. 382. 285. 312. 330. 351. 401. 448. 490. 312. 520. 559. 589.
Terentius 25. 99. 111. 162. 175. 385. 541. 582
Tertullianus 6. 14. 64. 70. 84. 92. 162. 212. 216. 224. 250. 254. 272. 282. 320. 347. 370. 460. 538. 539.
Theophilus 66. 453
Tibullus 30. 138. 169. 170. 172. 258
Thomas Porcacius 408
Trebellius Pollio 330. 370. 351. 370. 402
Tryfonius 512
Turnebus 6. 19. 56. 75. 79. 90. 94. 180. 199. 217. 332. 505.

V.

Valerius Antias 119
Valerius Maximus 48. 64. 66. 72. 76. 90. 126. 145. 156. 185. 313. 393. 544.
Varro 18. 23. 24. 26. 27. 29. 31. 43. 46. 49. 63. 73. 80. 84. 101. 102. 110. 111. 117. 123. 134. 135. 177. 214.

214. 221. 244. 248. 278. 285. 313. 323. 344. 366
371. 372. 379. 392. 406. 483.
Vegetius 36. 52. 55. 60. 199. 283. 473
Verrius Flacc. 30. 46
Virgilius 7. 10. 23. 26. 27. 37. 46. 59. 60. 70. 71
78. 106. 156. 158. 163. 165. 169. 170. 171. 172. 174
203. 217. 220. 225. 246. 254. 257. 261. 264. 271
277. 283. 284. 287. 288. 290. 291. 301. 321. 348
363. 374. 379. 414. 418.
Vitruvius 30. 156. 311. 325. 364. 369. 372. 375
497. 506.
Ulpian. Regul. 458. 510. 522
Vopiſcus 208. 315
Ful. Urſinus 13
B. Vulcanius 101

X.

Xenophon 314
Xiphilinus 133. 140. 196. 228. 249. 272. 316. 355
389. 408.

III. Index Legum, Digeſtorum & Cod. quæ in his libris citantur, aut exponuntur, ordine Alphabeticô.

De acquirendâ Hered.

l. pro herede 550

Acquirend. Poſſeſſion.

l. qvi univerſas §. poſſeſſionis 481

l. ſi qvis ante §. fin. 459

Acqvirend. rer. domin.

l. ſervus §. 1. 476

Accuſationibus.

l. hos accuſare 555

Adimendis legat.

l. Alumnus §. Seja 538

Adminiſtr. rer. ad civ. pertin.

l. legatum in fin. 372

Ædilitio Edicto.

l. 1. §. idem Vivianus 32

Agentibus in Rebus C. TH.

l. 5. 53

Alimentis & cibar. leg.

l. libertis §. cibaria 546. 554

Aqv. & Aq. pluvi.

l. 1. §. fin. ſi qvis hoc ceſſerit 486. 487. 493

l. 1. §. permittitur 486. 487

l. Lucio §. conſtet. & §. inter duos 486

l. qvanqvàm

l. ſi. prius §. ſed loco 477. 486

Aqvaduct.

l. 1. 487

Bonis eor. qvi ant. ſent.

l. 3. 65

l. fin. 66

Bonis libertorum.

l. libertus 471

Cadaveribus punitor.

l. n. 70. 71

Ca-

Capite minutis.

l. 5. §. 1. 36

Captivis.

l. hoſtes 461

l. poſtliminium 461

Carbonian. edict.

l. cum fine 471

Commiſſor. reſcind. C. T.

l. unic. 430

Commun. divid.

l. in communi 436

l. Sabinus 437

l. ſi qvis putans. §. ſi qvis 435

l. fin. 562

Commun. de ſervitut.

l. 4. 477

Commun. Prædior.

l. qvi per certum 486

l. refectionis C. 477

l. ſi precario 480

l. fin. eod.

Condiction. cauſ. dat.

l. ſi heres 526

Condict. indebit.

l. Julianus 569

Conditionibus & demonſtrat.

l. conditionum 111

l. demonſtratio §. fin. 567

l. eas cauſas 566

l. hæc ſcriptura 527

l. in teſtamento 452
l. qvibus §. fin. 527
l. qvidam teſtamento 60
l. ſi fundum 5
l. tales 566
l. Titio centum. §. Titio centum 567

Conditionibus inſtitution.

l. qvæ ſub conditione 527
l. ſi qvis ita 528

Contrahenda emptione.

l. æde ſacra 439
l. Celſus 447
l. cum in venditione 459
l. & liberti 445. 447
l. hanc legem 447
l. litora 447
l. pacta conventa 447
l. qvi officii §. neſcius 446
l. ſi qvis donationis 459

Damno infect.

l. damni 453
l. qvi bona. §. ſi qvis juſta 490

Decurionib. & Silentiar. C. TH.

l. 1. 143
l. 3. §. fin. 449

Diſtraction. Pignor.

l. ſi creditor. §. qværitur 429

Dolo malo.

l. arbitrio 504

Donationibus.

l. 2.

l. 4. & 5. C. Th. 458. 459
Donat. inter Vir. & Uxor.
l. ſi ſponſus 455
De eo, qvod met. cauſa.
l. ſi cum exceptione. §. ſi qvis 504
Evictionibus.
l. qvod ad ſervitutes 486
l. ſi per imprudentiam. §. ſi qvis locum 438
l. ſi ita qvis 93
Excuſationib. Artific. C. Th.
l. 2. 365
Ad exhibendum
l. exhibitionis. C. 563
l. Julianus 563
l. in hac. §. interdum 563
Ex qvibus cauſ. infam. irrog. C.
l. Decreto 580
Ex qvib. cauſ. major.
l. 1. 548
l. deniqve 480
De Fabricenſibus C. lib. 11.
l. 2. 213
Familiæ erciſcund.
l. his conſeqventer §. ſed etiam 469
l. cùm monumentum 524
l. filia §. familiæ 514
l. fundus 447. 469
l. qvi erat in fin. 521
Gradibus affinit.
l. ſtemmata 125
He-

Heredibus inſtituend.
l. paterfamil. 529
Hered. vel act. vend.
l. 2. §. ſi qvid publici 514
De his, qvi pœn. nomin.
l. 2. 454
l. fin. 556
De his, qvæ ut indign. aufer.
l. heredum 69
l. qvi tacitum 540
De his, qvi dejecer. & effud.
l. 1. 503
l. 4. 491
De his, qvi notantur infam.
l. 1. 576
l. athletas 88. 89. 123
l. genero 580
l. liberorum 445
§. unde 578
§. non ſolum 581
l. parentes 541. 577
l. ſervus 543
l. ſolet 579
l. uxorem 581
l. fin. §. fin. 38. 578
De iis, qvi ven. ætat. impetr.
l. 3. 427
De incolis, C. lib. 10.
l. 2. 356
Injuſto, rupt. & irrit. teſt.
l. 6. §. ejus qvi 65 *In-*

Injuriis.

l. 1. §. deniq; 533
§. ſi forte 551
l. item apud §. qvod ait Prætor 505
l. lex Cornelia §. fin. 549
l. injuriarum 551
l. prætor dixit 550
l. ſtatua 551

In integr. reſtitutionib.

l. omnes 505

In jus vocando

l. 2. 146
§. fin. 541. 542
l. 3. 541
l. ſed & ſi 543.

In rem verſo.

l. & ideo §. illud planè 87
l. filiusfamil. 102
l. qvi ſervus §. proinde 367

Inſtitoriâ actione.

l. 5. §. idem ait 90. 93.

Inſtitut. & ſubſtit. C.

l. fin. 578

Interdictis.

l. 1. 421. 488
l. 2. §. interdict. 488
§. & qvidem 492

Interdictis & relegat.

l. inter pœnas 66

Itiner. actuq. privat.

l. vertices 497

Judiciis.

l. 2. §. ſed ſi 453
l. interdum 541

Jure aureor. annul.

l. 4. & 5 579

Jure deliberandi.

l. ait Prætor. §. fin. 521

Jure dotium.

l. cùm in fundo 512

Jure fiſci.

l. 1. 454
l. 3. 540

Jurejurando.

l. 1. 205

Jure patronatûs.

l. 1. 454

Juris & facti ignorantiâ.

l. 2. 445
l. error. 446

Jurisdictione.

l. ſi qvis 548

Latina libertate tollend. C.

l. unic. §. ſed & qvi 139

Legatis 1.

l. cùm ſervus §. fructus 104
l. filiusfam. §. divi 452
l. nihil. 447
l. Senatus. §. Marcellus 378
l. ſervo. §. ſi. fundus 486

Legatis 2.

l. civitatibus 1. 231. 573.

l. cum

l. cùm autem 522
l. cùm pater §. libertis 465
§. pluribus 77
l. Mævius §. in fundo 563
l. qvædam 381
l. ſi hæres 563
l. ſi qvis ſervum 522
l. fin. 435

Legatis 3.

l. 1. §. hi qvibus 67
l. pater filiam §. Julius 451. 533
l. patruus. §. codicillis 381
l. ſervus autem 429
l. ſi tibi 111. 236. 566
l. Titius heredis 529
l. 14. C. 459

De Legationibus.

l. 4. §. Legati 55

Lege commiſſoriâ.

l. 1. 430

Lege Fuſiâ tollenda C.

l. unic. 139

Ad legem Aqviliam.

l. item Mela. §. ſed ſi ſervus 491
l. ſi ſervus. §. hujus legis 407

Ad Legem Falcidiam.

l. 1. §. fin. 524
l. 2. 524
l. pœnales 547

Ad Leg. Juliam Majeſtatis.

l. 1. 552. 1. 6.

l. 6. 209

Ad Leg. Juliam peculatus.

l. 1. 385
l. eadem 552
l. lex Julia §. non fit 384
l. ſacrilegii 448

Ad Leg. Juliam de vi publica.

l. creditores 532
l. lege Julia. 550
l. qvi cœtu 531

Locati.

l. cum plures 518. 519
l. ſi qvis conduxerit 459

Mandati.

l. ſi verò. §. fin. 526

De Manumiſſionibus.

l. 3. 427

Manumiſſis teſtamento.

l. Mævia 247

Militari teſtamento.

l. ſi certarum §. Julianus 509

Minoribus.

l. 1. 505
l. auxilium 548

Mortuo inferendo.

l. 1. 494. 498
§. Prætor ait 496
l. 4. 476
l. 5. 331
l. fin. 498

Mu-

Munerib. & honoribus.
l. fin. §. hi qvoq; 380
Nautæ, Caupones, Stabular.
l. 1. 504
l. 3. §. ex hoc edicto 504
Negotiis geſtis.
l. actio 505
l. liberto. §. libertis 526
Ne qvid in loco publ. vel itin.
l. 2. §. locorum 494
§. Prætor. 494
Ne qvis eum, qui in jus voc.
l. ſi per alium. §. in eum 500
Novella Juſtinian. 95. 467
De noxali actione.
l. ſi ſervus §. 1. 431
Obligationibus & actionibus.
l. cùm ex uno 528
Operibus publicis.
l. fin. 381
Operis novi nunciatione.
l. 1. §. nunciatio 489
§. hoc edictum 493
l. non ſolùm 485
Origine Juris.
l. 2. §. eodem 503
De Pactis.
l. nemo 429
Pactis conventis.
l. 51. D. 126

Pactis pignorum C.

l. 3. 430

Peculio.

l. ſi ſemel 505

Petitione hereditatis

l. 1. C. 521
l. divus 521
l. heres §. ſi defuncto 38
l. hereditas. in fin. 525

Pignoratitia actione.

l. ſi rem §. propriè 428
l. fin. 475

Pignoribus.

l. 1. §. prædium 431
l. 3. §. fin. 427
l. cùm & ſortis . §. fin. 427
l. obligatione 534
l. grege §. ſtatu liber. 534

Pollicitationibus.

l. Septitiæ 575

Pœnis.

l. aut facta 260
l. hodie 479

Popularibus actionibus.

l. 2. 547

Poſtulando.

l. 1. §. deinde 502

Præſcriptionibus long. temp. C.

l. fin. 476

Precario.

l. 2. & 3. 480. l. &

l. & habet. §. eum qvi 480

Principe agentium in reb. C. lib. 12.

l. 1. 53

Procuratoribus.

l. aut religionis 542
l. poſt litem §. fin. 542

Qvadriennii præſcriptione C.

l. fin. 213

Qvæ res pignori dari poſſunt.

l. fin. 534

Qvemadm. ſervitutes amittantur.

l. 3. D. 478

Qvibus modis pignus ſolvitur.

l. 4. 427

Qvod vi aut clam.

l. deniq; §. qvæſitum 493
l. is qvi §. ſi qvis de monumento 490
l. ſemper §. in ſepulchro 492
§. ſed & ſi 493
l. ſi vitem §. ſi qvis projectum 492

De Reb. author. judic. poſſid.

l. in venditione 431
l. qvæſitum 513

Rebus creditis.

l. 2. §. mutui 553

Rebus dubiis.

l. qvi duos §. ſi maritus. 511. 512
l. ſi fuerit 566
l. ſi inter virum 511

Re judicata.

l. 1. 570.

Rei vendicatione.
l. in rem. §. loca 500
Rerum diviſione.
l. 1. 422
l. divi 290
l. in tantum §. religioſum 425
§. fin. 290
l. ſacra. §. propriè 453
Receptis, qvi arbitrium reciper.
l. arbiter intra 454
l. Celſus 528
Regulis Juris.
l. imaginaria 459
l. ſemper 429
Religioſis.
l. Celſus 510
l. cùm in diverſis 504
l. cùm loca 42. 461
l. divi 291. 311. 312. 462. 535
l. & ſi qvis §. hæc actio 374. 508. 519. 527
§. impenſa 93. 383
§. Labeo 513. 515.
§. qvi mandato 516
§. ſed interdum 514. 521
§. ſed pleriq; 514. 520
§. ſi colonus 520
§. ſi qvis dum ſe 515
l. ex conſenſu 428
l. familiaria 464
l. funeris 1. 508

l. fune-

l. fnneris 2. 87. 518
§. monumento 363. 374
l. impenſa 1. 509. 510
l. in eum 508
l. is qvi 437. 500. 505
l. liberum 436. 496
l. locum §. an & ſocius 435
§. is qvi 437
§. locum 426. 432
§. Prætor aït 49. 500. 536
§. purus 424
§. qvi mortuum 500
§. ſepulchrum 536
§. ſi uſumfructum 426. 432. 495
l. minimè 42. 44. 581
l. monumentum 293. 537
l. nec corpora 525. 530
l. nec ære 510
l. Næratius 103
§. ſi maritus 510
§. fin. 510
l. oſſa 496. 501
§. ſi locus 442. 446
l. qvod ſi locus 430. 442
l. ſed ſi nondum 509. 511
l. ſic pro rata §. prætera 511
l. in patrem 103
l. ſi filiusfam. 103
§. hæc actio 512
§. qvi ſervum 405. 509

§. ſi mulier 509. 511
l. ſi poſſeſſor 511. 516
l. ſi qvis eo 434. 436
l. ſi qvis fuit 434. 470
l. ſi qvis ſepulchrum 479. 498. 520
§. funus 146
§. SCto. 442. 554
l. ſi venditor 482
l. ſunt perſonæ 429. 434. 436. 493. 495
l. vel qvod §. liberti 467. 469
§. ſi adhuc 291
l. veluti 510

De Religioſis C.

l. invito 442
l. jus ſepulchri 468
l. mortuorum 391
l. ſi ſepulchrum 440

De re militari.

l. milites §. irreverens 55

De ritu nuptiarum.

l. deniqve 580

De Separationibus.

l. 1. §. qvæſitum 479

Sepulchro violato.

l. 1. 443. 448
l. prætor ait 492
§. adverſus 531
§. divus 391. 485. 531
§. hæc actio 555
§. non pepetuæ 95. 530. 555

§. qvi de ſepulchro 503.504.549
§. ſi is, cujus 549
§. ſi qvis 552.
l. qvæſitum 550
l. ſepulchra 460
l. ſepulchri 1. 547
l. ſi ſepulchrum 51.340.440.550.
l. utimur 482.

C. Th.

l. 4. 306.
l. 6. 443.

C. Juſtinian.

l. 1. 443.
l. 3. 551.
l. 6. 532.

De Servitutibus.

l. præſes C. 463.
l. qvoties 487
l. ſervitutis 3. 478.480.
l. ſervitutis 4. §. ſervitus 478.487
§. ſacri 477

De Servitutib. urbanor. prædior.

l. Olympico 481
l. qvidam Hiberus §. parietem 367
l. ſi ædes §. fin. 481
l. ſi qvis §. fin. 433

Si ex noxali cauſa agatur.

l. ſi cum uno 543

Si ſervitus vindicetur.

l. 1. 463.478.500

l. ſicuti. §. competit 375

Si uſufructus petatur.

l. ſi item 483

De ſoluto matrimonio.

l. divortio §. impendia 381

Statu hominum.

l. ingenuum 569

l. libertas §. ſervitus 570

De ſuis & legitimis.

l. 1. §. ſuis 470

Ad Silanianum.

l. lege Cornelia 547

Ad S. C. Tertullianum. C.

l. ſi qva 580

De Teſtamentis.

l. ejus, qvi §. ſi cui 66

De Teſtamento manumiſſ. C.

l. 10. 140

De Tranſactionibus.

l. nulli 523

Ad Trebellianum.

l. qvia perinde §. reſtituta 470

l. ſi patroni §. qvi fideicommiſſariam 471

Ad Turpillianum.

l. ſi propter 555

De vacatione & excuſat. muner.

l. Prætor. 543

De verborum obligationibus.

l. continuus §. cum qvis 443

l. in executione §. ſecunda 528

l. in-

l. inter ſtipulantem §. ſacram 462
l. qvodcunqve 575
l. ſi ita qvis. §. ea lege 455

De verborum ſignificatione.

l. 25. 431
l. 29. §. fin. 367
l. 74. 77
l. 79. 372
l. 120. 453
l. 123. 378
l. 130. 453. 556
l. 131. §. inter 556
l. 155. 464
l. 185. 123
l. 118. 123
l. 203. 526
l. 218. 356
l. 241. 367
l. 142. 177

De uſurpationib. & uſucapion.

l. ſeqvitur. §. ſi viam 480
§. fin. 476
l. ſi aliena §. jure 481
l. ſi hominem 430
l. ſi is cui 477
l. uſucapionem 476

De uſu & uſufructu legat.

l. 1. 433
l. damna 481
l. legatum 227. 297. 572

l. qvi-

l. qvidam Reipubl. 574

De Uſufructu.

l. 1. 495

l. uſusfructus. 432

l. locum 432

l. ſed ſi qvid 432

l. Titius. §. fin. 432

Uti poſſidetis.

l. ſi duo. §. videamus 492

De Vulgari.

l. ex facto. §. Julianus 471

IV. INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.

ACARNANUM facinus memorabile 35

Acerbum funus 47. 73. 175

Acerbæ aures 177

Acerra ante lectum mortui 101

Actio & interpellatio differunt 479

Actio pro accuſatione 555

Actio Majeſtatis 555

Actionem dare 503

Actiones pro monumenti ædificatione 526

Adorare manes 107

Adorare reliqvias 108

Ædificia manium 108. 306

Æqvitas exhibitionis 563

Æqvitas ſolutior 515

Æter-

Æternitas Principum	213
Æviterna tellus	307
Agentes in rebus	53
Ager ſomni	309
Albarium opus	364
Alimenta relicta	234
Ambarvale ſacrum	24
Ambegni	ibid.
Ambitus monumenti	483
Ambulatoria porticus	375. 376
Ambuſtaneæ aves	162
Animadvertere & cognoſcere	505
Anniverſaria Sacra	245
Annuli à morientibus traditi	77
Annuæ inferiæ	244. 245
Annua ſolemnia	245
Antarii funes	497
Antæ, antes lapides	497
Anteſtari	545
Antium colonia	558
Ἀντίχρησις	429
Apium in funere	251
Ἀποδείκτης	87
Ἀποκρότημα	282
Ἀποθέωσις	207. 561
Ἀπολαύειν ἀληθείας	568
Ara ſepulchri	299
Aræ conſecratæ, mœſtæ	301
Ara procurationis fulgetræ	32. 33
Arbores fulguritæ & fanaticæ	19
Arbores coinqvire, collucare	19

Arbores ferri & efferri 24
Arca 329
Archimedis columna 327
Archimima ſui temporis prima 144
Archimimus diurnus 143
Archimimus in funere. 142
Arenatum 364
Arietes nefrendes 25
Arma in ſepulchris 362. 363
Arvales fratres 23. 30
Aſcia 156
Sub aſcia dedicare 363. 364. 365
Aſperſio 217
ſumptuoſa 129
Aſſignata ſepulchra 393
Atina Colonia 558
Attacta loca 31
Ἀπνια 135
Auctionis proclamatio 111
Auctoritas æterna 475
Αὐτόματος θάνατος 7. 10
Ave & ſalve 246. 247
Auxilia 52
Auxiliares 52

B.

Balſamum arbor 387
Baty in ſuffitionibus 218
Bellica mors 34
Beſtiarii matutinis horis 226
Bidental. 32

Bi-

Bidentalia loca 31
Βιαιοθάνατοι 63
Bos fœmina 24
Βορβευταὶ 88
Bruti morientis verba ultima 73.74
Buſta 177.339
  Gallica 43
  lapidata 263. 264
  piare 261
Buſtirapi 162
Buſtuarij gladiatores 164
Buſtum & uſtrinum 117

C.

Cadaveris compoſitio & productio 800
Cœna funebris duplex 160
Campicurſio 199
In Campo Martio Illuſtrium tumuli 320
Capillos 24
Capitium 31
Capularis 106
Caput mortuorum apertum 118
Caput ubi eſt, ibi ſepultura 349
Carbonianum edictum 471
Catilinæ ſepulchrum floribus ornatum 232
Caſus 7.8.9.10.11.12
Caſus & fortuna 7. 8. 9. 10. 11
Cedere & concedere 486
χέειν τύμβον 288
Celeritas fati 65
Cenotaphium 288. 289. 290

Ceno-

Cenotaphii locus an ſit religioſus 290
Cenſori cùm luſtrum condit nefas mortuum intueri 223
Cenſoriæ leges 482
Cenſorium funus 193
Centuriare agros 558.559
Cepe edere 325
Certamen Chryſantianum 572
Choragium 180.181
Cinerum mixtura 345.346
Cineratii fines 561
Cineres in urna reportati 50
Cineres ſiti 51
Cinis altus 269
Circumpotatio 91
Circumferre 217
Cognoſcere, cognitio 505
Cognitio Principis 505
Collocare 108
  veſtem 519
Collocata corpora 107
Columna 332
  Archimedis 327
  ſtans 324
  ſcelerata 210
Collus 122
Compoſitio cadaveris 98.100
Conditionum triplex natura 566
Congiarium 237
Conclamatum 99

Conclamare 99.110
Conſecratio 106.107.108.109
Conſecratio Auguſtarum & privatorum 214
Conſecrationis inſignia 210.216
Conſecratio vel à ſenatu, vel ab imperatore 208
Conſecrationis ritus 209
Conſervandi verbum in legibus 19
Conſularis Campaniæ 484
Conſulis, qvi in acie cecidiſſet, non licuit cadaver in urbem referre 37
Contrahere porcam 56
qva in contracta porca jura ſunt 56
in Contubernium ſortiri 373.374
κόπτειν 132
Corbitores 121
Corniſcæ divæ 25
Corona ſpicea Cereri 30
Coronæ areſcentes 130
dapſiles 129
donaticæ & militares 130
longæ 129
Cretica in ſuffitionibus 218
Crematio cadaverum 160.176
non ante genitum dentem 176
Cruſtulum teſtamento relictum 235
Culignæ 339
Culina pars rogi 162
Cultura monumenti 381.382
Cupæ 333.334
Cupreſſus in luctu 109

Cuſtodes cadaverum 93

Cuſtos ſepulchri 380

χῶμα 321

D

Damnati non lugebantur 72

Damnati ſepultura prohibiti 66

Dapſiles coronæ 129

Dea dia 24

Decuſſio duplex 199

in funere Druſillæ 200

Dedicare in funus 102.103

Deductio cauſa funeris 521

Defleti 204

Defunctus 439

Denaſci 73

Denicales feriæ 56.210

Deportati inteſtabiles 66.67

Depoſitus 108

Depulſoria ſacra 261

Deſcendere in cœlum 207

Deſignatores 88.575

Deſignator funeris 89

Deſultores 123

Diei raptus 179

Dietæ in ſepulchris 376.377

Digitorum crepitus 281.282

Dii animales 204.207

Dii indigetes 204

Dii manes ſerviles 245

Rurationis 27

Pa-

Patellarii 27
Securitatis 308
Veſci 27
Dii novenſiles 98
Diminutio cauſa funeris 521
Diviſio cum epulo 233
Divis juſta non fiebant 17
Dolia fictilia 311
Doliola 43
Domus æterna 307
Dona figere, præſignare 23
Dos ab hereditate ſeparatur 510
Druſilla Panthea 216
Ductor funeris 162

E

Eclogium 112
Eclogium ad portam. Eclogæ. Eclogarii 112
Edicere 488
Edictum de funeribus 191
DD. fratrum 535
D. Marci 532
D. Severi 530
Εἴδωλα 277
Effigies SCto. data 193
Elugere 576
Ἐναγίζειν 204
Ἐπιςάτης 88
Epitaphium pro tumulo 354
Epulum duplex in parentalibus 230
funebre 160. 229
pronuntiare 230

Ευφερσία 236
Exaſciatum opus 368
Execratio 266
Exeqvialis honor 283
Exeqvium 161
Exercitus Romani diſtributio 52
Exheredati habent jus ſepulchri 470.472.473
Exhibitionis æqvitas 563
Expiatio homicidarum 260
locorum religioſorum 461
Extraordinaria crimina 479
Extra majorum ſepulchra inferri luctuoſum 48
Extra porcam 55.56
Extra ſortem ponere 344
Ἔφοδος 325

F

Faba in parentalibus 251
ad Faces & cereos efferri 176
Facere in monumentis qvid ſignificat 355.356
Facere cum Marito 356
Falcidiæ ratio 522
Fallacia 545
Familiæ ſignificatio 464
Familia diva 25
humilior 285
libertorum 465
Fanatica loca 31
Fatum 6.7.8.9.10
præter Fatum 6.7.8.9.10
Fata immatura 73
ſcribunda 6

Fati

Fati celeritas 65
Februa 220
Felix lapis 254
Feralia 248
Feriæ denicales & novendiales 94. 95
  precidaneæ 98
Feſtum epularum 253
Fiducia 428. 429
Filii fam. peregrè mortui funus 46
Fines cineratii 561
  ſepultuarii 34. 561
Finis hominis 421
Fiſcus damnatorum hæres 69
Fiſtuca 497
Fœda mors 62. 63
Fœminæ à ludis funebribus prohibitæ 227
Folles 473
Follutim ductitare 474
Formula ſententiæ veteris 38. 39. 483
Formula contractus donationis ſepulchri 456
Fortuna & caſus 9. 10. 11. 12
Fragmentum Teſtamenti veteris 28
Frendere 29
Frumentatio 237
Fucus 100
Fulgetras poppyſmis adorare 18
Fulguritæ arbores aut attactæ 19. 20
Fulguriti terra non condebantur 16. 17
Fulgurita loca 19. 31
Fulguriti indictivo funere elati 18

Fulgur conditum 31
triſulcum 14
Fulguritorum corpus totū terra condebatur 18
Fulmen Jovis 13
Fulmina diurna & nocturna 14
Fulmine exanimati non cremabantur 12
Fulmine icti 12.16
inter prodigia numerati 17
Fulmine occiſis juſta non fiebant 12.13
Fulminis manubiæ 14
reliqviæ conditæ 19
procuratio 23
genera varia 14
Fulminum jactus ad qvos Deos pertinet 14
Functum monumentum 439
Funera mulier. 146
Funera nefunera 71
Funebres ludi in caſtris 73
Funeri pacem dare 284
Funeraria actio 502.503. ſeqq.
Funeraria qvi agere poſſunt 514.515
Funeris impenſa 119.185,186.188.191
locatio 119.185.186.
ſumptus 119.517
Funerum feriæ 94
Funus acerbum 177
cenſorium 123.193
ducere & proſeqvi 5.41
collativum 185
felix 194

imaginarium 196
imperatorium 194
indictivum 112. 123
ordinarium 117
privatum 119
publicum 195
Regium 194
ſimpludiareum 120
tacitum 119
tralatitium 120
triumphale 195
tumultuarium 119
vulgare 114
Funus Brutorum 407
ſervorum 403
Funus, rogus, pyra, buſtum, uſtrina, ſepulchrum, monumentum 153
Furcæ 324

G

Generationes non fatales 9
Genius Deus 259
ſuper Genua tollere 15
Gladiatorium ad rogum 164
duplex in funere 164
in foro datum 164
Gleba 286
Glebæ injectio 44. 286
Gloriæ munus 289
Gloſſaria mortualia 7
Guingris tibia 13

H

Haſtæ puræ in funeribus 131
Haſtati 52
Hercules plures 244
Hereditas & res hereditaria 477
Hereditate privari 568
Hereditatium viceſima 423
Heres qvando ſepulchri violati tenetur 552
Heredes ſeqvitur jus monumenti 469
Heredibus qvod jus ſepulchri competit 464
Hereditas luctuoſa 578
Hermæ in ſepulchris 368.369
Hermæ Pentolici ib.
Hermeraclæ ib.
Hiſtoriarum fides ex laudationibus 149
Hiſtriones publico funere elati 192. 394
Homicidæ ſui inſepulti 62
Hominis dentes non cremantur 160
Honorarii 467
Honorarii tumuli 37
Honoratus teſtamento 467
Honor ſtatuæ 394.402
tumuli 284. 285
Honores divini 400.401
mortuis decreti 401
Hornum, hornotinum 29
Hoſtia maxima parentare 251
Hoſtiæ circumferraneæ 218
Hoſtes ab hoſtibus funerati 41
Humatus, humatio 285.286.

Humilia ſepulchra 330
Humilis ſepultura 285
Humilior familia 285
Hypampelus 325
Hypotheca 429

I

Icti fulmine 12.16
Illatio mortui & elatio 518
Illatione mortui ſervitus tollitur 431
Ilicet, in funere 175
Imaginaria ſepultura 287.288
Imago Cleopatræ in triumphum ducta 42.43
Imago triumphans mortui principis 43
Imagines in atrio 125
Deorum coronatæ 30.31
infractæ 128
in carcerem truſæ 128
in ordinario funere 119
majorum 124
Imaginum jus 125
Immaturâ morte præventi 64
Imperatores intra urbem ſepulti 390
Impetrare 579
Impetrabilis dies 579
Impiare, impiati 262
Imprecationes in monumentis 266
Incrementa 239
Incroare opus 21.24
Incruſtationes 372
Indicere funus 110

Indictionis formula 110
Indictivum funus 122.123
Indigni qvandoq; jus ſepulchri retinent 470
in circum } 375
in ante }
Induciæ ad ſepulturam 35
infames tumuli 360
Infantibus tumuli cum titulis poſiti 177
Inferiæ ſub Dio 246
publicæ, privatæ 244
tertiæ, nonæ, triceſimæ 243
Inferias mittere 24
Inferiæ ſecunda cujusq; menſis die 253
Inferiæ Veſtalibus inceſtis datæ 245
Inferilia 243
Inferorum novem circuli 418
Informe lethum 62
Ingens ſepulchrum 315
Inops turba 70.105
Inſcriptio 252
Inſepulta ſepultura 71.270
Inſepulti 70.170
Inſepultorum pœna 70
Interdicta 488
Interdicta de locis religioſis 498
poſt annum dantur 493
Interdictum & actio qvid differant 489
Interdictum de mortuo inferendo 494
Interdictum de ſepulchro ædificando 496
Intrita calx 367

Joves plures 244
Iter ad ſepulchrum 478
precariò conceditur 478
Judicium dare 503
Jupiter fulgurator, propugnator, ultor 14
Juridicus Campaniæ 484
Juriſdictio Sardiana 570
Jus aſſignatum 486
Jusjurandum per cineres parentum 205
Jus mortui inferendi 447.459
Jus ſepulchri differt à religione & ab ipſo ſepulchro 481
Juſta funerum 244
Juſta ſepultura 60
Juſtitium in funere 194.584
L
Labellum 333
Labyrinthi pro ſepulchris 313
Lacrymas ponere 173
Lacrymis & opobalſamo condere 173
Lacrymis tumulum plenum dare 174
Lamentatio & luctus 85.132
Lapidatio 264
ſepulturæ genus 265
Lapis ultimus 333
Larvæ 277.278
Lavatio mortuorum 86
Laudatio & Laus 147
duplex 152
Laudatio à proximioribus 150.152
SCto mandata 150
Lau-

Laudationum origo 148
Laurus in purgationibus 218
Lectiſternium in parentalibus 241
Lectuli in funere 138
Lectus funebris 144
Legatum pertinere 453
Legator, pro teſtatore 574
Leges prædiorum vendendorum 482
Leges ſepeliendi Antoninorum 538
Leges de venatione ferarum 573
Legio 52. 53
  claſſica 54
Legionum nomina 558.559
Legumina in defunctorum epulis 251
Lemniſci odores 129
Lemures 277.278
  extra januam ejicere 278
Leſſum facere 84
Levis tumulus 285
Lex XII. tabularum 13. 15. 16.34.46.84.86.87. 91.101.105.129.135.145.1[illegible]0. 285.363.388.462. 475.502.544. 562.
Lex agraria Thauria 557
  de alternis conciliis rejiciendis 128
  commiſſoria 482
  Fuſia Caninia 139
  Julia de ſepulchris 561
  Manilia 483
  Mævia 80
  Pompeja de parricidiis 58

Poſt-

Poſthumia 119
Scribonia 476
Servilia 549
Tiberii Cæſ. de ſepulturis 66.67.561
Tullia de ambitu 165
Liberti patronorum nomina aſſumebant 465
pileati in funere 139.140.141
Libitinarii 87
Libitinariorum familia 89
Libitinam exercere 90
Libitinenſis porta 90
Lithoſtrotum 371
Livia Juno 214
Loca religioſa & publica 493
Locatio funeris 119
Loculi 314
Loricatio 372
Lucerna ardens in monumentis 387
Lucernæ in publica lætitia 84
Luctuoſa hereditas 578
Luctus damnatorum prohibitus 72
Luctum inhibere, minuere, tollere 586
Luctus annuus 576
indicia 84
minutio 579.586
minutionis cauſæ 586
publicus 582
ſacri 244
tempus 580
Lucus omnis ſacer 26
Lu-

Ludorum funebrium origo 224
Ludorum cauſa 224
Ludi matutini & meridiani 226
non ſolent niſi numinibus celebrari 224
novendiales 228
pleni 113
pro neniis 133
Ludorum tabulæ pictæ 228
Lugendi deteſtabilia genera 85
Lugere & elugere 577.578.580.581
qvi Lugeri non debent 580.581
Luſtrare agrum 24
Luſtrum miſſum 24

M

Maceria ſepulchrorum 377
Machinas ponere 497
Magiſter Curiæ 233
Manceps divinitatis 460
Manceps monumenti 460
Mancipatio 458.459
nummo uno 458
Manduci 122
Manes adorare 107
boni & mali 277.278
neglecti 258
placare 259
præfari 170
propitiare 258.261
ſepulti 271
ſuos pati 261

Ma-

Maniæ 277
Manium ædificia 306
Manubiæ Minervales 14
Mafortis 101
Mafurtium 101
Marmoratum 364
Mars ultor, Sylvanus 24
Maſſa 334
Mater patriæ 401
Matronarum laudatio 152
Mauſoleum 313
Medioxumi dii 98
Membra movere 16
Memoriam defunctorum ſollicitare 262
in Memoriam 294
Memoriam celebrare 297
comparare 297
Mercurii Numen morientes invocabant 79
Mercurii tres ib.
Menſa 332
in Menſa fatum 332
Meridiani Gladiatores 226
Milites lugebantur, qvorum corpora non comparebant 38
Militibus duo funera facta 34
Militum privilegium pro ſepultura 34
Mimorum grex in funere 141
Miſſum committere 24
Μνήμης χάριν 296
Mœſileum juris ſui 465
Monu-

Monumenti impenſa 523.524
Monumentum & ſepulchrum 293
domi 298
juris ſui 463
in parte dimidiâ 341
pro parte tertia 342
purum 441.442
Moritur qviſqvis amat 596
Mors accerſita 10
complorata 99
fatalis & naturalis 73
fœda 62.63
in aqva 57.58.59
indigna 59
naturalis, aut fatalis, præter naturam, præter fatum 8.9.65
merita 68
violenta 64.65
Mortis honor 283
Mortui in mari 55.56
in navi & in mare projecti ib.
Mortui omnes manes dii 224
Mortuus differt à necato 58
Mortuus deus pronunciatus 201
Mulcta à teſtatore dicta 452
Mulſum teſtamento datum 235
Munera picta in publico expoſita 228
Munimenta ſepulchrorum 373
Munitura ſarcophagi 373
Murrhata potio 156.157

Murrhina 157

N.

Nam dictio completiva & præpoſitiva 13
Natalis dies mortuorũ convivio tranſactus 232
Natali teſtatoris die diviſio data 233
Natura, fatum, fortuna, caſus 6. 7
Præter naturam, præterq; fatum 5. 6. 7
Naturalis debitor 569
Naufragorum ſepultura 59
Naulum 164
Necatus, nectus 220
Nefrendes 29
Neglecti manes 258
Nenia triplex 134
Neniæ 133 (tractum 265
Neptuni ſimulachrum in Circenſi pompa de-
Nobilitas à ſepulchris probata 312
Nomen ſignare 348
Non feci 69
Novendiales feriæ 94. 97
Novi homines 125
Nubere qvando viduis licet 579
Nucum ſparſio 239
Nudum præceptum 452
Numen terra ultimum 45
Numina ſinu condere 202
Numero cremati 158
dicere 158
purgare ſe 158
Nuptiæ parentaliorum diebus vetitæ 252

O.

Obrendarium 337. 338
Obſtita loca 31
Obtinuit 528
Oculos inclamare 82
operire morientibus 79
ſuggillare 85
Odoramenta ſtatuta 387. 388
Odores in funeribus 138
Ollæ 335
cinerariæ 338
majores & minores 335
oſſuariæ 338
Oleum teſtamento relictum 234
Operculum 31
Opobalſamum 386
Optiones 54
Opus facere 29
Ordinaria funera 117
Ordo adlectorum 143
Scenicorum 143
Ornamenta cum corporibus condita 383
Os rejectum 49
Os ſupra terram 49
Oſcillatio 63
Oſcilla 63
Oſſa conſita 51
poſita, ſita, condita 49
mixta 345
legere 169

Oſſuarium ſeu oſſuaria 51.340
Ova in defunctorum epulis 251

P.

Pantheus Auguſtus 216
Pantomimus prior 141
Pantomimorum maximus 143
Parentalia 249
Parentaliorum menſis Februarius 248
Parentare
Parentare & juſta facere differunt 249
Parentes divi crediti
Pro patria mori genus mortis pulcherrimũ 34
Extra patriam inferri luctuoſum 48
Pavimentum facere 371.372
Pax mortuorum 284
Pecuniæ diviſio 233
Pecuniæ cum mortuis ſepultæ 386
Pedare arbores 24
Perfundere 171
Peregrina mors 34.47
Peregrinæ mortis incommoda 48
Permittere,permiſſus itineris 485.486
Philoſophiæ meditatio 593
Piacularia ſacra 262
Piatrix Sacerdos 89.90
Pignus reliqviarum 428
Pilæ depoſitoriæ 329
Pilæ in ſepulchris 324
Pix & reſina in funeribus pauperum 159
Plangere, mœrere, flere, plorare, lugere 132

Pompa per forum 147
Pœnæ cauſa legatum 452
Pollincere 91
Pollinctores 91. 92
Pollinctor Sacerdos 89. 90
Pollutio ex funere 217
Ποππισμὸς, ποππίζειν 19
Pompæ Magiſter 89
Pontifex Maximus funus exeqvi potuit 223
Ad Pontifices procuratio fulminis rejecta 33
Pontifici cadaver inſpicere aut tangere nefas 221. 223
Pontificum auctoritas 525
Pontificienſis ordo 189
Porca præcidanea, & præſentanea 57
Porcam contrahere 56
Portiones ex myrrha 157
Porticationes 376
Porticus in ſepulchris 376
Portorium Charonti 104
Portus corporis 306
Poſtliminium 461
Poſtlimium in ſepulchris 461
Præfari manes 170
Præfica 93
Præſes funeris 114. 146
Præſes Provinciæ jus deportandi non habet 66
Precari 256
Prandium mille menſibus datum 231
Princeps peregrinorum 51. 52. 53. 54.
primus 53

Principatus officium 53
Principis adjutor 54
vicem agens 54
Principum publicæ inferiæ primæ 244
Productio cadaveris 105. 106
Procuratio fulminis 23
Prodigia certo ſacrificii genere procurata 17
Profuſio legata 241. 242
Projecta 20
Projectorium 374
Propinatio legata 241
Propinare mortuis 242
Propitiatio & expiatio 260. 261
Protectorium 373. 374
Publicum funus ex SCto. 191
Pulveris jactus 287
Pulvinar conſecrationis inſigne 210. 211
Purgatio 217. 414
Puriter facere 219
Purus locus 424
Puteal 31
Pythagorica ſepultura 311

Q.

Qvæſtores locabant funus publicum 186
Qvercex coronæ 397
Qvietorium 308
Qvirites induto capite 139
Dictio Qvoniam 46

R.

Radere genas 84

Raptus diei 179
In Regum parricidas 15
Relatio in Reos 201
Religio loci 542
Religioſa non ſunt hoſtium ſepulchra 460
Religioſa ſunt, qvæ religioſis adhærent 438
Religionis beneficium 542
Religionis læſæ crimen 443. 448
Religioſi loci ſtipulatio inutilis 462
Qvi religioſum locum facere poſſunt 425
Qvi non poſſunt 434
Reliqviæ à corpore diverſæ 537
Reliqviæ pigneratæ 534
Reliqviarum translatio 535
Reſcriptũ DD. fratrum de funeris privilegio 541
Reſignare oculos 79
Reſignatum æs 80
Ricinium 101
Riciniati pueri 102
Ridiculi tituli 369
Rigor 324
Rogi luſtratio 163
Rogus 156
nobiliorum 160
pictus 156
Roſæ ad ſepulchra 239
Roſarum ſolemnia 240

S.

Sacerdos bidentalis & fanaticus 32
Sacerdos primus corporis Auguſtalium 212

Sacra

Sacra coinqvire 24
depulſoria 261
piacularia 262.
Sacri luctus 244
Sacrificia humana 252
Sacrificium lare vervecibus 90.91
Sagæ 278
Sandapilarii 93
Sapientia qvæ 594
Sarcophagus 310
Saxum ponere 332. 333
Sceleritas facti 65
Scrobes buſti genus 116. 117
Sectari flores 539
Securi 250
Securitas perpetua 307
interna 309
Senatusconſultum, milites ibi humarentur, ubi ceciđiſſent 36
Sententiæ veteris exemplum 38. 39
Sententiam paſſi & inſepulti 69
Septizonium Severi 316
Sepulchra an vendi poſſint 441
an donari, vel locari 455
Sepulchra noſtri dominii non ſunt 463
Sepulchra propter viam poſita 255
Sepulchra nec uſucapi poſſunt, nec ſervitutem recipere 475. (462
Sepulchra qvomodo religione ſolvantur 461
Sepulchri jus ab hereditate ſeparatur 55

Sepulchri jus hereditarium aut familiare 463. 464
Sepulchri jus ad Carbonianũ nõn pertinet 471
Sepulchri jus ſeqvitur bonorũ poſſeſſorem 471
Sepulchri violati crimen 550
Sepulchrorum ſepulturæ 361
Sepulchrum fundi venditioni cedit 443
Sepulchrum qvid propriè 294. 304
qvando dicatur 43
unum tantùm, monumenta plura 304
Sepultura ad jus naturæ pertinet 405. 406
brutorum 407
intra urbes prohibita 391
militum 35. 36
non eſt ſine fletu 70
juſta & plena 287
ſervorum 405. 406
Sepultus 287
Sepultus non eſt fluctibus obrutus 286
Servi pileati 139
Servilis unctura 91
Servitutem precariò concedere 480
Signa & ſigilla in ſepulchris 369. 370
Signa uncta 30
Simpludiarea funera 120
Silicernium 161
Sive Deus, ſive Dea 20
Silicines 118
Sodales Auguſtales 211
Solemnia cibi & roſarum 240
So-

Solium 315
Sors 10.344
Spectacula tributim data 231
Sportulæ teſtamento datæ 237
Spiritus morientium exceptus 78
Statuæ honor 394. 402
Stemmata lineis diſcurrentibus 125
Stipendii pars collata ad ſepulturam 36
Stoicorum de morte doctrina 61
Stoicorū doctrinam qvi JCti ſecuti ſunt 67.68
Strufertarii 20
Stultitia 297
Suffitio 175. 218. 220
Suggrundia 177
Suggillatio 81
Sulphur in religionibus 219
Summanus 25
Summoto aſcendere 30
Superbum facere 100
Supremus honor 283
Supremum dicere 75. 175. 288
Suſpendioſi 64
T.
Tabernariæ Comœdiæ 123
Tabernæ in ſepulchris 376
Tablina 126
Tacita pecunia 539
Tacitum fideicommiſſum 539
Tacitum funus 119
Τάφος κυρίως 71

Tectorium opus 363. 364
vulgare 367
Templa lapidata 264
Temporaria ſepultura 312
Terra gravis 254. 257
levis 254
Terræ injectio 59
Teſtamentorum licentia coërcita 66
In Tetraſtylo conſidere 29
Thecæ 339
Theatrum verſatile 226
Tibiæ in funeribus 118
Ad Tibicines mittere 137
Tituli duorum generum 347
infames 355. 357. 360
pluribus lingvis ſcripti 352
ridiculi 355. 359
Titulus pro Codice 126
ſepulchri 347
pluribus lingvis ſcriptus 352
Θῆκαι 314. 339
Trolatitia humanitas 265
Trolatitium funus 120
Tricliniorum XXII. millia ſtrata 231
Tribunatus, præfectura, principatus 53
Tribunalia pro ſepulchris 330. 331
Triumviri ſacris coinqviendis 23
Trojæ ludus 200
Tubæ & Tibiæ in funere 136
Tubiluſtrium 127

Tumuli plures honorarii dabantur 37
Tumulus extra ſortem 342
Tumultuarium mortis genus 63
Tumultuarium funus 120
Τύμβ☉ 288
Thus in funere 219
Tutela ædificiorum 381
Tutela monumenti 378. 379
Tutelarum genera qvatuor 379
V.
Vacca horna 29
Vale æternum 174
ſupremum 288
ter mortuis dicebatur 75
Vale & ſalve 73. 74. 75. 76
Varianæ cladis reliqviæ 34
Vaſcula operis antiqvi in ſepulchris 385
Vela Carbaſea 172
Vela ſepulchrorum ornamenta 365
Venatio vetita 573
qvæ permiſſa 573
Venia pro ſepultura 283
Ventilatio cadaveris 139
Venti in funere precibus advocati 157
Venti Carbaſei 172
Ventre mortuum lugere 230
Verbera in propitiationibus 219
Veritas & natura 569
Veritatis ſuæ damnum capere 568
Verus debitor 569

Verſum ſuperponere 361
Veſci dei 27
Veſcum corpus 27
Veſcum papaver 27
Veſpillones 93. 100. 114
Veſtalibus inceſtis inferiæ datæ 245
Veſtis cœrulea in funere 582
Veſtis funebris 100
Veſtis mutatio 583. 584
Viceſima hereditalium 523
Vinum reſperſum 159
Virgines divæ 25
Virgines Veſtæ intra urbem ſepultæ 390
Viri uxores elugere non compelluntur 581
Virtutis præmia 396. 397
Virtutes purgativæ 412
Viſceratio 164. 236
Vive & vale 73. 74
Umbræ 269. 275
Unctio mortuorum 86. 87
Ungventa exotica 87
Ungventa cum coronis 129
Uragus 25
Urnæ 339
Urnæ cum titulo 353
Uſtores 93
Uſucapio 476
Uſusfructus pars ſervitutis 432
Vulgare funus 114
Vultus ſacri 208. 209.

F I N I S.

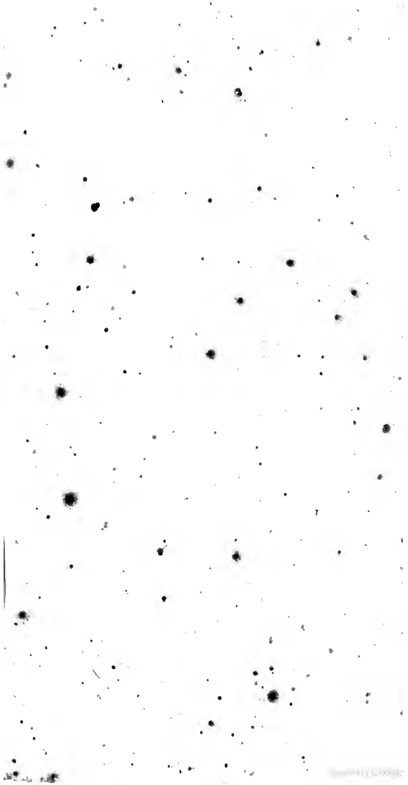
BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

J. G. c.

Digitized by Google